Neu-

Ročník I. Годъ I.

СЛАВЯНСКІЙ ПЕДАГОГЪ
Slovanský PEDAGOG.

LIST
pro
slovanské učitelstvo
a přátele školství.

Redaktor a vydavatel:
Jan L. Mašek.

Журналъ
для
славянскихъ учителей
и пріятелей школы.

Редакторъ и издатель
ИВАНЪ МАШЕКЪ.

Zakladatelé a přispívatelé: — Основатели и соревнователи:

Josef Bačkora, uč. v Praze. **Št. Bačkora**, řid. v Praze. **Jos. Balcar**, uč. v Praze. **Stjepan Buzolić**, ravnatelj hrv. učiteljišta u Zadru. **Cihlář S.**, uč. u Kraljevici. **Francelj Bartol**, uč. u Varaždinu. **Filipović Ivan**, uč. u Zagrebu. **Jos. Fuksa**, uč. v Karlíně. **M. Hórnik**, kn. v Budyšině. **Marije Jambrišak**, uč. ve Vídni. **Král Jos.**, uč. v Praze. **Václav Kredba**, red. „Posla z Budče“ v Praze. **J. Lapajne**, uč. v Ljutomireh ve Steiersku **V. Mařík**, uč. u Zagrebu. Милан Милићевић, уред. „Школе“ у Београду, Пешић Гавро, уч. на Цетињу. **Popović Stevan B.**, ured. „srbske narodne škole“ u Budimu. Поповић Д. Стеван, проф. учитељске школе у Крагујевцу. **Praprotnik Andrija**, ravn. uč. u Ljubljani. **St. Sobieski**, red. časopisu „Szkoła“. **Stegnar F.**, šol. kot. nadzornik u Idriji. **Stojanović Mijat**, školski nadzornik u Karlovcu. **Škoda Karel**, prof. v Praze. **Švadlenka Jan**, uč. na Smíchově. **Švestka Jos.**, řid. školy v Karlíně u Prahy. **Tesař Frant.**, uč. v Praze. **Petar Tomić**, gymn. prof. u Rakovcu. **Tomšić**, uč. v Ljublanji. Букићевић Никола, управник учитељске школе у Самбору. **Weinfurt Martin**, uč. v Praze. **Ant. Volf**, řid. škol v Lounech. **Fr. Zelenka**, uč. v Berouně. **Zoubek Frant.**, řid. na Smíchově.

V Praze, 1872.

NAKLADATEL: EM. J. KITTL.

Obsah.

Úkol „Slovanského pedagoga.“

Každému, komu se program „Slovanského pedagoga“ do ruky dostal, připadla zajisté hned na mysl otázka, čeho že chceme založením tohoto listu dosíci? Což nepostačuje dosavadní počet slovanských časopisů pedagogických potřebám učitelstva a školy obecné? Což nemá na př. učitelstvo česko-slovanské ještě dosti na šesti nebo sedmi listech školských? Potřebuje-liž učitelstvo chorvatské, aby vedle čtyř listů vycházejících ještě pátý se zakládal? — Či mohou sobě Rusové, Srbové nebo Slovinci stěžovati na nedostatek listů věnovaných zájmům školy a učitelstva? — —

Musíme se vyznati, nám se zdá, že vydává se listů školských vůbec více, nežli ve prospěch věci, jíž sloužiti mají, přáti jest. Přáli bychom si, aby učitelských časopisů spíše ubylo, nežli aby počet jich byl rozmnožen, a to nejen proto, žeby při menším počtu každému hojnější dostalo se podpory, a žeby pak s větší chutí a vytrvalostí domáhati se mohly účelu vytknutého, ale zvláště proto, žeby každý z nich získati mohl více sil pracovných, čímž vnitřní cena každého listu stoupá, kdežto drobením sil klesati musí.

Co vykonáno posud v písemnictví pedagogickém u národů slovanských, to klásti sluší skoro vesměs na účet obětovnosti učitelstva národního, kteréž sloužíc národu svému s horlivostí zajisté vší chvály hodnou, nikde posud nečekalo odměny perně zasloužené. Než meze obětavosti vlastenecké nemohou sáhati tak daleko, aby všeliký pokrok v některém oboru jen na ní zakládati se mohl. Každá práce, má-li vyhověti potřebám časovým, musí docházeti náležité odměny. Pouhým diletantismem žádná věda ani umění nemůže na témže stupni na dlouho ani udržeti se, tím méně zdokonalovati.

Nebyl tedy úmysl náš, abychom „Slov. ped.“ zbytečně rozmnožovali počet listů školských na újmu věci, jíž bychom tak rádi prospěli. Příčiny, z kterýchž chápeme se díla tak nesnadného, jiného jsou druhu.

Z toho, co v program o úkolu „Slovanského pedagoga“ položeno jest, není ovšem možno domysliti se všech pohnutek, jimiž vedeni jsme byli odvažujíce se na dílo tak důležité a obtížné. Proto máme za svou povinnost určitěji vysloviti se tuto o účelu podniknutí, k němuž přistu-

pujeme s nejčistším úmyslem, s vůlí opravdovou, přispěti hřivnou svojí k dosažení věci, jejíž důležitost posud ani náležitě oceniti nelze.

Chceme mezi učitelstvem klestiti dráhu vzájemnosti Slovanstva, kteráž žádné větvi tohoto obrovského kmene škoditi nemůže, ale všem zajisté bude k užitku velikému.

Potřeba, aby mezi kmeny slovanskými vzájemnost se budila a šířila, nejdůrazněji se jeví, kdykoli a kdekoli několik národů slovanských sejdou se k dílu společnému. Tak bylo i, když r. m. učitelstvo ze všech končin světa slovanského sešlo se v Záhřebě, aby porokovalo o vadách, kteréž pokrok ve školství zdržují, a aby hlasu svého pozvedlo proti převrácenostem, kteréž z nezdravých poměrů socialních vznikajíce odevšad do školy se derou.

Každý z účastníků tohoto v dějinách školství zajisté památného sjezdu učitelstva mnohočetné rodiny slovanské pocítil na první setkání, že ač všickni jsme synové jedné matky, přece každý jiných a každý o sobě vyhledáváme cest vedoucích k cíli jednomu. Jak povznešen byl každý z nás pouhým pomyšlením na úžasné účinky díla, na němž podílu by mělo veškeré Slovanstvo!

„Zaražme mezi sebou jednotu pedagogickou, kteráž by starala se, abychom ve věcech školských na vzájem se podporovali a z mládeže nám svěřené vyvedli pokolení, plné upřímné lásky k ostatním synům matky „Slávy!“, pokolení, kteréž berouc poučení z minulosti i přítomnosti podalo by sobě ruky pomocné od Uralu a Šumavy ku Kavkazu a Balkánu ve všech dobách protivenství.“

Myšlénka tato jako blesk projela myslí sterou, že na všech stranách jako ozvěna hlasně se opětovala.

Než obtíže mnohonásobné naskytovaly se při dalším uvažování této krásné myšlénky. Vidouce, že na ten čas nemožno v skutek ji uvésti, pomýšleli jsme aspoň na prostředky, kterými by klestila se cesta, po níž bychom dojíti mohli cíle žádoucího, — jednoty slovanského učitelstva.

Nemohouce zříditi hned jednoty, zaražme aspoň list všem kmenům slovanským společný, v němž bychom všickni myšlénku o vzájemnosti Slovanstva na důležité roli školské pěstovati mohli, aby, až dozraje, hojného všem přinesla užitku.

Avšak ani tato myšlénka nezakotvila se v duši radících se zástupců učitelstva národností slovanských v Záhřebě, aniž by byla nevzbudila obavy a pochybnosti, zdali dosaženo býti může časopisem na šesteru od sebe vzdálených místech redigovaným, po čem všichni tak velice jsme zatoužili, sjednocení totiž k práci společné na roli školství národního.

K zaplašení těchto pochybností přispěly nemálo zkušenosti, jichž každý, komu na tom záleželo, při skupštině nabyti musil. Hanbou zarditi se musel každý upřímný slovanský učitel vida, že na roli školské naprosto se neznáme, že o stavu školství a literatury pedagogické nejvzdálenějších nám národů více má každý z nás známostí, nežli o školství

a literatuře nejbližšího mu kmene příbuzného. S bolestí patřili jsme na to, jak všickni pachtíme se do umdlení, abychom zevrubně poznali věci sebe malichernější ze školské literatury německé, kdežto díla nevšední ceny, jež ten který národ slovanský podniknul a provedl, pra nic nedbáme.

A což máme říci tomu, že slovanské učitelstvo i vlastní své dílo nezřídka počítá k zásluhám ducha německého? — —

Neméně působilo k zaplašení předčasných obav přesvědčení, jehož nabyli jsme všickni, že nic není lehčího, než aby kmenové slovanští společné své potřeby poznali a sobě porozuměli. Podobnost jazyků slovanských jest dosti veliká, abychom znajíce v hlavních rysech jich základy a rozdíly, porozuměti si a smluviti se mohli. A o to tu především jde; neníť potřebí, abychom mluvili a psali v jazycích ostatních tak správně, jako mluvíme a píšeme řeč svou mateřskou. Kdybychom jen desetinu píle a času, jíž věnujeme posud učení se jazyku německému, vynakládali na učení se jazykům slovanským, rozuměli bychom si zajisté dostatečně v slově i písmě.

„Slovanský pedagog“ bude proto čtenáře své seznamovati se všemi důležitějšími plody ducha slovanského z oboru školství národního, a bude usilovati o to, aby známost řečí slovanských mezi námi se šířila a láska k nim i působením učitelstva národního v širším obecenstvu budila.

Že odvislost od literatur větších, zvláště německé nám všem, vyjma snad národ ruský, nanejvýš záhubná jest, o tom přesvědčeni jsme všickni. A přece váháme podati si ruce, abychom nebezpečnou tuto odvislost zaměnili si za vzájemnou podporu živlu příbuzného, jenž od věků s námi zakouší osud podobný nemoha sám odolati proudu cizáctví naň se valícímu. —

Vlivem německé literatury a dlouholetou nadvládou kmene německého v slovanských zemích rakouských, vzal jazyk mateřský Čechů, Slovinců, Charvatů a Srbů takové již porušení, že všem těmto k samostatnému žití probudilým národům velikého přičinění třeba, aby z řeči své vymýtily všeliké ji hyzdící germanismy, aby zbavili jí významů a frasí duchu jazyka naprosto odporujících. Neméně škodným jeví se účinek jazyků romanských ano i jazyka maďarského na některé jazyky slovanské, jehož stopy dosti patrny jsou v chorvatštině i srbštině. O nákaze mravní, kteráž z germanského a romanského západu jako zhoubná vlna do slovanského východu se tlačí, hrozíc zdravé kořeny národního života slovanského podvrátit, pomlčíme, jelikož bychom tak dostali se na pole, na němž vedle učitelstva i jiným činitelům působiti náleží.

Nespadá ovšem v působnost učitelstva škol obecných, aby radilo, jak opraviti by se mělo, co kde na újmu ryzosti jazyka mateřského v něm se ujalo; než náleží nám starati se, aby nákaza řeči v lidu se nešířila, ale aby dle ustanovení jazykozpytců v budoucím již pokolení úplného došla napravení. A že to úloha nesnadná, pozná každý, kdo

1*

poněkud jen všímá si slov a frasí cizích, které v mluvě obecné již již práva domácího se domáhají.

Kromě tohoto škodného vlivu literatury německé na jazyky slovanské zmíniti se nám jest ještě o jiném účinku z odvislosti pochodícím, ne méně záhubném.

Jako jednotlivec, který po celý svůj věk neodvážil se v dílo samostatné, jež nazvati by mohl vlastním výplodem ducha svého, nikdy nestane se dělníkem tvůrčím, ale do smrti zůstane padělatelem a vykonavatelem myšlének cizích, tak i národ, jenž ve věcech školských na práce původní se neodváží, ale všecko z cizího vzoru odlikuje, nežije život vlastní, ale pozbyti musí časem svého národního rázu, jelikož užívá prostředků a zvyká způsobům, kteréž přirozenosti jeho na odpor jsou.

A v našich školách opravdu posud málo je původního; vše skoro přistřiženo tu dle vzorů cizích. A to právě je příčinou, že všechny tak zvané opravy škol obecných v zemích slovanských od r. 1848 provedené potkaly se s úplným nezdarem. Ano na mládeži slovanské v Rakousku posud experimentuje se nejinak, než jako by tu hlavně o to šlo, aby vynalezl se spůsob, jak národy slovanské zadržeti v přirozeném jich vývinu. Bohužel, že při nejnovějším škol zřízení není naděje na brzké ukončení těchto pro mládež slovanskou záhubných pokusů. Kdo žádá, aby školy obecné staly se štěpnicemi všeho lidského vědění, ten nepochopil naprosto úlohy školy obecné. Požadavku takovému nebude moci škola obecná nikdy vyhověti, jelikož jí vždy méně o to jíti musí, mnoho-li, nežli o to, jak bylo co v mysl dětskou vštípeno a vynaloženo.

Není účelem článku tohoto, abychom o této veledůležité věci se rozpisovali, učiníme to v některém čísle pozdějším. Tolik jen prozatím podotýkáme, že vytknouti obor školy obecné vůbec a v každém předmětě zvlášť mnohem těžší jest úlohou, nežli se našim reformatorům školství obecného býti zdá. Směle odkázati je můžeme k národu, jenž nebyl posud u vývinu svém vlivem cizím z dráhy přirozené stržen, — k Rusům; těm nejde tak o to, aby dítky jejich ve škole mnohému se učily, jako o to, aby schopnosti jejich buzeny, soudnost náležitě broušena a paměť přiměřeně cvičena byla.

Národové slovanští v Rakousku jsou národové na počet malí, po staletí trvající nadvládou jiných kmenů a nehodami všelikými oslabení. Dokud každý z nich bude odkázán sám na sebe, dotud nebude moci žádný z nich podnikati a prováděti díla nákladná, jakýchž k náležitému vzdělávání mládeže nevyhnutelně jest potřebí, ale musí jako dosud kupovati je od sousedů mocnějších, kteříž majíce jistoty, že Slované bez výrobků jejich obejíti se nemohou, dobře zaplatiti si dávají od nich práce sebe chatrnější.

Statisíce jdou ročně z zemí slovanských za všeliké pomůcky učebné do zemí německých a co za ně koupeno, slouží ještě z velké části k odcizení mládeže — ku germanisaci. Hmotná tato ztráta jest citelná, od-

národňování budoucího pokolení každému národu záhubné. Jen tak možno jest, že zvolna sice ale stále pozbýváme národní své původnosti, takže v mnohém spůsobě života co rození Němci již se jevíme.

Chceme tedy v „Sl. ped.“ k tomu se přičiňovati, aby na roli školské vznikala vzájemnost u národů slovanských, aby duševní plody všech vzájemnou podporou každému k prospěchu býti mohly.

Budeme svědomitě vypisovati stav školství slovanského a prostředků *učebných*, aby každý poznati mohl, co kde již v kterém oboru bylo vykonáno, a pokud se mu hodí, aby k prospěchu svému mohl užiti.

Budeme čtenáře své pilně seznamovati se všemi důležitějšími spisy vychovatelskými, kteréž v světě slovanském na světlo vyšly, aby dobré semeno v nich uložené úrody přinésti mohlo i ostatním kmenům příbuzným.

Budeme vypisovati všeliké nové spůsoby vyučovací za dobré uznané, aby vedení mládeže šlo všude cestou pravou, cestou přirozenou.

Budeme stále vybízeti k vzájemné podpoře, napomáhati, abychom si brzo porozuměli nejen v řeči, ale i co cíle se týče a prostředků, jimiž ho lze dosíci.

List náš bude tedy obsahovati: vypsání stavu škol a literatury všech kmenů slovanských, úvahy o spůsobech vyučovacích, a o rozličných poměrech školy obecné k církvi, k státu a k obci. Díla osvědčená bude jiným odporučovati, a toho pilně dbáti, aby všelijaké škodné bejlí nemohlo nadále ujímati se a vzmáhati na naší roli vychovatelské.

Ujme-li se časopis náš v učitelstvu a u přátel školství, budeme vydávati jej později, jak toho potřeba kázati bude, buď měsíčně nebo týdně. Pro snadnější naučení se řečem slovanským, budeme v každém čísle na konec podávati rozpravu o některém předmětu školním ve všech jazycích slovanských.

Jsme si úplně vědomi, že úloha tato je nad naše síly; než podnikáme ji přece, jelikož nadějeme se vydatné podpory všech pedagogů vlasť a národ svůj opravdu milujících. Kdo upřímný Slovan, neodepře zajisté podpory své věci, od níž jedině nadíti se lze spásy — vzájemnosti Slovanstva. Očekáváme, že za příkladem několika vlasteneckých učitelů všech kmenů slovanských spojí se s námi i jiní osvícení mužové k dílu tak pilnému a důležitému, kteréž aby stalo se heslem všech větví slovanských, z celé duše si přejeme.

Kulturni protivnici Hrvatâ i Srbâ.

Mi Hrvati i Srbi obično se žacamo i bojimo kulturne pogibeli, koja našemu narodu prieti s jedne strane od Niemaca a s druge strane od Talijana. I sbiljam strašni su to neprijatelji, ti Niemci sa 100.000 svojih pučkih učitelja i ostalom spravom i zairom svoje silne kulturne vojske. S tom vojskom svladaše oni do nedavno na vrhuncu kulture i prosvjete stojeći narod franceski, jer obće se govori i priznaje, da je ne pruski pikač, nego njemački „Schulmeister“ raztepao Napoleonove čopore. Pa tako i jest; jer da nisu njemački Schulmeister-i svoj narod nadanuli željom za narodnim jedinstvom i opojili narodnim ponosom, nebi se doista njemački narod bio onako složno podigao, onako oduševljeno vojevao za svoju slavu; a onda nebi sigurno bilo ni onoga sjajnoga uspjeha, što su ga Prusi zadnjom vojnom postigli. Nu ako se to franceskomu narodu dogodilo, kud i kamo su Niemci pogibelniji nam, koji samostalno nerazpolažemo ni sa stotim dielom materijalnoga i moralnoga blaga, kakovim Francezi razpolažu!

Nemanje nam je pogibelan i Talijan svojom ugladjenošću, svojom prosvjetom. I on razpolaže silnom prosvjetnom oružanom, silnom i čilom prosvjetnom vojskom, koja hlepti za osvajanjem naše imovine, i koju podupire sva državna moć ujedinjene Italije. Ako bi se s ovom vojskom i mjeriti mogli, kad bi se išlo na junačtvo; ali tu se bori znanje i umjenje, u kome su oni stari vitezovi, a mi mlade novajlije, te nam se je bojat bruke i sramote.

Jest, mi se žacamo samo Niemca i Talijana, i prama njima svoje busije postavljamo; a pogibeli od drugdje ili preziremo ili na nje i nemislimo. Tako će n. p. malo tko izmedju nas dopuštati, da su nam i Magjari sa svojim prosvjetnim radom i aparatom, ako ne baš onako kao Niemci, ali ipak pogibelni i zazorni. Nu o tome netreba lakoumno suditi, nego valja dobro razgledati protivničku vojsku, pa ju onda ladnokrvno sa svojom sravniti; valja razviditi, s kolikim i s kakovim kulturnim aparatom Magjari razpolažu, i kako mi o tome stojimo; pa će se doista mahom opaziti, da ni taj protivnik naše narodne kulture i prosvjete nije tako neznatan, da bi ga baš prezirati mogli.

Čujte samo, kakovu je već silnu umnu vojsku Ugarska na noge postavila! Ona ima po najnovijih izvješćih: 35 bogoslovnih škola sa 174 učitelja i 1499 učenika; 13 pravoslovnih akademija sa 122 učitelja i 3364 učenika; 3 škole za liečnike sa 65 učitelja i 844 učenika; 2 za filozofiju sa 64 učitelja i 73 učenika; 1 za techničke znanosti sa 48 učitelja i 434 učenika; 1 za šumarstvo i rudarstvo sa 20 učitelja; 1 za trgovačke znanosti sa 12 učitelja i 353 učenika; 6 za gospodarstvo sa 48 učitelja i 403 učenika; 1 za risare sa 21 učiteljem i 27 učenika. Osim

toga ima Ugarska 147 gimnazija sa 1618 učitelja i 30.505 učenika, k tomu još 31 učitelja i 119 učenika na njekojih s gimnazijami spojenih licejih; 28 realka sa 300 učitelja i 5611 učenika; 1 zavod za gluhonieme i 1 zavod za sliepe sa 44 učitelja i 489 učenika. K tomu još 48 obrazovališta za učitelje (stranom sjemeništa učiteljskih stranom pripravljališta) sa 364 učitelja i 1622 učenika; 8 ženskih učiteljišta sa 48 učitelja i 236 učenica. Napokon ima još pučkih škola 13.798 sa 17.792 učitelja i 1,106.904 učenika; a na cielo se to školstvo troši sada iz ugarskih državnih blagajna 6,750.433 for.

Nije l' to silna i ugledna vojska! Reći će dakako mnogi, da je u Ugarskoj smješa svakojakih narodnosti, pa da je ta pogibel posve iluzorna, jer da svaka narodnost vodu na svoj mlin nateže. Ali valja promisliti, kakovom se željeznom dosljednošću sva ta velika mašinerija k jednom cilju — Magjarštini — goni, jednim duhom — duhom Magjarštine — goji i oživljava; kakovom se promišljenom taktikom sve te razne narodnosti hrdjavimi školskimi knjigami cjepkaraju, slabe i svojstini otudjuju, te u rječinu jedino spasonosne Magjarštine svode! A s druge strane valja opet da promotrimo i svoju vojsku, s kojom mi naprama svojim protivnikom stojimo i da prosudimo sredstva, s kojimi mi i s kojimi naši kulturni protivnici razpolažu. Ako to hladno učinimo, nećemo onda doista reći, da nam od Magjara neprieti nikakova pogibel.

Ali osim Niemaca, Talijana i Magjara, imamo borme još i drugih protivnika na polju svoga kulturnoga razvitka. Našemu hrvatsko-srbskomu narodu na istoku nalazi se eno mlada romanska država — uzdanica 8 miliona brojećega romanskoga naroda, koja takodjer bujno svoju kulturnu snagu razvija, te je već na noge postavila znamenitu četu, koja njezinu obrazovanost revno promiče i širi, pa ne samo svako štovanje zaslužuje, nego nas i osbiljno na opreznost sjeća. Razgledjimo si malko i tu kulturnu četu, kojom Romanija razpolaže. Polag službenih izviešća imala je Romanija prošle godine 2.364 gradske i seoske pučke škole sa 2775 učitelja a 87.651 učenikom. Zatim 3 viša djevojačka gojilišta sa 25 profesora, 16 profesorica i 450 učenica; 2 učiteljišta sa 20 profesora i 197 učenika; 2 trgovačke škole sa 17 profesora i 187 učenika; 2 zanatlijske škole sa 4 profesora i 49 učenika; 15 gimnazija sa 86 profesora i 979 učenika; 6 liceja sa 92 profesora i 1487 učenika; 8 sjemeništa sa 91 profesorom i 1563 učenika; 1 škola za apotekarstvo i veterinarstvo sa 11 profesora i 125 učenika; 2 fakulteta prava sa 17 profesora i 210 učenika; 2 fakulteta za filozofičke nauke sa 15 profesora i 55 djaka; 2 fakulteta za književnost s 12 profesora i 62 učenika; 2 fakulteta za medicinu s 10 profesora i 160 učenika; 2 škole za liepe umjetnosti s 11 profesora i 58 učenika; 2 škole za muziku sa 16 profesora i 181 učenikom.

To doduše nije još ni iz daleka tako veličajno, da bi se prestrašiti morali; ali kad pomislimo, da je romanska država tek u početku

svoga kulturnoga rada; da romanski elemenat ima više čilosti, više raztvorne sile, nego li ikoji drugi, a uz to je i plodan, kako nijedan drugi; da je njekoje istočne krajeve Srbije već zaskočio, te i u obće prama zapadu teži; napokon da u svojih prekojadranskih suplemenicih silne saveznike ima u prosvjetnom i kulturnom radu: to ćemo onda dopustiti, da u stanovitih okolnostih po nas opasan može biti i razvitak romanske prosvjete i kulture.

Ne manje znamenitom, a upravo orijaškim korakom razvija se na europejskom jugu kultura novogrčka. Kako n. p. „Revue de l' instruction publique“ izvješćuje, to je sveučilište atensko g. 1869. imalo slušalaca 1205, a god. 1835. kad je osnovano, imalo ih je samo 35; te isti učenjak Fallmerayer veli u njegovu hvalu, da je sasvim slično njemačkomu sveučilištu. Po istom listu imala je Grčka god. 1866 gimnazija 16 sa 100 učitelja i 2000 učenika, a g. 1833. bile su samo 3 gimnazije. Pučkih škola bilo je iste godine 1070 sa 65.000 učenika, a god. 1833. bilo ih je samo 17 sa 800 učenika. Izmedju gimnazijâ i pučkih škola ima još jedna vrst srednjih škola, i takovih bijaše 1866. god. 189 sa 300 učitelja i 7300 učenika, a god. 1833. bilo ih je samo 21 sa 2500 učenika. K tomu dolazi još 6 srednjih djevojačkih škola sa 680 učenica, a god. 1835. bila je samo 1 takova škola.

I na ovo će možebit tko primetnuti, da ti brojevi nisu nimalo tako zamjerni, da bi se odatle bojati imali kakove neprilike po narodni naš razvitak. Ali ako na um uzmemo kratkoću vremena, u kojem se je i to postiglo; zatim veliku darovitost grčkoga naroda; k tomu izvanrednu požrtvovnost grčkih bogataša, koji za prosvjetne cielji tisuće žrtvuju; uz to veliku simpatiju, što ju svi evropejski narodi iz poštovanja starohelenske divne prošlosti goje prama njima; da nas dalje od njih diele samo za kulturni rad mal ne posve nesposobna divlja skipetarska plemena; te da smo napokon uplivanju njihovu već izvrženi preko fanariotskoga višega popovstva u turskih pokrajinah: onda nemože nitko zaniekati, da nam i od novogrčke kulture nebi danas sutra pogibel zaprietiti mogla.

Tako nam dakle razvitku naše narodne kulture i prosvjete prieti silna i strašna pogibel sa zapada od ugladjene Italije, sa sjevera od umne Germanije i silovite Magjarije; a bezbrižno nemožemo poglédati ni na istok, gdje se bujno razvija romanska kultura; ni na jug, gdje se novi feniks mladogrčke prosvjete radja iz pepela propale starogrčke uljudnosti. Italija i Germanija su očite i stare protivnice našoj narodnoj obrazovanosti, a treća im se nameće za saveznicu, da nam njihovom podporom ili lakše glave dodje, ili pako kod diobe pliena barem kratkih rukava neostane. S njimi dakle znamo na čemu smo! S Romani i Grci nismo doduše sada u očitoj opreci, ali nam je na oprezu biti, jer i njihovo je prijateljstvo sasma nepouzdano.

Razmotriv te nepovoljne odnošaje, upitat će se doista svaki rodo-

ljub: Pa kako da sada odbijemo, kako da odolimo svim tim očitim i mogućim protivnikom; kako da sried tolikih opasnosti svoj život spasimo, a sile svoje umne i materijalne na korist sebi i čovječanstvu upotrebimo i razvijemo? —

Ako si na to pitanje sbiljam sgodna odgovora želimo, to nam je najprije znati, kakovimi kulturnimi sredstvi mi u obće sami razpolažemo, i kakove sile naprama protivnikom na obranu postaviti možemo. Ali tu smo žalibože odmah u strašnoj smetnji, da naime ni sami točno neznamo, kolika nam je i kakova naša kulturna vojska. Eto mi znamo, kako se u tome nalaze svi narodi oko nas; ali kako se mi sami u svom domu nalazimo, to ni odkud nemožemo podpuno da doznamo, jer nam o tome — izuzam Srbije — niti naše vojničke, niti naše civilne oblasti nedaju nikakova računa, nikakovih javnih izviešća. Mi glede toga možemo dakle samo od prilike nagadjati, ali sigurnih podataka nemožemo navoditi. A to je dakako vrlo žalostno, jer gdje se nezna stanje i množina razpoloživih sredstava, tu se neda izraditi niti sigurna osnova za zajednički kakov rad. Ele kad nije druga, moramo se zadovoljiti i nagoviestanjem, ako se iole samo istini približava. A to ipak mislimo da će biti.

Naša sadanja vojnička krajina (hrvatsko-slavonska) imala je prošle godine polag školovida, što su u Zagrebu na školskoj izložbi bili, pučkih škola 457 a učenika 63.852; zatim ima 1 učiljište sa 4 učitelja i 1 ravnateljem a 67 učenika, 7 gradjanskih škola, 4 male realke sa 20 učitelja (s ravnatelji), 1 veliku realku, 2 velike gimnazije i 1 bogosloviju. Nemamo dakle u svem točnih podataka ni iz iste krajine, a iz provincijalne Hrvatske i Slavonije još su nam manjkavija data; tu posve samo od prilike nagadjamo. Izložbeni odbor prve obće hrv. učiteljske skupštine želio je, da dobije školovide pučkih škola i od svih županija; nu sve je nastojanje bilo uzalud, premda je sama vis. zemaljska vlada opetovane naloge davala. Indolencija njekih ljudi nedade nam nikako, da se do njih dokopamo. Od prilike dakle samo računamo, da će sav hrvatski i slavonski provincijal imati do 700 pučkih škola, a razmjerno do blizu 100.000 učenika; je li možebit koji desetak škola i koja tisuća učenika više ili manje, to nečini velike razlike. Osim pučkih škola ima realka malih 4, 1 malu gimnaziju, 1 višu djevojačku školu, 1 mornarska škola, 4 učiteljišta, 6 velikih gimnazija, 1 veliku realku, 1 višu gospodarsku učionu, 1 ratarnicu, 3 sjemeništa, 1 pravoslovnu akademiju, 1 gospodarsko družtvo, 3 družtva za izdavanja popularno-znanstvenih spisa (ilirska Matica, družtvo sv. Jerolima i pedagogijsko-književni sbor), 1 glasbeni zavod, 1 zemaljsko kazalište, 1 zemaljski muzeum i 1 akademiju znanosti i umjetnosti.

Dalmacija ima — takodjer po školovidu, što je bio na zagrebačkoj školskoj izložbi — 202 mužke pučke škole, 32 ženske pučke škole, koje je ukupno polazilo 10.947 učenika. Uz to je još u Dalmaciji 1 učiteljište, 3 male gimnazije, od kojih su 2 realne, sa 27 učitelja, 4 velike

gimnazije sa 56 stranom profesora stranom suplenata, 1 mala realka sa 7 učitelja, 1 velika realka i mornarska škola sa 12 profesora, 1 sjemenište, 1 primaljska škola, 1 družtvo za izdavanje popularno-znanstvenih spisa.

U Crnojgori počelo se je školstvo osbiljno njegovati tek pod vladom sadanjega kneza. Pučkih škola ima za sada samo 35 sa 1800 učenika, 1 ženski zavod i 1 bogosloviju.

O Srbiji imamo posve sigurnih datâ iz „Pregleda rada ministarstva prosvjete i crkvenih diela.“ Po tome je prosvjetno stanje koncem lanjske školske godine ovako stajalo u Srbiji: Pučkih škola bilo je 484, učitelja 605, učenika, koji su nauk svršili, 21.118; ovdje su uračunane i ženske škole. Zatim 1 viša ženska škola s 1 upraviteljicom, 7 učiteljica, 7 profesora, 2 učitelja, 4 pomoćnice, 211 učenica; 7 malih realka sa 28 učitelja, 333 učenika; 1 velika realka sa 1 ravnateljem i 7 profesora a 97 učenika; 5 malih gimnazija sa 5 ravnatelja, 10 profesora, 7 suplenata, 9 učitelja i 582 učenika; 2 velike gimnazije sa 2 ravnatelja, 16 profesora, 4 suplenta, 6 učitelja a 713 učenika; 1 bogoslovija sa 1 rektorom, 7 profesora i 1 učiteljem sa 292 učenika; 1 učiteljska škola s 1 upraviteljem, 1 profesorom, 2 suplenta, 1 predavačem i 2 učitelja; 1 velika škola (sveučilište) sa 3 fakulteta, ima 1 rektora, 12 redovitih i 2 začastna profesora; 1 narodna bibliotheka, 1 kazalište, 1 učeno družtvo.

Kakovo je prosvjetno stanje našega naroda u Bačkoj i Banatu, zato opet nemamo nikakovih sigurnih podataka, jer nam ugarska službena izvješća hotice taje, koliko škola na koju narodnost ide, buduć se tamo na to sistematično ide, da se svim narodnostim trag zamete, i samo magjarska uzvisi i uzveliča. Nu ako uzmemo, da samo njemačka i srbsko-banatska pukovnija preko 100 srbskih škola, a titeljski batalijun 38 škola ima; to možemo odsjekom uzeti, da će naš narod u tih krajevih jedno s drugim do 400 škola imati. Za obrazovanje pučkih učitelja, i to srbskih, ima 1 trogodišnje učiteljište; a osim toga ima još 2 više djevojačke škole, 1 velika gimnazija, 2 družtva za izdavanje popularno-znanstvenih spisa (srbska Matica i družtvo srbske omladine) i 1 kazalište. Ima doduše u Bačkoj i Banatu još njekoliko srednjih škola; nu one su skroz ili magjarske ili njemačke i protiva razvitku naše narodnosti naperene, te ih zato ovdje nemožemo ni u račun uzeti.

Najkukavnije nam je kulturno i prosvjetno stanje u nesretnoj Bosni i Hercegovini, ono nam je u tih krajevih još posve pusto i neobradjeno, jer Turci upravo prieče svaki mogući napredak školstva, te zato nema tamo u tom pogledu upravo nikakovih ni zakona i odredaba. Njekoliko fratarskih škola uz njihove samostane, njekoliko škola podignutih od pravoslavnih imućnijih obćina i 1 bogoslovija (u Banjojluci), to su sve škole u tih zemljah. Nemislimo, da bi sve skupa moglo biti do 50 pučkih škola u svoj Bosni i Hercegovini. Ove su dakle zemlje, dok su

u sadanjem stanju, sasvim izgubljene za kulturni i prosvjetni rad našega naroda.

Po ovom stranom izvjestnom stranom približnom računu može dakle naš hrvatski i srbski narod ukupno imati do 2.300 pučkih škola sa nješta preko 200.000 učenika, 7 gradjanskih škola, 8 učiteljišta, 16 malih realka, 6 malih gimnazija, 2 realne male gimnazije, 15 velikih gimnazija, 3 velike realke, samo 1 gospodarsku školu, samo 1 ratarnicu, samo 4 više djevojačke škole, 7 književnih družtva, samo 3 kazališta a niti jedno podpuno sveučilište, niti jednoga tekničkoga zavoda. — To su prosvjetna gojilišta naroda od 7 miliona, jer toliko možemo sigurno uzeti da ima Hrvata i Srba. Da se ti brojevi bolje uvažiti mogu, navest ćemo, da Česka do 5 miliona brojeća ima 4008 pučkih škola, pučkih učitelja 6.624 a učiteljica 230, sa 624.699 učenika i učenica; da Bavarska, koja nije u školstvu prva u Njemačkoj, na svoje stanovničtvo od 4,875.000 duša ima 6870 učitelja, 870 podučitelja, 93 svjetovne učiteljice a 552 duhovne učiteljice; napokon da romanske 2364 pučke škole idu na masu od 4 miliona Romana u podunavskih sdruženih kneževinah a na prostor od 2.197□ milja, dočim se naših 2300 pučkih škola na 7 miliona razilaze i na još jedanput tako velikom prostoru nalaze.

Eto nam slike i pregleda naših kulturno-prosvjetnih borišta i boriiaca. Iz toga se doista vidi, da nam je naš kulturni položaj prama Njemcem i Talijanom veoma tegotan i mučan. On nam je tim mučniji, što je njemačka i talijanska kultura u mnogih stranah pronikla u naš javni i družtveni život, a njihove nas literature tako poplavile, da nam je upravo nemoguće s njima se natjecati, a otresti ih se nemožemo radi naše nemoći, da zadovoljimo silnim potrebam sadanje kulture i prosvjete. Pa ta pogibel, koja nam s te strane prieti, znatno se je još u najnovije vrieme povećala tim, što se sada i njemačka i talijanska kultura oslanja na silnu i ujedinjenu državnu silu i snagu svoga naroda. Pa ni Magjari nisu nam bezopasni, ako i ne baš sada, ali već u bližoj budućnosti, jer dokopavši se državnog nadmoćja, promiču oni sada svimi mogućimi sredstvi prosvjetu i obrazovanost svoga naroda, u uz to i pomagjarivanje drugih u Ugarskoj nalazećih se narodnosti.

Sve štogod se sada u Ugarskoj od države za kulturu i prosvjetu radi, sve je magjarsko, sve na magjarenje smiera. Pa u kako ogromnoj mjeri to biva, vidit se može najbolje iz proračuna ugarskoga ministarstva nastave, gdje se n. p. za nastavše ljeto preko 400.000 for. odredjuje samo na sveučilište peštansko, koje ako se i zove zemaljskim, ipak je skroz i skroz i izključivo samo magjarsko. Lakoumni se ljudi tomu kadkada samo podsmjehavaju, nu mi velimo: Neka Magjari samo 50 godina mirno razpolažu s onimi sredstvi, koja su im sada u rukuh, to bi onda moralo samo njekakovo čudo biti, ako nebi u svojoj težnji uspjeli, i sve narode u Ugarskoj svojom kulturom pronikli, sve poma-

gjarili. A kad to postignu, neće li onda biti nikakove pogibeli po nas? To sudi svaki sam!

Prema Romanom i Grkom stojimo doduše nješta bolje, sile su nam sada prilično ravne; ali bojati se možemo ne bez razloga, da neće mnogo vremena proći, te će nas i oni znatno nadkriliti. I Romani i Grci razpolažu samostalno sa svojimi materijalnimi sredstvi, te ih mogu po volji rabiti, a i rabe je za širenje prosvjete i kulture u svom narodu, dočim je nama — izim Srbije — kulturni rad veoma ograničen, jer niti imamo u tome posve slobodne ruke, niti možemo samostalno sa svimi svojimi sredstvi razpolagati. Na primjer mi Hrvati u trojednoj kraljevini, premda je ova kud i kamo veća od kraljevine Grčke, nemožemo uz svu dobru volju da u život privedemo toli željno i traženo zagrebačko sveučilište, a ponajviše zato, jer nam k tomu manjkaju potrebna materijalna sredstva. Ne, da naš narod nebi sbiljam u sebi imao toliko materijalnih sredstva, nego jer on s onimi, što ih ima, po svojoj volji nerazpolaže niti razpolagati može.

Ali više nego sve što do sad navedosmo otežčava i pogoršava naš položaj naprama našim kulturnim protivnikom okolnost ta, da sav kulturni rad Hrvata i Srba medjusobno nikakova sklada, nikakova jedinstvena smjera nema. Zauzimajući takovu poziciju, u kojoj smo od iskona izvrženi bili uplivanju glavnih pokretača medjunarodnoga života na istoku i zapadu, bijasmo tako nesretni, da smo se ne samo državno i religiozno pociepali, nego da ni u svom kulturnom radu, u svojoj literaturi, nismo znali ni mogli sačuvati prvobitnoga svoga narodnoga jedinstva. Tako mi Hrvati i Srbi — premda jezikom jedan narod — imamo dvie literature, od kojih svaka sebi nateže, a nijedna nije niti biti može tako snažna i krepka, da bi u sadanjem vremenu zadovoljavati mogla silnim kulturnim potrebam. Tako se i ono malo našega školstva, što smo ponabrajali, i što bi jedva kad bi složno bilo nješta moglo biti, na dvie struje ciepa, te niti jedno niti drugo nemože da bude jakom rječinom, koja bi život cieloga naroda k spasonosnoj luci blagostanja i slave potegnula. Mi smo u tom pogledu unicum medju svimi europejskimi narodi, jer premda su skoro svi razdieljeni i na više država i na više religija, ali zato ipak nema nijedan dvie tri literature, i razne kulturne pravce, kao mi Hrvati i Srbi. Od svih naših nesreća, ova je najveća, jer ona prieči, da nam se sve naše sile k jednomu narodnomu cilju slegnu i uprave.

Tko u takovih okolnostih o daljnjoj budućnosti svoga naroda misli, mora dakle pomišljati i na sredstva, kojimi da predusretne pogibeli, koja narodnomu biću priete, i kako da ih ili susbije ili od naroda odvrati.

Kulturnoj se poplavi nemože odoliti nikakovom fizičnom silom i snagom, jer to je borba duševna, koja nepriznaje sile ni topova ni bajoneta, koja ruši sve moguće zapreke; nego njoj se odoljuje samo skladnim, zdravim, naprednim i dovoljnim istovjetnim t. j. kulturnim radom. Badava je tu sva vika, sva mržnja, sve huštenje proti ovomu

ili onomu kulturnomu elementu; dok koji narod svojim radom nezadovoljava kulturnim i prosvjetnim potrebam svakdanjega života, dok sva masa naroda nije skroz osviešćena i narodnim ponosom zadahnjena; dotle će stranska, jača i bujnija kultura i prosvjeta, uprkos svakomu naporu, sve dalje i dalje prodirati, sve dalje i dalje mah preuzimati, i narod sve više raztvarati i u se pretapljati.

Na buduć je samo skladan, zdrav, napredan i dovoljan kulturni rad siguran uztuk kulturnoj kakovoj poplavi, to onda nema sumnje, da u tom radu ide prva i najglavnija zadaća pučkoj školi. Samo pučka škola stvara onaj osnov, na kojem se razviti može takova kultura, ili još bolje, pučka škola upravo uvjetuje narodnu kulturu i prosvjetu, jer ako masa naroda nije svjestna, nije napredna i prosvjećena, onda ni nema narodne kulture. Mi smo i do sada imali pojedinih prosvječenih lica u svih stališih naroda, ali zato ipak neimadosmo narodne kulture, jer nismo imali prosvjećenog i naprednog puka. Tek od kako počesmo puk, masu naroda, pučkom školom obrazovati, započè se i kod nas raditi o narodnoj kulturi, započè se i kod nas razvijati narodna kultura.

Nu najglavniji faktor pučke škole jest njezino učiteljstvo. Pučko je učiteljstvo nosilac i vršilac zadaće pučke škole; one je ono, što školu čini živim organizmom državnim i narodnim. Ono je dakle pozvano, da svomu narodu pučkom školom prokrči put do skladna, zdrava, napredna i dovoljna kulturna rada, i da mu pribavi uvjete njegova narodnoga obstanka i napredka, naime narodnu samosviest i obću humanitarnu obrazovanost, iz koje proizlazi materijalno blagostanje, ugled, moć i sloboda jednoga naroda. Svega toga nemože narod postići bez obće obrazovanosti, a kad bi možebit djelomice i postogao šta, njegova sreća nije stalna, niti može biti stalna, dok se neosovi na obću pučku obrazovanost.

Ali da pučka škola preko pučkoga učiteljstva toj uzvišenoj svrhi služiti može, mora da je ona sama osnovana na posve humanitarnih načelih i posve slobodna da je u obavljanju svoga rada. Pučka škola ima biti izključivo samo u službi svoga naroda, nesmije se dakle izvrgavati uplivom, kojih težište izvan naroda leži, koji možebit na vidiku imaju više interese pojedinih stališa, nego li cieloga naroda; ona treba da razvija sve duševne i tjelesne sile budućih naraštaja, ne pako jednostrano samo njeke radi bud kakovih sebičnih svrhâ i namjera. To je načelo znanstvena i izkustvena stečevina cieloga čovječanstva; a takove stečevine jesu obćenitè, neograničuju se na pojedine narode, pa ih moramo i mi prihvaćati; te svojim okolnostim prilagodjivati, svojom svojinom učiniti.

Naše hrvatsko i srbsko pučko učiteljstvo valja dakle da zna i osjeća, koja ga velika i uzvišena zadaća ide u kulturnome životu njegova naroda. Ono treba da složno i sporazumno svoj rad udesi, te o tome nastoji; da dosad razdvojeni i razcjepkani narod ujedini, jednom

ideom zadane, svu njegovu kulturu i prosvjetu jednim smjerom pokrene, na jedan cilj upravi. A nema sumnje, da bi se sporazumnim radom srbsko-hrvatskoga učiteljstva sbiljam i mogla raztrgana uda našega naroda sabrati u jednu cielost, te stvoriti siguran i stalan bedem protiva daljnjemu prodiranju tudjih elemenata, protiva daljnjemu slabljenju i raztvaranje naše narodnosti! Ta pučko učiteljstvo uzgaja narod, pa ako ga ono uzgajalo bude u duhu bratinske ljubavi, u duhu jedinstvenog narodnog osjećanja, neće drugčije ni biti, nego da će se i sav narod jedinstvenim osjećanjem zadanuti i oživljeti; a duševno ujedinjen, znat će si on onda pribaviti uvjete i svoga političkoga jedinstva, i osigurati si svoj život naprama navalam svojih protivnika.

Nu ovakova solidarnost hrvatskog i srbskog učiteljstva imala bi još i daljnjih blagotvornih posljedica. Njom bi se ne samo konsolidovao narod hrvatsko-srbski i učinio koristnim i djelatnim članom čovječanskoga napredka, nego on bi tim postao još i središtem cieloga slavenskoga juga, koje bi prije ili poslje na se poteglo i pleme slovensko i pleme bugarsko, buduć bi onda nesamo brojem nego i kulturom medju njima najsnažnije bilo. A to bi tim prije sliedilo, počem Slovenci i Bugari takodjer iste kulturne protivnike imaju, te su uz istovjetnost svojih interesa još i najbližim plemenskim srodstvom na savez s nami upravo upućeni.

Tad bi ujedinjeni hrvatsko-srbski narod sa narodom slovenskim i bugarskim sačinjavao falanx, koji bi svakoj buri odolievati mogao, koji bi sav slavenski jug divno preobrazio, te mu osigurao znamenit kulturni upliv i na isti daljnji istok.

Niemci s ponosom trube: „Njemačka znanost, njemačka škola ujedinila je njemački narod!“ I sbiljam: Stoljeća se je njemački narod natezao sa diplomacijom, da raztepena svoja uda sabere, i svi mu trudovi njegovi bijahu badava, dok nedodje njegova škola, te ona sav narod ideom jedinstva narodnog neoživi. Tad se razpršiše sve zapreke, pred voljom ujedinjenog naroda ponikoše nikom svi protivnici narodnoga jedinstva. Tako i sva budućnost hrvatsko-srbskoga naroda leži samo u slobodnoj pučkoj školi, leži u svjestnom, naobraženom i medjusobno solidarnom hrvatsko-srbskom pučkom učiteljstvu! Dao Bog, te ono spoznalo svoje pozvanje; — a naš narod takodjer jednom trubio: „Naša je pučka škola naša slava, naš spas!!“ —

Ivan Filipović.

Národní učitel.

(Napsal prof. J. K. Škoda.)

Lidé neoceňují vždy ani věcí ani osob dle zásluhy: jedni přisuzují jim cenu menší, než jim právem patří — podceňují je, jiní přikládají jim mnohem větší cenu, než jim přísluší — přeceňují jich. Čím je to? Někteří neznají dostatečně věcí, jež oceňují, snad nemohli dosud jich seznat, nebo spíše mohouce nedbali; jiní jsou zjednáni a uplaceni od mocných nepřátel pravdy ku křivému posuzování a jsouce duše mizerné a prodajné, za peníze se propůjčují k sebe křiklavějšímu přehánění a překrucování; často závisť, msta, farisejství, žárlivosť, slepá láska neb jiné choroby duševní nastrkují člověku brejle, skrz které vidí vše jináče, než to skutečně je, jako se přihází daltonismu[1]), nebo osobám žlouteničným: a při tolika ze všech stran příčinách není ani divu, že zkušenost předvádí nám rok co rok na tisíce takového křivého oceňování věcí i osob v živobytí veřejném i domácím. Když před rokem 1769 připlouly ořechy palem kokusových do Východní Indie, co tu s nimi nadělali! „Jsou“ (pravili) „čarovný plod mořský, mají v sobě moc zázračnou, chrání proti všem jedům bezpečně“, i byly odevšad hledány, knížata po celém oboru zemském chtěli míti z nich číše, sám císař Rudolf za jeden takový ořech 4000 zl., ač nadarmo, podával. Když pak nalezl Moreau de Sechelles, že rostou v oceaně indickém na ostrovech Sechellských, a tak odkryt byl původ jejich tajemný, ztratily svou čarovnou cenu, a teď se z nich všelijaké pro domácnosť nádobí zhotovuje a dost lacino prodává.[2]) — Kdoby dal pozvanému Číňanu polívku z tropangů nebo z vlašťovčích hnízd, omáčku z housenek a stonožek, jaké dostane chvály: našinec kdyby takové čínské lahůdky snědl, při nejmenším to odstůně. — Pohlavárům Kafrů afrických podávali francouzští agenti darem fraky se zlatými límci a výložky; pohrdlivě podívali se na ty trety, přehodili přes ramena své karosy (pláště), a fraků se ani nedotknuvše, odešli[3]): u nás fintěráci o takových darech jináče smýšlejí; kdyby jim podávali co takového na Předhoří dobré naděje, do oupadu tam si pro to poběhnou! — Jakého bývá hubování na vrabce, že jsou drzí, že zloději a p., ale kdyby nepomáhali hubit hmyz, odkudž vzali bychom chutného ovoce? — Jaký nářek vede děvče neštovicemi v tváři zohyzděné! Nedivím se ani: tvářičky hezounky nalíčené byly jedinou rozkoší její a nadějí!

A s osobami není to jináče. Když Marseus daroval svůj otcovský dům líbezné herečce Origo, jak ho všickni velebili! Ale povíme-li, že

[1]) Slov. nauč. II. 2. 36.

[2]) J. Palacký. Zeměpis srovnávací. I. 2. 252.

[3]) Matice lidu 1869 čís. 2.

tato Origo byla jeho milenkou, že potomci sv. Ludvíka a po nich mnozí a mnozí velmožové svým kuběnám dávali a dávají titule, statky a veliké sumy peněz, dar zamilovaného Marseusa se v zcela jiném světle ukáže! — Chalif Omar I žil velmi jednoduše: chodil v sprostém obleku, roztrhaném na 12 místech, chléb ječný byl obyčejnou jeho potravou[1]): kdyby ho pro to někdo vinil ze skrblictví, jakby mu ubližoval! — Moudrý Řek Palamedes byl, když se v jeho stanu nalezlo zahrabané zlato, které tam Ulysses uměl nalíčit, ze zemězrády viněn a lid seštvaný ho ukamenoval[2]): ale kdoby ho měl za zrádce, jak křivě by ho posuzoval! — Dominikán Albertus Magnus, tento neobyčejný znatel přírodních tajností, častoval 1240 v Kolíně krále římského uprostřed zimy v sklenníku, plném rozvitých květin[3]): teď poznáváme, jakou křivdu mu dělali souvěcí, nazývajíce ho čarodějníkem! A příklady podobného křivého oceňování podává nám téměř každý list historie starší i novější.

Děje-li se pak takto lidem všech stavů, i osobám v lidskou společnost na vysoké svícny ku svícení postaveným, nikomu to nebude nápadné, že děje se tak i učitelstvu národnímu. Od pradávných časů byli proti nim lidé neuznalí a suroví; v šosáckých městech a obcích zanedbaných, v domech nevzdělaných boháčů měli a mají je za břemeno drahé a omrzelé: ale byť bylo mezi nimi osob, které tomu stavu ke cti neslouží (byl-li mezi 12ti apoštoly Jidáš; je-li v jiných stavech lecjaký koukol mezi pšenicí, proč nemohlo by mezi tolika tisíci učitelů být také několik kop jidášských ramenáčů?): ohromné většině uvědomělého učitelstva se takým křivým oceňováním velice ukřivďuje. To se ukáže jasně a patrně, povšimneme-li si nestranně vznešené úlohy národního učitele se strany 1) pedagogické, i 2) národní.

1) Do každého dítěte vrozeny jsou vlohy tělesní i duševní. Jsou to semének, zárodky, z kterých za delší řadu jim příznivých let a okolností vyrostou síly, kterými bude dítě jednou vyvádět díla, jimž diviti se bude i sebe pokročilejší potomstvo. Osoby nejslavnější: Solonové, Alexandrové, Newtonové, Washingtonové, Poděbradové a jak všickni velikáni v rozličných odvětvích lidského díla slovou, byli na počátku svého pozemského života jako každé jiné novorozeňátko, jako zavinuté rakety, o kterých nebylo lze nikomu předpovědít, jakého hluku jednou nadělají, jak daleko paprsky svými budou svítit. „Dítě všecko v sobě má, i lampu, i knot, i olej, i křesadlo se všemi přípravami. Kdyby jen rozkřesávati sobě, a z jisker světlo rozsvěcovati a hořící světlo utíráním vyjasňovati umělo," píše Komenský.[4])

Těmto vlohám musí tedy být pomaháno k vyvinování-se, každé dle

---

1) Slov. nauč. V. 1051.
2) Slov. nauč. VI. 36.
3) Slov. nauč. I. 105.
4) Didakt. str. 32.

zvláštní její povahy a na tak dlouho, až stanou se z nich síly, umějící samy ze sebe, (t. j. bez cizí pomoci) konat, co budou mít konat. Tato pomoc je pro vlohy dítěte to, co povětrnost pro osení. Bez takové pomoci vlohy zakrní, jako něžná bylinka pod stromem košatým; pomocí nepřirozenou zmrzačí, jako nožky předčasně k chůzi nutkaného dítěte; pomocí převrácenou se zvrhnou i docílí se opak toho, co mělo být docíleno, přílišným chválením se up. snaha dítěte zarazí.

K rozvinování-se, oblomování a ustálení těchto vloh dětských vykázána je první třetina lidského života, prvních 25 let.

Pěstování toto začíná sice již doma; v tom, co doma začato, učitel pokračuje, opravuje, objasňuje, doplňuje; často ale s pravidelným pěstováním sám teprv začíná, nebylo-li totiž doma nic začato, a tu pořídí tím méně, čím více mu budou dílo školní osoby nebo okolnosti nepříznivé kazit. Představy, jež děti do školy přinášejí, bývají neúplné, nejasné, nepravdivé, nesouvisící: jeho to je zásluha, vystupuje-li mládež do života s představami všestranně zdokonalenými. Obohacuje paměť zásobou představ a slov: ale netrýzní děti nutkáním, snad hrubým vtloukáním do nich slov nevysvětlených; nebo dí Amos: „Ať nic se jim v paměť nevkládá, čemu rozuměti z gruntu dobře naučeni nejsou.“ [1]) Pokročilejších žáků cvičí v dělání úsudků; učí je znát a zpytovat příčiny všeho; podává důvody těm, kteří dovedou je již chápat, aby, jako na svých nohách chodí, svýma, ne učitelovýma ušima slyší, svýma rukama se obsluhují, tak vše chápali smyslem a rozumem vlastním: [2]) nebo kdyby nedbal o důvody, tu „nerozkřešoval by v dítěti to pravé rozumu světlo, jen podával by mu zevnitř kahanců, a ještě v lucerně cizí auktority, a to není jinak (a býti nemůže), než jakoby někoho, v tmavém místě sedícího, tak se světlem obcházel, aby se mu skulinami trochu něco blyštělo, samo pak plné světlo k němu nemohlo.“ [3]) Celé pak dílo školní skládá tak, by přispívalo k vývinu ne některých jen, snad dokonce na ujmu ostatních, ale všech vloh dětských, buďtež v hoších nebo děvčatech, s neustávným ohledem na to, kterých jedno nebo druhé pohlaví do života praktického zvlášť potřebovat bude: „lidi chceš vzdělávat“, domlouvá mu Komenský, „ne kousky lidí; v cvik buďte vzaty tedy všecky mohútnosti, ne jen některé.“ Dílo jeho celé brzy má ráz více didaktický, brzy více pedagogický: ale vždy sestavuje je tak, by prospívalo ne materiálně jen, ale i formálně, probuzený a v slastech myšlenkového světa se kochající duch jejich aby chuti a touhy nabyl k dalšímu neustávajícímu se vzdělávání.

Ale nejen o hlavu, pečuje i o srdce svých žáků — o to srdce, které tak často i dospělejšího člověka zavádí, tolik trpkých chvil mu

[1]) Didakt. 108.
[2]) Didakt. 118.
[3]) Didakt. 32.

připravuje. Děti přinesou mu do školy své mladé, teprv se otvírající srdce; to je schopno tolika dobrého, tak že bez jeho podnětu nic dosud na světě velikého a slavného nebylo vykonáno, ale neméně je ku všemu zlému spůsobné, podobajíc se zahradě, která bez přiměřené úpravy a dozoru místo pěkných kvítků a chutného ovoce jen kopřivy a bodláčí dává. Vývinu, zjemnění, ošlechtění těchto srdcí velikou část své píle věnuje: vyhledává, coby city vyšší, kteří při probouzení prvotním všickni temní jsou a slabounci, víc a více sílilo; odstraňuje vše bedlivě, coby v zrůstu mohlo i jim překážet, poněvadž to v srdcích dospělých překážívá; shledává a přivádí, coby v cviku pozvolném udržovalo je na tak dlouho, ažby na celou byť sebe delší pozemskou pouť této mládeže dostatečné, a trpkostmi vezdejšími ne tak snadno překonatelné statečnosti nabyli. Ani nezapomíná na nesmírnou choulostivost všeho lidského citu, zvlášť v srdcích dívčích: vždyť ochuraví všelikou přílišností dříve, než kterákoliv duševní síla, snad i nervy zmrzačí, často i náhle umrtvuje: pověstný satyrik Aretino [1]) zemřel 1557 přílišným výbuchem smíchu!

Konečně zaučuje rozumně rozloženými a důsledně prováděnými cviky vůli svých žáků vlastnostem, z kterých se šlechetná a statečná povaha skládá: čistotnosti, která jsouc dříve pohledávána v zevnějšku, pomalu i do myšlení, žádání, mluvení a celého díla jejich přejde a když zvykli jí za několik mladých let ve škole, bude na nich klenotem zvláštním pro celý život budoucí — vytrvalé a nezisknė přičinlivosti — správnosti ve všem, ani maličkosti nevyjímaje — poslušnosti synovské, na lásce obapolné se zakládající — zapírání sebe, nechť jeví se tichým, odhodlaným snášením přišlých na ně nepříjemností, nebo odepřením si dovolených příjemností z důvodů vyšších — vládě osvíceného ducha nad povždy mu povolným tělem; — spravedlivosti ku všem a ve všem; — spokojenosti s málem; — rozumnému nésledování cizích, vznešených příkladů; — snášelivosti mezi ústrky tohoto života; — péči o dobrou pověst; — službovolnosti; — nelíčené zbožnosti beze všeho přídechu titěrného; — sdílnosti a všimavosti; — střídmosti ve všelikém požitku, ale bez ztenčení horlivé obětavosti. Mládež jeho překročila z úzkého domácího okresu v širší okres školní; při tolika a tak rozmanitých povahách žáků má více příležitosti než doma, by cvičila se v povinnostech společenských; on sám jako strážce nad hradem, od nepřítele kolkolem obklopeným, bdí nade všemi úkazy v životě jejich, hledí na rychlo vyléčit začínající chorobu jakéhokoliv jmena dříve než stala by se nebezpečnou. A tak pomahá tiše zakládat blaho svých žáků, chystat utěšenou budoucnost těm, mezi kterými budou jednou žíti; a když to dovede v krátké době několika let, i což je kůň Apellesa, co opona Parrhasiusa [2]), co díla Canovy a nejslavnějších umělců proti dílu jeho? Když stojí bývalí jeho žáci po bouřích tohoto života jako cedry na Libanu; když chrání jako košaté stromy

[1]) Slov. nauč. I. 304. — [2]) Slov. nauč. VI. 131.

svých bližních před parnem tuzemským; když proslaví se jeden nebo druhý činy nesmrtelnými, jakž nemá ho blažit ta myšlenka: Tys k této jeho věhlasnosti také přispěl? Ale jak staví též svou vnitřní zkaženost na odiv ty všecky jakéhokoliv stavu osoby, které učitele podceňují, ve své nejapné nadutosti, majíce na chvilku moc uchvácenou v rukou, ním opovrhují, mu ubližují? — —

Tu máte v několika náčrtcích velikou část vznešené úlohy učitele národního: k doplnění celého obrazu třeba ještě poukázat na této úlohy stránku národní.

2. Národní vychovávání mládeže je úloha velmi těžká, za nynějších nepřirozeně rozháraných poměrů velmi choulostivá, ač pro budoucnost každého národu nesmírně důležitá. Nejde tu totiž jen o to, aby jednotliví oudové národu všickni, neb aspoň skoro všickni byli dovedeni k zřídlům všeobecné vzdělanosti, a aby bylo jim ukázáno, jakby dle vzoru jiných vážiti měli z nich osvětu pro sebe i potomstvo, ale aby byl zachován každého národu ráz charakteristický, kterýmž se patrně liší ode všech národů ostatních, čili jinými slovy, Čech aby se neproměnil v Němce, Jihoslovan v Maďara, ale i vzdělaný Čech aby ostal Čechem, Srb Srbem, Chorvat Chorvatem, Slovinec Slovincem na vzdor všelikému dílem chytráckému, dílem násilnickému jich přemílání.

Kdyby některý národ žil v krajině, od ostatního lidstva odloučené horami a lesy nepřekonatelnými, snadnoby se to provedlo: vždyť Patagoni, Botokudové, Quaraunové a mnozí divocí nárůdkové v Americe podrželi svůj zvláštní národní ráz až do španělského vynalezení a oloupení Ameriky, ač povaha mezi těmi národy nalezených koster, násypů, staveb a mnohých starožitností o velikém stáří těchto kmenů svědčí. Ale je-li který národ se všech stran obklopen národy jinými, s kterými za obchodem a p. se stýká; je-li sám slabý a chorobný, kolem něho pak národové bujní a u vědomí své hmotné síly drzí; nadělila-li ho příroda hojně dary vzácnými, na něž mají po staletí laskominy nenasytové sousední; má-li mnoho synů a dcer netečných, neuvědomělých o svém národu, snad i nezdárných, snad odrodilců zjevných neb zakuklených, a živly cizích národů se ze všech stran do něho derou pod rozličnými záminkami; nosí-li do něho cizácké neplechy lákající tlučhubové, a sám jsa povahy měkké, dobrácké, snadno tedy cizímu se vlivu poddává: má-li mezi tolika a takovými nájezdy ráz tohoto národu být uchráněn, dá to práce ohromné, k vykonání jaké je třeba mnoha set Herkulesů, mnohých a mnohých desítiletí.

V tomto velevýznamném, řeklbych posvátném díle se zúčastňuje každý poctivý národní učitel. Nejprvé se chrání všeho, čímby dost málo ráz svého národu rušil neb těsnal: vidíte (a v Rakouské polyglottě je to více vidět, než kdekoliv jinde —) jaké nestvůry z takových pokusů povstá-

vají, a že utlumovaná příroda, nedajíc si na dlouho dělat násilí, náhle vyráží a všecko takové umělkované dílo za okamžik ničí; ba nejednou i zachvacuje těch, kdo v tom prsty měli. Žije mezi národem a od národu, který se na jeho výživu skládá, a tudíž i s národem. Srdečný béře podíl na jeho osudech, jeho zkvetání ho blaží, každá nehoda, která jeho národ potkává, i jeho srdce se bolestně dotýká: jemu povídá B. Jablonský:

„Jeho (=národu) sláva tvá je sláva,
jeho čest je tvoje čest;
jeho práva tvá jsou práva,
tvé je vše, což jeho jest“ [1])

Národní učitel ale také jedná; místo těch, kteří z národu ubyli smrtí, neb odchodem jakýmkoliv, odchovává mu nadějné doplňky. Tu povídá mladým duším zajímavě, s nadšením, s nelíčenou láskou o osobách a udalostech národních; jindy ukazuje jim na krásy, bohatství a sličné vlastnosti domoviny, a mladé ty duše si ji celou horoucností svého citu zamilují, a když se za let dospělejších častěji s těmito přednostmi své otčiny v skutečnosti setkávají, láska k ní se v nich netoliko udržuje ale i rozhojňuje; jindy vodí je ku vzorům ze svého národu, a jak snadno roztouží se mladistvá krev k následování jich; jindy zase otvírá před nimi s posvátnou úctou poklady národních přísloví, národních písní a podání, že úctou posvátnou k nim i je naplňuje nejináče, než jakoby nimi mluvila k nim ústa slovútných předků; ukazuje na národní památky, na pomníky předvěké chrabrosti a obětavosti, až všecky duše poslouchající pronikne ten úmysl, že tohoto dědictví, odkázaného jim od předků, hájit budou až do těch hrdel proti jakýmkoliv nepřátelům a vetřelcům.

Toto vše vyvádí jako prutem kouzelným učitel s mladými dušemi při vyučování školním; na výsluní slavné národní minulosti pomahá dopravovat ty mladé letorosty nebezpečně bouřlivou přítomností k šťastnější národní budoucnosti. Tak těm vrozeným seménkům pomáhá k zrůstu; tak velikou, vznešenou úlohu v národu učitel národní má! Že se to vždy nevydaří, jakby patřilo; že mnohdy nepříznivé okolnosti jako kroupy celou setbu zkazí, mnohé Brinvilliers [2]), Agrippiny [3]), Bony [4]) duší mladých otravují, toť jenom je důkazem, že vychováním školy národní se vychování mládeže ještě nekončí, a v jeho pokračování že je třeba nemenší bedlivosti, nežli byla při něm.

A kde se tedy mládež k dílu života takto připravuje, z takových škol vycházejí slavní mužové, lid souvěký jim žehná a mnohá vděčná slza na hrob takových učitelů skápne. To jsou asi školy, jakých si v idealu

[1]) Básně B. Jablonského III. vyd. str. 72.
[2]) K. Amerling. Promysl. posel str. 112.
[3]) Slov. nauč. I. 70.
[4]) Věnec slávy. Str. 54.

myslil, po kterých toužil, o kterých pracoval, jakých sice celému pokolení lidskému, zvlášť pak svému milému národu slovanskému přál upřímný národovec Nivnický, J. A. Komenský.

Dejte nám je, s duchem všeslavosti,
a aj národ máte viděti,
jaký nebyl ještě v minulosti;
v prostředku se mezi Řekem, Britem
naše jmeno bude blyštěti
na sklepení světa hvězdokrytém! [1])

Летимички поглед натраг у историју школа у Србији.

Онде где би нам било и најмилије и најкорисније да смо простирани, морамо, по невољи, да будемо кратки. Немамо извора из којих бисмо могли црпсти извештаје о свему што је рађено на пољу педагогије у Срба кроза старо време њиховога живота.

Народне пословице и изреке као израз народне мудрости и као народна процена живота, тек у неколико хватају васпитно поље. Неке од њих као да су старије од хришћанства а неке су му, по свој прилици, последица.

И једнима пак и другима није незнатна улога у кућевном васпитању особито по добрим задругама где се та кратка правила примају као нека освећена наука, и где реч „ваља се“ то и то; или: „не ваља се“ то и то, има мађијску силу у мајчиним устима кад светују своју децу.

Хришћанство, које се јавило међу Србе још у седмом веку а утврдило се међу њима тек у XII, учинило је јамачно већу потребу за народно обучавање и самој настави биће дало своју боју.

И историци и народно предање броје као највећега његовога апостола у српском народу Светога Саву, кога црква и народ најрадије називљу и управо одликују именом „ичитеља и просветитеља српске земље.“

Имамо пута муслити да је светитељ, коме народна љубав приписује да је чак ткаљу учио како се протиње чунак кроза зев, и орача како се оре „на склад“ а како „на разор,“ подизао школе и за обучавање омладине у другим предметима осем вере. А тај посао биће продужавали и његови побожни ученици и наследници. Јер да

[1]) J. Kollara Slávy dcera. Str. 146.

у српској земљи није било мањих и већих школа, где би се учили толики свештеници и духовници, који су славили име божје и безбројним српским црквама од којих толике и данас дремљу у развалама? где бу се изучиле судније и управници народни закону земалскоме кад је Душан наредио, да се суди по закону а не по царевој књизи (ако бу књига тражила што није по закону); и, најпосле, где бу могли постати онако учени људи својега доба као што беху Високи Стеван, Константин Философ, Ђурађ Смедеревац и многи други? Све су то знаци, по којима се може мислити, да је било и малих и великих школа у Срба за њихове старе независности. Те су школе морале бити из манастире. Ми бисмо одо тих могли поменути Лавру Хиландар пећску патријаршију, Милешеву, Студеницу, Раваницу, Тврдош и Дужи. Ближе ништа не можемо о томе да кажемо, али се надамо да ће се, временом, моћи пронаћи и' који доказ за ту нашу мисао: да су, то јест, та места била и народне учионице, и велике богомоље.

Кроз потоња зла времена не само да су се те школе умалиле, него их је негде са свим нестало па се изгубио и сам спомен о њима. А како и да се не изгуби кад место да се деца сабирају у школе, Турци су сваке пете године, скупљали дечаке и водили их у Стамбол султану у службу. Обо су после бивали најватренији затирачи хришћанске вере и народа.

Кад су дакле наступила народу оваква времена, онда је и школи морало помркнути сунце. Првенци, вођи и имућнији између Срба, склањали су се преко Саве и Дунава, да се тек од зла уклоне. Тамо су и школе морале бегати, ако се доспевало мислити о школама у време над глава на раменима ни за тренут ока не бејаше Србину обезбеђена.

Велика ипак хвала нашим старима што истински миловаху своју драгу земљу, свој народ и своју веру. Гурци им беху притисли све земље и градове; осем зелене горе нигде не бејаше безбедности за Србина, и опет не само да се у толиким богомољама писаху безбројне књиге, него родољуби још отвораху и штампарије, и где? На Ободу (1494), у Горажду (1529), у мру Рујну (1537), у Милешеви (1544), у Београду (1552), у Мркшиној цркви (1562) и у Скадру (1563).

Ово је довољна сведоџба да је било доста читалаца, а где има читалаца ту је морало бити и школа и школскога рада.

И после, дакле, оне велике несреће која снађе српску државу, мора бити да је било, бар повећим манастирима, народних учиниоца, где бољих где горих. Долазак Грка на јепископске столице по српским земљама, имао је, јамачно, рђав утицај на те школе и на учење у њума. Све се мање учило и писало по српским манастирима; црквене књиге почеле су већ доносити се са стране и замењивати србуље. Тек у најновије време опажа се неки срећнији покрет у томе

раду. У Бањој Луци отворио је 1866 вредни Б. Пелагић богословију; у Призрену честити Игуманов жури се да подиже такође народне школе; у Мостару држи девојачку школу једна ученица више женске београдске школе, и, најпосле, у јуначкој Црној Гори отворена је 1869 на Цетињу богословија колико за потребу цркве толико и да даје учитељâ народним школама.

Школе у опостраних Срба.

Да пођемо и ми за народним масама које гибаху на северозапад да склоне и очувају макар и сенку независности својој народној личности. Ама ћемо и тамо дуго чекати докле народ могбудне мислити о својим школама. Од 1541 до 1686 Турци су били господар Будиму и свим земљама, у којима су се находили Срби (осем Церне Горе).

Куд год би се у то доба склонили Срби, неналажаху нигде среће. И у тој новој постојбини ваљаше им сваку стопу земље купити својом крвљу од Турака; а после тога предстојаше им дуга и мучна двојна борба: с Будином и с Бечом.

Једва године 1706 српски митрополит Исаија Ђаковић, изиска од цара допуштење да може отварати народне школе и завести штампарију. За овакву ревност око школа и просвете својега народа, митрополит је овај прозван „Мудри Исаија."

Кад оно Аустрија, после рата од 1716 и 1717 године, узе од Турске већи део садашње Србије, онда београдски митрополити, Мојсије Петровић, заведе у својему двору (у Београду) школу, у којој су се младићи учили да читају црквене књиге, добивене из Русије, место наших србуља, којима се дотле служила српска црква. На жељу овога митрополита, дошао је из Русије и први учитељ, неки Максим Суваров, и донео 400 буквара [1]) и 100 словенских граматика.

Наследник Мојсијев на престолу, митрополит Вићентије Јовановић, подигао је био 1733 у Карловцима велику школу, у којој се, по духу онога доба, све учило на латинском језику.

Кад после 1737 године пређе у Аустрију српски патријарах, Арсеније Јовановић Шакабента, и потврђен би за карловачкога митрополита, онда посрну она латинска школа, јер овај првосвештеник није миловао латинскога језика, а иначе се старао о цркви и о својему народу.

Између 1740—1750 била је у Новом Саду нека „Духовна Колегија," коју је држао о својему трошку бачки владика, Висарион Павловић. Нови Сад се онда звао Варадински Шанац, а та колегија

---

[1]) Један одотих буквара добио је на дар Јован Рајић, кад је као дете, ишао у карловачку школу.

„Варадинска Висарнјопо-Павловичева колегија.“ Овде су се нарочито спремали они, који су муслили да буду свештеници.

Од тога доба до године 1774 различити српски црквени главари, на оној страни, старали су се за школе који више који мање, тек се велика напретка у том раду није опажало.

Године 1774 беху два српска владике којих имена мило нам је поменути; то су: бачки владика Мојсије Путник, и темишварски Вићептије Јовановић, Видак. Први је био добротвор славноме Јовану Рајићу, и држао је о својем трошку у Новом Саду богословску школу; а други је опет помагао Доситију, Тодору Јанковићу Миријевском, Вујановском и другим раденицима на народном послу.

У то је време основано 373 нове народне школе, 21 поправљена и 19 поширено; 10.000 букварa поклоњено је деци. Осем владике Видака, највећу заслугу за ово имаше његов секретар, поменути Тодор Јанковић Миријевски, који је први од Срба године 1776 слушао у Бечу метод у славнога педагога Фелбигера и ту се познао са школским уређењем. Он је радио за школе не само као њихов управник, него је и писао за учитеље упуте, од којих ваља с особитом хвалом поменути његову „Ручную книгу, потребную магистромъ илирическихъ неунитскухъ школъ въ ц. кр. государствахъ“ у две свеске. Књига је та рађена по начелима Фелбигерових и угађана је за ондашње српске школе.

Г. Викићевић, коме имамо да захвалимо за многе ове податке, каже, поред осталога, да се са штица, које је Јанковић у овој својој књизи удесно, учило у српским школама на оној страни све до 1857. Та је Јанковићева књига данас највећа библиографијска реткост.

Док је Јанковић слушао у Бечу метод, слушали си га још неки млади Срби, међу којима најбољи беху Аврам Мразовић, из Сомбора и Стеван Вујановски из Брђана у Крајини. Оба су пре тога били свршили философију с тога им је било обречено да ће постати школски инспектори како положе испите. Али она смеса између власти будимских и бечких би узрок те они тек 1778 могоше добити декрете као краљевски директори над српским школама.

А Јанковић се вратио из Беча још у другој поли 1776. и примио упрчаву српских народних школа. Одмах је усталачки настао да се тим учионицама набави све што год треба за учење. И доиста 5.736 дивита, толико рачунских таблица 2874-оре маказе и перореза 17,090 плајвазова и 978 рисова хатрије би набављено све за 4043 форинте, о државном трошку, и, као поклон, послано у Темишвар.

Те исте године вредни Јанковић држа прво практичко предавање учитељима и онима који желе да буду учитељи. На то се скупило више слушалаца него што се могло надати пре тога.

Доцније, 1782, видимо Јанковића да брани Србима њихова народна Ћирилова слова на која беше устала туђинска сила. А кад

виде да му је труд узалуд, он оде у Русију, где је опет народној школи и настави учинио големе услуге, као што смо видели мало пре. Оставши и после Јанковића, Мразовић и Вујановски продужише својски се заузимати за народне школе. Као директори походили су све школе сваки у своjему округу. У одређено време, учили су учитеље школскоме методу. Ова су предавања почињали 1. Маја а свршивали последњега Јула, када су слушаоци и испит полагали. — Та су се предавања држала онога метода, који је био удесио за српске школе Јанковић Миријовски.

После растркане радње народних пријатеља око школа и просвете, долази 1812 прибрана доста јака радња у Сент-Андреји, где оно те године би заведена учитељска школа, која је 1816 пренета у Сомбор, где је и данас.

У ову су се школу, по том, прибирали понајбољи људи, који су желели помоћи своjему народу путем образовања и васпитања. Доста је да поменемо само Мразовића, Несторовића, Исаиловића и Павла Атанацковића.

Еле што још честити Јанковић започе и његови непосредни приjемници прихватише; што даље, могаше давати ова школа: готово то и оста у области народнога васпитавања све до 1857, док се не јави на тој њиви Ђ. Натошевић, који и ту учитељску школу и све народне учионице, на оној страни, у велике преобрази по захтевима најновије педагогије. Он је тим радом учинио велико добро своjему народу.

Данас Срби на оној страни имају велики број својих основних школа мушких и женских; учитељску школу у Сомбору; две гимназије, у Карловцима и у Новом Саду, и богословију, у Карловцима.

Школе у кнежевини Србији.

Ми већ рекосмо да је турска сила била учинила крај школама у Србији још о преласку патријарха Арсенија у Немачку. Али мрзости турској ни то није било доста. У тренутку отпочињања велике драме, бесни Фочић-Мехмед-Ага овако севаше:

„Док погубим до два Игумана:
„Хаџи Ђеру и Хаџи Рувима,
„Који знаду злато разтапати,
„И са њиме ситне књиге писат',
„Нас дахије цару опадати
„Око себе рају световати.“

Код такве турске мрзости и познатих свих средстава на њиховој страни да затру што мрзе, није чудо што су наше школе дошле у онакво стање у каквоме их је запамтио пок. Вук Караџић. У Србији, вели он, ни у сто села није било једне школе, него су се попови и калуђери учили по манастирима код калуђера или по се-

лима у попова. Ако би где у нахији постала школа, онда би људи из околних села доволили децу мађистору да их учи и плаћали би му на месец колико се погоде . . . . Кад који ђак изучи часловац и псалтир онда је изучио сбу књигу . . . . За владања Црног Ђорђа у Србији су биле постављене школе готово по свима варошима и градовима а и гдекојим селима. У Београду, осем две мале школе, била је велика школа какве Срби дотле нису имали.

Она поста 1808[1]) У тој је школи био први учитељ пок. Иван Југовић (Јован Савић), после кога Миљко Радонић, Лазар Војновић, Глиша Н. и Сима Милутиновић. Ту се предавала историја свега света, земљопис, статистика, права, физика, начин како се пишу писма, рачун, немачки језик и „правоучителна преподаванија."

---

[1]) Ево шта вели о овој вел. школи Сима Милитиновић у песми „Основање училишта":

„Доситије свог је труда смогом
„Откупио у врховне власти
„Дом спахијски виш Видин-капије
„У овзиду са пространим местом
„Рад црквене школе и печатње
„Ту да с' уче нови свештеници
— — — — — — — — — —
„И да с књиге штампају црковне
„Док и разне приспеју грађанске
„Али умре блажене памети
„Не испунив још прекрасне жеље
„Већ Ракићу осмехну се срећа,
„Те предузе неке богословљу
„Обучават, и појати ђешто, —
„Ал Југовић к'о у свему важни,
„Кад истеран први пут је био
„Довно се не залудничити,
„Но предложи и собом искамчи
„Допуштење отворити школу,
„Учит чему, ко год хоће, радо,
„У истог је и Вук Јадрапине
„Ближе с познао с књигом и са собом
„Те с доможе идеалне жизни
„Та спасова царста небескога.
— — — — — — — — — —
„Но што л опет Југовића узму
„У општинску службу и делања
„Тад Радонић Рудничанин родом
„Сродољупче и мајчино млеко
„Предузео те продужавао
„Чак донекле, пак у совет дижен
„Иностраним старати се делма . . .
„Пак Војновић Лазар чрезвичајни,
„Што не читав туђ преводи језик.

За све те науке била су три учитеља и раздељене су биле на три године. С владом Црнога Ђорђа пропала је 1813. године и ова школа и учење се књиге вратило са свим на старо. С почетком владе кнеза Милоша 1815 почеле су се и школе у земљи отворати и множити.

Али ако је нови српски устанак, 1815, и био много срећнији од првог, ипак нова државна власт није могла одмах узети на се бригу да школе подиже. То је још стојало до засебних родољуба, који су гледали да децу своју неостављају „слепу код очију“ [1])

Године 1836 кнез Милош објави народној духовској скупштини у Крагујевцу да је поставно за директора народних школа Петра Радовановића. Том приликом објављено би од стране врховне државне власти и ово:

1. „У сваком округу издржаваће се по две школе о трошку свега народа; а

2. „Свака општина, где има црква, треба да издржава школу о своjему трошку.

Кад су одмах за тим похођене све школе у Србији нађено је да их има свега 72 са 2514 ђака, и годишње се на све те учитеље трошило 5078 талира.“ [2])

Године 1838 министар просвете, Стеван Стевановић, Тенка, по нарочитој заповести кнеза Милоша, походи собом све школе у Србији. Видевши очима њихово стање, он се, по повратку, старао да им помогне колико се више може. Тако је 11 Авг. те године (Nr. 193) разписао сбима учитељима шта да предају у основним школама, које су се онда звале нормалне школе.

„Предизберес' руководит Музе,
„Прошао со Чачка и Ужица.
„Адметова дочувао говеда . . .
„Предпочтео свирком крчит њиве
„Срдац млађих, насејават знањем
„И орашат благодати влагом
„Касталиска светог истецива:
„Живановић предавао Глиша
„К'о и кротки Јово Мијоковић,
„Тко послије знао и могао
„Хеле беше с упутило што шта
„И лепше би, да паст не морало!“ . . .

[1]) Међу тим кнез Милош је инак доспео 5. феб. 1827. No. 124. заповедити београдским Цинцарима и Грцима, да и они светкују српског св. Саву, ког је он раније био огласно као школског свеца.

[2]) 26 школа издржавала је држава о своjему трошку, 27 општине из својих прихода, 19 њих плаћале су учитеље од свакога ђака по 60 пара до 4 гроша на месец, како се с кога родитељем учитељ погодио. Плата оних 26 првих учитеља износила је 3200 тал. Оних других 27 — — 1496 тал. а оних 19 последњих једва 382 талира!

По овој наредби, у првој години, деца, немлађа од 7 година, учила су срицати, читати, писати слова и речи и бројати на памет и писати цифре и неколике молитве.

Друге године читао се часловац до половине; свештена историја; мали катихизис; писање реченица; сва четири вида рачуна.

Треће године: катихизис; псалтир; писање диктандо; ненаречени бројеви, и српска граматика.

Четврте године: катехизис сав; псалтир сав; писање; разломци, и просто правило тројно; српска граматика; српска историја; певање црквено и немачки језик.[1])

У једно је (11. Авг. 1838 II. No. 193), дато учитељима „наставленије“ како да ростулају у школи и како да се владају ван школе. То „наставленије“ наређује по нешто што и данас стоји у области жеља, што доказује да је слаба снага у сваке писмене препоруке из далека, него човека треба упознати с дужношћу, дати му снаге да је врши и навикнути га да му је тешко кад је не врши! У овом је извор напретку не само у школи него и у сваком другом раду.

Једном је министар Тенка писао митрополиту Петру да се постара с ученим људма да се за школе напише бар катихизис и мала црквена историја. А те се године јавно и први буквар, у Србији штампани.

За надзор школа пак предложено би државном савету, да се поставе за сву Србију два директора а над њима један врховни надзорник.

Она два да походе школе и да јављају за стање какво где нађу а овај да им је старији и поглавита дужност да му је да израђује књиге за школе. Још се ту наређује, да се сви учитељи, са слабим способностима, сазивљу сваке године од половине Августа до краја Септембра на једно место те да их ту директори обавештавају о бољему вршењу „тешког и важног званија учитељског докле се и педагогическе школе за изображавање будућих учитеља у нас у Србији не заведу. [2])

У то време беху врло нестални и слаби извори за материјално издржавање школа. Тако су ти извори најпре извирали од појединаца, после од општина, па од срезова и округа и најпосле од целе Србије. У почетку је све почињано брагом волом па се онда доцније утврђивало законом.

[1]) Немачки је језик предаван иза тога у свим четвртим разредима у Србији све до 1844, а тада преста, по што не би споменут у закону; али 24. феб. 1845 допуштено, би да се само у београдском IV разреду предаје тај језик, па и то се укиде 1860. И тако основ. школа оста чиста народна школа.

[2]) Учитељи су сазивани на практичке лекције у Београд 1846. и дата им је попутнина II Nr. 785, 1 Јула 1846.

Неколико пута опет састављане су комисије за унутрашње уређење школа, али ондашње бурне прилике свагда шоме сметаху, те не би рода од тога рада.

Гек 1844. 23. Септембра узађе „Устројеније јавног училишног наставленија.“

Да би се нараштај српски, вели тај закон, васпитати и изобразити и полезним наукама за своју и отечества свога срећу обогатити могао, решили смо тога ради, поставити следеће устројење за училишта, која су: *а*) основна, *б*) посленотрговачка, *в*) гимнасијална, *г*) лицеум или велика школа.

„У основним училиштима, вели даље закон, предаваће се провоначелна знања, која су сваком Србину нужна, и која осталим училиштима за основу и приправу служе.“

А предаваће се:

У I разреду: Познавање слова грађанских и црквених, срицање и читање из букварa српско и словенско; писање слова на табли и по прегледалици; познавање и писање бројева; и најобичније молитвице, десет заповести и то српским језиком.

У II разреду: читање српско и словенско, писање по прегледалици; свештена историја (на памет); из рачунице наречени бројеви; општа знања сваком Србину потребна.

У III разреду: читање српско и словенско; писање по краснопису и диктирању; први део катохизиса; математички и природни земљопис; рачуница и општа знања сваком Србину нужна.

У IV. разреду: српска граматика; историја српских краљева и царева; стилистика; рачуница; земљопис; катихизис.

„Црквено певање у сва четири разреда.“ Овај је закон у опште био велик напредак на школскоме пољу. Али он не поможе унутрашњем школином раду. Ваљало је наставе наставницима, ваљало је како било помоћи самим учитељима у њихову раду.

У то име изиде 3. Јула 1845. устројеније одбора просвештенија са 9 чланова. Тај одбор имао да помаже министарству, да се изврше одредбе закона од 23. Септ. 1844.

На по се за основне школе одбору је томе била дужност:

1. да одређује и израђује општу школ. систему;
2. да избира основе, по којима ће се посебне науке предавати;
3. да прегледа и израђује школске књиге;
4. да испитује кандидате за учитеље основних школа; и
5. да биде суд у тужбама против учитеља.

Ако какве предлоге о школама овога одбора не би усвојило министарство, дужно је било вратити их му с разлозима, али ако би одбор опет остао при њима: онда је ствар ишла пред кнеза ради коначног решења. (§. 7.)

И као да баш с ове велике своје власти одбор овај и би кратка века, јер га већ неста 30. Октобра 1847!

Доцније, 25. Новембра 1849 установи се уз министарство просвете „Школска комисија," која стоји и данас, и којој је носао да прегледа школске книге а да да свој глас и у другим питанима, у којима би министарство то од ње заискало.

Помоћу чланова те комисије, а и неких других образованих Срба, наше школе добише 1850 све своје књижице, којима се, на жалост, и данас служе, осем јединог буквара, који је ове године замењен новим, који написа др. Ђ. Натошевић.

Према овим књижицама начињен је и нов распоред шта да се предаје у основој школи. Овај је распоред много ужи од онога 1844. јамачно с тога што је снага учитељска била нејака да онај изврши.

(Наставиће се.)

Slovensko ljudsko šolstvo.

Iz Slovenskega, meseca novembra.

Ako se Slovenci oziramo na nekdajno ljudsko šolstvo po slovenskih pokrajinah, ako to šolstvo pred 30 ali 20 leti premišljujemo; reči moramo in spoznati moramo, da takrat še ne bi bili mogli o „slovenskem" ljudskem šolstvu govoriti. Gledé na žalostne minule čase moremo si tedaj še v srečo šteti, da je nam vendar zdaj nastopila doba, v kteri je pač že mogoče pomenkovati se o „slovenskih" šolah, o šolah, v kterih se čuje, rabi i goji naš prelepi, premili materni jezik! Kajti pred 30, 20 leti ni bilo še tako. Tedaj je vladal v naših srednjih, glavnih i tudi malih šolah Slovencem tuji, nemški jezik. Takrat ni bil šolam na Slovenskem namen, da bi se mladina naša izučila v tistih znanostih, ktere bi mogla v svojem poznejem življenji djansko rabiti; nikakor ne. Gledalo se je v onih učilnicah le na to, da se je otrok v njih kolikor le mogoče veliko nemščine naučil. V dosego tega namena rabili so tačasni učitelji sredstva, ktera so bila za mladina prava muka, in s kterimi se je to doseglo, da se je zmožni i priden učenec sicer dobro privadil tujega jezika, a tudi jel zaničevati svoj materni jezik in svoj — narod. Manj talentirani deček pa ni pridobil v šoli ničesar, razun neprijetni spomin na še neprijetnišo svojo šolsko dobo.

Tako bilo je ljudsko šolstvo skoraj do leta 1850. Od tega leta dalje začelo se je temno oblačno nebo nad našimi šolami polagoma razjasnjevati. Te temne oblake odganjali so slovenski šolski možje in

rodoljubi naši. V pervi versti naj se imenuje pokojni slovenski vladika, slavni Slomšek, ki si je nabral največ zaslug za slovensko ljudsko šolstvo, ki po pravici zasluži ime „pervi slovenski pedagog!“ Slomšek bil je pervi pisatelj slovenskih knjig za naše ljudske šole, ktere se še zdaj s prav dobrim vspehom rabijo: on je bil tudi umen pedagog, ki je poznal potrebe tedanjih šol, poznal način i metodo, po kteri je osnovati šolske knjige za slovensko mladež. Za narodno šolstvo je od l. 1850 dalje vnemal slovenske šolnike „Šolski prijatelj,“ list, izhajoči v Celovcu, kterega je prav dobro vredoval slavnoznani rodoljub gospod Andrej Einspieler. V ravno tem obziru so se vedno za šolstvo potezovale naše „Novice,“ ki se že 29 let bojujejo za narodno ravnopravnost v šolah in uradnijah. Za pomnoženje ljudskih šol je tudi mnogo storil slovenski rojak, Dr. Močnik, deželni šolski nadzornik v pokoju, ki pa kot vladni služabnik v narodnem obziru ni mogel toliko pomagati našim šolam, kolikor je morda želel. Od leta 1850 do l. 1860 so se polagoma ljudske šole množile in zboljševale. V središči Slovenskega, na Kranjskem, narastlo je v navedenem desetletji število ljudskih šol od 105 do 238. V drugih slov. pokrajinah, zlasti na slovenskem Štirskem, se je v omenjeni dobi v tej zadevi tudi nekaj storilo. Najmanj pa se je za napravo novih šol skerbelo na slov. Goriškem, kjer imajo še zdaj tako malo postavnih ljudskih šol, da se vse lahko na perstih seštejejo. Gledé notranje uprave bile so slovenske šole do l. 1860 še jako pomanjkljive. Največ časa se je še vedno potratilo z učenjem nemškega jezika. Ono leto bilo je na Kranjskem še 124 slovensko-nemških, t. j. takih ljudskih šol, v kterih se je morala slovenska mladina brez pravega namena uriti večidel le v nemškem jeziku. Na slovenskem Štirskem in Koroškem moralo je dosihmal v tej stvari še slabši biti; kajti še sedaj v teh pokrajinah skoraj ni čisto-slovenskih šol; vsaj tako nam vlada sporočuje, in tako tudi menda želi. — Takisto slabo bilo je šolsko obiskovanja onih dob. Od 52.000 za šolo ugodnih otrok hodilo jih je leta 60. le 30.000 v istini v šolo. Tako je bilo na Kranjskem. V sosednih deželah je v tej zadevi zdaj boljše; moralo je tudi takrat enako biti.

Tudi sicer so bile tačasne naše ljudske še zeló slabe. Učni predmeti bili so samo trojica: čitanje, pisanje i številjenje. Še te nauke so malo zmožni učitelji malo mikavno i malo metodično prednašali. O drugih koristnih znanostih: o zemljepisji, prirodoznanstvu, risanju, ali o praktičnih naukih, kakor so: kmetijstvo, obertništvo, zlasti sadjereja, živinoreja, poljedelstvo, čebeloreja, sviloreja i t. d. o teh ni bilo skor ne duha ne sluha. Za učiteljski stan se v onih časih tudi pri nas nihče zmenil ni. Poznal se je učitelj le bolj pod imenom „cerkvenik“ (mežnar) ali pa „šolmešter,“ kteremu je bilo po občnem mnenju perva naloga ta, da je ljudstvu dopadljivo v cerkvi orglal. Podučevanje nevedne dece nevednih staršev bilo je le postranski učiteljev opravek. Svojim predstojnikom, župnikom i občini nasprosti obnašati se je moral kot ponižno-

smežni postrežček. V takih okoliščinah ni moglo šolstvo vidno napredovati.

Da se je pa od leta 1860 učiteljstvo slovensko bolj zavedati pričelo, da čisla bolj važnost svojega stanu i imetnost svojega poklica, da ljubi bolj slovenski svoj rod; to se sme tudi zeló pripisovati edinemu slovenskemu šolskemu lištu, „Učiteljskemu Tovaršu," ki je v tem času začel izhajati v Lubljani pod vodstvom verlega šolnika Andreja Praprotnika. Mnogo napredka na slovenskem šolskem polji je učinil ta učiteljski časopis, ki že 11. l. budi svoje tovarše, i pod nemilimi okolnostimi orje slovensko šolsko ledino.

Od leta 1860 do dandanes se pa ni mnogo novih šol ustanovilo. Na Kranjskem bilo jih je vlani samo 247, a všteti so tudi tako zvane šole za silo, kterih je do 40. Na Štirskem štelo se jih to leto 747, med temi je toda samo okoli 250—300 s deloma s slovenskim učnim jezikom, a čisto slovenskih ni nad 50, akoravno jih vlada še toliko šteti noče. Na Koroškem, kjer je 309 ljudskih šol, so razmere so slovenske šole še mnogo slabše. Na Goriškem se zarad jezika slovenski mladini sicer ne godi krivica; a žalibog, da pa tam zopet toliko šol primanjkuje.

(Dalje prihodnjič.)

O nynějších poměrech Slovanstva.

Vyslovili jsme se v prospektu Slovanského pedagoga, že chceme pracovati k sblížení a k vzájemné podpoře slovanských národů na poli vědy vychovatelské. Myslíme, že především dlužno poohlednouti se, jaký jest nynější stav Slovanstva vůbec a každého odvětví jeho zvlášť, abychom v díle k zlepšení jeho navzájem vydatně mohli se podporovati.

Národ Slovanský, bez mála stomilionový, nachází se bohužel od věků v poměrech mnohem nepříznivějších nežli ostatní národové evropští. Rozdroben na množství plemen a větví daleko od sebe usedlých, kmeny jinorodými, z většího dílu nepřátelskými od sebe oddělených, nemůže dosíci jednoty ani užšího spojení na poli duševním, ačkoliv za ideu tu od věků až po naši dobu v tuhém nalezá se zápasu. Roztržen klínem Maďarským s jedné a hluboce prorván mocnými proudy Němců a Vlachů se strany druhé, oslaben jest ve všech údech obrovského těla svého, že při všem úsilí a vytrvalosti slovanské nemůže probrati se k životu plnému. Musíť ve všech téměř svých odvětvích, toliko Ruskou vyjímaje, posud zápasiti o svoji existenci, kdežto národové germanští

i romanští, pojistivše sobě dávno již národní svůj byt, s mnohem větším úspěchem pracovati mohou o rozkvětu lidské vzdělanosti.

Nejkrajnější větve Slovanské v severozápadním konci světa slovanského druhdy usedlé, Slované totiž baltičtí a polabští, dávno již a na dobro odumřely obru Slovanskému; pod rouškou křesťanství provedeno na nich úplné vyhlazení všelikého rázu původního. Bohužel, že v díle tomto nezáslužném, proti všemu přirozenému právu vedeném i sousední Čechové a Poláci v zaslepenosti náboženské činného měli podílu, bojujíce proti pohanským bratřím svým v řadách nejúhlavnějších svých nepřátel. Na rumech poraženého Slovanstva zdvihla se říše Německá, šířící se tímtéž spůsobem na všecky strany.

My Čechové unikli jsme podobnému osudu jen spůsobem téměř zázračným. Nemohouce opírati se v čas nebezpečenství o žadného mocného spojence, nemohli bychom byli vlastní svou silou zastaviti a vydržeti nával národu Německého, kdyby nás v tom jiné zevnější poměry nebyly podporovaly.

Naši panující knížata, zvláště Přemyslovci, zaplavili celou téměř naši krásnou zemi německými kolonisty, obdařivše je výsadami všelikými na ujmu Čechů; a hle! nezdařilo se jim přece těchto poněmčiti. Vlastní svou silou svrhli se sebe cizotu mocně se na ně věsící, a neunavnou činností u vzdělávání sebe vzbudili ve všech vrstvách národní vědomí, kteréž vedlo bouřemi husitskými k úplnému vítězství ducha národního a svobody.

Podařilo se sice nepřátelům svobody udusiti opět na čas národní vědomí v lidu českém mocně se probouzející, dovedli i druhdy slavný stát český zbaviti jeho samostatnosti a národ uložiti k spánku, z něhož že neprobere se více, pevně doufali. Než národ Český hrůznými následky války třicetileté omráčený probudil se neočekávaně jakoby mocí zázračnou k životu, aby podílu měl v díle Slovanstvu prozřetelností Boží souzeném.

S Čechy a pomocí Čechů i Poláků zachovali národnost svou ze západních větví kmene Slovanského jen ještě Srbové Lužičtí. Ale vědomí národní u nich vůčihledě klesá, takže snad již jen vzdělanci původu svého vzpomínají a o zachránění národnosti své pracují.

Utonou-li úplně v moři německém, pak padá vina na nás, ostatní Slovany, jelikož zanedbáváme všickni svaté své povinnosti, podati jim v čas potřeby ruky pomocné.

Pádem samostatnosti státu českého přišla řada podstoupiti boj za svou samobytnosť i na Poláky, na nichž zvláště lpí vina, že Slovanstvo západní nespojilo se v jednotný celek, kterýž by odolati mohl návalu živlu německého. Obraceliť pozornosť svou od věkův vždy více na východ do zemí ruských, nedbajíce toho valně, že živel německý na jejich západě Slovany hubí, že na severu vtírají se jim pověstní rytíři Němečtí, kteříž později mnohou trpkou chvíli jim spůsobili.

3

Na druhé straně vznikaly podmaňováním si krajin východních povážlivé a žalostné spory s nejčetnějším kmenem slovanským, jichž neblahé následky podnes velmi na překážku jsou uskutečnění žádoucí slovanské vzájemnosti.

Německo pohltivši Slovany baltické a polabské mocně počalo se vtírati do zemí polských, zmocnilo se skoro úplně Slezska, a hlode nyní již na samém těle Polsky. Zastaven jest sice proud němectví v Polště na čas, když šlechta polská veškeru moc k sobě strhla učinivši sobě města i lid poddanými. Rozdělením Polsky octnul se národ polský opravdu v stavu nad míru povážlivém, kterýž od té doby nezlepšil se, ale nevčasnými zpourami a nesmířitelnou nenávistí proti Rusům, a politování hodnou nevšímavostí k ostatnímu Slovanstvu stále se horší. Ze všech ohrožených kmenů Slovanských ztrácejí v době novější nejvíce půdy, polský živel všude řídne a ustupuje živlu německému, jenž podporou sjednocené nyní vlády německé rychleji se tiskne na východ a to nejen do Poznaňska, kdež provádí se poněmčení systematicky a s výsledkem úžasným, ale i do království polského, na Litvu a j., kdež i samým Rusům počíná býti nepohodlným.

A tak jako ustupuje živel polský na západě živlu německému, tak opět, ano mnohem značněji, seslabuje se v zemích Rusku poddaných emancipací lidu selského, který zbaven otrockého poddanství postavil se rozhodně po straně vlády ruské.

Jest patrno, že hrdinský národ polský nedomůže se jinak samostatnosti, než když vzdělanosť v lidu povznese se na stupeň, rovný u národů pokročilých, a když s větší láskou zahoří k ostatním bratřím Slovanům. Podají-li bratrské ruky Rusínům, stejný osud s nimi snášejícím a budou-li solidárně s ostatními bratřími pracovati k samostatnosti kmenů slovanských posud utlačovaných, pak zajisté i sobě bezpečnější připraví budoucnosť.

Ještě neutěšenější jsou poměry Jihoslovanstva. Slovinci, připojeni jsouce záhy k říši Německé, z velké části postoupiti musili půdy své živlu německému a zachovali se jen v sousedství Charvatů. Rozdrobením, jakéž vlasť Slovincův v dřívějších již dobách utrpěla, uvrženi jsou všude skoro v odvislosť od živlu německého, kterýž vytlačil jazyk jejich z úřadů, z chrámů i ze škol. Úsilovnosť však, s jakou domáhají se za doby novější rovného práva s Němci, vzbuzuje v nás dobrou naději v budoucnosť tohoto nadaného národa. Křísitelové a vůdcové jejich neunavně pracují o vzdělání lidu obecného, čímž zvelebuje se blahobyt a národu váhy dodává. Pilná snaha Slovinců směřuje k sjednocení všech zemí většinou jimi obydlených v jedno území, kteréž ležíc na rozhraní světa německého, slovanského a romanského, veliké by mělo pro Jihoslovanstvo důležitosti. Ačkoliv jazyk jejich i ve školách obecných jest popelkou, jelikož již od 3. třídy přestává býti ja-

zykem vyučovacím, přece utěšeně vzmáhá se v době poslední jeho literatura.

Slované žijící v zemích k nynější koruně uherské náležejících netěší se lepšímu osudu nežli ostatní bratří jejich na západě slovanském. Jen Charvati z nich dovedli v době dřívější uhájiti své samostatnosti; ale necítíce se dosti bezpečnými připojili se dobrovolně již v 12. století ke koruně Uherské. Pozdější jejich záměry, aby sobě zbudovali Trojjediné království (Charvatsko-Slavonie, Dalmacie a Vojenská hranice), jakožto celek od Uher neodvislý, dovedli páni Maďaři až posud vždy zmařiti. Proto však nedají se Charvati másti v snahách svých, ale pilně pracují o povznešení vzdělanosti obecné v lidu prostředkem literatury poučné a zvelebováním škol. Němčina není u nich potřebou takovou jako u Slovanů západních, a jen z neblahého zvyku v třídách inteligentních pilně se pěstuje. Mnohem zhoubnějším jeví se z příčin snadno pochopitelných vliv živlu maďarského na jazyk a národnosť charvatskou. Než Charvat jest příliš hrd na svůj rod a zvučný jazyk svůj, abychom museli obávati se, že účinkem tím vezme porušení těžko napravitelného.

Rovněž politování hodný jest stav Srbů v koruně Uherské. Krutě jeví se tu nadvláda maďarská, kteráž dusí vývin literatury srbské, a brání všemu, co by živlu srbskému v prospěch přijíti mohlo. Snažíť se sice vlastencové srbští národ svůj k větší vzdělanosti a vědomí národnímu přivésti, a zříditi zvláštní srbskou vojvodinu, aby národnosť svoji vydatněji hájiti a jazyk svůj pilněji pěstovati mohli; než všecky jejich pokusy ztroskotají se vždy o většinu národnosti jejich nevalně přející. V poslední době ozvali se v sněmovně pešťské hlasové příznivější Srbům rakouským. Doufejmež, že Maďaři ve svůj prospěch postarají se, aby řeči v té příčině v sněmovně jejich pronešené nezůstaly planým slovem.

V tužším ještě jařmu úpí posud Slováci. Nepříznivá poloha země, již obývají, chudoba a nízký stupeň obecné vzdělanosti jsou hlavními příčinami, proč snahám svým domoci se rovného práva s ostatními kmeny v Uhersku žijícími nemohou průchodu zjednati, ač počtem četnější jsou Srbů. Od Čechů, od nichž mohli posily duševné bráti a o něž opírati se mohli, odtrhli se nedávno tím, že počali nářečí své co řeč spisovnou pěstovati. Přáli bychom jim hojného zdaru, kdybychom jen měli přesvědčení, že jim to bude k prospěchu a žádoucí jednotě Slovanstva ne na ujmu.

Jihoslované, obývající krajiny podél moře Jadranského, Dalmatinci, přivedli sice v dobách dřívějších literaturu svou k nemalému rozkvětu, ale v stálém zápase tu s Turkem, tu s Vlachy klesli v podruží nepřátelských živlů těchto, kteříž až podnes krutou nadvládu nad nimi drží. Řeč jejich odevšad vytištěna sílí se více přičiněním kmenů příbuzných, nežli plody domácími. Avšak i tu vychází již jitřenka zvěstující blízké probuzení a povznešení této národnosti slovanské.

Jihoslované žijící na poloostrově Balkánském nacházejí se posud v odvěkém zápasu s sveřepými Turky, jichž nesnesitelného jařma zbaviti se usilují. Doufejme, že doba jich osvobození není daleka. Úplné svobody dovedli uhájiti jen Srbové Černohoršti, kteří však nalezajíce se s malými přestávkami po staletí v tuhém boji se sousedními Turčíny, nemohou dojíti oddechu, aby péči na vzdělání své mohli obraceti. Meč byl až posud jejich knihou, obrana vlastní zaměstnáním většiny.

Mimo Černohorce domohli se téměř úplné samostatnosti jen ještě Srbové v nynějším knížetství Srbském, k nimž ostatní slovanští kmenové v Turecku pohlížejí s důvěrou, že od nich dáno bude heslo, k sjednocení se Jihoslovanstva, aby svrhlo se sebe jho turecké.

Ohniví Bosňáci a Hercegovci sní i o uskutečnění velříše Srbské, která, jako za Štěpána Dušana, prostírala by se vedle samostatného státu bulharského na celý téměř poloostrov balkánský.

I Bulhaři vedou od věků boj za svou existenci nejen proti Turkům, ale z příčin náboženských i proti řeckým Fanariotům, kteříž do nedávna všecka důležitá sídla biskupská měli v držení. Bulharové úsilovně pracují k tomu, aby dobyli sobě na Turcích takového postavení, jaké má knížetství Srbské, a dosáhnou zajisté svého cíle a to tím dříve, čím dříve dospěje tu k činu myšlénka slovanské vzájemnosti.

Ze všech národů slovanských jedině Rusové pojistili sobě záhy již existenci národní i politickou. Prosti jsouce bojův za samostatnost, za vlastní svůj byt, mohou všecky své síly k vzdělanosti národní a k zvýšení politické své váhy vynakládati. Pokrok, jakýž na Rusi učiněn u vzdělání obecném, v ohledu hospodářském, vědomí o vlastní své moci, kteréž proniká znenáhla všecky vrstvy národa, nezůstanou zajisté bez blahodárného účinku na Slovanstvo ostatní, u něhož se vůbec, u Jihoslovanův zvláště, vždy více a více ujímá naděje na pomoc cárův Ruských. Než mýlil by se velice, kdoby myslil, že snad Slovanstvo pomýšlí na slití jeho rozdrobených do všech úhlů světa rozprášených odvětví v jeden neb ve více národních celků. Jen slepci a nepřátelé Slovanstva vykládati mohou vzájemnosť slovanskou tak, jakoby větve slovanské z poměrů nynějších vymknouti se usilovaly jen proto, aby samostatnosti dobyté položiti mohli na oltář politické jednoty Slovanské.

Pravda jest, že ve všech větvích Slovanstva v době novější šíří se vědomí, že děti jsme jedné matky Slávy, že ideou národństní probouzí se všude přirozený cit, jenž k sobě úžeji víže živly příbuzné; než nedá se také upříti, že odvěkým odloučením od sebe, zvláštním každého národu položením a potřebami vyvinul se u každého zvlášť pocit zvláštní své individuality, který nedopouští, aby který z nich pomýšleti mohl na splynutí v jedno moře Slovanské.

Ani ten nejzanedbanější a nejnešťastnější mezi národy slovanskými

nevzdá se za žádnou cenu své národnosti; tím méně toho tedy očekávati může kdo od národu pokročilého, jakými zajisté jsou Čechové, Slovinci, Charvati i Srbové, kteří vědomi sobě jsou vlastní své síly a skvělé minulosti.

Ano pocit zvláštní své individualnosti jest u Slovanů tak mocný, že u některých větví slovanských vedl až k odštěpení se od svazku dlouho zachovávaného, k nemalému obapolnému sebe samých oslabení, jak toho příklad vidíme na Slovácích, již před několika lety pěstovati se jali literaturu svou vlastním svým nářečím, a na Malorusech (Rusínech), jichž snahy taktéž směřují k odtržení se od dosavadní literarní jednoty velkoruské, což zajisté nebude na prospěch rozkvětu literatury a vědy ruské.

Slovanští národové netouží tedy po splynutí v jeden národ Slovanský, ale toho domáhají se všickni a zajisté stále domáhati se budou, aby zřídili mezi sebou jednotu duševní, v níž by úsilovněji a s lepším úspěchem pracovati mohli o povznešení vzdělanosti obecné, o zvelebení průmyslu a obchodu, aby v důležitých těchto oborech vybavili se z područí národů, od nichž byli předstiženi. Není však úmyslem národů slovanských, aby spojivše se na poli vědy a umění zakládali jakousi kulturu zvláštní, slovanskou; nýbrž chtí jen silami spojenými přičiňovati se k tomu, aby co možná brzy dohonili na dráze vzdělanosti národy romanské a germanské, a aby zachránili se před nákazou, která z literatur národů západních i literatury slovanské hrozí zaplaviti.

V této činnosti podílu míti mají všecky vrstvy národa a tedy i učitelstvo národní, v jehož rukou spočívá mládež — naděje národa.

(J. L. M.)

Osvrt na školstvo u hrvatskom primorju.

Riečki provizorij, što ga je stvorila hrvatsko-ugarska nagoda od g. 1868, očito ukazuje, da ima u hrvatskom primorju ovršiti dvojaku misiju: 1. magjarsko-političku stopljenjem primorja u magyar-orszagu pod imenom „litorale hungaricum," a 2. taljansko-kulturnu šireć primorjem taljanštinu a zatiruć narodni jezik.

Obzirom na svrhu ovoga lista možemo svrnuti okom tek na drugu točku, ostavljajuć razpravljanje prve političkim dnevnikom. Pa ni ona točka u cielom si domašaju nemože da bude predmetom ove razpravice, tek gdje zasiže ona kulturna misija „riečke države" u narodni uzgoj čitavoga našega primorju, možemo nasnovati o tom svoje misli, da bude prema zadatku „Slavenskoga pedagoga."

Odista najmogućnijom su polugom narodnoga uzgoja učione. U učioni se odsieva individualnost i karakter svakoga naroda, u njoj mladež učeć ponajprije i obširnije historiju i literaturu svoga naroda i jezika, sve to jačjom i žarkijom ljubavlju uzplamćuje prema milu i dragu si domu i rodu, te dorastav do muževnosti i samosvojnosti uzme kriepko nastojati, da svojimi naukami, svojimi pomisli, svojim radom pruža što veću korist, što veći napredak rodnomu si kraju, da domovini pribavi što sjajniju budućnost. Ovamo smjera narodni uzgoj, kojim vrši škola i kosmopolitički-humanitarni i narodni zadatak, jer kosmopolitizam bez narodne ljubavi nalikuje svedj tiranu, koj svojoj slobodi vrstan je bezmilice žrtvovati slobodu ostalih gradjana.

Pomislimo li sada, da je izgonom hrvatštine iz svih riečkih škola, ustrojenjem novih škola s taljanskim učevnim a magjarskim obligatnim jezikom, pa namještenjem učitelja na njih po gotovu samih rodjenih Taljana hrvatski duh zadobio najveći udarac u primorju, lje nećemo podvojiti o istinitosti druge misije, što ju Rieka kao „corpus separatum“ svete krune ugarske obavlja pod aušpicijami magjarskoga gubernija u hrvatskom primorju Italianissimom u prilog a hrvatstvu na uštrb i pogubu.

Riečki magistrat i vlada ugarska osnujući nove šesterorazredne elementarne učione i državni realni gimnazij — ukinuvši prijašnju taljansku i hrvatsku glavnu učionu i nižju realku — naročito zabraniše hrvatskoj rieči u zavode, gdje se ima otudjivati hrvatska omladina, da joj kašnje u javnom životu omili izdaja i nevjera, da pomaže tudjinu gnječiti i satirati vlastit rod prema onoj „gorji je poturica od Turčina“. Dapače odstraniše i mnoge vrstne učiteljske sile, koje probaviše već liepe godine u Rieci, jer se pobojaše, da bi mogli kadkada sprogovoriti djeci „nella p . . cà lingua croata;“ pa doviknuše samim Appeninam za svoje učitelje, da se taljanska muza što bolje udomi u riečkih učevnih zavodih, u Rieci, u hrvatskom primorju. A da nebudu Riečani tek po imenu „ungheresi“ uvedoše i magjarski kao obligatni jezik.

Ovako ima na Rieci „po božjoj milosti“ samo jedan jediti narodni zavod s hrvatskim učevnim a taljanskim i njemačkim kao obligatnimi jezici uz klasične jezike, a to je hrvatska gimnazija.

Što nepominjemo sukromnih učevnih zavoda, to činimo s razloga, jer odgovaraju svim samo ne zahtjevom pedagogičko-didaktičkim i otvaraju već odavna širom vrata tudjinstvu.

Od pomorskih pako zavoda ima samo c. akademija posebnu stolicu za hrv. jezik, u ostalih se hrvaština ili posve neuči ili tek (kao što u novo ustrojenoj pomorsko-trgovačkoj akademiji) abc hrvaštine: dass das Kind einen Namen hat.

Pregledavši daklje redomice svekolike riečke učevne inštitute, opazismo jamačno slabo uporište hrvatskoga življa u prvom gradu cieloga hrvatskoga primorja; opazismo, da je riečko rodoljubivo stanovničtvo

i činovničtvo lišeno hrvatske narodne učione, gdje bi jim mladež prve nauke slušala u razumljivom materinjem jeziku; opazismo, da potaljančenjem riečkih učiona prieti pogibelj hrvatskomu duhu i življu u čitavom primorju. Pogibelj, pa ako ne ovo, to odista ogromna zaprieka hrvatskomu duhu i življu u potrebnom mu razvoju širom hrv. primorja iztaknuti će se tim većma, što mladež svršiv početne škole utiče se u sadanjem realnom vieku više u zavode, gdje joj se poskituje za to prikladna znanja, a to se mora uteći u takov magjarsko-taljanski zavod — najme realni gimnazij — na Rieci, i što u čitavom hrvatskom primorju, pače u čitavoj riečkoj županiji brojećoj preku 80.000 žitelja i za hrvatske otoke u riečkom zaljevu i hrvatsku Istru neima izim riečke hrvatske i senjske gimnazije — ova posljednja služi jošte mladeži iz gornje Krajine — nije nijedne srednje škole više. Preko 120.000 Hrvata neima daklje nijednoga zavoda na način realka ili realnih gimnazija, gdje bi se mladež u narodnom duhu neprijanjajuć uz humanističke nauke posvetiti mogla realnoj nauci za svoju porabu u praktičnom životu. Doduše otvorila se ljetos prosincem **hrvatska** nautička učiona u Bakru, nu nebi radi, da to bude lucus a non lucendo.

A kako je s nižjimi školami?

Neosvrćuć se na druge hrvatske krajeve ima pomenuta županija sada samo jednu hrvatsku glavnu učionu u Bakru a to jošte prema svrsi baš ne najbolje uredjenu; ostale su učione pučke: u Novom trorazredna sa dva učitelja, u Kraljevici uz trorazrednu dječačku i djevojačka — i u Bakru ima djevojačka učiona — a svuda drugdje u mnogih dosti čislenih obćinah (koje broje i preko 3000 st.) po jedna učiona tek sa jednim učiteljem, a mnoge su oveće obćine i dosele bez učione.

Neozirući se na stanje — češtje dosti nedostatno — dotičnih učiona, već uzevši u obzir samo broj i vrst njih, dužni smo sa žalostju očitovati, da će narodni uzgoj — uztraje ti ovako bar za jedne generacije — podnesti veliku štetu, ako se nebi podignućem prikladnih potrebnih i posve dobro uredjenih hrvatskih učevnih zavoda i to ponajprije u blizini samoga grada Rieke zagatio tudjinstvu pogubni upliv na ostalo hrv. primorje i ujedno paralizovale nenarodne namjere u samom gradu Rieci.

Nu i ostalo primorje nevalja zapustiti, jer njemu kršnu i neplodnu treba nauka kao ozeblu sunca, da nikne boljim napredkom i boljkom. Ali o tom drugiput. Danas htjedosmo svrnuti okom na školstvo u hrvatskom po hrvatsku državu toli znamenitom primorju jedino s gledišta narodnoga uzgoja, jer nam ovaj najviše na srdcu leži u milom primorju. Dixi et salvavi . . .

S. C.

Podobnosť a odchylky jazyků slovanských.

Vypravovali jsme na jiném místě, kterak Slovanstvo nepříznivými okolnostmi roztříštěno jest na mnoho odvětví daleko od sebe bydlících. Rozdrobení takové nemohlo zůstati bez účinku na jazyk slovanský, kterýž během času následkem toho rozejíti se musel na mnoho nářečí, jež vlivem rozličných poměrů společenských a působením sousedních národů germanských a romanských čím dále tím více od sebe se odchylovala, až stala se základem pěstování nové, samostatné literatury.

Nynější slovanština, souhrn to všech jazyků a nářečí slovanských, rozdělena jest na dvě velká ramena: západní a jihovýchodní.

Rameno západní obsahuje jazyk český, polský a srbský v obojí Lužici; v jihovýchodním zahrnut pak jest jazyk ruský, bulharský, srbsko-chorvatský a slovinský. Každý pak z jazyků těchto několiko má již nářečí a podřečí, více neb méně od jazyka spisovného se odchylujících, jichž počet ani zevrubně určiti nelze.

Drobení se Slovanstva na rozličná odvětví počátek svůj vzalo zajisté již v dobách pradávných; rovněž do dávné doby padá i vznikání odchylek dialektických, z nichž během času vyvinuly se jazyky nové. Čím však starší jest původ rozštěpení jazyka slovanského na rozličné jazyky a nářečí, tím více diviti se musíme tomu, že zachována jest až podnes mezi jazyky slovanskými taková podobnosť, jakéž neshledáváme ani v nářečích národů germanských a romanských, užívajících jednoho jazyka spisovného. Odchylky jednotlivých nářečí a jazyků slovanských od sebe jsou tak skrovné, že každý Slovan s malou obtíží smluví se s kterýmkoliv svým soukmenovcem, kdežto Němec nezřídka není s to srozuměti se s německým svým sousedem, jiného nářečí užívajícím.

Rozdíly jazyků slovanských zakládají se pak jednak ve formě, t. j. v písmě, v rozličnosti základních hlásek, v nestejném přízvuku, v odchylujícím se skloňování a odvozování slov, v slovoskladě zvláštními pravidly se řídícím, — jednak v obsahu, co slovy se znamená, že totiž v jazyku jednom užívá se těchže slov k označení něčeho zcela jiného nežli v jazyku druhém, a že mnohých výrazů v tom neb onom jazyku užívaných neshledáváme v jazycích ostatních.

Písmo, jehož nyní Slované k vyobrazení mluvy své užívají, dvojí jest: ruské a latinské. Ruské písmo vyvinulo se, jak známo, z cyrilského, jež sv. Cyril v IX století hlavně dle písma řeckého pro slovanský jazyk sestavil, a jemuž i staří Čechové a všickni téměř ostatní Slované západní rozuměli. Písma toho užívají nyní Rusové, Srbové a Bulhaři, kteříž přidržují se víry pravoslavné, a vedle nynějšího písma občanského i písmo cyrilské v knihách svých církevních zachovali.

Latinského písma užívají mimo Slovany západní i Chorvaté a Slovinci, kteříž všickni přijali je od Římanův zároveň s vyznáním víry křesťanské s obřady latinskými.

Leč ani řecká ani latinská abeceda nepostačovala k označení všech zvuků v jazyku slovanském se ozývajících; musela tudíž býti doplňována, což státi se mohlo buď přijetím chybujících znaků od jinud, z jazyků jiných, aneb doplněním písmeny nově nalezenými.

Řeckou abecedu doplnil, jak známo, pro jazyk slovanský sv. Cyril tak dokonale, že písmo jeho pro svou příhodnosť u Slovanů v obecné vešlo užívání, a až podnes známo jest daleko větší polovici kmene slovanského, ano Rumuni ve Valašsku a Multanech až po tu dobu se ho drží, ač nenáleží ku kmeni slovanskému.

Latinská abeceda doplňována jest buď skládáním a slučováním stávajících již znaků, jak toho příkladů hojnosť máme v jazycích: polském, chorvatském i slovinském, anebo opatřovány jsou jednotlivé znaky čárkami, kroužky a kličkami, s nimiž zhusta potkáváme se ve všech slovanských jazycích západních, zvláště pak v češtině, do níž před čtyřmi sty lety již byly zavedeny.

Avšak ani písmo staroslovanské, sv. Cyrilem sestavené, ani latinka od Římanů přijatá nezůstaly v platnosti v prvotní své podobě až na naše časy, ale rozmanitým podrobeny byly proměnám.

Písmo staroslovanské změněno jest za Petra Velikého v nynější novoruské **гражданска грамота**, jak ho posud v knihách ruských i srbských nalézáme.

Latinské písmo záhy již ustoupiti musilo u národů západních hranatému písmu gothskému, kteréž později zvrhlo se v ohyzdnou frakturu a písmo kancelářské, jimiž tištěny jsou všecky téměř knihy a psány všecky listiny české, polské i lužickosrbské až do počátku tohoto století. Do nedávna tištěny jsou tímto písmem, jež sám J. Grimm barbarským nazval, všecky školní knihy české, a mnohé spisy pro lid; v poslední době však nevkusné písmo to úplně vytlačeno jest z literatury české a nahraženo opět zdobnějším, u národů romanských užívaným, písmem latinským.

Rozpoltění toto v písmě velice stěžuje vzájemné sbližování se národů slovanských. Veliké toto zlo nedá se však již napraviti, a nezbývá jiného, než aby národové slovanští s větší úsilovností oddávali se studiím slavistickým, aby známosť jazyků slovanských šířila se a vědomí o potřebě známosti této všecky vrstvy veškerého Slovanstva proniklo.

Nejvíce ovšem na ujmu jest rozpoltění toto Chorvatům a Srbům, kteříž majíce jeden jazyk dvojí takřka pěstovati musejí literaturu. Užívajíce každý písma jiného, nemohou dostatečně podporovati se na vzájem, a neprospívají tudíž také v míře takové, jako kdyby psali písmem jedním, jako mluví jedním jazykem.

A jeliž pak jaké naděje, že bude někdy nejen Srb a Chorvat,

alebrž veškeré Slovanstvo psáti jazykem jedním, že jednu toliko pěstovati bude literaturu?

Bohužel, že není žádné. Nelze si ani pomysliti, žeby některý z národů slovanských zřekl se dobrovolně literatury své, ovoce to tisícileté píle předků svých, aby splynul v pojmu národa druhého; a žeby národ jeden donutil někdy k tomu násilně národ druhý, tomu na odpor staví se povaha slovanská, kteráž nehoví nikde centralisaci, ale v svobodomyslnosti své až přílišné oddělování se od celku připouští.

Zdaliž na př. možno očekávati, že bez mála 80 milionů Slovanů užívajících písma ruského, zřekne se ho k vůli straně druhé, daleko menší, píšící latinkou, když písmo to příhodnějším jest jazykům slovanským nežli latinka a úhledností svou úplně se mu vyrovná?

Spíše zdá se nám, žeby slušelo se, aby národové latinkou píšící pilně přiučovali se písmu ruskému; neboť nejsouce sami sjednoceni ani v nahražování hlásek latiníkům se nedostávajících, nemohou nikdy nabyti pro ostatní Slovany moci tak přítažlivé, jakáž jeví se již u národů písma ruského užívajících. Ruský jazyk stává se všem Slovanům rok od roku důležitějším netoliko náramnou svou rozsáhlostí, ale zvláště bohatou svou literaturou, kteráž v posledních letech přivedena jest k rozkvětu nemalému.

Přestaňme tudíž toužiti po jediném společném písmě slovanském co věci naprosto nemožné, a přiložme raději všecku svou píli k poznání všech sobě tak velice podobných jazyků slovanských, abychom z literatur všech užitku a posilnění bráti mohli.

(Pokračování.)

Nješto o obrazovanosti ili kulturi Karlovačke Krajine.

(Napisao Mijat Stojanović.)

I. Obći ogled.

Karlovačka Krajina leži, istinabog, južno, ali uz sve to podnebje je oštro i hladno, jerbo je zemlja puna prilično visokih planinâ. Srše planine protežuće se zemljom nad morskom površinom 900° do 1000°, što je i uzrok razmjerno oštra podnebja. Cieli ustroj zemlje osobiti je. Zemljište raztrgano, doline kotlaste naokolo zatvorene bregovi i pećinami. Zemljište je, izuzamši dolinu kraj Une uzduž korduna i njekoje predjele sluinske pukovnije, ponajviše neplodno. Crnica zemlja jedvá 2 do 3″ du-

boka, i sastoji se ponajviše iz pieska smiešana s ilovačom, a podanak sastoji se iz šljunka ili iz kamena, po gdjekojih mjestih vidi se crvena ili žuta ilovača. Po žumberačkom okružju nije naći što drugo, do jako uzane, kamenite doline uz Kupu, Slušnicu i Mrežnicu, i ponajviše ilovno zemljište s podankom crvene ilovače ili šljunka.

To su nepovoljna zemljišna odnošenja, pri kojih netreba se čuditi, ako često nastaje nerodica i žetve omahnu, kao što to i biaše prošaste i predprošaste godine ovdje. Tim je potrebitije, napirati své moguće sile, kako bi se dalo odprieti tim neugodnim i jako škodljivim okolnostim, te otimati zemljištu barem toliko, koliko je ikada samo moguće.

Ova je Krajina daleko sposobnija za odgojivanje marve ili stočarstvo nego za ratarstvo. Brežuljasta sluinska pukovnija mogla bi po svojih dolinah hraniti znatne hergele konjâ i znatna stada govedâ; ovce i koze pako našle bi po planinah primjernu si hranu. Kad bi se ovdje odgojivanje marve ili stočarstvo pomnožalo i poboljšalo, mogle bi i sposobne za oranje njive roditi obilni jim plodom. Nu pri svakoj vrsti marve (stoke) vidi se na prvi pogled, da se je marva zanemarenjem i pritovarenjem skoro reći izvrgla, te se zemljodjelac ni izdaleka njom nemože okoristiti, kao što bi mogo i kao što bi valjalo. Glavne pogrieške, što sam ih putujuć sluinskom i ponješto ogulinskom pukovnijom spazio, ove su: a) Konačna bezbrižnost pri razplodu, pripaši bagre. Čini se, kao da se ovdje ni iz daleka nepomišlja na to, ponovljivati toli iznemogle i propale bagre; b) pomanjkanje urednih štalâ (konjušnicâ, govedarnicâ, ovčarnicâ, telićakâ, svinjacâ); c) konačno pomanjkanje djubretnjakâ, koji valja da su blizu štale, i ako je ikako moguće, da su tako smješćeni, kako bi i marvinska mokraća mogla se sljevati u djubrenjak. Sad baca zemljodjelac ovdašnji obično djubre na dvorište blizu štale, koja mu je obično kukavna da se gorja nemože ni pomisliti. Ondje sunce i vjetar suši djubre, ili ga kiša pere i tako mu gine sva snaga, tako gubi svu vriednost svoju. d) Malo se tko stara, držati čisto svoju marvu. e) Konje i volove pregnu prerano u plug i kola, ili konje upotrebljavaju za tovar, čim se zapriečuje, da marva nemože valjano uzrasti i doći do svoje podpune snage. f) Zločesta marvinska hrana, zločesta krma, a zločesto hranjena marva nemože uspjevati.

Ovdašnji su konji dosta bodri i vatreni, ako i jesu mali i neugledni, i mogao bi se čovjek pri boljoj njegi i hrani s njimi krasno poslužiti.

U sadašnjem žumberačkom okružju izkusio sam, da se konji upotrebljavaju više za teret nego za vožnju, više ih tare samar nego ham. Sedla su za terete jako nevaljala, isto tako sedla za jašenje. Orma konjska slaba i nikakva.

Stočarstvo govedâ prilično je zanemareno. Okoristenje s mliekom neznatno je. Ovdje su krave već navadjene, da ih telci uviek sisaju, a često néstaje krme (hrane) za muzare i telad.

Po drugih gorskih zemaljah žive gorjani ponajviše o stočarstvu;

ali ovdje, skoro reći, niti neima mlječarstva. Sir prave tako zločesto, da se ovdašnji sir nemože skoro ni jesti, samo maslo, što ga zemljodjelke donose u Karlovac na prodaju, kusno je. Maslac, maslo i sir, pak ostalo, što odpada praveći to, moglo by ovdašnjemu puku donositi puno dobitka. Zar nije švicki sir po stranstvu na glasu, zar se neprodaje i kod nas? Praveći sir ostaju Švicaru svakojaki odpadci, nesposobni za dobri sir. Ovi se tada nanovo sbijaju u somune i ostavljaju i spremaju, pak se tim hrane ljudi po Alpah, i to nije zločesta hrana. Zašto da nebi i ovdje mogli ljudi to isto činiti? Ali dakako, za to se hoće proizvoditi daleko više mlieka,. a da se proizvodi više mlieka, moraju se goveda bolje držati, bolje njegovati i hraniti.

Ovdašnje ponajviše suvo podnebje jako je napredno za ovčarstvo; ali ovdašnje su ovce najgrubije vrsti, i jako male. Ovce se poradi opora podnebja strižu samo jedan put preko ljeta i daju, kao što mi rekoše sami zemljodjelci, obično samo 1 do $1\frac{1}{2}$ funtu oprane, grube vune, koja se postrižena tek pere i koju Krajišnici sami upotrebljavaju za sukno i druge grube tkanine za vlastitu porabu.

Bilo bi živo željeti, kad bi se boljimi ovnovi ovdje poboljšala pasmina, kako bi se moglo proizvoditi više i ponješto finije vune.

Koze, koje se dadu jako lahko držati, jako su koristne u gospodarstvu. Mnoge goleti ovdašnje, samo ponješto šipragom obrastli brežuljci i planine sposobni su osobito za koze, i skoro reći niti se nemogu inače upotrebiti. Dakako valja se pobrinuti, da se udaljavaju koze od šumah, osobito od mladich šumah dalje jim stan,, jerbo ogrizajuć i brsteć vršike jako škode drveću.

I svinje drži ovdašnji Krajišnik, ali daleko manje nego po slavonskoj Krajini, drži samo za vlastitu potrebu, i to nedovoljno. Samo blizu Karlovca drže nješto poviše svinjâ, te prodaju u gradu.

Što se tiče živadi, ovdje se nalazi ponajviše samo prosta kokoš, pak pura ili ćurka, pomanje guska i patka.

(Dalje sledje.)

Slovensko šolstvo in učiteljstvo.

Iz Ljubljane.

Slovensko šolstvo se sicer počasi pa zdatno razvija. Perva boljša zarja slovenskemu šolstvu na Kranjskem prisijala je o dobi šolskega svetovalca in nadzornika dr. pl. Franceta Močnika (l. 1850—1860). Ta mož bil je pervi, ki je domačemu šolstvu pomagal pri koreniui, da je pred vsem drugim skerbel za boljšo omiko ljudskih učiteljev. Vredil je učiteljske pripravnišnice, pisal boljše šolske knjige in z modrim učnim načrtom postavil prave meje med domačim in tujim jezikom v ljudski šoli. Posebno prijazen in pravi bratomili prijateljev je bil mladim učiteljem, ktere je po očetovsko vodil in modro izobraževal. Pri njem ni bilo razlike med stanom in narodstvom; kjer je zapazil pedagogično iskrico, oživljal in gojil jo je z vsemi svojimi močmi. Mnogo učiteljev, ki bi bili vedno spali v terdnem spanji, zdramil in oživil je za domačo šolo in šolsko slovstvo. Ko ga je vlada klicala v sosedno štajersko deželo, poklonili so mu pri odhodu (15. pov. 1860) kranjski učitelji taki-le spominek:

Hitro cvetice so nam usahmile,
Zgodaj minulo je leto gorkó,
Ptice prek malo so nas zapustile,
Drevje tak zgodaj stoji že goló;
Berzneje še so nam leta zbežala,
Ktera so s Tabo cvetele pri nas;
Mila čutila so vsa nas navdala,
Ko se napočil ločitne je čas.
Skušen umetnik narisa osnovo,
Kak naj se novo posplopje začnè,
Kaže kak gladi se kamnje sirovo,
Kako se stavi, da v vrsto vsegrè;
Tako si tudi pri nauki in ozreji
Mojster gotovi nam vedno Ti bil;
Svetel obraz je v ljubezni gorkeji
Tebi se, ko si nar resno budil.
Tvoja beseda je bila odkrita,
Redko tak jezik se zdaj govori,
Segala v sèrce, od koder izvita,
Zernu enaka, ki bistro kali.
Rane, težave spoznaval si naše,

Trud neprestanjen je bil Ti sladkost,
Trebil marljivo domače si paše,
Živel za národ, cesarja, krepóst.
Bog naj Te plaču obilno, bogato,
Kar si zasadil domoju v sercé,
Raztlo, doneslo bo sadje nam zlato, —
Zraven bliščalo bo Tvoje imé.
Src prehvaležnih se spremlja obilo,
Venec spomina ti spleta naš rod;
S solznim očesom rečemo še milo:
Bog Te obvari in vodi pousod!

V teh versticah izrazena je vsa podoba verlega šolskega moža, kterega kranjsko šolstvo in učiteljstvo bode imelo vedno v blagem spominu.

Druga zarja na slovenskem šolskem obzorji ravno ta čas bil je knezoškof Anton Martin Slomšek v Mariboru na Štajerskem, pervi slovenski pedagog v novejših časih. On je o času, ko je še slovenska literatura redke cvetke poganjala, dujal na svetlo „Drobtinice", obširno letno knjigo z najbolj izverstnim blagom za cerkev in šolo. On je delal posrednje in neposrednje za slovensko ljudsko šolo. Bil je naj pred šolski ogleda in tù se je izlastne skušnje prepričal, da se s staro metódo, ktera se je prepirala z zdravo pametjo in z odgojilnimi pravili, ne pride dalje. Priserčno je ljubil svoj národ in vedel je, da mu lepše in zdatnejše pomagati ne more, da boljša domačo ljudsko šolo. Spisal je zlato knjigo za učitelje pod naslovom „Blaže in Nežica v nedeljski šoli." V tej knjigi pokazal se je izvrstnega pedagoga sploh in ob enem pravega rodoljuba. Oblika te krasne knjige je dialog ali dvogovor.

Blaže in Nežica hodila v nedeljsko šolo, katehet in učitelj podučujeta ju v šoli. Po številu nedelj je tudi knjiga razdeljena v 52 naukov. Vse, kar je otroku v ljudski šoli vedeti treba, najdeš v tej knjigi. Sedanji učni načerti, postave o učilih i t. d. so kakor senca proti živimi obrazci v tej knjigi. Ta knjiga je saslovela ne le po Slovenskem, temuš tudi sploh po Slovanskem, — celó iz daljne Moskve so na enkrat naročili 50 iztisov tega slavnega dela. Na Slovenskem je ta knjiga doživela tri natise, in ravno sedaj je čisto pošlà. Pron bi bilo, ko bi jo kdo zopet na dan spravil. —

Slomšek pa se ni samo kot šolski pisatelj odlikoval, a bil je tudi čvrst borivec narodnih pravic pri šolstvu. Ko je bila v Avstriji izrečena narodna enakoprevnost (ali saj v principu spoznana), kazala se je po slovenskih šolah vnebovpijoča krivica, da so botli po ljudskih šolah Slovence ponemčevati. Vlada sama je spoznala, da je treba ljudsko šolo predrugačiti in zakremiti na národno podlago; mož, ki je s svétom in djanjem pomagal temu prerojenju, bil je vladika Slomšek. Spisoval

je sam nove šolske knjige od pervega do zadnjega oddelka v ljudski šoli, ter je s pomočjo nekterih zvedencev učiteljev o tem oziru v 10 letih več storil kakor se je posvad storilo v 50 letih za šolsko povzdigo.

Zraven teh krepkih moči na slovenskem šolskem polji se je l. 1861. v Lubljani rodil prvi slovenski šolski list „Učiteljski Tovarš," kteri izhaja sedaj že v dvanajstem tečaji in budi učitelje za národno šolstvo. 15 sept. l. 1868. so kranjski učitelji prvikrat zborovali v beli Ljubljani in so enoglasno izrekli: „Združujmo se vsi učitelji na Kranjskem, da bodemo duševno in materijalno napredovali, in da se bodo naše domače šole vsestransko boljšale!" Naj tej podlagi osnovalo se je prvo učiteljsko društvo, ktero je vnemalo in budilo vse brate k tesneji bratovski zvezi. Z združenimi močmi delalo se je za domačo šolo in s tem na blagor mile domovine. Jeseni preteč. l. 1871. se je učiteljsko društvo za Kranjske spremenilo v splošno slovensko učiteljsko društvo s sedežem v Ljubljani, ktero po vladinem potrjenji sprejema tudi ude iz vseh slovenskih pokrajin, t. j. učitelje iz Kranjskega, Koroškega Štajerskega in Primorskega, da smo tedaj vsi slovenski učitelji akoravno razkropljeni po raznih kronovinah vendar ena dušna celota v dosegi svoje namére — gojiti domačo šolo in pedagogiko.

Vsem drugim slovenskim učiteljem so se vsled nove šolske postave še precej dobro vredile pravne razmere, le še kranjski učitelji enako češkim tovaršem o tej zadevi čakajo boljših časov. Pogubljivo razdvojstvo zaderžuje materijalni pa tudi duševni stan ljudskih učiteljev. Deželni zbor se v vsem ne vjema z novimi šolskimi postavami, in torej še do sedaj ni vravnal pravnih razmer ljudskih učiteljev.

V zadnjem jesenskem dež. zboru se je po nasvétu národnega prvaka dr. Jan. Bleiweisa začasno sprejela postava o plači učiteljev, kterim se po deželi odmerja naj manj 400, v mestu Ljubljani pa 600 gold., a na naj višjem mestu ta postava še sedaj ni potrjena, in mnogo učiteljev preseluje se zarad boljših služeb v sosedno štajersko deželo.

Odbor slovenskega učiteljskega društva je meseca januarja t. l. ministerstvu onovič poslal prošnjo, da naj bi se vendar rešile zadeve ljudskih učiteljev na Kranjskem, ker že slabih 20 služeb je zavoljo pomanjkanja učiteljev praznih in učiteljem sploh pri vsi dobri volji gine veselje do željnega napredka. Čudno je, da ravno nad slovanskim učiteljem se naj dalje spolnuje stari pregovor: „Kogar so bogovi črtili, so ga učitelja krstili."

Z združenimi močmi delajmo in stojmo tedaj za svoje pravice, da nam z vnanjim slabim stanom ne omaga dušna moč za dosego lepe naše zorhe. *P.*

Iz Siska.

Čitajuć naše pedagogičke listove, naišao sam na poziv krasnoga podhvata po sve obće slavjansko pučko školarstvo. — Zadaća „Slavjanskoga pedagoga“ u koliko mi je razabrati naslov jest doista plemenita i neocjeniva. „Slavjanski pedagog“ smjera na plemenitu svezu južnih Slavena sa sjevernimi u pogledu pučkoga školarstva; a bog bi dao, da mu rodnim plodom urodilo djelo. — Krasna ga misao vodila, kad je zamislio svakoj slavjanskoj grani u svom krasnom podhvatu ustupiti mjesto, gdje da si izrazi radost, čuvstvo, napredak i bolju svoju budućnost.

Evo me Hrvata! radujem se iz dna duše, što i ja k toj košnici svojinom pristupiti mogu. Radujem se, što mi krasni taj list ustupljuje mjesta, da mu se i ja u svojem najmilijem jeziku javiti mogu. Neće li istim čuvstvom i moj koj drug s visokoga sjevera ili opet iz daleka istoka i zapada čuvstvovati, te opet i on tako u svom najmilijem jeziku koju koristnu po naše učione reći. Sve brat od brata bolji, učeniji, zauzetiji za svetu domorodnu stvar, prem odaljen, učit će si manje uka u onom, što mu je potrebno, a nepoznato. Nije moguće, da se tim nepribližavamo sve k većoj slozi, k napredku i boljku sveovćega Slavjanstva. Dà svi ćemo drage volje stati k toj radionici, u kojoj nam leže jošte mnogi nerazriešeni čvorovi, a nastojmo je razriešiti te k žudjenu cilju savršenstva dovesti. Tko je taj, koj nevidi ovdje pravoga početka naše uzajamnosti i bolje budućnosti? — Ne, nećemo šiljati svoje striele na one, koji nam prieče, da si braća od sjevera do juga ruke pružiti nemogu. Ne, nije to od nas zahtievati, da ubojitim oružjem vojujemo, niti nam je iz daleka taj smjer; već hoćemo da se odapinju medju braćom duševne striéle: Napredak, sloga, uzajamnost i ljubav. Timi kada nam se bude natjecati, tada znajmo, da je blizu, gdje sjevernica slavenskomu jugu ruku pružą.

Tè i tim slične misli morale su vrieti u duši „Slavjanskoga pedagoga“ prije nego ga je ista tako okrstiti mogla. Cienjeni „Slavjanski pedagože!“ Scienim, da sam ti pogodio tvoj plemeniti smjer, kojim težiš upoznati se cielokupnim slavjanskim školarstvom i njegovim napredkom u pojedinih slavjanskih granah; pa s ote radosti neostaje mi druge, nego da ti želim dugo trajanje i sve to čvršći temelj medju Slavjani, uvjeravajuć te uz to, da će te u tvojoj plemenitoj zadaci vazda svimi silami sve slavjansko učiteljstvo pomagati i štititi i duševnimi radnjami riesiti, jer: „Potřeba jest, aby ze všech končin vlastí slovanských ozývaly se hlasy, jimiž by myšlénka o slovanské vzájemnosti, o potřebě, a prospěchu jejím se šiřila a utvrzovala.“ Tješimo se, sve je možno, pomislimo li, da danas slavske majčice već tako gorljiva čeda doje i uspavaju, kakove su prije viekova naše prababe na vojnu junake šiljale, da se bore za dom i Slaviju svoju. Svi ti poprimiti će se rado odlučnom voljom liepa posla, da ti izkite tvoj krasni list, a sebe i svoje usavrše.

Kad sam već u teku tih nekoliko redaka, dobro ću ti možda doći, ako te obavjestim, kako daleko već i mi južni Slaveni navlastito Hrvati u pogledu pučkoga školarstva dotjerasmo. Valjano tu najzanimiviju viest po danas živući sviet opisati, bio bi red kojega starijega Hrvata; nu ja ću te o njoj onako obavjestiti, kako ju ćuti i vidi danas svaki mladji hrvatski učitelj: Pomislimo li na prošlost hrvatsku, imajuć zdravo u pameti vječnu onu borbu i nemir, kazati nam je, da kraj takove nepovoljne okolnosti nije Hrvat ni najmanje zaostao u pogledu pučkoga školarstva za budkojom slavjanskom granom. Što više, radujemo se danas s našega pučkoga napredka, pomislimo li da smo tek godine 1835. mirnije živjeti a svietom se po svojih glasilih istom bolje upoznavati počeli. Divimo se dà našemu napredku, kada pomislimo, da do prije dvanast godinah nije oćutilo hrvatsko učiteljstvo potrebe školskoga lista. Godine 1859. pozdravi prvi put školski list „Napredak“ hrvatsko narodno učiteljstvo, te bi se od to doba ono na krepčije noge počelo stavljati, a svakim danom od to doba opažala bi se tim veća potreba vještih učitelja, čim bi se sve više narodnih učiona podizalo bilo. — Na radost svoju može Hrvatska danas pokazati već u svakom povećem selu hram naobraze i prosvjete narodne, u kojem se svagdje nalazi liepa kita hrvatske bolje ňade, hrvatske mladeži. Dà, zadovoljni smo našim narodnim napredkom obaziruć se na prošle nepogode, nu gledeć na obći svjetski napredak vidimo već davna ogromnih zaprieka, koje nas ustavljaju, da i dalje nedotjerasmo. Da mi je sve zaprieke našega narodnjega školarstva tu pobilježiti otegnuo bih u dugo pripoviedanje, s toga mnijem bit će dovoljno iztaći najgrdniju ranu, s koje naše školarstvo ljuto boluje. Dižuć obćina prije mnogo godina narodnu učionu, izabrala bi učiteljem čovjeka značajna te pismu i čitanju vješta, te bi uzdržavala po mogućnosti učionu i njega. Posao mu poglaviti bijaše pjevanje i sviranje u crkvi, a zatim poučavanje u čitanju, pisanju i računanju. Takovih učitelja našlo se je naskoro u svakoj imućnijoj župi, gdje bijaše koj zauzetiji župnik ili poglavar za narodnu naobrazu. — Godina za godinom brzo bi se mjenjale, a svakim danom sve bi se toga više zahtievalo.

Tada je zavladao Hrvatskom Bachov zakon, a obćina premda je i sad imala pravo birati učitelja, ali joj nebi od volje pušteno bilo, koliko da mu plaća, već bi ustanovljeno većinom najmanje 300 for. srebra, stan, drva i po koju gredu vrta. Tim je za onda dakako veliki korak učinjen. Čuditi će se da kako sviet, ako mu rečem, da se uz gdje koju promjenu jošte danas hrvatsko narodno učiteljstvo Bachom stvorenih zakona držati mora, dok ga njegov sabor drugimi boljimi neusreći. Što najvećma današnje hrvatsko narodno učiteljstvo osjeća jest, što se s malom promjenom (izuzev glavnih učiona) jošte istom svotom, koju je Bach opredielio u cienije vrieme narodno učiteljstvo zadovoljiti mora i sada premda su

zahtjevi naprama naprednoj dobi udešeni i živež sve to skuplji. K tomu jošte ta nevolja, da čovjek posvetio se učiteljskomu staležu, jedino vidi u milosti probavljati moći svoje stare dane jer sankcionirana zakona do sele hrvatsko učiteljstvo neima do njekih vladinih naredaba. Što da nas štiti što da nas na rad potiče, do sebe ništa, nego vruće rodoljubje, kojim možemo unaprediti i bolju budućnost. Mladji ljudi videć taj staležna slabu stepenu nebi mu se rado posvećivali osim onakvih, koje bi nevolja tamo dognala, pa i tih bijaše razmjerno malo.

Svatko bi se ustručavao u taj stalež motreć sve drugo činovničtvo bolje paženo, štovano i oskrbljeno. Nu sad sviće i nam i našoj školi bolja doba. Cienjeni „Slavjanski pedagože“! Raznesi dobrohotno liepu viest po širokoj nam Slaviji, da rado zaboravlja hrvatsko narodno učiteljstvo na sve te crne dane; jer već sada čitavom nam domovinom vlada jedna želja, da se zaostalomu školarstvu bolja briga posveti i školsko pitanje u saboru u prvom redu rieši. Nije moguće, da mi jedini u civilnoj Hrvatskoj nedobijemo školskoga zakona i s njim odgovarajućih poboljšica. Skrajna je nužda, da i nas znatnu granu slavjanskoga narodnoga učiteljstva štiti zakon, da neostanemo kano hrapava strš iz nad golema mora, koja odbija mirne talase te ustavlja na naprednu putu.

Nesmijemo i opet jošte pomisliti, da će tada već Hrvatska na širokoj, utrtoj i posve stalnoj stazi k brzomu savršenstvu doći, kada dobije dobromu školskomu zakonu za volju iz obilja dobrih, vještih i voljnih učiteljskih sila. I o drugih faktorih visi pučka prosvjeta. Pogledajmo na naš zadružni život.

Zadruga jest ures i ponos Hrvata, te bitna razlika od inih naroda. Da se je za vrieme zadruga toliko pazilo na narodnu naobrazbu, koliko danas, kad jih zakon dopušta razvrći, to bi bila jamačno Hrvatska veći kulturni razvitak postigla, nego što ga imade. Dok bijahu zadruge, upravljao bi družinom njih 40—50 dušah samo jedan jediti gospodar a ostali bi zajedno radili i iz jedne zdjele doručkovali. Za vrieme zadruge, stajao bi jedan pastir kod liepa broja krmadi budi drugoga blaga, a ostaloj djeci najljepša bi se prilika pružala narodnu školu polaziti. Danas je zlo i naopako. Zadruge se porazmakle, te jim po cieloj Hrvatskoj skoro ni imena nebude. Brat od brata, rod od roda rozmaknuo se, polja, šume i livade podielili, te silne medjaše počinili, a kuće tu i tamo popresjekli. Zadruga, koja bi bila mogla prije kraj jednoga ili dva pastira šiljati 6—8 djece u školu, nemogu sva ta razcjepkana braća sada možda do jedva jedno diete u učionu slati. Zašto? Jedno pase kravicu na užetu na uzkih madjaših. Drugo išlo bi u školu, a i roditelji bi ga slali, ali mora si uz manjega brata ili sestru stajati, dok jim majka vanjski posao ovrši. Dok pako bijahu liepe zadruge, na malu bi djecu

pripazili nemoćni starci i starice. Majčice i otci radili bi na polju, dječaci osim morda dvajuh pastira bi učionu polazili.

Ovako je mogla zadruga biti izvorom boljega napredka; nego što će biti sada poslje diobe.*)

Dosele postigosmo ipak, da nam već mladež i po selih mnogobrojno školu polazi i narod bolje školu pazi te ako bog da, da nam se što prije domovina naša nesrećne sadanje političke situacije otrese, natjecati će se i hrvatsko učiteljstvo i školstvo s drugimi naprednimi narodi, jer neima Hrvat samo hrabre desnice, već i umnu glavu i milokrvno srdce. U to ime bog pomozi!

Ferdo Hefele.

Z Budyšina.

Wozjewjenje Słowjanskeho Pedagoga je též tudy radosć wubudźiło pola tych Serbow, kotřiž so jako Słowjenjo čuja a tehodla na wšitkim horliwy podźěl bjeru, štož je Słowjanam wužitne.

Bohužel je mjez serbskimi wučerjemi mało tajkich, kotřiž druhe słowjanske ryče znaja a kotřiž bychu ze Słowjanskeho Ped. potajkim čěrpać móhli. Zdźěłanosć našich wučerjow je cyle němska. Wudokonjenje w narodnej ryči před wyšnosću žaneje ważnosće a płaći, wosće nima. Hakle před 20 lětami je w Sakskej seminaristam móžnosć podata, zo bychu so w jenej abo dwěmaj hodźinomaj tydźeńscy w serbskej ryči trochu wuwučili. Ale w Pruskej ani dotal w žanym seminaru njeje za to postarane.

W Sakskej staj dwaj seminaraj, hdźež so serbscy wučerjo přihotuja, wobaj w Budyšinje, jedyn lutherski a druhi katholski, kotraž hakle je w lěće 1850 załoženy. W prěnišim ma v tu khwilu knjez K. A. Fiedler serbske hodźiny a w druhim knjez M. Hórnik.

---

*) Premda rado priznajemo, da zadružni život u njekom pogledu može mnogo doprinieti napredku narodnjemu, ali s druge strane obiluje tolikimi mahnami, da nemože ni s daleka stići današnji ogromni napredak duševni i stvarni osnovan na drugoj socijalnoj podlozi. U ostalom može biti visoki kulturni stepen, do kojega se uzpeše Amerikanci, Englezi, Niemci i drugi napredni narodi utjehom i jamstvom g. dopisniku, da se može i hrvatski narod bez zadružnoga života jošte bolje razvijati i usavršivati.

Uredničtvo.

W Pruskej su hornjołužiscy serbcky seminaristowje w Reichenbachu, a delnjołužiscy w Starej Darbnje.

Tola při wšitkim nimale cyle němskim přihotowanju mamy borliwych Serbow a tež serbskich spisowarjow mjez wučerjemi. Wot nětko žiwych mjenuju Fiedlera, Wjelu, Bartko, Kocora, Rostoka, Wańko, Jordana a Mučinka w Hornjej Łužicy, w Delnjej pak Šwjełu, Kopfa, Bojta a Grüssa. Tući a druzy su so z privatnej pilnosću w maćeřnej ryči wu dokonjeli.

Druhi króć chcu Tebi, luby słowjanski bratře! pisać, kajke mamy šulske knižki a kak so w našich serbskich, abo kaž wysnosć rady praji, serbskoněmskich šulach wuči.

Tebi wjele zboža přejo na puć do wšěch słowjanskich krajow sym a wostanu.

Twój najmjeńši bratr.

Poznamenání. V příštím čísle budeme snad moci již podati ct. čtenářům Slovanského Pedagoga články o školství ruském i polském v původním jazyku. R.

Úvahy.

I. O kreslení ve školách obecných.

Kreslení náleží k novějším předmětům, kteréž potřeba obecná v posledním dvacetiletí do škol našich přivedla. Není tudíž divu, že methoda v předmětě tomto není posud náležitě ustálena, že náhledy učitelů jak o účelu tak i o spůsobě vyučování toho tak velice se rozcházejí, a že, co dnes do nebe se vychvaluje, za krátko za nepraktické se prohlásí. Jako v mnohém jiném tak i v předmětě tomto spravujeme se zhusta příkladem Němců, a jak přirozeno, upadáme po nich do všech bludů a krajností, z kterých oni v nejednom předmětě nemohou vybřísti.

Kdoby chtěl nabyti přesvědčení, jak nepřirozených spůsobů již v předmětě tomto vymyšleno, ten nechť prohledne si a porovná nepočetné množství tak zvaných „zeichenšulů, elementů des zeichnens, grundsatzů“ a p.

Shledá tu, jak mnohá myšlénka všemi těmi děly se vleče, kolikrát která vystupuje tu jakoby původní, jedině pravá, a jak konečně přece za pochybenou se prohlašuje a zavržení dochází.

Poohledneme-li se po příčinách tohoto úkazu, nabudeme přesvědčení, že ani jinak býti nemůže. V žádném snad oboru nevzmohl se dilettantismus v té míře, jako v předmětě tomto.

Každý učitel, třebas neměl ani ponětí o kreslení, myslí, že s prospěchem může předmětu tomu vyučovati.

A naopak každý kreslíř již proto, že umí kresliti, má se již za schopného, hotového učitele kreslení. Z toho pochází, že onino nepoznávají účelu kreslení, tito pak že vyhledávají prostředků, jakých mládež s prospěchem užiti nemůže, a nastupují cestu, na kteréž jich nemůže následovati.

Jedni jmenují vyučováním kreslení, navádějí-li mládež spůsobem hravým, naveskrz mechanickým ku kreslení rozličných tvarů měřických, zpotvořených obrázků z živočišstva i rostlinstva, výrobků řemeslných a p. j.

Jiní opět neznajíce pravé míry, jíž mysl dětská kdy můž postihnouti, a nezkusivše, jak mnohonásobného cvičení třeba, nežli mládež co rozumem svým postihla, také sama dělati se naučí, přesycují mysl její názory rozmanitými, a nedopřávajíce jí času, aby co byla pochopila, náležitě mohla zažiti, svádějí ji k povrchnosti, kterouž otvírá se do školy brána šlendrianu, jejž pak těžko lze odtud vypuditi. „Kreslení má býti mládeži zábavou, nevědomky nabývati má cvičnosti oka i ruky, volají mnozí, jako by práce opravdová hrou dala se na-

hraditi. Škola odvykajíc od počátku mládež hravosti, má tuto sama práci si ztěžovati, a naváděti jí tomu, čemu ve škole záhy již potřebí přítrž učiniti. Což pak vadí více dalšímu a prospěšnému vzdělávání mládeže, nežli hravosť a těkavosť mysli, kteráž nedopouští, aby smysly, jimiž veškerá poznávajícnosť jde, obracela k předmětu jednomu, až by v ní náležitě utkvěla. Pravda jest, že není nic snadnějšího, než aby kreslení stalo se mládeži hračkou a učiteli prací velmi pohodlnou, ale rovněž jest pravda, že při pohodlné práci této a zábavném zaměstnání mládeže nic není těžšího, nežli dosíci pravého účelu kreslení.

Vše, čemu se ve škole obecné učí, díti se má buď pro potřebu praktickou, anebo — a to mnohem častěji — pro všestranné vyvíjení sil duševních mládeže. Ve všem je škola obecná pouhou přípravnou pro školu života aneb pro školy střední a umění.

Nedávejme v této věci mýliti se výsledky pochybnými, pro něž takzvaná hravá methoda u obecenstva úkolu školy obecné neznajícího obliby dochází. Až mládež takto vedená přistoupí k opravdovému kreslení, ukáže se zajisté pravá cena učení takového.

Mnozí pedagogové snaží se zakryti planost hravého spůsobu v kreslení tím, že zastírají pravý účel předmětu tohoto ve škole obecné. Nejde prý při počátečném kreslení o nic jiného, nežli aby mládež záhy nabyla potřebné ku kreslení jistoty a pevnosti ruky.

Důvod takový platnosti by míti mohl sice při psaní, které zakládá se na mechanickém a stejnoměrném ruky vedení, nikoli ale při kreslení, kde pevnosť a jistota ruky účelem jest podřízeným.

Jest ovšem pravda, že ku kreslení potřebí jest jakési větší dospělosti ducha, než jaké při mládeži školy obecné z větší téměř části shledáváme, než z toho nikterak nejde, že by mládež před dospělostí touto cvičena býti měla spůsobem, jímž se pravého účelu kreslení nedochází.

Ti, kdož ve škole obecné dosíci chtí, aby mládež kreslením nabyla pevné, jisté ruky a jakési obratnosti mechanické, a spůsobem tím náležitě se připravila pro budoucí, vlastní kreslení, vymyslili si rozličné prostředky, jimiž prý dosáhne účelu toho r y c h l e a n a j i s t o.

Nejpřednější z nich jsou sítě čárkované neb tečkované a nástiny plné neb částečné k vytahování.

Kreslení v sítích čárkovaných připadá nám jako pravá satyra předmětu tohoto. Těžko je opravdu pochopiti, jak mohou methody té zastávati se lidé, kteří ve škole sešediněli a kreslení sami po dráhná leta vyučovali.

Jak může spůsob tento mládeži býti ku prospěchu, když překáží dosažení nejpřednějšího účelu kreslení — cvičnosti oka? Takovéto kreslení, záležejíc v pouhém vedení tužky po přímkách v určité obyčejně nepatrné vzdálenosti od sebe položených, aneb k bodům průsečným obyčejně nedaleko od sebe ležícím, není cvičením oka, jelikož nezaměstnává ho neposkytujíc mu příležitosti k měření vzdáleností různých

a větších, ani k porovnávání rozměru. Spojováním bodů rovně vzdálených, necvičí se náležitě soudnosť, nýbrž toliko porovnáváním a určováním polohy i vzdálenosti.

Vzdálenosť čar a bodů v síti vtiskne se stálým opakováním tak hluboko v paměť žákovu, že při kreslení soudnosť i oko zůstávají v nečinnosti; spojování jde jim z paměti od ruky tak, jako šičkám šití v mřížkách. Takovéto, abych tak řekl „zavádění“ od úhlu k úhlu, od strany k straně, nemůže nazvati se vyučováním kreslení a nemělo by se do škol obecných zaváděti. Nemůže-li se pro přílišný počet žactva v jedné třídě anebo z jiných příčin vyučovati kreslení spůsobem jiným, prospěšnějším, ať raději se kreslení odloží do tříd vyšších, kde nebývá počet žactva tak velký, a mnohým jiným závadám snáze lze vyhnouti se.

Kreslením především cvičiti se má oko, brousiti soudnosť žáků a ruka vésti vůlí vědomou a nikoli citem mechanickým, kterýž činí ji strojem, v určitých dobách a stejnou rychlostí se pohybujícím, jako se to děje při psaní.

(Pokračování.)

Лекције из математичког земљописа.

Децо! ви сада сигурно већ знате, да долазите у школу за то, да би у њој изучили што више знања, која ће вам бити од потребе и сада, а и доцније, кад одрастете и постанете мужеви. А поред других корисних знања добро ће бити да знате и то: каква је ова наша земља, на којој живимо, и шта све има на њој и у њој. Да то сазнате биће за вас доиста и корисно и забавно. Помислите само, да су и најдавнији наши прадедови и дедови и

Lekcie z matematického zeměpisu.

Dítky! vy nyní zajisté již víte, že chodíte do školy proto, abyste v ní nabyli co nejvíce vědomostí, jež vám budou ku prospěchu i nyní, i později, až vyrostete a stanete se muži. A vedle jiných užitečných vědomostí bude dobře, abyste věděli i to: Jaká je tato naše země, na které žijeme, a co vše jest na ní a v ní. Učiti se tomu bude vám zajisté užitečno i zábavno. Jen si pomyslete, že nejdávnější naši praděd̈ové a dědové narodili se, žili, působili a zemřeli na této naší zemi, a v ní i pohřbeni jsou. Pomyslete si, že i vaši rodičové na téléž zemi se narodili, žili i rostli, — a mnozí z nich až podnes na ní žijí.

Uvažte naposledy ještě i to, že jste se i vy na této zemi narodili, že na ní žijete a že od ní dostáváte skoro všecky věci potřebné k živobytí. Neb čím se živíme, nežli chlebem připraveným z obilí, které vyrostlo ze země? —Odkud máme maso k jídlu a mléko, nežli od zvířat, jež se živí travou a zrním, kteréž roste ze země? S čeho trháme rozličné k jídlu chutné ovoce, nežli s rodných (ovocných) stromů, jež rostou na zemi?

Lekcija iz matematičnega zemljopisa.

Otroci, vi gotovo že vete, da hodite zato v šolo, da bi v njej dobili kar največ koristnih vednosti, ki vam morejo biti v dobiček kakor zdaj tako pozneje, ko bote izrastli, in postali ljudmi (deržavljani). In zraven drugih znanosti bode vam dobro poznati tudi to: Kakošna je tota naša zemlja, na kteri živimo, in kaj vse je na njej in v njej.

Zares bote videli, da vam bode to ne samo koristno ampak tudi zabavno. Pomislite si le, da najstarši naši prednamci in dedovi so se narodili, živeli, delali in umerli v tej naši zemlji, in v njej so tudi uže pokopani. Pomislite si, da tudi vaši starši v totej zemlji so se narodili, živeli in rastli, — in nekteri iz med njih še danes na njej živijo. —

Pomislite si še konečno, da ste se tudi vi v totej zemlji narodili, da na njej živite, in da od nje dobivate skoraj vse reči za živež.

Ali se ne živimo s kruhom, pripravljenim iz žita, izrastlega iz zemlje? Od koga pa imamo meso za jed in mleko, nego od živali, ktera se živi s travo in zernjem, ki raste iz zemlje? Od kodi jem-

родили се, и живели, и радили, и помрли на овој нашој земљи, па су и сахрањени у њој. Помислите, да су и наши родитељи на овој истој земљи родили се, живели и расли, — а многи од них и данас живе на њој.

Размислите на послетку још и то: да сте се и ви на овој земљи родили, да на њој живите и да од ње добијате скоро све ствари, потребне за живлење. Јер чиме се хранимо ако не хлебом, зготовленим од жита, израсла из земље? — откуда нам месо за јело и млеко ако не од животиња, које се хране травом и зрњем, што

Lekcije iz matematičkog zemljopisa.*)

Djeco, vi sada sigurno već znate da dolazite u školu za to, da bi u njoj izučili što više znanja, koja će vam biti od potrebe i sada, a i docnije, kad odrastete i postanete muževi. A pored drugih koristnih znanja dobro će biti da znate i to: kakva je ova naša zemlja, na kojoj živimo, i šta sve ima na njoj i u njoj. Da to saznate bit će za vas doista i koristno i zabavno. Pomislite samo, da su i najdavniji naši pradjedovi i djedovi i rodili se, i živjeli, i radili, i pomrli na ovoj našoj zemlji, pa su i sahranjeni u njoj. Pomislite, da su i naši roditelji na ovoj istoj zemlji rodili se, živjeli i rasli — a mnogi od njih i danas žive na njoj.

Razmislite na posljetku još i to: da ste se i vi na ovoj zemlji rodili, da na njoj živite i da od nje dobijate skoro sve stvari potrebne za življenje.

Jer čime se hranimo ako ne hljebom, zgotovljenim od žita, zrasla

Лекціи изъ математической географіи.

Рабята! вы теперо навѣрное уже знаете, что вы ходите въ школу для того, чтобы вы въ ней приобрѣли какъ можно больше знаній, которыя вамъ будутъ полезны и теперъ и впослѣдствіи, когда вы выростете и станетесь большими. А кромѣ другихъ полезныхъ свѣденій будетъ для васъ хорошо знать и то, какова эта наша земля, на которой мы живемъ, и что все находится на ней и въ ней.

Учиться тому будетъ для вось навѣрное полезно и занимательно. Представьте себѣ, что давнѣйшіе наши прадѣды и дѣды родились, жили, дѣйствовали и умерли на этой нашей землѣ и въ ней погребены. Подумайте, что и ваши родители на тойже землѣ родились, жили и дѣйствовали, а многіе изъ нихъ по нынѣ на ней живутъ.

Вообразите себѣ наконецъ, еще и то, что и вы родились на етой землѣ, что вы живете на нѣй и получаете отъ нея почти всѣ вещи нужныя для жизни. Ибо чѣмъ же мы питаемся, если не хлѣбомъ, приготовленнымъ изъ ржи, выросшей изъ земли? — Не получаемъ

*) Štampamo original srbski i latinicom, pridržavši ponjekle euphonički pravopis, nu promjenivši njeke gramatičke forme prema tomu, kako jih sada upotrebljava književna hrvatština. Držimo, da mnogolikoštju u jezičnih formah postaje sam jezik i pravilniji i razvijeniji. U ostalom neće biti odista takova promjena na uštrb istovjetnosti hrvatštine sa srbštinom.

Uredničtvo.

расте из земље? — отвуд нам се, којом солима јела ако не из земље? — са чега беремо различно, за једење укусно воће ако не с родних дрва, што расту на земљи? — Где налазимо воду, коју пијемо, ако не у изворима, потоцима и рекама, што теку из земље и по земљи, и у бунарима, ископаним у земљи? — ода шта су нам хаљине, којима се одевамо и заклањамо од велике хладноће и топлоте, ако не од конопље, лана, памука и других неких биљака, што расту на земљи, од свиле, што праве свилене бубе, које се хране лишћем од дуда, који расте из земље, — од различних сукана, која се праве

— Kde nacházíme vody, kterou pijeme, nežli v zřídlech, potocích a řekách, jež tekou ze země a po zemi, a v studnách vykopaných v zemi? Z čeho máme oděv, kterým se odíváme a chráníme před velikým chladnem a teplem, nežli z konopí, lnu, bavlny a některých jiných rostlin, jež rostou na zemi, a z hedvábí, jež dělají bourci, kteří živí se listím moruše, jež roste na zemi? — z rozličných suken, které se zhotovují z vlny a srstí zvířat, která se živí rostlinstvem, jež roste ze země?

Z čeho jsou naše domy, v nichž se ukrýváme před větrem, deštěm, sněhem, zimou a parnem, než ze stromů, které rostou ze země, nebo z kamena, písku a vápna, nalézajících se v zemi, nebo z cihel, které se dělají a pálí ze země? — z čeho jsou nám konečně nástroje: nože, nůžky, sekera, pila, pilník, dláto a jiné, jimiž zhotovujeme oděv, obuv a ostatní potřebné nám věci; — z čeho pak je kopačka, rýč, motyka a pluh, jimiž vzděláváme zemi, nežli ze železa, ocele a jiných kovů, které se kopají opět ze země?

Ano i samo naše tělo — jak nás tomu učí dějepis církevní, — povstalo ze země, a z něho konečně

jemo različno, za jed okusno sadje, nego od sadnih dreves, ki rastó na zemlji?

Kje nahajamo vodo, ki jo pijemo, nego v vrelcih, potokih in rekah, ktere tečejo iz zemlje in po zemlji, in v studencih, v zemlji izkopanih? Iz česa imamo obleko, s ktero se ogrinjamo in zavarujemo pred veliko zimo in vročino, nego iz konoplja, lanú, bomboža in drugih rastlin, ktere rastó na zemlji, pa iz svila, ki jo prede sviloprejec, živéči se z listjem murbe, ktera iz zemlje rasté — iz različnih suken, ki se izgotovijo iz volne in dlake živali, ktere se redijo tudi z rastlinami, iz zemlje rastočimi? —iz česa so naše hiše, v kterih se skrivamo pred vetrom, dežjem, snegom, mrazom in vročino, nego iz drevja, ki raste iz zemlje, ali iz kamenja, peska in apna, najahajočih se na zemlji, ali iz opek, ki je delamo i žgemo iz zemlje?

Iz česa so konečno naša orodja: noži, škarje, sekira, žaga, pila, dleto in dr., s kterimi izgotovimo si obleki, obuter in ostale nam potrebne reči; — iz česa pa je kopača, motika, lopata, plug, s kterimi obračamo (orjemo) zemljo, nego iz železa, jekla in drugih kovin, ki se zopet kopljejo iz zemlje?

од вуне и длаке животина, које се хране растењем, што расти из земље? — ода шта су нам кућe, у којима сe склањамо од ветра, кише, снега, зиме и врућине, ако не од дрва, што расту из земље, или од камења, песка и креча, находећих се у земљи, или од цигаља, које се праве и пеку од земље? — ода шта су нам најпосле халати: ножеви, нижнице, секира, пила, јеге, длето, и друге ствари, с когима правимо одело, обућу и остале потребне нам ствари, — ода шта ли је будак, ашов, мотика и плуг, чим обраћујемо земљу, ако не од гвозђа, челика и других метала (ковова), који се копају опет из земље?

Па и само је наше тело, — као што нам то каже и црквена

iz zemlje? — otkuda nam meso za jelo i mlieko, ako ne od životinja, koje se hrane travom i zrnjem, što raste iz zemlje? — otkud nam sô, kojom solimo jela, ako ne iz zemlje? — sa čega beremo različno, za jedenje ukusno voće, ako ne s rodnih drva, što rastu na zemlji? — gdje nahodimo vodu, koju pijemo, ako ne u izvorih, potocih i riekah, što teku iz zemlje i po zemlji, i u bunarih, izkopanih u zemlji? — oda šta su nam haljine, kojimi se odievamo i zaklanjamo od velike hladnoce i toplote, ako ne od konoplje, lana, pamuka i drugih njekih biljaka, što rastu na zemlji, od svile, što prave svilene bube, koje se hrane lišćem od duda, koj raste iz zemlje, — od različnih sukana, koja se prave od vune i dlake životinja, koje se hrane rastenjem, što raste iz zemlje? — oda šta su nam kuće, u kojih se sklanjamo od vjetra, kiše, snjega, zime i vrućine, ako ne od drvâ, što rastu iz zemlje, ili od kamena, pjeska i kreča, nahodećih se u zemlji, ili od cigalja, koje se prave i peku od zemlje? — oda šta su nam najposlje halati: noževi, nožnice (škare), sjekira, pila, jege (trenjak, turpija), dlieto i druge stvari, kojimi pravimo odjelo, obuću i ostale potrebne nam stvari, — oda šta li je budak

мы мясо для кушанія и молоко, отъ животныхъ, которыя питаютея травою и зерномъ, выростающими изъ земли? Не срываемъ-ли мы разные вкусные плоды съ фруктовых деревъ, ростущихъ на землѣ? — Гдѣ находимъ воду, которую пьемъ, если не въ источникахъ (ключахъ) ручьяхъ и рѣкахъ, текущихъ изъ земли и на землѣ, и въ колодцахъ сдѣланныхъ въ землѣ? Изъ чего сдѣланна одежда, которою мы одѣваемся и защищаемся отъ большага холоду и жара, вѣрно изъ конопля, льна, бумаги и нѣкоторыхъ другихъ растеній, ростущихъ на землѣ, даизъ шелку, приготовляемаго червяками, которые питаются листвемъ шелковичнаго дерева, ростущаго на землѣ; изъ разныхъ суконъ, приготовляеныхъ изъ шерсти животныхъ, которыя путаются опять растеніями, выростающими изъ земли. Изъ чего сдѣланы наши домы, въ которыхъ мы скрываемся отъ вѣтра, дождя, снѣга, мороза и зноя, конечно изъ деревъ, выростихъ изъ земли, или изъ камня, песку и извести, находящихся въ землѣ, илиже изъ кирнича, который дѣлаютъ и жгутъизъ земли. Изъ чего сдѣланы наконецъ наши орудія: ножи, ножницы, топоръ, пила, долото и прочія, съ помощію которыхъ мы приготовляемъ одѣжду, обувь, и прочія наши надобности? Изъ чего же рычагъ, заступ и соха, которыми мы об-

историја — постало од земље, и од њега на послетку бива опет земља; јер све, чиме се хранимо, добијамо из земље и са земље.

А да је и нашу земљу, и све, што је у њој и на њој, па и нас саме створно свемоћни и блали Бог, — то ваља да знате и сами. Зато треба да смо му за тако велику милост захвални, те да се за целога живота нашег по вољи божјој владамо. Кад је дакле земља наша добра за тако много што шта, кад с ње, из ње и од ње имамо све ствари, без којих ми не бисмо могли никакако живети: добро ће бити да знамо о њој што више. Ја ћу вам сада о њој гово-

bude opět země; neboť vše, čím se živíme, dobýváme ze země a se země.

A že i naši zemi a vše, co je v ní i na ní, ano i nás samé stvořil všemohoucí a dobrý Bůh, — to snad i samy víte. Proto třeba, abychom mu za tak velikou milosť byli vděčni, a abychom po celý svůj život chovali se dle vůle boží.

Když je tedy naše země dobrá k tak mnohému, když s ní, z ní a od ní máme všecky věci, bez kterých bychom nemohli nikterak živi býti: dobře bude věděti o ní trochu více.

Budu vám tedy o ní povídati; jest třeba jen, abyste pozorně poslouchaly a všemu hezky a lehko porozumíte.

Nauka, v níž se ukazuje: jaká je naše země a co vše je na ní, — slove zeměpis, čili vypsání země, t. j. spis neboli kniha, v níž se vypisuje: jaká je země; a oni lidé, kteří zeměpis napsali, zovou se zeměpisci. Vezměte tedy knihu zeměpis a najděte její začátek, abychom viděli, jak nám ona odpovídá k otázce: jaká je nauka zeměpis? Přečti odpověď k té otázce ty Miloši!

(Pokračování.)

In tudi samo naše telo — kakor nas to uči cerkvena povestnica, — je bilo vstvajeno iz zemlje, in iz njega bode poslednjič zopet zemlja; kajti vse, s čim si živimo, dobivamo iz zemlje in z zemlje.

In da tudi našo zemljo in vse kar je v njej in na njej, še celó nas samé, je vstvaril vsemogoči in ljubi Bog, — to morda tudi vi sami znate. — Zato treba, da smo njemu za tako veliko milost bili hvaležni, da vse svoje življenje po volji božji vravnamo. —

Ako je tedaj naša zemlja tako mnogoverstno koristna, ker z nje iz nje in od nje imamo vse reči, brez kojih ne bi mogli nikakor živeti; dobro bode, če bodemo več o njej vedeli.

Bodem vam toraj o njej pripovedoval. Treba samo, da bote pazljivo poslušali, in potem bote vse lahko in dobro razumeli.

Nauk, ki nas uči: kakošna je naša zemlja, in kaj vse se na njej nahaja, zove se zemljepis ali opis zemlje, t. j. spis ali knjiga, v kteri se popisuje, kakošna je zemlja; ovi ljudje pa, koji so zemljepis napisali, zovejo se zemljepisci.

Vzemite toraj knjigo „zemljepis,“ in poiščite si začetek, da bodemo videli, kako nam ona odgovarja na vprašanje: Kakošen nauk je zemljepis? — Preberi. odgovor na toto vprasanje, ti, Miloš.

(Nadaljevanje sledi.)

рити; само треба да пахљиво слушате, па ћете све лепо и лако разумети.

Наука, у којој се казује: каква је наша земља и шта све има на њој, — зове се земљопис, а то ће рећи опис земље, т. ј. спис или књига, у којој се описује: каква је земља; а они људи, који написаше земљопис, зову се земљописци. Узмите дакле књигу земљопис, па нађите њен почетак, да видимо како нам она одговара на питање: Каква је наука земљопис? Прочитај одговор на то питање ти Милошу! (Наставиће се.)

(trnokop, ašov, željezna lopata), motika i plug, čim obradjujemo zemlju, ako ne od gvoždja, čelika i drugih metala (kovova), koji se kopaju opet iz zemlje?

Pa i samo je naše tielo — kao što nam to kaže i crkvena istorija (povjest) — postalo od zemlje, i od njega na posljetku biva opet zemlja; jer sve, čime se hranimo, dobijamo iz zemlje i sa zemlje.

A da je i našu zemlju, i sve, što je u njoj i na njoj, pa i nas same stvorio svemoćni i blagi Bog, — to valja da znate i sami. Zato treba, da smo mu za tako veliku milost zahvalni, te da se za cjeloga života našeg po volji božjoj vladamo. Kad je daklje zemlja naša dobra za tako mnogo štošta, kad s nje, iz nje i od nje imamo sve stvari, bez kojih mi nebismo mogli nikako živjeti: dobro će biti da znamo o njoj što više. Ja ću vam sada o njoj govoriti; samo treba da pazljivo slušate, pa ćete sve liepo i lako razumjeti.

Nauka, u kojoj se kazuje: kakva je naša zemlja i šta sve ima na njoj, — zove se zemljopis, a to će reći opis zemlje, t. j. spis ili knjiga, u kojoj se opisuje: kakva je zemlja; a oni ljudi, koji napisaše zemljopis, zovu se zemljopisci. Uzmite daklje knjigu zemljopis, pa nadjite njen početak, da vidimo kako namo na odgovara na pitanje: „kakva je nauka zemljopis?“ Pročitaj odgovor na to pitanje ti Milošu!

(Nastavit će se.)

дѣлаваемъ поле, если не изъ желѣза, стали и другихъ металловъ, выкопанныхъ опять таки изъ земли?

Даже и наше тѣло, какъ учитъ церковия исторія, — возстало изъ земли и наконецъ опять возвратится въ землю; ибо все, чѣмъ мы питаемся, получаемъ изъ земли, находимъ на землѣ.

И что нашу землю и все, что въ ней и на ней, даже насъ замыхъ создалъ Всемогущій и Вседобрый Богъ, — то, чай, и вы сами знаете.

По этому мы должны благодарить Его за столь великую благодать и всю свою жизнь соблю доть волю Господню. Коли наша земля во многомъ столь молезна, езли мы на ней изъ ней и отъ ней получаемъ всѣ вещи, безъ которыхъ мы никакъ не могли бы житх: то будетъ хорошо узнать о ней побольше. И такъ я вам буду росказывать о ней; бы должны только внимательно слушать, и такъ вы поймете все хорошо и легко. Наука, показывающая, какова наша земля и что вее на ней, называется землеописаніе или географія, т. е. сочиненіе или книга, въ которой описывается: какова земля а тѣ люди, которые написали географію, называются географы илиже землеписцы. Итакъ возьмите книгу землеописанія и откройте ея почало; увидим, какъ она намъ отвѣтитъ на вопросъ: Чему учитъ географія? Прочитай отвѣтъ на этотъ вопросъ ты Милошъ!

Literatura.

1. Od nove godine izlazi u Zagrebu nakladom Lavoslava Hartmana a pod uredničtvom Ivana Filipovića novi tjednik: „Prosvjeta“, list za školu i dom, komu se svakoga mjeseca po jedanput pridodaje „Vjestnik pedagogijske književnosti i učila.“ „Prosjveta“ zastupa u liberalnom pravcu i posve odlučno interese pučke škole sa obćeg slavenskog stanovišta, a „Vjestnik“ donosi recenzije i oglase pedagogijskih spisa svih slavenskih i drugih naprednih naroda. Ciena je tomu listu na godinu 5 for., na po god. 2 for. 50 novč. Cjelogodišnji predplatnici dobiju još liep „Stjeni koledar za god. 1872.“ —

2. Pučki prijatelj. Poučan i zabavan tjednik za puk trojedne kraljevine. God. VI. Vlastnik, izdavatelj i odgovorni urednik Dragutin Jagić. Brzotiskom Platzera i sina u Varaždinu.

Ciena mu je u Austriji na godinu 3 for., na pol. god. 1 for. 50., poštom 4 f. 50 na god.

3. Školski prijatelj. Časopis za promicanje pučkoga školstva. Izlazi 5, 15 i 25 svakoga mjeseca na cielom arku. Ciena mu je 3 for. na god. Uredjuje Fr. Klaić. Tisk Lav. Hartmana u Zagrebu.

4. Napredak. Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži. Izlazi 1 i 15 svakoga mjeseca. Ureduje Skender Fabković. Na 8-ni na tabaku.

5. List za narodne učitelje. U Pešti. Izdaje magjarsko ministarstvo narodne prosvjete.

6. Школа. Лист за учитеље, родитеље и децу. Iзлази на 8ни на табаку три пута на месец. Цена je на годину 60, гроша. У Аустрији пак за годину 6 фор. Уредио и издао М. Ђ. Милићевић. У Београду у државној штампарији.

7. Историја педагогије. Написао М. Ђ. Милићевић. Прегледала и одобрила школска комисија. У Београду у државној штампарији 1871 XV. 566 стр. у 8*). Цена 1 фор.

8. Srbska narodna Škola. Ured. St. Popović. U Budimu. Ciena na god. 3 for. Izlazi dva puta na mjesec.

9. Pedagogijska biblioteka. Izdaje hrvatski pedagogijsko-književni sbor. Knjiga 1. Jana Amosa Komenskoga didaktika. Zagreb. Knjigotiskarna Dragutina Albrechta. 1871. XXXIV. 255 str. srednje 8. Stoji mekano vezana 1 for. 20 novč.

10. Slovnica hrvatska za srednja učilišta napisao Adolfo Veber, ka-

*) O tomto veledůležitém spise promluvíme v příštím čísle; doufáme, že v českém učitelstvu nalezne četných odběratelů.

nonik zagrebački. Prodaje se po forint. U Zagrebu troškom spisateljevim 1871. Strana 224 u 8.

11. Bog, rod i sviet. Pjesme za djecu, za mladež što spjevao, što ponašio Stjepan Buzolić obrovčanin. U Zadru tiskom Demarchi-Rougier 1871. str. 78 u. 8. Stoji 40 novč.

12. Novakovič Stojan: Istorija srbske književnosti. Pregled ugadjan za školsku potrebu. Drugo sa svim preradjeno izdanie. S jednim litografisanim snimkom. Pregledala i odobrila školska komisija. Beograd. Izdanje i štampa državne štamparije 1871. Str. XII. 332 u 8. Stoji 60 novč.

13. Mařík Vjenceslav: Kratko prirodoslovje, za mladež pučkih učionah. Sa 45 slikah. Drugo izpravljeno i povećano izdanje. Ciena 30 nov., vezano 40 novč. Ovo je djelce vis. kr. vladnim odjelom za nastavu i c. k. zemaljskim vojnim zapojedničtom preporučeno za pomoćnu knjigu u pučkich školah.

— Kratak sveobći zemljopis. Četvrto izpravljeno izdanje. Ciena 30 novč.; vezano 40 novč. U ovoj se knjižici nalazi i zemljopis austrijskih zemaljah, pa je i ona preporučena za pomoćnu knjigu.

14. Szkoła, tygodnik pedagogiczny. Organ towarystva pedagogicznego. Wychodzi w Czwartek. Cena roczna 3 zl., w panstwie austr. 3 zl. 60.

15. Родное слово. Год первый. Іздание 13.: азбука и первая послѣ азбуки книга для чтения. Санктпетербургъ 1871. стр. 100 35 коп.

— Родное слово. Год второй. Іздание 11. 35 коп.

— Родное слово. Год третій: отдѣлъ грамматическій. 60 коп.

— Руководство къ преподованію по Родному слову, ч. 1. 30 коп. ч. П. 4 коп.

16. Дѣтскій міръ и христоматія ч. I. и II. по 60 коп.

17. Человѣк какъ предмет возпитанія Опытъ педагогической антропологіи. I. часть 2 руб. 50 коп., II. часть 2 руб.

18. Kranjsko ljudsko šolstvo. Spisal J. Lapajne, učitelj u Idrii. V Ljubljani. Tiskal Rudolf Milić. Založil pisatelj 1871. Strana 71 m. 8. 30 novč.

19. Posel z Budče. Týdenník vychovatelský pro národní učitelstvo v Čechách, na Moravě, v Slezsku a na Slovensku. Organ „Pražské Budče“ a mnoha jiných jednot učit. Red. Václ Kredba. Praha. Vychází týdně o archu. Čtvrtl. 90 kr., poštou 1 zl. 5 kr.

20. Škola a život. Časopis pedag. s přílohou „Štěpnice“ pro mládež. J. Šťastný a spolur. J. Sokol a A. Vorovka. V Praze, měsíčně po sešitech. Čtvrtletně 1 zl.

21. Beseda učitelská. Týdenník pro učitele a přátele školství. Red. K. Bulíř. Čtvrtletně 80 kr.

22. Učitelské listy. Časopis učitelstva na Moravě a ve Slezsku. Red. Ferd. Urbánek. Brno. — 1 zl. 50 kr.

23. Škola konfesionalná. Časopis pro výchovu, výučbu, hudbu, umenie a literaturu. Red. F. O. Matzenauer. Pešť. Roč. 1 zl. 50 kr.

24. Budečská Zahrada. Illustrovaný časopis pro mládež. Majetník „Pražská Budeč“. Red. J. L. Mašek. Vychází měsíčně v Praze. Předplácí se čtvrtletně 40 kr.

25. Mluvnice a cvičení pravopisná pro žáky IV. třídy obecných a hlavních škol. Sepsal J. L. Mašek. Třetí vydání. V Praze. Nákladem knėhkupectví I. L. Kober 1872. Cena 36. kr., váz. 48 kr.

26. Cvičení pravopisná pro školu i dům. Sepsali Jan. L. Mašek a Fr. Streit. Schválila učitelská jednota „Budeč“ v Praze. Sešit 1. za 24 kr., seš. 2. za 32 a seš. 3. za 28 kr.

27. Jana Amosa Komenského didaktika. Na oslavu dvoustoleté památky úmrtí spisovatelova, vydala Pražská Budeč. Opatřil Dr. Jindř. Beránek. V Praze. Nákladem knėhkupectví Theodora Mourka 1871. (S podobiznou Jana Amosa Komenského) v. 8. Str. XXIII—236.

28. Život Jana Amosa Komenského. K dvoustileté památce úmrtí Komenského. Sepsal Fr. J. Zoubek. V Praze. Nákladem Besedy učitelské. V komisí dra Grégra a Ferd. Dattla. 1871. str. 128 v 8.

OBSAH:

O společných sjezdech slovanských národních učitelů.

Od té doby, co rozeslali jsme prvý sešit Sl. ped. do všech končin světa slovanského, byli jsme s několika stran tázáni, budou-li pořádány občasné společné sjezdy národních učitelů všech kmenů slovanských, a nebude-li sjezd, jejž svolati hodlá letos učitelstvo hrvatsko-srbské do Zemuně, prvým takovýmto sjezdem všeslovanským.*)

Pokládáme občasné sjezdy učitelstva slovanského za velmi důležitý a vydatný prostředek k probouzení a utužení vzájemnosti v učitelstvu slovanském; nemeškáme proto k dotazům těm veřejně tuto odpověděti.

V dotazech nám zaslaných jeví se patrně pochybnost:

a) že by společné sjezdy učitelů slovanských valně prospěti mohly školství slovanskému;

b) že by učitelstvo rozličným jazykem mluvící s užitkem raditi se mohlo společně o věcech školských.

Nedivíme se tomu, že pochybnost vzniknouti může o tom, zdaž mohou učitelé různými jazyky slovanskými mluvící společně o něčem se raditi; neboť mluvě mnohem tíže je rozuměti nežli slovu psanému. Toho však naprosto pochopiti nemůžeme, jak pochybovati kdo může, že by sjezdy slovanských učitelů školství slovanskému ku prospěchu býti mohly. Pochybností takových může míti jen ten, kdo nepochopil náležitě důležitosti škol obecných a úkolu učitelstva národního v životě národů, kdo nepoznal, jak veliké věci vyvésti možno silami spojenými.

Spolčování v oboru průmyslu a hospodářství osvědčilo se u národů

*) Dle novějších zpráv nepovolila krajská vláda, aby skupština učitelstva jihoslovanského v Zemuni se odbývala. Jelikož o jiném místě učitelstvo není sjednoceno, sejdę bezpochyby s letošní skupštiny. Učitelstvo chorvatské navrhuje proto, aby se letos svolal kongres pedagogických spisovatelů, na němž položil by se základ k občasným sjezdům učitelů slovanských, a ustanovil spůsob, jak by učitelstvo všech kmenů slovanských ku povznesení školství obecného spojenou silou pracovati mělo. Dojde-li návrh tento schválení učitelstva ostatních větví slovanských, učiní se bez odkladu, čeho potřebí bude k jeho provedení.

vzdělaných tak prospěšným, že všude téměř již přechází veškerý velký průmysl v ruce rozličných družstev a spolků akciových, docházeje tu zdokonalení a rozšíření před tím netušeného. Ano, slučováním drobnějšího kapitálu k velikým podnikům průmyslovým vykonána jsou v době novější díla, na něž jednotlivci, třeba vládli kapitálem sebe větším, s tíží kdy byli by se odvážili.

A jak působí průmysl na blahobyt národů, jest vůbec známo. Zakládáním a rozšiřováním závodů průmyslových vzrůstá potřeba sil pracovných, a tím zvyšuje se cena práce.

Tak zlepšuje se aspoň poněkud neutěšený posud stav nejčetnější třídy lidstva, třídy dělnické, a ubývá ponenáhlu bídy, z níž tak mnohé zlé pro společnost lidskou pochází. Než spůsob, jakým tyto lepší poměry v společnosti lidské vznikají, a základ, na němž napravení toto spočívá, neposkytují záruky, že nehodami nenadálými nebudou opět zvráceny. Blahobyt založený pouze na kapitále v rukou jednotlivců se nalezajícím nemá v dobách neštěstí trvání, ale ohrožen jest, kdykoliv cena kapitálu klesati počne. K trvalému blahobytu potřebí jest vedle kapitálu i vyšší obecné vzdělanosti a času přiměřené pokročilosti lidu. Jen národ vzdělaný dovede vyhledati sobě a s prospěchem užiti nových pramenů k zachování blahobytu svého, když dosavadní zdroje jeho mu vysychati počínají.

Proto lepší vzdělávání lidu obecného má býti přední péčí každého národu.

Větší vzdělanosti lidu obecného nelze však dosáhnouti pouhým kapitálem hmotným, k tomu třeba slučovati i kapitál duševní a sbírati rozmanité zkušenosti na roli vychovatelské. I tu tedy třeba jest spojovati síly, má-li vykonati se, k čemu síly jednotlivců třeba sebe osvícenějších nepostačují. A aby síly a zkušenosti takto spojené dodělati se mohly úspěchu žádoucího, obraceti se musejí k prostředku, jímž vzdělanosti lidské nejbezpečnější základ se připravuje — ku školám obecným.

U všech národů slovanských vznikly v době novější rozličné spolky lidumilů, jichž účelem jest šířiti vzdělanost v lidu obecném; než aby byli osvícení mužové sestoupli se ve spolek pro zdokonalení školy obecné, nikde neshledáváme. Ohromná tato úloha zůstavena jest všude skoro výhradně učitelstvu národnímu, lidem to, jimž po celý život zápasiti jest s nedostatky prostředků k uhájení existence své nejpotřebnějších.

Kromě učitelstva všímají si školy obecné jen ještě takoví faktorové v národě, kteří vědouce, že pro rozkvět vzdělanosti lidské není prostředku vydatnějšího nad školu obecnou, z níž valná většina každého národu vychází v život praktický, — že v ní kladou se vzdělanosti obecné jakési meze, z nichž velké většině u věku pozdějším vykročiti bývá buď naprosto nemožno aneb aspoň velmi obtížno, a že již tu pěstovati se mohou zárodkové vůle budoucího národu, — všemi možnými prostředky vlády a vlivu ve škole obecné se domáhají, ne aby prospěli obecné vzdě-

lanosti, nýbrž aby vedení mládeže ve škole šlo směrem příznivým sobeckým jejich záměrům.

Ti však, jimž na rozumném vedení mládeže a vzdělávání nejvíce záležeti má, nejméně toho dbají.

Všecka neštěstí, jež kdy který národ stihla, původ svůj měla buď v nevědomosti a nerozumu lidu, nebo z nesjednocenosti tužeb z nedostatku národního vědomí vznikající. Kdo tedy budoucí možná neštěstí od národů chce odvrátiti, musí vedle vštěpování užitečných vědomostí a vzdělávání rozumu mládež i k poznání a k jednotě v smýšlení o tom vésti, čeho k pojištění existence a blahobytu národního nevyhnutelně potřebí jest, a co by na škodu zájmům národním býti mohlo.

Velká část této veliké úlohy spadá v působnosť učitelstva národního, o níž raditi se a v stálém srozumění udržovati potřebí mu jest, a díti se může toliko prostředkem organu společného a občasnými sjezdy společnými, jakéž od let 48tých již pořádá si učitelstvo německé.

Jako německé učitelstvo rozšířilo působnosť sjezdů svých na celé Německo, tak potřebí jest, aby i učitelstvo všech národů slovanských spojilo se k dílu, kterým zabraňovati se má další drobení vědomí národního u Slovanů a násilné roubování jednotlivých větví slovanských letorůstky cizími. Učitelstvo brániti má úsilovně, aby nevybíralo se na půdě cizí lidmi nezkušenými všelijaké škodné bejlí, a nepřesazovalo v půdu domácí, a aby, co na roli školské kde škodného se již ujalo, co nejrychleji bylo vymýtěno.

Společné sjezdy slovanského učitelstva národního, tedy varujíce před cizotou ať již se vtírající nebo z nerozumu vyhledávanou, naznačujíce prostředky k jednotě tužeb vedoucí, a odkrývajíce v čas nekalé záměry nepřátel vzdělanosti obecné, mohou býti zajisté veškerému Slovanstvu k prospěchu velikému.

Také druhá námitka, že by učitelstvo nerozumějíc si vespolek, těžko dohodlo se o řeči jednací na těchto sjezdech, nemá dostatečné podstaty. Pravili jsme na jiném již místě, že porozuměti všem řečem slovanským v slově i písmě, nečiní člověku vzdělanému velkých obtíží. Protož můžeme bezpečiti se, že ti učitelé, kteříž k společným sjezdům učitelů slovanských se dostaví, sami se postarají, aby všem jazykům slovanským porozuměli; aby v každém i myšlenky své pronášeti mohli, toho zajisté nikdo na nich nebude žádati. Každý nechť tu mluví jazykem svým mateřským; komu pak záleženo bude, aby řečem mluveným porozuměl, a mohl o náhledech pronešených souditi, nalezne zajisté v shromáždění dostatečných k tomu pomůcek.

Jediné bylo by třeba, aby návrhy, kteréž k hlasování přivedeny býti mají, podávány byly v jazycích všech, čemuž zajisté nebude obtížno vyhověti.

Také toho není se co obávati, že by těžko bylo učitelstvu shod-

nouti se o předmětech programu z příčin v rozličných poměrech slovanských národů spočívajících.

Na společných sjezdech rokovati lze jen o věcech takových, které týkají se v rovné míře školství všech národů, o překážkách rozkvétání vzdělanosti obecné, kteréž třeba v rozličné spůsobě se jevily, přece všude téhož bývají původu. A nedostatků podobných v školství obecném jest u všech národů zajisté taková hojnost, že na dlouhá leta nebude nouze o předměty hodné společného uvažování.

Pokládajíce tedy společné sjezdy učitelů slovanských pro slovanskou vzájemnost za veledůležité a nanejvýš žádoucí, a uznávajíce pořádání jich nejen za věc možnou ale i za práci velmi snadnou a záslužnou, vyzýváme veškeré národní učitele slovanské, aby záležitost tuto v pilné vzali uvážení a k uskutečnění a zdárnému provedení prvního společného sjezdu se připravovali.

O komisyi edukacyi narodowej.

Papież Klemens XIV. bullą: Dominus ac Redemptor z dnia 21. lipca 1773. zniósł zakon Jezuitów. W delegacyi sejmu, odprawionego pod laską Adama Łodzia Ponińskiego, posła liwskiego ustanowionej do zawarcia traktatu z trzema mocarstwami Prusami, Rossyą i Austryą i postanowienia formy rządu, mianowicie podczas drugiego jej zagajenia od dnia 2. października tegoż samego roku, wniesiono na sesyę dnia 9. października trzy wnioski, Młodziejowskiego, Chreptowicza, podkanclerzego litewskiego i biskupa Massalskiego, zgodne w przeznaczeniu dóbr jezuickich na cele edukacyi narodowej, niezgodne w sposobie wyzyskania tychże dóbr. Przemówił wtenczas milczący zwykle na sesyach delegacyi stary Michał Czartoryski, domagając się komisyi do lustracyi i objęcia jezuickiego majątku. Na następną sesyę przyniósł Poniński projekt własny, żądający rozpuszczenia tychże dóbr w dzierzawę emfiteutyczną podług taksy przez lustratorów ustanowić się mającej. Podkanclerzy Chreptowicz żądał w myśl króla sprzedania ryczałtowego przez licytacyę i oddania sumy bankowi angielskiemu, kanclerz zaś administracyi ad hoc postanowionej. Dnia 12. października złożono komisyę do skombinowania projektów, a 14. października zgodzono się: 1) Na ustanowienie komisyi edukacyjnej pod prezydencyą Massalskiego biskupa wileńskiego. Komisya uzupełniać się miała nominacyą królewską. 2) Na wyznaczenie przysięgłych lustratorów do objęcia majątku pojezuickiego. Sprawę dóbr pojezuickich zawieszono do powrotu

wysłanych lustratorów; sprawą edukacyi zajął się gorliwie król i poczciwsi a zdolniejsi senatorowie*). — Bohusz w pochwale mianej w Towarzystwie Przyjaciół Nauk na cześć Chreptowicza, powiada, że Chreptowicz ułożył cały plan ustanowienia komisyi i podał go królowi Stanisławowi Augustowi. Król znalazłszy go wybornym zachęcił Chreptowicza, aby go przedłożył na sejmie, a przedłożony sam silnie poparł. Uchwała sejmowa w tej mierze brzmi jak następuje:

„Ustanowienie komisyi nad edukacyą młodzi narodowej szlacheckiej dozór mającej.“

„Ponieważ Ojciec święty przez wydaną do wszystkich państw chrześcijańskich bullę, niebawnie w państwach Rzeczypospolitej publikowaną być mającą, skasował institutum zakonu X. X. Jezuitów, którzy w kraju większą część funduszów na edukacyą młodzi destynowanych, i większą część edukacyi za dozwoleniem Rzeczypospolitej wielu konstytucyami nadanem utrzymywali; więć, żeby z tych okoliczności Rzeczpospolita tak co do edukacyi młodzi krajowej, jakoteż co do dóbr i majątków nie ponosiła uszczerbku, takowe czynimy rozporządzenie:

1) Ustanawiamy komisyą w Warszawie odprawiać się mającą do edukacyi młodzi szlacheckiej pod protekcyą J. K. Mości P. N. M., do ktorej ex senatu et ministerio Wielebnych WW. i UU. Ignacego Massalskiego, biskupa wileńskiego, Xiążęcia Poniatowskiego, biskupa płockiego, Sułkowskiego, wojewodę gnieźnieńskiego, Chreptowicza, podkanclerzego litewskiego; ex ordine equestri Ignacego Potockiego, pisarza litewskiego, Xcia Adama Czartoryskiego, generała ziem podolskich, Andrzeja Zamojskiego, kawalera orderu orła białego, Ponińskiego, starostę Kopanickiego wyznaczamy.“ **)

„Ta komisya pod prezydencyą wzmiankowanego Wielebnego JMCi. Xiędza biskupa wileńskiego, lub in absentia jego pod prezydencyą pierwszego ex ordine komisarzów odprawiać się będzie. Funkcya komisarzów teraz wyznaczonych do sejmu ordynaryjnego 1780. r. trwać ma, a na ów czas, gdy się stanom Rzeczypospolitej tak zdawać będzie, ciż sami potwierdzeni albo odmienieni per sexennium tę funkcyę sprawować

---

*) Szujski, Dzieje Polski, T. IV. str. 509. Następne szczegóły podług J. Łukaszewicza, Historya szkół w Koronie i W. X. L. Tom II.

**) Do składu tej komisyi przybyli później: Michał Mniszech, sekretarz W. X. Litewskiego, Jacek Małachowski, referendarz koronny, Jędrzej Mokronowski, generał inspektor wojsk koronnych, Franciszek Bieliński, starosta czerski, Maciej Poraj Garnysz, biskup chełmski, Michał książę Radziwiłł, kaszt. wileński, Antoni Małachowski, wojewoda mazowiecki, Ignacy Przebendowski, Marszałek rady nieustającej, Stanisław Poniatowski, G. L. W. koron., Gaspar Cieciszowski, biskup kijowski, Ludwik Gutakowski, podkom. w W. Ks. L. Antoni Lanckoroński, Julian Niemcewicz, Feliks. Oraczewski. Sekretarzem był uczony exjezuita Grzegorz Piramowicz, jeden z najtęższych owoczesnych pedagogów. Nadto w biórach komisyi pracował znakomity nasz pisarz dramatyczny Franciszek Zabłocki.

będą; w przypadku śmierci na którego z komisarzów, albo złożenia komisarstwa per recessum officiosum od niego, J. K. M. Pan N. M. inszego sposobem przepisanym dla komisyi skarbowej i wojskowej w konstytucyi 1764. r. substituere zechce; odtąd tedy wszystkie generalne akademie, gimnazya, kolonie akademickie, szkoły publiczne, żadnych nie wyłączając, z tem wszystkiem, co tylko do wydoskonalenia nauk i ćwiczenia w nich młodzi szlacheckiej ściągać się może, pod dozór i rozrządzanie komisyi tej oddajemy, oraz ordynacyi ułożenie względem czynności jej do approbacyi albo poprawy przez nas zlecamy."

„2) Do funduszów w majątkach leżących i ruchomych XX. Jezuitów, Urodzeni Ichmość Marszałkowie konfederacyi koronnej i litewskiej wyznaczą lustratorów, według potrzeby po dwóch lub więcej do każdego kollegium i pod niem będących rezydencyi, domów, missyi i dóbr wszystkich, używając do tej pracy dla oszczędzenia kosztu osób blisko tychże kollegiów rezydencyi, domów i dóbr mieszkających obywatelów osiadłych."

„Ci lustratorowie wyraźnie ad hunc actum przysięgli być mają: więc w kancellaryach grodzkich in propriis districtibus, w których kollegia leżą, tę przysięgę juxta rotham przez nas acceptam do instrukcyi adjungendam przed zaczęciem funkcyi wykonać i wykonanej świadectwo autentyczne ex actu przed komisyą edukacyi narodowej przełożoną producere powinni będą; że zaś rozrządzenie osób duchownych strój i regułę odmienną mieć odtąd mających, utrzymanie po kościołach nabożeństwa i wiadomość o sprzętach kościelnych przytomność deputowanych, a locorum ordinariis potrzebną czyni, więc wolno będzie Najprzewieleb. Przewieleb. Ichmóść XX. Arcybiskupowi gnieźnieńskiemu i biskupom wybrać i wyprawić osoby duchowne do tego zdolne, którzy etiam przy spisywaniu przez lustratorów rzeczypospolitej wszelkich kościelnych sprzętów obecni być mogą."

„Ci zaś lustratorowie od rzeczypospolitej zesłani we wszystkich zatrudnieniach i wątpliwościach do wspomnionej komisyi nauk referować się tenebuntur, a ta rezolucye dawać będzie i po lustracyi ad summum we dwóch miesiącach skończyć się powinnej, całe opus lustratorów przed nami ukaże."

„A tymczasem niżeli rzeczpospolita finalne w tem wszystkiem rozporządzenie poczyni, żeby szkoły publiczne nie ustawały i XX. Jezuici kapłanami świeckimi zostać mający sine convenienti victu et amictu et sine deservita podtenczas mercede, tudzież scholastici et novitii, którzy nie będą potrzebni do pracy i usługi publicznej, podług przyszłego rozrządzenia, bez sposobu do przebrania się w inny strój, do dostania się w domy rodziców albo krewnych, a laicy, osobliwie w wieku już podeszłym, do prac niezdolnym, żeby bez sposobu do życia nie zostawali, naznaczamy summę 300.000 złotych polskich z dochodów tychże dóbr

jezuickich, którąto summą dysponować ma wolność komisya edukacyi na wzwyż wyrażone potrzeby per intervallum dwóch miesięcy.“

Wyznaczeni w moc tej uchwały sejmowej lustratorowie znalezli dobra jezuickie w jak najopłakańszym stanie i w największem zaniedbaniu, a nie brakło ludzi złych i chciwych, którzy je najniegodziwiej rozszarpywali. Gdy o tymstanie rzeczy lustratorowie komisyi edukacyjnej sprawę zdali, sejm na wniosek tejże komisyi rozporządził majątkiem pojezuickim: ustanowił dwie komisye rozdawnicze, jednę dla korony, drugą dla Litwy do rozrządzenia tym majątkiem — pod powagą samego króla; przepisał im sposób postępowania w rozdawaniu dóbr pojezuickich w wieczystą dzierzawę na fundusz edukacyi. Atoli na nic się nie przydały wszystkie przezorności sejmu: Komisye te pod stérem Ignacego Massalskiego, biskupa wileńskiego dopuściły się świętokradzką dłonią niezmiernych łupieztw i kradzieży. Ogromne fundusze zostały aż do śladu zatarte, inne roztrwonione, albo podniesione na wyposażenie familii członków niegodnych komisyi.

Widząc na co się zanosi, ostrzegła Komisya edukacyjna Stany na sejm r. 1776. zgromadzone o niebezpieczeństwie, jakie funduszowi edukacyi narodowej zagrażało. Zaczem Sejm zniósł tę komisyę rozdawniczą i oddał dozór zupełny i zarząd wszelkich funduszów pojezuickich Komisyi edukacyjnej, która uregulowała ten majątek ocaliwszy co jeszcze było można z powszechnej grabieży, ustanowiła główną kasę dochodów edukacyjnych w Warszawie, mianowała Karola Lelewela (ojca Joachima) tejże kasyerem, oprócz tej miała kasy w kilku większych miastach.

W r. 1781. złożyla Komisya ed. szczegółowy wykaz całego funduszu edukacyjnego po zniesionym zakonie jezuickim. Fundusz ten wynosił w samych sumach przeszło 4,653.182 zł. pol. Dziesięc razy tyle warte były dobra pojezuickie, za bezcen w wieczystą dzierzawę puszczane. Dochód komisyi ed. w r. 1783. był 1,268.821 zł. pol. i $27^{8}/_{12}$ groszy, oprócz pomniejszych dochodów w kwocie 43.054 zł. pol.

Regulując majątek edukacyi narodowej, zajmowała się komisya zarazem organizacyą i zakładaniem szkoł nowych. A była to praca olbrzymia: należało wszystko tworzyć na nowo, nauczycieli, zbiory naukowe, książki i gmachy szkolne.

Oto w krótkości jej prace.

Szkoły podzieliła na pewne okręgi, zwane wydziałami. Takich wydziałów ustanowiła w Koronie sześć, na Litwie cztery; szkoły zaś podzieliła na wydziałowe o sześciu klasach, z których piąta trwała dwa lata, i podwydziałowe o czterech klasach. Na wniosek Ignacego Potockiego utworzyła Towarzystwo elementarne, którego obowiązkiem było pisać lub oceniać przez innych napisane książki szkolne, wezwała uczonych w kraju i zagranicą do pisania książek szkolnych, wy-

znaczając autorom potwierdzanych dla szkół książek elementarnych sowite nagrody. *)

Wysłała Kołłątaja do Krakowa dla zreformowania tamtejszej akademii. Jakoż Kołłątaj zmienił z gruntu plan nauk w wydziale filozoficznym i zaprowadził od r. 1780. zupełną reformę akademii krakowskiej.

Zreorganizowała akademią wileńską.

Dla pozyskania jak najprędzej znacznej liczby nauczycieli, założyła przy obydwóch akademiach seminarya nauczycielskie.

Prócz wydziałowych postawiono plan obszerny zaprowadzenia licznych szkółek parafialnych dla oświaty ludu i miasteczek.

Po urządzeniu uniwersytetów, po utworzeniu seminariów nauczycielskich, wydała komisya ed. w roku 1783. „Ustawy“ dla stanu akademickiego i na szkoły w krajach rzeczypospolitej.

Miała też Komisya ed. przepisane prawa, obowiązki i attrybucye, uchwalone na sejmie grodzieńskim r. 1793. Prawo to, do uchwały którego szczególniej się przyłożyli Poczobut i Jan Sniadecki — rzuca wielkie światło tak na wewnętrzą organizacyę samejże komisyi, jakoteż na wszystkie instytucye naukowe. Ustalało ono 1) wewnętrzy tok czynności komisyi; 2) określało władzę jej rządową co do instrukcyi publicznej, zgramodzeń, osób i co do funduszu edukacyjnego; 3) oddawało bibliotekę Rzeczypospolitej Załuskich zwaną pod jej rząd i opiekę; 4) określało jej władzę sądową; 5) określało porządek jej postępywania; 6) obowiązki jej względem sejmu; 7) oznaczało stosunek jej z radą i z magistraturami rządowemi.

Ostatnie posiedzenie komisyi edukacyjnej było dnia 10. kwietnia 1794. r. Znajdowali się na niem: książę Michał Poniatowski, prezes; Andrzej Gawroński, kanclerz katedry krakowskiej; Wojciech Skarszewski, biskup chełmski; Hieronim Strojnowski, kanonik kijowski i Mikołaj Wolski.

Przez dziewiętnastoletni przeciąg swego istnienia oddała Komisya edukacyi narodowej nieobliczone przysługi i postawiła wychowanie i kształcenie młodzieży na tak wysokiem i doskonałym stopniu, na jakim wówczas w Europie w żadnem państwie niestały. Młodzieniec kończąc szkoły komisyi ed. nie wynosił wprawdzie z nich wielkiego zasobu wiadomości, ale, co jest stokroć lepszem, wynosił zdrowy rozsądek, nie obałamucony drobiazgowościami i pedanteryą; wynosił usposobienie i uzdolnienie należyte do kształcenia się dalej w jakimkolwiek życia zawodzie.

*) Członkami Towarzystwa do ksiąg elementarnych byli najuczeńsi w owym czasie ludzie; np. Piramowicz, Kołłątaj, Hołowczyc, Sierakowski, Pogucicki, Kopczyński i kilku innych.

Urządzenie takie szkół wprawiało nawet najuczeńszych ludzi i zawodowych pedagogów w podziwienie jego doskonałości. W. Klewitz, prezydujący radca w departamencie Prus południowych, takie o szkołach komisyi ed. wyrzekł w r. 1805. zdanie: „Zaraz po objęciu w r. 1793. Prus południowych, duchowieństwo katolickie i szkoły tej prowincyi departamentowi Prus południowych powierzone zostały.“

„Zastano przedziwne prawa rządu polskiego w urządzeniu szkół w latach 1783. i 1790. wykonania tylko brakło. Cechą układu szkolnego było, iż stan nauczycielski był stanem oddzielnym, miał osobną źwierzchność, pod nazwiskiem stanu akademickiego i urządzoną w pewnych stopniach subordynacyą. Najwyższą szkolną źwierzchność wyrażała narodowa edukacyjna komisya; od niej zależały szkoły główne i powiatowe. Kraj ze względu na szkoły był na osobne wydziały podzielone. Każdy obejmywał jednę wyższą szkołę i niższe, jakoteż będące pod dozorem zakonników, parafialne albo miejskie i wiejskie, pensye płci męskiej i żeńskiej. Szkołami wydziałowemi jako i całym powiatem rektor a podwydziałowemi prorektor zarządzali. Każdy miał dozór nad uczoną, moralną i fizyczną edukacyą, jakoteż nad ekonomiką ogólną. Stosownie do stanu szkół kasa była urządzoną. Od generalnej szkolnej kasy komisyi edukacyjnej, zależały kasy prowincyalne rektorów; fundusz szczególniej składały dobra pojezuickie, puszczone prawem szlacheckiem z obowiązkiem płacenia od kapitału procentu albo czynszu. Szkół wizyta i kasy obrachunek co dwa lata były czynione przez jeneralnych wizytatorów, wyznaczonych od szkoły głównej; były także zwiedzane corocznie szkoły podwydziałowe przez rektorów.“

„Podług urządzenia i dodatku edukacya ściągała się do oświecenia rozumu, moralności i praktycznej religii, zręczności i wzmocnieniu sił ciała, do ochędóstwa domowego i porządku. Nauka zmierzała do myślenia z siebie, praktycznego użycia wiadomości, dyetetyki, krajowego gospodarstwa, sposobów leczenia bydła; dawano wyobrażenie miejskiego przemysłu, usiłowano nakoniec hartować ciało i do pracowitości przyzwyczaić. Edukacya dziewcząt miała za cel, ukształcić je na dobre żony, matki i gospodynie. Co się tyczy porządku ekonomicznego, osobliwie co do utrzymywania budynków i dachów, jakoteż bezpieczeństwa od ognia, dane były wyborne przepisy.“

„Któryż nowy rząd nie chciałby się chętnie do szkół tych przychylić?“

Nie tutaj miejsce, rozbierać te „Ustawy“ pod względem ich wartości pedagogicznej, dydaktycznej i metodycznej. W krótkości tylko to nadmieniamy. Ktokolwiek bez uprzedzenia te „Ustawy“ przeczyta, przyznać musi, że wiele zasad pedagogicznych, które teraz uchodzą za nowy wynalazek zagranicy a w szczególności pedagogów niemieckich, komisya edukacyi narodowej przed stoma prawie laty już znała, ustaliła i w praktyce szkolnej zastosować nakazała. Wymienię tylko kilka.

Co do wychowania fizycznego, nakazała — nie mówię — gimnastyki ale ćwiczenia podobne do dzisiejszych gimnastycznych — nadto poleciła ćwiczenia w obrotach wojskowych. Znała ona dobrze ogromny wpływ nauki dostrzegania (Anschauungsunterricht) i nakazała — by wszelka nauka na jej podstawie się toczyła, dając do tego wyborne metodyczne skazówki. Ona to zaprowadziła elementarz (Kopczyńskiego), na którym uczono metodą analityczno-syntetyczną czytania na podstawie pisania; ona wprowadziła mówienie i odpowiadanie chórem; ona wprowadziła do szkół naukę o formach geometrycznych (Raumlehre) itd. itd., a do tego wszystkiego takie podała skazówki, że nauka nie tylko kształciła samego człowieka, ale stawała mu się później w praktycznych życia zawodach użyteczną.

„W przepisaniu nauk, mówi Piramowicz, na szkoły po wsiach i miasteczkach ten miano zamierzony cel, tego się trzymano prawidła, aby nauka nie dla nauki była dawaną, ale dla rzetelnego tego ludzi stanu w dalszem ich życiu pożytku. Bardzoby się ten mylił, któryby rozumiał, iż wieśniaków uczonymi czynić chciano. W układzie nauk na to jedynie baczność była, że zaniedbanie edukacyi pospólstwa przyzwoitej ich stanowi, jest szkodą całego kraju; że oświecenie rozumu jest początkiem dobrego rządzenia się w domu; że praca z rozumem i uwagą podejmowana sporsza i skuteczniejsza jest; że nauka daje poznawać obowiązki człowieka poczciwego, któreby do myśli, zwłaszcza ludu prostego nie przyszły; a zatem, że wychowanie pospólstwa jest potrzebne do prawdziwego ich i całego kraju uszczęśliwienia. Podług tych prawd rozrządzone są nauki dla dzieci po wsiach i miastach. Za takie osądzono: naukę czytania, pisania, rachunku, prostego rozmiaru, także około gospodarstwa wszelakiego w roli, w domu, w ogrodach, około statków, naczyń, młynów i tym podobnych narzędzi, około handlu zwyczajnego w miasteczkach i we wsiach, targów i pospolitych rzemiosł.“

We Lwowie 9. marca 1872.

Stanisław Sobieski.

Србске Народне Школе некад и сад.

Славјански Педагог позвао је учитеље из свију славјанских племена на заједничко делање на пољу народне просвете.

Одзивајући се том милом позиву узимам перо у руке, да верно нацртам повестницу развитка србских народних школа у низу чланака под насловом: „Србске Народне школе некад и сад.“

Држим, да ће чланци ови читатељима Славјанског Педагога

добро дошли бити, јер из њих ће се они ближе упознати са развитком просвете у јуначког народа србског, те с тим ће се узајамно познавање и поштовање међу славјанским племенима подпомоћи и по могућству унапредиће се велика мисао „узајамности свију Славјана.“

У тој дакле пријатној надежди, да ћу радњом овом што добра допринети започињем у име Божије посао мој:

I.

Још у XIII и XIV веку, за владе краљева и царева србских, имали су Срби своје народне школе по манастирима и већим градовима, шта више даје се мислити, да је и у многим селима у то време било малих школица јер свештеници, діакони и причетници обучавали су у ћелијама покрај храмова божијих и у својим домовима дечицу, која се за читање и појање у цркви приправљаше.

Мало имамо ми доказа, с којима можемо посведочити ово тврђење наше, али ипак нисмо на њима по све оскудни. С' тога неке од њих у стању сам и овде навести, из којих ће се поштовани читатељи уверити моћи, да је у оно време у Србаља доиста било неких школа.

Позната је и довољно доказана истина, да су Славјани — као што летописац тврди, — још пре него што су веру Христову примили своја писмена имали: „цртами и рѣзами писаху и гатаху погани соуще.“ Свети просветитељи свеславјански Кирил и Методије у предговору на превод св. Евангелија јасно кажу, да је читање (слово боуковноіе) свакоме хришћанину нуждно, и препоручују „словјенскому јазику“ учење и вештбање у читању. Сва је прилика да су они, проповедајући науку Христову у славјанским земљама, не само цркве, него и училишта заводили, јер без училишта неда се ни замислити књижна и света премудрост, коју просветитељи наши међу славјанским племенима распростирати смераху.

Повестница нам открива, да су ученици Методијеви, по повратку из Велеграда Моравског, у земљама јужнославјанскима, као епископи, имали уз катедре своје училишта за одраслију младеж, међу којима је училиште св. Климента у Охриду било најзнатније. У томе је училишту у време бугарског цара Симеона до 2000 младића из разних славјанских земаља науке слушало. Зар се може и помислити, да међу тим ученицима није било и Србаља, ових најближих суседа бугарских, којих језик допираше до самога Охрида.

Кад је велики Стеван Немања ујединио Србске земље и у овима цркве и манастире подигао, то су се множиле у то време јамачно и школе Србске, а то се види одтуда, што је тада већ много књижевних људи међу свештеницима, па и међу великашима било и што

су велможи мушку своју децу на науку давали. За Растка сина Немањиног пише Дометијан ученик негов. да је у своме детињству био дете бистро и за књигу заузето, и да је напредовао из раних година у премудрости и свима врлинама. Тај Растко жеднећи за висшом просветом оставио је дворе родитељске и сву сјајност светску и у младим својим годинама учио се у светогорској царској лаври Ватопеду, где је у то доба била знатна библиотека и множина византијских научењака. Не далеко од Ватопеда сазидао је отац Савин србску лавру Хилендар, куда су за дуго времена долазили одабрани млади иноци из Србије, да се у богословским наукама изображавају.

И повестница и народно предање приписују Светоме Сави, — кои је доцније био први архиепископ србски, — име просветитеља и учитеља србске земље.

Господин Милићевић у својој Историји Педагогије вели: „Имамо пута мислити, да је светитељ, коме љубав народна приписује, да је чак ткаљу учио како се протиње чунак кроза зев, и орача како се оре на склад а како на разор, подизао школе и за друге предмете осем вере. А тај посао биће продужавали и његови побожни ученици и наследници. Јер да у србској земљи није било мањих и већих школа, где би се учили толики свештеници и духовници, који су славили име божје у безбројним србским црквама, од којих толике и данас у развалинама дремљу? где би се изучавале судије и управници народни закону земаљскоме, кад је — Душан наредно, да се суди по закону а не по царевој књизи, (ако би књига царева трежила што није по закону); и најпосле где би могли, постати онако учени људи својега доба, као што беху Високи Стеван, Константин Филозоф, Ђурађ Смедеревац и многи други. Све су то знаци, по којима се може мислити, да је било и малих и великих школа у Срба за њихове независности.“

У оном старинском примерку законика цара Душана, што се у књижници славне породице Текелијине (сада у книжници завода Текелијиног) чува, налази се као предговор извод из законика Јустинијана источноримскога цара; у њему између осталога читамо и ово: „По заповести Господа нашега Исуса Христа и православне католичке цркве, у сваком граду, где је црква, имају се и училишта градити, да се у њима уче православна деца светоме писму и божјем закону. Као што је добро и богоугодно дело подизати цркве, тако је пред Богом и људма повољно дело школе дизати, и то служи телу и души на спасеније. Па не само просте школе градити ваља, него по великим градовима дизати ваља велике школије за поучење разума и за украс светих божјих цркава. Школе те треба да су велике и лепе, и у градовима цареви, кнезови и бољари нека постављају за учитеље Филозофе и учене људе, који ће децу научити

књижној и светој премудрости. Даскала и учитеље има плаћати цар, и имају се њима давати дарови према приљежности њиховој. — Царевима кнезовима, патријарху и Митрополитима препоручује се, да дају села и рудокопње под школу, да се хране оттуда деца школска, па да свесрдније уче. Поглавари светски и духовни имају се старати за децу, што се у школама уче, као за своја по благодети чеда. Отац, мати и сродници дужни су свако дете од седме године у школу шиљати. По градовима сабор или обштина дужна је школе своје издржавати и учитеље плаћати, а обштинари и поглавари дужни су били школу често полазити и надгледати. Ученицима имају се давати дарови, кад крстак, кад иконица мала, да би деца веселим срдцем у школу долазила. По велики градови, где има манастира и калуђера, овима се у дужност ставља, да уче младеж, а по селима могу то чинити и бељци (световњаци). Кад деца иду у цркву на час молитве, најпре се имају сакупити у училишту, на одтуда нека иду на ред, два и два у цркву, а учитељ с њима као пастир са овцима."

То је извадак из горњега закона, у коме се још и ове две знатне реченице налазе, које означују велику просветну мисао, и које због важности њихове од речи до речи овде исписујем, нека поштовани читаоци о њима размишљају. Прва је од тих реченица: „Ако нема школе ни просвете, то каква је онда корист од царства." А друга је: „Сваки човек, који неуме читати свето писмо, подобан је скотовима."

Ја држим, да тај извадак из Јустинијанових Закона, није узалуд стављен пред древни кодекс Душановог законика, него да је он а XIV веку у србским земљама колко толико важио, и да су градови србски украшени били малим и великим школама, које су биле устројене по образцу грчких школа.

Предање народно, — које се сачувало у Старој Србији до данашњега дана, — приписује цару Душану још и ту славу, да је он о свом трошку издржавао велику школу у Ђаковици (између Призрена и Пећи), где су се одрасли младићи приправали за дужности тајника, писара и осталих званичника државних и бољарских. Без сумње морало је оваких књижевних људи, — који су се звали ђаци — у довољном броју бити, јер народне песме наше често спомињу књиге — посланице — које иду од руке до руке. — Срби су имали вeште писаре, кои су после пропасти царства у Влашкој и у Молдавској, — где је све до 1600 година Славјански језик званичан био — велика звања одиравњали и употребљавали се за дуго као писари у Руссији, у Угарској и у самој Турској. А калуђери и свештеници наши беху вешти у писању црквених књига, а од године 1492, многи између њих почеше учити у Венецији слагати писмена и штампати књиге. Таке смо штампарије ми имали у Мљетцима

(Венецији), на Ободу близо Рјеке у Црној Гори, у Горажду, у манастиру Рујну, у Арнаут-Београду, у Мркшиној Цркви и у Скадру.

Ово је довољна сведочба, да је у Срба у XIV, XV и XVI веку било довољно читалаца и писаца, а где има читалаца и писаца, ту је морало бити и школа.

Дивљи и сурови Турци, пошто су државу србску упропастили, одводили су много пута у чопорима од више хиљада децу србску у робство, употребљавајући женску децу за своје хареме, а мушку децу турчили су и у Никомидији у Малој Азији под надзором својих делија вештбали су у оружију, па су их после 15—20 година, као фанатичне мусулмане водили у Европу, где су они под именем јањичара за дуго пљенећи и ратујући страх и трепет задавали свим непријатељима турским. —

Приповеда се, да су Турци понајвише на школе и цркве нападали и одтуда децу србску у гомилама у робство одводили. Сва је прилика, да су због тога насиља школе понајвише попропадале, и да је то узрок, што момци и девојке србске, нису смели ни у цркву ићи да се Богу моле, јер су се родитељи њихови бојали да их Турци на скупу непохватају и незаробе. —

Варварско насиље дивљих азијатских хорда упропастило је дакле школе србске у XV. и у XVI веку, угушило је просвету и сав душевни развитак у народу србском, и с тим је њему задало љуте ране, које једино уплив благог материнског одхрањивања у кругу породичном а света православна црква са својом символиком и са успоменама негдашње славне прошлости, на јавним састанцима по нешто ублажавати могаху.

У колико је сужанство телесно тиштало србски народ, у толико га је још већма тиштало сужанство душевно, у које га увалише немиле околности ондашњег времена. Осведочена је истина, да и они ратови, кои се за неколико дана сврше, много сметају просвети, и по томе није чудо, што су код Србаља стогодишњим бојевима за слободу и у отимању од насилника разсадници народне просвете запарложени, и што су се једва неке и то слабе школе по манастирима задржале.

Тако је јадно било стање просвете не само са оне стране Саве и Дунава, него баш и у овим земљама, у које су се предци наши под својим деспотима и војводама у више пута досељивали, да у свези са овдашњим народима јачи заједнички одпор непријатељу креста дати могу. И овде је по Угарским и Хрватским земљама од 1541 до 1686 године немили Турчин господарио и мрзка насиља чинио, јер за цело то време блистао се полумесец на кулама столнога Будима, исто онако, као што се још и данас блиста на Сарајевским, Призренским и Приштинским зградама. — Међутим сва је прилика,

да се у Сиону Србском у патријаршији Пећској, и у другим гдекојим србским знатнијим местима бар неколико малих школица и у ово кобно време одржати морало све до времена патријарха Максима и његовог последника Арсенија Чарнојевића.

(Наставиће се.)

Slovensko ljudsko šolstvo.

(Nadaljevanje.)

Iz Slovenskega meseca marcija.

Zadnjič smo pod tem naslovom v kratkih obrisih opisovali zgodovinski razvitek slovenskega ljudskega šolstva po slovenskih pokrajinah. Danes naj pa opazujemo sedanji stan tega šolstva. Nekoliko smo o tem omenili že v članku: „Vpljiv novih šolskih postav na slovensko ljudsko šolstvo;“ tu pa se hočemo še obširnejše o raznih oddelkih našega narodnega šolstva spominjati.

Pred vsim naj padamo splošni spregled šolstva po deželah, v kterih stanujejo Slovenci. Vzeli smo ga iz letnega (1870) sporočila ministerstva za nauk in bogočastje.

Dežela	Število ljudskih šol	Število		Za šolo ugodni	Šolo obiskajoči	Na 100 za šolo ugodnih spada šolo obiskajočih	
		učiteljev	učiteljic	otroci		sploh	postavne starosti (6—14 l.)
Kranjsko	247	316	40	58.426	32.016	54·82	51·37
Štajersko	747	1076	100	129.912	98.438	75·77	70·00
Koroško	309	336	37	39.074	32.430	83·96	76·41
Goriško	162	168	54	27.286	15.256	55·88	51·28
Terst z okolico . .	19	130	10	13.330	8.803	66·19	60·15

Iz navedenega spregleda se najpervo razvidi, koliko ljudskih ali narodnih šol šteji vsaka dežela. K slovenskim šolam smemo jih toda prištevati na Kranjskem samo 225

na Kranjskem samo	225
„ Štajerskem	200
„ Koroškem	100
„ Goriškem	80
„ v teržaški okolici	10
Skupaj	615

Če bi k temu broju došteli še kakih 10 slov. šol v Istriji in kakih 15 šol med ogerskimi Slovenci; imeli bi Slovenci, ki štejemo 1½ duš, okoli 640 ljudskih šol. Da pa je med temi gotovo mnogo takih, v kterih se goji nam tuji živelj, tuji jezik, nemški, laški, madžarski; tega mi ni treba dostavljati. Zavoljo tega smemo še slobodno od 640 odšteti 40; kajti toliko je še gotovo med Slovenci takih šol, ki jim ali nič ne koristijo ali pa še gledé narodnosti, celò kvar delajo. Če imamo Slovenci toraj 600 narodnih šol; tedaj spada 1 šola na 2460 stanovalcev. Ako pa vzememo, da na 100 duš prišlo bi 9 za šolo ugodnih otrok; imeli bi Slovenci 135.000 mladine, ki naj bi šolo obiskovala. V tem slučaju spadalo bi na eno šolo 224 takih otrok. V istini pa le dobra polovica te mladine v šolo hodi, tedaj okoli 70.000 k večim okoli 80.000. Šolo obiskajoče mladine bi po tem računu poedina šola poprek okoli 130 imela.

Takošen bi bil stan slovenskega narodnega šolstva gledé števila šol, za šolo ugodnih in šolo obiskajočih otrok.

Učiteljev na slovenskih šolah smemo računiti

na Kranjskem okoli	280
na Štajerskem okoli	250
na Koroškem okoli	110
na Goriškem okoli	85
na Teržaškem okoli	30
na Istriji	10
na slov. Ogerskem okoli	15
Skupaj	780

To sicer niso do pičece popolne in zanesljive številke; vendar niso pretirane na nobeno stran.

Ako ta stan slovenskega šolstva primerjamo s šolstvom drugih narodov; zapazimo kmalo, da nas v pervi versti preseza šolstvo na Tirolskem in Predarelskem, ravno tako šolstvo česko in moravsko, takisto tudi šolstvo po raznih nemških deželah avstrijskih. Slabejše od slovenskega je šolstvo: v Dalmaciji, Bukovini, Galiciji in Istriji.

Opazujmo toda dalje slovensko narodno šolstvo!

Od vseh slovenskih šol smejo se ¾ prišteti k enorazrednimi, ki

imajo le enega učitelja; $^1/_6$ bi jih znalo biti dvoraznih; ostale pa so tri- in štirirazredne.

Petrazredne narodne šole so pa že bile vrané za nas Slovence, kakor tudi šestrazredne in meščanske šole, ktere se za naš narod ne morejo v življenje obuditi.

Gledé **učnega jezika** bi skoraj vseh dosedaj v poštev vzetih 600 šol **slovenske** imenovati smeli; kajti po večem vlada v njih vendar naš jezik kot tisti, v kterem je slovenski mladini mogoče kaj dopovedati in razumeti. Seveda čisto slovenskih šol se nahaja

na Kranjskem samo okoli	.	170
na Štajerskem okoli	. . .	50
na Goriškem okoli	. . .	50
skupaj	. .	270

Na Koroškem, Teržaškem, Istriji, slov. Ogerskem nam ni iskati čisto slov. šol. Po tem računu bilo bi še 330 šol po Slovenskem, v kterih so tuji jeziki: nemški, laški, madžarski, gogijo deloma kot učni predmet z več ali manj učnimi urami, deloma pa, in to na viših stopinjah kot učni jezik pri vseh ali pa samo pri nekterih predmetih.

Najbolj se v slovenskah šolah na Koroškem skerbi za nemščino; v teh šolah se kaže, kakor da bi edini njih namen bil, da se mladina v nemščini do dobrega izuri. In to se godi v sedanji slobodni dobi, ki nam je prinesla slobodne šolske postave, pa ne slobodo ljubeče šolske nadzornike in razne šolské svetovalce, ki bi imeli spoštovati pravice sosednega naroda; ne pa kratiti ga v izučenji svojega jezika, in vsiljevati mu tuj jezik, tuje šege, tuje mišljenje. — To poslednje pa se godi v veliki meri v nekdaj slovečem slovenskem Gorotanu; to nam spričuje celovški deželni šolski svet s podložnimi okrajnimi š. sveti, ki je ne davno slovenskim šolam v beljaškem okraji dikretiral in oktrajiral nemščino kot učni predmet in kot učni jezik. Na slov. Štajerskem se sicer ne godé take krivice, in deželni šolski svet ne prezira tako brezvestno pravic poteržljivega naroda; vendar tudi tú imamo mnogo tožeb pripravljenih. Le poglejmo malo v šole po ponemčenih in neponemčenih in po često slovenskih mestih in tergih na spodnjem Štajerju, kakor so Maribor, Celje, Ptuj, Ormuž, Slov. Bistrica, Slov. Gradec, Konjice, Marenberg, Vitanje, Laško Brežice i. t. d. V teh šolah zapazimo $^1/_4$, $^1/_2$, $^3/_4$, $^5/_6$, $^7/_8$, $^9/_{10}$ i. t. d. slovenske mladine, — toda slovenskega učenja nikakor ne nahajaš v tej primeri. Kaj še!

V Celji, Mariboru, Ptuji je skoraj čisto vse nemško, akoravno obiskuje te šole več slovenske dece. Da pa se tudi v eno- in dvorazrednich kmečkih šolah med popolnoma slovenskim ljudstvom čas trati z nemščino in drugi koristnejši nauki zanemarjajo, zato preskerbé že nemčursko-liberalna okrajna šolska svetovalstva, zlasti pa nekteri šolski nadzorniki.

Na Goriškem se slovenska šolska mladina menda ne pita z laškim jezikom; to pa se tem bolj izveršuje pri deci v teržaški okolici.

Na slov. Ogerskem imajo naši bratje jako slabe šole in še slabše učitelje. Do najnovejega časa niso imeli niti ene slov. šolske knjige. Še le pred malo meseci spisal je edini verl slov. učitelj na Ogerskem slov. abecednik za tamošnje šole; pa ogerska vlada vpeljave te knjižice v šole še dolgo časa dovoliti ni hotela. V teh šolah pa se mora mladina vaditi v madžarskem in nemškem jeziku. Zakaj ne tudi v kitajskem, mongolskem, japanskem jeziku!? Uboga slovenska mladina! Vse naj bi ona dobro znala; samo svojega jezika in tistih znanostih ne, ktere bi jej največ hasnile.

Vsled teh žalostnih razmer se v slovenskih šolah le malo ozira na poduk v kmetijstvu in obertnijstvu, in ne več tudi na predmete novih šolskih postav, kakor: privodoznanstvo, zemljepisje, zgodovina, oblikoslovje, risanje, telovaja, ženska ročna dela.

V šolah po mestih in tergih bi se s pomočjo slov. učnega jezika ravno v poslednje imenovanih predmetih veliko doseči moglo, kar pa pri slovenski mladini z nemškim jezikom ni mogoče, in to zlasti tedaj ne, ako se bolj gleda, da bi se otrok več naučil tujega jezika kakor tuje stvari, toraj bolj oblike nego materije — bolj lupine nego jedra. V šolah po vaseh koristilo bi se mnogo z naukom o kmetijstvu; to se sicer zgodi po nekterih boljših učilnicah z dobrim vspehom; to da na mnogih ni sposobnih učiteljev.

Šolstvo naše tudi v tej zadevi prav napredovati ne more.

Kazavni nauk z učnimi pomočki je tako rekoč polovica šolskega učenja. Med naprednim šolskim svetom je sicer to že davno znana resnica, ne pa tako med slovenskimi šolskimi svetovalci; kajti ti nočejo nič vedeti o učnih pomočkih. Stene slovenskih šol, shrambe za razne učne pomočke so še prazne, kakor so bile pred 10 leti. Slovenska šola nima še med svojimi domačini toliko prijateljev, kakor nemška i česka. Koliko se pri Nemcih nabere za podporo šol! koliko se daruje za učna sredstva!

Nekteri slovenski šolniki so sicer tudi osnovali društvo v podporo slov. ljudskemu šolstvu. A ni jih ni šolskih dobrotnikov, ki bi podpirali društvo, in s tem po posredni poti naše revno šolstvo. Bog pomozi!

(Na dalje sledi.)

Podobnosť a odchylky jazyků slovanských.

(Pokračování.)

Porovnávání naše vztahovati se bude toliko k jazykům v časopise tomto zastoupeným, totiž k českému, slovenskému, chorvatsko-srbskému, polskému, lužicko-srbskému a ruskému. Jazyka staro-slovanského, pro slovanský jazykozpyt veledůležitého, pomíjíme jen proto, že nemíníme při práci této stopovati všeliké proměny, jimž jazyky slovanské během času podlehly, nýbrž že všímati si chceme pouze nynějších forem jejich, aby čtenářstvo naše přesvědčení nabylo o veliké podobnosti všech jazyků slovanských a s větší láskou studiím slavistickým se oddávalo. Jazyků: bulharského, maloruského a nedávno na jazyk spisovný povznešené slováčtiny nepomíjíme pak proto, že bychom jim důležitosti nepřikládali, nýbrž toliko z té příčiny, že nepodařilo se nám posud získati sil pracovných v jazycích těchto pro náš všeslovanský podnik.

Nežli počneme vypisovati všeobecný ráz jazyků slovanských, jich podobnosti a odchylky zvuko- a tvaroslovné, potřebí jest, abychom stručně vylíčili osudy každého jazyka zvlášť, které okolnosti přispívaly k jeho rozkvětu, a které byly příčiny jeho úpadku.

Tvářnosť všech jazyků slovanských musela býti v dobách pradávných sobě mnohem podobnější, nežli jest v době nynější; než již v těch dobách, pokud nejstarší památky písemnictví slovanského sáhají, byly rozdíly jazykové u kmenů slovanských dosti veliké. Stará čeština, jak se nám v památkách starých jeví, byla řeč ryzí, na mluvnické formy bohatá a libozvučná, poněvadž širších samohlásek *a*, *o*, *u* mnohem hustěji se v ní užívalo nežli v češtině nové.

První nákaza jazyka českého počala, když kněží němečtí v první době křesťanské latinské bohoslužby zaváděti počali; vliv němčiny vzmohl se pak nejvíce zakládáním německých osad knížaty domácími.

Janem Husem stalo se sice napravení jazyka českého co do formy, když tento reformator proň byl abecedu sestavil a pravidla dobropísemnosti ustanovil; než míchání slov německých stále se ještě množilo, a skladba jazyka i od nejlepších spisovatelů českých té doby dle vzoru latinského přistrojována, poněvadž ducha svého nejvíce čtením římských klasiků vzdělávali.

Toto nemírné napodobování latinských vzorů stalo se během času modou k nemalé ujmě ryzosti jazyka českého.

Politický úpadek národu po nešťastném r. 1620 sprovázen jest, jak ani jinak býti nemohlo, také úpadkem jazyka. Vypuzenyť jsou z nešťastné tehdá vlasti české nejvzdělanější třídy národu našeho, a jazyk český zbaven tak nejhorlivějších vzdělavatelů. Spisy české ničeny jsou

po celá dvě století s bezpříkladnou zuřivostí od nepřátel všeliké lidské vzdělanosti, čímž oloupen jest jazyk náš o neocenitelné poklady literární.

Ani na tom neměli nepřátelé národu českého dosti, že jazyk český v celém jeho ústrojí zmrzačili, chtěli jedním rázem vyhladiti jej z řady jazyků živých.

Ale čím násilněji dušen jest živel český, tím více probouzela se láska k jazyku mateřskému ve všech vrstvách národu českého.

Buditelů literatury české přibývalo rok od roku, jazykověda pilných nacházela vzdělavatelů, zvláště když dostalo se jim k tomu vydatného pramene v neocenitelných památkách staročeského básnictví národního, v rukopisech Kralovédvorském a Zelenohorském.

Za novějších dob dospěl pak jazyk český pracemi Dobrovského, Jungmanna, Šafaříka, Hattaly, Zikmunda a j. vzdělání posud nebývalého; spisovatelů však pišících čistým, správným a jadrným slohem českým posud jest pořídku, což odtud pochází, že posud není v zemi české ústavů, v nichž by Čech jazykem mateřským ve všech oborech vzdělání nabyti mohl.

Dokavade nebude jazyk český zaveden do škol od nejnižší až do nejvyšší, dokud nezjedná se mu platnosť ve všech oborech státního a veřejného života; dotud nebude moci dojíti vyvinutí takového, které by k vzdělání národu pro všecky potřeby jeho postačovalo.

Jako český jazyk odedávna podléhal vlivu jazyka latinského a německého, tak od věků brániti se musí vlivu vlaštiny a němčiny jazyk slovenský. Nepřetržitou nadvládou jazyka německého pozbyl mnohem více ryzosti, nežli jazyk český, jenž příznivějšími okolnostmi a pružností národu českého několikráte zbaven jest jha německého.

Nejstarší pomník jazyka slovenského jsou památky Frisinské, dvě to formule zpovědní a jedna homilie pocházející buď z 10. neb 11. století.

V polovici 16. století sestavil Primus Truber pro slovenštinu abecedu podle abecedy německé, kterouž, poněvadž k označení hlasů jazyka slovenského nepostačovala, současný Dalmatin doplnil.

Od Trubera a Dalmatina až po naše stoletì není v jazyku slovenském pozorovati valné změny kromě té, kterouž o něco později provedl Bohorič ve své mluvnici dle němčiny složené, jehož nemotorný, dle německého ustrojený pravopis nedávno teprv spůsobem Gajovým, dle jazyka českého zosnovaným, vytlačen jest.

Po válce třicetileté páleny jsou spisy slovenské s nemenší horlivostí nežli v Čechách, takže přičiněním jesuitů na dobro téměř zahubena jest literatura slovenská. Mimo to měl jazyk slovenský jako český vždy hojnosť kazitelů domácích, z nichž nejvíce ryzosti jazyka svého uškodil Marko Pohlin, napsav mluvnici plnou nových nesmyslných významů, již první slovinskou gramatikou nazval, a která dosti dlouho se udržela. Teprvé Dobrovským a Kopitarem povzbuzeni jsou Dainko a Metelko, že

odložili odporný Bohoričův spůsob psaní a vymyslili k tomu konci smíšeninu z písmen latinských a cyrilských. Než spůsob jejich nenašed následovníků nevedl k napravení, nýbrž spůsobil nemilou roztržku u spisovatelů slovenských.

K nynější své dokonalosti a ustálenosti přiveden jest jazyk slovenský teprvé v tomto století hlavně pracemi Dainkovými, Metelkovými, Kopitarovými a Miklošičovými. Největšího rozšíření došla v naší době mluvnice Janežičova.

Jazyk **chorvatský** a **srbský** jsou vlastně jazyk jediný rozdílný toliko písmem. Odchylky, které se tu vyskytují, jsou nepatrné a pouze gramatikální; lexikálních rozdílů není. Za starší doby ovládala Chorvaty úplně latina, tak že z doby politické samostatnosti chorvatské ani stopy nezbylo po jazyku národním; vše psáno tehdá po latinsku. Neméně škodná vývinu jazyka chorvatsko-srbského byla převaha jazyka bulharského, kterýž od Cyrila a Metuda panství tu nabyl a dlouho ještě podržel, když valná část národa Chorvatsko-Srbského vírou od západu se odloučila.

Prvním, jenž u Srbů národním jazykem psáti a knihy vydávati počal, byl Obradovič v druhé polovici minulého století. Po něm největších zásluh o vzdělání jazyka srbského mají Davikovič a zvláště Vuk Stefanović Karadžić, který procestoval všecky země jihoslovanské, aby poznal jazyk národní. Na základě poznání nabytého napsal pak gramatiku a slovník, který je posud vzorem prací podobných.

Prvními buditeli literatury Chorvatské byli v XV. století Dubrovničané, kteří psali starým chorvatským nářečím, tak zvanou čakavčinou, z níž během času vyvinula se nynější štokavčina. (Jmena ta pocházejí od slovcí: *ča* a *što*.) Čakavčina a štokavčina jsou vlastně dvě periody časové téhož jazyka, z kterých první sahá asi do polovice XIV. věku, načež nastoupila doba přechodní, a od věku XVII. nabývá převahy štokavčina.

V XVII. a XVIII. století vešlo v obyčej zváti jazyk chorvatský slovinským, kteréžto jméno však se neudrželo, jako zanikl i název pozdější, „jazyk ilyrský." Taktéž neujal se jazyk tak zvaný „slovansko-srbský," který v druhé polovici předešlého století u rakouských Srbů vlivem ruským se vyvinul smíšením jazyka rusko-církevního s srbsko-církevním. Pravidla jazyka tohoto obsažena jsou v gramatice Smotriského (r. 1755). Nynější spisovný jazyk pochází od spomenutého již Vuka Karadžiće, a chorvatský od Ludevita Gaje a stoupenců, jichž přičiněním na dobro vyměněna kajkavčina štokavčinou.

Tak píší tedy Chorvat i Srb rozličným sice písmem, ale tímtéž jazykem, kterýž lehkostí a bohatostí samohlásek i blahozvučností nade všecky ostatní slovanské jazyky vyniká.

O osudech jazyka lužicko-srbského bolno jest soucitnému Slovanu

psáti. Křesťanství dostavší se k lužickým Srbům od Němců, spůsobilo první nákazu jazyka lužicko-srbského, jejíž stopy podnes v něm se jeví.

Od času podmanění Srbův lužických rozchází se i hlavní nářečí jejich jazyka, horno- a dolnolužické čím dále tím více, poněvadž krajiny jejich pod rozličné vlády se dostaly. Vlivem jazyka českého vyvinul se během času u nich pravopis podobný pravopisu českému, a vlivem jazyka německého pravopis dle spůsobu německého ustrojený. Přijetím latinského písma, kteréž r. 1840 v užívání přišlo, sjednotili se spisovatelé v pravopisu písmem tímto. V písmě švabašském však posud dvojí pravopis trvá.

Mezi nejpilnější vzdělavatele jazyka lužicko-srbského náleží: Smoleř, Pfuhl, Horník, Fidleř a někteří j. R. 1847 založen jest tu spolek „Matice“ pro vydávání spisů lužicko-srbských, čímž veliké podpory literatuře lužicko-srbské se dostalo.

Šlechetné snahy Srbů lužických k uhájení jazyka a národnosti hodny jsou nejštědřejší podpory veškerého Slovanstva.

Nejpříbuznější a nejpodobnější češtině jest **jazyk polský**. I jemu nastal jako češtině záhy boj s latinou, kterou kněží od západu přišlí v Polsku úsilovně šířiti počali. Podporována vládou církevní i panovníky polskými dosáhla latina úplného vítězství nad polštinou opanovavší nejen církev ale i školy.

Vedle latiny přišly do země i němčina a italština cizozemskými průmyslníky a umělci, kteří zaplavili všecka polská města a mluvu lidu valně pokazili.

I v Polště hubili kněží z Němec a Francouz přišlí písemné památky polské ohněm, snažíce se jazyk polský u lidu v opovržení přivésti, co jazyk sprostý, pohanstvím proniklý. Teprv v 15. a 16. století jali se někteří učenci polští mateřský jazyk svůj vzdělávati a pravopis ustanovovati. Přijavše latinku na místě kyriliky, písma to pro slovanské jazyky nejpříhodnějšího, museli skládáním rozličných znaků nahražovati znaménka, jichž se latince k označení všech hlásků jazyka polského nedostávalo.

Když později dostaly se školy v ruce jezuitů, počal se jazyk polský zanedbávati, až i úplně ze škol jest vytištěn.

Teprv v druhé polovici osmnáctého století přišla opět doba znovuzrození jazyka polského.

Příkladem **Štěpána Báthoryho** a **Stanislava Augusta** i velmožové povzbuzeni počali k polštině se hlásiti, a štědrou podporou jejich brzo utěšeně zkvetla, zvláště když školství jezuitům odňato a znovuzřízeno jest s vyučovacím jazykem mateřským.

Rozdělením Polska zastaven jest rozkvět tento, a s jedné strany němčina, s druhé pak ruština utlačují jazyk polský, čím dále tím více půdy mu ujímajíce.

V oboru gramatiky a jazykozpytu vynikli u Poláků: Felix Żochow-

ski, Ant. Małecki, Adolf Kudasiewicz, Fel. Jezierski, Ant. Morzycki, F. X. Malinowski a j.

Poláci mají četné slovníky, z nichž nejlepší jsou:

C. Mrongowiusze pol.-něm. a něm.-pol. Trojanského taktéž.

Bobrowského latinsko-polský, Müllerův a Bartoszewiczův polsko-ruský a rusko-polský, a Dalamanovy: polsko-francouzský, francouzsko-polský, polsko-anglický, anglicko-polský, polsko-italský a italsko-polský.

Nejdůležitějším jazykem slovanským jest zajisté **jazyk ruský**, kterýmž mluví velká většina veškerého Slovanstva.

Jakkoli jazyk ruský rozpadává se v mluvě v množství nářečí, vyvinula se přece toliko dvě na jazyk spisovný, na jazyk totiž velkoruský a maloruský.

Ve spisech vědeckých i Malorusové jazyka velkoruského užívají. Vývin literatury ruské zastaven jest na čas vpádem Tatarů; od zničení moci jejich zkvétá však stále a mnohem přirozeněji než u jiných národů slovanských.

Písemná ruština vyvinula se ze staroslovanštiny, která překladem písem svatých na Rus se dostala, a posud v knihách bohoslužebných se drží, a z obecné mluvy ruské. Nynější ruské písmo graždanské vešlo za dob Petra Velikého v užívání.

O literatuře ruské promluvíme šíře v některém z příštích čísel tohoto listu.

(Pokračování.)

Nješto o obrazovanosti ili kulturi Karlovačke Krajine.

(Napisao Mijat Stojanović.)

II. Pobliži ogled.

Vidjesmo već u prvoj strani ove razprave, kako su ovdašnje zemljište, podnebje i osebni oblik zemlje ove malo povoljni i prijazni zemljedjelstvu ili ratarstvu. Ovdašnji Krajišnik ima malo zemljišta, i oranice njive i nedadu se ovdje pomnožati poradi strmih planinah, mnogih pećinah i hridnih vrletih. To je tim više požaliti, što se neda pomnožati zemlja oranica, što uz vladajuće ubožtvo i siromašto, pučanstvo se (hvala Bogu) sveudilj množi, dakle za prehraniti sve bilo bi neobhodno potrebito proizvadjati više toga. Zato je dakle potrebita

bolja obrazovanost, bolja kultura, da se sa ovoga zemljišta može pobirati obilatiji plod.

Za umno obdjelavanje zemljišta neobhodno su potrebita shodna ratarska orudja. Ovdje obično rabljena ratarska orudja plug su, drljača ili zubača, valjka i kola. Ovdje u Sluinskoj pukovniji imadu zemljedjeci osebnu vrst pluga bez daske razače i prevrtače, ralicom zovu taj plug, i upotrebljavaju ga ponajviše oruć novine i livade. Želiti bi bilo, kad bi si ovdašnji ratari nabavili bolje i laglje plugove, za koje bi trebali manje tegleće marve, a opet bi polje bolje uzorali. Veliki je nedostatak, što oru jako plietko i na sasma uzane slogove. Slogovi se sastoje jedva iz 5—6 brazdah, po čemu velika strana oranice sastoji se iz razorah, po kojih odtječe suvišja voda i po kojih neraste ništa. Samo dovoljno usipkano zemljište dopušća usjevu snažno se ukorenuti, od čega ipak zavisi hranenje bilinâ.

Drljača i valjka ovdje su još u prabitnomu stanju. Nalazi se malo, valjanih drljačâ, nego ratari služe se ponajviše drljačom trnarom, t. j. uzmu grm trnja, obtereše ovo kamenjem ili panjem, pak drljaju i sjeme pokrivaju zemljom. Pri prosu i drugom lahkom sjemenu može to biti dovoljno; ali pokrivajuć i žitno sjeme, razkidajuć veće grudve i ravnajuć njivu neobhodno su potrebite bolje drljače, barem drvenimi zubci providjene, koje, dovoljno obterećene čine skoro istu uslugu kao i one sgvozdemi zubci, a uz to jako su jevtine, jerbo ih ratari mogu sami praviti.

I valjka se ovdje nalazi, i ona je upravo ono ratarsko orudje, koje je ovdje jako koristno, jerbo njom se prikrućuje od naravi lahko zemljište pokle se zasije i zadrlja, zemlja se bolje pritisne na sjeme, nićuće korenje bolje prihvaća zemlje i vlaga u gornjem sloju zemljišta duže pridrži, a lahko zemljište nebude izvrženo sili vjetra.

Kola, kojimi se služe ovdašnji zemljodjelci vozéć djubre na polja, žito požeto na gumna, drva za gorivo, a istimi se služe i onda, kad daju predpregu, jako su nesgromna i težka, tarnice. Pò Josefinskoj česti ipak, gdje Krajišnici zasluživahu si mnogo novca kirijom, vozeć žito i drugu robu, što sad manje biva poradi željeznice, imadu već bolja okovana kola; u ogulinskih i sluinskih krajišnikah viditi je kola s gvozdenimi osovinami i posve okovana kola za teret, kao što su običajna po Štiriji i po Kranjskoj. U Karlovou vide se takodjer često, kao po Štiriji i Kranjskoj najjači i najtežji kirijaški konji, ali su svojina trgovacâ.

Obazrimo se sad još malko na samo oranje ovdašnje. Obično ore se samo jedan pút i to pod sjeme. Tu nije moguće usipkati valjano zemlju, nego ostaje ponajviše grudvasta, pak se moraju grudve razbijati trudno sikirom, a osim toga orući jedanpút neuništava se dovoljno i podpuno travurina, najposlje škodi ovo jedno oranje, što i onako mršavo zemljište nemože privlačiti u sebe iz zraka oplodjujuće dielke.

Iovdašnje oranice njive morale bi se barem dvapút orati, i to za ozimni usjev prvi pút mjeseca lipnja ili srpnja, pak onda pod sjeme; za ljetni usjev najprije u jesen na oširje brazde, pak onda u proljeće pod sjeme. Stalo je samo do pokusa, pak bi se čovjek uvjerio, kako je koristno dvapút orati. Tako se zemljište bolje usipka, travurina više izkoreni i zemlja uzorana privlači ležeć parložna mnoge oplodjujuće dielke iz zraka u sebe, što je upravo ovdje od najveće koristi, gdje je toliko malo djubreta.

Poznaje i ovdašnji ratar, kako je koristno djubre, ali ga neima i nezna si ga pribaviti. Moram uztvrditi, da je samo ovdašnji ratar sam kriv, što ima tako malo djubreta, i da bi ga za poboljšanje svojih poljâ mogao imati, kad bi samo znao s tim razumnije postupati. Od čega inače zavisi množina i dobrota (kolikoća i kakvoća) djubreta, nego od množine i dobrote marve, od toga, kako se marva uredno i valjano hrani i od načina, kako se skuplja djubre i kako se s njim postupa. Po momu mnenju i nazoru zadaća je buduće, poboljšane narodne škole, i u tom smjeru nastojati oko toga, da obuči narod u stočarstvu uobće, pak onda napose, kako treba valjano njegovati i hraniti marvu, da se obuči narod, kako se skuplja djubre i kako s njim postupa.

Vrsti žita, što se ovdje suje ove su ozimne: raž, nješto pšenice, napolica (smjesa pšenice i raži), ječam; ljetne: jarica, jar, metlaš, zob, proso, helda, sirak, kukuruz, krumpir, grah ili pasulj, kelj, kupus, repa itd.

O izboru vrstih žita, o pravoj hori za sijanje, o sjemenu, o kulturnom radu do žetve, dapače o samoj žetvi žita valjalo bi naputiti i obučiti ovdašnjega ratara bolje da postupa.

Najglavniji uzroci česte nerodice ovdje sliedeći su:

1. Dugotrajna i ljuta zima.
2. Kišovito, neugodno vrieme u jesen, kad se siju ozimna žita.
3. Rani mrazovi u jesen, kasni u proljeće.
4. Potopi koritastih i kotlastih zatvorenih dolinâ.
5. Vapnjenačni podanak na sušnih godinâ.
6. Jaki vjetrovi, dušući sad sa zapadoiztoka, sad sa jugozapada, te razgonjavaju i oluje i oblake.
7. Po Žumberačkom okružju počinu često poljski miševi znatan kvar.
8. Sniet u žitu, u pšenici i kukuruzu.
9. Nestašica, pomanjkanje kulture, i upravo u tomu grmu leži zec, u tom se nalazi glavni uzrok, što se ore plietko, slabo djubri, što se sije nevaljalim sjemenom, što se malo plivi i okopava. Manjka ovdašnjemu rataru obća naobraženost uobće, neuk je i nevjest, umno obdjelavati polje i zanimati se gospodarstvom, i proti tomu opet ništa drugo nemože pomoći uspješno, nego valja podići pučko školstvo, poboljšati pučku školu, koja mora postati najjačom polugom sveobće pučke na-

obraženosti, ako se ima podići kultura zemlje, ako se želi uspjeh zemljodjelstva, obrtnosti i zanata, napredak u svemu i svačemu.

Ovdje se mora primjetiti dosljedno, da samo pozvani, dobri, dovoljno naobraženi pučki učitelji mogu u stanju biti, učiniti pučku školu takovom polugom. Dobri, vješti poslenici zahtjevaju pako i zaslužuju takodjer dobru, dovoljnu plaću. Imaju li svi naši pučke škole učitelji takovu? Dosad još neimaju. Ovomu zlu valjalo bi svakako i prije svega doskočiti, ako se želi, da pučka škola srećno rieši svoju veliku zadaću.

III. Gospodarski sustav.

Ovdje leže njive jako razasute, raztrkane, različite okolnosti su prevelike, i zato nikako se nemože upotrebiti obći gospodarski sustav. O sustavu gospodarskom, poleg koga razdiele se njive na troje, što je drugdje jako obično, i uslied čega njive oranice podiele se na tri strane, te na prvoj strani sije se ozimno žito, na drugoj ljetni usjev, na trećoj parložnice ili se ostavi na ugoru, nezna ovdašnji ratar ništa. Ovaj sustav i neda se u ovih okolnostih upotrebljavati. Ovdje se računaju skoro sve njive u treći razred, jerbo se nedjubre, i zato rode slabo, pak bivaju žetve mršave. Takove su osobito udaljene njive. Ovdje se sije prve godine po djubrenju: pšenica, ječam ili i helda; druge godine: ozimna raž, kukuruz ili proso; treće godine: proso ili zob; onda se mora zemljište podjubriti ili ostaviti dulje vremena na ugoru. Krumpir sije se sad ovdje sad ondje. Pri pogodnomu vremenu pokadšto sije se po strnjaku proso, helda ili repa.

To se postupanje može označiti kao smeten, smućkan gospodarski sustav, već poradi toga, jerbo ga ovdašnji ratar često mienja, bolje rečeno, neima ovdašnji ratar nikakva sustava. Pomanjka li mu sjemena one vrsti žita, koju bi rada posijati, to on onda sije, što ima. Ako jedna vrst žita na jednom polju pri povoljnih odnošenjih pogode vremena urodi, on ju opet mahom sije, i tako sije često više godinâ zasebce kukuruz, krumpir ili proso po istom polju, dakle bez oduška žito poslje žito jedne i iste vrsti. Željiti bi bilo i od velike koristi za ovdašnjega ratara, kad bi se on obukom školskom i inače poučavanjem mogo čovjek dovesti do toga, da sijuć mienja žito, da poslje strni, kojom se zemljište jako slabi, sije plodove, koji imaju sočno lišće i sočne stabare, te koje izvlače svoju hranu više iz zraka, nego li iz tla, kao što je đeteljina, grahorica itd. Takovi se plodovi kose kao marvinska hrana prije nego se izklasaju, pak i plodovi, što se okopavaju. Na taj način može se skopčati sijanje marvinske hrane jako napredno sa ratarskim obdjelavanjem polja. Ovdašnji ratar sije malo ozimnoga žita, iz čega postaje i taj kvar, da u jesen malo ima posla sijuć; nasuprot u proljeće nagomila ga se toliko mnogo, da mu radeće sile neizmažu, obaviti sitvu kako valja u pravo vrieme.

To su sve zla, koja se ukloniti mogu samo podigavši obću pučku naobraženost i to pomalo, kaošto se vidaju stare rane. Ta zadaća može

se i mora se riešiti pučkom školom. Ova mora sva sredstva, kojimi razpolaže, upotrebiti i svu snagu na to uložiti, da barem sad uzrašćujući budući naraščaj odgoji se tako, kako bi postali iz njega sposobni, vješti i dovoljno izobraženi ratari. Sadašnji stari ratari mogli bi se jedva samo spotaći, obodriti živimi primjeri, da poprave i poboljšaju svoje poljsko gospodarstvo. Ovdje, žaliboże, neimamo po selih ni jednoga jedinoga bolje uredjenoga gospodarstva ratarskoga, koji bi služilo puku kao uzor i obrazac, za kojim bi se mogo puk povesti. Neima ovdje niti naselbinâ umnih, razboritih i poslenih, pomnjivih ratarâ, kakvi se pogdješto nalaze po gdjekojih mjestih u Slavoniji, u Sriemu i u Banatu, n. pr. Naidorf u Slavoniji, Nova Pazua u Sriemu, Jabuka u Banatu, ili česke naselbine u Romansko-Banatskoj pukovniji itd. Omlje se vidi očevidno i jasno, kako oni českí i njemački naseljenici umnim obdjelavanjem zemljišta postaju imućnimi, dapače bogatimi. Njihovi susjedi, Slavjani (Srblji i Hrvati) i Romunje povode se za liepim primjerom, pak jim dobro; sad se vide onuda posvuda dobro obdjelana polja, poboljšano ratarsko orudje, ljepši i čistiji stanovi, bolje skotogojstvo, imućan puk, koj usporedjen sovdašnjim može se nazvati bogatim.

IV. Vinogradarstvo, vrtlarstvo i voćarstvo.

Ovdje je vinogradarstvo jako neznatno. Ta grana poljskoga gospodarstva zahtjeva jako mnogo posla, što ga ovdašnji ratari mogu upotrebiti bolje obdjelavajuć svoje oranice njive, a podnebje ninajmanje nepodupira vinogradarstvo. Želiti bi bilo jako, kad bi se bolje postupalo sa ovdje postojećimi vinogradi. Ovi se jako riedko djubre, loze se pred zimu nezagrću, kolje nevadi i neslaže u postavu, nego trune berzo stojeć izvrženo svakomu uplivu zimskih nepogodâ vremena.

Od velike je koristi vrt blizu kuće, kad se dobro obradjuje. Daje dva, tri pút preko godine toliko plodovâ i zelja, nego drugo zemljište. Zelje je odraslo u vrtu zdrava hrana za ljude ljeti i zimi, pri čemu se prištedi mnogo kruha, a odpadci liepo se prihranjuje marva, što dobro upira u kola. Zašto nebi imala svaka krajiška kuća svoj vrt blizu doma, i zato ga nebi obdjalavala? Gospoda učitelji po selih imadu sva vrtove, i ovi su ponajviše dobro obdjelani, dakle mogli bi zemljodjelci jako lahko uputiti se i naučiti od učiteljah, kako se obdjelava vrt.

Ovdje je voćarstvo još jako nazadno. Ima jako malo voćnjakâ. Nalazi se poješto voća u Ogulinskoj pukovniji, a osobito u okolici manastira Gomirja i kod sela Vrbovsko, u Sluinskoj pukovniji i po obližnjoj civilnoj Hrvatskoj po gdjekojih mjestih. Plemenita voća nalazi se malo po vrtovih gospode učiteljâ, častnikâ i svećenikâ. Krajišnici razumjevaju se jedva kojekako kalemiti; ali oplemenjivati voćke prinoseć pupove i navrćuć nerazumjevaju. Njekoje pokušne vrtove kod školah nadjoh u dobromu stanju; ali Krajišnik nepokazuje, da što osjeća za to, jerbo slabo poznaje korist voća. Valjalo bi ga obučiti i osvjedočiti, kako je voće

dobra, zdrava hrana. I on istina jede željno voće, ali se nestara o tom, da ga sam proizvodi. Škola treba i u tom obziru puk spoticati, obodravati, da razplodjava svoje voćke, da ih oplemenjuje i bolje njeguje i kultivira. Ovdje mogu po većoj strani predjela prekrasno uspjevati voćke, što je već zasvjedočeno sa ono malo liepih voćakâ, što se vide pogdješto.

Već su i ovdje predlagali, narediti u prilog unapredjenja voćarstva, da se nedopusti nijednomu Krajišniku, oženiti se, dok nije prije zasadio i uzgojio stanoviti broj voćkicâ. Moguće je, da ovo neposredno silovanje, natjerivanje pomoglo bi umnožati voćke; ali ja sam neprijatelj svakoga silovanja i natjerivanja, sviklije mi se vidi obučavati, obodravati, spoticati i povoditi nasliedovanja vriednimi primjeri, koji silno djeluju. Najbolje je, obučavati mladež u pučkoj školi, kako se oplemenjuju voćke. Što se čini iz osvjedočenja i rado, drage volje, to i uspjeva.

Što se čini dobre volje,
To uspjeva ponajbolje!

V. Pčelarstvo.

Pčelarstvo je uzgredna struka poljskoga gospodarstva, koja je i jako koristna i s malim troškom skopčana. Ovdje je ta struka jako zanemarena. Istina jest, mnoga je okolnost nepovoljna za pčelarstvo ovdje. Duga zima, kasno proljeće s mrazom i smrzli, često prezaparno ljeto kao što kazuju ljudi živeći ovdje dulje vremena, nego što ja živim, jaki vjetrovi, oskudica livadâ ili sjenokošâ i bilinâ za marvinsku hranu, od kojih cvieće pruža pčelami najvažniju i najkrasniju hranu, oskudica voćakâ i lipâ, po gdjekojih predjelih nestašica i vode; sve su to stvari, što škode ovdje pčelarstvu svojim štetnim uplivom, a težko ih je svladati i odstraniti, ukloniti sputa. Osim ovih podnebnih nepovoljnih odnošenjâ leži krivica bezdvojbeno i u neshodnomu postupanju. Ja sam svojski nastojao propitati učitelje i ratare za stanje pčelarstva, i sudim iz onoga, što sam čuo, da se svakako neshodno postupa u pčelarstvu. Često se uzima zlo izabrano stanovište za košnice ili trnke (uljišta), ponajviše nije mjesto prosto, nego zatvoreno, neizvrženo jutarnjemu suncu, slabo zaklonjeno od sjevera, marva sbunjuje pčele, često pada kiša na trnke. Ove su spletene ponajviše iz rakitova šiblja, oliepljene mazom i govedskom skotinom, ili su slupane iz dasakah i stoje obično na zemlji ili na nečistima daskama, gdje jim miševi i zasjeke čine mnogo kvara. Pobjegnu mnogi rojevi s nepazljivosti, s neopreznosti. Zimi donesu se trnke u kakav kućni kut, gdje budu opet izvržene miševima i drugomu gadu, ili ih kadi dim i davi, što se iz pomanjkanja dimnjakâ razprostire cielom kućom, te očadjavi sva, da zbilja jako smiešno izgleda. Kradja je takodjer veliko zlo za pčelarstvo, do čim i sada pokradu tati prosto stojeće pčele, a predsudu obstoji u narodu, da, kad se ukrade jedan pčelac, svi drugi odlete nevidom. Ovdje se nalazi po šumah i pećinskih spiljah i divljih pčelâ,

kojim traže ući u trag Krajišnici i to prilježnije, nego što nastoje oko svojih domaćih pčelah. Svakojako mogli bi ovdašnji ratari pri boljoj njegi i obziru držati poviše pčelâ, te se daleko više tim pomagati i okoriščavati bi mogli. I u tom pogledu može, treba, valja i mora da pučka škola više čini, nego je činila dosele; ako želi odgovarati zahtjevom vremenu, ako želi pokazati se doraslom za svoju zadaću i izpuniti savjestno svoju svetu dužnost.

VI. Svilarstvo.

Po slavonsko-sriemskoj i banatskoj Krajini napreduje svilarstvo u zadnje vrieme. Ondašnji ljuti zaslužuju si tim liepe novce. Dakako Karlovačka Krajina manje je sposobna za tu kulturnu struku. Podnebje ovdašnje oporo je za murve ili dudove. U Sluinskoj pukovniji neima zaprieke, i tim se ponješto okoristiti. Ako bi ovo koje godine uslied nepovoljna vremena i omanilo, druge bi se godine to opet nadoknadilo. Ali neima prostorijâ, gdje bi se hranili svilci, i to je ovdje velika zapriedka, te nikad ništa iz svilarstva.

VII. Domaće gospodarstvo.

Ovo je ovdje posve neuredjeno. O, koliko bi se dalo prištediti pri tom, kad bi ljudi samo razumjevali, razdieliti svoje zalihe razmjerno na cielu godinu, ali ništa manje nego to razumjevaju, nego poslje žetve i dok još imadu što, troše bezobzirno, neumjereno. To je nikakvo gospodarsko razpolaganje, a tomu su ponajviše krive zadruge, iz kojih je nestalo dobrih, starih patriarkalnih običajâ.

Dosad biaše prva dužnost Krajišnika služba vojnička, zato ova zahtjevaše zadružno življenje, zajednička gospodarstva toli mnogobrojnih porodicâ, koje često samo ponješto ili bas ni izdaleka srodne nebiahu, što je škodljivo bilo za obrazovost zemaljsku i za razvoj obrtnosti. Tar zar neleži već u ljudskoj naravi, da više štedi, nevnije se trudi, štogod priskrbiti i steći, ako gospodari samo za sebe i za svoju djecu, nego živeć u zajednici s mnogimi osobami. Posve je naravno, da si čovjek ništa tad neodkida od ustah, nego uživa zajedničkoga dobra toliko, koliko samo oči i usta zievaju, a pri poslu napire se samo koliko je moguće manje. K tomu dolazi još u mnogoj krajiškoj obiteljskoj zadrugi neprestana svadja i razpra.

Mienjaju se kuharice, tako zvane reduše u mnogih kućah, pak se gospodari dar mar svakojako. A kakve su gospodarice, domaćice naše, niti pojma neimaju mnoge o domovodstvu. Podižuć ženske škole za posao valjalo bi doskočiti tomu zlu, i po naših već postojećih školah moralo bi se skrbiti o tomu, da se pruži prilika ženskoj mladeži, moći se naučiti barem najvažnije i najnuždnije, najpotrebitije što je iz domostrojstva i domaćega gospodarstva teoretički i praktički. Razumne i dovoljno naobražene domaćice najveće su blago u kućanstvu; bez takovih

će naš narod još dugo marat živiti u siromaštu, u biedi, nuždi i nevolji, jerbo bez valjanih domaćicah nemože domaće gospodarstvo nipošto uspjevati i napredovati.

U Krajini žive ljudi ponajviše od kruha ili hleba, koj prekomjerno jedu. Sa istim krumpirom jede puk kruh, i malo diete potroši svaki dan višje kruha, nego drugdje najjači čovjek.

A ovdje postoji pekuć kruh velika mana, zao običaj. Po ovdašnjih selih malo ili nigdje neima pećij za pečenje kruha, nego peku kruh pod pekom, gvozdenjarom ili u pepelu pogače podpepelke. Taj je kruh bez kvasa, sladak, pak se zato neda držati, nego se mora brzo pojesti. Zato se peče za svaki dan, često u jedan dan dva, triput. I stina jede se u slast, ali je to razsap, jerbo ga se tako daleko više troši, nego staropečena s kvasom zamiešena kruha, kakvi se nalazi dole po Slavoniji, po Sriemu i Banatu.

I u tom valja da pučka škola obuči narod, kako se jako štedi pekuć kruh skvasom, pak da ga spotiče i obodriti nastoji, da i on tako radi. Napraviti peći za pečenje kruha, kakve se vide po slavonsko-sriemskoj Krajini, mogli bi si sami ovdašnji Krajišnici s malim trudom i troškom.

Još je ovdje jedno zlo, koje sam spazio medju pukom po selih i po gradu u dane tjednih sajmovâ. Prostaku se sviklo jako piće. Uz svu veliku nuždu, u kojoj se nalazi često, prolaze svake godine znatne svote novacâ u žep krčmarâ, što bi se shodnije dalo upotrebiti na okriepljujuću hranu i druge potrebe. Tako razsipno, bez svakoga obzira na gospodarstvo postupati, tako slabo štedeć toli trudno stecene novce, mora puk sve više i više siromašiti.

Po Slavoniji i Sriemu nose ručkonose jelo za poslenikom, za poslenici (ratari, kopači, žeteoci, kosaci) u polje; ali ovdje idu poslenici obično kasno na polje za poslom, kad već sunce odskoči visoko, a uvečer povraćaju se zarano doma, dapače na podne idu ponajviše doma objedovati. Jelo valja da ponesu sa sobom ili nek jim ga donese ručkonoša. Tako se neće tratiti vrieme uzalud hodajuć simo tamo, pak će moći poslenici mjesto hodati utrudjeni počivati, kao što to i čine po Slavoniji, pak je rad naprednij. Poljski posao morali bi jutrom ranije odpočimati, a večerom produživati. Vrieme je novac! Tko gubi vrieme, gubi novac.

Vidi se uobće iz toga, što smo dosad spomenuli, da ovdašnji ratari sa ono malo žita, što ga nažanju, dobro nerazpolažu, valjano nerazdjeljuju i uobće neimaju najboljega domaćega gospodarstva, nekuće valjano. Oskudjeva jim obća nobraženost prieko rekavši, a osobito neuki su i nevješti u poljskomu gospodarstvu i u domaćemu. Pučka školo! tebi je dosudjena težka zadaća, podići obću pučku naobraženost, te naobraziti iz djece ljude, koji će biti u zvanju i stališu, za koj se odluče i zbilja ljudi za posao. Poljodjelstvo je sada zakonito obligatan predmet naučanja u pučkoj školi, i to nesmije ostati samo crno na bielu štampano

i pisano, nego mora postati živom živcatom istinom. Pučki (narodni) učitelji! mi ćemo si, gospodo, steći najveću zaslugu za milu domovinu i naš ubogi narod, ako u tom obziru srećno niešimo svoju zadaću. To će nam i poći za rukom s božjom pomoći, ako se samo ozbiljno trudimo i sve svoje tjelesne i duševne sile posvetimo samo svomu zvanju. Ako i nemožemo potraživati presjajne nagrade u našem skromnom, premda uzvišenom zvanju, ipak imamo već izgled, da je došla hora, nije barem daleko, da će sve školske i državne vlasti, ciela domovina, dapače cieli sviet bieli i šareni rado reći: Prosto vam bolje položenje u gradjanskom družtvu; vriedno je, da imate bolju plaću za udržanje života, da vam se zajamči i osigura vaša budućnost; da imate izgled na obskrbu u starosti i bolesti, i naša odavno gojena očekivanja zacielo će se izpuniti. Što je ipak vrhu svega toga, što sve to nadilazi i nadmašuje to je spokojna naša duša, mirna naša sviest pomislivši, izpunili smo vierno i točno svoje dužnosti kao učitelji i odgojitelji naroda, kao članovi gradjanskoga i državnoga družtva, unapredili smo sveobću pučku prosvjetu šireć svjetlo istine, i to vlastito priznanje velike je vriednosti, neda se dosta ocieniti. Sveobća pučka naobraženost velika je svrha, koja da se postigne moramo ulagati sve svoje sile. Postići koju veliku svrhu nije šala. Valja upotrebiti i primjerna, shodna sredstva, moraju se prinositi velike žrtve s naše strane, kao i sa strane sviuh drugih faktorâ pučkoga odgojenja, narodnoga naobraženja, dakle i sa strane države, domovine, cieloga naroda i svakoga pojedinoga sina, svake pojedine kćeri mile si domovine. Nesmijemo požaliti nikakva truda, nikakva napora plašiti se, od njega zazirati, gdje se, kao u ovomu slučaju, radi o obćemu dobru domovine i države, nego moramo složno u ljubavi bez razlike vjere i narodnosti podupirati se medjusobno, obodravati i spoticati i neprestano zatajivajući sami sebe raditi oko velikoga djela sveobće pučke naobraženosti. Put, kojim se dolazi k tomu liepom cilju, poboljšanje je pučke škole, a ovo se može postići samo, ako se mi učitelji sami popravimo, poboljšamo; ako se dovoljno naobrazimo, neprestano radito oko svoga daljnjega naobražavanja u pedagogiji i didaktici, a uz to izpunjujemo svoje dvostruke dužnosti kao odgojitelji i učitelji djece savjestno i točno, a svestrano. Štogod tko ozbiljno nastoji, to i postigne, to može i učiniti, samo naravno mora biti sposoban za svoje djelo. Nevježa sam svoja hrdja i nesreća!

VIII. Druga, ina privreda.

Ovdašnji Krajišnici imadu samo malo i manje plodna zemljišta, oranice, s kojegu samo riedko u dobrih godinah dobivaju žanjuć, koliko trebaju žita, te zato često nastaje skrajnja nužda, pa uz sve to ipak se slabo staraju, zasluživati kojim drugim načinom štogod. Ima mnogo drugih gorskih stanovnikâ, gorjanâ, koji tagodjer neimaju mnogo oranica, zemljišta za oranje, da bi mogli živiti o tomu. Ali oni ipak žive, jerbo

su umješni i vješti, drugim načinom, drugim zanatom i radom privrediti si ono, što nemogu obdjelavajuć svoje polje. Mnogi Švicari neimaju nikakvih oranicâ, nego same sjenokoše i pašnjake po alpah, pa žive ipak o proizvodih svoga stočarstva i o raznih rukotvorjih, čim si zaslužuju toliko, da su u stanju, nabavljat si kruh i sve druge potrebštine za život. Tirolci prave ćilime i nose ih po svietu, te prodaju. Gorjani u českoj predu i tkaju, te se izdržaju. Stanovnici oko Anaberga (?) zanimaju se praveć čipke; muževi, žene i djeca sudjeluju pri tom, isti starci sjede i pletu čipke do njeke dobe noći posluju. I slamno pletivo napreduje ondje žurno. Gorjani Crnolužci (Schwarzwäldler) prave drvene ure (sate), Berhtoldgadjani razne drvene stvari, dječje sigračke, i zaslužuju puno novca. Skrajnje je vrieme, da i kod nas ovdje misli puk na to, kako bi bilo moguće, bolje se pobrinuti za vlastito izdržavanje. Zašto nebi i ovdje ljudi poput drugih narodâ preli, tkali, pravili ćilime, drvenu robu u veliko, n. pr. drvene čanke, tanjire, činije ili zdjele, žlice ili kašike, korita, naćve, karlice, drvene obruče, vesla, lopate, vile, razboje, košarice, sepetiće, dječje sigračke, gajbe, krletke, palice, držalice, kosišta, vodire, slanike, žličnjake, stolčiće, klupice, saonice, kamiše, vretena itd. itd. praviti mnogo toga, pak prodavati po svietu; zašto nebi?

U Erdelju puk je glede oranica u većoj zapari nego ovdje. Ondje je veca oskudica njivâ, dapače ima ondje obitelji bez posjeda ikakva zemljišta, pa opet žive, i to bolje, daleko bolje nego ovdje, jerbo su obrtniji i umješniji. Ondašnji ljudi hode u vrieme žetve po cieloj zemlji od mjesta do mjesta, te mlate i vrše žito za pogodjeni ujam. Poslje njekoliko mjesecih opet se povrate doma i donesu žito, što su ga tako zaradili i privredili, i od toga živi ciela obitelj veću stranu godine. Oni podsiecaju, pile, ciepaju drva po šumah, pak prodaju, te se izdržaju. Dobivaju drva po carskih šumah plaćajuć propisanu pristojbu za drva. I ovdje bi mogli Krajišnici činiti to isto, kao Erdeljci, pak se pomagati prodajuć drva. Kao vozači i drvari zaslužuju i sada Krajišnici ovdašnji liep novac, ali da su obzirniji, prilježniji i obrtniji, mogli bi se osigurati cielo svoje izdržavanje života. Zimi bilo bi bez uvjetno potrebito, da se ovdašnji Krajišnik čim god zanima, bilo či memu drago, da nastojava, štogod si privrediti, mjesto što samo siece potrebito drvo za ogrievo i vozi doma, pak loži vatru i sjedeć uz nju peče zube. Ako tko izmedju njih nezna ništa drugo raditi, neka barem pomaže ženi presti i tkati, kolovrat predase, junački sine! Nije sramota raditi, nego sramota je bezposličiti i ljenčovati. Svako vrieme, što ovdašnjemu rataru preostaje sredivši poljske poslove, treba da upotrebi, kako bi drug im načinom štogod privredio i zapatio.

Poboljšane pučke škole mogu i ovdje s vremenom poboljšati sadašnje lošo stanje. Promaći obću pučku prosvjetu i naobraženost jedino je sredstvo promaći, unaprediti poljodjelstvo, obrtnost i zanate; bez toga nikada ništa. Sve u tom obziru po momu mnenju zavisi od revnosti i rada

gospode pučkih učiteljâ. Ako se ima obrazovanost, kultura po selih podići, to će biti djelo pučkih učiteljâ u prvom redu, pak svećenikâ i drugih poglavarâ i starešinâ. Najprije valja neuke naučiti, obučiti, uputiti naukom i dobrim savjetom i primjerom. Zasad je najnuždnije glede ratarstva nastojati, kako bi ratar došao do više djubreta i do proizvadjanja marvinske hrane.

Dakako i na taj način napredovati će se polahko, al' će se ipak napredovati, ako samo pučka škola postojano bude nastojala, da se željena svrha postigne, i ako ju budu pri tom svojski i dovoljno podupirale sve školske, mjestne i državne vlasti.

Bože daj! Bože daj!

Напредовање основнијех школа у Црној Гори.

Просвјета је најоштрији мач против свијух непријатеља напредка свакога народа и цијелога љутства. Ово је увјерење овладало данас у свијема крајевима образованога свијета, па је продрло и ову јуначку земљу вјечитијех ратника. И данас већ за неколико година само, показао се у нас најсјајније успјех тога увјерења. Тако рећи до јуче показиваше се на Црну Гору као на пусту оазу на широком пољу јевропске образованости, а данас се износи она као примјер за углед, шта се може за кратко вријеме постићи, кад се озбиљно прегне. Баш ту скоро читасмо у једном њемачком (бечком) листу, гдје се преузноси просвјетни напредак Црне Горе, а кори се Аустрија, што је своју Далмацију, сусјетку Црне Горе запустила у школству, да неможе горе бити. То је доиста ласкаво за Црну Гору, али је у свему истинито.

На ово ће многи запитати: одкуда наједанпут толики успјех у Црној Гори! Узроци су јасни, и они леже баш у ономе, што је једино у стању да унаприједи народну просвјету, а то је: необична вриједноћа и природни дар црногорске дјеце, велика и постојана трудољубивост учитеља, ријетка љубав према школи самијех Црногораца-родитеља, и напошљетку, што је највише припомогло данашњем напретку, необична брига, заузимљивост и пожртвовање за просвјету Њ. Св, кнеза Николе I. Тешко ће те игдје наћи, да дјеца овако радо и лако уче, као што је и ријадак примјер да родитељи с толиком љубављу шиљу дјецу у школу, као што то црногорци чине. Стари Црногорац који незна ни писма „аз", жалећи што он није имао прилике да што научи, шиље најсрдније своје дијете у школу, и још

се незна, да је власт била принуђена родитеље на то натјеривати. Учитељи уз то полажу толико труда, да тијем у многоме надокнађују оно, што стрелом својом нијесу постигли. Као лијеп примјер њихова озбиљна труда наводимо то, да су ту скора сви учитељи једнога нашег окружја из сопствене побуде држали „учитељски збор“, што је први у Црној Гори.

Све ово што до сада рекосмо, навелисмо само зато, да читаоци лакше виде какав је данас успјех нашијех школа и како се дошло до њега, а сада ћемо прећи на саму ствар, о којој смо наумили говорити, а то је, о првоме почетку школа у Црној Гори и о напредовању њихову до данас.

Црна Гора је једина слободна земља српска, у којој од толико бјекова станују борци за слободу српства и човјечанства. Јер Црногорац бјеше одсуђен да на вјечитој стражи стоји за своје име и језик, за своју вјеру и народност, за своју слободу и независност. У овој се земљи, од кад постоји, одгајаху јунаци за бојно поље против оппітега душманина напретка људскога; њина је једина забава била свагда оружије у приправности држати и готови бити сваки час сили непријатељској на сусрет изаћи. Та је једина забава и брига Црногорца била све до скора. Он се мало кад о душевном развитку своме бринуо, нити је до год 1834 и једне школе у Црној Гори било, изузимајући њеке монастире као: Морачу, Острог, Пиперску ћелију, Ждребаник, Брчеље, Ораовац, ћелија Ријечкога града и Добрска ћелија, и којима су калуђери приватно по ђекојег младића у читању и писању обучавали, и толико приправили, да су по нужди свећеницима постали. И у Цетињском монастиру учило се по њеколико дјеце још у оно доба, док осим монастира никакве друге зграде на Цетињском пољу било није.

Од тијех истијех младића, што су по манастирима учили, постајали су главари и свећеници, и то су били синови најодличнијих Црногораца.

Године 1834 под владом владике Петра II Петровића заведена је на Цетињу прва основна школа, у којој се до 30 младића васпитаваху. Учитељ те школе био је Петар Ћирковић Которанин. Но и та школа бивала је више пута прекидана због непрекиднијех ратова између Турске и Црне Горе, јер ученици морадоше се оружја у вријеме рата латити. У овој школи предавало се у највишој теорији катихисих, свештена историја, рачун и писање с читањем. Други учитељ у истој школи био је Лазар Влаховић, који је изузимајући црквено појање све као и први предавао. Од овијех ученика по потреби земље узимати су за сердаре, војводе и капетане. За овим дошао је за учитеља поменуте школе Архимандрит Петроније Лујановић војвођанин. Овога пак по кратком времену замјени Тодор Иванчић, који осталијем наукама дода још и српску граматику; овај наскоро оста-

вивши урну Гогу замјењен буде учитељем Ђорђем Срдићем, који је све горепоменуте предмете додавиш још и историју Црне Горе по начину старе методе предавао. Тако траја све до смрти владике Петра II (год 1851.)

По смрти владике Петра II дође на владу кнез Данило I. и он постави исту школу у бољи ред. Као велики љубитељ народне просвјете и као добар отац свога милог народа, заведе поред исте школе о свом трошку и „благодјејаније“ за 30 ученика, у којем су ови цјелокупно издржавање своје имали. Ову школу заступао је привремено Цетињски Архимандрит Никанор Ивановић Његуш. Но почем му друге његове дужности недопуштаваху као учитељ дуго остати, замјењен буде Антонијем Мацуром. Исти је учитељ све до год. 1856. с врло добрим успјехом дужности својој одговарао, истина да се и он више напаметног но практичног начина држао. —

Прави је значај ова школа добила год. 1856. под. учитељем Стевапом Петрановићем Ђаконом. Исти је Петрановић по дозволењу кнеза Данила подјелио ову основну школу на пет разреда и увео све оне предмете, који се у Задарској Семинарији предаваху, као: Антропологију, Догматику, Ерменефтику, Реторику, Психологију и др. Овај се течај имао за пет година свршити; но почем је Петрановић 1859. год. Црну Гору оставио, тако се овај течај ни свршио није.

По одлазку Петрановића из Црне Горе дође за учитеља на Цетиње Никола Мусулин, Томирац из Призрена. Овај преустоји школу у четири разреда, и предавао је предмете по својој вољи и начину до год. 1861. Исте године при устанку Херцеговачком остави школу и оде Луки Вукаловићу. — Одма по одлазку овога прими исту школу цетињску Ђакон Филип Радичевић.

Кнез Никола I. који је душом и срцем одан науци и просвјети свога народа, видећи да му питомци добро напредују, и да би и још боље напредовали, кад би се истој школи још један учитељ придодао, — нареди, да се подијели иста школа на два одјелења, и постави за учитеља на III. и IV. разред цетињ ског Цароха г. Стевана Капичића, а на I. и II. Ђакона Радичевића, је који у свијема разредима и пјеније црквено предавао. Тако траја све до свршетка 1863. год. Под овим је учитељима теран такође понајвише теоретичан начин, но опет се рећи може, да је успјех добар учињен, које се једино труду истих учитеља приписати има.

При свршетку год. 1863. на предлог Цетињског Архимандрита Никифора Дучића буде поред основне школе заведена и Богословија. За професоре тога завода буду постављени Арх. Дучић и Филип Поповић. Но завод овај по истеку године би прекинут због големијех трошкова. Од ученика истог завода буду двојица за учитеље постављени, и то Михаил Челићевић на Цеклињу а Живоин Павићевић

у Црњици, који се и данас као учитељи и свећеници налазе, и међу прве учитеље данашње школе уврстити могу.

Године 1864. постављен буде за надзорника цетињске школе Арх. Дучић, учитељ Радичевић за секретара црногорског сената; а парох Капичић оставивши својевољно школу, остаде опет школа без учитеља; но брзо за тијем буду за учитеље наименовани Михаил Мршић и Божидар Новаковић, оба из Далмације. Под овом двојицом почела је цетињска школа боље напредовати. За вријеме овијех учитеља започео се уваћати у школи приповједајући и разумјевајући начин, ма да се по новом методу радило није. Доста тога, да је под њима све до год. 1867. школа врло добро напредовала. Њих двојица желећи даље науке продуживати оставе учитељство, а на њихова мјеста постављени буду ђакон Радичевић и Г. Спиро Ковачевић Далматинац, који се данас као професор Цетињске богословије налази.

Споменути ми је овђе, да је школа под Г. Спиром Ковачевићем тако напредовала да се боље исчекивати није могло. Он се држао стварности, и приповједајући начин код овога је јако истериван. Тако траја до год 1869. Исте године отвори се Цетињска богословија, г. Ковачевић постаде професором, а на његово мјесто за III. и IV. разред буде за учитеља наименоват Димитрије Анђус, који је само годину данас звање то обављао.

Цјело школовање од год. 1834—1859. било је по нужди, и рађено је само у толико, да би се ученици што више у писању и читању извјежбали; нити се гледало штаће се ни како предавати, но је сваког учитеља једина задаћа била та, школску дјецу у робској строгости држати, и више је тољага радила но и сам учитељ. У погледу те строге дисциплине тјерано је тако све до најновијега времена.

Од год. 1859. добила је цетињска школа прави свој значај, и онда се одпочео прави рад и то под учитељем Петрановићем. Труд истог учитеља био је неоцјенив, и заиста му се у похвалу уписати има. Толико се само примјетити даје, да је врло слаб педагог био, почем је онакове предмете за основне школе узео био, који се ни у вишим школама непредају; а отуда се закључити даје, да није познавао природу дјетета, нити умне снаге нихове, и колико је дијете и неразвијени ум његов у стању схватити. Има и данас живијех свједока, који о неизмјерном труду г. Петрановића причају, но и то веле, да ог дјекојим предметима као што је Ерменефтика, Реторика, Логика и др. ни појма немају, и да и онда поред свег толковања г. Петрановића схватити немогаху.

До год. 1861. и то до владе данашњег господара Црне Горе кнеза Николе I постојале су осим Цетињске школе још две у цјелој земљи, и то на Цеклињу и Брчељи. За кратко вријеме држао је учитељ Срдић школу и у доброској ћелији, но из њекијех узрока морала је престати.

Подизање школа започето је тек год. 1864. под кнезом Николом, којем је једна од првијех брига била та, да народ душевно изобрази, те започе по свијема крајевима своје државе школе подизати и учитеље намјештати, и данас веħ има у Црној Гори 40 основнијех школа, у којиема се преко 1900 ученика књизи уче.

Немогу пропустити да и о томе коју ријеч непрословим, одкуд се толики учитељи и толике школе у овој кршној земљи издржавају.

Ово имамо мудрој увиђавности и бризи данашњега Митрополита Црне Горе г. Илариона благодарити. Исти врли Митрополит обилазеħи 1868. год. Црну Гору, и нашавши да се приходи од монастирскијех добара узалудно тлаче и тамане, предложи Ђ. Свијетлости кнезу, да се приходити на школско-црквени фонд употребе. Предлог тај буде од кнеза својски прихваħен, и тако се од год. 1868. добра свију црногорскијех манастира издају под закуп; а са новцем тим плаħају се сви учитељи, калуђери па и сам Митрополит.

Начин предавања све до год. 1870. био је теоретичан и радило се по старој методи, изузимајуħи пошљедње вријеме, када се веħ мало и на практичном пољу радити започело.

Као што је напред казано, под владом данашњег Господара Црне Горе кнеза Николе I. почела је Црна Гора на просвијетном пољу напредовати. За њеколико година подигнуто је до 40 основнијех школа, женски завод и Богословија. Сви даклем учевни заводи, који данас у Црној Гори постоје, основани су очинском бригом кнеза Николе, који је душом и срцем одан свој народ усреħити и учврстити, и до тог ступња изображења довести, да би се скорим с другим просвјеħеним народима што пре успоредити могао. Под владом Његовом добиле су школе други вид. Од год. 1870. почело се у њима сасвим озбиљније радити. Данашни управитељ цетињске богословије г. Милан Костиħ, кому је главна управа над основнијем школама привремено дата, старао се да школе у бољи ред доведе, те тако на свршетку школског течаја год. 1869-70. позове све учитеље Црне Горе на Цетиње, гдје је са овијема шестнедељни практични течај држао.

Да би се увидило колико су учитељи начин новог предавања, схватили, и колико су дјеца у појединијем предметима напредовала, био је од више власти изаслан Цетињски учитељ, да по цијелој Црној Гори испит држи.

По истоме извјешħу дознало се да је успјех огроман учињен, изузимајуħи двије три школе у којијема су учитељи у настави мало напустили.

Што се појединијех предмета тиче, оволико се реħи може, да је толико урађено, да се више ни од онијех школа у којима се од дужег времена ради изискивати неби могло.

Наука вјере коју учитељи сами предају предавана је практично,

поред тумачења и разјаснења свију молитава; доводећи у свезу са јеванђељем, изрека Св. Писма, библичнијех приповједака, житија светих и другијем црквенијем пјесмама са обзиром на поједине празнике.

Рачун је истериван како умно тако и писмено врло добро, и из одговора дечијих увидило се да су схватила, и да рачуне и у приватном животу употребити знаду.

Писање је израђивано по методи, и дјеца пишу не само лијепо, но и правилно. Што се разлагана ријечи, а и граматична истеривана у старијим разредима тиче, голем је успјех учињен; и дјеца без нагађања на стављена им питања са похвалом одговарају. Из читана и разлагана, упоред науке гледана, мишлења и говора поред приповједања моралнијех приповједака успјех је лијеп као и код других предмета учињен. Цио успјех има се неуморном труду учитеља црногорскијех приписати, који више за образ и поштење но за плату раде.

Оволико сам имао у опште о напредовању школа Црне Горе до год. 1870. рећи; а другом приликом гледаћу да у вашем поштованом листу о данашњем напредовању цетињских школа коју ријеч напишем.

ГАВРО ПЕШИЋ,
цетињски учитељ.

Летимички поглед натраг у историју школа у Србији.

Довде још није био нађен никакав сталан извор за издржавање учитеља основ. школа. За то 14. Дек. 1855 влада постави овај закон:

„Свака пореска глава па и чиновници, пенсионари, свештеници, учитељи, кметови и сви други житељи нашега отачаства, који имају стално пребивање и известан начин живота, да плате по 2 цванцика годишње на издржавање основних школа, а да престану сви други призези у име школа до сада купљени.“

После тога долази опет ново устројство основних школа.

У овом новом закону ово су главније одредбе:

1. 400 домова могу само имати право да отворе школу на рачун фонда;

2. Већи су захтеви постављени за учитељску способност, али је остала стара немогућност да они стеку ту способност;

3. Школске се зграде морају градити све од тврде грађе, по одобреном плану;

4. Учитељска је плата подељена на четири класе, од којих је највећа била 200 талира а најмања 100. Класе су биле везане за одређена места. С 200 талира могао је бити само један учитељ, у Београду, са 180 њих око 7—8, а сви други су имали од 170 па на ниже.

Нова се школа могла отворити само по одобрењу законодавне власти.

У једно се другим законом уреди и школски надзор: место дотадашња два управника, поставише се у министарству четири секретара, којима, као главно, бејаше брига о основним школама.

Тај је закон, или боље да кажем, онај други о школама, важио је својих шест година . . . .

Година 1863 (11. Септембра) донесе нов закон и основним школама, који и данас важи.

У томе закону находимо ове главније олакшице за народно образовање:

1. Не тражи се 400 домова па да се отвори нова школа него 25 ђака.

2. Не мора бити школа од тврде грађе него само светла, пространа и здрава.

3. Одобрење за отворање школе не мора давати законодавна власт, него се то сврши између општине и министра.

4. Четврти разреди могу бити и по селима и по варошима. И

5. Учитељске су плате у неколико повећане; оне су подељене на 10 класа, од којих

Прва има	300	тал.	и	може	је добити	30	учитеља
Друга	275	„	„	„	„	15	„
Трећа	250	„	„	„	„	20	„
Четврта	225	„	„	„	„	25	„
Пета	200	„	„	„	„	30	„
Шеста	180	„	„	„	„	40	„
Седма	160	„	„	„	„	50	„
Осма	140	„	„	„	„	70	„
Девета	120	„	„	„	„	100	„
Десета	100	„	„	„	неодређено.		

Ове класе нису везане за места, него се дају према личној вредноћи учитељевој. *)

*) На тем година после издања овога закона у Србији беше 343 мушке школе, а 35 женских, 417 учитеља, 35 учитељке, 15.359 ученика и 2048 ученица. То је било на крају 1867 године.

Ради потпуности овога прегледа да додамо још ове редове:

До 1844 године у Србији није било ни једне женске школе. Од тога доба тек почеле су се оне мало по мало јављати, те данас ваљда нема ни једне варошице у Србији, која не бу имала и женску основну школу, а имају је већ и нека села.

Довде летимице набројасмо шта је рађено за основне школе у Србији али то већином за спољашњу њихову страну. Унутрашње њихово уређење, њихов рад, који им даје живот и цену, био је некако напуштен. Човек се убезекне кад види за тако кратко време толике законе за школе, при свакоме закону пак незаљуљано царство прећашње спромаштине у унутрашњој школској уредби и раду. А и томе је се ласно досетити: сва средства за школе у нас извиру из овлашћења које даје закон, на су с тога, по својој прилици, различити управници журили се да законом прибаве својој радњи шире поље, а од тога да се обрађује колико се кад може и како се може. С тога је у нас готово редовно ишао параграф па рад, а никад најпре рад па тек онда параграф.

Међу тим све сведочи, да се ценила улога народнога васпитања и образовања путем школе у општем народном напретку; одавала се пошта бризи о народном образовању. Још за првог устанка славни Доситије позван би на столицу министра просвете; под кнезом Милошем просветна струка прва доби својега министра (у лицу Стевана Стевановића), а године 1861 кад оно изађе закон о центалној управи, просвета доби прво место после правде у земљи. Тек је све то било за спољну страну.

Године 1865, у јесен, кад се слаше младићи на страну ради наука, одабра се један да сврши философију на онда да проучи и педагогију.

А године 1867 пред јесен, по предлогу министра г. Цукића, дозван би овамо, дотле већ на великом гласу на оној страни, др. Ђ. Натошевић, и отпоче се многи жив говор о народним школама.

Натошевић обиђе школе у Београду и у неколиким окрузима. О стању тих учионица он написа узвештај доста живим бојама. Оштрина овога суда могла је повредити многу осетљивост, али свакојако долазак овога човека и његова оштра критика била је од велике користи српској школи, па и само тиме што су многи људи, дотле о лако све узимавши, озбиљније загледали у ствар.

У то просветна струка, 1. Јануара 1868, доби норочитог министра место дотадашњег заступника Г. Црнобарац, одменивши г. Цукића, састави комисију која саслуша Натошевићеве примедбе и предложи и сама неке измене у школама. *)

**) На предлог г. Црнобарца изашао је 12. Марта 1868 Nro. 782 закон, који огласи потпуну слободу за правопис, коме је наука једини законопоставник.

Још раније пак препоручено је државном питомцу, г. Ст. Д. Поповичу, да оде у Готу и да тамо на учитељској школи слуша неке педагогијске предмете и упозна се са стањем савремене педагогије у Немачкој.

Топчидерска катастрофа, као многом којечему другом тако и овом била је на велику штету; али ипак, ако је г. Натошевић доцније иступио из службе, пређашња се струја није уставила.

Г. Матић, дошав на управу просвете, показао је свуда и у свему особито заузимање да помогне народном образовању.

Између свега најглавније му је, што се својски заузе за учитељску школу, која је била „драга жеља“ свију пријатеља народнога образовања још од 1838 а данас је већ жив завод у нашему Крагујевцу.

Велика комисија за школе, коју он састави у пролеће 1869, бавила се скоро годину и порасправљањем питања из свеколике школске области.

Све то скупа помагаше да се боље осветли прави школин задатак, и да се тражи јача снага за вршење школинога посланства. Напредак је велики већ и у томе, што се сада више говори: шта да се ради у школи и како, него колико да буде школа и какве да су.

(Свршетак следује.)

Vpljiv novih šolskih postav na slovensko ljudsko šolstvo.

O novih šolskih postavah v Avstrij se je v posameznih deželah in pri posameznih stanovih jako različno govorilo in sodilo. Tu so jih do neba pozdvigovali, tam pa ravno nasprotno — v blato teptali. Nekteri so jih neizmerno hvalili, drugi jih pa niso mogli dovelj grajati. Nam naj bode danes dovoljeno, da izrečemo svoje skušnje in pozvedbe o tem, kakošen vpljiv so imele nove šolske postave do sedaj na slovensko ljudsko šolstvo. Iz tega se bode po tem tudi nekoliko razvidelo, kakošne vrednosti so ti zakoni za omenjeno šolstvo.

Pri tem našem opazovanje nam je treba razločevati šolstvo na Kranjskem, Štajerskem, Koroškem in Primorskem; kajti v vsaki teh dežel vladajo druge razmere, in to zlasti gledé šolskih uradov, ktere moremo kot nove šolske vredbe najprej omenjati.

Na Kranjskem so šolska svetovalstva v vseh verstih tako sestavljena,

da se šolam v narodnem obziru ne godi več krivica, kakor se je godila pod prejšnjim nadzorstvom v preveliki meri. Na čelu vsemu kranjskemu šolstvu je deželni šolski svet v Ljubljani, v kterem so možje, sploh znani kot pervi domoljubi in podporniki naroda slovenskega. Dobivši zanemarjeno šolstvo v roko, je ta urad koj v dolgih sejah marljivo se posvetoval, kako pomagati, da se ono opomore in okrepča. Kmalo po svoji ustanovitvi izdal je bil zeló pravične in potrebne določbe zastran učnega jezika v ljudskih šolah na Kranjskem. V tej okrožnici je bilo izrečeno, da je učni jezik po šolah kranjskih slovenski, nemški samo v šolah na Kočevskem in v neki vasi na meji koroški. Zastran učenja nemščine pripustil je prav modro deželni šolski svet posameznim šolam, da se na ta predmet le toliko ozira, kolikor želé ali potrebujejo srenje. S to določbo je nehala neprimerna, krivična, do onih dob veljavna navada, da se je v 3. in 4. razredu na glavnih šolah rabila nemščina kod učni jezik.

Razun te hvalevredne določbe je deželni šolski svet veliko umnega ukrenil na povzdigo kranjskega šolstva. Preskerbel je šolam mnogo učnih pomočkov, dal učiteljem več denarne podpore in za napravo novih šol naganjal podložne šolske urade. Pod njim so se začeli kranjske učitelji čverstejše i pogumniše gibati, zavedajo se sedaj svojega važnega poklica vedno bolj in bolj, in delavajo že v smislu narodovem na pravi korist naroda slovenskega.

Vsega tega popred ni še bilo; toliko poguma in narodne zavesti poprej med njimi ni še bilo.

K temu je pripomogla tudi sestava okrajnih šolskih svetovalstev na Kranjskem, kterih udje so pravi domoljubi. Se ve, da je sedaj še le začetek nove šolske dobe, da vsi ti šolski svetovalci ne razumejo še važnosti šole in imenitne svoje naloge. Pa upati je, da se tudi te male pomanjkljivosti na boljše obernijo. Skoro najmanj se brigajo krajni šolski sveti za svoje šolske zadeve, in več časa bode še potrebovalo, da se ti domači šolski svetovalci za šolo ogrejejo.

Gledé nadzorstva imele so toraj nove šolske postave do sedaj dober vpljiv na kranjsko šolstvo. Druge nove šolske vredbe dobile so na Kranjskem dosihmal le deloma veljavo. Splošni ukazi ministerski pokazali so se koristni, toda natančna njih izpeljava ni bila še mogoča.

Na Štajerskem so nove postave za slovensko šolstvo le deloma ugodne. Plača se učiteljem pač od števa v denarjih, za učne pomočke skerbi se nekoliko, šolsko obiskovanje je tu bolj v redu; toda slovenski jezik, kot materni jezik mladine, premalo se goji, nemščina ima prednost, učitelji slovenski se tu kot taki manj kazati smejo, kajti okrajna in tudi krajna šolska svetovalstva po štajerskih slovenskih pokrajinah le malo poznajo ali prav za prav nočejo razumeti pravega jedra ravnopravnosti jezikov.

Deželni šolski svet v Gradcu, obstoječi iz Nemcev, pa tudi ne ugo-

varja temu, ako se na slovenskih šolah bolj ozira na nemščino kot na materni jezik mladine in na praktične znanosti. Tudi plače učiteljev na slovenskem Štajerskem so pičlo odmerjene.

Mnogo boljše zaslužke imajo nemški štajerski učitelji.

Po vsem tem smemo reči, da za ljudsko šolstvo na slovenskem Štajerskem so nove vredbe šolske le malo koristile, v narodnem obziru, namreč gledé slovenskega jezika, pa marsikaj škodovale.

Na Koroškem vladajo po slovenskih krajih še žalostnejše razmere.

Tam je mnogo učiteljev primoranih, da šolo germanizirajo. Druge vredbe so zboljšale morda učiteljem nekoliko materijalno stanje, vredila se je morda tudi ta in una slovenska šola, a kaj pomaga, če slovensko ljudstvo ne bo užilvalo njene koristi, če bode šola služila samo v ponemčevanje mladine?! Tudi tu izvirajo te neugodne okoliščine iz raznih šolskih svetovalstev, ki so sestavljena iz mož, ki želijo, da bi se narod slovenski potopil v veliki Nemčiji, a ne pozdvignil se s pomočjo svojega materinega jezika — kot samostalen narod.

Na Primorskem se za šolo ni še nikdar dovelj storilo, a tudi nove šolske postave niso mogli ondošnjo ljudstvo za šolo vreti.

Za napravo novih šol se na naši južni meji malo misli; največ se je v tej zadevi storilo v Terstu — toda za Italijane — in v okolici teržaški.

Goriškemu in isterskemu dež. šolskemu svetu pa ne gre čast, da sta mnogo novih šol ustanovila. Krivica slovenskemu jeziku v isterskih in teržaških šolah se pa z vrivanjem laščine večkrat primeri.

Tudi sicer še malo veje duh novih šolskih postav v južnih deželah naše Avstrije.

Iz tega opazovanje se razvide, da imajo na Kranjskem nove šolske postave najboljši vpljiv, da pa v ostalih deželah slovenskih niso prinesle obilo sadâ za slovenski naš rod. Postave niso sicer tega krive, a krivi se tega našemu narodu sovražni možje, ki so jih v njegovo škodo izpeljavali. —

Pučka učiona u Dalmaciji.

Zadar u Ožujku 1872.

Moja će se častna družina biti čudom začudila, što već u prvom svezku „Slavjanskog Pedagoga“ ne namjeriše se na nijedan doglas iz Dalmacije; i jedva da će se biti zadovoljili s ono malo riečih, štono ih, mimogred, reče o stanju pučke učione u ovoj važnoj česti hrvatskog nam naroda, u krasnomu svomu prvomu dopisu, naš bivši predsjednik I. hrvatske obće učiteljske skupštine, veleuč. g. Ivan Filipović. Da se

ovde š njimi opravdavam, navodeći mjestne i osobne okolnosti, koje mi dosad nedopuštiše da udovoljim pravednim njihovim željam, cienim, bilo bi suvišno; ter, bez druge, letim na samu stvar, na opis, naime, ako i ne najtočniji, našeg pučkog obučavanja.

Čudnovati je pak slučaj što mi za tu stvar pruža dosta sjegurne podatke jedan rodjeni Čeh, jedan Pražanin jedan Mašek! On je od više godina nastanjen ovde u Zadru, i služi kod c. k. dalmatinskog Namjestničtva, kao ravnatelj urednih službâ, a stekao si je jur svojimi zaslugami naziv carskoga savjetnika. Upotrebiv liepe okolnosti, štono mu pruža sgodni njegov polažaj, on poče još od lanjske godine izdavati tako zvani „Priručnik Kraljevine Dalmacije“ (Manuale del Regno di Dalmazia), gdje, svom mogućom točnošću, i dobrim redom, navadja i opišuje sve zemaljske vlasti, urede, častništva, obće i posebne svakovrstne zadruge, i dotično osoblje. Podatci, što će te ih ovde naći, crpljeni su iz drugog godišnjaka, za tekuću g. 1872, a ugledao je svietlo taman u minulom siečnju. Što se odtad znamenitijega sgodilo, to ću nadoknaditi sâm, u koliko mi je poznato.

Poznato je već svakomu, koji iole što zna o dalmatinskoj povjesti, da ova pokrajina, za četiri duga vieka, robovaše Mletčanom, ter da pučka učiona, bijaše, za svega toga zlokobnoga vremena, terra incognita, kod nas.

Mletačkoj vlasteli bijaše dovoljno, što je ona mogla probirati svojih 12.000 schiavona iz ono 250.000 stanovnikâ, štono ih bilo u Dalmaciji njoj podložnih; da tom vojskom, u narodnom dalmatinskom odjelu, ona uzmogne uzdržavati u pokornosti ostale svoje podanike; a deveta njoj za našu prosvjetu i za umni napredak naše zemlje! A uboga naša raja samo da joj nefale panes et circenses, štono joj se iz morske zaručnice donašalo, ne samo da nebi znala ni pisnuti na sve svoje pregoleme jade, neg još je blagoslivljala i celivala ruku, pod kojom je toliko vjekovâ stenjala! Neg što je začudno, biva da ni u Dubrovačkoj, inače toli glasovitoj skupnovladi, nije bilo traga javnoj pučkoj učioni! Promislite sada, do kojeg bi se stepena bila uzvisila naobraženost naša, za sve te dobe, kad bi kod nas bilo javnih učilištâ, ako ipak, uzprkos svoj toj nestašici pučkog naobraženja, dalmatinska, a napose dubrovačka, književnost toliko je cvatila! . . . .

Od godine 1813, kad je Dalmacija, po drugi put, povratila se pod krunu sv. Stjepana, a pod žezlom carsko-austrinske, absburg-lorenske dinastije, postarao se, istinabog, cesar Franjo, da se uvedu pučke učione po zemlji, i to se, po nešto stalo sbilja izvadjati; ele, na žalost, kao kod svake druge ruke, u javnoj službi, naš je hrvatski jezik, i u pučkoj učioni, bio svedjer i svagdi, gore neg deveti u plugu. Ter jedva ljedvice u ovo posljednjih desetak godina, uz živu i neodoljivu borbu narodne stranke (jeli to Bogu plakati da u svom narodu, branioci narodnosti svoje imaju se smatrati i nazivati strankom?) počeo se ma-

lamal uvadjati po pučkih učiona narodni jezik; tako da danas, milom Bogu hvala, posve malom iznimkom, narodni je jezik preoteo mah, dok, do skora nedoživimo, da, okrom jedinog grada Zadra, gdje je još u većini i to sbogu ogromnog činovniluka, italijanski jezik, nebude više cigle jedne pučke učione, gdje nebi bio naukovnim ili materinskim jezikom, krasni i obljubljeni naš hrvatski jezik.

A sad na statistiku. U Dalmaciji se zasad broji 60.346 djece, koja je po zakonu dužna pohadjati učionu. Od njih je 31.201 muškić, a 29.545 ženskićâ. Ko zna da je ukupni broj bitnog pučanstva prisutnog, ta domaćeg ta inostranog u Dalmaciji ugod 442.796, od kojih 220.169 muš., 222.627 žen., taj će se čuditi, što je onaj broj onolišni: al treba znati da, usljed predloga vis. c. k. pokrajinskog učionog vieća, preuz. c. k. nastavno popečiteljstvo svojom odlukom od 14 travnja 1871 br. 1778, privoljelo je da kod nas, sbogu mjestnih okolnostih, ne budu djeca prisiljena polaziti pučku učionu neg od šeste do dvanajste godine, dok bi po zakonu morala ju polaziti sve do četrnajste g. A koliko ih sbilja pohadja? Začepite si i oči i uši! samo 8.429 muš. a 1878 žen. biva svih ukupno: 10.307: tot dakle 50.039 (22.772 m. 27.267 ž.) nepolazi od onih koji bi učionu polaziti morali. Dopustimo g. Ljudevitu Mašeku, i priznajmo š njim, da bi se broj polazećih mogao i povisiti za jednu dvie li tisuće, iz obzira što po nekih gradovih i trgovištih ima i nekih učiona posebnih, neovlašćenih niti priznatih, al će i on i svi činovnici na svietu priznati, da se taj nered nesmje nikako opravdati, i da je sveta dužnost svih zemaljskih učionskih oblastih tomu neredu stati na put. Mi ovde nećemo da krivimo nikoga napose; al nemožemo da nekažemo da bi revnijim nastojanjem mjestnih, kotarskih i zemaljskih oblastih moglo se i moralo se tomu zlu doskočiti. Al doskočiti mu se lje neće, dokle god kod tih oblastih, a kod najvišje navlastito, nebudu ponamješćene osobe, koje su najviše na glasu s njihovog rodoljublja i s naobrazbe. Medjutim nas tješi to, što se već od lanjske godine povisio za jednu tisuću broj polazećih; a još više nas tješi, što ćemo doskora steći većinu glasova u pokrajinskom učionom vieću, gdje dosele nismo imali neg tri cigla naša glasa, naime Dra Franu Danila, namjestničkog savjetnika i izvjestitelja kod opravničkih i gospodarskih učion. poslovâ i dva zastupnika zemaljskog odbora: Dra Klaića i Dra Beršu.

A ovih posljednjih dana biti će te jur čitali po novinâ, da je već službeno naimenovan jedan novi naš član u tomu viecu, naime g. Nadko Nodilo,*) prof. kod zadarskog gimnazija i bivši urednik Nazionala i Na-

---

*) Potla nego sam ovo napisao, čuo sam da se g. Nodilo na tomu odlikovanju zahvalio; jer da se sgodilo odmah iza glosovanj u prilog Bečkom Popečiteljstvu naše petorice na Carev. Vieću. Ele onomaduje Ungerovo očitovanje u Gosp. Komori na Schmerlingova jadikovanja nebi nas uoblastilo da sudimo taj dogadjaj po poznatomu: post hoc: ergo propter hoc; ter nam je dvostrako žaliti s prenaglog Nodilovog koraka.

rodnog lista, toga revnog branioca i glasila naše stranke. Još treba popuniti jedno mjesto kod rečene oblasti, pa ispane li jedan naš, i to zastupnik pučkog učiteljstva, kako je sva prilika da bude, onda će stvari, bolje, ufamo se, koracati.

Imamo, svega, 12 kotarskih učionskih vieća, naime u Zadru, u Benkovcu, u Kninu, u Šibeniku, u Spljetu, u Sinju, u Imockomu, u Makarskoj, u Hvaru, u Korčuli, u Dubrovniku i u Kotoru. Učiona pučkih, svega, imamo: 137 muš. redovitih, 56 muš. pomoćnih, 25 žen., 2 miješovite, 5 posebnih muš. a 9 posebnih žen. svih skupa dakle 234. Po zakonu, gdje neima naročitih ženskih učiona, tu bi sve učione pučke morale biti i muškim i ženskim pristupne; al toga se još nije kod nas po tenanu moglo izvesti, neg se tekar izvesti ima. U ime osoblja obučavajućega, imademo, svega; 5 ravnatelja, 3 ravnateljice, 3 glavna učitelja, 131 upravljajuća učitelja, 27 upravljajućih učiteljica, 14 vĕroučitelja, 108 učitelja, 6 naknadnih učitelja (supplenti), 28 učiteljica, 24 pomoćna učitelja i 6 pomoćnih učiteljica, svega dakle skupa 355.

Ovdje se, dakako, ne spominju neg samo plaćeni vĕroučitelji; jer, inače, svaka pučka učiona ima svog posebnog vjeroučitelja, a to je dotični mjestni župnik.

Napomenuo sam gori ukupni broj djece nepolazeće učionu: dopustite mi, da vam sad kažem, koliko je takove djece, kod svakog pojedinog učionskog kotara. U kotaru Zadarskomu ima je do 5505 (2398 m. 3107 ž.) naprama 52.940 (26.115 m. 26.825 ž.) stanovnikâ; u k. Benkovačkoma ima je do 4454 (2291 m. 2160 ž.) naprama 29.903 (15.425 m. 14.478 ž.) stanov.; u k. Kninskomu ima je do 5622 (2852 m. 2770 ž.) naprama 42.954 (22.551 m. 20.403 ž.) stanov.; u k. Šibeničkomu ima je 4.064 (1847 m. 2.217 ž.) naprama 35.965 (17.825 m. 18.140 ž.) stanov.; u k. Spljetskomu ima je 9683 (4221 m. 5462 ž.) naprama 84.763 (42.730 m. 42.033 ž.) stanovnikâ; u k. Sinjskomu ima je do 4193 (2099 m. 294 ž.) naprama 38.608 (20.035 m. 18.573 ž.) stanov.; u k. Imockomu ima je 3694 (1898 m. 1796 ž.) naprama 25.928 (13.290 m. 12.638 ž.) stanov.; u k. Makarskomu ima je 3500 (1651 m. 1849 ž.) naprama 27.955 (13.872 m. 14.083 ž.) stanov.; u k. Hvarskomu ima je 1545 (460 m. 1085 ž.) naprama 19.863 (9.457 m. 10.406 ž.) stanov.; u k. Korčulanskomu ima je 1587 (516 m. 1071 ž.) naprama 19.739 (9.112 m. 10.627 ž.) stanov.; u k. Dubrovačkomu ima je 3129 (1252 m. 1877 ž.) naprama 33.635 (15.726 m. 17.909 ž.) stanov.,; a napokon u k. Kotorskomu ima je 1841 (699 m. 1142 ž.) naprama 30.543 (14.031 m. 16.512 ž.) stanovnikâ. To se sve odnosi na učion. g. 1870—71; a iz toga već vidite da, malom iznimkom, naši su kotari od prilike na istom stepenu, ter, kad bi se radilo o tomu, da se odsudi krivac, nitko od njih nebi smjeo mašiti se kamena.*) Al pitajmo se tvrdom nadom da,

*) Griesi ukupniti kotara nesmiedu se i na sva pojedina mjesta prenieti. Bud vam na prim. Občina Novi u Kaštelih, (k. Spljetski), gdje se u godini dana broj polazećih, povisio do 56 m. a d. 106 ž.! ter, lani, samih 13 m. a 41 ž.

ako se od učion. g. 1869—70 do sada umnožio do 9 broj pučkih učiona, taj će se od sele još višim razmjerom umnažiti, a tomu nam je jamstvom i radostna viest, koju uprav ovih posljednjih dana dobismo iz Beča, da je naime naš zastupnik na carevinskomu vieću, prof. Budmani izvojštio deset tisuca fr. više od običaja pučkim učionam na korist.

Al najljepšu stečevinu, štono ju, na polju pučke naobrazbe, u ovih posljednjih mjesecih izvojštismo, i štono je najviše narodnu stranku u Dalmaciji razveselila, biva u tomu što, uzprkos najljućoj protimbi i najgadnijim spletkam naših autonomaških protivnika, stekosmo svoje učiteljište. Još od g. 1866 imali smo, istinabog, u Arbanasih, (predgradje Zadra) jedno svoje učiteljište; al prema tomu bjjaše u samom Zadru učiteljište skroz italijansko, odkud je svake godine izlazio dvostruki broj pučkih, tobože usposobljenih učitelja, koji, ako si što sami po sebi nebi nabavili poznavanja i vještine u hrvatštini, nebi ju lje stekli u tomu učiteljištu sa ono kukavnih kojekakvih 3 oli 4 sedmičnih satih slovničkog vježbanja. Pa to da nam budu apoštoli pučkog hrvatskog naobraženja u Dalmaciji? Ta nepravda nije nikako mogla obastati pod današnjim vedrim nebom, ter je i nestalo. Zaključilo se naime u jednoj od lanjskih sjednica vis. pokrajinskog učion. Vieća, da se ta dva učiteljišta stope u jedno, i to u Arbanaško; al na veliku nevolju, po nastojanju autonomaša, koji su sveudilj bili u većini u rečenom vieću, odlučilo se, da se u tom učiteljištu predavaju razni predmeti u oba jezika, naime u hrvatski i u italijanski, i to u istoj mjeri. Al to sve nije dosta bilo autonomašem. Znali su oni, da dok bude ravnateljem toga zavoda jedan hrvat srdcem i dušom, dotle im nije uzdanja, da bi iz njega svake godine izliećalo jato njihovih vrana i gavrana: ter što će? predložiše u pokraj. vieću ravnateljem toga zavoda, bivšega ravnatelja Zadarskoga ital. učiteljišta, popa Ivana Gelcicha (čitaj Jelčića); ter udri kumi i zaklinji bečku gospodu da nebi ispao ravnateljem kandidat narodne stranke, doondašnji priv. ravnatelj hrvatskog Arbanaškog učiteljišta. Sami se Jelčić posegao ćak do dalekog Beča i tu, pod okriljem tamošnjeg autonomaškog velikog Lame, zloglasnog Dra Lapenne, klicao na koljena da ga nebi ostavili na cjedilu: a ovdašnje autonomaške novine, nazovi „Dalmata“ stale se posipati blatom svakojakih napadanja, kleveta i policajnih potvora proti narodnjakom i njihovim kandidatom. Al gospoda u Beču uvidila napokon da se s' narodom u Dalmaciji nije više šaliti, ter nakon dugog oklevanja, imenuju napokon ravnateljem bivšeg privr. ravnatelja u Arbanaškom učiteljištu, a uzanj, i ostalo osoblje itak narodno. Tako smo dakle, iza žestoke i dugačke borbe, izvojevali svoje učiteljište, kojemu, pored takovog osoblja, nije se bojati nit tomu, što se u istomu izjednačio jezik italijanski materinskomu hrvatskomu;

---

nije polazilo učione u cisloj Občini. Novi je, dokako, najviše nas glasu sa s njegove rodoljubivosti. Nek se Občina Spljetska, taj autonomaški oriaš, ugleda u občinu Novsku, pa onda nek viče na hrvatsko varvarstvo!!

premda bi, dakako, veoma probitačnije bilo, da se italijanski uči samo kao predmet. A ovo vam je osoblje preustrojenog narodnog učiteljišta: Ravnatelj Stjepan Buzolić, glavni učitelji: Mate Nekić, urednik zadar. gospod. lista, Vicko Danilo i Josip Pavlović-Lučić;*) uz pomoćne učitelje, za gospodarske i prirodoslovne predmete J. Prugovecki, rodom iz Hrvatske, za glasbu zadranin Dionisi, za tjelovježbu vojn. častnik Lieber, za vjerozakon kat. Pilip Nakič a za vjer. grčko-istočni Jovan Berčić, a uz to tri učitelja, kod vježbovne hrvatske Arbanaške učione: naime Ivankrstitelj Vujašković, Nikola Stipančić i Ivan Cabrić. Učiteljište je razdieljeno u tri razreda, a pripravnikâ je, svega, 40, najvišim dielom obkrbljeni carskom podporom. Kad se zavodova sgrada, prema osnovi razmakne i razširi, što se već i začelo, tad će svi Pripravnici imati stan i hranu u njemu, a to će biti početkom nove učionske godine, a medjutim, polovica ih od prilike, to jur sad dobiva. I zadarska uzorna učiona su 170 učenikâ i su 6 učitelja, u sve, odredjena je da bude vježbovnom učionom rečenoga učiteljišta, ter će, prama toj svrhi i sami učitelji birati plaću, koja je onomadne, u Carev. Vieću odmjerena na 800 fr. za svakog učitelja kod vježbovne učione; dok je ravnateljeva plaća od 1500 fr. uz stan i hranu u zavodu, a glavnih učitelja je plaća od 1000 fr. na godinu uz poskočnicu od 100 fr. svake pete godine; ostali pripomoćni učitelji biraju surazmiernu plaću od 400 do 700 po satih predavanja. Za sad si zadovoljite ovim kratkim i na brzu ruku sgotovljenim izviešćem, a drugom prigodom ćemo o čemu drugomu.**) St. B.

Popularna predavanja.

Iz Karlovca.

U našemu domorodnomu gradu Karlovcu imadosmo prošloga i tekućega mjeseca njekoliko predavanjâ svaki put ob 6. uri na večer u dvorani ovdašnje gradjanske čitaonice.

I. Prvo predavanje bilo dne 26. veljače 1872. Predavao g. Janko Tomić, učitelj, „O najdičnijoj Hrvatici, Katarini grofici i banici Zrinskoj.“ Po predavanju deklamiraše Katarina Frič, djevojčica: „Hrvatskomu rodu o jeziku;“ a Marija Šulc „Ja sam Hrvatica.“

---

*) Ovoga posljednjega čekamo sveudilj potvrdu.

**) Potla nego sam ove redke već napisao, puče viest, da se u Carevinskom Vieću odlučilo vzjednačiti učiteljišno osoblje, u ime plaće i pristojbina, sa srednjimi učionami. Dignum et justum est!

II. Dne 28. veljače predavao je Mijat Stojanović: „O duševnih sposobnostih i silah čovječjih." Taj put se na mnogostrano zahtjevanje opetovala deklamacija: „Hrvatskomu rodu" i „o jeziku."

III. Dne 6. ožujka predavao gosp. Davorin Trstenjak, učitelj: „O najvećoj ljudskoj starosti." Deklamirale su djevojčice Marija Šulc pjesmu „Starac Marko i sunčani zapad," djevojčica Milharčić „Putnik," Vanišek, djevojčica, „Bura."

IV. Dne 11. ožujka predavao Mijat Stojanović: „Kako se probudjuje razum u djeci? Kako valja razvijati volju? Kako da se naobražava ćućenje?" Taj put deklamiraše djevojčice Frič i Šulc „Ljubica i Milica ili sastanak dvijuh sestricâ."

V. Dne 18. ožujka predavao je profesor Petar Tomić: „Zašto je bio izvanredni Hrvat i najnaprednìji philosoph i učitelj svih Slavjanâ Juraj Križanić, zagrebački kanonik, rodom iz Lipnika blizu Karlovca od god. 1661. do 1676. prognan u Sibiriju." Tom sgodom deklamirale su djevojčice Marija Šulc „Sirotče" a Katarina Fric „Pobožni uzdasi Bogu."

Dugo vremena, više od dva mjeseca, stajaše zapisano u knjizi željâ ovdašnje čitaonice ovo:

„Oštno pero, bistar um
tare znanju drum.

„Ovo su davno uvidili drugi narodi, i zato su se tako visoko popeli, da ćemo ih s velikom mukom dostići. Ako i nespada strogo u knjigu željâ, što će sad sliediti, nada se podpisani, da mu se neće upisati u grieh, što je ove redke napisao, tim više, jer smjeraju na obći boljak hrvatskoga naroda. Što nam je činiti i gdje valja započeti, ako želimo napredovati? Kako i kojim načinom mogao bi se broj članovâ čitaoničkih povećati? Na prvo pitanje u kratko ću odgovoriti, a dodje-li do sastanka, odgovorit ću i na drugo pitanje obširnije. Kao što po svih gradovih: tako se i ovdje treba složiti i dogovoriti, te započeti popularna predavanja. U Zagrebu, Pančevu, Virovitici o tom se nastoji, samo kod nas započeta predavanja prije dvie godine, nevaram li se, posve su prestala. U interesu je čitaonice, što ću u svoje vrieme i u predavanju dokazati, ako dodje na me red (vidi se iz toga, da se pisac ovih redakâ u knjigi željâ nije otimao, prvi odpočeti predavanja), da se i ovdje predavanja opet nastave. Zato se umoljava slavno ravnateljstvo narodne čitaonice, da bi imalo dobrotu pozvati na prijateljski dogovor ne samo gospodu prefesore višje realke u Rakovcu, nego i ostale vještake, za koje misli, da bi bili voljni ove zime popularnim načinom svoje sugradjane i gradjanke u raznih predmetih poučavati. Naš je narod kao grana mladica nicavica, kojoj treba vješta vrtlara, da ju gleda i prigleda, ako li se hoće, da iz te grane postane danas sutra granasto plodno stablo; naš je narod kao djetence, boje jošte puza, a neumije koracati, rekmo-li hodati; ako hoćeš da to djetence danas sutra postane čilo momče, zdravih udâ,

bistra oka, vedra čela, oštra uma, tu se hoće ponajprije zdrava majka dadilja, pametna pjestinja, razboriti učitelji i okolo njega pošteni ljudi. Što je grančici mladici nicavici vješt vrtlar, djetetu zdrava dadilja majka, pametna pjestinja, razboriti učitelji: to su našemu narodu i po gradovih i po selih popularna predavanja. Tako misli svaki pravi domorodac i rodoljub, pa tako i ja, s'toga se usudjujem sl. ravnateljstvo umoliti, da izvoli jednoga svetca (praznika) pozvati na prijateljski dogovor svu gospodu, za koju misli, da bi bila voljna predavati, pa bi se tu u prijateljskom dogovoru sporazumjeli glede programa. Janko Tomić."

Na ovo odgovori gosp. Dr. Dražić u ime odbora čitaonice ovako: „Odbor će nastojati, da se u korizmeno doba želji zadovolji."

Nu do sastanka ipak nedodje.

Vidivši g. J. Tomić, na nitko u knjizi željâ nereče na poziv ni crne ni biele, akoprem je svaki član mogao u nju zaviriti barem jedan put na mjesec ode k jednomu profesoru višje realke i povede rieč glede predavanja. Ovaj mu reče, govoriti će s gospodom profesorima. Što je u toj stvari učinjeno, nije g. J. T. ništa poznato. Kad je on to vidio, da neima odgovora, napisa sl. ravnateljstvu čitaonice pismo, ukojemu zaprosi dvoranu čitaonice.*) Odbor čitaonice dade povoljan odgovor, i do zvoli držati predavanja u dvorani čitaonice. Tako je došlo do ovogodišnjih popularnih predavanjâ u ovomu gradu, i pokazao se liep i krasan uspjeh. Prilikom svakoga predavanje biaše velika dvorana čitaonice dubkom puna slušavcâ obojega spola. Osobito je milo i u godno bilo viditi, u koliko velikomu broju udioničtvuje krasni spol.

Timi predavanji nastoji se, potaknuti gradjanstvo, kako bi više prionjalo uz knjigu, a da se dobije čim više slušateljâ za predavanja, naumilo se odpočeti s Katarinom groficom, koja se vjenčala u ovomu gradu. Da se nebi reći moglo, kao da su predavanja samo za članove čitaonice, razašiljane su cedulje, a uz to, da tko nemisli, mora se plaćati ulaznice, napisano biaše u pozivnicah „bezplatna zabava."

Buduć se opazilo, kako pripoviedaju, koji su prisustvovali sličnim predavanjim u Zagrebu itd., da ista polazi malen broj slušavcâ, zato se spojilo sa poukom i zabava, to bo privlači naše ljude, zato deklamacije poslje svakoga predavanja biahu. Tako bi valjalo udesiti predavanja po gradovih i po selih po cieloj domovini, pak će se brzo uviditi, od kolike je koristi to. Živa rieč rečena u pravo vrieme i na pravomu mjestu vriedi zlata. Samo takovim načinom moći je djelovati na narod. Kad bude naš seljak vidio i slušao, kako mu sinak ili kćerka javno

---

*) Ta i onako po §. 33 pedagogiskoga družtva imaju članovi urediti predavanja, ako se za to tko drugi nebrine. Vidi pravila hrvatskog pedagogijskog sbora. — Napokon svako kolo mora imati kolovodju. — Pitaj: što? pak onda: tko? —

bilo štogod deklamira, bilo što liepa pripovieda, omiliti će mu i škola više, pak će onda radje prionjati i uz knjigu. Da bude dakle obćinstvo radje polazilo predavanja, svaki pút treba spojiti sa poukom i zabavu, i to ovako: u sredini neka bude predavanje, t. j. prije predavanja neka se što deklamira, isto tako i na svršetku predavanja, jer bi to i one pridržalo, tako rekavši prisililo poslušati predavanje, koji su samo za ljubav zabavi došli.

Nebi možebit ni to bilo s'gorega, kad bi se izmjenito mjesto deklamacije i štogod zapjevalo i gdje je u gradu glasba, da se koji narodni komad odsvira.*) Napokon namjeravalo se putem predavanja prokrčiti i utrti pút, kako bi se laglje dalo pribaviti utemeljiteljâ i pomagajućih članovâ učiteljskomu pedagogijskomu sboru u Zagrebu. Kad obćinstvo bude ne samo poznalo dobro svrhu i namjeru toga sbora, nego i vidilo na svoje oči i slušalo na svoje uši, kako pučki učitelji ozbiljno se zauzimaju promicati sveobću pučku prosvjetu i naobraženost i svojski nastoje oko toga, da se naprednija načela umne pedagogije šire ne samo medju učiteljstvom, nego upravo posvuda medju narodom, da ih poznadu ne samo pučki učitelji, nego i matere kao prve odgojiteljice i učiteljice svoje djece i otci i svi drugi faktori domaćega i školskoga odgojenja, domaće i školske nastave; kad, rekoh, to bude obćepoznata stvar, onda će iz obćinstva svatko živ i nesjetni dosjetiti i domisliti se, kako je dužan po mogućnosti podupirati pedagogijski sbor, koji si je stavio toli veliku, važnu i obćekoristnu zadaću, koju dakako samo će onda moći srećno riešiti, ako mu sav narod pruži potrebitu podporu. Velike svrhe nepostižu se inače nego shodnimi sredstvi, a ova se pribavljaju materialnim troškom.

Bez masla i pšenična brašna nepravi se pita! veli naša pučka poslovica. Ali mi učitelji moramo se svojom vrlinom, svojom obće poleznom djelatnosti u školi i izvan škole odlikovati, pak će nas onda za cielo pametno i razborito obcinstvo podupirati, i tako ćemo sigurno postići krasnu i uzvišenu svrhu, za kojom težimo. Od nas zavisi, pokazati svietu, da smo ponjali i shvatili svoje veliko pozvanje, razumjeli svoje poslanstvo, svoju misiju kao odgojitelji i učitelji pučki ili narodni.

U Zagrebu odpočeo je pedagogijski učiteljski sbor svoji radnju, djelujmo i mi svi složno, kako bi se i na ovomu sboru obistinila naša poslovica: Zrno do zrna — pogača; kamen do kamena pačača!

Bog pomaže, tko mu se moli, ali uz to i radi.

Mijat Stojanović,
nadzornik.

---

*) Najbolji tomu dokaz: prije dvie godine obćinstvo je u Karlovcu slabo polazilo predavanja, a ove godine, akoprem se ovdje daju kazalištne predstave, svak put je puna dvorana slušavca.

Z Moravy.

Slovanský pedagog vytknul sobě za úkol ze všech končin slovanského světa přinášeti zprávy o stavu školství obecného, o poměrech učitelstva, o činnosti jeho na poli vychovatelské atd. Proto myslím, že přijmete v sloupce listu svého i tento můj dopis ze sesterské Moravy, v kterém pokusím se v hlavních rysech vypsati některé stránky školství moravského a poukázati k příčinám, v nichž nesrovnalosti a nedostatky rozličné základ svůj mají.

Dle pramenů úředních je na Moravě asi 180.000 žáků slovanských a něco přes 60 tisíc žáků německých; škol však pro mládež slovanskou je asi 1200 a pro německou okolo pěti set. Nesrovnalosť ta jest pak tím větší, že slovanské školy jsou skoro na veskrz školy vesnické, kdežto v městech je velká většina škol německých. Taktéž střední školy jsou až na dvě všecky německé, ač vstupující do nich mládež u velké většině jest slovanská. Z toho, že pro mládež slovanskou není dostatek vyšších ústavů vzdělavacích, a že nucena jest školy německé navštěvovati, pochází, že nemůže tou měrou prospívati, jako mládež německá, a že valná čásť od dalších studií se odvrací.

Tak dle dát podaných na 2. sjezdě učitelstva československého v Přerově panem řiditelem Mládkem, propadlo r. minulého na jednom z moravských gymnasií při přijímací zkoušce 35 procent mládeže československé, kdežto počet propadlých žáků německých sotva 10 procent obnášel. Z přijatých žáků slovanských učinilo dobrý prospěch pouze 32 procent, a německých 56 prct. Ze 100 žáků slovanských dokončilo studie na témž ústavě toliko 12. Doklady tyto jsou nevýmluvnějším svědectvím, jak k duhu jde mládeži československé, že musí ve vyšších školách jazykem cizím se vzdělávati. Proto budiž přední péčí zástupců národních na sněmě zemském, aby zřízeno bylo pro mládež československou na Moravě tolik škol středních, kolik jich dle skutečných poměrů potřebí jest. Vzdělávání mládeže jazykem cizím příčí se zákonům přirozeným a nemělo by se nikde trpěti.

Jiná překážka pokroku mládeže naší jest ta, že u vyučování na středních a obecných školách není shody. Nepočínáť se tam, kde na školách obecných se přestalo, ale ve všem znovu a spůsobem zvláštním. Dokud na školách středních a obecných nebude v učení harmonie, dokud u vzdělávání mládeže přísně nebude šetřiti se postupu přirozeného, aby žádná mohútnost duševní se nezanedbávala, dotud nelze u mládeže naší očekávati pokroku přiměřeného její pilnosti a schopnostem.

Aby u věci té napravení se stalo, měli by zkušení a vzdělaní učitelé povoláváni býti, aby plány učebné ve shodu přivedli a nikoliv osoby, jež nemohouce čerpati ze zkušeností vlastních všelijak je stloukají. Jen

tím dá se vysvětliti, proč ukládá se školám obecným mnohem více, nežli mohou vykonati, a proč nežádá se často toho, čemu by především měly dostáti.

Jest zajisté politování hodno, že u nás na Moravě osob ze tříd vzdělanějších, které školy obecné si všímají, rok od roku ubývá, a že rozumění úkolu školy obecné, místo co by v lidu šířiti se mělo rok od roku mizí. Jen tím dá se vysvětliti, že i osvícení a národu svého milovní muži z neznalosti úlohy, již škola obecná může a má vykonati, nezřídka schvalují, co vlastně hodno jest nejpřísnějšího pokárání.

Že však školy obecné na Moravě ani pravému úkolu svému dostáti nemohou při nejlepší vůli učitelstva národního, toho příčiny jsou kolikery.

V první řadu klademe nedostatek dobrých učebných pomůcek, bez kterých vyučování nemůže díti se s žádoucím prospěchem. Naše školy z větší části nemají pražádných sbírek přírodních, nemají diagramů, map, obrazů atd. nejpotřebnějších; a čeho se jim dostalo kde buď štědrostí některé záložny, nebo obětavostí obce, jest z velké části nepraktické, jelikož většina dosavadních pomůcek učebných, jakými nás kulturní Německo zaplavuje, pochází od lidí, kteří vyučování školnímu ani za mák nerozumějí.

A což ty naše roztomilé školní knihy! Do této kapitoly měly by se časopisy pedagogické již jednou opravdově pustiti. Staly se sice již některé vhodné opravy v čítankách našich; avšak spůsob vyučovací na čítankách založený nedošel ještě u nás náležitého objasnění.

Jen tím, že není u nás posud rozřešen úkol čítanek ve vyšších třídách, dá se poněkud omluviti, že trpí se ve školách našich podobný škvár, jako jest čítanka pro IV. třídu. Avšak jak omluviti lze, že posud nestalo se na místech rozhodujících opatření, aby knihy početní náležitě byly opraveny, kteréž zajisté není věcí tak těžkou.

Za velikou pohromu školství obecného pokládám, že neutěšenými poměry z nových zákonů školních pošlými odlučuje se rodina od školy. Škola bez spolupůsobení rodiny nemůže naprosto úkolu svému dostáti, byť by zřízení její bylo sebelepší. Novým školním zákonem budou snad urovnány mnohé nesrovnalosti týkající se materialné stránky učitelstva, ale to jediné, že spolupůsobení obcí a rodin jím jest oslabeno, převáží daleko všecky tyto výhody. Kdo by nevěřil, nechť rozhledne se po naší milé vlasti, a přesvědčí se, že nejhorlivější druhdy podporovatelé školy se od ní odvrací, že nejobětavější obce lhostejně ku školám pohlížejí, že nejštědřejší druhdy dárcové další podpory jí ujímají. Obec a rodina jsou nejvydatnější spolupracovníci k dosažení úkolu národní škole vytknutého, proto musí snaha všech k tomu směřovati, aby obec i rodina v nejužší svazek se školou obecnou vstoupily.

A byla-liž novým zákonem školním ku spokojenosti učitelstva vyřízena nejpalčivější otázka, hmotného postavení učitelstva se týkající?

Ba nebyla posud. Zlepšen jest sice stav valné části podučitelů i učitelů na menších školách. Uváží-li se však, že velká část učitelstva o mnohé příspěvky během času přijde, a že zvýšené příjmy učitele následkem toho přece nikterak nepostačují, aby rodiny jen poněkud četnější před krutou bídou uchránily, tedy nelze takové platů učitelských napravení nazvati skvělým zlepšením existence učitelstva, jak by nám rádi namluvili. Naděje, která tu kyne učitelstvu do budoucnosti na zlepšení stavu jeho, není právě pro ně mocným povzbuzením k činnosti a k vytrvalosti. Snaha po zdokonalení udržeti se může jen vědomím, že dojde jednou přece uznání a zasloužené odměny. Kde toho není, tam ochabnouti musí v zárodku přesvědčením, že pohodlnosť a lhostejnosť stejné odměny dochází, jako neunavná snaživosť.

Co mne nejvíce bolí při pohledu na poměry učitelstva k občanstvu, jest, že i nejhorlivější učitelé pozbývají beze vší vlastní viny důvěry a lásky občanstva, a že tím velice ztěžuje se úloha jeho již sama sebou dosti obtížná. Dovolíte-li, promluvím v příštím svém dopisu podrobněji o některých věcech, jichž jsem dnes jen zhruba se dotknul.*)

P. Č—ý.

Úvahy.

I. O kreslení ve školách obecných.

(Pokračování.)

Učitelé, jižto se kreslení na papíře tečkovaném, neb čárkovaném zastávají, opírají náhledy své o následující důvody:

a) že poskytuje žákům i učiteli velkého ulehčení;
b) že činí možným, aby vyučování kreslení již v nejnižší třídě obecné školy započalo;
c) že methoda tato nejspůsobilejší jest k vyučování celé třídy;
d) že spůsobem tím nejjistěji a v čase nejkratším naučí se žáci kresliti čáry svislé a vodorovné, a obrazce pravoúhelné vůbec;
e) že budí se jím láska ku kreslení, ježto dítky mnohem dříve odměňuje ovocem přičinění jejich, nežli kreslením beze všech pomůcek;
f) že oprávněno jest z těchtýž důvodů, z kterých dovoluje se psáti v linkách.

Dr. Hillardt, jenž považuje se za původce vyučování kreslení tohoto spůsobu, praví ve svém spise „der kleine Zeichner“ o něm:

„Spůsobem tímto budí se v mládeži chuť k samočinnosti, poutá se pozornost její, šlechtí se smysl pro pořádek a čistotu, mládež nutí se,

---

*) Dopisy Vaše budou nám milé. R.

aby přemýšlela, porovnávala, soudila, nabývá pevné, jisté ruky a i při sebemenších schopnostech činí pokrok neočekávaný.“

Té výhody, že je spůsob tento pro učitele i pro žáky velmi pohodlný, nebude upírati zajisté nikdo; k náhledu tomu tedy i my rádi se přidáváme.

Jenom k vůli tomuto pohodlí šli někteří zastavatelé tohoto spůsobu kreslení tak daleko, že v tečkách kreslí i květiny, stromy, zvířata, celé krajiny a p. nic nedbajíce, že spůsob podobný obecného došel již zavržení. —

Ano nedávno ještě rozmnožena jest literatura tato podobným nesmyslným plodem, a dost je ještě učitelů, kteří planosť podobného mechanického zaměstnání nenahlížejíce si jej kupují. Avšak pan vydavatel jest c. k. školním inšpektorem, proto — musí! (má) tomu rozuměti.

Ano mnohým učitelům nepostačují již ani tečky ve čtvercích: dávají pro žáky své upraviti síťky z rovnostranných trojúhelníků, aby obrazce na tvaru tomto založené pohodlněji mohli nápodobiti.

O ostatních důvodech bylo by zbytečno slov šířiti.

Kreslení může i bez těchto pomůcek již v 1. třídě škol obecných počíti, a i tu potká se při dobrém postupu s lepším úspěchem nežli kreslení v tečkách. Taktéž připouštíme, že dítě svislé a vodorovné čáry a obrazce pravoúhelné dříve se naučí kresliti — v tečkách; bez této pomůcky však nedovede toho ani tehdá, když již i obrazce složité v tečkách kresliti umí. Lásku ku kreslení probuditi v dětech není velikou obtíží a nemůže býti také počítáno nikdy za velikou zásluhu. Ležíť to již v přirozenosti dětské, že v kreslení, v nápodobování tvaru předmětů skutečných si libuje.

Tomu však, že oprávněn jest spůsob tento, z těchtýž příčin, z kterých dovoluje se psáti v linkách, musíme rozhodně odporovati. Kreslení nezakládá se na pohybu stejnoměrném, mechanickém, stále se opakujícím, jako psaní, nýbrž na vedení tužky vůlí vědomou, řídící se tvary myslí pojatými.

Při počátečném kreslení záleží nejvíce na tom, aby učeň náležitě pojal tvar, jejž nakresliti má, tak aby mu ani sebe menší odchýlení od něho neušlo. Proto nazírání trvati a opakovati se má dotud, dokud představa předmětu nebo obrazce úplně v mysli žáků neutkvěla.

Ještě bychom zmíniti se měli o spůsobu jiném při vyučování kreslení, jakýž zachovává se v novější době při kreslení symetrických obrazců křivočarných, a kterýž záleží v tom, že žáci kreslí na papíře, na němž již polovice celého výkresu aneb části několikrát se opakující vytištěna jest, a výkres započatý doplňují.

Co o spůsobu tomto soudíme, povíme jindy.

V příštím článku vytkneme všecka čelnější díla tiskem vyšlá, založená na methodě stigmografické.

(Dokončení.)

Učitelj Dobrašin. Pripovieda puku Ivan Trnski. Na sviet izdalo družtvo s. Jeronima. U Zagrebu 1871. Premda ovo družtvo već liepo čislo valjalih knjiga razasla po hrvatskih lugovih, da budi i najniže slojeve hrvatskoga naroda k prosvjetnu radu, k narodnoj moći i slavi, to je pomenutom knjižicom baš zaseglo narodnoj obrazovanosti u tomelj — u pučku školu. Vrstni pisac imao na umu širiti u narodu ljubav prema školi, ugled prema učiteljstvu te pregnuće za svim liepim, dobrim i koristnim. Načrtao nam tu uzor-učitelja, sve njegove muke i patnje tija do zaslužene nagrade; načrtao župnika nemarnika, koristoljubna u obćini zapuštenoj — u Divljakovcu, a prikazao nam blagotvorno djelovanje župnika — blagoumnika u Pitomom. Čitava knjižica odista nije samo puku za pouku, već i svećenstvu i učiteljstvu bodrilom i poticalom na revan, dá neumoran rad, kojim mogu jedino osvjetlati lice narodu, kao što to polučiše Dobrila i Dobrašin u Pitomom. Pisac jim dovikuje: „nitko nije vrstan narod nam unapriediti toliko, koliko vriedan svećenik i vriedan pučki učitelj," a „nitko nemože naroda toliko u nazadak turiti, koliko nemarni svećenik i nemarni učitelj „Dobrašin" nastoji dokinuti mnogovrstne nedostatke domaćega uzgoja u našem narodu, svraća ga sa staroputine ali i sa stranputice laži-napredka, puti ga o blagotvornih zavodih, kojimi se diže narodna dobrobit, uči ga udruživanju kao moćnoj poluzi duševnoga i stvarnoga razvoja, te mu pruža knjigu, što

„Knjige li se nedovije,
Na svietu ga, reć bi, nije,
Zaostaje, nazaduje,
A drugi mu gospoduje!"

A što je ovaj vrli spisak zbilja „narodan," što mu je hrvatski narod, hrvatski život izvor, provodić i cielj, što je sva uputa njegova osnovana na mudroslovju vlastitoga naroda, na izabranu čislu poput crvene niti prepletenih prikladnih i skladnih poslovica i pririečja; to mu književnu cienu još više podražuje, niže ga kao drag biser na niz izvornih plodova hrvatske književnosti. G. piscu srdačno čestitamo, što se je ukazao vrlim i odličnim i na ovom polju, što se je ukazao i mudrim „narodnim" učiteljem, te želimo, da se njegov „Dobrašin" prihvati svake hrvatske duše, koja ga bude uzčitala, ponajpače svakoga svećenika, da bude „Dobrilom", a svakoga učitelja, da bude „Dobrašinom:" jer „slaba je utjeha govoriti: „Doći će sunce i pred naša vrata," već „treba prionuti, da sunce prosvjete u istinu uzmogne u nas granuti."

Al uz ovu čestitku i želju nasnovati nam je i smjernu molbu, nebi li najme g. pisac kao vješt pripoviedalac i poznavalac narodnoga jezika i života izpripoviedao koju i našoj mladeži, da bude zabavke i nauke, meda i voska. I ovo nam polje leži na ugaru. Izim njekoliko izvor-pripoviedaka hrani se naša mladež većom stranom samimi prievodi. —ř.

V článku „Podobnosť a odchylky jazyků slovanských“ hodláme probrati hláskosloví i tvarosloví jazyků slovanských tak, aby z něho čtenářstvo naše naučiti se mohlo nejhlavnějším pravidlům mluvnickým i pravopisným každého jazyka. K žádosti však některých našich pp. odběratelů podáváme již dnes přehled všech znaků čili písmen v slovanských jazycích užívaných.

Jelikož zvuk písmen latinských u Čechů, Slovinců a Chorvatů od sebe se neliší, postavíme vedle sebe jen takzvané písmo graždanské tiskací i psací s písmem latinským, k označení téhož zvuku užívaným.

Písmo ruské		Písmo latinské	Jmena	Písmo ruské		Písmo latinské	Jmena
antikva	kursiva			antikva	kursiva		
А а	*А а*	A a	азъ				
Б б	*Б б*	B b	бу́ки	Ц ц	*Ц ц*	C c	цы
В в	*В в*	V v	вѣ́ди	Ч ч	*Ч ч*	Č č	червъ
Г г	*Г г*	G g	глаго́ль	Ш ш	*Ш ш*	Š š	ша
Д д	*Д д*	D d	добро́	Щ щ	*Щ щ*	šč	ща
Е е	*Е е*	E e	есть				
			живе́те	Ъ ъ	*Ъ ъ*	—	еръ
Ж ж	*Ж ж*	Ž ž	зѣло́	Ы ы	*Ы ы*	Y y	еры
З з	*З з*	Z z	земля	Ь ь	*Ь ь*	—	ерь
И и	*И и*	I i	иже	Ѣ ѣ	*Ѣ ѣ*	ě	яать
І і	*І і*	I i	і	Э э	*Э э*	e	е
Й й	*Й й*	J j		Ю ю	*Ю ю*	ju	jу
				Я я	*Я я*	ja	ja
К к	*К к*	K k	ка́ко				
Л л	*Л л*	L l	люди	Ѳ ѳ	*Ѳ ѳ*	th (f)	ѳита́
М м	*М м*	M m	мысле́те	Ѵ ѵ	*Ѵ ѵ*	y	ижица
Н н	*Н н*	N n	нашъ	Zvláštní písmenka srbská:			
О о	*О о*	O o	онъ				
П п	*П п*	P p	поко́й				
Р р	*Р р*	R r	рцы	Ђ ђ		dj	
С с	*С с*	S s	сло́во	ћ		tj (ć)	
Т т	*Т т*	T t	тве́рдо	џ		dž (ve slovech cizích)	
У у	*У у*	U u	укъ	pak od V. St. Karadžiće zavedená			
Ф ф	*Ф ф*	F f	ферть	љ		lj	
Х х	*Х х*	Ch ch	херъ	њ		nj	
				j		j místo rusk. й	

Čárkou tuto znamenáme přízvuk.

Lekcie z matematického zeměpisu.

(Pokračování.)

V zeměpise mluví se nejprvé o tom, jakou podobu má naše země. Víte-li pak, co znamená slovo podoba?

Лекція изъ математической географіи.

(Продолженіе.)

Въ географіи говорится прежде всего о томъ, какой видъ имѣетъ наша земля. Знаете-ли вы что означаетъ слово видъ? Слово видъ озна-

---

Lekcije iz matematičkog zemljopisa.

(Nastavak.)

U zemljopisu se govori najprije o tom, kakov oblik ima naša zemlja.

Znate-li pako, što znamenuje rieč oblik?

Rieč „oblik“ znamenuje sliku stvarij, u kojoj se prikazuju našima očima, kako koja stvar na pogled isgleda.

Pogledajte tablu! Vidite, da je četverouglasta, t. j. da ima četiri ugla, da je ravna i na obie strane upravna: ovo je oblik tabli.

Ogledajte ovu olovku (tušku)! Vidite, da je duga i obla, da je na dolnjem kraju na šilj narezana a na gornjem ravno otrezana: ovo je opet oblik olovki (tuški).

Pa kako isgleda naša zemlja, ili, kakov oblik ima naša zemlja?

Naša zemlja ima oblik kruglje; — zemlja je okrugla.

Kad bi na primjer putovali prama onoj strani, gdje sunce izlazi, pa išli sve istim pravcem dalje i dalje, došli bi napokon od zapada

Lekcija iz matimatičnega zemljepisa.

(Dalje.)

V zemljepisu se govori najpervo o tem, kakošno podobo ima naša zemlja.

Ali znate, kaj pomeni beseda „podoba“?

Beseda „podoba“ pomeni obraz reči, v kterem se našemu vidu prikazuje, kakor se ktera reč na pogled vidi.

Poglejte na tablo! Vidite, da je štirivoglata, to je da ima štiri ogle, da je plošnata in na obeh straneh ravna: to je podoba table.

Preglejte si toti svinčnik! Vidite, da je dolg in valjast, da je na doljnem koncu zrezan v špico, na zgornjem pa ravno prirezan: to je zopet podoba svinčnika.

In kako se vidi naša zemlja, ali kakošno podobo ima naša zemlja?

Naša zemlja ima podobo krogle; — je okrogla.

Če bi mi potovali na priliko ravno v to stran, kjer solnce vzhaja in šli vedno dalje in dalje, prišli

Slovo „podoba“ znamená tvar věci, v jakém zraku našemu se jeví, jak která věc na pohled vypadá.

Podívejte se na tabuli! Vidíte, že jest čtyrúhelná, t. j. že má čtyři úhly, že jest plochá a na obou stranách rovná: to je podoba tabule. Prohledněte si tuto tužku! Vidíte, že jest dlouhá a oblá, že je na dol-

---

чаетъ образъ предмета, какимъ онъ является нашему глазу, каковъ онъ на взглядъ. Посмотрите на доску. Вы видите, что она четыреугольная т. е. она имѣетъ четыре угла, есть плоская и по обѣимъ сторонамъ ровная: это образъ доски. Размотрите этотъ карандашъ! Вы видите, что онъ длинный, цилиндрическій, что онъ на нижнемъ концѣ заостренъ и на верхнемъ ограниченъ плоскостью: таковъ видъ карандаша. И ка-

---

Zadanie z matematycznéj geografii.

(Dalszy ciąg.)

W geografii mówi się wprzód o tém, jaki kształt ma nasza ziemia.

Czy wiecie, co oznacza słowo kształt?

Słowo kształt oznacza formę rzeczy, w jakiéj ona się wydawa oczom naszym i jak która rzecz wygląda.

Patrzcie na tablicę! Widzicie, że jest czworograniasta, albo że ma cztery kąty, że jest płaska i na obóch stronach równa: oto kształt tablicy.

Obejrzejcie ten ołowek! Widzicie, że jest długi i okrągłopodługowaty, że na dolnym końcu szpiczasto zarznięty, na górnym końcu równo zakrojony. Oto zaś kształt ołowka.

A jak wygląda, albo jaki kształt ma nasza ziemia?

Nasza ziemia ma kształt okręgu; — ziemia jest okrągła.

Podróżując na przykład w tę stronę, gdzie słońce wschodzi, i idąc ciągle prosto coraz daléj, przyszli-

Лекције из математичког земљописа.

(Продужење.)

У земљопису говори се пре свега о том, какав облик има наша земља. Знате ли пак, што значи реч „облик“? Реч „облик“ значи форму предмета, у којој се нашем виду јавља, како која ствар изгледа. Погледајте на таблу! Видите, да је четвороуглална, т. ј. да има четири угла, да је равнина и на обе стране једнака: то је болик табле.

Погледајте ову оловку! Видите, да је дугачка и обла, да је на дољњем крају у врх сарезана, а на горњем равно засечена: — то је опет облик оловке.

А како изгледа наша земља? или какав облик има наша земља? Земља наша има облик кругле; земља је округла.

Кад бисмо н. пр. путовали на ону страну, где сунце излази и непрестано управо даље и даље ишли, дошли би најпосле од запада опет у она места, одкуд смо пошли.

ním konci sříznuta v špičku a na horním rovně zaříznuta: to je opět podoba tužky.

A jak vypadá naše země, čili, jakou podobu má naše země?

Země naše má podobu koule; — země je kulovatá.

Kdybychom cestovali na příklad v tu stranu, kde slunce vychází, a šli pořáde přímo dále a dále, přišli bychom konečně od západu opět v ta místa, odkud jsme vyšli.

кава же на взглядъ наша земля или какой видъ имѣетъ наша земля? Наша земля имѣетъ видъ шара, она шаровидная.

Если бы мы путешествовали на пр. въ ту сторону гдѣ солнце восходитъ и шли все дальше и дальше, то пришли бы мы наконецъ отъ заката въ то мѣсто, откуда мы вышли. Такъ неужели можно нашу землю обойти кругомъ сухимъ путемъ? Нашу землю нельзя обойти

opet na ono mjesto, otklje smo bili pošli.

Nu je li pako moguće obaći našu zemlju kopnom?

Našu zemlju nije moguće obaći kopnom, jerbo veća čest zemaljske površine pokrivena je vodom.

Ova velika množ vode, pokrivajuća više ot dvie trećine zemaljske površine, zove se morje.

Po morju je moguće oputovati oko zemlje, pa su ljudi takodje zbilja već mnogoputa oplovili našu zemlju, povrativši se s vremenom na drugoj strani opet na ono mjesto, otklje bješe otplovili.

Da nije naša zemlja okrugla, bila bi površina mora ili razina morska široka ravnina, koju bi mogli pregledati ot jedne obale sve do druge.

Ali nije tako; jer se s obale morske nevidi na drugu obalu.

Da je površina morska ravnina, to bi vidjeli s jednoga mjesta sve ladje plovuće po njoj.

Ali opet nije tako; jer se na moru nevidi ladje protiv plovuće prije, dok se nije k nam dovoljno približala, pa onda se pomalja na-

bi konečno od zapada zopet na tisto mesto, od koder smo izšli.

Ali je pa mogoče našo zemljo obiti po suhem?

Naše zemlje ni mogoče po suhem obiti, ker veči del njene površine je vodo pokrit.

Tota velika puščava vode, pokrivajoča več ko dve tretjine poveršine zemljske, zove se morje.

Po morji je mogoče pot okoli zemlje narediti, in ljudje so že zares tudi našo zemljo mnogokrat objadrali, vrnivši se o času z druge strani zopet v ta mesta, od koder so bili odjadrali. Če naša zemlja ne bi bila okrogla, bila bi poveršina njena, morje ali morska gladina, razširjena ravnina, ktero bi od enega brega do drugega mogli prezreti.

Temu pa ni tako, kajti z brega morskega ni zreti na drugi breg.

Če bi bila gladina morska ravnina, videli bi iz enega mesta vse ladje, po njej plavajoče. Temu pa zopet ni tak; kajti na morju ni ladje nasproti plavajoče prej videti, dokler se k nam dosti ni približala,

Než je-li pak možno, naši zemi obejíti po suchu? Naši zemi nelze obejíti po suchu, poněvadž větší část povrchu zemského jest vodou pokryta. Tato veliká spousta vody, více než dvě třetiny povrchu zemského pokrývající, sluje moře.

Po moři možno jest cestu kolem země vykonati, a lidé skutečně také již naši zemi mnohokráte obpluli, vrátivše se po čase s druhé strany opět v ta místa, odkud byli vypluli.

сухимъ путемъ, потому что большая часть земной поверхности покрыта водою. Это большое количество воды, покрывающее болѣе двухъ третей земной поверхности, называется моремъ. Моремъ можно совершить этотъ путь вокругъ земли и въ самомъ дѣлѣ есть люди, которые совершали нѣсколько разъ кругосвѣтное плаваніе и они возвращались въ послѣдствіи со стороны противуположной той, въ какую отпра-

---

byśmy nakoniec od zachodu znowu w to miejsce, zkąd wyszliśmy.

Lecz czy możebnym jest ziemię naszę obejść lądem?

Naszę ziemię niemożna obejść lądem, dla tego, iż większa część jéj powierzchni wodą jest okryta. Tę wielką ilość wody, więcéj niż dwie trzecie części ziemskiéj powierzchni okrywającą zowiemy morzem.

Po morzu można około ziemi drogę odbyć, i ludzie rzeczywiscie także już naszę ziemię wiele razy obpłyneli, powróciwszy po czasie od drugiéj strony powtórnie w to miejsce, zkąd byli odpłyneli.

Gdyby nasza ziemia nie była okrągła, byłaby powierzchnia, albo płaszczyzna morza daleka równina, którą byśmy od jednego brzegu aż ku drugiemu przejrzeć mogli. Jednak tak nie jest; bo z jednego brzegu morza niemożna przejrzeć na drugi.

Gdyby była powierzchnia morza równina, widzielibyśmy z jednego miejsca wszystkie okręty po niéj płynące. Jednak i to tak nie jest; bo na morzu widać okręt naprzeciw płynący aż wtedy, gdy się nam do-

Но је-ли пак могуће нашу земљу обићи по суху? Нашу земљу немогуће је обићи по јербо је већа чест површине земаљске водом покривена. Та велика количина воде, која више него две трећине земаљске површине покрива, образује море. По мору могуће је пут око земље извршити, и доиста су људи нашу земљу већ много пута опловили и вратили су се после неког времена с' другест ране опет у она места, одкуд су одпловили били.

Кад наша земља неби била округла, била би површина, или пучина морска пространа равница, коју би могли с' једне обале до друге прегледати.

То пак није тако; јербо с' обале морске неможе се друга обала видити.

Кад би била пучина морска равница, видили би с' једнога места све лађе, које по њој плове. Но ни то није случај; јербо на мору неможе се лађа, која к' нама плови, пре видити, док се није прилично к' нама приближила, па

Kdyby naše země nebyla kulatá, byl by povrch moře čili hladina mořská rozsáhlá rovina, kterou bychom od jednoho břehu až k druhému mohli přehlednouti.

Tomu ale není tak; neboť s břehu mořského není na druhý břeh viděti.

Kdyby byla hladina mořská rovina, viděli bychom s jednoho místa všecky lodi po ní plovoucí.

влялись. Если бы наша земля неимѣла видъ шара, то море представлялось бы намъ огромною равниною, которую мы могли бы обозрѣть всю отъ одного берега до другаго. Но не то мы видимъ на самомъ дѣлѣ: съ одного берега мы неможемъ видѣть противуположнаго. Если бы море представляло собою равнину, то мы могли бы сразу видѣть суда плывущія по немъ. Но опять таки это не такъ

šima očima samo polagano, čest po čest. Površina morska nije daklje ravnina, već ploha nadignuta (duta), amrad šta sudimo, da je zemlja okrugla.

(Svršiti će se.)

in tu pa pokazuje se vidu našemu le polagoma, del za delom. Gladina morska ni tedaj ravnina, ampak izvotljena ploskev, kar je dokaz, da ima naša zemlja podobo krogle.

(Konec sledi.)

Literatura.

„Věstník bibliografický,“ zove se měsíčník pro česko-slovenskou literaturu, hudbu a umění, redigovaný (letos IV. ročník) Fr. A. Urbánkem, obchodvedoucím firmy knĕhkupecké „I. L. Kober“ v Praze a vydávaný nákladem téže firmy. Přátelé česko-slovenské literatury shledají v bedlivě redigovaném časopise tomto přehojný literární materiál, jako články, úvahy, kritiky (Obzor kritický), seznamy v tisku se nacházejících, pak vydaných českých, slovenských, mimočeských (k Čechám, Moravě a Slezsku se vztahujících) děl, hudebnin a uměl. předmětův, seznam biografií zemřelých literátův, bohatý feuilleton, v němž umístěna jsou personália, poznámky o dílech, přehled časopisectva, zprávy spolkové, liter. směs, antikvária a j. v. Z tohoto obsahu viděti, že podává časopis Urbánkův mnohem více, než titul jeho slibuje, a upozorňujeme-li naň čtenářstvo své, jsme přesvědčeni, že velice prospěli jsme nejen dobré věci, ale i obecenstvu. Celoročné předplacení poštou (nejméně 12 archův formátu „Slovníku naučného“ o 16 str. petitu) činí jen 2 zl. 80 kr.

Tomu ale opět není tak; nebo na moři není lodi proti plovoucí dříve viděti, až když se k nám dostatečně přiblížila, a tu pak objevuje se zraku našemu jen znenáhla, část po části. Hladina mořská není tedy rovina, nýbrž plocha vydutá, z čehož soudíme, že jest země kulovatá.

(Dokončení.)

въ дѣйствительности: суда приближающіяся къ нам̂ъ, мы не видимъ вполнѣ раньше, чѣмъ онѣ приближатся къ намъ на извѣстное разстояніе; мы видимъ лишь нѣкоторыя части ихъ представляющіяся нашему глазу. Морская поверхность не равнина а выпуклая плоскость изъ чего мы заключаемъ, что наша земля шарообразна.

(Окончаніе.)

---

stateсznie przybliżył, i wtedy objawja się oczom naszym tylko powoli, część po części. Więc powierzchnia morza nie jest równina, lecz wypukła płaszczyzna, z czego sądzimy, że ziema jest okrągła.

(Zakończenie.)

и ту указује се нашем оку само мало по мало, чест по чест. Пучина морска није дакле равнина, него изпупчена површина, због чега судимо, да је земља округла.

(Свршетак следује.)

Slovanský svět. Listy pro kulturní rozvoj a hospodářství. Majitel: Dr. A. Günther-Prelučev. Redaktor a vydavatel: J. J. Toužímský. Slovanský svět vychází v knížkách ve dvojím vydání českém a ruském. Až posud vyšlo 9 archů českého vydání a 3 archy ruského. Ku každé knížce přidáno jest několik archů insertů a oznámení v českém i ruském jazyku. Časopis tento bude seznamovati čtenářstvo své s pokroky duševního rozvoje u všech kmenů slovanských; bude přinášeti původní zprávy o všem důležitějším a zajímavějším, co kde Slované vykonali ve vědě i umění a napomáhati tak k sjednocení a k utužení slovanské vzájemnosti. Předplatní cena je na rok 6 zl., na půl 3 zl., na čtvrt roku 1 zl. 70 kr.

O zvířatech hospodářských. Čítanka pro hospodáře a dospělou mládež československou. Sepsal Jan L. Mašek. Nákladem kněhkupectví: Mikuláš a Knapp v Karlíně. 12ka str. 56. Cena 28 kr.

Divadelní svět. Sbírka dramatických prací původních i jinojazyčných se zvláštním ohledem na literatury slovanské. Redaktor Josef Štolba. Svazek 1. Zapovězené ovoce. Původní veselohra ve 3 jednáních od Josefa Štolby. V Praze. Nákladem vydavatelovým. V komisi kněhkupectví Th. Mourka 1872.

V prvém sešitu zůstalo v srbském a ruském překladu článku: „Lekcie z matematického zeměpisu“ v několika stech výtiscích nedopatřením několik hrubších omylů tiskových, jež tuto opravujeme:

V srbském překladu.

Str.	56	1.	řád.	místo	Лехције	má býti	Лекције
„	57	3.	„	„	них	„	њих
„	„	7.	„	„	живлење	„	живљење
„	„	8.	„	„	зготовленим	„	зготовљеним
„	„	9.	„	„	шравом	„	травом
„	59	7.	„	„	когима	„	којима
„	„	11.	„	„	гвохђа	„	гвожђа
„	60	4.	„	„	створно	„	створио.

V překladu ruském.

Str.	57	1	řád.	místo	Рабята	má býti	Ребята
„	„	„	„	„	теперо	„	теперь
„	„	4	„	„	приобрѣли	„	пріобрѣли
„	„	14	„	„	восъ	„	васъ
„	„	7	z dola	„	етой	„	этой
„	59	1	shora	„	мы	„	ли
„	„	3	„	„	питаютея	„	питаются
„	„	9	„	„	источникакъ	„	источникахъ
„	„	11	„	„	сдѣлаиныхъ	„	сдѣланыхъ
„	„	18	„	„	иа	„	на
„	„	20	„	„	листвемъ	„	листіемъ
„	„	17	zdola	„	путаются	„	питаются
„	„	11	„	„	выростихъ	„	выросшихъ
„	61	6	„	„	церковия	„	церковная
„	„	12	„	„	замыхъ	„	самыхъ
„	„	18	„	„	соблю дотъ	„	соблюдать
„	„	20	„	„	молезна	„	нолезна
„	„	24	„	„	житх	„	житъ
„	„	25	„	„	вам	„	вамъ
„	„	26	„	„	росказыватьо	„	расказывать о
„	„	12	z dola	„	вее	„	все
„	„	4	„	„	почало	„	начало

Ohlášení redakce.

V předešlém čísle oznámili jsme, že v druhém sešitu budeme moci podati práci o polském a ruském školství. Tomuto slibu mohli jsme jen na polo dostáti, neboť slíbená ruská práce nás posud nedošla. Za to slibujeme, že v příštím sešitu uveřejníme i důležité zprávy z Bulharska. Dopisy o tamním školství byly nám na jisto slíbeny.

Pány dopisovatele, jakož i redakce, kteréž nám listy své na výměnu posílají, žádáme, aby neopomenuli připsati k adrese: *Smíchov č. 339.*, jelikož časopisy i dopisy, na nichž místo „Smíchov“ není připsáno, k nám nepořádně docházejí.

Knihtiskárna: Hynek Militký a Novák v Praze.

Některé prostředky k užší vzájemnosti Slovanů.

Zmínili jsme se v číslech předešlých tohoto časopisu o důležitosti a nutné potřebě užší vzájemnosti v duševním životě národů slovanských. Dnes vytkneme stručně některé prostředky, jichž, jak se nám zdá, především chopiti bychom se měli, aby vzájemnosť u národů slovanských trvale se ujímala a čím dále tím více se rozmáhala.

Na první místo klademe vychovávání mládeže v duchu národním, v duchu všeslovanském.

Jak rozuměti se má „vychovávání mládeže v duchu národním", bylo již bezpočtukráte vyloženo v rozličných časopisech pedagogických, tak že by bylo zbytečno o tom slov šířiti. Škola má při každé příležitosti všemi možnými prostředky buditi v mládeži lásku k vlasti a národu. Že se to neděje u nás v míře náležité, že neužívá se k tomu prostředků nejbližších a nejvydatnějších, jest bohužel pravda.

Dějin domácích, pověstí, památností historických všímá si posud škola obecná pramálo; a můželiž býti vydatnějšího prostředku k probuzení národního vědomí nad tyto předměty? Řeči mateřské učíme posud ve školách nemnoho jinak, než jak učíme se jazykům cizím; a proto není se co diviti, že mládež naše nezahoří láskou k mateřskému jazyku svému, jako „k nejdražšímu svému pokladu". Ještě dosud vodíme mládež ve školách více po krajinách cizích, často dosti dalekých, nežli po nivách rodné vlasti, a divíme se pak přece, že mizí v lidu láska k vlasti, že světoobčanství neuvědomělé čím dále tím více půdy nabývá.

Vychovávání mládeže v duchu všeslovanském rozumíme tak, že vedle obecné lásky k bližnímu máme pěstovati v mládeži i lásku k bližším i vzdálenějším svým bratřím, k Slovanům. V našich školách obecných však nedozví se posud mládež o národech slovanských mnohem více nežli o národech jí nejvzdálenějších, o Egypťanech, Feničanech atd. A kam tvář mladíka se často obrací, tam paměť vede i mysl muže v potřebách pozdějších.

Dle toho jest svatou povinností učitelstva národního všemožně o to péči míti, aby ve škole obecné nevěnovalo se více času k poznávání ciziny nežli domova, aby pro dějiny vzdálených anebo zašlých již národů nezapomínalo se dějin domácích a dějin Slovanstva, aby vzdělanost národů germanských a romanských nevynášela se tu do nebe a vzdělanost Slovanstva aby nesnižovala se. Učitelstvo pilnou mějž péči o to, aby mládež záhy již učila se milovati mateřský svůj jazyk a poznávati krás ostatních jazyků slovanských dříve, než učiti se počne jazykům cizím, což ostatně ani nespadá v obor školy obecné. Ukazujme ve škole často k přednostem zemí a národů slovanských, seznamujme mládež s plodinami a výrobky jejich, aby dorostouc věcí těch nevyhledávala v cizině, nýbrž doma aneb u národů bratrských.

A k tomu, aby mládež láskou šlechetnou zahořela k vlasti, k rodu svému, k národům bratrským, není potřebí vychvalování nemírného nebo líčení umělého; nikoliv, pouhé poznání skutečných krás zemí, jazyků, výborných vlastností národů slovanských, jich slavných činů, úkladů od věků Slovanstvu kladených, vyvodí v srdcích útlých lásku, které z nich nikdy více, nižádnými dojmy protivnými vypuditi nelze.

Budeme-li takto mládež vychovávati, nebude mezi námi té chladnosti k věcem, kteréž by nám nade všecky jiné svatými býti měly, nebude mezi námi tolik odrodilců a lidí takových, kteří okázale rouškou kosmopolitismu se odívají, aby zakryli soběckost, která již poslední jiskru citu vlasteneckého v srdci jejich udusila.

Pro snadnější a dokonalejší poznání světa slovanského měli bychom co nejdříve postarati se, aby mládeži naší dostalo se k tomu vhodných prostředků. A tu se nám zdá, že by velice prospělo se vydáváním slovanské bibliotéky pro mládež. Víme ť, že zaplavuje se literatura mládeže nejenom u nás ale i u ostatních národů slovanských překlady často velmi chatrnými kramářských děl německých, francouzských a j., a že velmi málo staráno o to, aby co vyskytlo se kde původního v literatuře slovanské, užitku přineslo celému Slovanstvu.

Vydáváním slovanské bibliotéky vytiskl by se poznenáhla škodný vliv literatury cizojazyčné, kterouž cizí názory, cizí život přenáší se na půdu domácí k veliké ujmě rázu slovanského. Jen tím vysvětliti lze netečnost, jakouž shledáváme u bratrských národů k plodům slovanským nevšední ceny; širší obecenstvo neznajíc života, z něhož vzaty jsou, nemůže ceny jejich poznati.

Aby i v širším obecenstvu slovanská vzájemnost se ujímala, mělo by pomýšleti se na zakládání všeslovanských knihoven, jak odborných tak i obecných. Neboť kdo zpytoval jen poněkud stav a vespolné poměry slovanských národů, nabyl zajisté přesvědčení, že dosavadní netečnost jednoho národu k záležitostem ostatních národů slovanských hlavně v neznalosti věcí a tužeb národních se zakládá. Kdybychom na př. měli v každé zemi slovanské jednu nebo několik všeslovanských knihoven

učitelských, nesáhali bychom tak často z nevědomosti k škvárům cizojazyčným, majíce lepších spisů toho druhu v literaturách slovanských.

Neméně vydatným prostředkem k vzmáhání se vzájemnosti slovanské bylo by, kdyby národové slovanští posílali mladíky dospívající více do zemí slovanských na zkušenou, jako posílají je do Švýcarska, do Francie, do Němec a jinam. Užitek z toho byl by pro naši slovanskou věc zajisté veliký. Šířila by se tím nejen důkladná a věrná známost světa slovanského ve všech jeho končinách, ale vyvráceny byly by i mnohé předsudky, které přičiněním našich nepřátel více neb méně ujaly se u všech národů slovanských. Mimo to bylo by bližší poznání krajin a národů slovanských i v ohledu obchodním a průmyslovém k velikému užitku. Mnohý výrobek, za který až dosud na př. jižní Slované veliké sumy do roka posílají do Francie, do Anglicka atd., mohl by dodáván býti z jiné země slovanské, z Čech, Moravy atd., naproti tomu mnohé suroviny zemí slovanských, které jsou nevyčerpatelným pramenem průmyslu francouzskému, anglickému nebo německému, mohly by přijíti k užitku národům slovanským ve fabrikaci pokročilejším atd.

„Neblahý tento zvyk, že v každé své potřebě utíkáme se k cizincům, jest příčinou, že nezvelebuje se valně průmysl v zemích jihoslovanských, a kde se zvelebuje, že v rukou cizinců se nalezá. V ohledu tom dobrým příkladem může nám býti národ bulharský, kterýž od věků úpí pode jhem sveřepých Turků, že nemůže povznésti se k vzdělanosti, jakéž schopen jest, a k jakéž zajisté dospěje, jakmile dobude si volnosti a svobody. Bujarý národ tento nemá dosud na př. ani jedné koželuhny, nemá jediné strojírny, postrádá posud nejjednodušších řemesel. Suroviny své: kůže, vlnu, hedvábí a j. prodávati musí Francouzům, Uhrům a j. za levný peníz a draho kupovati od nich ze surovin těchto mnohdy dosti špatné výrobky. A jak snaží se Bulhaři, aby vymanili se z odvislosti této v obchodu a průmyslu? — Na společné útraty vysílají každým rokem mladíky do zemí slovanských, aby nabyvše tu prvé vzdělání, vyučili se pak důkladně některému řemeslu. Nikdo nenamítej, že národové vzdělanější, pokročilejší v obchodu a průmyslu, nemohou posílati synů svých do zemí méně pokročilých, jelikož zdržování se v zemích těchto nemohlo by jim býti k užitku. V každé zemi, byť by byla sebe více zanedbána, naskytuje se mladíkovi tisícero příležitostí k poučení, jakéhož nelze z knihy nižádné nabyti a jakéž průmyslu i obchodu domácímu může býti časem k velikému užitku. Dbejme tedy úsilovněji než posud toho, abychom ve všech zemích slovanských měli učně, kteří vrátíce se domů šířiti budou slovanskou ideu a činně podporovati vše, co vzájemnosti slovanské ku prospěchu býti může.

Tak i my učitelé ohlížejme se nejprvé ve školství u národů pobratřených, nežli pustíme se v cizinu a pilně uvažujme, zdali není na výběr v rodině slovanské, co od cizinců maně kupujeme. A není-li ni-

kde, čeho potřeba stálá a častá vymáhá, postarejme se spojenými silami, aby bylo v hojnosti.

Není-liž pro nás, učitely, hanbou, že všecky téměř pomůcky učebné kupujeme z ciziny, i takové, jichž bychom si sami snadno a levněji opatřiti mohli?

Postaráme-li se o vydávání učebných pomůcek pro slovanské školy, budeme míti mimo hmotný užitek ještě i ten prospěch z toho, že budeme moci ze zkušenosti vystříhati se mnohých chyb a poklesků, jaké při pomůckách německých shledáváme. Nemohliliž bychom vydávati společně mapy, obrazy přírodopisné, historické a jiné a jiné diagramy s užitkem, když nejlepší věci toho druhu v Německu neb Francii vydané potřebám našim nikterak nevyhovují a přemnohých mají nedostatků? Vydávání původních prostředků učebných pro školy obecné všech národů slovanských budiž proto první společnou prací učitelstva slovanského.

Jak by společná tato práce prováděti se měla, o tom staniž se dohodnutí na prvém společném sjezdu učitelstva slovanského. O zřízení těchto sjezdů všeslovanských, o působnosti jejich, nelze prozatím nic určitého říci, jelikož není znám základ, na jakém svolávány budou, ani obor jejich budoucí činnosti.

Dle našeho zdání mají býti občasné tyto sjezdy jakýmsi vrchním regulativem prací společných, jež konečného provedení došly by pak buď na sjezdech zemských a krajinských nebo v jednotách učitelských.

Bez takovýchto společných sjezdů učitelstva slovanského, které svolávaly by se jen tehdá, když by potřeba toho na sjezdech zemských byla uznána, nedá se společná práce na roli školské ani mysliti. Z nich rozlévati by se musela činnost do všech končin světa slovanského, jako proudí krev ze srdce do nejzázších těla končin, aby všude udržoval se život sloužící částem i celku ku zdaru.

Aby pak udržovati se mohlo stálé spojení učitelstva slovanského, k tomu potřebí jest společného orgánu, kterýž by ze všech končin přinášel zprávy o všem, co na roli školské kde se děje, a hájil a rozváděl zásady na společných sjezdech schválené. Časopis tento vycházeti by musel nejméně jednou za měsíc, což státi by se mohlo ovšem jen tenkrát, když by většího dostalo se mu účastenství, nežli jakému těší se posud dosavadní orgán slovanského učitelstva.

Spojení slovanského učitelstva k povznešení školství obecného nerozumíme v tom smyslu, jak protivníci naši si vykládají, že bychom snad chtěli uzavříti se světu ostatnímu a nevšímati si pokroků na roli školské u národů neslovanských. Naopak máme za velmi potřebné býti stále na stráži, abychom ničeho nepropásli, co by nám prospěti mohlo, a z pokroků jiných národů co nejvíce těžili, aby Slovanstvo od jiných národů

v některém oboru nebylo předstihnuto tak, že by jich nemohlo více dohoniti. Slovanstvo však nemá zůstávati pouhým napodobitelem vzorů cizích, nýbrž ve všem počínati si spůsobem vlastním, jako žije život vlastní.

Predavanje o duševnih sposobnostih i silah čovječjih.

(Čitao Mijat Stojanović dne 28. veljače 1872 u dvorani čitaonice u Karlovcu.)

Štovani Slušavci! Bog je stvorio čovjeka, da kao razborito stvorenje bude razuman, pametan, ćudoredan i srećan.

Ovo svoje opredjeljenje valja da svaki čovjek u svomu zvanju postigne, inače živi badava. U svakomu zvanju, bio čovjek ratar, učitelj, svećenik, častnik, činovnik, rukotvorac, zanatlija, trgovac, ili štomudrago, mora biti sposoban za zemlju i za nebo, za ovaj i drugi sviet, svakako uman, misaon, razborit, vješt i umješan, pametan i kriepostan.

Čovjek je obdaren mnogovrstnimi sposobnostmi i silami duševnimi i tjelesnimi, da može postići svoje uzvišeno opredjeljenje, svoju veliku svrhu.

Svako i najmanje, tek rodjeno diete, čovjek je. A znate li šta može učiniti, šta valja da učini, šta mora da učini iz djece ljude razumne, pametne, vješte, valjane i čestite ljude?

Domaće i školsko odgojenje mora to učiniti. Vi majke prve ste odgojiteljice i učiteljice svoje djece; vi polažete svemu tomu prvi temelj.

Znate li, što je svrha i namjera odgojenja? — Nastojati sve unaprediti, štogod razvija tjelesne i duševne dječje sile, čim se vježba sve u djetetu, po čemu će ono postati valjanim čovjekom; nas uprot sve obustavljati i zapriečivati, čim bi se mogle razviti i unaprediti zle klice, da prokliju i uzrastu.

A čim se služimo, koje sredstvo upotrebljavamo doma i u školi odgojivajuć djecu? — Služimo se naukom i obukom, tim uplivamo u djecu, kako bi stekla potrebito znanje, potrebitu vještinu.

Tko djecu ima odgojivati, bila majka, bio otac, bio učitelj, bio koji drugi faktor odgojenja, mora prije svega poznavati sve duševne sposobnosti i sile čovječje, i to u oči u glavu, točno i podpuno, ako je rada svojom naukom i obukom koristiti čovječanstvu.

Čovjek je slika i prilika svoga stvoritelja. Već njeki poganski starodrevni mudrac nazva čovjeka otrokom bogovâ, i nemojmo se čuditi,

što je tako sudio, pokle svakom pojedinom kaže nam pamet, da je nješto više, nego su sva ostala stvorenja na zemlji.

Gledeć na tielo, vidimo na svoje vlastite oči, ima čovjek uda, s kojimi nazira, opažava i poznaje tvarni ovaj sviet, i to: vidi očima, čuje ušima, miriše nosom, kuša ustmi, nebcem i jezikom, a osjeća povrhšjem cieloga tiela.

Dalje ima čovjek uda, s kojimi se giba: ima glavu, koju po volji diže i spušća, okreće ju desno i lievo, da može spaziti, što biva nad njim, pred njim, pod njim i okolo njega. Ima oči i trepavice, kojimi može gibati u istu svrhu; dolnju čeljust, ustne, jezik, grlo i gutu, čim giba po volji govoreć ili jeduć; ima ruke i prste, čim radi, noge, da može hoditi. Ima čovjek uda, kojimi se izdržaje: želudac, crieva, srce, žigericu, pluće, slezinu, bubrege.

Sva ova trostruka uda, kojimi opažamo, prosto se gibamo i izdržajemo, sastavljena su divno s kostimi, mesom, mezgrami, žilami i kožom, mozgom, sokom, i sačinjavaju ustroj našega tiela, koje je orudje duše tako, kao što je n. pr. ono pero, kojim sam napisao ove redke, orudje moje kao pisca, kao što je kist orudje slikara, ili kao što je čekić orudje kovača, a sikira orudje tesača, motika orudje kopača, kosa — kosača, srp — žeteoca. Buduć nedjeluje naše tielo u duši, nego duša djeluje u tielu, zato zovemo tielo posudom, ruvom, odjećom, zavojem duše.

Čovjek ima i duševna orudja, jerbo je skupa udo tvarnoga, ovoga, i udo drugoga svieta, što ga zovemo svietom duhovâ. Čovjek kao udo tvarnoga svieta ima tjelesna uda, kojimi može djelovati na ovomu svietu, jerbo neima, niti može biti zanata bez halata. Čovjek kao udo drugoga svieta treba orudje duševno, da može duševno djelovati, i doista darovao je stvoritelj čovjeku trostruko duševno orudje: Razum, volju i ćućenje.

Kakogod što se odnosi svako vanjsko opažavanje na prama onih pet čuvstvah, što smo ih spomenuli, kad rekosmo, da čovjek vidi, čuje, miriše, kuša i osjeća, tako počiva i svako naše nutarnje duševno djelovanje ili u — razumu, ili u — volji, ili u — ćućenju. Sav naš duševni život sastoji se u tom, što mislimo, hoćemo ili osjećamo.

Razglabajući i razčlenivajući znanstveno duševne sile, govori se i o tom, kako čovjek sudi i razsudjuje, kako si ovo ili ono uobražava, kako naime razumom izrieče súd i djeluje mečtom ili razmnivom; kako pamti, žudi itd. Ali sve to ima se tako uzeti, kao sto se uzimaju pojedini prsti u jedno orudje, koje zovemo rukom.

U koliko nadmaša i nadilazi nutarnjie čovjek vanjskoga, duševni tjelesnoga u svojoj vriednosti i cieni, u toliko su duševna orudja plemenitija, blagorodnija i skupocjenija od tjelesnih, i to poleg onoga, što nas uči izkustvo: „Štogod je višja i uzvišenija umjetnost i vještina, to

je finije i plemenitije orudje.“ I kovač i kulundjija kuju čekićem; ali je velika razlika izmedju oba čekića.

Majke, otcevi, ućitelji, svatko živ, tkogod je pozvan odgojivati, odhranjivati i obučavati djecu mora dobro, točno, podpuno, svestrano poznavati duševne sile ljudske, kao što već gore malo prije natuknusmo; zato ćemo pokušati upoznati se:

1. s' razumom,
2. s' voljom,
3. sa ćućenjem.

To je svakomu i važno, i koristno i potrebito znati.

Šta je to razum?

Razum je duševno oko. Oko tjelesno obuima, premda je maleno, stotine i stotine slikâ na jedan pút, otvora nam cieli sviet, i skupa je svjetlost i vodja našega tiela.

Štogod je oko vanjskomu, spoljašnjemu čovjeku, to je razum nutarnjemu. Razum shvaća i obuima miliune predstavljenjâ, otvora čovjeku novi, prekrasni, bezkrajni sviet, i skupa je svjetlost, vodja, kažiput volje i ćućenja, dakle je prvo i najvažnije duševno orudje.

Kakogod što okom možemo smatrati i opažavati tvarne u naravi nalazeće se predmete, koji se odsievaju u oku našem, isto tako možemo predstavljat si razumom višje predmete, sravnjivati ih, razlučivati, te suditi i dosudjivati o njih.

Kakogod što dalje razpoznajemo i razlučujemo okom vlastitosti ili svojstva stvarij glede na njihov oblik; tako isto poznajemo razumom vlastitosti duševnih predmetâ, pak tako i iste predmete. Razumom razlučuje čovjek uzrok i učinak, temelj, i posljedicu, svrhu, namjeru i sredstvo; što je pravo i nepravo, kriepostno i griešno. Razumom gleda čovjek sam sebe u zrcalu svoje duše; probija pogledom razuma gustu tvarinu, poznaje svoga stvoritelja, koga nemože viditi okom. Razum je dakle ono plemenito, duševno orudje, kojim može čovjek spaziti i uviditi vlastitosti višjih predmetâ i tako same predmete višjega svieta, kakogod što vidi okom tvarne predmete.

Obično se veli glede tiela: Vidim, proničem, poznajem, gledam, promatram; ili: nevidim, nedosižem okom; jasno mi je, bistro, vidim podpuno, oštro mi je oko ili: kratkovidan sam, slabo vidim, ili sliep sam; a glede duše: Znam, vidim, uvidjam, promatram, proničem, poznajem, shvaćam, razumijem, ili nerazumijem, ponjam ili neponjam itd.; zato i govorimo o oštroumnosti i tuposti, o kratkoumnosti, o gluposti itd.

Razum je dakle duševno oko.

Šta je to volja?

Drugo duševno orudje volja je, prama koje odnosi se — želiti, zahtjevati, žuditi itd. Kakogod što se odnosi gledati, motriti, pogledati,

razgledati, razmatrati, prigledati, ogledati naprama vidu. Vanjski ili tjelesni čovjek može po svojoj volji gibat, očima, ruke može dizati i spuščati, može nogami stajati, hoditi, trčati, skakati, klečati.

Isto tako može nutarnji, duševni čovjek svojevoljno ravnati i upravljati ono, što si predstavlja, može što zabaciti, što poprimiti; za ovim ili onim težiti, drugo opet što odurjavati, zametavati, čemu zabavljati, poznato dobro prigrliti ili mu zabaviti, odlučiti se na što i proizvesti, što nakani itd. To sve čini čovjek svojom voljom. Što je tielu čovječjemu ruka, to je duši volja. Čovjek zapovieda rukom, a zapovieda i samomu sebi voljom. Kakogod što se čovjek maša rukom za predmetom, koj želi uzeti, tako se maša i voljom svojom za onim, što mu je ugodno, a otresa se naprama onomu, što mu je nepovoljno, što mu se nije sviklo.

Svi predmeti umjetnosti ili vještine, obrtnosti i zanata: Dvorovi ili palače, stanovi, željeznice, brodovi, mostovi, kipovi, gradovi, tvrdje i sela, jelo, odjeća, pribivalište itd. postaju ljudskimi rukami. Sve, štogod čovjek vidi velika, uzvišena, slavna, čestita — ili malena, kukavna, grdna i podla na polju svietske povjestnice, sve postaje silom i snagom ljudske volje. Bez rukah bio bi čovjek nesposoban za posavo, a bez volje nebi se mogao nazvati ćudorednim ili moralnim bitjem. Volja je anda duševna ruka.

Šta je to ćućenje?

Svakdanje izkustvo uči nas, kako tielom osjećamo, šta je toplo ili hladno, vruće ili mrzlo, ugodno ili neugodno, što godi ili bole, te vidimo, kako ovo ili ono ćutimo ili osjećamo. Nu opažavamo takodjer, kako se to isto pojavljuje i u našoj duši, dočim smo veseli ili žalostni, radostni ili turobni; sviklo nam se što, te ljubimo, ili na štogod mrzimo; milokrvno velimo: Bogom ti prosto! ili zavidimo; strašimo se, predamo pred čimgod, zaziramo od čega, ili što štujemo, počitujemo; mirni smo u svojoj duši ili nemirni, zadovoljni ili nezadovoljni; razblažujemo srce, sve se topi od milinja, ili ga kalimo u ognju gnjeva. To što osjećamo, zove se ćućenje, i možemo ga nazvati duševnim srcem. Srce je izvor tjelesnoga života, jerbo iz njega razljeva se po tielu tjelesna hrana, krv tekuć kroz sva uda, te ugrieva, hrani i izdržaje tielo.

Isto tako teče iz ćućenja višji, duševni život ustrojem nutrašnjega čovjeka, ugrieva i blaži nam duh, hrani razum, kriepi i jača volju. Kakogod što prestane živiti tielo, kad ohladni i stine se krv u njemu, te prestane teći, kolati; tako isto obumre i čovjek u sebi, kad prestane u njemu djelovati ćućenje, zato i zovemo one ljude, koji su tupa, slaba ćućenja, suhoparnim, bezćutnim, odurnim, hladnim, obumrlim. Razum je bez topla ćućenja nalik oštru nadu, britkom sjeveru. Upisujemo sve ćućenje u račun srcu, dočim obično velimo: Srce se raduje, srce zinulo na ovo ili ono; baš mi srce išće; skače srce u njedri od radosti; srce

je ranjeno; puca srce u grudi od jada; srce uzplamtilo, a narodna pjesma pjeva:

„Srce bole, glava poboljavá,
A od jada duša se potresa
Kao u gori listak trepetljike!“

Ćućenje dakle možemo nazvati duševnim srcem u čovjeku.

Dakle, ljubezni i štovani slušaoci! naša duša sastoji se iz razuma, iz volje i iz ćućenja, u koliko ovo troje sastavljeni su u jedno, kao što su sastavljena tjelesna uda ujedan tjelesni ustroj. Duša je jedna jedina, sastojeća se iz ovog trojgu. Tielo je haljina i skupa orudje duše, poradi čega mora obstojati njeka sveza izmedju tiela i duše. Tielo i duša razlikuju se jako izmedju sebe, a svezani su ili skopčani, te sačinjavaju čovjeka.

I zanimivo je, i liepo i koristno poznavati ustroj čovječjega tiela, a za odgojiteljice, odgojitelje i učitelje dječje i prieka potreba. Dopustite, da samo njekoliko riečij progovorimo o tomu, s gorega neće biti nikako.

U čovječjemu tielu nalaze se po liečničkom izkustvu trojvrstne žile: *a*) žile nalik na brojanice, trbušaste, nabreknute cievčice; *b*) žile sa uloženimi i obloženimi cievčicami; *c*) žile s nježnimi cievčicami i mjehurci. Jedne od ovih služe razumu, te čovjek vidi, čuje, miriše, kuša i osjeća; druge služe volji, te čovjek može po svojoj volji služit se glavom, očima, ustnicami, ustima, rukami, nogami itd.; posljednje služe ćućenju, i djeluju u utrobi, u želudcu, u srcu, u plućama, u crievih itd. I tim je skopčana duša s tielom. Čudo je božje milosti i mudrosti cieli čovjek dušom i tielom.

Tko od vas, štovani slušaoci i slušalice nije se nikada u svomu životu zapitao: A u čemu se sastoji narav čovječje duše? Valjda svatko.

Ako je svako i nesjetno, tim bolje, laglje ćemo se medjusobno razumjeti; a možebit gdjekomu nije to pitanje ni na um palo, ni na kraj pameti došlo.

Neće nikako škoditi, ako si na to važno pitanje prosto a u kratko odgovorimo. Da pokušamo: Naša duša opažava, zamjetjava, prisjećava, dakle ima opažanje, zamjetljivost; ona se kreće, giba, miče, živi; ona ćuti, osjeća, i — to joj je narav.

Tjelesna uda služe duši, a uda duševna: razum, volja, ćućenje — služe duhu.

Svako orudje, ako ćemo da posluje, mora doći u ruku umjetnika, rukotvorca, zanatnika, majstora, inače leži mrtvo.

Buduć je tielo skup čuvstvenih, osjetljivih uda, treba mu vodja, ravnatelj, gazda, gospodar, t. j. onaj, tko drži skupa sve strane, te gleda okom, čuje uhom, radi rukom, hodi nogom itd. Taj vodja, taj ravnatelj

u nami je naša duša, koja vidi, čuje, osjeća itd. Bez duše je tielo mrtvo, kao i orudje bez majstora; zato je duša gospodar tiela.

Ali i ista duša samo je skup, sadržaj višjih orudjâ, naime duševnih orudjâ — razuma, volje i ćućenja; dakle i duša mora imati vodju, ravnatelja, gospodara, t. j. njetko mora biti, tko kreće duševnim orudjem, tko razumom misli, voljom odlučuje, i duševnim srcem osjeća, jednom rieči: kakogod što ima tielo svoga gospodara, i taj je duša, tako i duša ima svoga, a to je duh u čovjeku, osoba, ono, što nazivamo „ja“ i to je sredotočje u čovjeku. Kako se odnosi duša prama tielu, tako se odnosi to „ja“ naprama duši.

Kako znamo iz slovnice — „ja“ to je osobno zaime i zastupa govoreću osobu. Ta osoba misli, voljna je i hoće, i ćuti ili osjeća. Nitko nekaže: „ja sam duša“ — niti „osoba je duša.“ Nasuprot svatko veli: „Ja imam dušu.“

Kad tko šta ima, to mu je svojina ili posjed, a svako posjedovanje predpostavlja posjedatelja.

Ono „ja“ u nami, to je posjedatelj, gospodar svoje duše. Velimo pravo: Ja imam dušu, ja sam gospodar svoga razuma, svoje volje, svoga ćućenja, svoje duše; ja sam osoba; osoba ima dušu; osoba je gospodar duše. Nitko nemože reći: Ja sam duša; osoba je duša; duša je osoba; ja imam osobu, kakogod što nemožemo reći o kojemu domaćinu drugčije nego ovako, n. pr. Petar ima kuću, Petar je gazda kuće, gazda ima kuću, gazda u kući je domaćin. Nitko nemože pametno reći: Gazda je kuća; kuća je gazda; Petar je kuća; kuća ima Petra; Petar ima gazdu.

Kakogod se čuvstveno odnosi gazda ili gospodar prama kući, tako se odnosi u višjemu smislu ono „ja“ t. j. osoba naprama duši.

Dopustite reći još koju rieč o odnešenju duše prama tielu, osobe prama duši, i osobe prama tielu.

Tielo je orudje duše, koja se služi njim kao sredstvom: okom, uhom, nosom, ustmi, rukom, nogom, utrobom, plućami, srcem itd., i u tu svrhu skopčana su sva tjelesna uda čudnovatom mrežom trostrukih žilâ, koje se sve sjedinjuju u mozgu s dušom.

Duša kao vladateljica i ravnateljica tiela čuvstvuje, giba se i osjeća, te kao što zanatlia i umjetnik što se služe orudjem, tako i duša gleda očima, sluša ušima, radi rukami, kucka srcem, vari i probavlja jela želudcem, diše plućami.

Kakogod se odnosi tielo naprama duši, tako se odnosi duša naprama osobi i služi joj kao sredstvo. Duša sastoji se iz razuma, volje i ćućenja, što je skopčano u čovjeku u sklad jedinstva višjega ustroja ili organizma. Ova plemenita orudja rabi osoba, ono „ja“ u čovjeku, osoba, koja je s ovim orudjem spojena kao što je skopčana s tielom mrežom žilâ.

Osoba, kao gospodar duše, misli, sudi, zaključuje, pamti, nobražava si, ljubi ili mrzi, hoće ili neće štogod, želi i miluje ili odurjava,

čuvstvuje, osjeća. Osoba poznaje razumom, opredjeljuje voljom, ćuti i osreća srcem. Osoba veli: Imam ili posjedujem razum, volju, ćućenje.

Osoba je gospodar duše, kao što je duša gospodar tiela. Buduć pako tielo s dušom, a duša sa osobom najužje skopčani, zato i velimo: oko vidi, duša vidi, osoba vidi, ja vidim.

Duša upravlja tielom, a osoba dušom i tielom. Osoba je skopčana s dušom neposredno, a s' tielom posredno.

Buduć tielo, duša i osoba različni izmedju sebe, to se mogu postaviti sliedeći važni stavci:

1. Tielo može raditi bez da djeluje i duša posredovanjem samoga prirodnoga zakona, n. pr. kad čovjeka spopadne grč, u padavici ili kao što rade mjesečnjaci itd.

2. Duša može raditi tielom, bez da radi osoba, n. pr. u pijanstvu, u ludosti i mahnitosti, u bjesnilu, u snu ili naglo probudivši se.

3. Duša može raditi u samoj sebi posredovanjem žilâ, s kojimi je skopčana s tielom, n. pr. sanjajući.

Osoba je u čovjeku ona božja iskra, kojom zadahnu Bog prvoga čovjeka, učinivši mu tielo iz zemlje.

Samo osoba ima sviest i samosviest; samo ona ima pamet i slobodnu volju, i dar govora, čim se odlikuje izmedju sviuh živućih stvorovah na zemlji.

Sve dosad spomenuto dobro promotrivši i uvaživši, svrnimo za koj časak duševnim okom na važno pitanje; važno, jako važno za svaku majku, za svakoga otca, za svaku odgojiteljicu i odgojitelja, učiteljicu i učitelja mladeži, važno dapače za sve faktore odgojenja; za dom, školu, crkvu, državu, gradjansko družtvo. Evo toga pitanja:

Jeli potrebito odgojenje djece?

Mnogi će možebit pomisliti, pa to se i od sebe razumjeva, to se zna. A ja velim: Kud sreća, da to svi oni dobro i podpuno razumjevaju i znadu, koji su dužni razumjevati i znati; ali ima ih dosta, koji nerazumjevaju, neznaju; dosta ima i takovij, koji znaju, al' nehaju, a naći je pogdješto i takovij, koji sve to krivo pojimaju i tumače: Zato neće biti s gorega, ako o tom pitanju progovorimo dvie tri iskrene rieči.

Svaki se čovjek rodi kao diete dušom i tielom. To znamo svi iz svakdanjega izkustva. Ali kakogod je nerazvijena snaga tjelesna u djetetu, kad se rodi, tako je i duševna.

Diete tek rodjeno ležeć povijeno u kolievci ima oči, ali njimi žija nestašno okolo sebe, ili bleji zagledavši se, štono se veli kao tele u nova vrata, bulji očicami, bez da shvaća ikoj predmet i bez da gledajuć u što išta misli.

Isto tako ima diete i razum, to duševno oko, ali — kao što se veli obično — razum maloga djeteta još spava i driema u dušici, i nije u

stanju, išta si predstavljati ili ovo od onoga razlučivati; još boravi krut sanak u slabačkoj, dječjoj dušici.

Sputane, svezane u povoju leže nježne dječje ručice, zavijene u pelenice, još su nesposobne za svaki posao. Nerazvijena i otajstveno zamotana leži takodjer i volja u dušici, i neima predbježno drugoga zastupnika, do majke prirode. Napokon i višje ćućenje još je nerazvijeno, jerbo samo prirodno, a ne svojevoljno i hotimice smieši se ili plače nevino djetešce prve mjesece svoga života u neznanju, i živi ka da niti neživi.

Samo nižje ćućenje djeluje, kao što već kucka i maušno, dječje srdašce. Dakle u maloga djeteta spava i driema razum, volja je još nerazvijena, a ćućenje još nije ćudoredno probudjeno.

Kad bi diete ostalo izvrženo sliepomu slučaju prije, nego bi mu se razvila tjelesna uda i orudja — oči, uši, ruke, noge itd. — moralo bi kukavno diete bez svake druge pomoći propasti i poginuti; a to zavto, što nemože u svojoj nježnoj mladosti kao slabačak stvor niti hoditi, niti se mašati za hranom, niti se braniti od pogibelji.

Isto tako nutarnji čovjek, duševno nerazvijen, bez da se nedjeluje spolja na njega, dakle ostavljen samomu sebi, nebi se nikada mogo podići od živine do čovjeka, od marve do umna stvora, t. j. nebi se mogao nikada očovječiti.

Jeduć i pijuć, pripomažuć da stoji i hodi, postane diete najposlje samostalnim, t. j. stane pomalo na svoje noge. Isto tako moguće je s polja uplivajuć razviti i dječje duševno orudje: razum, volju i ćućenje, i tako ih okriepiti, da nutarnji čovjek popne se na višji stepen samostalnosti, te postane ćudorednim bitjem.

Kakogod što nemožemo doći do jezgre inače, nego kroz ljusku ili ljupinu, isto tako nemožemo inače djelovati ni na dušu, nego kroz tielo i to posredovanjem živacâ, s kojimi je privezana duša za tielo. Živce moramo potresati, ako smo rada probuditi spavajuću dušu.

Osobiti i glavni ulazi, kroz koje možemo doprieti do dječje duše oči su i uši.

Djelovati u tu svrhu kroz tielo na dušu, kako bi ju spavajuću probudili za novi život ćudorednoga poslovanja, to će reći „odgojivati, odhranjivati."

Da se upustimo u pitanja: Kako se probudjuje razum u djeci?

Kako valja razvijati volju?

Kako da se naobražava ćućenje? neimamo za danas kada. O tomu ćemo drugom zgodnom prilikom ozbiljnu povesti rieč, a i nuždno je, ako smo rada napredovati u toli važnomu poslu, kao što je odgojivanje djece. Poslovica veli: Na mladjima sviet ostaje! Nami nemože biti svejedno, na kakvima mladjima ostaje nam postojbina, mila domovina, gradjansko družtvo, država, sviet poslje nas.

O tom ćemo govoriti i razpravljati, dogovarati se i savjetovati svojski i prijateljski drugom prilikom, a sad mi pri koncu ovoga kratkoga predavanja dozvolite još samo nješto natuknuti.

Svrha i domaćega i privatnoga i javnoga školskoga odgojenja, domaće i školske nauke i obuke sveobća je pučka prosvjeta i naobraženost. Za naše okolnosti gledajuć na stepan naobraženosti, na komu se nalazi naš narod od prieke nám je nužde kao gladnomu jelo, a žednomu napitak, podizati, osnivati, utemeljivati za žensku mladež djevojačke nižje i višje škole ne samo po gradovih, nego i po selih. Kad budu majke našega naroda dovoljno, shodno i valjano naobražene, budimo uvjereni, postupiti će cieli naš narod na višji stepen sveobće prosvjete, a s tim će postati i naprednjiji, jerbo umješniji, vještiji, sposobniji za svaki rad, postati će srećniji, jerbo će biti umniji i ćudoredniji. Podižimo djevojačke škole, u kojih će naša ženska mladež imati priliku, ne samo uvježbavati se u ženskomu ručnomu djelu, nego i u domostrojstvu, u domaćemu gospodarstvu, i u svih drugih učevnih predmetih, koji su potrebiti i koristni ženskoj glavi kao materi, kao suprugi i domaćici.

Puno je toga, što mora da zna, što valja da zna ili što je barem jako koristno, ako zna majka kao odgojiteljica i prva učiteljica svoje djece, koja kao takova polaže prvi temelj za izoštrenje dječjega razuma, oplemenjenje srca, ćudi i značaja. Što čovjek tako rekavši s majčinim mliekom upije u sebe, to mu obično odlučuje smjer za cieli život.

Dalje nemanje puno je toga, što se ima naučiti, čemu se ima svići ženska glava, žensko osjetljivo srce, ženska nježna ćud, ženski skromni, tihi značaj.

Ženska glava pozvana je kao supruga usrećiti svojim umom, svojom vještinom, svojim umješnim rukovodjenjem domaćega gospodarstva, svojom plemenitošću srca i svoga supruga, i sebe i svoju djecu, i cielu obitelj, u kojoj je majka, i cielu kuću, u kojoj je domaćica i gospodarica. A može li to? pitam, ako nije dovoljno i valjano naobražena.

S tim sam već spomenuo žensku glavu i ka domaćicu, i svršujem ovu svoju malu razpravu sa uzklikom: Podižimo škole za žensku mladež, škole djevojačke! Bez toga nikada se nenaobrazi i neusreći naš narod. Dokgod to neučinimo nežaleći ni truda ni troška, dotle ćemo u kiti izobraženih narodâ zaostajati nazad u svemu: U poljskom i domaćem gospodarstvu, u obrtnosti i prometu, i ostati ubogi, jad pateći narod.

Izobražene matere izobraziti će narod!

U to ime Bog u pomoć!

U Karlovcu na poklade 1872.

Mijat Stojanović.

O važnosti uzgoja ženske omladine.

Napisala Marija Jambrišakova.

Mila braćo Slaveni! Kadno se glas ugodan i brz poput pramaljetnog povjetarca raznese po miloj domovini, da se na pedagogijčkom polju pojavi list, koji će po mogućnosti zastupati slavensko školstvo u raznih slavenskih jezicih: uztrepti od uzhićenja srce, kucalo ono toli u grudih učiteljâ koli pravih Slavena. Tâ kako i nebi! Kad se toli liepa prilika priudešava, da si Slavenstvo, radeće na jednom polju prijateljski ruku desnicu pruža, da se djeca jedne te iste majke bratski ogrle; — tà krv nije voda!

U to ime eto i mene u vaše kolo. Pero je doduše slabo, nu nakana je vjerujte dobra, volja čvrsta, a srce punó ljubavi za uzvišeno učiteljičko zvanje i za sve što dično ime Slaven nosi.

Premečuć u pameti amo tamo, o čem da ponajprije uzpišem, naišla sam na misao, reći koju ob onom, što nas najvećma tišti, naime: „obuzgoju ženske omladine."

I u vas i u nas ima vrlih sinova domovine i vjernih borioca za prava i slobodu, al ima i kukolja medju pšenicom. Kad spominjemo imena slavnih muževa, to i nehotice uzkličemo: srétna majka, koja takova junaka porodi, te reć bi više majku no sinka blagosljivljamo; — dosljedno, da pripoznavamo upliv, koji majka na uzgoj čovječanstva imade. Mislim, da neću precerati, kadno uztvrdim: da je u majčinih rukuh sreća naroda. I doista. Prvo bo doba diete gotovo samo pod okriljem i vlašću majčinom stoji, njoj pripada prvi duševni i tjelesni razvitak. Zadaća majkâ je indi, da budu prve hraniteljice i gojiteljice svih klica čovječnosti u čovjeku; bez njihova prvoga uzgajanja sva bi se čovječnost izvrgla, podivljala i propala. U majčinom se krilu radjaju i vriežc čustva. Ona bo nemože drugčije — moć nagona ju sili, da diete goji i hrani; ona čini, udovoljava zahtjevom djeteta, odstranjuje od njega, što mu negodi: diete je obskrbljeno potrebnim, veseli se, a klica „ljubavi" se razvija.

Sad stoji pred očima djeteta predmet, kojeg još nikad neugleda, — čudi se, boji se, plače, sad ga majka prigrli i na svoje srce privuče, zabavi ga, a plač prestaje. Predmet se s novice ukaže, a majka si čedo opet u krilo uzme: sad se neplaši i ljubezno bez straha baci pogled na milu majčicu — klica „pouzdanja" se razvija.

Majka hrli svakom prigodom do zibke djeteta, ona je u vrieme glada i žedje prva uz njega; kad joj koračaj čuje, — šuti, kad ju

ugleda, radostno slabašne ručice za njom pruža; majka i nasitit, jedna mu je pomisao: klica „hvale“ se razvija.

Klica ljubavi, pouzdanja i hvale se sve većma razgranjuje. Diete poznava korak majčice; tko njoj naliči, toga ljubi; tko je majci mio i drag, toga i djetešce grli i ljubi: klica ljubavi pram čovječanstvu, klica bratinske ljubavi se razvija.

Kad djetetu što po volji nije, to lupa po drvu i kamenu, nu narav ostane krka i nepopustljiva, a ono prestaje lupati i udarati. Sad je opet majka nepopustljiva; diete plače, i lupa, nu majka neće da ma samo za mrvice popušta, a ono prestaje plakat i priuči se podvrći svoju volju majčinoj: prve klice „strpljenja“ i „posluha“ se razvijaju.

Posluh i ljubav, hvala i pouzdanje spojeni, razvijaju prvu klicu svjesti; — prvu sjenu čustva, da nije pravo proti ljubeznoj majci bjesniti, — prvu sjenu čustva, da nije majka samo rad njega u svietu — prvu sjenu čustva, da nije sve rad njega u svietu, a s tim se i razpupa klica „dužnosti i prava.“

I time scienim, da sam dovoljno razvila, da sva čustva u majčinom krilu svoj izvor imadu. S toga je i zvanje materinsko za čovječanstvo u obće, a za ženski spol na pose najsvetije, i žena kao mati stoji na najvišem stepenu svoje svrhe. Ovdje se sjećam rieči Prauseka: „Žena je svećenica, kojoj je sagraditi žrtvenik straha božjega u obiteljskom hramu; ona je koja taj žrtvenik riesiti ima cviećem ćudorednosti, poslenosti i reda; ona je djeci svojoj ono, što je oživljujuće i ogrievajuće svjetlo sunašca bilju; na njezinom srcu imadu se djeca ogrievati i uzplamtiti za svim, što je pravo i plemenito.“

Kad je Napoleon prvi za kćerke častnikâ utemeljio zavod u Ecouen-u, predao je uredjenje i ravnanje istog gospodji Campan riečmi: „Il nous faut des mères;“ — htiv bo je reći, da samo od majka i njimi prouzročenim oplemenjenjem obiteljskog života, može bolji i zdraviji družtveni život proizaći. Ovo mnienje izrekoše i u naše doba najglasovitiji pedagogi, a i muževi raznih stranaka susretoše se u želji: „da kroz žene obiteljski život u lepši i bogatiji položaj dodje i da iz ovog korena države kriepki i zdravi život u svih granah ogromnog stabla tjera, kojeg cviet jest: obrstnost, znanost i umjetnost, a plod: obrazovanost, ćudorednost, sloboda i blagostanje.“

Povjest nam pruža množinu dokaza za sklad i uzajamno djelovanje državnog i obiteljskog života. Pogledjemo li samo na rimsku povjest: to vidimo kako tamo gospodje (Matronen) za vrieme republike — i cvatuće dobe kraljestva — u najvećem štovanju i ugledu stojahu, jer je kućna kriepost i ćudorednost riesila rimske gospodje, koje se često odlikovahu čvrstoćom značaja i uma, a osobito žarkim domoljubjem, tako izmedju ostalih: Veturia, Volumnia, Portia, Octavia i Cornelia. U onom stoljeću u kom rimska republika propade, bje jednostavnosti krieposti čistoće nestalo. Gospodje sprovadjahu veći dio dana pred zrcalom; riesile se

tako prekomjerno, da je gdje koja imala na sebi uresa od vriednosti njekoliko milijuna talira. Zahtjevi gospodja u to doba bjahu nesnosni, i povodom bezbrojnog razženjenja; pa s toga je i bezženstvo zavladalo. Već Cesar morao je nagradom k ženitbi obodravat, a Octavian dao je stroge zakone proti bezženstvu.

Sa propašću ćudorednosti, propade i država, a žalostna posljedica bje podpuno zanemarenje uzgoja djece. O tom nam Tacitus sljedeće javlja: „Prije davao je svaki svog sina, — diete kriepostne majke — u krilu i naručju majke uzgajati; tada bo je najveća bila slava majkâ baviti se kućnim gospodarstvom i samo za djecu življeti. Nu sada se diete izruči razuzdanoj grćkoj robinji, koja se većinom za nikakav ozbiljni râd upotriebiti nemože. Rieći i djela takovih osoba jesu žalibože prva hrana za još nejako djetešće."

Glede jur rečenog nije ni u nas gdjekod mnogo bolje. Imade bo dosta primjera, da mnoga majka, osobito mladja, koja jož ni neponja važnosti svog položaja, predade kodšto već i prvo svoje čedo dojkinji, da si život stranom olahkoti, jer dojeć diete nemože u kazalište i na plesove ići i t. d. a zašto da žrtvuje udobnost za volju takove malenkosti — djeteta; stranom pako, da joj kuća ugleda negubi: tâ šta bi sviet reko, da ona sama svoje čedo goji? — Kod aristokracije bio bi to u nebo vapijući grieh. — Još je gorje, gdje se diete izvan kuće u dojačtvo daje, gdje se majka cielo vrieme koji put za njim obazre i strahom gleda na povratak istog (što sam se na njekoliko majkâ upravo osvjedočila).

Imade doduše mnogo majkâ, koje uz najbolju volju nisu u stanju same čedo gojit; nu tada prestaje svaki govor, tà na nemoguće nije nitko obvezan.

Fenelonova tvrdnja: da je na majkam krivnja, ako sinovi ništa nevriede, doduše je malo oštra; nu upunovlasćuje i nas na tvrdnju: da su veliki muževi uviek imali valjane majke. Već Rousseau reče: „Ljudi će uviek biti, što žene iz njih načine. Ako hoćemo da budu veliki i kriepostni, to učimo žene, šta je veličina i kriepost."

Pogledjimo na staru i novu povjest, pa ćemo naći, da se te i slične tvrdnje sbilja obistinjuju. Pomislimo na Petra Velikog, sina Natalije Nariškinove, na Josipa drugog sina velike carice Marije Terezije, cara Maximiliana prvog, sina Eleonore portugalske i t. d., svi su duh od majke imali. Nezrcali se u Ljudevitu XIII. značaj majke, nije li bio slab, nesretan i nezahvalan, kô ona? Takovih primjera ima sijaset.

Žene odlučuju kakovi zakoni i običaji u kojoj zemlji vladaju. Muškarac bo nemože ženu ponizit, bez da sam u poniženje nepadne. U naručju žena može narod podivljat ko niema zvier il po njihovu izgledu oplemenit se. U njihovu krilu počiva duh, značaj, predsudje i kriepost narodâ, rečju: gradjansko izobraženje čovječanstva. Pestalozzi kliče: „U ruke majka položit ću naobrazbu puka!", a majkam veli: „Živite majčice za vašu djecu!" Kamo sreće da bi taj uzklik i do srca naših

majkâ dopro, to bi tada i uzgoj bolji bio, a obiteljski život postao bi plodnom zemljom, iz koje bi zdravi, radini i sretni ljudi pronikli.

Svaki muškarac, od učenjaka do rukotvorca pripravlja se njekoliko godina za opredieljeno si zvanje. Samo žene preuzimaju najsvetiju zadaću — uzgoj čovječanstva — bez ikakove upute. Koliko mladih djevojáka stupi u sv. brak i nepomisliv na važnost tog koraka, bez ikakove poputnice majčine. Je li se je dakle čuditi što nam uzgoj nevriedi mnogo: tâ kako će sliepac sliepca voditi??!

Ako ikomu, to sigurno nam treba vrlih, domoljubnih majkâ, jer nam treba i slavnih sinova i borioca za naša prava i slobodu. Pa kada ćemo imati valjanih narodnim duhom odgojenih majkâ, imati ćemo i slavnih muževa, a manje izdajica domovine, a tada si ga blago nam! —

U Beću u oči velike subote 1872.

Србске Народне Школе некад и сад.

(Продужење.)

II.

Прелазак Србаља под патријархом Арсенијем, кои се између 1684. и 1690. године догодио, учинио је, да су се и у Србији школе сасвим запустиле, ал и у Угарској нису одма напредовати могле; јер ваљало је Србима најпре у жестоким бојевима код Сланкамена и Сенте земљу ову од турака очистити, у новој отачбини настанити се и куће подизати, крвљу браће своје натопљену земљу узорати, народни и црквени свој живот обезбедити, па тек се онда за школе постарати могло. — Међутим ипак се за известно зна, да су и у само ово време сеобе своје Срби у Сентандрији уз сваку своју цркву одма и школу дизали, а како је по царској највишој заповести године 1702. славонска, потиска (бачка) и поморишка милиција установљена, то је одма следеће 1703. године издата наредба, да се у милитарским селима за учитеље постављају људи, који осим србског језика још и немачки знају. (Види: Oesterreichische Volksschule von Helfert I. стр. 74.) По овоме мислити се даје, да су Срби и пре ове наредбе у Срему, Бачкој и у Поморишком округу имали своје србске школе, у којима су се деца само на матерњем свом језику учила.

По закључку србског народног сабора држаног у манастиру Крушедолу године 1706. поднео је митрополит Исаија Ђаковић молбу угарском сабору и Његовом Величаству цару и краљу, да се народу

србском допусти како мале народне тако и више научне школе подизати и штампарију своју у земљама круне Угарске имати. Митрополит овај био је научен и разборит човек и ревностно се од младости заузимао за остварење народних права и за народну просвету. С' тога је народ њега „Мудрим Исаијом“ прозвао. — Буна Ракоцина, која је од 1707.—1711. трајала и усљед исте произведени међусобни рат у држави, уз то и језуитске сплетке, осујетише намеру србскога сабора, и народ србски за дуже времена није могао ни у овој новој својој отачбини у просвети напред коракнути.

Поновљени ратови, које је ћесар са Турцима године 1716. и 1717. у Срему и у Банату водио, нове су ране задали многострадалном народу србском, који је противу ових свирјепих дивјака храбро војујући своју нејач по шумама и гурурама сакривати морао. Турци су том приликом, особито после пораза код Варадина, у своме беснилу, по Срему села и вароши палили и рушили, а певину децу убијали ил у робство одводили.

У Пожаревцу у Србији склопи се године 1718. жељени мир, на основу којега се Банат од Турака ослободи и нашем цару припадне. Србија је такође као засебна краљевина овој држави у то време придружена била.

Те исте године изабере народ наш за Србију и за доњи Срем митрополита Мојсија Петровића, за кога љетописци казују, да је био љубитељ школе и просвете. Митрополит овај завео је био у Београду у своме двору велику славјанску школу, у којој су се србски младићи први пут почели учити садашњем начину изговора црквено-славјанскога језика, који је у то време с књигама што су овамо из Русије доношене мало по мало у цркве србске, у место негдашњег Србуљског или србско-словенског језика, примљен.

Писмених доказа при руци имам, да се у горној Бачкој још између 1730.—1740. године на Србуљском језику у србским црквама читало и појало, а народно предање сачувало нам је приповедку, како се неки свештеник из Сомбору, одприлике између 1740. и 1850. године чудно, кад му је син у школи научио молитву Господњу другчије, него што је ову отац читао.

У ово доба почела се међу Србима мисао, да црквено-славјански језик треба да буде обшти књижевни језик свију Славјана, а особито да је то прави стари србски језик, кога у школи учити и на коме књиге писати ваља по примеру Немаца, који имају различите и многе дијалекте, али сви пишу једним књижевним језиком, и тај се језик и у свима школама немачким учи.

Да би се ова мисао о учењу црквено-славјанскога језика код Србаља у живот привела, митрополит позове из Русије учитеља Максима Суварова, који донесе са собом 400 букварова и 100 славјанских граматика. Један од ових букварова, који су се из 8 листова

састојали, добио је на дар и Јован Рајић, кад је као дете у Карловачку школу ишао. Знати ваља, да је пре тога така велика оскудица на почетним школским књигама у Србаља била, да су учитељи азбуку за свако дете на крушковим дасчицама написивали, и таке деци на употреблење давали. На овакој крушковој штици је и касније у Далмацији познати архимандрит Герасим Зелић у детињству свом писмена учио.

Банат темишварски, у коме су онда сами Срби и Романи становали, подчињен је био коморској управи. Директор коморски барон Каланек, који је у Темишвару становао, у себе „краљевским судцем рацкога народа“ називао, издао је године 1723. у име правитељства наредбу, да се по градовима, трговиштима и селима у тој области србске школе завести имају. У истом смислу је и митрополит Петровић године 1724. званично позвао све србске општине и свештенство, да се сложно подухвате и код сваке цркве народну школу држе.

Знаменити онај народни сабор, који је године 1830. у Србском Београду држан, донео је од своје стране закључак, да се по свима србским местима народне школе заводити имају. И управо може се узети, да су од овог времена у свима већим и многољуднијим општинама србским у доњој Угарској и у Срему школе подизане биле.

Посљедник митрополита Петровића звао се Викентије Јоанновић. Он је године 1733. основао у Сремским Карловцима велику школу, и преко протопресвитера позвао је клир и народ, да у ову школу своју одраслију децу шаље. У тој школи предаване су светске науке по тадашњем обичају на латинском језику. Ректор колегије био је Емануил Козачински, а магистер Јован Минацки, — овојица малоруси из Кијева. Учитељи славенске граматике били су: Никола Николајевић светски свештеник и Ђорђе Живојинов ђакон; учитељ мале латинске школе звао се Петар Рајков. У овој колегији било је 1733.—4. године међу ученицима 3 ђакона, 11 које клирика које монаха. Свега је било 20 ученика, који су латински учили, између њих било је и такових, који су већ људи у годинама, између 24—40. били.

Више славено-србске и латинске граматикалне школе постојале су у то време још у Београду, Руми, Осеку и Сомбору.

Из Доситејевог животописа знамо, да се у Чаковачкој школи у то време учио: Буквар, часловац, псалтир са тумачењем, дѣјанија апостолска и велики катихизис; да је у школи тој велика строгост владала, и да се учитељ најпре звао мештер, а после маћистор. Овако је посвој прилици и у другим нашим школама било.

Године 1737.—1739. вођен је жестоки рат против Турака, који се заврши с тим, да је ћесар Карло VI Србију и Београд Турцима уступити морао. Том приликом пређе на ову страну патриарх србски Арсеније Јоановић прозвани Шакабент и буде за митрополита срб-

ског после Викентијеве смрти од народа примљен. Овај архипастир није марио за школе и за народну просвету, а особито није трпио, да се у висшим школама латински језик учи, па с' тога је карловачку латинску школу укинуо и само славеносрбску задржао.

У место распуштене тако карловачке велике школе држао је Бачки владика Висарион Павловић о свом трошку колегију у Новом Саду, који се тада још Варадинским шанцем звао. Ова колегија постојала је између 1740. и 1750. године и звала се: „Collegium Vissariono-Pawlovicsianum Petrowaradinense." Управитељ је овде био горе поменути Емануил Козачински, а префект іеромонах Дионисије. У овој колегији припремала се младеж за свештенички чин, а и сами млађи свештеници и ђакони морали су се у њој по коју годину учити.

Митрополит Ненадовић на ново подигне карловачку латинску школу, у којој су се науке до реторике училе, и за управитеља ове школе постави год. 1761. славног списатеља србског Јована Рајића, кои се у то време с наука из Русије повратио. На издржавање ове школе шиљао је народ митрополиту новаца, од куда постане школски фонд, у ком је после Ненадовићеве смрти 31.000 fl. заостала. Овај фонд служио је за основу клирикалног народног фонда, кои је у најновије доба србским просветним фондом прозван, и кои је србском народу од неизмерне користи.

Ненадовић је много уживао у црквеним обредима и у појању, и по његовој наредби учећа се младеж морала је тропаре кондаке, молитве и псалме у школама учити и при јавном богослужењу у цркви појати.

По његовој уредби заведене су уредне црквене обштине, које су морале своје записнике водити. Из тих записника дознајемо и за трошкове, које су србске обштине на издржавање школа и учитеља преко године имале. Обична плата варошких народних учитеља између 1750. и 1760. године била је 50 fl. уз нешто добровољних дарова.

За уређење србских народних послова постојала је још около 1745. године у Осеку некаква „придворна сочленителна комисија" затим „Илирическа Депутација у Осеку" и најпосле „Илирическа придворна Депутација" у Бечу. Депутација ова имала је уплива на сва дела народа србског; којој је царица Марија Терезија нарочито и уређење србских народних школа поверила била, и она је на уређењу том преко политичких власти и у споразумлењу са дотичним епископима и митрополитом радила. —

У обште се опажа, да је у трећој четвртини прошлога века управа државна пажњу обратила на боље образовање народа србског, који се у званичним актима тога времена погрешно „Илирическим народом" назива.

Али успоред са наредбама о уређењу србских школа изилази ле су друге наредбе од те исте владе; по којима су се имале у војеној крајини о трошку дотичних општина и пуковнија заводити немачке школе. Таке су се школе почеле заводити у војеној крајини после седмогодишњег рата године 1764. У ове школе постављани су за учитеље немци и деца су се србска у њима само на немачком језику учити морала. Прва немачка школа у Петроварадину отворена је године 1770., а у исто доба је у предграђу варадинском заведена такође школа за тамошње Илире, у којој се и на илирском језику предавало.

И коморска звања у Банату добијала су у то време честе налоге од владе, да настоје о подизању народних школа.

Године 1770. неки Данило Лазарини синдик србског магистрата у Темишвару сачинио је читанку за банатске романске школе, и поднео ју је преко ц. кр. дворске коморе (k.k. Hofkammer in Banaticis) на преглед државном савету, који пронађе, да је читанка та врло пространа за почетнике. Том приликом породи се у државном савету питање: „подпадају ли србске школе под управу митрополита и србске придворне депутације, или пак под земаљске политичне власти. Државни саветник Борије предлагао је да се управа илирских школа преда светскоме сталежу, због злоупотребленьа клира, који жели народ у незнању и глупости и на даље задржати.

Исто се тако изразио и државни саветник Геблер, с тим додатком, да не би саветно било илирске школе старању угарских политичких власти поверити; јер те власти мрзе на илирски народ и да им се може свог би га изкорениле, па с тога је поменути Геблер у предлог ставио, да се србске школе повере надзору илирске депутације (види: Oesterr. Volksschule I ст. 78). Ово се говорило у државном савету у Бечу 24. и 25. априла 1770. године.

Србска придворна депутација добије 9. маија 1770. заповест, да даде преко митрополита израдити један кратки катихизам, кои би се имао у све школе православне вере у државама аустријским због једнообразности увести. Том истом наредбом буде депутација ова упућена, да се у погледу на управу србских школа са политичким земаљским властима у споразумлење стави. Лазаринијево дела остави се засада на страну, а он се наименује на две године, као на пробу, за директора банатских школа. Други део те заповести садржавао је у себи регуламент илирског народа, који је издан после тога на неколико месеци, и у ком је заповеђено политичким, милитарним и провинцијалним властима свију округа, у којима Срби станују, да иштy од општина изјаснење, колико је која у стању на обучавање младежи новаца давати, а власти ће се по том постарати, да се основне школе где је год нуждно заведу.

Васпитање девојчица било је у то време у народу србском крајње занемарено. Из извештаја вараждинског генералата од 1775. године види се, да жене онога округа нису знале ни шити, а камо ли друге послове. У званичном извештају ц. кр. генералмајора Мертенса и војеног повереника Шлецера написаном у фебруару 1774. овим се речима описује васпитање девојчица у Срему: „Настава се састои из учења молитава; девојчице науче у толико читати да се могу за нужду из зборника Богу молити и нешто мало писати; науку вере знају напамет, но само толико, да могу недељом у цркви при обучавању одговарати, ал и то што науче неразумеју. Овако слабо у вери васпитану девојку зарана уводи мати у домаћи живот и гледа, како ће је удати. Незнајући сама за нравну науку, није она кадра ни своју кћер на добро упутити. Тако одрасте девојка и удајом скине се матери с' врата, па онда само једино стара се о том, како ће се по моди носити. Која није така, та је од природе већ добра, а не са васпитања и наставе, јер школа и дом родитељски нимало се нестарају око нравног и побожног васпитања." (Види: Oesterr. Volksschule I. стр. 80).

Из свега овога што до сада наведосмо, види се да су Срби у пределима угарских земаља и у војеној граници на свршетку треће четвртине прошлога века својих народних школа имали, али су школе те биле у примитивном стању и нису подпуно опредељењу свом одговорале, управо само су деца имућнијих родитеља нешто мало у школу ишла, а код простога народа врло је мало просвета допрети могла.

Са 1774., а особито са 1776ом годином започиње се нова епоха, епоха озбиљнијег рада у србским народним школама, коју сам намеран у следећем числу „Славјанског Педагога" изложити.

(Наставиће се.)

Летимички поглед натраг у историју школа у Србији.

(Свршетак.)

Неделне школе.

У првој поли 1845. године неколики родољуби отворише у Београду прву недељну школу „за момчад, калфе и шегрте." Та је школа трајала до Васкрса 1846. И ње ради написао је пок. Исидор Стојановић свој „Брзоуки Буквар."

У Декембру 1859. г. Матић, као министар просвете, изради од кнеза Милоша одобрење те у Јануару 1860. отвори у Београду недељну школу за шегрте и калфе. Овакве су школе, настојавањем власти, отворене биле још по неким варошима у Србији, али једва да су саставиле целу годину живота.

Најпосле, године 1868, дошавши опет на управу просвете, Г. Матић расписа на начелништва, да настоје да се отворају недељне школе где се год може. О тој ствари је много јављано по новинама; ама као да ће од ова два услова бар један бити неопходан на да буде користи од недељних школа: или да су и оне обавезне, као продужење основне народне школе; или треба да се траже услед осведочене практичке користи од знања читања и писања.

Земљоделска школа.

Наша отаџбина бејаше стекла једну „земљоделску школу." 10. Јануара 1853., па је растече 9. Јануара 1853. Учење је у тој школи трајало две године, а предавало се, осем науке о земљоделу и сточарству, читање, писање, рачун и хришћанска наука.

Из те школе, за њезина века, изашло је у народ и разне службе до 350 младића.

Занатлијска школа у Крагујевцу.

Године 1862., по заповести кнеза Михаила отворена је у Крагујевцу, уз тамошње војне радионице, занатлијска за све занате: ковачке, дрводељске и сарачке. У ту се школу примају младићи између 13—20 година; у њој остају 3—4 године, а живе и држе се са свим војнички. После тога рока вољни су радити или ту у заводима или на своју руку где хоће.

Виша женска школа.

Ова је школа отворена у Београду законом од 17. Јуна 1864 да дâ више образовање женској страни, и да спреми одраслије девојке за учитељке у основним школама.

У њој се предаје: религија; српски језик с литературом; општа и српска историја; земљопис; природне науке; рачуница; педагогија с методиком; краснопис; цртање; женски рад; играње и вештина готовити јела. Још се предаје само за оне које хоће: певање, свирање и језици.

Учење траје четири године. Прошле школске године било је у том заводу 167 ученица, а радило је: једна управница, 5 учитељака, 7 професора, 2 учитеља и 4 помоћнице.

Реалке.

Србија данас има само једну реалну школу и она је у Београду. У почетку је то била „послено-трговачка“ па „трговачка“ школа и најпосле, 8. Маја 1865, постала је права реалка.

У то време (маја 1865) изашао је закон по коме су до данас готово у свим окружним варошима отворена по два најнижа разреда реалке.

Ти су разреди отворени до сад: у Ужицу, у Чачку, у Крагујевцу, Алексинцу, Зајечару, Јагодини и Ваљеву; а ове године отвориће се у Смедереву, Кнежевцу и у Лозници.

Полугимназије и гимназије.

Полугимназија има пет: две у Београду, једна у Шанцу, једна у Пожаревцу а једна у Неготину, свака са 4 разреда, а гимназије су две: у Београду и у Крагујевцу са шест разреда свака.

За учење у свих шест разреда прописано је: религија; језици: српски, словенски, латински, немачки, француски; теорија прозе и појезије и историја српске књижевности; јестаственица; историја српског народа с погледом на земљопис; општа историја с погледом на земљопис; политички земљопис; земљопис математички и физички; ђеометрија практичка с ђеометријским цртањем; популарна физика; рачуница; математика; експериментална физика с основима кемије и меканике; краснопис и цртање; гимнастика; а певање само за оне који имају дара.

Ове године је радило у београдској гимназији: 1 управник с 9 професора, 2 суплента, и 4 учитеља; а у крагујевачкој 1 управник са 7 проф., 2 суплента и 2 учитеља. У првој је било ђака 606—507; а у другој 348—300.

Богословија.

Ова је школа првом отворена 1836. Она траје четири године: спрема кандидате за свештенике и до сада, за учитеље. По закону од 27. Септембра 1863. ово се предаје у том заводу.

У I. разреду: словенски језик; општа реторика; општа историја са земљописом; психологија с физиологијом; пољска економија; руски језик; појање и црквено правило.

У II. разреду: читање и тумачење св. писма; деона реторика; општа историја са земљописом; логика; физика; вежбање у слов. језику; руски језик; пољска економија; појање и правило.

У III. разреду: догматика; хомилитика; историја цркве с библијским земљописом; читање св. писма; херменевтика; каноничко право; обредословље; појање и правило.

У IV. разреду: пастирска богословија; догматика; морална богословија; историја цркве; учитељски метод с практичком рачуницом; дијететика с домаћим лекарством; хомилитичка вежбања; појање и црквено правило.

Године 1870. радило је у богословији: 1 ректор, 7 професора и 1 учитељ.

А учило се 256 ученика, од којих су 173 из Србије а 83 из других српских земаља, које су још пода Турцима.

Војна школа.

Још 1837 заведена је била у Пожаревцу прва војна школа. Она је, после, пренета у Београд, а одатле у Крагујевац, где је и престала. Тек 1850 јави се у Београду војна академија, која се у закону зове: Артилеријска школа.

Она је намењена да спрема официре свију врста за војску. Учење траје пет година.

Тамо ради 1 управник, 10 професора, управни официр, 2 наредника, 1 лаборанат.

А учи се око 40 ђака.

Инџинирска школа.

Закон од 19. Јуна 1846 заведе неку инџинирску школу у Београду, која бејаше краткога века. Учење је трајало три године, а предавало се: практичко земљомерје, механика, архитектура, цртање и немачки језик.

Кад доврши оно коло ђака које се првом уписало у ту школу, онда и она преста.

Велика школа.

Овај највиши научни завод у Србији поста прво у Крагујевцу 1838. Зваше се лицеј; а 1842 године пренет је у Београд.

И он је трпео честа преображавања. Последње његово уређење изађе 24. Септембра 1863 год.

По том закону, велика се школа дели на три факултета: философијски, правни и технички.

За философијски су факултет прописане ове науке: сви делови философије; филологија; општа историја с особитим погледом на Словене; историја Срба; општа историја литературе с нарочитим погледом на литературу Словена а Срба; објашњавање лат. класика; литература и објашњавање франц. класика; народна економија; финанција и политичка рачуница с државним књиговодством.

Слушаоци овог факултета дужни су слушати још и ове науке из друга два факултета: елементарну математику, физику, зоологију, ботанику, минералогију с ђеологијом, административно право и јавно право Србије.

За технички факултет: елементарна математика; физика; зоологија; ботаника; минералогија с ђеологијом; пољска економија; кемија; дескриптивна и практичка ђеометрија; виша математика; механика; наука о грађевини на суху и на води; и кемијска технологија.

Који походе овај факултет, дужни су слушати још: логику, народну економију, финанцију, политичку рачуницу, административно право, литературу и објашњавање франц. класика.

За правни факултет: римско право (Јустинијанове институције); грађански законик; грађ. судски поступак; трговачки законик; казнени законик; казнени судски поступак; судска медицина; административно право; јавно право Србије, и међународно право.

Слушаоци овог факултета још ваља да слушају на другим факултетима: логику; психологију; философију права; народну економију: финанцију, објашњавање лат. класика; литературу и објашњавање франц. класика; зоологију; минералогију с ђеологијом и кемију.

За 1870. било је у вел. школи, у сва три факултета 224 ученика, а радио је 1 ректор, 13 професора, 1 супленат и 1 хонорарни професор.

М. Ђ. М.....ћ.

Hedvábnictví v zemích jihoslovanských.

Napsal Jos. Fuksa, učitel, majitel filandy a tkalcovny na hedvábné látky v Praze v Karlíně.

Učitel na škole národní, jenž v pravdě k národu svému lne a jeho samostatnosť a nezávislosť hmotnou i duševní na zřeteli má, neopomíjí zajisté nejen seznamovati svěřence své s podmínkami pokroku a rozvoje jednotlivých odvětví hospodářství a průmyslu v zemi zdomácnělých, nýbrž obrací i pozornost mladé té generace na odvětví méně povšimnutá, jež se přičiněním jejím mohou státi vydatnými zdroji blahobytu hmotného a rozvoje duševního. Čím důmyslněji dovede národ využitko-

vati příznivých okolností, zemi jeho přírodou uštědřených, tím neodvislejším se stává a tím větší nabývá u národů ostatních úcty a vážnosti. Učitel pak, který již u nejútlejší mládeže k účelu tomu přiměřeně působí, získá si o národ svůj zásluh neocenitelných; tenť pravý učitel národní.

Naši jihoslovanští bratři, v jichž domovině posud mnohé dary matky přírody bez užitku zůstávají, mají velmi vhodnou příležitosť, v směru vytknutém zásluh sobě o národ svůj získati, jmenovitě působením k rozšiřování a rozkvětu hedvábnictví v požehnané své vlasti.

V poslední době věnuje se málo kterému odvětví průmyslu hospodářského tolik pozornosti vzdělaného světa vůbec, jako vyrábění hedvábí. Kde přirozené poměry jen částečně provozování odvětví tohoto připouštějí, pracuje se všemožnými prostředky k tomu, aby se rozšířilo a zvelebilo, a docíleny v ohledu tom na mnoze výsledky znamenité nejen v zemích jižních, nýbrž i v zemích severněji ležících.

Švýcarsko učinilo za posledních let tak značný pokrok v průmyslu hedvábnickém, že qualitou výrobků svých první místo vším právem zaujímá.

Bude zajisté prospěšno promluviti zde o tom, proč tak důležitý odbor hospodářsko-průmyslový nepovznesl se ve vlastech bratrů Jihoslovanů na takový stupeň rozkvětu a dokonalosti, na jaký se příznivostí přirozených poměrů vyšinouti může.

Nebude snad nikoho, kdo by nebyl o tom přesvědčen, že moruše, základ to veškerého hedvábnictví, velmi dobře se daří v zemích jihoslovanských, lupení jež poskytuje, jest právě tak bohaté a bujné, jako moruší v Italii a Francii rostoucích, a množství moruší bez značného přičinění obyvatelstva jihoslovanského předčí na mnoze počet moruší zemí jmenovaných. Jsouť tudíž jiné překážky, pro které hedvábnictví tu vzmoci se nemůže; na první místo mezi ně stavíme neznalosť *a)* racionelního pěstování housenek hedvábničkových a *b)* průmyslného zpracování vypěstovaných zámotků.

Život hedvábníčka jest krátký a tudíž jemný a nad to k jedinému druhu rostliny odkázán; dva organismy musí tudíž v souhlas uvedeny býti, z nichž jeden dříve několik let vyvinovati se musí, nežli druhý život svůj může počíti. K pěstování tak choulostivého živočicha jest pak zapotřebí vědomostí o tom, co životu jeho jest prospěšno, a čím by se uchránil před vlivy škodlivými. Vědomosti tyto dle souhlasného seznání nejvýtečnějších pěstitelů hedvábnictví nejúčinlivěji a nejrychleji rozšiřují se školami národními.

Aby pak toto díti se mohlo, musí především učitelstvo podmínky rationelního pěstování hedvábníčka znáti a příležitost k tomu má jim poskytnouti vláda na ústavech čekatelských.

Na každém ústavu k vzdělávání učitelů i učitelek měly by pořádány býti populární přednášky o racionelním pěstování moruší a hedvábníčka a o spůsobu vyrábění zdravých vajíček. V době těchto přednášek měl by proveden býti pod dohledem znalce vzorný chov, kterým poskytla by se chovancům příležitosť, přesvědčiti se o úspěšnosti racionelního pěstování housenek a výhodách vyrábění vajíček spůsobem komůrkovým, za kterouž příčinou měl by každý ústav míti nejméně jeden důkladný mikroskop. Vyrábění vajíček (semene) jest jedním z nejdůležitějších výkonů v hedvábnictví, neboť od spůsobu jeho úplně závisí výsledky chovu bourců z nich pošlých.

Mnozí pěstovatelé chtějí zámotky své příliš zužitkovati, a bez ohledu na jich qualitu a zdraví motýlů z nich vylezších vyrábějí semeno, z něhož chov nejen jednotlivcům škodu spůsobuje, nýbrž i věci samé k veliké jest ujmě. Spůsob vyrábění semene zdravého, kteréhož se nyní ve všech zemích hedvábnictví rozumně pěstujících užívá, záleží v tom, že se nejzdravější párečky motýlů isolují a do zvláštních oddělení dávají, aby tu vajíčka nakladli; na to se oba motýlové drobnohledem zkoušejí a dle jich vnitřního stavu vajíčka od nich buď k pěstování ponechají aneb zničí. O výhodách spůsobu tohoto přesvědčil jsem se sám a mohu ho bratrům Jihoslovanům co nejvřeleji odporučiti. Tím spůsobem uchrání se mnohý z pěstitelů ztráty chovu a hedvábnictví domácímu valně se poslouží.

Učitelé v přípravně důležitosť hedvábnictví a úspěšné jeho pěstování seznavší, prakticky upotřebí pak vědomostí si osvojených nejen v prospěch svůj vlastní, nýbrž prospějí vydatně hedvábnictví tím, že po příkladu ústavu čekatelského prováděti budou každoročně při školách jich správě svěřených vzorné chovy, jimiž nejen dítkám pěstování housenek znázorňovati a k hedvábnictví v nich lásku buditi budou, nýbrž podají i praktickým pěstitelům příklad k následování a příležitosť, seznámiti se též s vyráběním vajíček spůsobem komůrkovým (Pasteurovým). To pak bude přispívati k zušlechťování a sesilování hedvábníčka zdomácnělého, což jest hlavní podmínkou dobrého výsledku chovu.

Velmi vydatně mohou pak též působiti k vývinu hedvábnictví školy hospodářské. Těmto zvláště přislušelo by, aby každoročně pořádaly systematické přednášky o morušnictví i hedvábnictví, na kterých by nejen chovanci ústavu, nýbrž i jiní přátelé hedvábnictví podílu bráti mohli.

Tu zvláště mělo by se k tomu přihlížeti, aby se posluchači, nastávající to hospodáři, hedvábnictví získali a stali se takto v budoucím svém povolání apoštoly tohoto výnosného odvětví průmyslu hospodářského. Přispěním ústavů ku vzdělávání učitelů, škol hospodářských a jmenovitě učitelstva národního, musí pak hedvábnictví zkvétati jmenovitě tam, kde podnebí tak jest odvětví tomuto příznivo, jako v zemích jihoslovanských. Bude se tu vzmáhati a zkvétati tím rychleji, budou-li vláda a jednotlivci pracovati k tomu, aby se zámotky v zemi pěstované

též doma průmyslně zpracovaly a tím značný výtěžek v zemi zůstal a cena zámotků tím větší výše dosáhla.

Budouli pak vlády i muže o rozkvět hedvábnictví zasloužilé odměňovati a vyznamenávati, stane se tu hedvábnictví zajisté brzy jedním z nejvydatnějších pramenů blahobytu obyvatelstva; potřeba hedvábí v zemi krýti se bude úplně výrobky domácími, ano i značný příjem plynouti může zemi vývozem výrobků zbývajících, a země stane se v ohledu tomto úplně nezávislou.

Pracovati pak k samostatnosti a nezávislosti v průmyslu jest přední úlohou každého národa. Ti pak, jimž národ nejdražší svůj klenot, budoucnost svou, svěřuje, mají všech prostředků užíti, jimiž národ z odvislosti vybaven a k samostatnosti přiveden býti může. Jim tedy také přede všemi náleží míti péči o rozkvět hedvábnictví, a povznešení hedvábnického průmyslu.

Slovensko ljudsko šolstvo.

(Nadaljevanje in konec.)

Iz Slovenskega, meseca maja.

Pričnimo zdaj opazovati, kakošno veselje ima slovensko ljudstvo do svojih šol, in kako ono o njih misli in sodi. To se je sicer že iz do sedanjega opazovanja toliko razvidelo, da se Slovenci sploh le še malo brigajo za svoje šole, da bi se povzdignile v boljši stan ali vsaj v sedanjem ohranile.

Pri prostem ljudstvu, pri kmetih je pomanjkanje obćne izobraženosti krivo, da ta stan noče za šolo žertovati ne truda ne denarja. Ker oče ni obiskoval ali nijedne šole ali pa se jelemalo časa po šoli mudil in je vendar vsled svoje velike varčnosti in neutrudljive delavnosti postal še dosti bogat, pa surov kmetač; zavoljo tega meni, da tudi svojemu sinu tega treba ni misleč, vsaj on bode moj naslednik, tedaj kmet, kteremu visokega učenja treba ni.

Pri drugih stanovih je deloma ravno ta uzrok, namreč pomankljiva izomika, ali pa neprijaznost, nevdanost do šole, in celó preziranje velike koristi dobrih narodnih šol. Vzemimo naše duhovnike. Ko se je začelo narodno gibanje po Slovenskem, bili so oni v istini pervi, ki so se potezovali za pravice Slovencev in za večo njih izomiko. Ali kedar so tudi drugi neduhovski stanovi prijeli za slovensko zastavo, opustili só

duhovni svojo prejšnjo navdušeno delovanje za povzdigo našega ubogega naroda.

Tako so oni tudi v teh časih, zlasti v letih 1850—1865 bili zlo goreči šolski prijatelji. Veliko so storili za razširjenji in za ustanovitev šol ter za sboljšanje šolskega poduka. Vse to se je pa poderlo, vse to je minulo, ko so se nove šolske postave napovedovale in veljavo zadobile. Iz šolskih prijateljev postali so — da ne rečem sovražniki — a popolnoma merzli do šole. Začetkoma biló je jako hrdo napadanje vseh novih naredeb, bodisi pomanjkljivih ali hvalevrednih; pozneje se je ta serd razlil nad učitelje in šole, nad učence in njihove starše. Še celó na leci, v hramu božjem niso mogli odjenjati, da bi nebili grajali vse novo v šolskih zadevah. No zdaj se je ta razkačenost nekoliko polegla, a vlada pa med slovenskimi duhovniki malomarnost do šolo, in še nektere se veselé, ako kje šola hira, ako je slabo šolsko obiskovanje, ako manjka učiteljev i. t. d.

Pri tem šolskem pitanje — pa tudi pri drugih zadevah — se ne pokažejo naše duhovniki, da bi bili domoljubi, pravi domoljubi. Tim je prilika dana, da kot udje v krajnem šolskem svetu mnogo za šolski napredek storiti morejo.

V mnogih krajih je p. župnik najomikarejši, v šolskih zadevah najizurnejši ud krajnega šolskega sveta.

Njemu bi toraj drugi udje izročili vodstvo tega urada in šole, njemu bi izročili krajno šolsko nadzorstvo, ako je le on privoljen to častno službo prevzeti iz ljubezni do šole, iz domoljubja.

In na ta način pooblaščen more veliko storiti za korist šole. Sploh pa tudi ima duhovnikova beseda pri našem narodu se veliko veljave.

S svojim pasivnim uporom pa hočejo še celó odpraviti pravične §§. novih šolskih postav, ali prav za prav vse nove te zakone bi radi odstranili. A ne pomislijo, da s tem delajo veliko kvar narodu, ki jih živi. Ako bi se duhovniki le zopet prejeti hotli šole in vdati se novim naredbam, ki so skoraj po vsem pravične in merijo na napredek; pa bodo kmali videli sad njihovega delovanja tudi pod novimi šolskimi naredbami.

Tudi drugod še pri važnejših pitanjih se vstavljajo slovenski, posebno kranjski duhovniki zoper šolo in postave, ki zahtevajo le šolski in narodni napredek. Sploh je znano, da je bilo le hujskanje od duhovniške strani največi uzrok, da še dandanes nimajo kranjske šole in učitelji onih potrebnih šolskih postav o napravljani in vzderževanji ljudskih šol in o pravnih razmerah ljudskih učiteljev. Zavoljo tega pa tudi hira kranjsko šolstvo, posebno v poslednjih letih. Duhovniki se sicer k temu veselé, rekoč: To je sad novih šolskih postav. A mi učitelji jim rečemo: Ravno Vi duhovniki ste zakrivili, da se učitelji iz Kranjskega preselujejo v sosedne dežele, da ostali doma nimajo več veselja in lju-

bezen do domače šole, da krajni šolski svetovalci, zapeljani po Vašem grajenji novih postav, so še merzlejši do šole nego pred.

Drugi neprijatelji slovenskih narodnih šol po Krajnskem in drugih slovenskih deželah so nemškutarski uradniki in nemškutarji sploh. Ta ploha ljudi želi edino zveličavno nemščino razširiti od nemških planin do slavanskega jadranskega morja. V dosego tega namena bi bile seveda ljudske šole jako prilične. Zavoljo tega ti „liberalni" možje, kakov se v svoji oholnosti imenujejo, šolo po tem cenijo, koliko se v njej nemščine uči. Kolikor bolj je slovenska šola nemška, kolikor veči nemškutar je učitelj, toliko veče veljave ima v njih očeh šola in učitelj. Zavoljo tega pa ti možje v djanji za slovenske šole ravno tako malo storé, kakor nevedni slovenski kmet, kakor šoli nasprotujoči pop.

Tudi nektere okrajne glavare, kot predsednike okrajnih šolskih svetov, smem prištevati v omenjeno versto. Z besedo si še včasi hvalijo, kako vneti so za šolski napredek, za omiko ljudstva. A v istini pa si mislijo, kolikor bolj je ljudstvo neumno, toliko lože jim je zaukazovati. Zavoljo tega taki stari birokrati ljudstvu le malo poduka privoščijo; edino, kar naj bi se slovenska deca naučila, jim je nemščina.

Pod takimi neugodnimi okoliščinami ne more toraj naše šolstvo prav napredovati. Verh tega pa tudi slovenski domoljubi, zlasti pervaki, jako malo storé za pospeh šolstva. Ne da se ravno lehko dokazati, iz kterih uzrokov domoljubi ta važen faktor ljudskega in narodnega življenja prezirajo. Nekteri terdijo, da so se v tej zadevi konsolidiralo z duhovsko stranko, drugi jim nevednost v tej zadevi očitajo in zopet drugi sebičnost in nemarnost, ki se vstraši vsake žertve. Temu v dokaz vzemimo samo društvo „Šola", ki so je nekteri učitelji in šolski prijatelje lani v Idriji osnovali.

To društvo daje ravno priliko, da bi naši domoljubi skazali se tudi prijatelji šol; a med podpornimu udi se zastonj išče dolgo versto slovenskih domoljubov. Sploh je nerazumljivo, kako se od vseh strani na Slovenskem ravno za šolo tako po mačehovsko skerbi. In tudi naši slovenski časopisi, kterih že pač imamo lepo število, zmenijo se jako malo za narodne šole po Slovenskem. Akoravno jim skoraj gradiva zmanjkuje za svoje predale, vendar ne spregovoré v korist narodne šole skoraj besedice ne. Škodovati šolskemu napredku, to še znajo ko se jim le mala prilika primeri. V tej zadevi je posebno „Danica" marljiva, ki tako škodoželjno in nepedagogično o šolskih zadevah kvasi, da se nad tem vsak šolski prijatelj in domoljub jeziti mora, če le malo razumi nove šolske vredbe. Tako se tudi „Slov. gospodarju" odpustiti ne more, ki marsiktero premalo premišljeno o šolstvu zine, in s tem več škoduje, kakor da bi o tej stvari molčal.

„Slov. narod" je za časa Tomšiča nekterikrat pametne besede za slov. šole imel; a sedajnemu vredniku se menda ne zdi primerno o tej stvari besedovati. Za taki list bi pač potreba bila, da bi posebni so-

delavec šolske predmete obravnaval in na način budil pri ljudstvu veselje do šol. No „Novice“, te kranjske učenike tolažijo s tem, da tudi po Francoskih gorah stradajo ljudski učitelji, kakor na Kranjskem.

„Učiteljski Tovarš,“ ki bi moral najbolj možati potezati se za pravice učiteljev in šole — ta pa v najvažnejšem trenutku — molči.

Namesto, da bi zavračal nasprotnike slovenske šole — nemškutarje nasprotnike svobodne šole — sebične duhovne svetohlince; namesto, da bi branil učitelje raznih krivic — pa zopet molči. Svoje predale pa polni večkrat z nedolžnimi sestavki. Menda se njegov vrednik boji zameré pri tistih; ki imajo njegovo in slovenskega šolstva osodo v rokah, namreč ljubljanskih nemškutarjev in deželnih poslancev?! Sploh se kaže potreba za nov slovenski, neodvisen šolski list, ki bi delal pogumno in neutrudljivo na slovenskim šolskem polji in živo budil veliko množico zaspanih slovenskih (bolje rečeno: nemškutarskih) učiteljev.

Človek, postavim ne sme misliti, kako sramoto in škodo so lansko leto učinili ljubljanski učitelji slovenskemu šolstvu. Ti osnujejo najpervo slovensko učiteljsko društvo. A komaj je to društvo gotovo, glasujejo ti pri volitvi za take može, ki bi radi uničili vse kar je slovensko, bodi si slovenska šola, slovenski urad itd.

V takem žalostnem položaju je zdaj naše šolstvo. Letos v jeseni bode konec septembra pervi slovenski učiteljski zbor; a v ta namen se delajo tako slabe priprave, da se ni nadjati niti polovice tega, kar so bili hervaški učitelji učinili.

Končaje ta spis pač moram vsklikniti: Bog daj boljšo bodočnost slovenskemu narodnemu šolstvu!

Podobnosť a odchylky jazyků slovanských.

(Pokračování.)

Mluva každého národu skládá se z hlásků, jež dělí se na samohlásky a souhlásky. Samohlásky podobají se, jak Čelakovský ve své srovnávací mluvnici praví, krvi a duši tělo lidské pronikající; souhlásky pak jsou jakoby kosti a svaly, kteréž dávají tělu tvar a postavu. V samohláskách zakládá se hlavně plynnosť a měkkosť jazyka, v souhláskách zase jeho moc a síla. V slučování obou leží libozvučnost. V jakém poměru se toto slučování v kterém jazyku děje, jakým podléhají samohlásky i souhlásky proměnám v kmenech slov a u spojování s nimi přípon a předpon, to předmětem jest hláskosloví (glasoslovje).

A. O samohláskách.

Slovanská mluva má patero prvotních samohlásek: *a, o, u, e, i.*

A, a jest ve všech abecedách slovanských na prvním místě, má týž tvar a značí týž zvuk, zvuk to nejpřirozenější, nejčistší a nejpříjemnější, kterýž tvoří se pouhým otevřením úst a vyražením dechu skrze hrdlo. Samo o sobě bývá v některých jazycích spojkou.

Na začátku slov nebývá, vyjma některé nesklonné částky řeči. Ve slovech, v jichž kořeni *a* leží na počátku, předrážívá se mu *j* nebo *v*, na př. *jahně, jehně* od agnus; jaje, jajce, vajce, vejce; apno, japno, vápno.

V ruském jazyku, nemá-li přízvuku, zní po ж, ч. ш, щ jako *e*, na př. жалѣю = želéju (želím).

V příponě genitivu přídavných jmen —*ago*, má-li přízvuk, zní jako *o* a konečné *o* jako *a*, na př. сухáго = suchóva (suchého). V jazyku ruském, polském a lužicko-srbském přecházívá *a* po souhláskách *l* a *r* v *o*, na př.:

волосъ, włos = vlas,

король, król = král, kralj.

Я я zní jako *ja* a zachovalo se jen v jazyku ruském a bulharském. Toto písmeno měkčí předcházející souhlásky, zvláště д, н, т, na př.:

дядя = ďaďa (strýc),

няня = ňáňa (chůva),

дитя = diťá (dítě).

Nemá-li я přízvuku, zní téměř jako *je* na př. девять = děvět.

V zvratném zájmeně ся, kteréž se zvratnými slovesy se spojuje, zní téměř jako *a*:

мы ýчимся = my účimsa (učíme se).

O, o není hláskou prvotní, nýbrž povstalo z *au*. Samé o sobě užívá se co předložky řídící accus. a local. Kdykoliv se *o* dlouží, zatemňuje zvuk svůj v jazyku českém v *ů*: rostu = růsti.

V ruském jazyku, nemá-li přízvuku, zní skoro jako krátké *a*, zvláště když po něm následuje slabika přízvučná, na př.:

моя = măjá, (moja, má),

кóмý = kămú (komu) atd.

Přízvučné ó zní v polštině skoro jako u: król = krul. V slovinčině zachovalo se ô, kteréž zvukem více *a* se podobá. Povstalo z široké nosovky ѫ, na př: gôba.

Na začátku slov předrážíme mu rádi *v*, na př. *v*okno, *v*on místo okno, on.

U u, rusky a srbsky У, у, jest hláska prvotná a stává na počátku i uprostřed slov: ústa, usta, уста, buk, bukva, букъ. Sama o sobě je předložkou řídící gen., v jazycích jihoslov. také acc.

V ruském jazyku předráží se hlásce této j a toto jotované u má

znaménko ю = ju, kteréž jako jotované a (a) předcházející hlásky měkčí, zvláště д, н, т, na př.: тюлен = ťuleň.

E e, Э э jest samohláska vznikající lomením ai. Na začátku slova nikde v slovanských jazycích nepřichází, vyjma cizí slova a rus. это = toto, a některá j. V jazyku polském se prosté *e* změkčováním souhlásek téměř docela již vytratilo; naproti tomu v jazycích jihoslovanských, i v češtině a ruštině po některých souhláskách velmi hojně jest rozšířeno, na př. velik, vesel, večer, nebo (nebe), remen (řemen,) вели́къ, ве́селъ, ве́черъ, не́бо, ремень.

Samohláska *e* jako *o* vyvinula se z *a;* proto se, kde toho třeba v tyto samohlásky sesiluje na př.: nesu, nositi, vynášeti, несу́ (nikoliv нэсу́) носи́ть, взна́шивать, vezu, voziti, svážeti, везу́, вози́ть, выва́живать, žena, pol. żona atd. жена́. Ve slovenštině zachovalo se ještě ê, kteréž šíře se vyslovuje podobné něm. ä, na př. pêta, svêt, jêzik. Přídechem jotním sesílené čili *je* znamená se v ruském jazyku pouhým *e* na př.

ель = jedle, езъ = jez (v řece), ещё = ještě.

U prostřed slova měkčí předcházející souhlásky д, н, т: день = děň.

Přízvučné *é* znamená se dvěma tečkama ë a zní jako *jo* na př.

мёдъ = mjod — med, сёла = sjóla — vsi.

V polském jazyku vyslovuje se *é* skoro jako *i*: chléb (chlib). V ruštině mají vedle *e* ještě Ѣ, ѣ, jať zvané, kteréž o málo zní měkčeji než ruské *e*.

Na př.: ѣду = jedu, ѣхать = jeti, ѣзда́ = jízda. Přízvučné ѣ zní jako *jo* v pěti slovech: гнѣзда = gňózda (hnízda), сѣдла — sjódla (sedla), звѣзды = zvjózdy (hvězdy), цвѣлъ = cvjol (kvetl), обрѣлъ = ăbrjól (nalezl).

V jihoslovanštině přidává se k němu buď *j* nebo před ně *i*, na př. mlejko — mlieko, mejsto — miesto, svejt — sviet.

I, i jest samohláska podnebná a mezi všemi samohláskami nejlehčí váhy. Sama v sobě bývá spojkou slučovací, zvláště v jižních jazycích hojně užívanou. Zní čistě v přemnohých slovech: žila, čist, pila a j.

V ruském jazyku jen před samohláskami se píše, jako: ученіе, Ангію. Všude jinde píše se и, kteréž zní = *ji*, имъ = jim, воинъ = vojín. Pro rozdíl se píše миръ a міръ (mír a svět.) Kroužkované й píše se po samohláskách a zní jako *j*, na př. край = kraj, мой = můj. Na začátku slov přichází i a ruské и velmi zhusta, ve všech jazycích, vyjma jazyk český. Na př. iskra, iti, izba, igra (hra) = ива (jíva), игла (jehla), иду́ (jdu) atd.

V českém jazyku nastupuje *i* často na místo původního *u*, na př. *miluji* místo miluju, duši místo dušu atd.

I stupňuje se v *é*, na př. svitati = svět, a naopak věřiti = víra.

Y y rus. ы povstalo lámáním ui. Písmena toho užívá se v češtině, lužicko-srbštině, v polštině a v ruštině, ale jen v třech posledních liší se ve výslovnosti od *i*, znějíc jako německé *ü*. Čeština obojí stejně vyslovuje a jen etymologickým pravopisem různí.

Na př. лыко — lýko, łyko, мы = my.

Rusové píší po г, к, х vždy и, za to píší po ц z pravidla ы, na př.:
ноги́ (nági) = nohy,
руки́ = ruce,
му́хи = moychy,
отцы́ = otcové, о́вцы = ovce.

Polák píše po g, k, l, j, ń, ś vždy *i*, naproti tomu po c, d, h, ch, *ł*, n, r, t, *ź* a po zhuštěných sykavkách: cz, rz, sz, czsz, dz vždy *y*.

Ъ a Ь (jer, jerik) jsou pahlásky nebo polohlásky, které se jen v některých jazycích zachovaly. Této užívá se po souhláskách, aby měkce zněly, oné, aby tvrdě zněly.

Na př. голубь, царь, цѣпь = holub, car, cep.
дубъ, столъ, носъ = dub, stůl, nos.

Uprostřed slov píše se ъ jen po předložkách složených se slovy, které začínají samohláskou, ь nejvíce po л,
na př.: въѣхать = vyjeti,
си́льный = silný.

Proti užívání obou těchto pahlásků k označení tvrdosti a měkkosti předcházejících souhlásek nejednou již ozývali se vážní hlasové, jižto pravili, že znamená-li se měkkosť, tvrdosť pak že se sama sebou rozumí.

Obě tyto pahlásky povstaly seslabením plných samohlásek, jež zastupují.

V chorvatském jazyku píše se na místě ъ a ь zvláště před r temné è, na př. cèrn, pèrst, smèrt atd.

Při skládání slov mění se ъ v *o*, ь v *e* ve všech slovanských jazycích.

V mluvě lidské vyslovují se samohlásky buď dlouze nebo krátce. Dlouhá samohláska rovna jest trváním dvěma krátkým. Tohoto rozdílu neznamená však v písmě mimo jazyk český žádný jazyk slovanský; Čech znamená dlouhé samohlásky čárkou (´), mimo to *u* povstalé z *o* kolečkem (*ů*). Prodloužením samohlásky mění se nezřídka i význam slova, jako: hrabě = grof, hrábě = grablje.

Při mluvení vychází hlas tvořící se v hrdle ústy a nosem. Všecky hlasy, o nichž jsme právě pojednali, vycházejí ústy; hlasy vycházející nosem slovou nosovky. Jen v polštině a bulharštině zachovaly se až po naše časy hlásky nosové a také zvláštními znaky se v písmě i tisku znamenají.

Bulharské ѫ jest tolik jako polské ą a vyslovuje se as jako *on*, na př. pająk (pajonk) = pavouk, mąka (monka) = mouka. Před b a p

zní ą skoro jako *om*, na př. dąb (domb) = dub, skąpy (skompy) = skoupý.

Nosovka ę zní jako *e* s nosovým přídechem a rovno jest polskému ę, kteréž zní jako *en*, na př. męka (menka) = muka atd. Nosovnosť tato jeví se i v jiných neslovanských jazycích, na př. v německém slově „Gans", lat. columba atd.

Dvě rozličné samohlásky náležejí-li k téže slabice, slují dvojhláska.

V jazyku českém máme jedinou dvojhlásku *ou*, která se do něho vloudila teprvé v 15. století.

Na počátku slov vyhybáme se této dvojhlásce, měníce ji v *ú*; v koncovkách nelze jí za ú naprosto vyměniti a u prostřed slov jen málokde.

Ostatní jazyky slovanské pravých dvouhlásek nemají. Dvojhláska *au* v jazyku polském jen v několika málo, a to nejvíce cizích slovech přichází.

Dvojhláska *ě* v srbsko-chorvatštině vyslovuje se v dlouhých slabikách jako *ie* a v krátkých jako *je*,

na př. vrěme, đıete = vrieme, đıete;
dělo, město = djelo, mjesto.

Všecky jazyky slovanské mění samohlásky v *j* nebo *v*, kdekoliv by dvě k rozličným slabikám náležející po sobě měly následovati, na př. poi-iti = po*j*iti, slou-o = slo*v*o, anebo vsouvají mezi ně *j*;

na př. daem = dajem, zna-u = znaju,
bi-i = biji, biah = bijah.

V češtině i v jiných jazycích slovanských přichází stýkání dvou samohlásek k rozličným slabikám naležejících (hiat, zěv) v složeninách: na př.:

ae: jedanaest;
ao: praotac, praotec, naopak;
ai: zaigrati;
au: nauk, zaujmouti, naučiti;
eo: preohol, neošetiti, neopustím;
eu: prèukaz, neučiním;
oi: poigrati;
oo: černooký, poočim;
ou: pouzdan, poučiti;
uo: poluotok, suočiti.

V slovanských jazycích splynuly během času nezřídka dvě slabiky v jednu, což dělo se obyčejně vypuštěním j s předcházející samohláskou, na př. vojevoda = vévoda, moja = má.

To nazýváme stahováním.

Stahováním slabik povstává samohláska dlouhá: mojeho = mého.

Ve všech slovanských jazycích, vyjma český, nahražuje se délka samohlásek přízvukem. V češtině, která délku samohlásek zachovala i v slabikách nepřízvučných, padá přízvuk vždy na první slabiku; téhož pravidla drží se i lužická srbština. V polštině klade se přízvuk ve slovích víceslabičných na slabiku předposlední.

V chorvatském a slovinském jazyku rozeznává se čtverý přízvuk, dvojí pro slabiky krátké a dvojí pro slabiky dlouhé:

a) „slabi težki, kratívec (`)“ : gòra, ȉgra, jèzik, mètla, pšèno, nòga, nèsem, pèrem a j.

b) „jaki težki, podvojeni krativec (ȅ)“: brȁt, kmȅt, mȍj, nȁš, srȅbro, knjȉga.

c) „oštri, ostrivec (´)“ : bóg, dúša, kóst, móst, mladóst, zláto, žába, žélva, súnce, méso, zúb a j.

d) „zavinuti, zavijavec ali strešica (^)“: cȇrkev, hvâla, krâlj, mlêko, gospâ, krîž, plême, sôsed, rôka, zîma a. j.

Jak patrno, nemá přízvuk v těchto jazycích místa určitého, nýbrž těká s místa na místo a těžko jest stanoviti pravidlo určité, na kterou slabiku v slovech víceslabičných klásti se má. Ještě větších obtíží činí přízvuk v jazyku ruském. Jest zřídka stálý; z větší části přechází při rozličných proměnách slov se slabiky na slabiku.

Přízvukem řídí se v ruštině výslovnost, dle něho rozeznávají se některé pády, a mnohá podobná slova rozličným přízvukem nabývají rozličného významu.

Některá pravidla o přízvuku v jazyku ruském podáme na konci tohoto článku.

Měkké souhlásky spůsobují v jazycích slovanských, že se po nich i před nimi samohlásky mění, kteroužto proměnu nazývají gramatikáři přehlasováním. Stojí-li souhláska, která změnu tu spůsobila, před samohláskou, jíž se proměna dotkla, zove se to **přehlasováním postupným**, a stojí-li souhláska za samohláskou, **přehlasováním zpětným**. Nejčastěji přehlasuje se *a* v *e*, *o* v *e*, pak *u* v *i*, *ou* v *í*, na př.:

čajka = čejka, daj = dej, krajčí = krejčí;
igraj = igrej, dějopis = dějepis;
duša = duše, dušu = duši, pijou = pijí, atd.

Při odvozování slov dějí se v jazycích slovanských taktéž proměny samohlásek a sice takové, že se vždy mění lehčí v závažnější. Za nejlehčí má se pahláska ь a nejzávažnější á, ostatní pak mezi nimi jdou následujícím pořádkem: ь ъ, i, y, e, ě, o, u, a, á.

Stupňováním se význam slov mění, kdežto přehlasováním na významu slov ničeho nemění se.

Na př.: čьt-u = čítám, zъváti = zovu;
viseti = věsiti, hníti = hnůj, hnoj;
týti = tuk, dýchati = duch, dech;
voliti = vůle, volja, wola;
vézti, voziti, vóz, vůz;
vléci = vlak, hoditi = házeti;
pustiti = pouštěti, kouti = kov atd.

B. O souhláskách.

Podle částí úst, kterými se hlásky vyrážejí, rozdělují se souhlásky na:
a) hrdelné: g, k, h, ch;
b) zubné; d, t;
c) retné: b, p, v, f, m;
d) jazyčné: l, n, r;
e) podnebné: j, č, ž, š, ň, ř;
f) sykavé: c, z, s.

Hrdelné souhlásky měkčí se před měkkými samohláskami pravidelně.

G, g, rusky Г, г, již ve 13. století vymizelo v jazyku českém a všude na místě něho nastoupilo vanuté *h;* gora — hora, govoriti — hovořiti, gad — had, glína — hlína, gluk — hluk, gnati — hnáti, grad — hrad a j. I v ruském jazyku přešel původní zvuk г v mnohých slovech ve vanuté h, ačkoliv známka se nezměnila. Богъ = Boh, Господъ = Hospodin, благо = blaho (bohatství). V češtině zachovalo se jen v slovech cizích: groš, Augustin a j. Před měkkou souhláskou mění se *g* v *z* a v *ž:*

drag — drazi, pomog — pomozi, drug — družtvo a j.

Před к, ч zní v ruštině jako ch: легко = lechko, мягко = mjachko (měkce.) V koncovce druhého pádu zajmen a přídavných jmen zní jako *v*.

его = jevó, доброго = dobravo atd.

Zvuk *K, k* jest společný všem téměř jazykům indoevropejským a má i v ruštině i srbštině tutéž známku. Před samohláskami měkkými mění se v *c* neb *č, cz:* otrok — otroci, re*k* — re*c*i, pe*k*u — pe*č*em, ská*k*ati ská*č*em, człowiek — człowicze. Rusové nemění *k* před úzkými samohláskami vyslovujíce: рукѣ = rukě. Před т zní *k* v ruštině jako *ch*: кто = chto (kdo).

H, h není hláska původní, proto také v mnohých jazycích se nenalézá. Povstala, jak již praveno, z *g*. Před měkkými samohláskami mění se v *z* a v *ž*: pstruh = pstru*z*i, váha — vá*z*e; bůh — bože, drah — dražší atd.

V pravopisu u Jihoslovanů latinského písma užívajících zastupuje

h původní zvuk ch a jako toto se tu také mění: duh — duša, puhati — pušem (foukati). Slovenci vyslovují h jako ch.

Ch, *ch* = X, x vzniklo z *k* připojením vanutého *h*, proto nejčastěji s *k* se zaměňuje: schován — skován, chlopiti — klopiti a j. V českém jazyku a v lužičině mění se *ch* v *š*, v polštině v *sz*: Vlach — Vlaši, hoch — hoši, brzucho — w brzusze.

Zubnice *D d* a *T t*, rus. Д д a Т т, změkčují se v ruštině a češtině v ď a ť a sice čeština před i a ě a ruština před každou úzkou a praejotovanou samohláskou: choditi, tělo, dívati, děva; день = děň, тебѣ = těbě, тёща = ťošča (tchyně), дёготь = ďogoť (dehet), дюжина = ďúžina (tucet).

D a *t* změkčují: bulharština v *žd* a *št*: meždа, svešta z med, svit; slovinčina v *j* a *č*: meja — sveča; srbskochorvatština v dj a v tj (ć): medja, sveća (svetja); ruština v ж a ч: межá, свѣчá; čeština a lužičina v z a c: meze, mjeza, svíce, swěca; polština v dz a c: miedza, świeca.

Retnice b, p, v, m, f = б, п, в, м, ф znějí ve všech slovanských jazycích stejně; poslední (f, ф) však velmi zřídka, nejvíce v cizích slovech, přichází.

Změkčení děje se souhláskou j (ь) v jazyku ruském, polském, lužickém a českém: пять, pięć, pjeć, pět. V ruském jazyku klade se po retnicích, když následuje praejotovaná samohláska, souhláska л; taktéž v jihoslovanštině vkládá se před toto *j* l, na př. землй, каплй, zemlja, земља, kaplja, lubljen, topljen, opravljen. Stará bulharština neměla pro *j* žádného znaku zvláštního, ale spřahovala písmě l příčnou čárkou s následující samohláskou, kdykoli tato s předcházejícím zvukem j vyslovena býti měla.

Sykavé souhlásky c, z, s = ц, з, с jsou všem jazykům slovanským společny a změkčují se v *č*, *ž*, *š* jazyk polský a lužičina; neproměňují *c* v *č*, tato ani žádného *č* nemá.

Plynné souhlásky l, n, r = л, н, р podobají se zvukem nejvíce samohláskám. Také se hlásek л a р (l a r) v češtině i na místě samohlásek užívá; r pak i ve slovenštině i srbskochorvatštině.

l — л, jest v slovanských jazycích trojí; tvrdé ł, měkké lj (u Jihoslovanů) a střední l.

Střední l v ruštině, polštině a lužičině schází.

Před širokými samohláskami zní l tvrdě a před úzkými měkce.

Tvrdé ł vyslovuje se v lužičině jako u nebo v: załza = zauza (žláza). Tak též v některých krajích korutanských a štyrských vyslovují Slovenci místo l u: puatno, staua; v maloruštině místo: volk połn, oreł vyslovuje se vouk, poun, oreu a j.

Srbskochorvatština má v případech podobných o.

Kaoni — kalný, svioni — svilni (hedvábný), seoski — selský, deo — díl, beo — běl, zao — zlý, pao — padl, vidio — viděl.

Pakli před l předchází o, tedy se obě oo v jedno stahují: pô (půl), vô (vůl), sô (sůl), môba (malba). ł zastupuje také někdy u: vlna — vuna, vlk — vuk, plť — put atd.

V srbštině se ł v slabice *slav* vypouští: Radosav, Vukosav, Tichosava. V ruštině л jakož i ostatní retné souhlásky n a r na konci slov oněmují: мысль, вѣтвь (větev), болѣзнь (nemoc). N a r se před úzkými samohláskami změkčují v ň a ř.

j jest nejjemnější souhláska, činící jako přechod od samohlásek. Graždanská azbuka nepřijala zvláštního znaku pro j a musela tudíž pro skupení ja a ju znaménka я a ю přijmouti.

Souhláska j povstala z i. Užívá se jí k zamezení hiatu: kry-i — kryji, Mari-e, Marije atd., nebo k rozvedení naslovného i a samohlásky ě v jazycích jihoslovanských: igla = jehla, imě = jmeno, idu = jdu, věra = vjera atd.

Po předložkách přechází *j* v *ň* zvláště v zájmenech.

Ostatní podnebné souhlásky č, š, ž = ч, ш, ж povstaly ze sykavek a z hrdelnic.

Zvuk č znamenají Poláci až posud spřežkou cz: czapka.

Souhláska *š* nepodlehla žádným proměnám; kde bylo š v staré slovanštině, tam zachovalo se až po dnes. Staročeské ś proměnilo se v š. Polák tento zvuk znamená spřežkou sz: mysz.

Zvuk *ž* polský jazyk nemá; polské ż vyslovuje se trochu šeplavěji: weź = (vezmi).

Mimo tyto souhlásky nacházíme v polštině ještě spřežku szcz, kteráž vyslovuje se as jako šč, szczupak = štika; v srbštině: щ zní jako šč, щава = ščáva (šťáva) a v ruštině щ, která se taktéž vyslovuje, щеká = tvář, щука = štika.

Výslovnosti polských spřežek dz, dž možno jen z mluvy naučiti se.

Dotkli jsme se při jednotlivých souhláskách i toho, jakým která podlehá změnám v jazycích slovanských k vůli pohodlnějšímu vyslovování.

Jsouť pak proměny ty rozličného spůsobu, a říká se jim v mluvnici: spodobování, přesmykování, vsouvání, vysouvání a rozlišování.

Souhlásky: b, d, ď, h, g, v, z, ž slovou jasnými a souhlásky: p, t, ť, ch, k, f, s, š, c, č temnými. Ani jasné hlásky před temnou, ani temné před jasnou nelze vysloviti; proto vyslovujeme temné před jasnými jako jasné, a jasné před temnými jako temné:

modlitba	vyslovujeme =	modlidba,
nízko	„	nísko,
lehký	„	lechký,
kavka	„	kafka a j.

Srbové v případech podobných nezachovávají pravopisu etymologického a píši срnски místo србски a. j.

Na konci slov vyslovují se jasné souhlásky jako temné, na př.: sníh = sních.

Přesmykováním nazýváme překládání souhlásek s místa na místo, na př. povraz místo provaz, vedměd (malorusky) = medvěd, dřvi (pol.) = dvéře, sve (srb.) = vše atd.

Vysouvání hustěji přichází v jihoslovanských jazycích a v ruštině, řidčeji v jazycích západních. Záležit pak v tom, že se jednotlivé souhlásky, ano i skupeniny vypouštějí pro pohodlnější vyslovování.

Tak na př. vysouvá ruština д a т před л: вёлъ (vedl), цвѣлъ (kvetl), крило = křídlo atd.

Hrdelnice vysouvají se před *n*, na př.: tisnąti = tisnuti = tisknouti a j.

Vsouváním zove se vkládání některých souhlásek pro snadnější slov vyslovování. Nejčastěji vkládá se l, o čemž již řeč byla. Mimo to i zubní *d* a *t* se často vsouvají, jakož i v, s a j.: grlo = hr*d*lo, mylo = mý*d*lo, deati = de*v*ati, srebro = s*t*říbro, zábti, záb*s*ti atd.

Rozlišováním konečně jmenujeme proměnu jedné ze stýkajících se souhlásek v jinou s pozůstalou lépe se snášející, nebo proměnu celé skupeniny ve zvuk docela jiný. Nejčastěji stává se to v sykavky: vedti = vésti, metti = mésti.

(Pokračování.)

Ruski jezik na město němačkoga, a latinica na město grštice (ćirilice) u Slavenov!

(K 200godišnjoj proslavi Petra Velikoga s hrvatske strane.)

Jedan jezik i jedno pismo pitanje je života i kulture u Slavjan.

„C'est du Nord aujord'hui que nous vient la lumière.“ (S ruskoga nam sěvera sviće danas zora.)
Vers. 8. de l'Epitre de Voltaire à Catherine II.

Za tó „u slavjansko koło mili
vràtite se srodni puci;
što su stari gvoždjem bili,
nek' su duhom sad unuci! —

Prvo kolo Ruska ima,
drugo Poljska, Češka treće,
a četvrto nek' uzima
duh hrvatski uvěk veće.“
Hrv. paroh Puvao Stoos prije 1848. g.

Učitelji, obrazovatelji moraju pre svega pomišljati na srědstva obrazovanja, a to su: jezik, pismo i knjiga iliti literatura.

Svakomu družtvu, stališu i svakomu pojedincu-članu čověčestva mora biti ne samo zvanje cilj, svrha jasna i sveta, nego i srědstva moraš znati dobro, praktično i mudro uporaviti.

Slaveni imaju svi i pojedinci posebno veliko svoje zvanje, a osobito slav. učitelji..*) Učitelji su narodni apoštoli, nosioci idej i stvoritelji budućega světa. Da to pako biti uzmogu, treba da ne samo dobro pojme zvanje Slavjanov, zvanje svoje, nego moraju i glede sredstav biti složni. Tko hoće da drugomu što poda, pruži, mora to i sam prije imati. Ja držim, da svaki Slaven, a učitelj slavenski napose, mora biti naobražen ponajprije u duhu slavenskom.

Kako se to postići daje najlaglje i najuspěšnije, nismo jošte svi jednoga mněnja, jedne misli, to jest mi smo još stari Slavjani —

*) „Chaque peuple, comme chaque individu, a sa vocation: Si l'Allemagne (Slavie) oublie la sienne, la faute en est surtout à la Prusse (Russie).“ A. de Custine la Russie en 1839.

ljudi nesloge.... a prijatelji razćepanosti. Kulturu unapredjuju najbolje i najuspěšnije: jezik, pismo, knjiga i dobre škole, to jest dobri učitelji. Da dandanas koj narod valjalo uzmože napredovati, trebaju mu mnoga i velika srědstva za dobre škole. Medju timi srědstvi ide prvo město dobru i bogatu literaturu, narodnu knjigu. Zahtěvi su napredka i duha vremena danas toliki, da dobru i dovoljnu narodnu knjigu, literaturu, koja odgovara i zadovoljuje svim potrebam koga civilozovanoga, kulturnoga naroda, može imati samo onoj narod, koj je samostalan, slobodan i barem 20 (dvadeset) milijunov velik. Takov se narod broji medju veće i silnije, medju samostalne, jer sám može biti svoj nesamo u politici i fizici, nego i duhom, to jest jezikom i knjigom. Manji narodići od 5—10 milijunov moraju kao mali trgovci od veletržcov (grosshändler) primati i uzimati robu, espap, tudjimi se produkti služiti i hraniti, jer i sámi nisu kadri, nisu mogući proizvadjati, nasmagati, koliko bi trebalo. Tokovi su narodi slavjanski osim, okrom — jedinoga ruskoga. Takovi su u Evropi: Grci, Rumunji, Magjari, (Turci), Portugalci, Španjolci, Holandezi, Irci, Danci (Dačani), Švedi i Fino-Čudi; pa i isti Talijani u mnogom slučaju i smislu, ako prem ih ima preko 25 milijunov. Svi se ovi narodi moraju služiti jednom od 4 svemirskih literatur: englezkom, francuzkom, němačkom i ruskom, ako Bog da. — Odatle slěduje, da je gotova i velika šteta, kvar učiti děcu u školah bez prěke i posebne nužde druge pomanje jezike do li jedan od ona 4 svemirska, univerzalna pokraj narodnoga, materinskoga. Tako pravilo, regula, a iznimak će takodjer biti, kano ti je na priměr u Hrvatov, koji se moraju u Dalmaciji i Primorju hrv. učiti talijanskomu (vlaškomu) jeziku poradi specijalne trgovačke, pomorske nužde. . . . .

Potrebu svi priznajemo, jer ju osěćamo i uvidjamo, da slavjanski čověk samo onda može doći do modernoga sveobćega naobraženja, ako okrom, izim materinskoga jezika svoga razumije, zna još koji od ona 4 svemirca (ruski, engl., franc. ili něm.). Sad, kad nam je birati, jer biti mora s prěke nužde, nastaje pitanje, koga ćemo od one četvorice.

Prirodno je, da svaki od njih ima i svoje prednosti, krěposti, svoje dobro, a i svoje mahne, nedostatke, zlo. Englezki jezik, osobito pogledom na novu Englezku, tj. na sěvernu Ameriku, ima veliku literaturu, a još veću budućnost. Francuzki jezik ne samo da je mio svemu světu — diplomatskomu i ženskomu, nego je i bogat knjigom i sličan slavenskim dialektom, naréčjem u mnogih stvarih. Němački je jezik doduše tvrd i neugodan, ali je koristan, što ima veliku literarnu riznicu, osobito filosofije i pedagogije, a uz to nam je i blizu — susěd. To je u ostalom susědstvo i duševna snaga učinilo Němca gospodarom Slavenov, negledeć na ine razloge i uzroke. S desne nam je pako strane drugi još bliži susěd i stric — — Rus. Mi smo prisiljeni izmedju ta dva suséda birati, ako nećemo da zastajemo, nazadujemo, ako nećemo da i na dalje budemo gradja, srědstvo i orudje

Pangermanstvu, velikoj Němačkoj. Do sada, do Sadove, nismo mogli birati, jer s jedne strane nije bilo nas, odkad smo bili robovi Němac i njihova bunda, a s druge strane za to ne, jer nije bilo današnje Rusije i njezina napredka. Rob nebira, jer nemože i jerbo ništa nevidi, a niti što zna. Prosvěta će svemu tomu pomoći i lěka doněti, pružiti. Mi sad i možemo i imamo što birati. Odabrati ćemo ruski jezik na město němačkoga slušajući glas razuma i osvrćući se na pametne razloge. Postaviti moramo ruski na město němačkoga 1. jer će nam istu i bolju s vremenom činiti uslugu; 2. jer nam je srodan, pa za to laglji i bolje došao ruski jezik, a 3. jer smo prisiljeni, proti germanizaciji za vlastit život, za existencju, i bolji napredak birati radje životnego smrt.

Na 1. mi je dodati, da su Rusi kao i Englezi narod novoga vremena, napose narod 19. stolěće, to jest narod praktičnosti bez teorij i doktrin němačkih i bez površnosti i lahkoumnosti francuzke. Drugo Rusi su narod veoma darovit, uz to narod bogat i najveći u Evropi. Jer ako Němac ima 45, a Francuzov 35 milijunov u Evropi, to ima Rusov 55 mil. (ako ne i 60). Rus već danas piše za 80 milijunov u ruskom carstvu i susědstvu (za Galiciju itd.) Ruska majka Josipa egipatskoga je majka, jer često porodi 12—15 děce ruskomu Jakovu. (Vidj bečkoga geogr. družtva mittheilungen.) Godine 1863. bilo u evrop. Rusiji **579.285** brakov (heirathen), i **3,044.991** porod (geburten), a **2,308.415** pomorov (sterbefälle), piše Němac Kolb: handbuch der vergleichenden statistik, 5. auflage 1868, S. 315. A službeni žurnal ruskoga ministarstva veli, da se godine 1869. Rusov **571.125** više porodilo, nego ih je iste godine umrlo. Bilo ovako, il' onako Rusov se svake godine ožèni preko pol milijuna, a tolika i još više ih se narodi. Za to ga pravo reče general Rastislav Faděev, da će Rusija pod konac ovoga stolěća pomatematici imati 100 milijunov žiteljev bez novih osvajanj. Recimo sad, ako ih bude samo 10 milijunov od 80—100, koji umiju čitati i pisati, a od 10 ako samo 1 milijun bude mario za literaturu a od ovoga jednoga milijuna da bude 100 tisuć takvieh, koji i mogu i hoće kupiti svaku bolju knjigu, to je budućnost ruske literature u Evropi i Aziji sigurna, velika i sjajna. — Ja svakomu na sva usta govorim: Rusiji možeš od 375 tisuć □ m. uzeti 275.000 □ m.; no 100.000 □ m. plodna zemljišta, (ma ako i Poljaci i Finska i Sibirija s Amurom odpadnu), nemože joj nitko na světu uzeti. To je indi u svih okolnostih 10 puta koliko sva Němačka, ili 12 puta sva Francuzka ili 10—11 puta cěla sadanja česarevina avstrijska. Uzmi k tomu na 1 □ m. srědnje pučanstvo od 3—4 tisuće, to ostaje Rusom na sve věke zemlje za 300—400 milijunov žiteljev, koliko ih Kitaj ima. Nedrži vas nitko ovoga matematičnoga računa za puke i bezposlene kombinacije ili fantazmagorije, već imaj to kao postojeći faktor sada i u buduće vasda pred očima. — Nezaboravi ni na to, da nijedna država neima kolonij u takoj blizini, pod nosom, kao Rusija: Kavkaz i Aziju. Španiji je Marokko, a

Franciji Algier mnogo dalje i mnogo nesigurniji. Dopače Rusija mora i dalje nastaviti svoja osvajanja u Aziji sve dotle, dok nedodje do Indije onako, kako je došla do Kitajske granice. S toga ne samo azijatska Turska, osobito Mala Azija iliti Anatolija, Anadoli s Carigradom, nego i Efrat s Tigrom i perzijski zalěv, Kabul, Afganistan i Belodžistan moraju doći pod Rusiju, bilo u odnošaj realne ili personalne unije.

Tih se osvajanj nemože odreći ni uz najbolju volju: s trgovačkih, kulturnih, strategičkih i političkih razlogov i obzirov. Ni jedna velevlast neima toliko zemlje, a razměrno tako malo zraka, to jest u rus. jeziku tako malo mora kao Rusija. Ruska pravoslavna crkva naprotiv protestantske englezke i stepen ruske kulture, sve to olahkaćuje i osigurava, zajamčuje Rusom bolje i jače azijatske kolonije, nego Englezom Indiju, ili Francuzom Algier.*) Nu toliké ideje i tako važne proměne velike budućnosti nemogu ostati bez dušmanskieh protivnikov; a ti su silni i mnogobrojni; za to ima u tom najviše smisla i najdublje korenje uzajamnost sveslavjanska, jerbo jedan mora za sve a svi za jednoga, jedan bo nemože biti brez drugoga.

Rusija više i bolje napreduje, nego si mi mislimo, jer bez Němcov nemislimo ništa. Eno godine 1855. bilo samo 5 novin, žurnalov, časopisov, a god. 1870. do 365, koliko u godini danov.

A što možemo mi, a što istom mogu děca, koju podučavamo, doživěti? Godine u životu neumrlih narodov jesu to, što časovi, minute, u životu čověka pojedinca. Vrěme daklje nije daleko, kad nam bude ruska literatura mogla zaměniti němačku i talijansku u Slavjanov.

Na 2. imam dodati, da će Slaveni radi srodnosti i praktičnosti uvesti ruski jezik za to, jer se svaki član slav. obitelji bude volio jednu godinu učiti ruski, nego 3—4 němački, a često bez uspěha. Potrebe vrěmena već sada roditelje i pedagoge kao i državnike sile na razmišljanje, kako bi se broj satov, úr u školah (gimn. i real.) mogao umanjiti. Svatko će radje ići u školu, gdě se za 1 godinu toliko nauči, koliko něm. za 4, ili kako Slav. pedagog dobro priměti, da se jednom desetinom ($^1/_{10}$) truda, što ga posvećujemo němštini, može lahko ruski naučiti.

Što bi dao slavjanski naš realac, da se može za 1 godinu naučiti englezki, ili francuzki, ili talijanski?! A što bi dao slavjanski naš gimnazijalac, da se u prvom razredom s 8 úr na tjedan nauči toliko latinski, da bi mogao svu lat. literaturu upotrebiti i sve prema stvarnomu naobraženju latinske knjige čitati, da tako rekuć može iz prve škole odmah u 8. razred na maturu?! A što nebi dao za to, da se u trećem razredu, klasi nauči toliko grčki, da može sve grčke klasike lexikalno i gramatikalno razuměti!? To je razlog praktičnosti, 19. věka, věka trgo-

*) Vidj ruske novine Golos, Sovremenn. Lětopis i Moskov. Vědom. od 9. marta 1869. i češ. Naše (Narod.) Listy od 23. března 1869. g., gdě sam sve to razložio i spomenuo, za što je bilo mnogo vike u Izraelu evropejskom.

vine, gdě je vrěme najveći novac, věka matematičnoga, jer ćeš, tako ti zdrav razum savětuje, radje onamo ići po robu, espap, gdě ju dobiješ za 1 for. avr., nego onamo, gdě biš ju hrdjaviju dobio za 4—5 talirov ili po 1 dukat.

Onaj daklje duh praktične filosofije i državničke mudrosti, ona nužda, koja je svět sve umjeće naučila i put otvorila telegrafiji, željeznicam, paro- i zrakoplovom, stenografiji, arabskim cifram i arabskoj algebri, otvoriti ćega i ruskomu jeziku. Tim se razlogom neće oglušiti niti protiviti u Kabulu, Afganistanu, Belodžistanu, Teheranu (Perziji), u Bagdadu i Carigradu, a još manje u Bukureštu, Pragu, Krakovu, ili u Zagrebu, Pešti, Beogradu i Ljubljani i Serajevu. „Crnogorac“ u br. 3. od 6. fevrara 1871. g. izrično priznao tu zajedničku potrebu jednoga i to ruskoga jezika. A priznaju i protivnici izvrstnosti ruske literature i korist jednoga jezika slavenskoga; no samo se boje konkurencije i poslědic. Doći će vrěme, kada drugi Kossuth nebude predlagao za podunavsku konfederaciju francuzki nego ruski jezik kao zajednički. Znajte i to, da je Ameriku digao i pomogao englezki jezik, jer se svake godine preko 500 děl, knjig engl. prosto preštampa u Americi, a koliko ih se onako čita? Isto je tako digao Belgiju francuzki jezik s franc. knjigom. (Sve to protumačih Hrvatom u Zatočniku br. 37. od 15. febr. 1871. g. gdě sam medju inim ovo napisao: „Položaj je Rusije od Petra Velikoga i Katarine II. takov, da bez upliva i uticoja na Evropu, a napose na susěde Rusije nije mogao ostati, a još će manje u buduće. Historija ot Petra Velikoga, a osobito ot Katarine Velike puna je dokazov tomu evropejskomu položaju, odnošaju i procesu novověčne politike. Tako to mora i najveći dušmanin, neprijatelj Rusov Němac Eduard Pelz priznati, kad kaže: Geschichte Peters des Grossen, Leipzig 1868. einleit. s. XIII.: „ausserdem steht fest, dass ohne kenntniss der geschichte Russlands unsere zeitgeschichte nur mangelhaft erfasst zu werden vermag.“

U ozbiljnijih političkih krugovih svud se već stavlja i pretresa alternativa: da li pruski ili ruski to jest: da li němački ili slavjanski, to jest koji će od ova dva zavladati u Evropi — nad neruskimi Slavjani.

Ja nisam nakan sada ovdě rěč povesti o tisućugodišnjem političkom dualizmu izmedju slavjanskoga i němačkoga světa, već o literarnoj važnosti ruske literature něšto natuknuti. Istina je, da je politika rećbi drugi zrak, brez koga nemože živěti ni seljak nit učenjak kao ni svećenik-pop, ni vladar. Istina je i to, da svaki narod teži za tim od vajkoda, od zamande, da si uz političku diktaturu pribavi i literarnu nad dotičnici. Tako su Atinci iza slavodobića nad Perzijanci, tako kašnje Rimljani širili nesamo političku, nego i literarnu hegemoniju svoju. A inako nepostupahu ni Spanjolci za Karla V. (I.) i Filipa II. u novom věku kao i Francuzi. . . .

Za to će od godine 1870. Němci s istih uzrokov htěli poći tim tragom, da izvedu iste poslědice ter da prodru silom, kamo do sada ne-

mogahu doprěti milom. Na skoro će se pokazati „Drang nach Osten“ u nevidjenoj do sad još slici něm. „kulturtraegerije“. I kao što se god već sada u dualističko-podunavskoj monarhiji — Avstro-Ugarskoj — svi politici pitaju i bave pitanjem: kamo ćemo, na koju li stranu usavez: da li u němački, ili u ruski: tako se već sada moraju pitati i odlučiti pomanji narodi izmedju Němačke i Rusije glede jezika i literature, da li će se ruski ili němački učiti i u škole uvesti.“

Ja sam se već g. 1868. i 1869. javno izrazio, da u bližoj budućnosti može i mora ruski jezik kod neruskih Slavjanov zauzeti město němačkoga u interesu civilizacije, pravoga napredka i humanizma, u interesu slobode Slavjanov, kojim je to jedini spas i uvět za bolju budućnost“.

(Dalje sliedi.)

V Praze, dne 5. června.

Zvykli jsme si zváti Prahu „máti Čech“, a proto k ní s jakousi synovskou úctou veškerý národ pohlíží, jejím příkladem se řídí, ani nezkoušeje, zdali je ve všem příkladem následování hodným.

Přihlédneme-li k některé stránce, k některému zřízení jejímu blíže, přesvědčíme se, že není ve všem vzorem obcím ostatním, že i tu jsou mnohé vady, mnohé nedostatky; přesvědčíme se, že pravda je, co dí staré přísloví: „Pod svícnem bývá tma.“

Každý z nás má ještě v čerstvé paměti, jak obyvatelstvo Čech, dokud nový školní zákon v život nebyl uveden, jakoby o závod staralo se o zvelebení škol obecných. Mnohá obec nesmírné přinesla oběti na oltář vzdělanosti obecné, a dala jiným následování hodný příklad lásky k drahé své vlasti, k svému národu. Nejen že všecko jmění vynaložily mnohé obce na zřízení nových škol, ale mnohé i zadlužily se, aby „naději své“ zbudovati mohly důstojný chrám vědy a umění.

Zdaliž pak v závodu tom na prvním místě byla Praha? — Musíme vyznati se, že nebyla. Učinila sice také mnoho pro zvelebení škol svých, avšak daleko ne tolik, kolik na ni co hlavu Čech slušelo. Mnohá města česká přivedla školy své na vyšší stupeň nežli Praha, jak dotvrzují i cizinci, kteří nejen v Praze, ale i na venku do škol se podívali.

Mnoho, přemnoho zbývá Praze ještě učiniti, nežli mnohá města v ohledu tom dostihne, neřkuli než školami svými bude moci býti příkladem jiným. Bohužel, že nepodobá se k tomu, že s reformou obecných škol v Praze tak brzo bude započato!

A co že vytýkati jest obecným školám pražským?

Odpovídáme:

a) Že mnohé z nich nalézají se v místnostech prabídných, malých, tmavých a nezdravých.

Na některých staveních školních měl by se opravdu nápis „Farní škola“ zabíliti, aby kolemjdoucí před nimi státi neostávali a hlasitě podivení své nepronášeli, jak mohou rodiče do takových škol dítky své posílati! — Komu pak dlužno klásti za vinu, když mládež ve školách takových porušení béře na zdraví; když učitelé zdraví své v nich podkopají a pro churavost před časem k úřadu učitelskému neschopnými se stávají?

Myslíme, že vina tu padá na obecní zastupitelstvo, vyšedší svobodnou volbou občanstva, aby na péči mělo všecky zájmy obecní, mezi nimiž první místo zaujímají školy, z nichž valná většina budoucích občanů pražských přímo do života vstupuje.

A proto jest svatou povinností obce pražské, aby bez odkladu ruku přiložila k dílu tak nutnému, a co možná v krátkém čase opatřila mládeži pražské místnosti zdravé, světlé a dosti prostranné.

Učiní-li tak, pak nebude tolik mládeže po ulicích pražských potloukati se v čas školního vyučování, jako posud bývá. Může-liž žák školy na př. Maltézské s takovoutéž radostí jíti do školy, jako žákyně vyšší dívčí školy na Novém městě? Ta vstupuje tu do nádherného paláce, usedá si k učení v prostranné síni, vyzdobené všelikými obrazy a diagramy; tam leze žák jako do sklepa, kde cítiti jest plesnivinu, kde s holých stěn jen se řine, kde nevidí dítko ani obrazu, ani pomůcky učebné atd. A má snad žákyně vyšší dívčí školy větší právo k tomu, aby se obec o její pohodlí a prospěch starala proto, že jí platí za tuto péči větší školné, nežli žák školy maltézské? To by dalo se omluviti sice u soukromých podnikatelů, ale nikoliv při obci, kteráž stejnou péči o své příslušníky míti má.

b) Máme za zlé obecnímu zastupitelstvu města Prahy, že zdráhá se posud učitelstvu na školách obecných upraviti platy tak, aby mohlo živo býti bez přílišné starosti, že bez jejich viny propadnou jednou osudu, z něhož po celý pak věk jejich není vykoupení. Nebo že člověku se 4 nebo 5 sty, a rodině ani s 1000 zl. za nynějších poměrů vyjíti nelze, nebude zajisté nikdo pochybovati, kdo z hotového žije, aneb jen na služné jest odkázán. Přirozený následek je, že učitel nemůže hleděti si školy, jak by potřeba bylo, nýbrž že nucen jsa sil svých napínati mimo školu k uhájení svého a rodiny své života, školu za místo oddechu považuje. Může-li pak škola zkvétati a konkurovati s privátními ústavy, třeba sebe chatrnějšími, v nichž učitelům nelze si hověti bez nebezpečí, že budou propuštěni a že o výdělek jim velmi potřebný přijdou. Nedostatkem učitelovým hyne rodina jeho i škola. To by mělo zastupitelstvo naše bedlivě uvážiti, a postarati se co nejdříve, aby toto zlo brzo a řádně napraveno bylo.

Dotknul jsem se dnes jen dvou velmi citelných nedostatků našich škol obecných. Příště dovolím si promluviti o jiných.

Ku konci zmíniti se musím několika slovy o ruchu, jakýž v učitelstvu venkovském panuje. Nejvíce zabývají mysl pokročilých učitelů po venkově krajské sjezdy učitelské, jakéž na několika místech o prázninách svolány budou, jmenovitě v Táboře, v Sedlčanech, v Berouně, v Plzni a j. Jsme pevného přesvědčení, že blahodárné přinesou ovoce, zvláště kde zvolí sobě k rokování předměty obecné důležitosti, totiž takové, které rychlé a důkladné opravy vyžadují a které náležité opravy ani se nedočkají, neuchopí-li se jich učitelstvo samo a z vlastní vůle.

Velice důležito zdá se nám býti mimo jiné, aby rokováno bylo na sjezdech krajských o tom, jak možno učitelstvu českému pracovati k sjednocení učitelstva slovanského na roli školské, o zřízení jednoty slovanských učitelů, o občasných sjezdech slovanského učitelstva, o slovanských knihovnách učitelských, a p.

Víme, jakou váhu kladou Němci na to, aby v mládeži již záhy a všemožnými prostředky budilo se vědomí národní; vždyť i sám Německý císař učitele v Hamburku letos shromážděné cestou telegrafickou k tomu napomínal.

Nemenší tedy jest povinností slovanských učitelů, aby i oni v mládeži budili vědomí národní, vědomí slovanské. Toho však dovedou jen ti učitelé, již jsou ideou národní, ideou slovanskou proniknuti. A k tomu třeba, abychom se vespolek poznali a k společnému působení upřímné ruky si podali.

Bůh nám k tomu pomoz!

F.—r.

Lekcie z matematického zeměpisu.

(Dokončení.)

A jak veliká koule jest naše země?

Naše země jest tak veliká, že přímá cesta kolem ní měla by asi 5400 a průměr země více než 1714 zeměpisných mil zdélí.

Na čem spočívá naše země?

Země, jakož i ostatní hvězdy nespočívají na ničem a udržují se v prostoru světovém přítažlivostí jiných mnohokráte větších těles nebeských. Naši zemi drží slunce, které jest asi milionkrát tak velké jako země, ve vzdálenosti asi dvaceti milionů mil.

V této vzdálenosti od slunce nezůstává země nepohnutě státi, ale

Lekcije iz matematičkoga zemljopisa.

(Svršetak.)

Pa kolika je krugla naša zemlja?

Naša zemlja tako je velika, da bi izravni put oko nje imao oko 5400 a promjer zemlje više nego 1714 zemljopisnih milja daljine.

Na čem počiva naša zemlja?

Zemlja, kao što i ostale zviezde, nepočivaju na ničem, i drže se u svjetovnom prostoru privlačivošću inih mnogo puta većih tjelesa nebeskih. Našu zemlju drži sunce, koje je blizu miljun puta tako veliko kao zemlja, u daljini po prilici dvadeset miljuna milja.

U ovoj udaljenosti od sunca neostaje zemlja u nepomičnom stanju, već neprekidno se kreće oko svoje osi, to jest zamišljenu crtu kroz sredsredu zemlje spajajuću na zemlji dva protivuležeća mjesta, koja pri ovom kolanju zemlje u nepomičnom stanju ostaju. Ova se mjesta zovu polovi.

Lekcija iz matematičnega zemljepisa.

(Konec.)

In kako velika krogla je naša zemlja?

Naša zemlja je tako velika, da ravna pot okoli nje bi imela blizo 5400 in premer več ko 1714 zemljepisnih milj dolgote.

Na čem sloni naša zemlja?

Zemlja kakor tudi druge zvezde ne slonijo na ničem, ampak uderžijo se v prostoru svetovem s pritežnjivostjo mnogokrat večjih teles nebeškik. Našo zemljo uderžuje solnce, ktero je blizo milijonkrat tako veliko, kakor zemlja v daljnosti skoraj 20 milijonov milj.

V totej daljnosti od solnca ne ostaja zemlja negibljiva, temuč vedno se suče okoli svoje osi, to je, mislene čerte v sredi zemlje, zvezajoče na zemlji dve nasprotni mesti, kteri pri totem kotanji zemlje negibljivi ostajate. Mesti toti zovete se poli ali tečaja.

Лекція изъ математической географіи.

(Окончаніе.)

И какъ велика наша земля? Наша земля на столько велика, что прямой путь вокругъ нея простирается до 5400 миль и діаметръ земли имѣетъ больше чѣмъ 1714 географ. миль длины. На что опирается наша земля? Земля какъ и всѣ другія звѣзды неопираются ни на что а держатся въ свѣтовомъ пространствѣ притягательною силою, происходящей отъ другихъ гораздо большихъ небесныхъ тѣлъ. Наша земля держится солнцемъ, которое почти въ милліонъ разъ больше земли и находится отъ нея въ разстояніи 20 мил. миль.

Въ этомъ разстояніи отъ солнца земля не стоитъ неподвижно а вращается постоянно вокругъ своей оси, то есть линіи, соединяющей 2 противуположныя мѣста, остающіяся при вращеніи земли непо-

Zadanie z matematycznéj geografii.

(Zakonczenie.)

A jak wielka jest nasza ziemia?

Nasza ziemia jest tak wielka, że prosta droga około niéj mniéj więcéj 5400 mil a przemiar ziemi więcéj jak 1714 geograficznych mil obejmuje.

Naczém spoczywa nasza ziemia?

Ziemia, jak i drugie gwiazdy, nie spoczywają na niczém, lecz utrzymują się w przestrzeni światowéj przez siłę przyciągającą innych o wiele większych ciał niebieskich. Naszę ziemię utrzymuje słońce, które około milion razy tak jest wielkie, jak ziemia, w oddaleniu mniéj więcéj 20 milionów mil.

W tém oddaleniu od słońca nie zostaje ziemia nieruchoma, lecz obraca się nieustannie około swéj osi, t. j. około linii przez środek ziemi myślanéj, złączającéj na ziemi dwa przeciwległe miejsca, które przy

Лекције из математичког земљописа.

(Свршетак.)

Па колика је кругла наша земља?

Наша земља тако је велика, да би изравни пут око ње имао око 5400 а промер земље више него 1714 земљописних миља дањине.

На чем почива наша земља?

Земља, као што и остале звезде, непочивају на ничем и држе се у световном простору привлачивошћу иних много пута већих телеса небеских. Нашу земљу држи сунце, које је близу милион пута тако велико као земља, у даљини по прилици двадесет милиона миља.

У тој удаљености од сунца неостаје земља у непомичном стању, већ непрекидно се креће око своје оси, то јест замишљену црту кроз средсреду земље спајајућу на

stále se točí vůkol své osy, to jest myšlené čáry středem země spojující na zemi dvě protilehlá místa, která při tomto kolotání země nepohnutě státi ostávají. Místa tato jmenují se póly.

Že na zemi světlo a teplo od slunce dostáváme, ví každý člověk. Poněvadž jest naše země kulovatá, může-liž pak slunce celou zemi najednou osvítiti?

Slunce nemůže celou zemi zároveň osvěcovati, nýbrž jen polovici. Osvětlená polovice země má den, na neosvětlené je noc. Poněvadž pak země stále se otáčí a to ve dvaceti čtyrech hodinách jednou, střídá se na všech místech (vyjma krajiny okolo pólů) den s nocí. Země točíc se vůkol své osy pohybuje se zároveň kol slunce a to s takovou rychlostí, že za minutu asi půl třetího sta mil uběhne. A přece to trvá tři sta šedesát pět dní, pět hodin, čtyřicet osm minut a čtyřicet pět vteřin, nežli země dráhu kol slunce vykoná. Čas tento jmenuje se rok.

Da na zemlji svietlo i toplinu od sunca dobivamo, zna svaki čovjek.

Pošto je naša zemlja okrugla, može li onda sunce osvjetliti cielu zemlju u jedan put?

Sunce nemože razsvjetljivati cielu zemlju ujedno, nego samo polovinu. Razsvjetljena polovica zemlje ima dan, na nerazsvjetljenoj je noć. Pošto se pako zemlja neprestano okreće, i to za dvaestičetiri sata jedan put, mienja se na svih mjestih (izuzimajući krajeve oko polova) dan s noćju.

Zemlja okrećuć se oko svoje osi miče se ujedno oko sunca i to takovom brzinom, da za minutu blizu dvie sta i petdeset milja predje. Pa ipak to traje tri sta šestdeset i pet dana, pet satij, četirdeset i osam minuta i četirdeset i pet sekunada, dok zemlja put oko sunca svrši. Vrěme to zove se godina.

Da mi na zemlji svetlobo in teploto od solnca dobivamo, ve vsak človek.

Ker je naša zemlja okrogla, ali more solnce celo zemljo na enkrat razsvetiti?

Solnce ne more celo zemljo na enkrat razsvetlevati, ampak le eno polovico. Razsvetljena polovica zemlje ima dan, na nerazsvetljeni je pa noč. Ker se pa zemlja vedno suče, in to v štiri in dvajsetih urah enkrat, premenja se na vseh mestih (izjemaje kraje okrog tečajev) dan z nočjo.

Zemlja, sukajoča se okoli svoje osi, premikuje se ob enem tudi okoli solnca, in to s takošno hitrostjo, da v eni minuti skoraj pol tretje sto milj prehiti. In vender to terpi tristo pet in šestdeset dni, pet ur, osem in štirideset minut in pet in štirideset sekund, predno zemlja pot okoli solnca dokonča. Čas toti imenuje se leto.

движными. Эти мѣста называются полюсами. Что на землѣ мы получаемъ свѣтъ и тепло отъ солнца, знаетъ каждый человѣкъ. Такъ какъ наша земля шарообразна, то можетъ ли солнце освѣтить ее сразу? Солнце неможетъ всю землю освѣтить сразу, но только одну половину. На освѣщенной половинѣ земли день, на неосвѣщенной ночь.

Такъ какъ земля постоянно вращается (разъ въ сутки), перемѣняется на всѣхъ мѣстахъ, исключая странъ находящихся около полюсовъ, день съ ночью.

Земля, вращаясь вокругъ своей оси, обращается вмѣстѣ съ тѣмъ и вокругъ солнца съ такой скоростью, что пробѣгаетъ въ теченіи одной минуты до двухъ сотъ съ половиною миль. И несмотря на то, вращеніе продолжается три ста шесть-десятъ пять дней, пять часовъ, сорокъ восемь минутъ и сорокъ восемь секундъ. Это время называется годомъ.

tym obrocie ziemi zostają nieruchome. Te miejsca zowią się biegunami.

Iż na ziemi światło i ciepło mamy od słońca, wie każdy człowiek.

Ponieważ nasza ziemia jest okrągła, czy może słońce na raz całą ziemię oświecić?

Słońce nie może całą ziemię w tym samym czasie oświecić, lecz tylko połowę. Oświecona połowa ziemi ma dzień, na nieoświeconéj jest noc. Ponieważ daléj ziemia się neustannie obraca, i to w dwudziestu czterech godzinach jeden raz, to odmieniają się dzień i noc na wszystkich miejscach (wyjąwszy kraje na biegunach).

Ziemia obracając się około swéj osi, obraca się także około słońca i to z taką szybkością, iż w jednéj minucie uleci do dwiescie pięćdziesiąt mil. A jednakże trwa to trzysta sześćdiesiąt pięć dni, pięć godzin, czterdzieści osm minut, i czterdzieści osm sekund, niż ziemia drogę około słońca ukończy. Ten czas nazywa się rokem.

земљи два противулежећа места, која при овом колању земље у непомичном стању остају. Ова места зову се полови.

Да на земљи светло и топлину од сунца добивамо, зна свак' човек.

Пошто је наша земља округла, може ли онда сунце целу земљу наједанпут осветлити?

Сунце неможе целу земљу уједно осветљавати, него само половину. Осветљена половина земље има дан, на неосветљеној је ноћ. Пошто се пак земља непрестано окреће, и то за двадесет и четири сахата једанпут, мења се на свaком месту (изузимајући крајеве око полова) дан с' ноћи. Земља окрећући се око своје оси миче се уједно око сунца, и то с' таковом брзином, да за минут близу две ста и петдесет миља пређе. Па ипак траје то сто шестдесет и пет дана, пет сахата, четирдесет и осам минута и четирдесет и пет секунада, док земља пут око сунца сврши. Време то зове се година.

Jmena měsíců.

Česká:	Chorvatsko-srbská:	Polská:	Lužicko-srbská:	Ruská
leden	sěčanj	Styczeń	wulki róžk	Январь
únor	veljača	Luty	mały róžk	Февраль
březen	ožujak (mart, marac)	Marzec	měrc, pozimnik	Мартъ
duben	travanj	Kwiecień	haperleja	Апрѣль
květen	svibanj	Maj	maj, radostnik, róžowc	Май
červen	lipanj	Czerwiec	junij, smažnik	Іюнь
červenec	sèrpanj	Lipiec	julij	Іюль
srpen	kolovoz	Sierpień	žnjeńc	Августъ
září	rujan	Wrzesień	michałski měsac	Сентябрь
říjen	listopad	Październik	winowc	Октябрь
listopad	studeni	Listopad	podzimnik	Ноябрь
prosinec.	prosinac	Grudzień	hodownik, wjelči měsac	Декабрь

Jmena dní.

Česká:	Chorvatská:	Polská:	Lužicko-srbská:	Ruská:
neděle	nedělja	niedziela	njedźela	воскресенье
pondělí	poneděljak	poniedziałek	póndźela	понедѣльникъ
úterý	utorak	wtorek	wutora	вторникъ
středa	srěda	środa	srjeda	среда
čtvrtek	četvèrtak	czwartek	štwórtk	четвергъ (четвертокъ)
pátek	petak	piątek	pjatk	пятница
sobota	subota	sobota	sobota	суббота.

Literatura.

Теорија Педагогије или основи науке о васпитању и настави. Састав Фридриха Дитеса, превод Милорада П. Шапчанина, секретара министарства просвете и црквених дела. Прегледала и одобрила школска комисија. У Београду у државној штампарији 1872, на великој 8ни стр. 264, цена 7 гр. чар.

Дечији Свет, књига прва. - **Венац песама** силео за малу српчад Чика Стева. У Пешти. Брзотис Виктора Хорњанског 1872, на 16ни, стр. 70, и књига друга, **Слике и Прилике** за одраслу српчад, исписао Чика Стева у Пешти, В. Хорњански 1872, на 8ни, стр. 76 цена 40 нов.

Stručný obraz Jazyka českého. Nastínil Jak. Malý, mimořádný člen král. české společnosti nauk. V Praze. Nakladem Theodora Mourka 1872. Krásnému spisku tomuto připojeny jsou ukázky z literatury české od nejstarší doby až po náš věk; pak nářečí českomoravské, hanácké, moravskoslovenské a různořečí uherských Slováků. Úprava knížky té jest velmi pěkná.

Slovanský svět, 7. knížka, obsahuje tyto články: Rusko-čínské přátelství. — Nutí je sáhnouti po meči. — Z východní Indie. — Z Altajských hor. — Zprávy z německé říše a z Rusi. — Rusové haličtí a Slovanstvo. (Pokračování.) — Srbsko před a po cestě knížete Milana do Livadie. — Slovensko r. 1848—49. (Pokračování.) — Historická věda u Maďarů a Slované uhorští. (Dokončení.) — Z básní Chomajkova: Západ a Východ. Ruský original s českou transkripcí a s českým rhytmickým překladem. — Cestopisné úryvky z Altajských hor. — Spolek slovanských žurnalistův. — Slovanské umění a literatury. — Jihoslovanský obchod a průmysl a prostředky k jeho zvelebení. — K této knížce připojena jest příloha: „Národní hospodář“.

Jana Amosa Komenského: Umění kazatelské. Druhé opravené vydání. S podobiznou J. A. Komenského. V Praze. Nákladem Theodora Mourka 1872. 8ka, 127 str.

Katechismus českobratrský. V kněhkupectví I. L. Kober v Praze.

Míra metrická. Stručné poučení o měrách a váhách, jichž bude se užívati v Rakousku. Sepsal Edvard Stoklas. V kněhkupectví I. L. Kober v Praze. Cena 10 kr.

Stručná fysika k potřebě mládeže národních škol. Sepsal Edvard Stoklas. Se 60 vyobrazeními. V Praze. Nákladem vydavatelovým. V komisi kněhkupectví Theod. Mourka. 1872. Cena 40 kr.

ИСТОРИЈА ПЕДАГОГИЈЕ. Написао М. Б. Милићевић. Прегледала и одобрила школска комисија. У Београду у државној штампарији 1871.

O tomto důležitém spise přinesla Záhřebská „Prosvěta" v 2. br. Vjestnika úvahu z pera Mijata Stojanovića, osvědčeného to pedagoga chorvatského. I nám byla v jazyku hrvatském stručná úvaha o spise tomto zaslána. Poněvadž však neobsahuje nic, co by v úvaze p. Stojanoviće nebylo obsaženo, usnesli jsme se na tom neuveřejniti jí. Za to podáváme vlastní svůj úsudek o něm, který napsali jsme dříve, nežli nám řečené 2 čís. „Vjestnika" do ruky přišlo. Pan Milićević rozvrhl dílo své ve dva díly. V prvém, jemuž předchází krátká předmluva a úvod, vypravuje o vychovávání u národů divokých, pak u Kytajců, Indů, Peršanů, Feničanů a Řeků. Druhý díl rozvržen jest na čtyři doby. Prvá i druhá doba obsahují střední věk až po reformaci, třetí doba končí Basedovem a v čtvrté době vypisují se pokroky na roli vychovatelské u národů evropských od Pestalociho až na naši dobu. Prvý díl neobsahuje sice mnoho, čeho bychom se v podobných spisech německých nemohli dočísti; než pan spisovatel i tu část dovedl oživiti a dodati lahodnosti, jakéž neshledáváme v nejlepších spisech německých.

V druhé části dotýká se pan spisovatel stručně všech čelných osob a faktorův na poli vychovatelské působivších a musíme vyznati se, že spůsob, jakým se tu vývin, pokroky a úpadek školství vypisuje, mnohem více mysl naši poutal, než kterákoliv jiná práce německá.

Nejzajímavější částí spisu jest „doba čtvrtá," v níž vypisuje se stav a zřízení školství u národů evropských v době naší. Přikládáme této části proto tak veliké důležitosti, že cestu, kterou pan spisovatel tu nastupuje, máme za velmi praktickou, kterou bráti se musí každý, kdo k napravení škol obecných chce raditi a platně pomáhati. Zvláště pak učitelstvu prospěšnější jest znáti živý organismus školství novověkého, nežli zašlé již methody založené na zásadách nepravých.

Zvláště široce i důkladně pojednal pan Milićević o školství chorvatsko-srbském, čímž se domorodcům svým zajisté nemálo zavděčil.

Spis páně Milićevićův vyrovná se důkladností svou nejlepším spisům německým toho druhu, a zasluhuje proto, aby si ho učitelstvo československé aspoň tolik všímalo, jako si všímá děl německých. Nesáhejme po cizím, kde rozum domácí postačí!

Osvěta. Listy pro rozhled v umění, vědě a politice. Ročník II. 1872. Redakcí p. Václava Vlčka a tiskem Dra Edvarda Grégra. — Vychází v sešitech pětiarchových dne 25. každého měsíce. Měsíčník tento došel hned prvním rokem zaslouženého uznání přátel literatury československé. Ve všech téměř listech československých chválí se velice podniknutí páně Vlčkovo.

A Osvěta také dostatečně dokázala, že uznání a chvály takové úplně zasluhuje. Na doklad toho podáváme tuto obsah I. dílu ročníku II., kterýž právě sešitem červnovým (6.) jest ukončen: Juliusz Słowacki

a jeho doba. Od Antala Staška. Jeremia. Od téhož. Sněhové obrázky. Básně od Elišky Krásnohorské. Námluvy od K. Světlé. Od jezera michiganského. Od J. V. Sládka. Město Chicago. Od Pastora. O slovanské symbolice. Pod. Primus Sobotka. O některých moderních otázkách ve fysiologii. Podává dr. Ed. Albert. O pudu zvířecím. Napsal dr. Jos. Podhajský. Rozhled ve dramatě francouzském. Podává František Zakrejs. Z básní Lad. Quisa. Divadlo na Rusi. Od dr. Pavla Durdíka. Některé myšlénky o české opeře, jejím utvoření, rozkvětu, zachování a působení. Napsal Fr. Pivoda. Na jezeře curišském. Podává K. Adámek. O domnělém úpadku filosofie. Od dr. Josefa Durdíka. Z básní Jiljího V. Jahna. Pod dutým stromem. Povídka od V. Hálka. O všeslovanském jazyku a písmě. Napsal M. Hattala. Komenského „Diogenes“, hra divadelní. Podává Fr. Zoubek. Josef Manes. Od Ed. Herolda. O některých základních myšlénkách moderního názoru světa. Podává dr. F. J. Studnička. List z knihy srdce. Báseň od A. V. Šmilovského. Z dějin nové literatury české. Napsal Ferd. Schulz. Ze života Karla Havlíčka. Od řed. Zeleného. Věnec vavřínový. Román od V. Vlčka. Giuseppe Mazzini. Od Karla Tůmy. Básně Elišky Krásnohorské. Příroda v českém básnictví a V. Hálkovy básně „V přírodě.“ Od Ferd. Schulze. Zimní saisona na českém divadle. Od V. Vlčka.

Připojujeme k tomuto bohatému obsahu ještě, že jsou to práce veskrze důkladné, mnohé časové, nevšední ceny. Zasluhuje tedy podniknutí páně Vlčkovo podpory každého, komu jde opravdu o rozkvět literatury české a o vzdělání národní.

Pro nás nejvíce zajímavosti má článek páně Hattalův: „O všeslovanském jazyku a písmě“, jehož prvá část obsažena jest v ročníku I. a druhá posud neukončená v roč. II. Promluvíme v „Slovanském pedagogu“ obšírněji o tomto článku, až ukončen bude.

Podáme v příštích sešitech „Slovanského pedagoga“ trojí rozličná mínění o té věci, dvojí v jazyku českém, a jedno v chorvatském, jehož část již v tomto sešitu jest obsažena.

Nemůžeme ovšem pouštěti se v tomto listu v úvahu podrobnější o všech pracech v Osvětě obsažených, ale těch, kteréž v obor náš spadají, pilně sobě budeme všímati. Předplácí se i s poštovní zásilkou na čtvrtletí 1 zl. 50 kr., na půl roku 3 zl., na celý rok 6 zl.

Kreslení pro školy národní. Sestavili Jos. Balcar, Vojtěch Kryšpín, Jan L. Mašek a Ant. Svoboda. Péčí Pražské Budče. Nákladem Matice Komenského. 60 cvičení na 10 listech pro I. třídu a 60 cvičení na 10 listech pro IV. třídu. K tomu dílu vydány jsou zároveň listy pro žáky IV. třídy a obálky. Cena sešitu (10 listů) 30 kr.; 100 listů pro žáky prodává se po 80 kr. Obálky po 1½ kr. Dílo toto obsahovati bude asi

200 listů a to 50 listů pro 1. třídu, 50 pro 2. a 3. třídu, 60 pro 4. třídu škol obecných a na 40 asi listech budou památné krajiny z Čech a jiných zemí slovanských. Aby však předešlo se křivému posuzování spůsobu a postupu v tomto díle zachovávaném, podávají páni sestavovatelé tuto některá pokynutí.

Sestavení vzorků pro první třídu založeno jest na usnešení Budče Pražské: „V první třídě buďtež kresleny základní přímky: svisná, vodorovná a šikmá; vzorky nechť jsou vzaty z předmětů skutečných a kresleny pouze čarami jednoduchými. Z křivek jen jednoduché obrysy některých nejobyčejnějších věcí. Kreslení v první třídě budiž zároveň zábavou."

Jsou pak pro první třídu ustanoveny čtyři sešity po 10 listech. První sešit obsahuje čtyřicet dvě cvičení v kreslení základních přímek a osmnáct cvičení v kreslení nejlehčích předmětů.

Cvičení v kreslení základních přímek jest vhodnou přípravou k psaní a děje se s počátku na $\frac{1}{4}$, později v celé šířce tabulky, asi v těch poměrech, jako jsou přímky v obdélníku na listech právě vydaných.

Obrazy pak v osmnácti cvičeních obsažených předmětů záleží taktéž toliko z přímek základních, a vznikají rozmanitým spojováním. Kreslení to je lehounké, a nestejná vzdálenost přímek a délka není tu na velkou závadu.

V druhém sešitu obsažena jsou cvičení založená na dělení přímek, v třetím pak spojování lehounké křivek s přímkami a obrysy z jediné křivky záležející a ve čtvrtém některá skupení pro zábavu a poznávání poměrů. O sešitech těchto promluvíme šíře, až budou vydány.

Každé cvičení, jichž bude pro první třídu asi 200, naleză se v obdélníku. V prvních třech sešitech jest po šesti cvičeních na každém listě, ve čtvrtém pak toliko dva. Že zvolen jest obdélník, stalo se za tou příčinou, že tabulky žáků i školní mají týž tvar, což velkým je pro děti ulehčením.

S počátku může učitel tabulky rozdělit rýhou na 4 obdélníky, později však, když již ruka je oblomenější a vycvičenější kreslí se každé cvičení na celé tabulce.

Kreslení pro IV. třídu obsahuje 60 cvičení založené na skládání přímek základních a dělení čtverce.

Kreslení na papíře tečkovaném aneb čárkovaném zavrženo jest v novější době ode všech čelnějších pedagogů. Aby však dosažena býti mohla pokud možná shoda v rozměrech kreslení žáků kreslících s tabule, čehož při vyučování celé třídy nevyhnutelně potřebí jest, vydány jsou zároveň listy pro žáky s tímtéž rozdělením, jako je na 10 prvních listech. To jest pak žákům značným ulehčením, aniž by bylo na ujmu cvičení oka, kteréž jest na tomto stupni hlavním účelem kreslení. Cvičení dá učitel tak dlouho ve čtvercích vedlejších opakovati, až většina žáků je dovede. Žáci dokreslí zároveň list, jež pak učitel ode všech žáků zároveň sbírá. Čárkování a stínování připouští se jen do výkresů

správně vyvedených. Při každém cvičení kreslí žáci nejprvé čáry pomocné, pak provedou výkres v přímkách slabých sotva patrných. Teprva když shledá se, že co nakreslili, správné jest, vytrou na polo kresbu a na čisto vytahují. — Obšírné navedení k dílu tomuto vydáno bude později v několika jazycích slovanských.

Slovo o realných gymnasiích v nynější soustavě školské. Podává Vác. Křížek, řiditel c. k. vyššího realného gymnasia v Táboře. Spisek tento z péra muže, v oboru tom tak zkušeného, přispěje zajisté valně k pravému posouzení ústavů těchto, kteréž za naší doby o překot zřizují se na místě škol realných.

Evropské Rusko. Země-, děje- a přírodopis pro školu a dům. Sepsal Jan L. Mašek (s mapou). V Praze 1871. Nákladem knčhkupectví: Mikuláš a Knapp v Karlíně. 8ka. str. 106. Cena 45 kr.

ШКОЛСКА ДИСЦИПЛИНА. Изложио М. Б. Милићевић. Прештампано из „Школе" по налогу г. министра просвѣте и црквених дела. У Београду у државној штампарији 1871. Велика 8мина стр. 68.

И ЖИВОТ Э ШКОЛИН ПРЕДМЕТ. Путописна црта од Београда, преко Загреба и Трста до Млетака. Написао Л. Б. Милићевић. Отштампано из „ШКОЛЕ" 1871. У Београду у државној штампарији 1871. У великой 8мини стр. 39.

Računska početnica od J. E. Neusiedlera, c. k. ravnatelja, 1871. Vlastitost i troškom izdavatelja u Petrinji. Tiskom L. V. Seidela i sina u Beču. U 8mini 36 str.

Fizyk mały, czyli opis doswiadczeń z magnesami, elektrycznością, swiatłem, wodą itd. dla mlodzieży od 8 roku życia objaśnione 125 drzeworytami, 8ka, str. 216. Seyfarth i Czajkowski ve Lwowie 1872.

Světlotisková podobizna (foliová) slovutného našeho pedagoga prof. **Jana Karla Škody** s heslem a autograf. podpisem vydána právě nákladem Fr. A. Urbánka v Praze na pevném kreslicím papíře, a jest to zároveň číslo I. velkého světlotiskového alba zasloužilých mužův československých, světlotiskem s leskem (dle nálezu Eckertova) provedených z fotolithografického ústavu Eckerta a Kučery v Praze. Podobizna Škodova (s heslem: Bohu a vlasti!) jest výborně provedena, a činí firmě „Eckert a Kučera" všechnu česť. Nelze pochybovati, že zaujme v brzku místo v bytu každého pokročilého nejen učitele, ale i vlastence, sloužiti budouc za pravou okrasu. Velká podobizna Škodova nebyla posud vydána. Dostati ji lze v každém českém knéhkupectví (v Praze hlavně u I. L. Kobera, Th. Mourka, Dr. Grégra a F. Dattla a j.; na Moravě u Fr. Vaňka v Kroměříži) po 1 zl. 20 kr. Členové učit. jednot dostanou ji přímo u nakladatele (Stará poštovská ulice číslo 5 nové) **za 1 zl.**

Slovo k slovanským učitelkám.

Milé sestry! Nemohu odolati srdci svému, jež budí v duši mé přání a pohání k činu.

Než co to činím? — Hlas můj jest přeslabý a kdybych se i na vrch hory postavila a ze všech sil volala, vítr odnesl by hlas můj a v moři pochoval. Proto se tobě „Slovanský pedagogu" svěřuji, abys tuto mou žádosť v ochranu přijal a donesl ji spoludružkám mým do všech končin světa slovanského.

Pověz jim, že i já na poli pedagogickém pracuji, že jsem Slovanka, že mi domovina nade vše milá a drahá, že milé sestry své slovanské vroucně miluji a že jim podávám pravici i srdce sesterské.

S upřímnou radostí patřím, jak se vše zvedá, hýbe, ku předu kráčí a za osvětou spěchá, jak na poli pedagogickém pilně pracuje se k osvětě, k jednotě národů slovanských, jíž neblahý osud posud v skutek vejíti nedá.

V sjednocenosti je moc! Důležité to slovo pro nás Slovany! Neoslabuje-li a nedusí tato prokletá nesjednocenost Slovanstva všecku téměř tvůrčí sílu jeho? Proto spojme se milí bratří a sestry! Jsmeť synové a dcery jedné matky, matky Slávy, podejme si pravici k společné práci duševné na poli školském, aby jako u Němců německá, tak i u nás slovanská pedagogika zkvětla.

Když německé učitelstvo svými obecnými sjezdy a pedagogickými

Rieč slavenskim učiteljicam.

Mile posestrime! Nemogu odoljeti srdcu si, koje me potiče na misli, želje i čine.

Al što da činim? Glas mi je preslab, a da se i na vrhunac kojeg brda stavim, pa da kličem s petnih sila, bura bi mi glas razniela i u more zakopala. S toga se tebi „Slavenski pedagože" izručujem, da ove moje želje u svoje okrilje primiš i dostaviš mojim drugaricam u svih krajih svieta slavenskoga.

Javi jim, da i ja na pedagogičkom polju radim, da sam Slavjanka, da mi je domovina najveća svetinja, da mile sestrice Slavjanke žarko ljubim, da jim nudjam ruku desnicu i srdce sestrimsko.

Sa srdačnim veseljem gledam, kako se sve diže, sve miče, napred stupa i za prosvjetom hrli, kako se na pedagogičkom polju marljivo radi oko prosvjete, oko jedinstva naródá slavenskih, kojeg nemila sudbina nedopušća ostvariti.

Jedinstvo je moć! Važne li rieči za nas Slavene. Neslabi i neguši li ova kleta nesloga Slavenstva skoro svaku mu tvoreću silu? — S toga složimo se, mila braćo i sestre! Ta smo sinovi i kćeri jedne majke, majke Slave, pružimo si desnicu za zajednički duševni rad na školskom polju, da nam kako kod Njemaca njemačka tako i kod nas slavenska pedagogija procvate. Kad je moglo njemačko učiteljstvo kroz svoje obće

jednotami tak vydatně přispívati mohlo k sjednocení národu německého, proč bychom i my slovanští učitelé a učitelky nesestoupili se v jednotu a spojenými silami neuchopili se díla a nepřičinili se, aby i Slovanstvu vzešla dennice, aby procitlo již z těžkého sna a probudilo se k plnému životu.

Vynaložme všecky své síly, abychom národ k osvětě přivedli; neboť ona je základem všeho štěstí národů; jen národ osvícený může ve vlasti své trvalé štěstí si založiti.

Příkladem spojené práce na roli školské jest nám „Slovanský pedagog", jenž bohdá hojných nalezne příznivců v světě slovanském. Když tak vidím, jak tuto spojili se učitelé slovanští k dílu společnému, bolí mne srdce, že my učitelky se založenýma rukama stojíme a díváme se jen, jak soudruzi naši jako pilné včely za nás pracují.

Ne, tak to býti nesmí a nemůže! Vzchopme se již a podejme si sesterskou pravici k práci společné.

Úloha naše jest ohromná; odchovati totiž národu rozumné matky a manželky.

Jeden jsme národ a máme týž cíl před očima; pečujme tedy o něj společně: „v svornosti práce se daří, nesvorností všecko se maří."

Budete se mne ptáti, milené družky, jak to započneme?

Jen strpení, naznačím Vám cestu, která dle mého náhledu nás jedině k cíli dovésti může, a ta je: jednota slovanských učitelek.

Byla jsem na 20. obecném sjezdu německých učitelů v Hamburku a viděla jsem dílo takovéto

skupštine i kroz pedagogička družtva toli izdašno promaknuti jedinstvo naroda njemačkoga, zašto nebi i mi slavjanski učitelji i učiteljice stupili u kolo te sdruženimi silami prionuli uz djelo i nastojali, da i Slavenstvu zasvjetli zviezda danica, da se već prene s težkoga sna i probudi se k životvornoj moći.

Uložimo sve sile, da narod k prosvjeti dovedemo; jer je ona temelj svake narodne sreće; tek narod prosvjetljen može si u domovini svojoj osnovati stalnu sreću.

Za takav zajednički rad pruža nam liepu priliku: „Slav. pedagog", koj bog dao našao odziva u slavenskom svietu. Gledajuć, kako tu slav. učitelji složno i neumorno rukom u ruku rade, boli me duša, što mi učiteljice skrštenih ruku stojimo te samo motrimo, kako naši sudruzi poput pčelica mjesto nas rade.

Ne, tako biti nesmije i biti nemože! osvjestimo se i pružimo si sestrimsku desnicu na zajednički rad.

Naša je zadaća ogromna: odgojiti naime narodu valjale majke i supruge. Jedan smo narod i isti nam cilj pred očima lebdi; s toga složno se zanj brinimo: ta slogom rastu i male stvari, a nesloga sve pokvari.

Pitat ćete me, mile drugarice, kako da započmemo? Samo strpljivo, naznačiti ću vam put, koj po mojem nazoru jedino nas svrsi dovesti može; a to je „zadruga slavenskih učiteljica".

Bila sam kod XX. obće učiteljske skupštine njemačkih učitelja u Hamburgu te vidjela plod takova

jednoty v krásném rozkvětu. Učitelek bylo tu ke 200; jsou pak tak vzdělané a sjednocené, že je radost je viděti a slyšeti.

Sestupme se i my v úzký svazek a pracujme společně na ohromném díle: na vychování národu.

Jednota slovanských učitelek měla by za účel:

a) Poznati různé kmeny a větve slovanské a pracovati k jich sjednocení.

b) Dohledati na pokrok a dbáti o pravé vychování mládeže ženské. Nebude zajisté nikdo tvrditi, že nám toho není zapotřebí. Naši velikou Slaviji nebyly by zajisté stihly tak těžké pohromy, kdyby byly matky syny vlastimilovné vychovávaly.

c) Poznati slovanské jazyky a z celé slovanské literatuy poučení bráti.

K dosažení toho jest třeba, aby centralný odbor této jednoty sídlo měl v některém z větších našich hlavních měst, a aby ve všech zemích a krajích zřizovaly se pododbory. Tyto by měly občasné své schůze, přednášky a porady o tom, jak by se těm neb oněm vadám nejsnáze odpomohlo. O každém důležitém usnešení podala by se zpráva centralnému odboru, aby je mohl do výroční zprávy na konci roku o činnosti jednoty položiti.

Každého roku v čas prázdnin měl by býti valný sjezd, k němuž by každý pododbor nejméně jednoho člena na společné útraty vysílal. Tento valný sjezd položil by se každého roku do jiného města, abychom tak časem všecky kraje a haluze slovanské poznaly. Jak by se družstvo upravilo, zřídila by se

družtva u liepu procvatu. Bilo tuj do 200 učiteljica; one su tako napredne i složne, da jih je milina gledat i slušat.

Stupimo i mi u uzku svezu te radimo zajedno na ogromnom djelu: na uzgoju naroda.

Zadruga slavenskih učiteljica imala bi svrhom:

1. Upoznati razne slavenske grane te raditi o njihovu ujedinjenju.

2. Nastojati o napredku i o pravom uzgoju mladeži ženske. Nitko neće odista tajiti, da nam toga upravo netreba. Našu veliku Slaviju nebi odista stignuli bili toliki težki udarci, da su majke domoljubne sinove odgajale?

3. Upoznati se sa slavenskimi jezici te učiti iz ciele slavenske literature.

Da se to postigne, treba da centralni odbor ove zadruge ima sielo u jednom od većih naših gradova, a u svih zemljah i pokrajinah da se sastave pododbori. Ovi bi se svakoga mjeseca sastajali, privedjivali predavanja i dogovarali o tom, kako da se ovomu ili onomu zlu najlaglje doskoči. O svakom važnijem zaključku izvjestio bi se centralni odbor, da ga može u godišnji izvještaj o radu zadruge uvrstiti.

Svake godine imala bi biti u vrieme praznikâ glavna sjednica, ka kojoj bi bar jednoga člana svaki pododbor na zajedničke troškove odašiljao. Skupština bi se preselila svake godine u drugi grad, da tako upoznamo s vremenom sve krajeve i ogranke slavenske.

v sídle centralného odboru slovanská biblioteka, aby údové jednoty kterékoliv dílo ku čtení dostati mohli.

Výlohy družstva zapravily by se z ročních příspěvkův, kteréž by dle stanov každý člen jednoty skládati povinen byl. Tolik prozatím o zřízení jednoty.

A nyní Vás, milé družky, prosím, abyste sestupovaly se ve spolky a v počtu co největším k jednotě slovanských učitelek se přihlašovaly. Dokažme světu, že i nám blaho milé vlasti a národu na srdci leží, že jsme i my hotovy i spůsobny k dosažení jeho spolupůsobiti.

Kdož tedy z milých mi družek slovanských k zamýšlené jednotě přistoupiti si žádají, nechť obrátí se buď k redakci „Slovanského pedagoga“ na Smíchově, č. 339, nebo panu Filipovičovi, redaktoru „Prosvjety“ v Záhřebě.

Přihlásí-li se dostatečný počet k jednotě slovanských učitelek, mohly bychom při letošní učitelské skupštině v Lublani o dalších krocích se uraditi.

Přičiňtež se, družky milé, aby podniknutí to se zdařilo, aby vyzvání to nezůstalo hlasem volajícím na poušti.

Vynasnažme se všecky a heslem naším budiž: Jedna za všecky a všecky za jednu.

K tomu nám pomoz Bůh!

Zdravstvujte!

Ve Vídni, dne 1. června 1872.

Vaše posestrima
Marije Jambrišakova,
učitelka z Hrvatska, nyní na pedagogium ve Vídni.

Čim bi se družtvo malo uredilo, ustrojila bi se u sielu centralnoga odbora „slavenska biblioteka“, da može svaki član dobiti koje god djelo za čitanje.

Troškovi bi se zadruge pokrili godišnjimi prinosi, koje bi bio dužan svaki član zadruge polagati. Toliko za sada o ustroju zadruge.

A sada Vas, mile posestrime, molim, da stupite u kolo i u što većem broju zadruzi se slavenskih učiteljica prijavite. Pokažimo svietu, da i nam blagostanje mile domovine i naroda na srcu leži, da smo i mi spremne i sposobne za njegovo postignuće zajedno djelovati.

Sve daklje, koje od milih mi slavenskih drugarica žele pristupiti zasnovanoj zadruzi, neka se jave ili redakciji „Slav. pedagoga“ u Smíchova br. 339, ili g. Ivanu Filipoviču, uredniku „Prosvjete“ u Zagrebu.

Ako se dovoljan broj prijavi zadruzi slavenskih učiteljica, mogle bismo se na ljetošnjoj učiteljskoj skupštini u Ljubljani o daljnjih koracih dogovoriti.

Nastojte, mile drugarice, da nam taj podhvat ja za rukom podje, da nem glas bude ostao glas vapijućega u pustinji.

Radimo sve a geslo nam budi: „Jedna za sve, a sve za jednu.“

U to ime Bog pomozi!

Zdravstvujte!

U Beču, 1. lipnja 1872.

Vaša posestrima
Marija Jambrišakova,
učiteljica iz Hrvatske, sada na pedagogiju u Beču.

Žádosť k bratřím Jihoslovanům.

Zřídil jsem přispěním hedvábnické jednoty České filandu a tkalcovnu na hedvábné látky v Karlíně u Prahy. Dosavadní chov bourců hedvábníčků v Čechách neposkytuje však dostatečné množství kokonů pro závod jen poněkud větší.

Obracím se tudíž k Vám, bratří učitelé v Slovensku, Chorvatsku, Srbsku a Bulharsku, s prosbou, abyste mi nápomocni byli v kupování kokonů u Vás vypěstovaných, za lepší ceny, jakých pěstovatelé kdekoliv jinde dostati mohou.

Nabídnutí k prodeji kokonů račte zasílati buď přímo pod mojí adresou do Karlína u Prahy a nebo redakci „Slov. pedagoga".

Josef Fuksa,
majitel tkalcovny na hedvábné látky a člen výboru „Hedvábnické jednoty" v Čechách.

Připomenutí.

Tímto III. sešitem ukončeno jest první půlletí „Slovanského pedagoga".

Áčkoliv podniknutí to s velikými obtížemi spojeno jest, doufáme přece, že je nejen úplně dle programu provedeme, ale že příštím rokem bude moci vyhověti se i přání s tolikera stran projevenému, aby totiž „Slovanský pedagog" vydáván byl ve lhůtách měsíčních. Pracovníků ochotných, obětovných a pro ideu slovanskou zaujatých bylo by k tomu dosti; třeba jen, aby počet odběratelů se rozmnožil aspoň v té míře, aby dělníci vedle práce přinášeti nemusili ještě obětí hmotných za věc tak důležitou, tak dávno želanou. Žádáme tedy příznivce „Slovanského pedagoga", aby se o rozšíření jeho všemožně přičinili.

Abychom náklad v druhém pololetí přiměřeně dle počtu odběratelů ustanoviti mohli, žádáme, aby, kdož jen na půl roku předplaceni byli, předplatnou částku na II. pololetí zaslati ráčili dříve, nežli IV. sešit vyjde.

Redakce.

Knihtiskárna: Hynek Militký a Novák v Praze.

Zřizujme školy průmyslové!

Vzdělanost jest pramenem blahobytu,
blahobyt zárukou svobody.

I.

Ačkoliv od věků již vůbec se uznává, že vzdělanost nejpevnějším jest štítem svobody a štěstí národů, ačkoliv od nejstarších dob u všech národů jevila se snaha, větší neb menší, aby na vyšší stupeň vzdělanosti se vyšinuli: přece žádný národ nedostihl v ohledu tom ještě té výše, aby o něm říci se mohlo, že obecná jeho vzdělanost veškerým potřebám času vyhovuje. Jednotlivci všech národů a věků vynikali sice genialností ducha svého nebo neunavnou pilností v tom neb onom oboru daleko nad současníky své a přivedli nejen svůj národ, ale celý téměř svět k větší činnosti duševní; ale neblahé často poměry mezinárodní, četní a sobečtí nepřátelé svobody dovedli posud vždy v této činnosti duševní je zadržeti. Kde nemohli násilím udusiti činnosť k spasnému probuzení vedoucí, tam užili lsti, a svedli ji na bezcestí, aby ovoce kýženého přinésti nemohla.

I dnešního dne ještě jest u nás dosti takových lidí, kteří všech svých sil vynaložiti hotovi jsou, aby šíření se vzdělanosti mezi lidem zastavili; ještě za naší doby jest mezi námi dosti značný počet lidí, kteří „staré časy“ do nebe vynášejí, poněvadž zakusili, jak pohodlně a příjemně se jednotlivcům osvícenějším uprostřed nevědomosti a zatemnělosti žije.

Takovýchto opovržení hodných sobců, kteří obecné blaho, obecný prospěch svému vlastnímu prospěchu chtí podříditi, ubývá v každém národě tou měrou, v jakém ujímá se kde vlivem spolčování pravé bratrství, které neztrpí, aby jeden tyl na útraty druhého nebo mnohých.

Než pojem o vzdělanosti obecné, mínění o tom, jaká býti může a býti má, jest nejen u nás, ale u všech téměř národů velmi neurčitý, požadavky v tom smyslu jsou velmi nestejný; avšak snaha po povznešení vzdělanosti obecné mocně vzmáhá se již ve všech vrstvách národů, ano i v těch, které nedostatkem vzdělanosti nejvíce trpí, jsouce posud slepým nástrojem tříd vzdělanějších; a proto není se co obávati, že by

se nepřátelům svobody a osvícenosti národů mohlo kdy opět podařiti, tuto šlechetnou snahu v lidu udusiti a přivesti jej opět v zatemnělost a otroctví středověké.

Co naše obce před několika ještě lety pro povznešení obecné vzdělanosti činily, jest zajisté v živé ještě paměti každého uvědomělého Čecha. Obětavostí jejich rozmnožovaly se po všech končinách naší vlasti školy všeho druhu: hlavní školy, vyšší dívčí školy, realné školy, realná gymnasia, hospodářské školy atd. Ano i na třídu v každém národě nejčetnější, na řemeslníky a průmyslníky zpomněly si vlastenecké obce naše, přistupujíce v poslední době k zakládání škol průmyslových.

Toť bylo patrným důkazem, že za své béře zastaralé mínění v lidu našem, dle něhož řemeslníku netřeba více uměti, nežli čísti, psáti, počítati a že hanba by byla, aby, kdo více umí, průmyslu se oddával. Mínění to bylo tím vino, že vycházelo z našich reálek tolik pánů z Nemanic, kteří stydíce se býti řemeslníky a neumějíce si nijak chleba vydělati nežli opisováním, obtížným břemenem stávali se u věku pozdějším obci i státu.

Řemeslo a průmysl domohly se již u všech skoro národů evropských uznání zaslouženého; zkušenost, že jako cena jednotlivců, tak i cena národů jen v množství a jakosti vykonané práce leží, čím dále tím hlouběji v lidu kořeny své zapouští.

Velký pokrok ve vědách přírodních, nové vynálezy, nové stroje, které pomocí výstav cestu sobě razí do všech končin světa, způsobily takový převrat v posledním dvacetiletí v řemeslech, že každý, kdo jest trochu jen bystřejšího rozumu, nahlednouti musí, že k rozumnému provozování řemesla nepostačují již vědomosti, jakých mládež v národní škole může nabyti. I prostý řemeslník chce-li nyní získati si důvěry a nabyti úvěru, a chce-li uvarovati se mnohých škod, před nimiž nevědomost nikoho neochraňuje, musí znáti mnohé věci, o nichž se mistrům téhož řemesla před několika lety ještě ani nezdálo. Řemeslník našeho věku neobejde se již v řemesle svém bez hlubších vědomostí z přírodopisu, fysiky, matematiky, bez jakési obratnosti v kreslení, bez umění dopisovatelského, bez účetnictví, bez znalosti směnek a práva směnečného atd. Mimo to musí býti ducha čilého, chápavého, aby měl úplný a rychlý přehled celého oboru své živnosti, musí býti rozhodný v jednání a nelpěti při zvyklostech zastaralých, které mu na škodu býti mohou.

Hlubší a přiměřenější vzdělání řemeslnictva jest potřebou nutnou a velmi nalehavou, nemá-li malý průmysl docela zaniknouti, a velký průmysl u nás zakrněti.

Vzdělání řemeslnictva musí býti jaksi vědečtější než posud, aby příčiny mnohých úkazů při řemesle se naskytajících sobě vyložiti a škodným následkům v čas uvarovati se mohlo. Řemeslník má sobě ku práci své sám uměti udělati potřebné nárysy aneb aspoň práci každou dle nárysu mu podaného zhotoviti; jemu potřebí jest vyznati se i v měření

a vypočítávání obsahu ploch i těles, aby sobě rozpočty všeliké sám dělati a v podniky bezpečně pouštěti se mohl.

Řemeslník našeho věku musí býti i ducha obchodního, ne snad proto, aby si hleděl obchodu s výrobky svými více nežli řemesla samého, ale aby uměl každé vhodné příležitosti ku prospěchu svému užiti; on musí aspoň potud rozuměti směnkám, pokud mu toho třeba, aby se škody z neznalosti pocházející uchránil.

V řemesle i obchodu potřebí jest míti stále přehled jmění i povinností, a toho míti nemůže, nevyzná-li se v účetnictví.

Řemeslník má znáti každým téměř dnem měnící se ceny všech věcí k řemeslu jeho náležejících, má znáti dobře trh peněžní, aby si v čas potřeby pomoci a výhodného úvěru opatřiti dovedl.

Řemeslník náš má býti vzdělán i politicky, nejen proto, aby v životě občanském nestal se slepým nástrojem strany k záhubě národu pracující, ale také proto, aby poměrů politických k svému prospěchu užiti dovedl, aby v příhodný čas kupoval i prodával.

Pohleďněmež pak blíže k našemu řemeslnictvu, zdali přičiňuje se, aby vlastní pílí osvojilo si, čeho doba času na něm vymáhá a čeho škola obecná ani nedělní mu poskytnouti nemohla? Bohužel, s žalem vyznáváme, že neshledali jsme u něho snahy opravdové, aby hlubšího a přiměřenějšího vzdělání nabylo, ač potřebu toho samo uznává.

U většiny našich učenníků a tovaryšů shledali jsme, že jsou netečni, v myšlení lenivi, že nemají pražádné samočinnosti, bez kteréž pokrok v žádném konání lidském ani mysliti se nedá; že nezakládají si na cti, jakouž obratnost, zručnost a umělost člověku přinášejí a že podobají se spíše mrtvým strojům, které jak jednou byly nařízeny, tak jdou, dokud síla cizí jimi hýbe. A jak prahnou všickni jen po zábavě, jak záhy již oddává se valná část životu hýřivému, v němž podkopává své zdraví a ubíjí lehkomyslně jediných prostředků k dosažení budoucího blahobytu svého.

Tato černá stránka našeho dělnictva známa jest již každému, kdo oči má, aby viděl, uši, aby slyšel; než nikdo nemá se opravdově k tomu, aby pomýšlel, jak by toto zlo napraveno býti mohlo. A řemeslnictvo naše musí klesnouti na pouhé nádennictvo, nebude-li se opravdově k tomu přihlížeti, aby mládeži dostalo se důkladného a přiměřeného vzdělání dříve, nežli se řemeslu oddá. O tom však, jak by se to státi mohlo i mělo, není u nás posud žádoucího světla.

Nejprvé myslilo se, a zhusta až posud tak se myslí, že toho dosáhnouti se dá zdokonalením škol obecných. Jak mylné jest takové mínění! Škola obecná může sice k tomu napomáhati, ale sama k tomu je nedostatečna.

Škola obecná při nejlepším svém zřízení může mládeži ji navštěvující dáti jen vzdělání obecně lidské bez ohledu na rozličné budoucí její povolání; řemeslnictvo naše potřebuje však vzdělání odborného,

13*

vzdělání průmyslového a obchodního, a toho jí žádná škola obecná nedá, protože dáti nemůže, a to již z té příčiny ne, že mládež jí navštěvující nemá ještě té zralosti a dospělosti ducha, jakéž potřebí jest, aby věcí řemeslnictvu potřebných chápati a náležitě zažiti mohla. Úlohou školy obecné jest jen, aby budila veškery mohutnosti duše dětské a souměrnému jich vyvinování nápomocna byla. Vývin člověka pak nedá se umělým pěstováním urychliti, jako mnohé rostliny v sklenících a pařeništích.

Mnoho-li vzdělání řemeslnictva napomáhaly školy nedělní, čili opakovací, jest myslím dostatečně známo, a bylo by zbytečno vykládati všecky příčiny, pro které dostaly se na takový stupeň, že musily býti zrušeny.

Vyučovalo se v nich jen jednou týdně, a to mladíci stáří velmi rozdílného a přípravy velmi nestejné pospolu, a za práci učitelů neposkytováno odměny nižádné; jakýž tedy div, že nebyl v nich prospěch patrný, ale že byly trýzní učiteli i žákům.

I toho u nás nejednou bylo zkoušeno, zdali by se nedělní školy nedaly doplniti školami večerními, aby v nich učenníci potřebného vzdělání mohli nabývati. Shledalo se však brzy, že denní prací unavený duch není schopen, aby s prospěchem vzděláván býti mohl. Proto zanikly tyto pokusy nezůstavivše po sobě ani památky patrné. Mnozí pečliví rodičové, vidouce, že školy obecné i s nedělními a večerními jejich přívěsky nepostačují, aby v nich nastávající řemeslníci potřebného vzdělání nabyti mohli, dávají syny své na několik roků do škol realných nebo do realných gymnasií. Avšak ústavy tyto majíce sloužiti účelu zvláštnímu — jsou totiž až dosavad především přípravnami pro školy vyšší — nemohou taktéž naprosto potřebám řemesla a obchodu vyhověti. Navštěvoval-li žák jen několik roků ústavy tyto, nenabyl tu vzdělání celkovitého, nýbrž jen drobtů, kteréž nemajíce spojidla vzájemného nemohou v mysli udržeti se.

Vystudoval-li však žák celou realku nebo celé gymnasium, pozbyl obyčejně veškeru chuť k řemeslu a oddá se raději vyšším studiím, jimiž otvírají se mu dvířka v kruhy vznešenější, slibujíce mu budoucnosť příjemnější, pohodlnější byť i ne výnosnější. Tak odvádějí se průmyslu síly, kteréž při náležitém vzdělání ku prospěchu by mu býti mohly.

Dokázali jsme tuto stručně, že řemeslnictvu našemu většího vzdělání potřebí jest, nežli při něm obyčejně shledáváme, má-li malý průmysl vedle průmyslu velkého udržeti se a zkvétati; vyložili jsme i krátce, proč ani školy obecné, ani školy nedělní a večerní, ani realky a realná gymnasia potřebám průmyslu a obchodu nevyhovují.

Z toho jde, že pro řemeslníky, mají-li dostáti požadavku času, — řemesla že povznésti se musí na umění, aby vedle průmyslu velkého obstála — zřízeny býti musí ústavy zcela jiné, školy průmyslové s rázem obchodním.

Pokročilejší naše obce nahlédnuvše již dávno nezbytnou škol průmyslových potřebu, zřídily si na vlastní groš ústavy takové; než posud je jich příliš málo, aby účinek jeviti se již mohl. Pokud my víme, zřídila školu průmyslovou obec Pražská, Smíchovská, Karlínská, Turnovská, Strakonická, Volyňská a Unhošťská. Že však nikde v těchto jmenovaných městech tyto zajisté velice potřebné školy náležitě posud se neujaly, že nikde netěší se přízni obecenstva, jakéž by právem zasluhovaly, toho příčina zdá se nám, že leží v nedostatečném jich zřízení.

Poněvadž však nutná potřeba toho vymáhá, aby se podobné školy nejen u nás, ale ve všech zemích slovanských zřizovaly v počtu co možná největším, promluvíme v příštím sešitu šíře, jak by po našem náhledu průmyslové školy zřízeny býti měly, aby dostály potřebám našeho věku, a aby v nich mládež náležitého vzdělání k průmyslu a obchodu nabyti mohla. Na konec pak podáme zevrubný plán průmyslové školy jedno-, dvoj- a trojtřídné.

O domoljublju i odgojenju ženske mladeži.

Predavanje držala dne 28. travnja u dvorani karlovačkoga čitališta Dragojla Jarnevićeva, hrvatska spisateljica.

Štovane gospodje! Prilikom koja mi se dala stupiti pred vaša čestita lica, nakanih prozboriti vašemu srcu i umu, o kojem sam osviedočena, da ga ima u vas zdrava i pronicava. Nakanih vas upoznati na krivi način odgojivanja ženske mladeži, napomenuti lošo moralno stanje sadanjega naraštaja i poći za tim uzbuditi vaš narodni ponos, koji vam počiva u nježnih grudi, ale neznate načina kako da ga obielodanite.

Srcu i umu ću vašem govoriti hrvatske kćeri! pa uvažile vi samo svaku desetu mojih riečih, sretnom ću se nazvati jerbo ću biti osviedočena, da sam ipak nješto okoristila milu i krasnu našu domovinu, pribrala joj koji cvietak svieži i mirisavi, koji bi joj mogo biti od koristi i na slavu joj kroz viekove cvasti.

Neka mi vaša blagost neupiše u grieh, ako koju proti vašemu mujenju izrečem, koja se nebi umah s vašimi nazori slagala, nu koju ćete mi ipak zrielo ju promozgajuć povladiti, jerbo se osniva na izkustvu i vlastitom osviedočenju.

Rekoh krivi način odgojivanja ženske mladeži, koji zasieca duboko u domaći i družtveni život, kano i u život čitavoga naroda. Jerbo od žene zavisi često velika čest dobroga uspjeha u krugu njenoga djelovanja, a često ona upliva na dobre i zle posledice javnih i važnih dogodjajih, po kriepostnih ili opakih njenih svojstvih. Kriepostna i opaka svojstva temelje se na pravom ili krivom uzgoju. Na pravom: kada se

u mekano djetinje srdce posije sjeme ćudorednosti, koje dospjevajućimi godinami, ako se marljivo nadgleda — zlatnim urodi plodom. Na krivom ako se u začetku neizčupa opačina iz nježne još grudi i prepusti, da svaku dobru klicu u njoj duši.

A tko drugi do majke ima bditi nad djetetom njenim!? Tko pred bogom i svietom za njega odgovarati? Da, ćudoredna i ljubeća samo majka je vrstna biti pravom goliteljicom njažnoga njenoga djeteta, i povesti ga stazom, koja ga ima voditi životom ovoga svieta; pa u dobi kada ga ima šiljati u školske nauke i više sati kroz dan ga iz oka izgubi, neka nezanemari paziti diete i motriti ga, od kakovih je posliedica njegovo obećnje sa više djetec, da li si neprisvaja opačinâ, koje bi mu s vremenom pogubne biti mogle. Ljubav naukom ima neumorno poticati u djevojčici, bogu se učiti moliti po djetinjih sila, a ljubav za narodni svoj jezik neka nastoji joj uciepiti u srdce čim govoriti stane.

Predmnievam, da je svaka ženskinja bogoljubna, i da ovu bogoljubnost svojoj djetci u srdce usadja; a koja to nije, neka nastoji da bude, jer bez bogoljubnosti nemože biti ćudorednosti, a gdje neima niti jednoga niti drugoga, tu je Sodoma i Gomora. Djetinje srdce je mekano, svim utiskom otvoreno, pak ako neima dobrih primjera, propalo je prije no je dospjelo samosviesti. — S toga, koja će majka dobro svome djetetu, ima ga za rana upoznati s bogom, naučit smatrati ga svojim dobrotvorom, drugim nevidljivim njegovim otcem od kuda mu sva dobra dolaze. Neoprostivi je grieh svakoj materi, koja nije posve osliepila u ljubavi svoga djeteta, kada kakvu manu na njemu zamjeti, da ga toj mani nehajno prepusti, oslanjajuć se na to, da će to učitelji izpraviti čim diete stane škole polaziti. To su posve krivi nazori! Stotinu učitelja i učiteljka neizkoriene opačine, koju roditelji nemarno u djetinjoj grudi uzbujati puste. Opako diete je već i pretvaranju dosta viešto, pa se u školi svaka opačina tako lahko zamjetiti nemože. Pa i ako! tu se nemože drugo do opomenuti i ukoriti, ali tim se nije zlu doskočilo! Ukori će malo kada izkvarenu djetetu koristiti, a kazniti učitelji i učiteljke nesme. Na kaznu dižu majke huku i buku, pa radi lažljivog i opakog djeteta izgrde učitelja i učiteljku, diete uzmu kući i drugamo u nauk izruče, misleć, da su tako najbolje činili. — Oni će ostati progonjeni, a opačina će nadvladati kriepost i pravo.

Ima materah, koje nisu za svoje mladosti ništa učile, nu ako i jesu bijaše im od slabe koristi, pa podju za tim, da im bude kćer umjetnica, a slučajno su preimućne pa misle, da im ove mogu biti sve a samo ne ono, što biti morale. Hrvatica učiteljka im nije po ukusu, mora biti tudjinka, koju ako diete polazeć učionu i nerazumi misle dosta je, ako ju samo gleda i sluša.

Slučajno sam gledala jednom takovu majku, kada joj je došla kći iz učione. Hrvatski ona govori lošo, a njemački još lošije ako i sjedi medju gomilami iz franceskoga u njemački prevedenimi romani: „Bon

jour ma chère mère“ pozdravi ju nadošlica. Velikom dopadnošću nasmieši se mati i pokima glavom prama meni tobož: slušaj ti moju kćer. Ali toj hrvatskoj majci nije ni sa daleka na um palo opitati si kćerčicu, kako si daleko hrvatskom slovnicom? ili još pametnije reči: prodji se tvoga: „chère mère“, što nerazumijem — to ti neka bude za druge prigode, gdje bi ti moglo biti od potriebe, pa ti mene liepo svojim materinjim jezikom pozdravi i reći: dobar dan, mila moja majčice! Na ovako pametno postupanje materino za stalno bi se djevojčicino srdce topilo milinjem i srdačnije bi ju pozdravila rićěju koju je mliekom već sisala jer je sbělja milija nježnija i imala bi biti srdcu dražija nego ona tudja puna izpraznih fraza i studene udvornosti. Pozornim okom pratim nastojanja milih mojih zemljakinjah; duševno motrim njihovo stanje i njihovo pregnuće za nečim čega ipak nestignu. Jerbo mlitava ljubav za svojinu nesagrije im srdca niti za tudjinu tako, da bi se u njoj oplemeniti moglo. Njih nemože nikakvo plemenito osjećanje uznieti, dok god im ljubav za dom neproniče srdcem, duh im ideah narodnosti neuzvisuje. Tvrdo vas uvjeravam blage kćeri hrvatskoga roda! da se zbilja ništa plemenita u vaših grudi udomiti nemože, ako se neosnuje na ljubavi vaše otačbine! Samo gdje se ovo najplemenitije ćućenje nalazi, mogu joj se ostala pridružiti, ona tek oplemenjuje sva osjećanja, ona ih uzvisuje, jerbo je sama uzvišena od istoga boga nam za gojenje opredeljena. Tko svoju narodnost taji, grdi sam sebe; postaje izdajicom svoje otačbine, izdajicom samoga sebe.

Narodnost ima nam biti najplemenitije i neprocienljivo blago. Otačbina se rodi čovjekom a narodnost mu počiva u grudi; pak dok čovjek prava svoje domovine uživa, gajevi i poljanami nježinimi prolazi, dužan je biti — ako hrdja nije, za nju i njenu dobrobit. Uztegnemo se mi svojoj otačbini, uztegne se ona namapa tada zajedno hrlimo u propast. Uzajamna nam podpora manjka... Ali da budemo cielom dušom za svoju otačbinu, valja nam naobrazbe u narodnom duhu, valja ćudoredne i duševne snage. Dok god nije duh naobražen, neima u njemu ćudoredne snage. Naobražen duh tekar je neuzkolebiv, nepodkupljiv, ničime nepodmitljiv . . .

Tako je i naobražena ćudoredna žena vrstna slabiša nevaljanih načela muža vratiti njegovoj dužnosti; kriepko propadajućega podupirati, izbaviti ga hrdje — i vratiti ga družtvu odkuda ga progna nevaljalost njegova. — U protivnom, kada poštenjaku mužu sudbina udieli ženu bez načela, ženu nećudorednu, rasipnu i lahkomišljenu, ona će i najjaču muževlju duševnu snagu uzdrmati, oslabiti mu mar i rad za svoju kuću i za sve ostalo, turiti ga u bezdno nevolja, činiti ga huljom i izmetom ljudskim. —

Takove su vam moje gospodje i gospodične! tužne ali istinite posliedice slaboga uzgojivanja naše ženske mladeži. Pa kako su ženskinje često učestnice i uzrok velikoga zla, da pod njim i otaćbina stenjati

ima — to bi vam priznati, da imate najprije za tim poći, ovoga se zla riešiti i za svoje usavršenje duševno raditi. Neću reći, da neodpada dobar dio svega ovoga zla i na mužkarce, kao na zakonodavce i poglavare, što obćinske što obiteljske. Obiteljskim poglavarom pripada veće pravo nego ženi često lahkoumnoj i svojevoljnoj — odlučiti obuku za budućnost njihove djetce. Jerbo bi oni imali sposobnosti svoje djetce iz pitati i po ovih tekar krenuti pravcem njihovih nauka. Ali taština ljudska prodje često medje uma i mnogi roditelji, sudeć gdjekojoj iskrici zdravoga uma u djetetu vide već u njemu duševno svietlo, pa napnu sve sile, da mu dadu nauka, kojim često djetinje sile dorasle nisu. Svake ruke učitelja si nabavljaju, da diete izmuče. Glasovir, tudji jezici, risanje, pjevanje, ples, sve ovo na jedanput navale na djevojče, koje ima bez odmora robovati naukom. Često se dogodi, da snaga djetinja uzmalakše, pa omlitavi u nami, okani se jednoga predmeta za drugim, te konačno ostane površno ili nimalo naučeno a kada li, da bi bilo naobraženo. — Napor bijaše ubitačan za još nerazvite duševne sile, koje nemogu toliko podnieti.

Da se daje djetetu nauk povoljan njegovim sposobnostim, pa bi se moglo ma u jednoj struci usavršiti i u toj postati duševnim svietlom, koje bi svietilo njegovim životom i bilo mu bistvovanje, a roditeljem ponosi radost.

Dok god neima diete čvrstoga temelja u svom materinjem jeziku, neka mu nedaju roditelji učiti tudjih; a podnipošto u posvemašan nauk učiteljici tudjinki, koja nije viešta narodnomu jeziku, niti mu kadra duh proniknuti, a uzato prieči u učioni učenicam u njemu medjusobno obćiti . . . Djevojčica nauči šlavrati tudji jezik, bez svakoga smisla i razumljenja, hini time sebe i roditelje o svome znanju, a o naobrazbi neima traga u nijednom pogledu. Roditelji su u velikoj zabludi, ako drže svoju kćer naobraženom, kada ona znade udarati u glasovir, risati, govoriti tudjimi jezici, pjevati i lahkim korakom plesati. Pravomu naobraženju duha i srdca spadaju krieposti, koje potiču iz unutrašnosti čovjeka, i koje se djetetu od djetinje još mladosti u srdce usadjuju. A to je: Umjeti svladati zla nagnuća i poželjenja, poznavati samoga sebe, pritajiti jal, zlobu, ugušiti u sebe pohliepu za tudjim i svaku sebičnost — uztegnuti klevetni jezik — neprijatelju dobro činiti, a nad sve pripravan biti svakoj žrtvi na boljak svoje domovine. Tko svemu tomu dorasao nije, nije dosta naobražen, neima u njem ćudoredne snage! Ovakvim načinom oplemenjuje se srdce, oplemenjuje duh! — S toga treba u nejaku još djetetu dušiti svaku klicu zlih strasti, tumačiti mu posliedice kriepostnih i nekriepostnih čina, i s time ga ćudorednim putem povesti, s kojega neće kasnije tako lasno izaći. Ipak nije čekati roditeljem na dobu kojom djetca obično stanu škole polaziti. Tada bi već moglo biti prekasno i velika nevolja mogla bi biti nagrada njihovom nehajstvu. Već minulom drugom godinom pojavljaju se strasti i nagnuća u djetetu,

i onda već ima biti majčina sveta briga, da diete pazi, i nagnuća mu spasonosnim pravcem povede. Pa kada je razumnim postupanjem sa roditeljske strane čvrst temelj u djetinjoj grudi položen, mogu diete u ime božje dalnjim naukom izručiti. Ono će ovako pripravljeno za stalno radostno uz nauke prionuti, jerbo će znati, da je znanje svakomu od doživotne koristi, i neće mu dosaditi nikakva muka ako mu se budu nauci redomice primjerno njegovim duševnim silam podavali.

Ali sveta briga budi roditeljem da im se diete najprije i to temeljito narodni jezik nauči. Jerbo jezik drži narode u skupu, po njemu postaje čista neoskvrnjena narodna samosviest i po njemu se narodi razlikuju. Ako nepodjemo u svih razredih gradjanskih za time, da si neprisvojimo narodni jezik i nesmatramo ga kano najdražju svetinju našu, ostati ćemo polutani, koji su tudji svojemu, a tudjina nas ipak kano svoje smatrati neće.

Nevjerujem, da bi se nalazilo u matere ma samo iskrica rodoljublja, koja svoju dietcu tudjim jezikom uzgaja, pa dok se bude tako radilo uvjeravam vas vriedne gospoje, da ste domovini od slabe koristi, a sebi štovanja nenabavljate! Tek narodnom samosviesti uznešene ženskinje mogu biti gotove na plemenita požrtvovanja, to za dom, to za obitelj svoju. Ali tu se hoće i ćudorednosti, jerbo ćudoredna žena tekar može gojiti plemenita ćućenja za svoju domovinu. I tako mogu na naobrazbi i ćudorednosti žena muži tek tvrd temelj svome kućnom blagostanju udariti.

Dakako, da kućno blagostanje gradjana nezavisi izključivo samo od žene; tu ima biti vrline i u muža — u koga su mnoge opačine, koje pomažu kuću i bračni mir upropastiti. Nedolikuje mi, niti je svrha moga govora ove opačine nabrajati, ali mi je ovdje samo to reći, da su vlastiti muževi često uzrok nevaljanštini žena — ali dočim su oni jači uz to vjestiji prikriti svoje opačine — pa i ista im je priroda u prilog — prodju oni manje kaznjeni od žene, za koju se žalibože javno mnjenje voli zadeti. — Ipak se možemnogi ponizno za vrata stisnuti poput Publikana, udarati se u grudi i uzdahnuti: moj grieh! moj preveliki grieh!

Neću se time graditi kano da sam vrstna stvarati vam zakone. Ali mnogostrana izkustva, marljivo zanimanje za sveobći napredak, lošo duševno stanje u svih razredih pučanstva, i živo učešće na dobrobiti i promaku naobrazbe u mojoj miljoj nevolnoj domovini, potaklo me po primjeru ostalih naobraženih naroda, da koju srdačno ali ujedno i ozbiljnu mojim zemljakinjam prozborim. Moje rieči su namienjene vašoj koristi, vašemu blagostanju, a i na slavu, ako mi nebudu „vični glas u pustinji“.

Da se možete laglje osviedočiti, kako se može svaka kriepost i ljubav svemu što je krasno, plemenito i koristno samo na temelju ljubavi svoje domovine osnovati, povesti ću vaš duh u tudje zemlje i predočiti mu Niemce, Čehe, Franceze, Madjare i ostale narode, a vaš bi-

star um mora se diviti toliko u njih gorljivo domoljublje, kolika sloga, u što bi se imale i mi ugledati. — Koliko oni žrtvuju za dobrobit, sjaj i veličinu svoje otačbine! Kolikim naporom teži svaki narod napose, da se digne, da drugoga nadmaši! Kako se takme u obrtu svake ruke, nadmiću se u znanju i umiću — da, njeki ćeraju i tamo, da upropaste druge narode na korist i veličinu svoju. A što činimo mi u Hrvatskoj, da si osvietlamo lice? narodnost dignemo na čvrstu temelju? promaknemo znanje i umjetnost? da nam se slovi slava širom svieta rad naših vrlina i štovanja samih sebe?

Da [svrnemo okom na pose na simpatični Hrvaticam narod franceski! Na ovaj narod koji je na glasu rad lahkomišljenosti i prevrtljivosti svoje, koji rad svoje nastašnosti i slabe ćudorednosti i velike nevolje propada, a na koliko je zbilja propao zasviedočio je ovo posljednjega rata s Niemci — pa i u njegovih romanih jasno pisano stoji.... „Promenljivost i nestalnost Franceza, koja je već postala poslovicom, ponajbolje motrimo u njihovih „modejournali", koji nam poplavljuju zemlju, duševno i ćudoredno zlo u nas siju i u novčanom su pogledu od velike štete. Pa kakove su to osobe, po kojih se mi u nošnji povadjamo?

Družtvo moralno duboko propalih žena u uzornoj vam Franceskoj, kroje vam po izkvarenom svom ukusu haljine; vi mnogi dosta nečedan — naime plesni — i grdeći vas kroj prigrlite, misleć: što dolazi iz Pariza, da je najkoristnije i najpristojnije — pa da to tako valja, jerbo je izum bolestne fantazije opakih žena, kojim je stalo do toga: da upotriebe na svoju korist vaše majmunstvo i slaboću, što svakako biva za vas od zlih posliedica.

Svaki narod ima nješto, budi više ili manje značajnoga u svojoj nošnji, što si kroz viekove uzdržaje i što možemo opažati u Engleza, Španjolca, Talijana i ostalih, i po čemu se dade njegova narodnost naslutiti.

Franceza pako možemo po dosta ludom promienljivom kroju odiela odmah upoznati, po kojem se veća strana u Hrvatskoj stala povadjati, bez obzira na ukus i kojekakove ine okolnosti. Uza svu, često smiešnu i nespretnu nošnju je ova i dosta potrošna, a s odviše promiene u koju i rasipna. Mnoga ženskinja i prećeriva u svojoj nošnji samo da svraća svačiju pozornost na sebe, da podraživa pohotnost mužkaraca — i poda jim, što mnoga može biti i nesluti — rekoh: poda im priliku, smatrati njezinu osobu za jeftinu robu. — Drzkost mužskaraca prema ženskinjam je danomice veća, a štovanje ženske krieposti gubi se time više, jerbo se ove sve manje u ženskinje nalazi...

A što je tome povod, no prekomjerna koketterija, nehajstvo za svoj dobar glas — preziranje javnoga mnienja — i luda težnja: nadmašiti u nošnji jedna drugu! Iste vriemešne gospoje izlažu se često prećeranom svojom nošnjom ruglu i posmiehu.

Da se motre mnoge djevojke dražestna lica puna milinja i nedužnosti — što im ovo izrazuje pod onimi prašnimi nečistimi, kudrastimi nespodobami po glavah, koje one franceske kovačice moda nazivlju frizurom à la ovako i onako — a naši umni mladići hrvatski prispodabljaju ih frizuram: alla jež — konjska glava — kudilja na preslici, i sve koječemu, što vrat držati nemože — a samo ne frizurom primjernoj čednosti ženskoj.

Carica Marija Terezija slavne uspomene, gospodja vedra uma, izvišena duha, ćudorednih načela, plemenita srdca, poželi jednom sliku svoje kćeri Marije Antoinette, dok je ova još sjala u svoj svojoj krasoti i mladjahnoj dražesti. Dobie carica željenu sliku uzme ju udivljenjem motriti. Ono doba bijaše na razkalašenom dvoru franceskom Ljudevita XVI. od prilike ista luda moda kano današnja; kroj haljina dosta nečedan a svake ruke plašila po glavah. Ovakovom nekakvom nespodobom na glavi bijaše slikana i kraljica franceska. Tražeć podugo slavna carica crte svoje krasne kćeri u tom kipu odrine ga konačno od sebe i reče:

Ja ove ženske nepoznam, to nije moja kći, to je slika neke pelivanke — i s time odpravi kip natrag u Francesku. Ovu visoku svimi krieposti nadarenu gospoju durila je nepristojnost u odjeći i ružna prećeranost češljanja .... I zbilja izčezne dražest i milje ženskinja pod neravnimi onimi kudrami. One izopače svoju krasotu, i vlastiti vlasi se satiru pod tudjimi. Griehota je koliko one dangube oko svoje glave, a na štetu zdravlja i novčanice. A s time nisu krasnije, ljubeznije ni vriednije.

Nije ženskinji jedina zadaća života, da se od kolievke pa do groba samo riesi kao lutka, rasipno zaodieva i mehkoputnost mužkaraca podražuje, gubi sate i dane pokusi kako će ova ila ona odjeća podražnije tielo oviti; da si otrovnim ličilom jedro i zdravo lice kvari i u namigavanju se vježba. Nije joj zadaća gubiti vrieme bezposlicom čitajuć romane gnjiloga sadržaja, koji truju srdce i priličnije spadaju kramaru, da zavija u nje kolomaz i vonjiv sir — nego u ruke čedne djevojke. Rekoh, koji truje srdce! Jerbo nije svejedno što čita uzcvatuća djevojka. Fantazija nije u svih jednaka, i što se neće jedne nimalo kosnuti, biti će drugoj od ćudoredne propasti, koja samo u uzorih živi, a oživotvoriti joj se nedaju.

Duh vriemena kuca ozbiljno na naših vrati i opominja nas biti opreznimi; zahtieva biti mu pokorni, neodbijati uvjeta njegovih, ako nećemo vlastitoj propasti. On nas upućuje na mar i rad, rad duševni i tjelesni. Gubitak vriemena kaže se danaske, je gubitak gotovine.

S toga nam se je dići na noge, pa unovčiti svoje sile! Najprije upućuje nas na krasnu našu otačbinu, koja mnogo od nas očekuje i kojoj nam se je posvetiti dušom i srdcem. Jerbo joj još veliko trieba, da ju uzdignemo onamo, gdje joj je stajati.

U Hrvatica ima obilno duševnoga dara, zdrava uma, blaga srdca,

pa zašto da ovo sve ubijamo za tudjinu a nuždno nam je toga blaga za svojinu. Nuždno nam je mlitavu ljubav našoj domovini sagrijati čišćim žarom no do sada, i ugledati se u više obiteljih, koje plamte za napredkom i dobrobiti svoga naroda i otačbine, i koje si djetcu pravim putem u ljubavi domovine vode. Podjimo svi složno za njimi i s njimi, okanimo se lagano tudjinstva; domovina budi nam idealom za kojim ginemo, njeno blagostanje jedina nam těžnja i naobrazba u narodnom duhu svrha naših zabava. Ruke i duh valja nam u koristnom poslu zabavaljati, i što duh izumi, da ruke tvore. Izum zdravoga uma izvesti činom podati će nam korist veću od nasledovanja tudjih izcrpljenih sila, koje nas stranputice mame. S toga opetujem, ugledajmo se u druge narode, čemu jih domoljubje goni. Neima stvari na koje im nepane misao i koje se nebi latili, ali sve u duhu svoga naroda, sve narodu svome u slavu i korist, jerbo i to je vlastitoj koristi pojedinih, to je obćoj koristi otačbine. Ovako domoljublje valja gojiti i nam, valja nam domaćinom opojiti duh, srdca uzbuditi ljubavlju svojine pa tada ćemo postati ravni naobraženim narodom, oni će nas štovati, koje prenuvše se iz duševnoga mrtvila otresao sa sebe ubijajuće nas tudjinstvo nabaviti ćemo korist domovini, i ona će po nas novom životu uzkrisiti. Ali, da se sve ovo postići može, valja nam krenuti domoljubnim putem.

Odbacite ozloglašene i zbilja otrovne franceske romane, koji razpujajuća se tak nedužna srdca svojim trovilom zamamljuju, podražuju, potiču fantaziju prenapetih duhova, čine mnogu djevojku sanjaricom, upropaste nedužne radosti, duševnu slobodu podkopaju, i čine ju robkinjom strastih, a napokon izgine u kalu nećudorednosti...

Nakitite si dušu i srdce domaćimi kriepostmi, uz koje će se moći oriesiti unutarnjost vaša a ujedno će vam ove biti najdragocienije vaše blago, kojega vas neće moći nikakva nezgoda lišiti. Tajnih želja vaših srdaca ćete se prije doviti, kada će vas čedno naravno odielo krasiti, i bujne svietle kose obrubljivale vam vedra čela, kano svietli traci sveticu bez onoga nečistoga primiesa tudjih vlasih. Vaša unutarnja vriednost stolovati će vam na čelu, sjati iz bistrih očiju. Pa kada jednom djevojka vrha doraste i doba joj, da ostavi otčinsku kuću, nebude se usudio cincar cincariti otcem koliko mu dade tisućića uz kćer, da ju odvede i kod sebe smiesti — iztičuć: da mu je od potriebe jamčevina za prećerane troškove i nakit a malen rad i brigu u kući — već će doći čovjek vrlina, koji se uzdaje za vaše uzdržavanje, stranom u svoje sile, stranom u vašu vriednost, po kojoj bude stala kuća u napredku i cvietu. Čim napreduje gradjanin u obitelji, napreduje i čitava otačbina s njime.

Zato nekasnite Hrvatice! otreste se tudjinstva, dok nezagospodi s vami na skrajnje i gvozdenom ukom vas nepritisne i duševno robstvo kom se oteti dostati neće vam sile žensko dostojanstvo nemetnite s vida a ovo ima u vas gojiti kriepost i ćudorednost.

Mnogi do sada hrdjavi mladić ugledati će se u vašu ćudorednu

snagu u vaše domoljublje pa se povesti za vami i postati valjanim članom družtva.

Vi matere nedajte se ničim zamamiti, ako se hoćete razumnimi nazvati, da svoju desetgodišnju djevojčicu, kojoj zabavom ima još lutka biti — fantastično zaodjevenu po javnih plesalištih (kako to žalibože danaske biva) povlačite, na ogled ih stavljate i mnogomu zvekanu dajete priliku bezobrazno uvriedjati, nježnu, nedužnu ćut djetinju, taštinu u nezrielu duhu poticati i rani grob njenoj ćudorednosti otvoriti.

Tko bi pitao takovu majku, kada ovakovo diete na ogled u javnost dovede, što je s njime za budućnost nakanila? Šta bi ona odgovorila?

Svetujem vas hrvatske majke, da se okanite toli lošoga odgojivanja vaših kćerih, i ugledajte se u Českinje i ostale slavjanske narode, koji zdravom obukom i temeljitim znanjem svoju mladež životu privadjaju, u narodnom duhu uzgajaju i na temelju ćudorednosti joj budućnost grade. Činite tako i vi! usadite im ljubav za domovinu i narodni jezik u nježna još srdca i naobrazba jim neka bude slavjanska.

Koliko ima naobraženo već slavjanstvo krasnih jezika, i kolika sila u njemu znanja i umića! Pa zašto, da mi najprije nezaredimo s njimi? Slavjani su nam srodni u duhu i jeziku pa bilo bi nam od prieke nužde barem uzajamnost jezika s njimi. Gledajmo Niemce, kolike grane pa jedan jezik! A nam bi moralo biti do toga, da seupoznamo književnosću, umotvori Slavjana. Mogla bi vas uvjeriti, da imau njih jedra, zdrava uma; pa na koliko vas truju tudji nećudoredni romani, na toliko bi se okriepio sav duh što u našem hrvatskom, a što u koje druge grane Slavjanstva umotvori.

Pa kako, da mi i šta nad svojim ljubiti možemo i kojoj zemlji pred svojom domovinom prvenstvo dati!

Blago podnebje naše domovine, prekrasni njeni predieli narod od tisuću već godina slavan, a uza to dobroćudan i iskren, jezik nam sladak, milozvučan, izgladjen, da se može svakim naobraženim takmiti.

Koliko ima u Hrvata sposobnosti za umjetnost i obrt svake ruke, pokazali su to svietu prvom hrvatsko-slavonsko-dalmatinskom izložbom u Zagrebu god. 1864, gdje bijaše za ćudo mnogo umotvora na ogledu, i to iz nižjih razreda pučanstva, koji su mnogog stranca iz dalekoga inozemstva na sposobnosti Hrvata i sdružene im braće upozorili. Na koliko štuje i priznaje inozemstvo sposobnosti i kriepki duh Hrvata neka vam bude dokazom sliedeća crta:

Njeki odlični Englez, vraćajuć se od izložbe, dojde i sjedne u isti kupec s jednom odličnom obitelji zagrebačkom, vriednimi rodoljubi, obojica supruga. Slušajuć ih Englez govoriti hrvatski, mučaše podulje napokon zametne razgovar njemačkim jezikom, pitajuć u kojih tvornicah su one krasne stvari izradjene, što ih izložiše Slavonke? Gospoja mu odgovori, da je to rukodjelo tamošnjih žena, pače seljaka, a ne tvornica. Mučno se to dalo učenomu strancu vjerovati i dalje zapita: gdje i od koga se onakò delo rečene seljanke uče? opet će naša slavna i vriedna

domoljubka: da se one tako od pokolenja do pokolenja od svojih majkah uče. — Na ovo se Englez malne snebi od čuda. Kako bi to žene u kojih neima višjega duševnoga naobraženja, tako krasno rukama tvoriti mogle, što krasnije u Englezkoj neima tvornice stvorila nebi! Tu mu sada stane veleumna gospoja sve potanko koješta odnoseći se na naš narod razlagati, i mnoge rukotvorine nabrajati; na što će napokon Englez!

Jest priznajem, uvidjam, da hrvatski narod u pogledu njegovih duševnih silah, ako ih bude umio razviti — velika budućnost očekuje. Možem priličiti hrvatski narod razvijajućemu se svežem ružinom pupolju, koji krije u svojih njedrih bujnu silu mirisava soka, i samo izgleda topljinu sunčanu da mu razvije krasne listiće u svoj bujnosti i dražesti.

Evo kakov zrieli sud izreče poznavalac čovječanstva o narodu, koji nas goji u svome skutu i nas svojom djecom nazivlje!

Na koliko priznaje daleko inozemstvo duševnu ali još žalibože nerazvitu silu hrvatskoga naroda i na koliko ju cieni! A mnogi ludjak taji svoje hrvatsko porietlo i svojim se hrvatstvom stidi! To je živi dokaz njegove plitkoumnosti, i da ga nebi imali žaliti — svaki poštenjak morao biga prezirati.

Nije li to tužno i žalostno za nas, kada nas stranci pogodnije sude, nego li se veliki broj od nas sudi! I još se nadje na gdjekojega lahkomišljenjaka ujedno i neznalicu, koj se drzne reći, da nebi mogo daleko u sviet hrvatskim jezikom. A ja mu imam na to samo ovo reči: koliko znade ob svojoj domovini, toliko znade ob ostalih zemalja, inače bi mu znano, da može svojim narodnim hrvatskim jezikom na iztok preko Carigrada, na jug preko sinjega mora, na sjever preko Ruske, na sjeverozapad preko Češke; da i do daleke Amerike — preći će hrvatskim jezikom, jerbo će po svuda tuđe naići na slavjanske narode, koji su više manje srodni Hrvatom u jeziku. Ali zato valja znati, valja učiti dogodovštinu Slavena i zemljopis obće, a hrvatsku napose, da u neznanstvu svome sam sebe negrdi.

Pa kada se po marljivom nauku upoznate sa svojim domom, narodnim svojim jezikom, omiliti će vam za stalno i hrvatska knjiga, koju i strani nam narodi rado čitaju. Na nas je ovo posledn je doba čitava Evropa okom svrnila, i zanima se više ili manje našimi političkimi odnošaji, kano i duševnim našim napredkom. Pa nebi li to bilo zazor i sramota za nas, da nebi nas zanimala otačbina naša!

Pa niste li vi slušale vriedne moje zemljakinje ono prije njekoliko nedelja blagozvučni krasni naš narodni jezik u kazalištnih prostorijah? Niste li se zanimale duhom njegovim, milinjem i ozbiljnosti mu! Nije li on stvoren za ljubav i njegu, zabavu i znanost, za ljuvene i junačke pjesme, za sve milo i uznosito? Sve krasote izraza s tiču se u obilju njegovu; neima pomisli kojoj rieči nenadjete! Ali treba marljivosti, uztrajnosti, da mu se i korenom upoznati. A kako bi se to moglo lahkim ugodnim

ujedno i koristnim načinom to su kazalištne predstave, s kojimi bi se zabavljati mogle.

Napomenuti mi je ovdje o predsuda, koje još na veliko vladaju u Hrvatskoj, kao da bi mogla omladina ćudoredno izkvariti glumeć na pozorištu. Ali to nestoji! Najprije imalo bi za tim gledati, da se sastanu dobro odhranjene i ćudoredne osobe obojega spola, a onda da se glume takovi komadi, koji se pristoje dobrovoljnom družtvu, gdje se neigra od objesti već za oplemenjenje duha, za upoznati, se što bolje narodnim jezikom, i za koristne svrhe. Zato bi se ja osokolila zapitati u obće: nebi li se moglo sada, kako to već bijaše u Karlovcu prije njekoliko godina, dakako drugim načinom sastati se kolo vrlih domoljuba obojega spola u čedno družtvance i zabavnim pa ujedno i poučnim načinom vježbati se u narodnom jeziku i tako ga uvesti u obćinstvo čistoga i miloga. Ovakim načinom uvadjali su i drugi narodi naobraženje i ugladjen jezik u obćinstvo i postigli su krasnu svrhu naobrazbe, za kojom je i nama od prieke nužde težiti.

Naš grad Karlovac obiluje u trih vieroizpoviedanjih omladinom, obojega spola, koji jednakom mjerom gradjanska prava, i kao urodjenici nemogu se hrvatstvu otimati; a tim manje, kada bi se zabave za plemenite obće svrhe urediti imale. Jerbo kako već rekoh: otačbina se rodi čovjekom a narodnost mu počiva u srdcu.

Da kod ovih zabavah nebi moglo proći bez požrtvovanja dotičnih osoba, nemože se niekati, i da su plemenite duše samo žrtvom gotove, to stoji. Ali stanovnici korlovački, napose pako gospodje su već zasviedočile, da su gotove na požrtvovanja, bila novčana ili kojim drugim plemenitim načinom, kada se ob tome radilo, da to korist obća ili pojedinih zahtieva. A ovdje zahtieva to zbilja obća korist naobrazbe u narodnom duhu, a korist bi bila pojedinih, kada bi se od prihodaka podupirali domaći stradajući, kano i mnogo darovito ali ubogo sirotče, koje bi tako plemenitom podporom svoju dobrobit postići moglo.

Pa da bi se zbilja družtvo tako plemenitih osoba sastalo, koje bi kada tada predstavu dati hotjela, zamoliti bi mogle za ravnatelja i predstojnika, kojega neporočnoga, vrloga rodoljuba, koji se nebi sustezao dobroj stvari, kada bi se išlo za plemenitom svrhom.

Evo vam mile i vriedne Karlovčanke predloga, kako bi mogle s više pogleda velikodušje svoje iznieti na vidik, a najdragocjenija nagrada bila bi vam plemenita samosviest, da ste zbilja na veliko okoristile domovinu. Promozgajte moj predlog, dogovorite se i ujedinite bez predsuda, koje bi može biti hotjeli pojedinimi zavladati, i samo imajte u oku visoku svrhu za kojom bi pošle. Ako bih vam ja tu što savjetom od potriebe mogla biti, vi me pozovite, pa eto me dušom i srdcem uz vas!

Još koju imam reći u pogledu naše knjige i uputiti vas pravcem, kojim bi vam poći, ako vas je iskrena volja težiti za narodnom naobrazbom, i u njoj se savršenosti primaknuti.

Latite se hrvatske knjige glede duševne koristi vaše. U njoj ćete naći u izobilju zdrave hrane srdcu i umu. Evo vam iz krasnoga cvieća savit naš „Vienac“, koji vas ugodnim mirisom primamljuje, da se ga naužijete srdcem i duhom. . . . Eno „Ženske biblioteke“, u kojoj se nadmiću duševne sile naših českih sestara, i koje prevedene u hrvatski jezik po neumornoj radnji učene gospoje A. F. takodjer mnogu duševnu hranu nude. „Ženska biblioteka“ donaša uz svoju jeftinu novčanu cienu bogatih zabavnih i poučnih članaka, crpljenih što iz slavjanskih naroda, čijim duhom nas upoznati nastoji, što inozemnih, kojih duševno stanje nam crta. Pa i naša susjedna braća Slovenci takme se svojom duševnom snagom s naobraženimi narodi, i njihova već knjiga obiluje umnimi proizvodi, koji će vas za stalno zabavljati i zanimati. S tim više gdje su nam se približili u duhu i rieči jezika na toliko, da nije od nužde napose nam njihovu slovnicu učiti.

Za nabaviti si slavjanskih knjiga u obće, netreba vam drugo, do umanjiti troškove za tudju, često dosta nevaljanu knjigu. A nabavljanjem domaćih knjiga pružiti ćete domaćim duševnim silam sriedstvo — stvoriti vam u izobilju duševne zabave. Samo vaše nehajstvo, za domaću knjigu umne i vriedne Hrvatice! je povod, da zapinje narodna naobrazba a uzato i ćudorednost propada.

I Slavjanstvo ima obilno pristalih narodnih nošnja, pa čim bi se vi s domaćom knjigom više bavile, mogle bi vam ove krasnih krojeva i nošnja donašati, kada ste već rada mienjati s odjećom, koje bi vas ukusnije zaodjevale od sadašnjih. Tako bi uvele slavjansku uzajamnost, koja bi na veliko uplivala na vašu ćudorednost. Živa vaša mećta stvarati bi si mogla tada slavjanskih slika, za kojimi bi neslavjanske na daleko zaostati imale . . . . . . Takovim pregnućem postigle bi u skorim stepen, koj nas ide punim pravom uz naobražene narode. Pod uplivom onoga tudjinstva, koje vas sada omamljuje ostati ćete do vieka duševne robkinje bez slobodne volje i čina. Sveži, vedri, ćudoredni duh hrvatske knjige prognati će mrak, koji vas zasjenjuje, i tada tekar ćete semoći vedrim okom ponosnom, uzvišenom samosviesti bolje, vriednije osjetiti, jerbo će vas grijati ljubav svoje otačbine, a vaša vriednost bude svestrano priznata.

Ako nijedan narod, a to se lje niti naš neima stiditi svoje prošlosti! Ova mu je slavna zlatnim slovom upisani čini vitežkih mu sinova u hrvatskoj povjesti, pa i u povjesti čitavoga kršćanstva. Nesretne, tužne okolnosti, u koje ih kroz stoljća stisnu nesmiljena ruka divljih dušmana kršćanstva, zaprieći naše predje, koracati duševnim korakom uz zapadne narode; ali ćudoredna snaga Hrvata nepočasi ni časa, čim prijaznije nastaše okolnosti, da se neotrese duševnoga mrtvila, i neuskrisi svojom obilatosti, pa nepokorači osijaškim korakom za napredujućimi narodi.

Pa kako da se mi nebi poniele na snagu našega naroda, na snagu svoju, kojom se još u istinu ni ogledale nismo!

Dignimo se na duševni rad, duševnu slobodu, neskrstimo ruke, negledajmo kako se samo muževi za ovu bore, već priskočimo svako po svojih sila, da im olakšamo rad i umanjimo napor. Velika će im već to biti podpora, a i nagrada, čim budu umjełe domoljubne ženskinje njihove proizvode ocieniti valjanom cienom — a koja u sebi duševni dar osjeća neka im stane uz bok pa zametne radnju za obći narodni napredak.

Svakomu razredu primjerna u narodu naobrazba, je temelj njegove ćudorednosti. Pa svaka ćudoredna žena je vrstna tiho i strpljivo snašati nedaće, što je čovjeka u životu nenadano stižu. Naobražena, ćudoredna žena stajala ona sried mnogobrojne obitelji ili samica zapuštena i ostavljena — nikada neće bezufati, nikada zaboraviti, što je ženstvu, što svome dostojanstvu dužna... Usrdno će na put stati zlu i duševna snaga će nadvladati i najveće zaprieke. A na suprot će se nećudoredna žena podvrći navali, ona će se molodušno pustiti zlu sdvojeno će propasti u viru nezgoda.

S toga vam svetujem, naobrazujte duh jednim znanjem, crpite ćudorednu snagu iz domaćih knjiga — a tudje one zamamljivce ćerajte od sebe, koji vam dolaze u kuću sa životopisi ćudoredno propalih žena, i nedajte se sliepiti njihovim spoljasnjim blistalom. Birajte oprezno hranu duševnu i čuvajte same sebe. Vjeronauku se neoglušite, jerbo žena bez vjeronauka je ladjica bez vesla i kormilara na uzburkanom moru. Božanskoga našega učitelja rieči sahranite duboko u vaša srdca i proniknite duh njihov. Naći ćete, da je čista ćudorednost i smira na naše blagostanje. Za oplemenjenje naše volje, naših nagnuća nauča nas biti bistrovidnim; to jest, imamo težiti za duševnim svietlom, po kom može se bludnjam otimati. Njegovim božanskim naukom dodadoše apoštoli izrično zahtjev: Izpitajte sve a najbolje sadržite.

Tako bi se i ja sada drznula riečmi apoštola kano sliedbenika Isusovih ovako savršiti: Izpitajte ovaj govor, pa što u njem nalazite za svoju korist zadržite i upotriebite!

Србске Народне Школе некад и сад.

(Продужење.)

III.

Све што досада споменусмо служити може за доказ, да су Срби и пре последње четврти прошлога столећа приличан број народних школа имали, које су обштине издржавале и над коима су надзор водили митрополит и србска придворна депутација. На жалост међу

поглаварима народним било је и таких, који су врло мало за школу марили, шта више који су баш управо противници школини били. Тако је митрополит Јован Георгијевић Карловачку школу сасвим напустио, да јој је нестало и закладе, а и само школско здање се већ рушити почело, те се тек године 1792. настојавањем митрополита Стратимировића гимназија са новом закладом, коју је поклонио Карловачки грађанин Димитрије Анастасијевић Сабов, отворити могла.

Године 1771. добију владике православне вере у Хрватској и Славонији заповест од царице да способне младе учитеље у обли жње немачке школе пошљу, да се тамо добром начину обучавања привикну.

Године 1774. на поновљени налог царичин да се катихизис за младеж православне вере сачини, састане се синод у Ср. Карловци, на коме примљен и одобрен буде „Мали Катихизис“ ког је сачинио Јован Рајић тадашњи професор богословске школе у Новом Саду, који је у то време још светског реда човек био. Катихизис овај мало доцније издан је и у романском и немачком преводу, који су преводи на синоду год. 1776. одобрени.

Осим потврђења катихизиса рађено је на синоду године 1774. и о уређењу србских и романских школа и издана су тога ради правила под именом: „Regulae directivae für die Verbesserung der illyrischen und walachischen nicht unirten Elementar- oder Trivial-Schulen“. Ради извршења ових правила царски комисар на тадашњем народном сабору фелдмаршаллајтнанд барон Андрија от Матезен стави се у споразумлење с темишварским владиком Вићентијем Јоановићем Видаком, те по томе отворене буду добре србске народне школе на више места, а да би се у главним местима, као у Чакову, Логошу, Вршцу, Темишвару, Караншебешу, Липову, Семиклошу, Кикинди, Бечкереку у Субатици завео добар начин наставе, наређено буде, да се неколико немачком језику вештих Србаља ученога реда пошљу у Беч, да тамо у нормалној школи код св. Анне под управом Игњата Фелбигера опата Саганског, метод уче.

Поменуте године основано је у Банату 373 народне школе, 21 стара школа доведена је у бољи ред, а 19 школа је распрострањено. — 10.000 букварова раздано је србској деци на дар. — Уз владику највећу заслугу око подизања и уређивања ових школа имао је тајник његов Теодор Јанковић Миријевски, који је први од Србаља године 1776. у Бечу код Фелбигера метод слушао и упознао се са устројством и управљањем народних школа, па је те исте године издао у Бечу на србском и немачком језику Упутство за србске народне учитеље под насловом: „Ручная книга магистромъ иллирическихъ неунитскихъ школъ въ ц. кр. государствахъ потребная. I. и II. часть.“ Књига ова је прерађена за србске школе по списима Фелбигеровима, и посвећена је самој царици Марији Терезији. У њој

се налазе обе оне штице ручна и школска, са којих су деца србска све до 1857. године писмена познавати учила, и срицати покушавала.

У другој половини 1776. године врати се Јанковић у Банат као управитељ србских народних школа. По његовом извештају, ког је србској придворној депутацији 1777. године поднео, србске школе у Банату већ прве године свога обстанка сјајан су напредак показале и држава је дала у вредности од 4043 fl. 28¼ кр. артије, мастилоница, оловака и осталих писаћих потреба школама и деци у Банату распокланьати. Те исте године држао је Јанковић у Банату, и то по свој прилици у Темишвару прву нормалну наставу зарад образовања учитеља и учитељских кандидата, на коју се наставу сакупило више слушалаца, него што су власти исчекивале.

Међутим је у Карловци у присутству ц. кр. повереника грофа Бригида 21. Септембра 1776. отворен а 3. Јануара 1777. свршен епископски синод, који је окружија протопресвитератска поделио, што је и за школску управу од велике важности било.

Србска придворна депутација у извештају свом од 10. Септембра 1777. на царицу Марију Терезију управљеном, похваљујући напредак србских народних школа јавља: да су већ све школске књиге по народу распослате, само се још „Руководство к честности" под печатњом налази; да су школске зграде готове и учитељски станови свуда подигнути; на нормалном течају било је више кандидата него што се очекивати могло, и сва је прилика, да ће идуће године школе србске у Банату још много боље напредовати.

Године 1776. на препоруку митрополита Вићентија Јоановића Видака о државном трошку учило је неколико младих Србаља метод код Фелбигера у Бечу. Међу овима најотличнији бијаху Аврам Мразовић из Сомбора и Стеван Вујановски из села Брђана у хрватској банској крајини. Обадвојица су пре тога течај философије свршили, с тога, пошто су испит из методике положили, одређени су били за школске надзорнике. Но србска придворна депутација, која је у Банату слободно и брзо без сваке препоне школе уређивала, могла је у Угарској и у Славонији само са одобрењем угарске придворне канцеларије радити, а ова се отезала и отешчавала је ствар пуне две године, и тако Мразовић и Вујановски тек 1778. декрете за звање краљевских надзорника пад србским народним школама добише и на своја одређена места отићи могоше.

Угарска са сдруженим краљевинама подељена је била тада на девет школских округа, а то су били: пожунски, будимски, банбистрички, ђурски, печујски, кошички, великоварадски, унгварски и загребачки. Доцније буде печујски округ ђурском а унгварски великоварадском утеловљен.

Наше школе у Бачкој и у Барањи припадале су најпре у округ печујски, а пошто овај изчезне, у ђурски; школе банатске припадале су у круг великоварадски, а сремске и славонске у круг загребачки. Највишом одлуком од 29. Новембра 1777. србске школе подељене су у та три гореименована округа, и за сваки огруг одређени су надзорници (школски инспектори), који су подчињени били државном учебном управитељу (Regius studiorum Director). Надзорници србских школа морали су бити православне вере и србске народности и одређена им је била годишња плата од 300 fl. — Стеван Вујановски постао је првим србским школским надзорником круга загребачког, који се простирао на архидијецезу и на дијецезе пакрачку и горњокарловачку; Аврам Мразовић наименован је за надзорника у кругу печујском — доцније ђурском — који се простирао на епархије бачку и на доњи део епархије будимске, а Теодор Јанковић Миријевски остао је и на даље школским надзорником круга великоварадског, који се простирао на Банат и на Арадску епархију.

Дужност ових школских надзорника била је, сваке године школе свог округа прегледати, о стану њиховом извештај најпре државном директору на преглед доставити, па онда придворној србској депутацији поднети, која се опет у овом обзиру са кр. угарском канцеларијом у споразумлење ставити имала. Даље, сваки школски надзорник дужан је био учитеље и приправнике учитељства у своме кругу у методу настављати. Ова методичка настава почињала се 1. Маја а свршивала на крају Јулија сваке године, којом су приликом слушатељи испит полагали и усљед овога сведочбу о способности за одправљање учитељског звања од надзорника, са премаподписом кр. директора добијали су.

У овим нормалним течајевима, који су се просто „Нормом“ звали, предаван је метод по Фелбигеровом начину, како га је Теодор Јанковић за србске школе прерадио. Приправници су се звали нормалисте. Први нормалисте у Бачкој, у Барањи, Срему и Славонији започели су наставу у народним школама у почетку Новембра 1778. године.

Стеван Вујановски обишао је одма прве године свога делања школе у Срему и Славонији и својски је око тога настојавао, да их у добар ред доведе. И он је методику израдио, али је није на свет издао, него су је његови ученици најпре од њега, а после један од другога преписивали и тако учили. У Осечкој норми било је године 1780. шестдесет, а године 1781. петдесет младих нормалиста, међу којима су се отликовали Алексије Везилић писац књиге о спокојној жизни, Теодор Аврамовић и Василије Николић.

Вујановски је својим заузимањем до 110 народних школа у Срему и у Славонији подигао и издржавање им обезбедио. Њему су велике препоне у том послу на пут стављале жупаниске власти,

земаљски властели и њихови званичници и римске владике, којима је сваки просветни напредак нашег народа немио и заворан био.

Пре Мразовићевог доласка у Бачку врло је мало србских школа у тој и у барањској жупанији било, а учитељи били су слабо наплаћени а још мање уважавани. Мразовић је у свакој парохији па и у самим неким филијалним општиницама у те две жупаније школе завео и издржавање ових законитим путем обезбедио. Он је израдио, да се у том школском округу плата учитељска знатно повећала, и да су у Бачкој скоро сви сеоски учитељи половину сессије земље добили. Он је свештенике, општинске поглаваре и старешине убедио, да учитељима пристојно поштовање отдају. Он се једном речи за оспевратеља и уредитеља народних србских школа у тим пределима сматрати има.

Неуморни овај школски Надзорник довео је у добро стање сомборску србску народну школу и од године 1778.—1811. држао је у њој сваке године нормални течај за учитеље и кандидате учитељства предавајући им учитељски метод, рачун и славенску граматику, а у овом трудном делу помагао му је његов из детињства добар друг и први нормалиста, Атанасије Зарић најпре учитељ а затим свештеник и парох сомборски, који је први катихета сомборски био, и како уче ћој се младежи, тако и нормалистима науку вере и благоправности, библијске повести, тумачење недељних Евангелија, правило и појање црквено предавао.

На заповест цара Јосифа II. године 1782. састане се школска комисија у Бечу, која је имала школске ствари у краљевинама Угарској, Хрватској и Славонији у ред довести. Председник те комисије био је гроф Балаша, чланови су били по вероисповедима сазвани, и то од стране римокатолика: Опат Фелбигер, кр. саветник Скерлец, управитељ пожунских школа Шобер, загребачки бискуп Мандић, и пијариста Клигер; од стране сљедбеника православне вере био је сам Теодор Јаковић; од стране протестаната пожунски сенатор Бензур, а од стране реформата Домонкош и Хатванија.

Јанковић измећу осталога учини у седници поменуте комисије предлог, да се уз земаљску и општинску припомоћ умноже и са бољим издржавањем снабдеју србске и романске школе. На то бискуп Мандић предложи, да Срби и Романи приме латинска писмена у место ћирилских и да се школске књиге за оба та народа нештампају више ћирилицом него латиницом, а из србских школа да се потисне црквенославенски и у место овога уведе народни образовани „илирски" језик, којим католички део тога народа у Славонији говори и пише. Јанковић се са великим жаром и одушевљењем и са одабраном речитошћу борио против овога предлога, да би милом свом роду србском драгоцјена и са животом народним скопчана писмена од пропасти сачувао; он доказиваше, да у латинској абецеди нема

довољно знакова за све гласове србскога језика; да су ћирилска писмена за србски језик најбоље удешена и са свим сходна; да су она са животом народним тако срасла, да би народ изгубивши њих држао, да је на туђу веру приморан, и да би га то до крајњег огорчења довести могло. Фанатични противник Мапдић жестоко се одупирао Јанковићевом говору, али га овај својим речитошћу напоследку на ћутање примора. Пошто је Јанковић у комисији пожунској у обрану ћирилице и црквенословенског језика три знатне беседе држао, преда он комисији и писмену своју споменицу (memorandum) подкрепљену с непобитним доказима. Али све беше узалуд. Комисија ипак донесе одлуку: да се у будуће само србске црквене књиге ћирилицом и у црквенословенском језику штампају, а школске и све остале књиге за Србље источне цркве, да се штампати имају латинским писменима и на „образованијем илирском језику" — lingua illyrica cultiori et characteribus · latinis. — Ова одлука буде на скоро затим на највисшем месту одобрена, и како митрополиту, тако и школским надзорницима зарад управљања саобштена.

После тога Јанковић нехтеде више овде остати премда је за врховног школског управитеља у кругу великоварадском постављен био, него на позив руског великог кнеза престолонаследника Павла Петровића, који се тада у Бечу бавио и за учене Славјане распитивао, пресели се у Русију, где је за владе Екатерине II. школе народне оснивао и уређивао. Доиста у очи пасти мора та околност, да је један и исти човек Теодор Јанковић Миријевски. који је србске школе у Банату у добар ред довео и педагошкој књижевности код Србаља темељ положио, и руској народној школи основ и прво уређење дао, које на себи носи тип србских народних школа тога времена.

Одлука бечке комисије и услед тога издана наредба највисше земаљске власти немило је дирнула сав Србски народ. Обадва заоставша школска надзорника Мразовић и Вујановски поднесу влади писмено изјасненье, да се наредба њена у живот привести неможе, а Вујановски отиде тога ради лично у Беч и цару Јосифу устмено разложи, да се ћирилица у србским школама задржати мора, и да би највећа безсмислица била дирати у живац народа србског одузевши му насилно и књижевн језик и писмена, с којима је срастао његов народни религиозни живот.

Митрополит Мојсеј Путник испрва није смео никаква корака учинити против владине наредбе, али се на скоро ослободи и најодабранији у народу мужеви међу њима Вујановски и Мразовић приволе га, те се и он за обрану наших писмена и књижевности код двора царског заузме, и ствар до тога доведе, да земаљска највисша влада изда наредбу, по којој се у школама и у књижевности Србаља источне вере и на даље ћирилска писмена задржати могу.

(Наставиће се).

O vychování dívek v Čechách.

(Podává Jan Lad. Švadlenka, učitel na školách Smíchovských.)

Jsa vyzván, abych nakreslil obrázek o vychování dívek, vyhovuji milerád tomuto vyzvání a podávám „Slovanskému Pedagogu" své myšlénky dle svého mínění o velmi důležitém oddílu pedagogiky „o vychování dívek", přihlížeje při tom zvláště k vychování dívek českých. Článek svůj čerpal jsem výhradně ze svých vlastních zkušeností, neboť jsa již po patnáct roků zaměstnán co učitel v rozličných školách dívčích měl jsem zajisté dosti příležitosti sbírati k tomu potřebný material, a ač jsem již jednou v časopise „Škola a Život" své myšlénky o látce této uveřejnil, odhodlal jsem se opět předmět ten s jiného stanoviska objasniti.

Vychování dívek jest zajisté mnohem důležitější, nežli se mnohým býti zdá. Až do naší doby staráno bylo více, a to nepoměrně více, o školy chlapecké, nežli o školy dívčí a proč? — protože se obecně za to mělo, že dívka nemusí znáti takových věcí, jako chlapec, což částečně pravda, ale má znáti za to jiné jí přiměřené; říci však, že dostačí, když dívka dovede jen trochu čísti, psáti a počítati, jest veliká lež a lehkomyslnosť. Jest bohužel! posud ještě mnoho rodin, které na řádné vzdělání svých dětí a zvláště dívek velmi malou váhu kladou, což jest nespravedlivé a budoucímu pokolení zvlášť škodlivé; a přece titéž rodiče, kteří škole povrchní jen důležitost vzhledem k své dceři přikládali, velmi rádi dceru svou, když doroste, všelijak vynášejíce mezi vzdělané počítají. Jaká to neshoda!

Jiní uznávají sice nutnost dokonalejšího vzdělání nejen u chlapců, ale i u dívek, však k čemu by dcery své po čas jich školních let měli více přidržovati, o tom mají různé náhledy. Buďto se domnívají, že položí pevný základ k budoucímu blahu svých dcer tím, když je dají třeba několika cizím řečem najednou již v tom věku učiti, kdy ještě všecky duševní síly slaby jsou a žačky posud ani dostatečného základu v jazyku mateřském nemají. Což divu, že se pro samé gramatiky zanedbává ušlechťování srdce, vyvinování rozumu a upevňování vůle, paměť však se nepřirozeně přepíná.

Jiní hledají základ ku štěstí svých dcer v rozličném umění, jako: v hraní na piano, ve zpěvu, tanci atd., což ovšem také krásné věci jsou a dívkám pěkné ozdoby poskytnouti mohou; pakli se jim však před

ostatními školskými nutnějšími věcmi přednost dává, tuť ovšem dovedou snad dívky takto vedené brzy někoho pobaviti, ale toliko hrou, zpěvem a tancem, nikoli však ušlechtilostí srdce, dokonalostí rozumu, rázností vůle, kteréžto mohútnosti duše zatím povšimnutí nedocházejíce, zakrněly. Takto bývaly zhusta věci vedlejší u vychování dívek pokládány za hlavní a jiné důležité věci jako: znáti Boha, přírodu, vlasť, život, práci, povolání pokládány byly za věci vedlejší. V takových převrácených poměrech dostačovalo mnohým našim otcům a matkám, pakli dcera jich jen napolo povinnostem školním vyhověla, ale přísně na to hleděli, aby uměla hráti, zpívati, tančiti, poklony sekati, „kystihant!“ říkati, německy neb francouzsky žvatlati, snad i o všelikých románech vypravovati. Zdali také dovede kaši uvařiti, košili spraviti, ji vyprati, vůbec domácnost obstarati, na to mnozí rodiče právě nehleděli, to bylo pro jich dcerušku věcí vedlejší, aneb dokonce pro ni se nehodilo. Zkrátka vychování dívek bylo zhusta u nás stavěno na chatrných základech a proto osvědčilo se brzy pro život nedostatečným. Ono se podobalo asi tomu, jako když na stromku žádáme hned krásného vonného květu, sladkého ovoce, štíhlosti kmene, pěkného dřeva a zapomněli jsme ho roubovati, očkovati, ořezávati a jinak ošetřovati. Aby však vychování přineslo dívkám štěstí, rodině, národu a lidstvu užitek, musí míti na zřeteli ono stanovisko, které žena ve společnosti lidské má zaujímati.

Stanovisko to vykázala jí sama příroda, která co mocná hospodyně rozdávajíc práci své čeledi, svěřila ženě péči o pokolení lidské, učiníc ji takto nejen matkou ale také hlavní vychovatelkou lidu a tento úkol rozumě vykonávati, jest hlavním povoláním ženy; — všechny ostatní jsou vedlejší. Má-li tedy vychování dívek dobrého výsledku míti, musí míti účel ženy na zřeteli a k němu ve všech oborech lidského vědění co k hlavnímu středu směřovati. Musí se tedy o to pečovati, aby dívky přirozeně staly se milými společnicemi, rozumnými matkami a vzdělanými národními vychovatelkami. Prostředky k tomu jsou: pravá zbožnost, mravnost, důkladné vědomosti, bodrost a spanilost mysli, upřímnost srdce, láska pro dobro, krásu a pravdu, zvláště však láska k vlasti a k národu.

Aby pak tyto drahé perle ženské okrasy v bludném víru života se neotřely, aby před lupiči byly uchráněny, proto určila pečlivá Příroda ženám pro ně místo bezpečné, totiž: domácí kruh rodinný — tam ať skvosty těmito dívky a ženy naše nejprvé se zdobí, tam u krbu domácího jsou kněžicemi občanských cností a opatrovnicemi všech těchto posvátných pokladů.

A bude-li míti každá rodina, ať bohatá neb chudá, takovou rozumnou matku, tak vzdělanou vychovatelku, pak splynou časem všechny tyto rodiny v jediný celek, v jedinou velkou rodinu: totiž v mohútný, vzdělaný národ, v kterėžto rodině jest otcem Bůh a matkou Vlasť.

Aby však tak se stalo, k tomu musí nejen ženy, nýbrž i my mužové zvláště přispívati. Na nás jest, bychom starali se o řádné vycho-

vání mládeže vůbec, bychom pro dívky zřizovali přiměřené školy jako pro chlapce, berouce při tom rozumný ohled na úkol ženám vykázaný.

Abychom však v péči té stáli na půdě pevné, rozvažme:

1. Jaké bylo vychování dívek v Čechách dříve.
2. Jaké jest nyní, a
3. Jaké by mohlo a mělo býti.

I.

Historické zprávy o dívčích školách jsou velmi chuďoučké, ještě chudší, nežli zprávy o školách vůbec a to snad proto, že činnost školská není bouřlivá, nýbrž tichá, skromná a historie všímá si ráda činů křiklavých. Víme jen asi následující:

Již v době pohanské starali se naši předkové o to, aby dívky co do vzdělání vyrovnaly se mužům, a ač nebylo toho času žádných zvláštních škol dívčích, ba ani žádných škol vůbec v našem spůsobu, tedy vynikaly přec některé ženy učeností nad jiné, jakož známo nám jest o dcerách Krokových, které jistě také školu v Budči navštěvovaly, z nichž Libuše vynikala moudrostí nevšední, Kasi pak známostí rostlin, zvláště bylin léčivých; o Tetě se vypravuje, že vyučovala lid slovanský na Tetíně, jak se mají bohové ctíti žertvami, zpěvem i plesem.

Celkem nelišilo se tehdáž u starých Slovanů vychování dívek mnoho od vychování hochů. Píšeť o tom Veleslavín takto: „Tehdáž ještě za obyčej bylo pannám na koních jezditi, harcovati, proháněti se, s dřevcem zacházeti, toul nositi a z lučiště střileti, myslivost provoditi a téměř ničeho z cvičení a povinností mužských neopouštěti.“ —

O nejstarší řádné škole dívčí činí zmínku slavný dějepisec náš Václav Vladivoj Tomek ve svém dějepisu Prahy. Tato škola byla již v 10. století v klášteře Svatojirském na Hradě pražském, založeném Miladou, dcerou vévody Boleslava I. r. 972., kdež jeptišky svatojirské bývaly učitelkami panen šlechtických, jimž i literní umění i cvičnost v lepých pracech ženských sloužila ku chvále, tak že byly hotovitelkami mistrných prací k ozdobě kostelů.

Jiná škola dívčí byla v Doksanech, do níž dal král Vladislav II. (panoval od r. 1140—1173) dceru svou Anešku jeptiškám řádu Praemonstratského na učení. Že pak v literním umění ani dívky z nižších rodin pozadu nebyly, dokazuje nám ona dívka v Rukopise kralodvorském as ze XIV. věku, která nemajíc po ruce ani péra ani blánky, naříká, že nemůže psáti, takto:

„Kdybych perce iměla,
písala bych lístek —“

a pak na jiném místě:

„Nenie perce, nenie blánky,
bych pisala lístek“ —

Otec Karel IV. staraje se po celou dobu svého panování o blaho hmotné i duševní svých poddaných, nezapomněl ve své pečlivosti jistě ani na školy dívčí, neboť jeho dcera Anna, královna anglická, manželka Richarda II., skví se nevšední vzdělaností rozumu i srdce, takže se stala miláčkem národa anglického, který ji nejinak než vždy „dobrou královnou“ nazýval; bylať ona též v řeči anglické úplně zběhlá a s lidem po anglicku v kostele nahlas se modlívala.

Avšak bouře husitské rozplašily brzy tuto blahodárnou Karlem IV. vzbuzenou činnost školskou, a ženy i dívky české bojovaly se svými muži a milenci pro národ a víru svou, a tato víra, pro niž tolik krve české vyteklo, došla nejčistšího rozkvětu v jednotě Českých bratří. Zde mezi Českými bratry nalezlo opět školství své upřímné přátele, své ryze národní pěstovatele, kteří s bezpříkladnou láskou a vytrvalostí v dobách nepokojných potají, nejen doma, ale i ve vyhnanství stále rozsévali símě české vzdělanosti; a tato ryze česká osvěta dostoupila jako nejkrásnějšího lesku v nesmrtelném Janu Amosu Komenském, kterýžto nedostižitelný pedagog nedělá ovšem žádného rozdílu ve vyučování chlapců a dívek, ale přece ve svém „Informatorium školy mateřské“ ženám a dívkám úkol zvláštní vykazuje, aby totiž činnost svou především v kruhu rodinném blahodárně rozvinovaly. Tímto zároveň vytkl Komenský v hlavním rysu praktický směr školám dívčím.

Zvláštní školu dívčí měla paní Anna Zárubová z Českého Brodu, která zemřela r. 1616, a o níž pohřební báseň pochvalně se zmiňuje, že kromě ženských prací vyučovala liternímu umění.

Bohužel však, že toto krásné světlo vzdělanosti národní zastřela brzy čírá tma, kterou spůsobila nešťastná bitva bělohorská 1620. Černý příkrov cizí kultury rozestřen byl po rakvi české slávy. Násilně zaváděna jest němčina do škol a jazyk český, který panoval za Karla IV., Václava IV. a Jiřího Poděbrada na trůně, musil nyní ustoupiti i ze škol, úřadů a ze všech vyšších kruhů společenských, tak že jedině v chatrčích tiché vesničky nalezl skromný útulek. Hlavní nepřátelé jeho byli však především jesuité, kteří skoro veškeré školy ve svou moc dostavše jen po německu vyučovali, jazyk český při tom vždy více utlačujíce a zatemňujíce. Na tisíce vzácnych kněh a spisů českých vyslídili tito dobrodinci naši a co bludné spálili. Ve školách pak odchovávali mládež českou úplně jen ku svým záměrům, napájíce ji často jalovým pobožnůstkářstvím. Co máme říci o takových pedagogech, kteří za vzácné knihy české, jež pálili, rozdávali mezi mládež a lid obecný tak zvaný „Pekelný

žaltář", jakousi to brožurku, v níž křiklavými barvami líčeny jsou všecky hrůzy pekla? Tito traviči jazyka a srdce českého, jimž se podařilo řeč naši vyhnati z měst, nedovedli ji vypuditi ze selských příbytků. Tam, chtě nechtě, musily zůstati školy české, avšak jaké to školy! Aby lid mnoho nezmoudřel, ustanoveni jsou tam za učitele nedoukové, ba zhusta vysloužilí vojáci, sotva bídně čísti, psáti a počítati umějící, kteří však za to mnohem lépe uměli zacházeti „lískovkou."

Že se v těchto smutných poměrech školám dívčím nevedlo jinak, samo sebou se rozumí.

A tento smutný stav školství českého trval úplných 200 let, tu a tam až na naši dobu, více méně skoro až do roku 1860.

Než však vraťme se opět k oněm školám v době té, které jedině ještě české byly, totiž ku školám vesnickým.

V takových školách nebyla a na mnohých místech posud ještě není mládež rozdělena dle pohlaví; proto také nelze mluviti o školách dívčích zvláště. Jest to jediná, někde posud mizerná světnice, do které tehdáž žák i žačka povinna byla choditi od svého 6. až do 12. roku. Ve škole takové nemůže býti o nějaké řádné návštěvě žáků ani řeči. Mládež chodí obyčejně do školy takové teprv od listopadu trochu pořádněji, když totiž s pole již vše sklizeno jest, a rodiče více ani ku pastvě jí nepotřebují. Tato pravidelnější návštěva trvá až do velikonoc tedy as pět měsíců. Většina žáků, protože jest z jiných vesnic, přijde teprv o 11. hodině do školy a učí se denně sotva 3 hodiny. Odpočteme-li svátky a čtvrtky a jiné překážky zůstalo na jeden měsíc toliko asi 16 dní školy, po 3 hodinách činí 48 hodin a za 5 měsíců = 240 hodin, za celých pak 6 let = 1440 hodin! Ovšem mohl za ten čas každý žák a žačka aspoň něco pro život pochytiti, kdyby učitel měl stejně pokročilé na starosti; ale do takové školy vkročí každou chvilku nový žáček a žačka a zase jiní vystupují, tak že jeden jest tu první, jiný druhý, jiný třetí, čtvrtý, pátý, šestý rok pospolu. Co tu jest rozličných posluchačů, co by tu bylo rozličných tříd a tedy také více učitelů potřebí, a přece vše to musil a posud více méně musí zastati jediný učitel. Kterak může on všemu vyhověti? Proto také většina žáků a žaček, i ty nejpilnější více z tehdejších škol nepřinesli, nežli že bídně něco „přeslabikovali", neb spočítali a ještě bídněji své jméno „švábachem" načmárali, ostatnímu nic nebo velmi málo rozumějíce.

Ještě méně naučili se žáci nedbalí a takových bylo při tehdejších zlých poměrech školských a tehdejším nelahodném spůsobu vyučování většina: Buďto byli rodiče tak chudí, že nemohli dětem pro zimu (v kterémžto čase děti vlastně jen do školy chodily) obuv zjednati, aneb pro hrůzy, které „liskovka" v rukou pana kaprála-učitele každodenně prováděla, mnohý žák jak jen mohl, škole se vyhýbal.

Mnoho-li asi takový žák za 6 let pochytil? — snadná odpověď?

Jest to, chvála Bohu! ovšem již nyní u nás řídký případ, aby někdo ani psáti neuměl, avšak posud možný, u lidí starších i hojný.

Že se ve školách těch na dívky k vůli jich ženským pracem a jiným úkolům života, žádný aneb pramalý zřetel bral, samo sebou se rozumí.

(Dokončení.)

Kak so we lužiskoserbskich šulach wuči?

Łužiscy Serbja móža jenož nižše abo połdźeńske šule (wučernje) s v o j e mjenować, kajkež so na wsach namakaja; přetož w městach su wšitke cyle němske abo maja jeničku nižšu klassu serbsku. A tež wjesne šule dyrbja po zakonju a po wukaznjach němske być, jenož nabožina a k temu třebne rozwučenje w čitanju je w serbskej ryči. We woprawdźitosći pak su naše šule serbskoněmske, dokelž serbske dźěći w nich wosebje němsku ryč wuknyć dyrbja. Naši wučerjo maja najwjetšu prócu na němsku ryč nałožić, přetož a woni ju tež nałožuja, přetož jenož lokalny šulski inspektor je Serb, kóždy wyšši pak Němc, kotryž by rad germanisaciu přewjedł.

Hakle z wotcućenjom serbskeje narodnosće před 20 lětami přiúdźechu někotři wučerjo k temu přeswědčenju, zo ma so wjacy serbski wućić a trjebachu tehodla tež někotre wučeńske serbske knižki w šuli, kotrež běchu wot wyšnosće dowolene, nic pak poručene. W pruskej Łužicy spózna před 10 lětami samo tež němski šulski radźićeł, njeboh Dr. Stolzenburg w Lignitzu (Lehnici), zo dyrbi so w serbskih šulach najprjedy wšitko serbski wučić, a hakle když su dźěći trochu němski nawukłe, tež němski; tohodla wuskutkowa wón, zo buchu na poručnosć knježerstwa někotre serbske a němskoserbske šulske knižki za prusku Łužicu wudate.

Hačrunje su hišće tu a tam starši wučerjo, kotřiž po prjedawšim wašnju najbóle němski wuča a serbsku ryč njelubuja, je tuta tola hižo wjetšu nahladnosć w šulach dostała.

Kak so n ě t k o w našich šulach wuči, rozestajam w slědowacym a přispominam při kóždym předmjeće, kajke knižki so při tym nałožuja, kaž sym to w prěnim zwjazku na stronje 52. slubił. Ryču pak jenož wo hornjołužiskich šulach a šulskich knihach, dokelž w Delnjej Łužicy w šuli na serbsku ryč hišće mało dźiwaja a šulskih knihow je mało, khiba biblija, spěwarske knihi, někotre swětne spěwy a jenička přenja čitanka (fibl).

1. Nabožina. W lutherskich šulach ma wučer a w katholskich duchowny nabožnisku wučbu, kotraž so w nižšich klassach najbóle na biblijske stawizny złožuje. W lutherskih šulach trjeba so při tym přełoženy Lutherowy mały katechismus we wšelakich wudawkach, w katholskich pak předźěłany dioecesanski katechismus wot M. Haški z l. 1846. W pruskih luth. katechismach su přidate tamne, ze spěwarskich wuwzate 80 khěrlušow, kotrež maja dźěći z hłowy nawuknyć. Biblijske stawizny su za luth. šule dwoje, w sakskich přełožene Kurtzowe (wot Bartka a Pjekarja w lěće 1853) a w pruskich wupperthalske, po regulativach zestajane, přełožene wot Krušwicy w l. 1864. Katholske šule dostachu hakle w l. 1870 serbske biblijske stawizny, wobdźěłane wot M. Hórnika po Einsiedelnskich. We mnohich luth. šulach je cyła biblija ze šulskej knihu, a w někotrych tež sćeńske (perikopy).

2. Čitanje. Mjez tym zo so w prjedawšich časach přecy z němskim čitanjom započinaše, je so tola nětko nimale wšudźom rozom přećišćał, tak zo so najprjedy serbske wuči. W Pruskej su šule najlěpje zastarane w nastupanju čitanskich knižkow. Tam je prěnja serbska čitanka pod mjenom: Abc za elementarne šule z wobrazami wot Kř. Kulmana z l. 1863. Potom trjeba so druha serbsko-němska čitanka wot J. H. Jordana z lěta 1862 a 1864; wona wopřija: pěsnje, powjedančka, něšto z přirody a stawiznow atd. Wyššej klassy słuži wubjernje tež wot Jordana z l. 1870 wudata, z połojcy serbska „Wjetša čitanka za młodych a starych“ z tutymi wotdźělemi: powjedančka a khěrluški, ze swjateho kraja, podawki z cyrkwinskih stawiznow, z historije serbskeho luda, z přirody, wo člowjeku, z ryččnicy, zemjopis a pruske stawizny. Škoda, zo w Sakskej (wězo ze sakskimi stawiznami město pruskich) tule čitanku wučerjo njejsu hišće přećišćeli! W Sakskej maja w lutherskich šulach najprjedy Wanakowu „prěnju čitanku za serbske a němske šule“ (z l. 1865) a potom všelakore němske čitanki, w katholskich pak Hórnikovu „prěnju čitanku“ z l. 1866 a potom tež wšelake němske, najbóle znatu Haestersowu.

3. Pisanje. Tuto wuči so dostal zwjetša jenoš němske. Tola su někotři wučerjo počeli připódla tež serbske pismo. Předpisma mamy serbske wot Wjelana 9 tabellow (z l. 1863) a wot Hórnika serbskoněmske při čitancy. Pisowne wudźěłki abo nastawki podawaja so z mało wuwzaćemi jenož němske, při čimž w pruskih šulach Winkelmannowe předkładne wobrazy słuža.

4. Ličenje. W prěnich šulskich lětach wuči so serbski a potom němski. Wězo dyrbi so serbskim dźěćom připódla serbske wukładowanje dawać. Ze stajneho němskeho ličenja je přešło, zo běchu Serbja w Hornjoj Łužicy słowo „tysac“ a w Delnjej samo tež „sto“ zabyli!

5. Spěwanje. Poručene je, zo dyrbja dźěći někotre najhusćišo trjebane cyrkwinske khěrluše nawuknyć a pódla něšto swětnych. Častohišće sa stawa, zo wučer jenož němske spěwy wuči, hačrunje je to cyle

njenaturske. Serbske spěwniki, kiž so tudy wužiwaja, su: „Zahrodka kwětkojta“ wot Kulmana (bjez notow) a „Šulske spěwy“ w dwěmaj zešiwkomaj wot Pjekarja.

6. Wěcne rozwučenje (realie). Z tuteho wuči so najwažniše přez wukładowanje čitanych kruchow ze serbskoněmskich a němskich čitankow.

Serbske dźěći, kotrež do takle připrawjenych šulow wot dokonjaneho 6. do 14. lěta khodźa, móža drje trochu němski, tola słabše su přes tajke němcowanje w swojej zdźěłanosći zadźeržowane. Pozdźišo pozabudźe někotryžkuli zasy němsku ryč, dokelž doma a we wobkhadźenju tola serbsku nałožuje. Tuta serbska ryč drje so v němskich abo serbskoněmskich šulach trochu pokazy, tola podawaja přez pohladowanje na druha słowjanske ryče naše wuporjedźene nowiše šulske a ludowe knižki zasy lěpšu a čisćišu serbšćinu, tak zo ju naš serbski lud, podpjerany wot dźělawych duchownych a sprócniwych wučerjow tola dale wobkhowa jako drohe kubło swojich wótcow, jako srědk zdźěłanosće a jako wubudźadło pobožnosće.

W Budyšině. M. Hórnik.

Podobnosť a odchylky jazyků slovanských.

(Pokračování.)

Nauka o částkách řeči, o proměnách jejich tvaru v rozličném spojení větovém, o tvoření slov, kteréž se děje stupňováním kmenové samohlásky aneb pomocí přípon čili slovcí nyní o samotě nic neznamenajících, a o skládání dvou neb více slov v jedno, zove se v mluvnici tvarosloví m.

Tvarosloví zahrnuje v sobě hlavně skloňování jmen, časování sloves, odvozování a skládání. Pro náš úkol nejdůležitější z toho jest skloňování a časování, o čemž také nejdříve a nejšíře pojednáme, řídíce se při tom pořádkem, jaký odedávna v gramatikách se zachovává.

I. Jmeno podstatné.

Slov. a chorv.-srb.: samostavno ime, samostavnik; pol.: rzeczownik: luž.: wěcownik (wěcnik); rusky: имя существительное.

a) Rod.

Slov. a chorv.-srb.: spol, polsky: rodzaj.

Ve všech slovanských jazycích rozeznáváme trojí rod podstatných jmen: mužský, ženský a střední. Kterého rodu podstatné jmeno jest,

poznati můžeme dle zakončení, u jmen životných bytostí i z významu slov, jelikož shoduje se s pohlavím.

Podstatná jmena mužského rodu zakončena jsou ve všech jazycích slovanských souhláskou, nejčastěji tvrdou a střední, řidčeji měkkou.

Ale poněvadž ve všech jazycích slovanských i jmena ženského rodu na souhlásku jsou zakončena, činí tu rozeznávání rodu jmen dle zakončení obtíže, jež jen cvičením překonati lze.

Tato souhláska na konci jmen ženského rodu jest obyčejně měkká, totiž v jazyku ruském ь,

v polském b', dź, l, m', ń, p', ś, ć, w', ź,

v českém c, č, ď, j, ň, ř, š, ť, ž.

Avšak v polštině i češtině končí se jmena ženská i na souhlásku poloměkkou čili střední, totiž na dz, ż, sz, c, cz, rz, česká na b, l, m, p, s, z a v jazycích jihoslovanských i na souhlásky tvrdé.

Na př.: ves, tvrz, otep, ozim, větev, sůl, — twarz, młodzież, — čast, kost, pamet, ljubav, kopel (kupelj), směrt, sol atd.

V tom leží právě obtíž v rozeznávání rodu jmen na souhlásku zakončených dle zakončení samého.

Kromě jmen mužského rodu zakončených na souhlásku, jsou ve všech jazycích jmena mužská zakončená na a, v češtině také na e a í, v jihoslovanských jazycích i na o a e, na př.:

sluha, vévoda — sluga, mówca — starešina, vójvoda — správce, krejčí — Marko, Anto, Frane, Ive atd.

Ženská podstatná jmena zakončena jsou v jazycích slovanských nejvíce na a; na př.: ryba (riba), hora (gora), kniha (knjiga) a j.

V jazyku českém zakončena jsou některá jmena ženská také na e (ě), v ruštině na я, v polštině a chorvatsko-srbštině na místo ní nastupuje a s předcházející měkkou souhláskou; na př.: země, bohyně, bouře, земля́, богиня, бýря, zemlja, żmija, praca, władza.

Jelikož také velká část podstatných jmen středního rodu zakončena jest v českém na e (ě), a v ruském na я, na př.: břímě = бремя, jehně = ягня, tele = теля atd., je i tu rozeznávání rodu jmen dle zakončení nesnadné.

Podstatná jmena středního rodu zakončena jsou na o, e (ě), ę, ruská mimo to, jak již praveno i na я a česká na í; na př.:

česká: slovo, víno, bláto, žito,
pole, moře, slunce,
psaní, znamení, kázaní;
slovenská: slovo, vino, blato, žito,
polje, more, solnce;
chorv.-srbská: slovo, vîno, blȁto, žîto,
pȍlje, móre, sûnce;

polská: slowo, wino, błoto,
pole, morze, słońce,
zwierzę, brzemię;
ruská: слово, вино́, бла́то (боло́то),
по́ле, мо́ре, солнце.

Podstatná jmena téhož významu často shodují se v rodu, jak z hořejších příkladů viděti jest; velmi často však se v rodě neshodují, na př.:

české: ovoce, jihosl.: voće (stř), polské: owóc (m.), rus.: овощь, české a polské: pták (m.), jihosl.: ptica, ruské: птица (ž.) a j.

b) Číslo podstatných jmen.

Slov. število (číslo), chorv.-srb.: broj, pol.: liczba, rus.: число́.

Číslo podstatných jmen jest trojí: jednotné, dvojné a množné; sloven.: edina, dvojina, množina; chorv.: jednobroj, dvojbroj, višebroj.

Dvojné číslo vyšlo již v ruštině, polštině, srbsko-chorvatštině a češtině až na některé zbytky téměř zúplna z užívání obecného; v slovenčině a lužické srbštině zachováno však jest v celé své síle až podnes. Na př.:

jednotné:	kralj,	dvojné:	kralja,	množné:	kralji,
	riba,		ribi,		ribe,
	leto,		leti,		leta,
	polje,		polji,		polja atd.

V češtině zachovalo se dvojné číslo jen u některých podstatných jmen, jako:

jednotné:	ruka,	dvojné:	ruce,	množné:	ruky,
	oko,		oči,		oka,
	ucho,		uši,		ucha,
	rodič,		rodiče,		rodiči.

V chorvatštině užívá se taktéž kralja (dva), dana, dneva a j.

V každém jazyku slovanském nalezáme podstatná jmena, jichž se buď jen v jednotném nebo jen v množném čísle užívá.

Na čísle jednotném přestávají větším dílem podstatná jmena hromadná a hmotná, při nichž množného čísla užívá se jen k označení druhů, jako: rozličná sukna, piva, žita, pak jmena vlastní, přemnohá abstraktná atd.

Jen v čísle množném užívá se podstatných jmen: křtiny, máry, vážky, Čechy, Uhry, hody, odpustky — dvéře, vidle, jesle, housle, hrábě, kleště, pomyje, letnice, vánoce — smeti, játra, kamna, ňádra, ústa, vrata a j.

Rusky: грабли, помои, ночви (necky), щи (polívka ze zelí), счёты (počítadlo); chorv.: nožice (nůžky(, pluća (plíce), lěstve (žebřík), lěse (řebřiny), gusle, mekinje (plevy), novine, ospice (neštovice), poklade

(masopust), roglje (vidle, podávky), saone (sáně), škare (nůžky), toplice (teplé lázně), vile (vidle), viljuške (vidlička), jasla, jetra, klěšta, nědra, nosila, usta, věšala (šibenice), vrata; pol.: otręby, czary, jagły, zaprosiny, drożdże (kvasnice) atd.

c) Pády.

Slovanští jazykové mají pro své sklonitelné částky řeči sedmero pádův; i jmenují je obyčejně jmeny latinskými:

nominativ, vokativ, akkusativ, genitiv, dativ, lokal a instrumental.

Avšak Slovinci, Chorvaté, Srbové i Rusové užívají již zhusta pro pojmenování pádů významů vlastních a sice:

slovenské:	chorvatské:	ruské:
imenovnik,	imeniteljni,	именительный,
zvavnik,	zvateljni,	—
toživnik,	tužiteljni,	винительный,
rodivnik,	roditeljni,	родительный,
dajavnik,	davateljni,	дательный,
méstnik,	městni,	предлóжный,
druživnik;	orudni;	творительный.

Vokativ jest v ruštině roveň nominativu.

V slovanských jazycích liší se ve sklonění jmena životných od neživotných, zvláště v rodě mužském. Rozdíl ten největší jest v jazyku českém, nejmenší v jazyku polském, jak ze sklonění jmen, jež níže pro snažší přehled podáváme, patrno jest.

Mimo to liší se skloněním svým jmena zakončená na tvrdou souhlásku od jmen měkkou souhláskou zakončených.

Sklonění podstatných jmen mužského rodu.

a) Tvrdě zakončená, t. j. na tvrdou neb střední souhlásku, totiž v ruském na ъ, v ostatních na b, d, f, g, h, ch, k, ł, m, n, p, r, s, t, v, w, z.

I. Životná.

Jednotné číslo.

česká:	slovenská:	chorvatská:	polská:	ruská:
N. jelen	jelen	jèlen	orzeł	слонъ
V. jelene!	jelene	jèlene	orle	—
A. jelena	jelena	jèlena	orła	слонá
G. jelena	jelena	jèlena	orła	слонá
D. jelenu (ovi)	jelenu	jèlenu	orłovi (u)	слонý
L. jelenu (ovi)	jelenu	jèlenu	orle	слóнѣ
I. jelenem	jelenom	jèlenom	orlem	слонóмъ.

Množné číslo.

N. jeleni	jeleni	jèleni	orły (owie)	слоны
V. jeleni!	jeleni	jèleni	orły (owie)	—
A. jeleny	jelene	jèlene	orły	слонóвъ
G. jelenů (ův)	jelenov	jèlenah	orłow	слоновъ
D. jelenům	jelenom	jèlenom	orłom	слонáмъ
L. jelenech	jelenih	jèlenih	orłach	слонахъ
I. jeleny	jeleni	jèleni	orłami	слонами.

Dvojné číslo v slovenčině:

N., V. a A. jelena
G. jelenov
D. a I. jelenoma

Lokal je při všech podstatných jmenech jako v množině (jelenih).

Ze sklonění tohoto patrno, že se od českého odchyluje jen lokal jed. č. v polštině a ruštině, přijímaje e a ѣ místo u, a instrumental v slovenčině, chorvatštině a ruštině, ješto mají místo em příponu om.

Větší odchylky jsou v čísle množném.

Polština a ruština má v nominativě y, ы, kdežto všecky ostatní mají i.

V akkusativě odchyluje se slovenština a chorvatština majíce místo y příponu e, kdežto v ruštině roveň jest genitivu.

V genitivě nastupuje místo ů, ův přípona ov, jen v chorvatštině ah.

V dativě místo ům mají ostatní om, ruština áмъ.

Lokal u všech končí na h, jemuž předchází v češtině buď e nebo í, v slovenštině a chorvatštině i a v polštině a ruštině a.

V instrumentale liší se jen polština a ruština příponou ami.

2. Neživotná.

Jednotné číslo:

	česká:	polská:	ruská:
N.	dub	dąb	дубъ
V.	dube	dębe	—
A.	dub	dąb	дубъ
G.	dubu	dębu	дуба
D.	dubu	dębovi	дубу
L.	dubě	dębe	дубѣ
I.	dubem	dębem	дубомъ.

Množné číslo:

N. duby	dęby	дубы
V. duby	dęby	—
A. duby	dęby	дубы
G. dubů	dębow	дубовъ
D. dubům	dębom	дубамъ
L. dubech	dębach	дубахъ
I. duby	dębami	дубами.

Rozdíly v sklonění tom jsou, že v genitivu má ruština a místo u, v dativě polština ovi místo u, a v instr. ruština om místo em.

V množném čísle má polština i ruština v genitivu ov místo ů, v lokalu ach místo ech, v instr. ami místo y. V dativě v češtině: ům, v polštině: om, a v ruštině: амъ.

Chorvatsko-srbská podstatná jmena tvrdě zakončená skloňují se jako životná, jenom že akkusativ roveň jest nominativu, kdežto u životných rovná se genitivu.

V slovinské řeči rozeznávají se některými pády od vzoru „jelen" podstatná jmena, která v genitivu dostávají ostré ú, na př.:

	edina:	dvojina:		množina:	
N.	grad	gradova	ali gradá	gradovi	ali gradje (í)
V.	grad (e)	gradova	„ gradá	gradovi	„ gradjé (í)
A.	grad (a)	gradova	„ gradá	gradove	„ gradé
G.	gradú	gradóv	„ gradî	gradóv	„ gradî
D.	gradu	gradovoma	„ gradéma	gradovom	„ gradém
L.	gradu	gradovih	„ gradéh	gradovih	„ gradéh
I.	gradom	gradovoma	„ gradéma	gradovi	„ gradmi.

b) Měkce zakončená:

I. Životná.

Jednotné číslo:

	česká:	slovinská:	chorv.-srb.:	polská:	ruská:
N.	král	kralj	králj	król	царъ
V.	králi	kralji	kralju	królu	—
A.	krále	kralja	krâlja	króla	царя́
G.	krále	kralja	krâlja	króla	царя́
D.	králi	kralju	krâlju	królowi	царю́
L.	králi	kralji (u)	krâlju	królu	царѣ́
I.	králem	kraljem	krâljem	królem	царёмъ

Množné číslo:

N. králové (i)	kralji	krâlji	królowie	цари
V. králové (i)	kralji	králji	królowie	—
A. krále	kralje	krâlje	królow	царéй
G. králů (ův)	kraljev	krâljáh	królow	царéй
D. králům	kraljem	krâljém	królom	царямъ
L. králích	kraljih	krâljih	królach	царяхъ
I. králi	kralji	krâlji	królami	царями.

Dvojina:

N., V., A. kralja
G. kraljev
D., I. kraljema
L. kraljih

Podobnosť tohoto sklonění jest mnohem větší, nežli předešlého. Na místo českého e nastupuje všude a, я a na místo i je u. Polština má v dativě owi a ruština ю, v lokalu pak ѣ.

V množném čísle liší se všecky jazyky od sebe, v genitivě přijímajíce přípony ů (ův), ev, ah, ow, ей; v dativě ům, em, óm, амъ; v akkusativě toliko polština a ruština příponami ow a ей. V lokalu a instr. toliko polština a ruština příponami ách a ami.

2. Neživotná.

Jednotné číslo.

česká:	polská:	ruská:
N. nůž	nóż	чай
V. noži	nożu	чай
A. nůž	nóż	чай
G. nože	nóża	чáя
D. noži	nożowi	чáю
L. noži	nożu	чáѣ
I. nožem	nożem	чаемъ

Množné číslo:

N. nože	noże	чаи́
V. nože	noże	чаи́
A. nože	noże	чаи́
G. nožů	nożów	чаéвъ
D. nožům	nożóm	чаямъ
L. nožích	nożach	чаяхъ
I. noži	nożami	чаями.

Rozdíly v skloněním tomto v jednotném čísle jsou opět velmi nepatrny. Kde má čeština i, tam nastupuje v polštině u (owi), v ruštině ю, ѣ; na místě e má polština a, ruština я, jako při životných. V množném čísle liší se ruština tím, že v přímých pádech a v akkusativu má přízvučné и́, kdežto v češtině a polštině je e. Ostatní rozdíly jsou jako při životných.

V jazycích jihoslovanských neliší se i měkce zakončená neživotná jmena od životných jinak, nežli že akkusativ roveň jest nominativu.

Ve všech jazycích slovanských odchylují se mnohá podstatná jmena od pravidla, což zvláště pamatovati sluší.

1. Ve vokativě jednotného čísla:

Česká podstatná jmena hrdelnicemi h, ch, k zakončená přijímají místo **e** příponu **u**, jen Bůh a člověk mají **e**, měníce před ním **h** a **k** v **ž** a **č**, na př.: Bože! člověče! Syn má vždy synu, Jan má Jene! U jmen neživotných a cizích se **r** nemění před **e** v **ř**: dare, doktore, professore; u životných domácích však stále se mění.

Jmena na ec a několik jiných na c mají e místo i a č místo c, na př.: chlapec — chlapče, otec — otče, strýc — strýče, dedic — dědiče. K nim patří též kněz, jež má kněže.

V slovenčině přípona e zachovala se jen při jmenech na širokou souhlásku zakončených; po měkkých souhláskách zanikla, na př.: Kaj ti pravim, sine ti! Krištofe! Kriste! brate!

V chorvatsko-srbštině mění se před e ve vokativě: **c** i **k** v **č**, **z** i **g** v **ž**, a **h** v **š**, na př.: òtac, ȍtče, junak, jùnače, vitez, viteže, Bóg, Bȍže, dúh, dúše; sinak má sínko. Slova na **ar** mají u místo e, na př.: gospodāru, pastīru, pisāru itd., jen car má obé care i caru.

V polštině jmena lidí na iec mají příponu cze, na př.: ojciec — ojcze, chłopiec — chłopcze, kupiec — kupcze; człowiek zkráceně człek má człowieku i człowiecze, Bóg má Boże, ksiądz (kněz) — księże, syn — synu, lud — ludu, dziad (děd) — dziadu.

2. V genitivě jednotného čísla:

Mnohá podstatná jmena neživotná přijímají a místo u jmenovitě ta, kterých velmi často potřebujeme, jako: chleb-a, kostel-a, oběd-a, potok-a, dvor-a, sklep-a, oves — ovsa, rok-a, Lvov-a atd.

V polštině mají u místo a:

a) některá jmena osob a zvířat, jako: wół, skop, lud, narod, gmin (chátra);
b) jmena věcí: ogród, kraj, dom, bor, rok, wiek, śnieg, vosk, groch, jedwáb', rozum, umysł, dowcip a j.; pak poniedziałek, wtorek, czwartek, piątek.

Naproti tomu mají a v genitivu jmena znamenající čas, míru, váhu, pak jmena měsíců, druhů peněz a většina jmen věcí.

Na př.: miesiąc — miesiąca, tydzień — tygodnia, centnar-a, funt-a, rubel — rubla, szeląg-a, grosz-a, chléb-a, sér-a, dzban-a, nos-a, kosz-a; wóz, dzwon, las a pług mají **u** i **a**.

Samohláska e se často v genitivě vysouvá v češtině i v slovenštině, v polštině i ie, a v chorvastsko-srbštině a:

otec — otce, stařec — starce, chlapec — chlapce; pevec — pevca, orel — orla, glušec — glušca; uczeń — ucznia, piesek — pieska, osieł — osla; otac — otca, kónac — konca; лёнъ — льна, левъ — льва.

Nosovka **ą** přechází v ę, na př.: ząb — zęba, gołąb' — gołębia atd. Jen jmena na ąc mění **ą** v ę teprvé v genitivě množném, na př.: zając — zajęcy.

Ruská jmena věcí hmotných, zvláště jednoslabičná, mají **у**, **ю** místo **а**, **я**, na př.: дóлгу (dluhu); дому, чáю, кóфею atd.

3. V lokale jednotného čísla:

Česká jmena svatých mají e místo u jako neživotná, když jimi svátky znamenáme, na př.: O svatém Petře a Pavle, o sv. Janě atd.; znamenáme-li jimi osoby svatých, podržují **u** neb **ovi**, na př.: Kázal o sv. Petru a Pavlu, nebo o sv. Petrovi a Pavlovi. Z neživotných mají **u** zvláště jmena hrdelnicemi zakončená; na př.: na břehu, o svátku, v smíchu atd.

Některá jmena ruská mají у místo ѣ, в лѣсý, в садý.

4. V nominativě množného čísla:

Mužská jmena životná na **an**, l (tel), d a t zakončená mají é místo i nebo ové; na př.: Slovan-é, křesťan-é, měšťan-é, anděl-é, učitel-é, soused-é, Žid-é, host-é, lidé. Přípona ové přichází nejčastěji u jednoslabičných jmen, na př.: duch-ové, slon-ové, Čech-ové, Rus-ové. Neživotná jmena nabývají příponou **ové** povahu životných, na př.: ohňové, vrchové.

V polském jazyku dostávají owie jen jmena hodností, rodinná a vlastní; jiná osobná na střední souhlásku zakončená mají e; na tvrdou souhlásku zakončená mají i nebo y a mění

d	g	ch	k	ł	r	t
dzi	dzy	si	cy	li	rzy	ci

Ruská jmena холóпъ (chlap), сосѣ́дъ (soused) a чёртъ mají и místo ы.

V slovinském jazyku mají **je** místo **i**: bratje, ljudje, narodje, golobje a j. — Jmena na **an** mají **i** i **je**, na př.: Rimljan — Rimljani ali Rimljanje.

5. V genitivě množného čísla

mají v chorvatsko-srbštině ih místo ah: cèrvih, hvatih, ljudih, mravih.

V slovenčině roveň jest u mnohých genitiv množného čísla nominativu jednotného čísla a liší se od něho jen přízvukem, na př: kònj — kônj, làs — lâs, móž — môž, róg — rôg, sód — sôd, vóz — vôz a j.

6. V lokale množného čísla mají česká jmena na d, t, n zakončená příponu ech, hrdelnicemi zavřená ích:

na př.: židech, — kmetech, — synech, krocích, — dluzích atd.

Zvláště nepravidelně skloňují se:

Jednotné číslo:

1. české:	slovenské:	chorvatsko-srbské:
N. den	dan, den	dan
V. dni	dan, den	dane (danu)
A. den	dan, den	dan
G. dne	dne, dneva	dana, dneva, dne
D. dni (u)	dnu, dnevu	danu, dnevu
L. dni (u)	dne, dnevi	danu, dnevu
I. dnem	dnem, dnevom	danom, dnevom.

Množné číslo:

N. a V. dni (dnové)	dni, dnevi, dnovi	dani, dnevi, dni
A. dny	dni, dnevc, dnove	dane, dneve
G. dní (ů, ův)	dnî, dnov, dnevov	danah, dnevah
D. dnům	dnema, dnevoma	danom, dnevom
L. dnech	dneh, dnevih, dnovih	danih, dnevih
I. dni (y)	dnemi, dnevi, dnovi	dani, dnevi.

V složeném **týden** skloňuje se jen den a **tý** zůstává obyčejně nesklonĕno; na př.: týdne, týdni, týdnem atd.

2. Kněz a bratr mají v množném čísle: **kněží, bratří, kněžím, bratřím, — ích — ími.**

3. Kůň má v Nom. koni i **koně,** v G. koní — **ů** — **ův,** v D. **koním — ům.**

4. Jmeno přítel a složené nepřítel mění v čísle množném kmenovou samohlásku v á a skloňují se:

N. a V. přátel**é**; A. přátele — **y**; G. **přátel**; D. přátel**ům**; L. přátel**ích**; J. přátel**y**.

5. Člověk zní v množném čísle:

N. a V. lid**é**, A. lid**i**, G. lid**í**, D. lid**em**, L. lid**ech**, J. lid**mi**.

6. V slovinčině skloňuje se jen v množném čísle nepravidelně slovo otrok (dítě):

N. a V. otroci, A. otroke, G. otrôk, D. otrôkem, L. otrocich, I. otroki.

7. Slovo pôt jest v jednotném čísle buď mužského neb ženského rodu. Jako podstatné jmeno mužského rodu zachovalo ještě své staré sklonění:

N., V. a A. p't, G., D. a L. póti, I, pótem.

8. Polská jmena na anin přijímají v množném čísle na místo **in** slabiku ie, na př.:

chrześcianin — chrześcianie, poganin — poganie, Rzymianin — Rzymianie a j.

Tato jmena skloňují se v množném čísle nepravidelně a mimo ně ještě člověk, brat, przyjaciel a ksiądz:

N. a V. poganie	ludzie	bracia	przyjaciele	księża
A. a G. pogan	ludzi	braci	przyjaciół	księży
D. poganom	ludziom	braciom	przyjaciołom	księżom
L. poganach	ludziach	braciach	przyjaciołach	księżach
I. poganami	ludźmi	braćmi	przyjaciołmi	księżmi.

Rok má množné číslo **roky** i léta, pol. lata.

(Pokračování.)

Ruski jezik na město němačkoga, a latinica na město grštice (ćirilice) u Slavenov!

(K 200godišnjoj proslavi Petra Velikoga s hrvatske strane.)

(Svršetak.)

Na 3. to jest glede borbe za našu existenciju, za narodni život i napredak naš proti smrti imam dodati, što je kao javna tajna obće poznato, da Němci smatraju ne samo cislajtaniju, to jest česti, dělove staroga němačkoga bunda u Avstriji za svoje baštinstvo, nego i Hrvatsku s Ugarskom i evropejsku Tursku. To javno i očito izpovědaju njihovi autoriteti. Tako priměra radi napominjem samo Wilhelma Roschera, profesora na universiti u Lipskom, koj u „Systemu der volkswirthschaft, 9. auflage 1871, §. 260, s. 598 veli, deutsche kolonien müssen nach den fruchtbaren, aber dünn bevölkerten theilen Ungarns, nach den polnischen provinzen von Oesterreich und Preussen, und nach denjenigen theilen der **Türkei,** welche künftig so Gott will, das **erbe Deutschlands bilden sollen**, geleitet werden, und nicht nach Amerika“ etc.

Znajte i to, da se Hohenzolleri smatraju za potomke ne samo Karolingov i Hohenstaufov, nego i Habsburgovcev, ter kakogod nisu oni něm. carevi mirovali, dok nisu Češke, Hrvatske i Ugarske spojili, sputali s Němačkom 1526. i 1816., tako neće ni Hohenzollerski carevi mirovali, dok nas nestrpaju u svoj nezasitljivi džep pruski (němački). Ideje velike trebaju vremena, kao i velike zvězde. Već je car Henrik III. od 1039—1056. htio Ugarska onako imati, kako Ferdinand I. od 1526. g. Daklje nakon 500 godin! A Rudolf I. Habsburgovac proglasi već 1290. g. Ugarsku němačkim feudom, něm. pokrajinom proti poslědnjemu Árpadovcu. Istu politiku nastave Fridrik III. (IV.) i Maximilijan I. sve do Karla V. S Češkom je od Henrika IV. 1056—1106., a osobito od Luxenburgov još gore bilo. G. 1848. grozili su se němački liberali u Frankfurtu Čehom vojskom i oružjem, ako neće s Němačkom. Češka je slavjanski festungsviereck, Prag je Mantova, a Olomuc Verona, padnuli ti, padè i Udine, tj. Ljubljana, a tad je red došao i na nas Hrvate i Srbe, taj „zukünftiges erbe Deutschlands“. — Za to je češka borba ujedno i hrvatska borba, češka poběda = hrvatska, a češki poraz i hrvatski u isti čas. U tom ima slavjanska uzajamnost svoje korenje. Budimo pripravni ponajprije mi učitelji na novu borbu izmedju iztoka i zapada. Neće to biti borba izmedju Rima i Vizantije, jer su se osobe izměnile, nego će to biti borba izmedju Brlina i Moskve. Golos, rus. list, reče već g. 1870., da put iz Brlina u Prag vodi preko Moskve, kao što onaj iz Moskve u Carigrad ide preko Beča. Te vam dvě rečenice kažu sve. Avstrijska je carevina ponajviše postala od straha pred Turskom; toga sad neima, nego je furor teutonicus, běs němački na drugoj strani zapremio njegovo město. To nas sili kao i 1.000godišnja experimentacija s němačkom kulturom i hegemonijom, da se pobrinemo za naš obstanak i bolji i laglji i jeftiniji napredak. Mi kad smo mogli poprimiti ime od toli malene vojvodine Avstrijske, možemo tim loglje i konsekventnije poprimiti jezik od tolike i tako silne Rusije.

Iz ovoga vidi i razumije svako, da ja nisam za to, da se od svieh slavjanskih naréčaj, dialektov skuje, načini jedan jezik, jer je to nemoguće, kako izkustvo i znanosti uče. Uzaludan je trud Jurja Križanića 1617—1683., toga hrvatskoga Jana Kollára XVII. věka, kao i trud Slovenca Matije Majara. Neslažem se ni s Janom Kollárom, koj s mnogimi želi, da se masa inteligencije slav. nauči sve jezike slavjanske.

Kollár piše Ueber die slavische wechselseitigkeit §. 4: „Wie viele und welche slavische mundarten gehören zu der wechselseitigkeit? — Ein nicht hochgelehrter, aber doch wenigstens auf der ersten stufe der bildung und aufklärung stehender Slave möge nur die vier (4) jetzt lebenden gebildeteren slavischen dialekte kennen, in welchen bücher geschrieben und gedruckt werden, nämlich: der russischen, illyrischen (kroato-serbischen), polnischen und böhmisch-slowakischen.“ Po mom mněnju je to des guten zu viel verlangt, previše je, pa za to nije ni

s kruhom dobro. — „Der gelehrtere und gebildetere Slave zweiter klasse wird sich auch in die kleineren mundarten einlassen, wie z. b. in das kleinrussische, windische (slovenische), bulgarische etc. Der Slave dritter klasse oder ein gelehrter, sprach- und geschichtsforscher von fach, soll alle slavischen mundarten ohne ausnahme kennen, die lebenden wie die bereits ausgestorbenen, die gebildeten, wie die noch nicht gebildeten, die reinen, wie die mit anderen sprachen vermischten, die wenig wie die weit ausgebreiteten, die herrschenden wie die unterthänigen, die mit glagolitischen, kyrillischen, lateinischen oder schwabachlettern geschriebenen". — To neka bude za profesore na universitah, i za akademike, ako i ne u tolikoj měri i temeljitosti.

Oti strukovnici i učenjaci moraju osim toga i svemirske jezike razuměti, da se mogu literaturami poslužiti (engl., franc., něm. a ruskom se i onako razumije). Ja se neslažem ni s M. P. Pogodinom, koj kaže: „Esli russkij jazyk sdělaetsja **obščim** literaturnym jazykom dlja vsěch Slavjan, kak estь odin literaturnyj jazyk u plemen francuzkih i německih, to skolьko novyh slov i oborotov vnesut slavjanskie spisateli kak obogatjat oni russkij jazyk, — dokazyvatь ne nužno." — Ja držim, da češki, poljski i hrvatsko-srbski jezici moraju, a valjda i bugarski ostati literaturnimi dotičnih narodnih gran ili narodov slavjanskih. Ruski jezik neima narodnih iztisnuti, izrinuti, nego se posaditi na město němačkoga, s němačkim konkurovati, a slavenske literar. jezike podupirati u svem, čego sami imati nemogu. Jedino so savětovati može, da se Slovaci Čehov, a Slovenci Hrvatov drže, a svi skupa uz narodne jezike město něměštině da se služe ruštinom. Tako bismo imali 4 narodne literature: češku, poljsku, hrvatsko-srbsku i bugarsku za masu narodov s petom nadliteraturom ruskom za inteligenciju slavjansku. — Prof. Hattala mnije takodjer, da bi se moralo jedno slavjansko narěčje, dialekt poprimiti za obćeniti jezik; ali nekaže koji. Istina je, da je češki jezik već za Luxemburgov i od husit. vremen bio stekao velik ugled; ali to sve ne može ni s daleka zadovoljiti onim zahtěvom, kojim može ruski kao jezik većine svih Slavjanov i kao jezik samostalna i silna naroda, koj jezik ima mnogo više srodnosti nego češki s južno-slavjanskimi. A južnih Slavjanov ima 12—14 milijunov, Čehov pako jedva polovica od toga, pa i sa Slovaci ne preko 8—9 milijunov. — To je někad moglo biti, no danas je i prekasno i nemoguće.

S pitanjem glede jezika dolazi u logičnom savezu i pitanje glede pisma, ili alfaveta, azbuke. Kao što bi si Česi želěli, da bude njihov jezik panslavenskim, tako bi i Rusi htěli, da bude njihova azbuka panslav. Ali to neide ni jedno, ni drugo. „Nebožtík Václav Hanka, jenž celý život svůj byl věnoval rozšíření kyrilice mezi mládeží českou", nije ništa postigao; a neće ni Jezbera, ni Pogodin niti Nil Popov s Hilferdingom i mnogimi drugimi.

Duh vremena prinuždití će te konzervativce, da zabace onako grčko pismo, kako smo poganstvo i glagolicu svi složno i zajednički.

Rusi su praktičan narod, koj neće bića formi, duha slovu žrtvovati, jer bi je slovo ubijali. Rusi drže mnogo do diplomacije i Romanov; oni se i danas služe rimskim kalendarom Caltarova krpanja, za to će tim laglje pristati uz rimsko pismo, osobito kad se osvědoče, da tu neima straha od jezuvitov nit od papinskih bûl. Praktični i napredni Rusi neće više pitati: tko, nego što. Oni su arabske cifre, brojeve poprimili, jer su praktičniji, a zabacili rimske (julianske!), jer su nepraktični, nespretni. A tako će morati učiniti i s kalendarom julianskim. Es kommt zeit, es kommt rath. Rusi su veliki prijatelji centralizma i uniforme; za to će im sadanji dualizam u pisanju i školah dosaditi, dozlogrditi više nego je Avstriji.

Moželi koj razuman Sloven, Rus predložiti ili i samo pomisliti u snu ili pri dobroj volji, da mu latinice netreba, ili u buduće neće trebati?! Naprotiv mora reći (s Moskov. Vědom. Nr. 260 od 15. decembra 1870): Rossija byla takže poběžděna pri Sedaně, Mecě i Parižě; to jest bila i gotica (schwabach) i kirilica (grčica) potučena pri Sedanu, Mecu i Parizu. Němci, Prusi osobito, već sada pišu učena i bolja děla većinom latinicom, a goticu, švabach, prepušteju još nižoj klasi i novinarom, žurnalistom onako, kako Česi (?) i Slovaci svojim seljakom. No nemislite, da toga neće biti, pa makar i mi nedoživěli, jer ste viděli gore, da je 500, — 200 godin trebalo, dok se izvela jedna jedina misao, ideja.

Ako je Petar Veliki dao ukaz, da se nitko u javnu službu nesmije naměstiti, ako i dok nezna čitati i pisati, i ako nerazumije latinski, to će drugi Petar V. sigurno zahtèvati, da na město latinskoga jezika treba i mora da svako zna latinskim alfavetom pisati i čitati ga. — Češki patriot i polonofil Tonner nagovara Ruse, da oni kao jači neka pruže i ponude desnicu ruku Poljakom za izmirenje. (Slovo upřímné Polákům a Rusům, napsal Emanuel Tonner, v Praze 1871, str. 26).

Tu mogu Rusi kod alfaveta poprimiti inicijativu, kako ju mi drage volje evo poprimamo glede zajedničkoga jezika. Istina je, da se novotarije svak plaši. Mornari su dugo sa strahom oklèvali, bili se pověrili azijatskoj busoli, kitajskomu kompasu. — Thiers kao poznati monarchista pristanè uz republiku fr. za to, kako sám reče, jerbo republika Francuze najmanje cěpaděli. Rusi nisu za cěpanje Slavjanov, a još manje za dělenje, trganje svoga carstva.

Oni bo dobro znadu, da se velike države poput marcipana, kao reče Franklin, najlaglje i najradje kraja trgaju, lome. Duh asocijacije, ideja sbliženja, ideja federacije u centralizaciji s uniformacijom srodnih elementov silno napreduje, da se već govori i o „sjedinjenih državah Evrope“ — des états units de l'Europe — vereinigte staaten von Europa.

Što se tiče same azbuke ruske, to se može po načelih Vuka St. Karadžiće grčko pismo za ruski jezik lahko zaměniti latinskim, kao pismom svega izobraženoga světa.

Što se govori, da je brže i laglje moći grčki, nego latinski pisati, směšan je izgovor onako, kako bečkih centralistov, koji su za to proti federalizmu i ustavu, konštituciji, jerbo se nebi bajage, tobože, tako brzo administrirala, poslovi obavljali. U ostalom to će nužda više, nego tobožnji strukovnici odlučili svojim ugledom.

Prije Vuka su i Srbi pisali я město ja, э město e, ю město ju itd. ь (jor), koj je suvišan, pisali su Srbi sve do 1868. godine! — и mogu Rusi pisati y češki, poljski. Slovo щ, ili preokrenuto s, S, u pismu kao broj dva, kako do sada svoj g, г (gamma) pišu, ili inače. Isto tako se lahko ili poljskim ili češkim načinom može svaka ruska rěč stoput bolje napisati, nego engl. ili němački, na pr.: sch, tsch, gletscher, deutsch, mensch itd. Za to se neka g. Nil Popov ne plaši napisati zaššiššavajušši hrv., ili zaščiščavajušči češ., ili poljskim pravopisom: zaszczisczczavajuszczi. U tako velikih stvarih nesmije forma, makar bila i zakonita, ubiti duha. Gorčakov je u formi lěpo popustio glede Ponta, kao pametan državnik, samo da stvar spasi, dobije.

ě = ѣ bi mogli Rusi pisati kao Česi = ě, ili još bolje kao Francuzi svoj é ili è.

Slovo ь (jer), koje se da lèpo i lahko pisati kao arap. broj 6, ili još bolje kao němački ß; to slovce ь, ß, jer moralo bi po mom mněnju svakako ostati i u latinici, a to bi bilo s više razlogov veoma praktično. Da ga Česi i Slovaci město ' (apostrofa) pišu, bilo bi mnogo praktičnije. Jora (ъ) ni Rusom netreba kao ni Srbom. U rèdkih slučajevih može se ' (apostrofom) zaměniti. Tako je to cělo pitanje 1. pitanje vremena, 2. pitanje, koje zavisi od odlučne i patriotske volje slav. bez konzervativnih predsudov. Ja bih želio, da to bude rěšeno, dok imaju ruski carevi autokratičnu silu i ugled papinski. Meni je Rus g. M. R. jednom na to odgovorio, da to nemože biti, da se alfavet proměni, jer su Rusi od Lavova pa do Kamčatke proti tomu . . . . . No ja odvratih, da je lahko za to, jer ih ni polovina još nezna čitati, ni toliko, koliko ima razkolnikov, koje i Rusi i ruska vlada odsudjuju, preziru i progone. A tih se broji do 12—18 milijunov.

Ali dok to pitanje u Rusov posve dozrije, nemojmo mi u Pragu, Krakovu, Varšavi, Zagrebu, Ljubljani i Beogradu gledati prekrštenieh ruk, nego se latimo posla ovako.

Česi, Poljaci i mi Hrvati i južni Slaveni pišimo i štampajmo svaki ruski citat i ime latinicom i svojim pravopisom, kakor gdě vlada. Isto tako někoje popularnije knjige i spise, kano ti je Turgeněvov Dym, Alexandra Pisemskoga „tisjač duš“, Faděev, Puškin, Gogol (Hohol) itd. Tim ćemo faktično dokazati Rusom i ne Rusom, da se ne samo mape, karte, geograf. i diplomat. imena rus. mogu latinicom pisati, nego i či-

tave knjižurine. — „Neue freie Presse“ je već g. 1870. savětovala Turkom, Osmanlijam, da bi neka uveli latinicu i to magjarskim pravopisom u svoj jezik.

Ovo je pitanje toli važno, da se njim po dužnosti patriotskoj svaki gorljivi i sověstni rodoljub slavenski baviti mora. — Za sad se preporuče mirna, objektivna i prijateljska diskusija i kritika kao i obostranna tolerancija, snosljivost. Tko nezna oba alfaveta: latinicu i kirilici, i tko se od Slavjanov nemože služiti ruskim jezikom i ruskom literaturom, medju izobražene patriote slav. nemože spadati.

Dužnost nam svakomu nalaže, da znamo ne samo ruski jezik i obadvě azbuke, alfavita kao što Němci svoje čitati, nego da i školah iste misli širimo i mładež za srětno rěšenje toga prevažnoga pitanja panslav. pripravimo i pripravljamo. Buduć da to tako u kulturu, u socijalnost, u školu, kao i politiku zasěca, za to sam s veseljem svoje misli ovdě nacrtao te brači sudrugom na uvaženje i promišljanje predao.

Mnogomu se sudrugu, osobito od braće Čehov možda nečini pitanje azbuke toli važnim, da bi se toliko o njem pisalo.

No neka takvi imaju pred očima, da alfavit čini polutansku, dvostruku literaturu hrvatsku i srbsku, ako prem je jedna. Dà, nebi današnjih Hrvatov i Srbov ni bilo, da nije alfavite i azbuke! Nećete mi věrovati, da su najvećega hrvatskoga pěsnika Gundulića a Kačića na srbski preveli s hrvatskoga, jer su latinicom pisali. — Pitanje alfavite i azbuke klujč je pitanju poljskom i iztočnom.

Za to ako Rusi, imajući pred očima ukupno slavenstvo i pravi interes najvećega naroda slavjanskoga, tj. naroda svoga ruskoga, te stupe u stope Petra Velikoga, pa poprime na uspomen njegova doticaja i sporazumila sa Slavjani već lětos prigodom 200godišnjice iniciativu krěšenju toga panslav. pitanja, to će neumrla, ga pokojnika najlèpie proslaviti, sebe i svoj narod ověkověčiti, Slavjane spasiti od 1000godišnjega robstva, a godina 1872. bit će zlatnimi slovi zapisana u kulturnoj historiji Rusov i Slavjanov. Jedan jezik i jedno pismo pitanje je upros ne samo kulture nego i života i budućnosti u Slavjan. Učiteljstvo je pako prvi stališ i najodličniji faktor za kulturu i kulturnu historiju. Za to neka svaki slav. učitelj doprinese i učini svoju za Slavjanstvo i kulturu Slavjanov, pa ćemo i mi poput Němac doći do svoje svete mete cilja.

Karlovac, $^{23}/_{5}$. 1872.

Petar Tomić,
gimn. prof.

Нешто о школама у Србији.

Пре неколико дана беше у овом цењеном листу један летимички преглед о нашим школама у опште. Нека нам је сад дозвољено, да неколико речи проговоримо о стању наших школа пре четири године и сад.

Ако се просто бројно узме време од 4 године није мало, али ако се срачуна шта су у државном животу 4 године, онда ће сваки увидети, да је то врло кратко доба за рачунање развитка у једној држави. Тако ће изгледати у први мах. Али кад се окренемо и загледамо шта је за 4 године у опште у Србији учињено, ми заиста морамо признати, да су 4 године врло значајно доба по живот једног народа. Ово што рекосмо у опште важи и посебице за школе.

За доказ онога што рекосмо, ваља нам само узети и погледати бројеве пре 4 године и сравнити их са садањим бројевима. Пре 4 године имала је Србија мушких основних (народних) школа свега 418; у години 1872 има Србија таквих школа 507. Дакле за 4 године отворено је 89 нових мушких народних школа. Заиста ово није мали број према становништву Србије и према материјалним средствима с којима просветна струка располаже. У години 1868 било је учитеља и учитељака у народним школама свега 514, а ове године има их 625; дакле 111 више но пре 4 године. Ни у колико лошији резултат не ћемо добити ако сравнимо и број ђака из 1868 и 1872 године. У 1868 години уписало се у школу 21.962 ђака, а свршило школу њих 18.030. У години 1872 записало се у школу 25.952, дакле 3990 ђака више но у 1868 години, а свршило је 23.293 ђака; овде је вишак 5.293. Толико је њих више свршило школу у овој години но пре 4 године.

Овакав резултат народних школа, у земљи која је тек пре неколико година стала на снагу, мора обрадовати сваког човека, а колико више нас браћу словене, који сви к заједничком, словенском, животу тежити морамо.

Исти такав напредак могли би забележити и] код основних (народних) женских школа. Број ових школа ове године износи 49. 11 више но у години 1868. Данас су и по нека села усрећена женском школом.

Реалне школе или реалке биле су предмет особите пажње нашег министра просвете г. Матића. При ступању његовом на министарство просвете било је у Србији свега таква 4 средња завода, и то у Београду, Алексинцу, Крушевцу и Ужици. Данас Србија броји

11 таквих средњих завода. У свих једанајест школа свршило је ове године 546 ђака.

Гимназија било је у 1868 години 2 и 4 пола-гимназије. За ових 4 године установљена је још једна полагимназија са 4 разреда у Београду. У години 1868 било је у гимназијама 1136 ђака, а у 1872 има 1376 ђака.

Богословија је ванредно умножила број својих питомаца. Док је у години 1868 било у богословији само 197 ђака, ове године има их 313.

Виша женска школа ишла је са свима школама упоредо у напред. У години 1868 било је у вишој женској школи 159 ученица, а сад их има 256.

Сад нам долази на ред један нов завод, а то је УЧИТЕЉСКА ШКОЛА. Ово је алем камен међу свима нашим школама. Ту је ударена основа за наше целокупно преустројство у васпитању и настави. Оснивачима учитељске школе народ у Србији тек ће онда моћи одати подпуну и заслужену хвалу, пошто прође 8 и 10 година, док уђе тај нараштај из школе у народ. Залуду су све реформе кад нема онога, који ће те реформе моћи да изврши. Учитељска школа саломиће све незгоде, које данас стоје на путу, да се и при најбољој вољи, по неки пут, не могу најплеменитије ствари да изврше као што се жели и као што би желети требало. — Из ове ће школе изаћи разсад, који ће уродити врло добрим плодом по нашу отаџбину; то ће тек бити јаки стубови нашој настави и васпитању.

Данашњи министар просвете г. Матић поклања особиту пажњу овом заводу. Његовим заузимањем и помагањем овај завод је за не пуних две године попео се на висину, на којој нису заводи оваке врсте у многих старијих народа. Кабинети и збирке, као и лабораторијуми учитељске школе могли би служити као урес и накит свакој школи оваковог позива.

Истина данас у тој школи нема више од 33 ђака, али то је тек прва година њеног живота. До године биће још толико, а треће три пут толико. За 8 година изаћиће из ове једне учитељске школе здрава и многа учитељска снага, која ће препородити наш данашњи живот у школи и утицати на препорођај живота у породици.

Недељну школу оживео је по ново данашњи министар просвете. По други пут је започела ова школа свој рад у 1869 години и тада се записало у школу 3500 ђака. Ове године било је по недељним школама 4229 ђака, дакле 729 више но пре 2 године.

Пре но што завршим овај врло кратак нацрт о животу и развијању наших школа за прошле 4 године, на реду је да поменем шта је за то доба учињено и на самим школским зградама.

Ми знамо од колике је важности добро станиште за децу. Од удобности стана зависи и здравље и живот ђака, а по томе и на-

предак општине. Прве и најопасније болести легу се услед рђавог, влажног и нездравог стана. Код ово важи за поједине породице куд и камо важи ово за школу, где толика деца у једној соби по 5—6 сати дневно проведу. Колико још више важи ово за наше школе, особито пак за селске и оне, у којима деца мора и да ноћивају. Ту се врло често због саме нечистоће стана излегу врло опасне болести, као: запалење плућа, грознице и врућице.

Велика задужбина учињена је и у том погледу. За време од 20 Јуна 1868 до конца 1870 године подигнуто је у Србији 67 нових школских здања. За тих 67 школа издато је преко 5,270.000 гр. чар или 520.000 форината. Најскупља од ових 67 школа коштала је 45.000 форината, а најјевтинија 2000 форината. Средња вредност може се рећи да је између 6 и 8.000 форината — разуме се за народне школе. Све ове школске зграде подигнуте су о трошку самих школских општина. А да који ће подизати школу, но онај коме је иста и најпотребнија? Школа је за сад нама прва потреба. Нама се треба још учити, па кад се научимо онда ћемо бити и богати и јаки и силни и славни.

Ми заиста можемо рећи, да у свему идемо све ближе и ближе к својој задаћи и да се непрестано прокушкујемо како би што скорије дошли на ону тачку васпитања и науке, какву заузимаху словени у средњем веку према осталим народима.

И данас се у нас не стоји скрштених руку. Баш сад је пред целокупним министарством ново устројство наших свију школа, које је по упутству министра просвете једна нарочита комисија израдила, а друга под његовим преседништвом претресла. Колико сам дознати могао новим устројством подижу се наше школе још више.

До сад не имађасмо занатлијиску школу, а по новом устројству добићемо и ту установу. Ова школа ће нам особито корисна бити, јер наше занаџије много страдају због нешколовања. Има их истина доста који су из раније учили школу, али има их такође многих, који не беху срећни да се уче књизи кад је учити требало. У новој и будућој занатлијиској школи моћиће сви накнадити оно што су у младости издангубили.

Више ћу вам писати други пут о новом устројству, а за сад завршујем, са искреном жељом, да наше школе и од сад иду даље стазом, којом су од 4 године на овамо пошле, па онда можемо са сигурношћу гледати у будућност нашег образовања.

У Београду, 20. Јула 1872.

Н. J. Петровић.

Ze severních Čech.

„Slovanský pedagog“ nedošel milosti u zdejšího národního učitelstva. Nač prý číst zprávy o školství v jiných slovanských zemích, když nechceme ani o domácím roztomilém školství slyšeti? A pak vždyť nám ho pan inspektor ani neodporučil, což by byl zajisté učinil, kdyby do něho co bylo, jako přimlouval se, abychom odebírali „Školník“ a „Besedu učitelskou“ a varoval nás před „Poslem z Budče“.

Máme sice pana inspektora rádi, neboť má zásluhu o nás, že jsme nepřišli do první třídy a nedostali místo pěti set šest; ale přece je mezi námi mnoho takových, kteří nechtí mu to udělati k vůli, aby někdy nesáhli po tom, nechci říci zapovězeném, ale šeredně zhaněném ovoci.

Tak i „Slovanský pedagog“ na truc panu inspektorovi do našeho okolí dochází a co horšího, přináší s sebou gramatiky slovanské a slovníky ano i „историја педагогије“ ze Srbska s ním sem zabloudila.

Jen to se nám na „Slovanském pedagogu“ nelíbí, že se opovážil přimlouvati se za zřízení jednoty slovanských učitelů. Nač to? Což neumíme všickni německy? Nemůžeme přistoupiti všickni raději k německému „Lehrervereinu“, který se zřizuje v Berlíně?

Proto bych byl „Slov. ped.“ tou radou, aby toho nechal a všímal si raději blahodárných oprav školství domácího.

A aby nepsal o nich, jak jemu se skrze všeslovanské brejle jeví, uvoluji se o pokrocích na roli školské v severních končinách Čech spravedlivě referovati.

Pro dnes zmíním se jen o jedné opravě, která, provede-li se důsledně, všude zajisté nemine se s výborným výsledkem. Má se zavésti na všech školách našeho okresu postupování. Dobrá! Proč by také mladá nadaná síla měla zůstati několik let v první třídě? Vždyť obor této třídy má za měsíc v malíku a v druhém měsíci přivede to již virtuositou svou tak daleko, že volky nevolky zabíhati musí do předmětů druhé a později již i do oboru třetí třídy. Nechť tedy raději postupuje, ať otevře se širé pole jeho geniálnosti, Bůh ví, kam on za 5 let tu milou mládež přivede!

Jen si pomysli, milý „Slov. ped.“, jak krásně to bude u nás vypadati, až se to postupování zavede! My zde máme takového neobmezeného velducha, který, ač nedávno teprvé ku škole přičichl, přece již s nejzkušenějšími pedagogy měřiti se může.

„Učení u nás musí ze základu napraveno býti“, a on jedině dovede k tomu napsati recept. Jak šťastna bude mládež, již tato genialní hlava jako parou požene k duševnímu svému vyvinutí!

Pak zde máme člověka na škole, který už bez mála 40 let pečlivě zkušenosti sbírá na roli školské. Neumí sice správně česky psáti, také ještě nepřišel k tomu, aby si byl odbýti mohl zkoušky, ale zkušenosti jeho didaktické všecky tyto nedostatky daleko převáží. A proto dobře bude, když mládež jemu svěřenou až do života výkonného dovede. Nevím sice, jakým spůsobem dodá si ve vyššîch třídách autority, když oblíbené své březovce výhost dáti musil; — ale marné starosti, však on tomu nějak přijde na kloub!

Pak zde máme učitele, který nedávno opustil řady obranců vlasti. Odvedli ho hned z ústavu učitelského. Roku 1866 stal se kaprálem, a poněvadž nechtěli na vojně schopností jeho uznati, navrátil se po šesti letech opět k učitelství. Ten říká, že je pro druhou třídu jako stvořený, ač je tam teprv jeden rok. Kdyby v třídě té zůstal déle, ochabnul by v činnosti o svém vzdělání, jelikož mu v druhé třídě jde učení samo jako hračka, a schopnosti jeho by k nemalé škodě člověčenstva zakrněly. Proto jen postupovati! ať se namahá, aby mu vyučování i ve vyšších třídách šlo taktéž hravě, samo. Že hravá jeho methoda pravé divy u dospělejších žáků vyvede, tím jsem tak jist, jako jsem přesvědčen o pravdivosti přísloví:

„Hravosť při práci
špatně se vyplácí“.

Nejhůře bude s panem řídícím. Ten vám prospěšnost postupováni na prosto zatracuje a nechce k tomu nikterak přivoliti. Pomysli si, milý Pedagože, když on opováží se proti tomu velemoudrému nařízení okresní školní rady protestovati? A jaké důvody osměluje si uváděti!

Škola prý by přišla o ten poslední zbytek dobrého jmena, kterého posud u obecenstva požívá. Občané prý dítky panu X ani na rok nechtí svěřiti, tím méně budou je k němu posýlati po celých pět roků! A panu Y upírá již docela všecku schopnost k učitelství.

My však víme, co v tom vězí! Pan řídící učitel nechce se snížiti, aby šel do I. třídy. Jiných příčin k tomu nemá. Platy máme stejné, až na ten funkční přídavek, který mu ostatně nikdo nebere, privátu u nás není, a v nižších třídách je o 5 hodin týdně vyučování méně, nežli ve vyšších.

Zajisté mi přisvědčíš, když tvrdím, že tomu, kdo postupování ve školách zavrhuje, nejde o zdar školy, nýbrž že činí to jako náš řídící, z pouhé ctižádosti. Já si myslím, že, kdyby to nebylo prospěšné, že by pan inspektor nenařídil, abychom se žáky postupovali.

Pověz pak, milý „Pedagože“, co ty o tom postupování soudíš!

II. list z Prahy, dne 13. srpna.

V předešlém dopise svém dotknul jsem se školství pražského, jak myslím, dosti šetrně, a přece prý to bylo příliš. Muselo však, čeho jsem se dotknul, býti pravda, neboť dopis můj až na konec s všeslovanskou omáčkou, otiskl jeden zdejší radikální list beze vší poznámky, což by byl zajisté neučinil, kdyby neobsahoval holou pravdu. Ba list ten ani neuznal za dobré citovati pramen, což tak vypadá, jako by redaktor toho listu na se chtěl vzíti za obsah jeho zodpovědnost. Abych těm, kterým je i prostá pravda „příliš“, dokázal, že mám srdce a že nepíši listy z Prahy proto, abych jimi někoho snad škádlil, nebudu dnes ani slova psáti o zdejších školách, ani o osobách, kterým péče o ně náleží. —

Dnes mně tane na mysli ta ubohá literatura naše pro mládež. Zoufal by si člověk, když tak vidí, co všecko se pro mládež píše a vydává. Nelze ovšem v dopise podati důkladné úvahy o důležitém tomto odvětví literatury naší, k tomu potřebí jest více místa, nežli se dopisům obyčejně věnuje, a pak více sil. Ale o jedné věci musím zmíniti se, nikoliv abych podal náležitého o ní světla, nýbrž abych opět na ni naše věhlasné pedagogy upozornil.

To jsou divadla pro mládež. Prohledněte všecky posud tiskem vyšlé, a zhrozíte se té nesmyslnosti, tomu spůsobu nepřirozenému, jak otravuje se tu duch mládeže, jak svádí se mysl dětská na nebezpečné bezcestí, z něhož tak těžko bývá u věku pozdějším na pravou cestu zabočiti. Vám, pedagogové, náleží, abyste vyslovili se o prospěšnosti nebo škodlivosti her divadelních pro mládež, dokud neoctne se celé naše mladé pokolení na jevišti; abyste vyřkli, zdali a pokud hodí se hry divadelní k zábavě pro mládež, — či má snad i dovoliti se, aby mládež i dospělým hrála?

Nakladatelům pak vložte na srdce, aby her divadelních a spisů pro mládež vůbec nevydávali bez náležité porady o nich s osvědčenými pedagogy, se sbory učitelskými.

Mládež zajisté opatrně vedena, mysl její přede vší nákazou pečlivě chráněna býti má, aby jsouc nadějí vlasti byla později i skutečnou její ozdobou.

F—r.

Č a s.

Svítá. Slunce vychází; nastává den. Nebe je jasné, slunce svítí a zahřívá zemi. Chýlí se k večeru; slunce zapadá, nastupuje noc. Měsíc vychází; na nebi jest bez počtu hvězd.

Zima minula, nastavá jaro. Dne přibývá, noci ubývá. Luka se počínají zelenati. Stromy pučí a pokrývají se listím a květy. Ptáci zas k nám přiletují a počínají si dělati hnízda. Rolníci chápají se opět své polní práce. Tepla přibývá.

V r i e m e.

Zora puca (sviće). Sunce iztiče (izlazi); nastaje dan. Nebo je vedro, sunce svieti i greje zemlju. Kloni se k' večeru; sunce zalazi, nastupa noć. Mjesec izlazi; na nebu je bezbrojno zviezda.

Zima je minula, nastaje proljeće. Dan raste, noć se smanjuje. Polja se počinju zeleniti. Drveća pupa i pokriva se lišćem i cvietom. Ptice k nam opet prilieću i počinju graditi si gnjezda. Ratari se laćaju opet svog poljskog djela (rada). Toplina raste.

Proljeće je minulo, nastaje ljeto. Ratari počinju kositi sieno; žito na njivah počinje sazrevati. Vrieme žetve približuje se. Žetva je već nastala.

Ljeto se primiče (kloni) kraju. Približuje se konac (kraj) liepih (krasnih) ljetnjih dana.

Č a s.

Svita. Solnce vzhaja; dani se. Nebo je jasno, solnce sije in ogreva zemljo. Nagiba se k večeru, solnce zahaja, nastopuje noč. Mesec izhaja; na nebu je brezštevilno zvezd.

Zima je minila, nastaja pomlad. Dan se duljša, noč se krajša. Travniki začenjajo zeleniti. Drevesa poganjajo in se pokrivajo listjem in cvetjem. Tice zopet k nam priletujejo in začenjajo delati si gnjezda. Kmetje lotijo se zopet poljskega dela, toplota raste.

Pomlad je minila. Poletje nastaja. Kmetje pričenjajo seno kositi; žito na polji začenja zoreti. Čas žetve se bliža. Žetev že je prišla.

Poletje se pripogibuje h koncu. Bliža se konec lepih poletnih dni.

Время.

Разсвѣтáетъ. Солнце восходитъ; наступáетъ свѣтлó. Нéбо ясно, солнце свѣтитъ и гряетъ землю. Вечерѣетъ; солнце заходитъ, ночъ наступáетъ. Мѣсяцъ восходитъ: на небѣ безчисленныя звѣзды.

Зима прошлá, наступаетъ веснá. Дня прибавляется, ночи убавляется. Лугá начинаютъ зеленѣть. Деревья распускáются и покрывáются листьями и цвѣтáми. Птицы опя́ть къ намъ прилетáютъ и начинаютъ вить гнѣзда.

Земледѣ́льцы принимáются за свою́ полеву́ю рабóту. Теплотá увеличи́вается.

Czas.

Świta. Słońce wschodzi, następuje dzień. Niebo jest jasne. Słońce świeci i ogrzywa ziemi. Kłoni się ku wieczoru. Słońce zachodzi, następuje noc. Księżyc wschodzi; na niebie są nieliczalne gwiazdy.

Zima minęła, zaczyna się wiosna. Dnia przybywa; nocy ubywa. Łąki zaczynają zielenieć. Drzewa puszczają pączki i pokrywają się liściem i kwiatami. Ptaki znowu powracają do nas i ściełą sobie gniazda. Rolnicy zaczynają swoję polną robotę. Ciepła przybywa.

Wiosna minęła, następuje lato. Rolnicy zaczynają siano sieć; zboże na polach dojrzewa, czas żniwa nadchodzi. Żniwo się zaczęło.

Lato się kończy, zbliża się koniec pięknych letnich dni.

Време.

Свиђе. Сунце излази; настаје дан. Небо је ведро, сунце светли и греје земљу. Клони се к' вечеру, сунце залази, наступа ноћ. Месец излази. На небу је безбројно звезда.

Зима је минула, настаје пролеће. Дан расте, ноћ се смањује. Поља се почињу зеленити. Дрвећа пупа и покрива се лисћем и цвећем. Птице опет к' нама прилећу и почињу градити си гњезда. Ратари се опет лаћају свог пољског рада. Топлота расте.

Пролеће је минуло, настаје лето. Ратари почињу сено косити; храна (жито) у пољу почиње сазревати. Време жетве приближује се. Жетва је већ настала.

Лето се клони крају. Приближује се крај красних, летњих дана.

Jaro minulo, nastává leto. Rolníci počínají seno kosit; obilí na polích počíná zráti. Čas žní se blíží. Žně již nastaly.

Léto chýlí se ku konci. Blíží se konec krásných letních dnů.

Nastává podzim. Vzduch počíná býti chladný a vlhký. Stromy jsou obtíženy ovocem. Víno dozrává. Listí pomalu vadne, žloutne a opadává. Blíží se zima. Dlouhé zimní večery nastávají.

Nastaje jesen. Uzduh počinje biti hladan i vlažan.

Drveća su obterećena voćem. Grožđje dozrieva. Lišće pomalo vene, žuti i opada.

Približava se zima.

Dluge zimske večeri nastaju.

Nastaja jesen. Zrak počenja biti hladen in vlažen. Drevesa so obložena sadjem. Vino dozoreva. Listje po časi veni, rumeni in odpada.

Bliža se zima.

Dolgi zimski večeri postajajo.

Весна прошлá, наступáетъ лѣто. Земледѣльцы начинаютъ сѣ́но косúть. Хлѣбъ на поляхъ начинáетъ зрѣть. Врéмя жатвы приближается. Жáтва уже наступила.

Мы приближáемся къ концу лѣта.

Мы приближаемся къ концу прекрасныхъ лѣтнихъ дней. Осень наступáéтъ. Вóздухъ бывáетъ прохлóдень и сыроватъ. Деревья обеременнены плодами. Виногрáдъ уродился. Лúстья мало по мало увядаютъ, желтѣютъ и опадаютъ. Зима приближáется. Длинные зимніе вечерá наступили.

Nadchodzi jesień. Powietrze zaczyna być chłodne i wilgotne.

Drzewa obciążone owocami. Winogrony dojrzewają. Liście pomału więdnieje, żółcieje i opada.

Nadchodzi zima.

Długie zimowe wieczory następują.

Настаје јесен. Ваздух почиње бити хладан и влажан. Дрвећа су обтерећена воћем. Грожде дозрева. Лисје помало бледи (вене), жути и опада.

Приближује се зима.

Дуге зимске вечери настају.

Literatura.

Osvěta, listy pro rozhled v umění, vědě a politice. Redaktor a vydavatel Václav Vlček. Ročníku II. vyšel sešit 7. a 8. Obsah: Ze života Karla Havlíčka od ředitele V. Zeleného. O průplavu suezském od ředitele dr. A. Tille. Laokoon, dílo doby římské od Mir. Tyrše. Rozhled ve dramatě francouzském. Od Fr. Zakrejse. V přírodě. Básně od Vítěz. Hálka. Věnec vavřínový. Román od Vac. Vlčka. Zimní saisona na českém divadle. Od Fr. Pivody. Literární rozhledy. Stanovisko vědy zeměpisné od Jar. J. Jahna. Rozhled v oboru duševědy od dr. G. A. Lindnera. Giuseppe Mazzini. Od Karla Tůmy. O všeslovanském jazyku a písmě. Od prof. M. Hattaly.

Latinská cvičebná kniha pro I. gymnasiální třídu. Sestavil Fr. Ot. Novotný, c. k. profesor na akad. gymnasium starého města pražského. V Praze 1872. Nákladem Theodora Mourka.

Mistr Jan Hus. Péčí spolku Komenského. V Praze 1872. Na skladě v kněhkupectví Th. Mourka.

Nikolauův Dějepis český v obrazích pro československou mládež na školách národních. S obrazem titulním, 30 vyobrazeními a chronologickým přehledem dějin. V Praze. Nákladem vydavatelovým. V komisí kněhkupectví: I. L. Kober v Praze 1873.

Proč a kterak máme zdraví dítek šetřiti? Učitelům a rodičům československým k bedlivé úvaze podává Josef Klika, profesor na realných školách v Pardubicích. S 22 vyobrazeními. V Praze. Nákladem vydavatelovým, v komisí kněhkupectví: I. L. Kober 1872.

Výroční zpráva c. kr. vyššího realného gymnasia v kr. městě Táboře, uveřejněná na konci jeho prvního desítiletí za školní rok 1872. Obsahuje vedle zpráv zřízení ústavu se týkajících „Slovo o realných gymnasiích v nynější soustavě školské“ od ředitele V. Křížka na 2 arších v 4°.

Kreslení pro školy národní. Sestavili Jos. Balcar, Vojt. Kryšpín, Jan L. Mašek a Ant. Svoboda. Péčí Pražské Budče. Nákladem Matice Komenského vyšly pro I. třídu část druhá a pro II. a III. třídu část prvá. K části pro II. a III. třídu vydány budou co nevidět listy pro žáky s rozdělením a body pomocnými.

Fysika pro měšťanské školy od dra Antonína Majera. V Praze. Nákladem spisovatelovým. 1872. S 251 vyobrazeními.

Slovanský svět. Listy pro kulturní rozvoj, politiku a hospodářství. Majitel Dr. A. Günther-Prelučev. Redaktor J. J. Toužimský. Knížka 8. a 9.

Praktické tabulky k proměňování měr a váh posud užívaných v míru a váhu metrickou, jichž bude se užívati u nás dnem 1. ledna 1873. K potřebě v každém případě obecného života, v řemesle, v průmyslu, obchodu, i ve škole. Sestavil Emil Fr. Rybička, profesor na realném gymnasiu v Příboře. V Praze. Nakladatel Fr. A. Urbánek. 1873.

Tabulky k měnění nejdůležitějších měr metrických v míry rakouské a rakouských v metrické. Sestavil J. O. Bukovský, učitel. V Praze. Nákladem vydavatelovým.

Foliové fotolithografické album (s autografickým podpisem), provedené Jindř. Eckertem a M. Kučerou, jež vydává v Praze Fr. A. Urbánek (č. 1019—1, staré) dospělo k číslu třetímu. Prvé, jak známo, představuje prof. Jana Karla Škodu, druhé historiografa Dr. Frant. Palackého, třetí prof. na polytechnice české Frant. Štolbu. Všechna tři čísla jsou velmi vkusně vyvedena a poslouží za okrasu každé našinské komnatě. Cena 1 výtisku 1 zl., a lze objednati si obrazy tyto v každém kněhkupectví a u každého kněhkupeckého jednatele.

НАРОДНОЕ ОБРАЗОВАНІЕ ВЪ РОССІИ. С. **Волженскій. Санктпетербургъ 1872. Содержаніе: Народныя школы. Народныя книги. Наши народные учителя.**

Mluvnice česká. Sestavil Tomáš J. Hron, učitel na národní skole Jindřicho-Hradecké. Druhé opravené vydání. V Jindřichovu Hradci 1872. Nákladem spisovatelovým.

V tisku se nachází a před počctím školního roku dotištěna bude **Čítanka pro vyšší třídy národních škol** od Jana L. Maška, nákladem kněhkupectví Theodora Mourka.

Ku konci tohoto měsíce vyjde péčí jednoty učitelské „Budeč v Praze“: **Kalendář učitelský na rok 1873,** jejž spořádal Josef Balcar, učitel v Praze. Věnován jest památce Josefa Jungmanna, jehož 100leté narozeniny tohoto roku připadají. Kromě podobizny obsahuje krásnou báseň „Hvězda vzkříšení“ od B. Pešky, případné články ze zápisků Josefa Jungmanna, A. Vinařický a F. Doucha, co spisovatelé pro mládež od F. Kryšpína, Útvar kamenného uhlí u Radnic od A. Feistmantla, asistenta musea českého, Ze srovnávacího dušesloví živočišstva a člověka od prof. Hobzy, první toho druhu článek v naší literatuře. Činnost učitelských jednot v Čechách a na Moravě. Rozmani-

tosti; konečně šematismus všech středních škol českých. K tomu přidán jest příručný seznam žactva na pěkném tuhém papíře.

První pětiletí škol Smíchovských, vydáno nákladem c. k. okresní školní pokladny. Na Smíchově 1872. Obsah: Mládež naděje vlasti. — Po pěti letech. — Zpráva školní. — Tabelární přehled počtu, věku a pokroku mládeže hlavní školy ku konci roku školního. — Ohlášení.

Što očekujemo od hrv. sabora? Nèkoje načeone prošnje u interesu n. škole, knjige i države hrv. Narod. zastupnikom i hrvatskim učiteljem trojedne kraljevine Hrvatské na blagohotno uvaženje i razmišljanje od gimn. prof. Petra Tomića. U Zagrebu 1872. Brzotiskom Lavoslava Hartmána i dr.

O zajímavém a v mnohém ohledu zvláštním spisku tomto promluvíme obšírněji v příštím čísle.

ПЕДАГОГИЧЕСКИ ПОУЧЕНІЯ ЗА УЧИТЕЛИ, РОДИТЕЛИ И ЗА СИЧЕН ПРІЯТЕЛИ НА НАРОДНОТО ОБРАЗОВАНІЕ. **Пьрва книжка. Издава Т. Х. Станчевъ. Русчюкъ 1872. Содьржаніе: Къмъ почит аемитѣ читатели! — Важностьта на образованіето. — Учительтъ трѣба да познае нъравътъ на сѣкій ученикъ. — Дѣтето трѣба да са развива природно. — Какво да прави учительтъ съ онія ученици които дьжатъ, и какъ да ги отучи отъ това? — Учителски работи. — Какъ ще научитъ ученикътъ да говори винаги истинната? — На кой начинъ може да са поправи най-развращенния ученикъ? — Разни.**

Vyzvání k sepsání průmyslové čítanky.

K vyzvání záložny Smíchovské před čtyřmi lety učiněnému sešlo se od záložen Českomoravských několik set na vydání čítanky průmyslové k užitku řemesel a škol průmyslových. Částka ta ovšem nestači k uhražení nákladu k vydání podobného spisu potřebného. Proto učiněno jest od záložny Smíchovské Matici Komenského nabídnutí, aby za příspěvek tento péči o sepsání a vydání čítanky průmyslové na se vzala. Výbor M. K. přijal milerád nabídnutí to, poněvadž vydávání spisů poučných a prostředků vzdělávacích předním jest úkolem Matice Komenského.

Podávajíce tuto plán této čítanky, znalci proskoumaný a doplněný, veřejnosti, žádáme P. T. pány spisovatele, aby v sepsání spisu pro rozkvět řemesel a průmyslu českého hojně se účastnili. Rukopisy, které sbor znalců pro čítanku přijme, honorovati se budou 30 zl. za arch v 8° a spisovatelé mají dle stanov M. K. při konečném účtu podíl na čistém užitku ze spisu pošlého.

Rukopisy mohou obsahovati celé oddíly aneb i jen jednotlivá skupení článků obsahem k sobě náležejících a budou se přijímati u výboru M. K. do 1. května 1873. Jmeno spisovatele přiloženo budiž v zapečetěné obálce opatřené heslem.

Články buďtež psány slohem prostonárodním a zahrnujtež o sobě pokud možná vždy jakýsi obor ukončený.

Žádný z tří dílů čítanky nesmí přesahovati 20 archů tištěných.

Plán průmyslové čítanky.

Díl I.

A. Dějiny průmyslu.

1. Průmysl v starém věku.
2. Úpadek průmyslu v středověku.
3. Vývin průmyslu v novém věku.

B. Důležitější sloučeniny v průmyslu potřebné.

4. Co jmenujeme sloučeninou.
5. Jaké sloučeniny zoveme kyselinami, jaké zásadami?
6. Důležité kyseliny v průmyslu: a) kyselina sirková, α) česká, β) anglická, b) kyselina dusičná,

H. Železo.

51. Rudy železné.
52. Litina, — vlastnosti a užitek.
53. Železo kované.
54. Ocel.
55. Poocelování věcí železných.
56. Železné hutě a hamry.
57. Práce zámečníkovy.
58. Nástroje zámečníkovy.
59. Kovárna.
60. Slévárna; zboží lité.
61. Dělání drátu, hřebíků drátěných, špendlíků, jehel a p.
62. Nástroje řezací.
63. Kosy a srpy.
64. Nožíř.
65. Puškař.
66. Emailování litiny.
67. Důležitá místa výroby železných věcí; životopisy mužů v oboru tomto proslulých.

I. Měď.

68. Vlastnosti mědi.
69. Důležité sloučeniny mědi a rudy železné.
70. Slitiny mědi: a) s cínem, b) s zinkem, c) niklem, d) arsenem, e) platinou.
71. Kotlářství.
72. Výrobky mosazné.
73. Zvonařství.
74. Děla.
75. Životopis mužů v oboru tomto proslulých.

K. Zlato.

76. Vlastnosti, naleziště a ryžování zlata.
77. Zlatnictví.
78. Cena zlata; zlaté mince.
79. Pozlacování (v ohni, galvanické, platování aneb talmisování.)

L. Stříbro.

80. Vlastnosti a naleziště stříbra.
81. Mince stříbrné; cena stříbra.
82. Postřibřování, platování.
83. Důležitost rtuti v průmyslu.

M. Zinek, cín a olovo.

84. Rudy zinkové, cínové a olověné.
85. Vlastnosti a užívání těchto kovů.
86. Sloučeniny těchto kovů; klejt, suřík, běloba, email, nach.
87. Pocínování.
88. Plechy a šalbice.
89. Klempíř.
90. Pájky.
91. Cena kovů a práce.

Palivo.

92. Kterých věcí mimo dříví užíváme k palivu v průmyslu? a) uhlí kamenné, b) uhlí hnědé, c) rašelina.

Díl II.

A. Dřevo.

1. Dřevo tvrdé, měkké.
2. Uhlí dřevěné a práce uhlířovy.
3. Mechanické vlastnosti dřeva: pevnost, hutnost, tvrdost, tíže, děrkovatost, pružnost, štípatelnost atd.
4. Druhy dřeva.
5. Kterých věcí a jak dostati lze z dříví jehličin? (dehet, terpentin, silice terp., kolofonium, smola, kopt.)
6. Práce truhlářovy: a) náby-

c) kyselina solná, d) královská lučavka.

7. O solech vůbec; a) soli neústrojné, b) soli ústrojné.

C. Jíl a hlína.

8. Dějiny spracování jílu a hlíny.

9. Životopisy mužů proslulých v průmyslu tomto, a) Lucca a Andres della Robbia, b) Wedgewood, c) Jan Bedřich Böttcher.

10. Jíl: a) rozličné vlastnosti jílu, b) čím liší se od hlíny.

11. Zkoušení a připravování jílu a hlíny.

12. Spůsoby spracování jílu a hlíny.

13. O strojích ku spracování jílu a hlíny.

14. Co vyrábí se z jílu a hlíny.

15. Sušení výrobků z jílu a hlíny.

16. Polévání výrobků z jílu.

17. O vypalování výrobků z jílu a hlíny.

18. Cihly obyčejné, duté, tašky, trubky k trativodům, cihly ohnivzdorné.

19. Cihelny.

20. Nádobí z jílu a) Fayenka, majolika, kamenina.

21. Koalin neb hlinka porcelánová.

22. Porcelán.

23. Barvení a malování nádobí jílového a porcelánového.

D. Kámen.

24. O vlastnostech kamene.

25. Zpracování kamene k rozličným potřebám.

26. Druhy kamene: a) pískovec, b) vápenec, mramor, kámen litografický.

27. Práce kameníkovy.

28. Práce sochaře.

29. Jak se staví zdi, a) z kamene, b) z kvádrů, c) z cihel.

30. O stavění oblouků, klenutí a schodů.

31. Nástroje zedníkovy.

32. Slohy stavitelské.

33. O vápně.

34. Pálené vápno a vlastnosti jeho.

35. Cement, jeho vlastnosti a vyrábění.

36. Malta.

37. O sádře; (pálení sádry, vlastnosti sádry pálené, užitky.)

38. Výrobky sádrové.

39. Mořská pěna; výrobky z pěny a padělání jich.

E. Tmele.

40. Z kterých látek dělají se tmele? a) látky nerostné, b) sloučeniny, c) látky rostlinné.

41. Druhy tmelů a jich užívání.

F. Sklo.

42. Dějiny skla.

43. Skelní huť.

44. Výrobky skleněné.

45. Zrcadla.

46. Broušení skla.

47. Čištění a barvení skla; padělání drahokamů.

48. Pozlacování a bronzování skla.

49. Malování na skle.

50. České sklářství; jeho vývin a důležitost.

tek, b) rámy, dvéře a vrata, c) podlahy a schody, d) spojování dřeva.

7. Vypočítávání obsahu ploch a těles.

8. Rozpočty truhláře.

9. Účinky vzduchu, vlhka a tepla na dříví; (hnití, bortění, mizení, trhání, vyluhování, napouštění dřeva.)

10. Nástroje truhlářské: a) píly a pilky, b) hoblíky a stroje hoblovací, c) nebozezy a stroje vrtací.

11. Nátěry a leštění dřeva.

12. Lakýrnictví.

13. Látky škrabací (žraločí kůže, přeslička, drsný papír, pemza atd.)

14. Dříví stavební.

15. Kácení a příprava dříví k stavbám.

16. Nástroje zdvihací; a) páka jednoramenná, b) páka dvouramenná, c) kolo na hřídeli, anglické zdvihadlo, d) kladka a kladkostroj.

17. Stěny dřevěné.

18. Krovy: a) dřevěné, b) částečně dřevěné.

19. Nástroje tesařovy.

20. Bednářství.

21. Vypalování či vysmolování nádob.

22. Práce soustružníkovy.

23. Práce kolářské.

24. Řezbářství.

25. Dřevorytectví. Pletené výrobky z dřeva a rákosu.

B. Lýko rostlinné.

26. Lýko kmenů. Průmysl lýkový na Rusi.

27. Lýko lodyh: a) konopě, b) len.

28. Pěstování konopí.

29. Výrobky konopěné.

30. Provaznictví.

31. Pěstování lnu vůbec, v Čechách zvláště.

32. Vývin průmyslu lněného.

33. Plátenictví v Čechách.

34. Předení a přádelny.

35. Tkalcovství a stroje tkací.

36. Nové vynálezy.

37. Bělidla.

38. Vynikající mužové: Philippe de Girard, zakladatel přádacích strojů v Rakousku.

C. Bavlna.

39. Pěstování bavlníku.

40. Vývin průmyslu bavlnického.

41. Vynikající mužové: a) Jan Jürgen, vynálezce přeslice; b) Lewis Paul, vynálezce přádacího stroje pro bavlnu; c) James Hagreawes, Richard Arkwirght, Richard Robert, opravovatelé strojů tkacích; d) Charles Marie Jacquard a jeho vynálezy; e) Edmund Cartwirgth, vynálezce nového stroje tkacího; f) Gaetano Borelli, vynálezce elektrického stroje tkacího; h) William Lee, vynálezce stroje k pletení punčoch; ch) William Radcliffe, vynálezce stroje k šlichtování příze; i) Lowel, vynálezce nového tkacího stroje v Americe.

D. Vlna.

42. Ovčářství jindy a nyní.

43. Vývin průmyslu vlněného.

44. Česání a předení vlny.

45. Soukennictví v Čechách.

46. Životopisy mužů v průmyslu tom proslulých: a) vynálezci strojů česacích; b) John Kay, vynálezce rychločlunku; c) Josaa Heil-

18. Cukrová třtina a třtinový cukr.
19. Cukr hroznový a med.
20. Perník a perníkářství.
21. Cukrářství.
22. Tabák, jeho vlastnosti a pěstování.
23. Doutníky, kuřlavý a šňupavý tabák.
24. Dějiny a účinky tabáku.

C. Přímětky kůže.

25. Upotřebení srsti a zvláště chlupů v průmyslu.
26. Kloboučnictví.
27. Vlastnosti žíní; žíněná pletiva.
28. Čalounictví.
29. Vlastnosti štětin; kartáčnictví.
30. Vlastnosti rohu a rohoviny, želvoviny a výrobky z nich.
31. Hřebenářství.
32. Péří, druhy a čistění jeho.

D. Kůže.

33. Kožešiny.
34. Kožešnictví.
35. Vydělávání koží, a) koželužství, b) jirchářství, c) zámiš.
36. Řemenářství a sedlářství.
37. Obuvník a jeho nástroje.
38. Pergamén.
39. Průmysl rukavičkářský.

E. Kosti a zuby.

40. Vlastnosti kostí.
41. Pálení kostí; spodium.
42. Kostík, jeho vlastnosti a vyrábění.
43. Rozžehátka.
44. Výrobky z kostí.
45. Kostice a slonovina.
46. Průmyslné jich užívání a nahražování (rákos a rostlinná slonovina).

F. Tuky.

47. Obecné vlastnosti tuků.
48. Lůj a sádlo.
49. Svíčky; — mýdlo; mydlářství.
50. Vlastnosti vosku; voskářství.
51. Glycerin, nitroglycerin a dynamit.
52. Oleje rostlinné v průmyslu.

H. Silice a pryskyřice.

53. Vlastnosti silic; voňavkářství.
54. Vlastnosti pryskyřic; vypsání důležitých pryskyřic v průmyslu.
55. Fermeže.
56. Jantar a výrobky jantarové.
57. Kaučuk a guttaperča v průmyslu.
58. Výrobky kaučukové a guttaperčové.

I. Střeva.

59. Čistění a sušení střev.
60. Strunařství.
61. Měchýře (blány) zlatotepecké.

K. Klíh.

62. Z čeho vyrábí se klíh?
63. Vyrábění klihu.
64. Druhy klihu.
65. Vyzí klí.
66. Klížení.

Z výboru Matice Komenského.

Kněhtiskárna: Hynek Militký a Novák v Praze.

Zřizujme školy průmyslové.

II.

V předešlém článku promluvili jsme stručně o důležitosti a nutné potřebě průmyslových škol ku vzdělání mládeže k řemeslu a obchodu, jakož i o nesnadném úkolu jejich, vzdělati totiž mládež v čase poměrně krátkém všestranně a přece důkladně, aby v budoucím svém povolání v soutěži s velkým průmyslem obstáti mohla. Zbývá nám tedy ještě pojednati o tom, jaké by mělo býti zřízení těchto škol, aby těžkému úkolu tomuto dostáti mohly.

A tu třeba zvláště promluviti:

a) o tom, kdo o zřizování škol průmyslových péči míti má;
b) o mládeži, pro níž školy průmyslové zřizovati se mají;
c) o tom, čemu se na školách průmyslových vyučovati má;
d) o učitelích, jakých školám průmyslovým potřebí jest;
e) o platech učitelských;
f) o vyučování, a konečně
g) o řádu a kázni školské.

a) Kdo o zřizování škol průmyslových péči míti má.

O zřizování škol vůbec pečovati mají oni faktorové v státě, jimž jde z nich především největší prospěch. Tak je to i se školami průmyslovými. A z těch bude míti prospěch hlavně stát, obec a průmyslníci. Čím více vzmáhá se kde průmysl, tím více zvelebuje se blahobyt obecný, tím více roste i moc státu, poněvadž rozmnožují se hmotné prostředky jeho. V Rakousku přešla veškerá téměř správa školními zákony Hasnerovými v ruce úřadů zeměpanských, a tím připadla tedy státu i povinnost zřizovati školy, jakýchž národ kterýkoliv k svému vzdělání potřebuje. Nebudeme dotýkati se toho, pokud stát povinnosti této zádost činí, jelikož není účelem článku tohoto v úvahu bráti stav nynějšího školství v Rakousku; ale uvážíme blíže, zdali školy, jaké se za novější doby zřizují, vyhověti mohou účelu škol průmyslových. Vedle reálek, gymnasií a realných gymnasií zřizují se nejvíce tak zvané školy občan-

ské, kteréž dle plánu pro ně zákonem ustanoveného mají za účel, jako školy obecné, jen obecné vzdělání lidské bez zvláštního ohledu k jednotlivým třídám a živnostem. Z toho patrno, že rozmnožením škol tohoto druhu potřebám průmyslu a obchodu naprosto se nevyhoví, ba nevyhoví se jim ani tolik, kolik jim vyhovovaly bývalé nižší realky, jelikož se v nich předmětům v průmyslu nejpotřebnějším mnohem méně času věnuje nežli v nižších školách reálných. Než třída dělnická má v státě totéž právo, aby se jí příležitost k důkladnějšímu vzdělání pro budoucí její život poskytla, jakým právem vydržují se na státní náklad ústavy sloužící třídám vyšším. Proto myslíme, že to brzo i k zřizování škol průmyslových přijde, a přejeme si jen, aby se to dělo s rozvahou a na základě nabytých zkušeností.

V druhé řadě plynul by užitek ze škol průmyslových i obcím, jelikož i jim zvelebením průmyslu a obchodu rozmnožují se prostředky na zřizování a vydržování ústavů obecních a mnohých věcí k obecnému blahu sloužících. Než obce naše pozbyvše všeho téměř práva ke školám obecným, odvrátily se od škol vůbec a často zúmyslně zanedbávají nejdůležitější své zájmy. Toho schvalovati nemůžeme, jelikož ze zanedbání školství vzešla by národu těžká pohroma, k jejímuž odvrácení národ již od věků všech svých sil musí napínati. Povinností obcí jest, starati se buď sbírkami soukromými o potřebné fondy k vydržování škol průmyslových, aneb všemi zákonnitými prostředky domáhati se u vlády, aby, jakož jí přísluší, i o vzdělání nastávajících průmyslníků se postarala.

Vedle obcí a státu měli by o zřizování škol průmyslových ještě péči míti i průmyslníci sami. Poskytujíce na školy průmyslové částek peněžitých, nemohou ovšem nadíti se tučných dividend, jakéž slibují jim mnohé podniky akciové; avšak užitek, jaký i jim ze škol průmyslových vzejíti může, převáží daleko dividendy nejlepších papírů. Oni nejlépe oceniti mohou rozdíl mezi dělnictvem vzdělaným a obratným a mezi nevzdělaným a neobratným.

Starati se o to, aby po vlastech slovanských zřizovaly se školy průmyslové, přísluší konečně i předním mužům a vůdcům národů. Ti měli by dobře uvážiti, jaké důležitosti dodává vzdělanosť a obecný blahobyt národu v ohledu politickém, a proto na první místo v program svůj položiti péči o školství vůbec a průmyslové zvlášť.

Než tu k veliké své žalosti shledáváme, že pozornost ku školám i v těch vrstvách mizí, které do nedávna nejpevnější jim byly záštitou; že rok od roku ubývá nám mužů, kteří rozuměti věcem školským za potřebné pokládají, a že křivé ponětí o školství obecném, o jeho zřízení i u předních zástupců národních se zahnízdilo, kteréž často vzdáti káže chválu, co bezohledného zatracení zasluhuje.

V německých listech octnul se před nedávnem originalní návrh, aby prý v Německu, poněvadž ani vláda ani obce tam dostatečnou

horlivost u zřizování škol průmyslových nejeví, ujala se jich špekulace, která při vyšších dívčích školách, pensionátech atd. nepedagogickým humbukem tak dobře pochodila. Navrhovatelé, jak patrno, neuvážili, že průmyslové školy určeny jsou nejvíce pro třídy nemajetné, a že tudíž při nejpovedenějším humbuku nemohou vypláceti se.

b) O mládeži, pro niž školy průmyslové zřizovati se mají.

Až dosavád jdou na řemeslo hoši obyčejně přímo ze školy obecné, a valná část jest mezi nimi, kteří vzdělání své ve druhé třídě již ukončili. Jsou tedy obyčejně tělesně slabí a duchem nedospělí. A ptáme-li se rodičů jejich, proč je tak záhy na řemeslo posílají, odpovědí nám, že proto, aby se jim v starostech brzo ulevilo, a pak také proto, aby vyučili se řemeslu dříve, nežli budou v řady obranců vlasti povoláni. Neboť nemůže-li otec mistrovi za učení a stravu platiti, bývá učenník až i 5 let v učení držán, ač by se řemeslu při náležitém vedení za dvě léta důkladně mohl vyučiti.

Z těchtýž příčin nelze také většinu chlapců, kteří se řemeslu oddati zamýšlejí, na delší čas pro školu průmyslovou získati, nežli na nejvýš na dvě léta, k čemuž při zřizování škol průmyslových tedy zřetel míti třeba.

Aby však žáci v tomto krátkém čase tolik vědomostí a obratnosti nabýti mohli, mnoho-li k rozumnému vedení řemesla a s ním spojeného obchodu potřebí jest, musí dáti se školám průmyslovým takové zřízení, aby se ničemu neučilo, čemu nevyhnutelně učiti netřeba, a aby věci potřebné v přirozeném šly postupu.

Mimo to nesmí zapomenouti se, že žáci školy průmyslové jsou právě toho věku, kde během přirozeným dostavuje se náklonnost k pohodlí ano i k lenivosti; proto má býti vyučování ve školách těchto tak zřízeno, aby učení mělo tolik půvabu a novosti v sobě, že by jím chuť k učení dostatečně se oživovala.

Konečně jest potřebí, aby do jedné třídy nebylo více žáků přijímáno než 30—40, aby přijímání do školy dělo se jen na počátku roku školního, aby nebyli přijímáni žáci, kteří ve škole obecné dostatečného prospěchu neučinili, a aby v jedné třídě nevyučovalo se více oddělení zároveň než jedno. Kde by toho nebylo šetřeno, nelze nadíti se výsledku uspokojivého.

c) Čemu se má na školách průmyslových vyučovati.

Jako při všem tak i při vyučování ve škole průmyslové nejvíce na tom záleží, aby vytknuly se veškerému učivu určité, nepřekročitelné meze; neboť jako se učení ztěžuje přesycováním, přepínáním sil duševních, tak zase oslabují se vlohy ducha, kde činí se učení hračkou nebo

jen pouhou zábavou. Mimo to potřebí jest dbáti o to, aby při vyučování přísně šetřeno bylo postupu přirozeného, aby vědomosti podávaly se žákům ve formě prosté, srozumitelné a aby ničemu nebylo učeno jen na polo, nýbrž tak, aby v životě praktickém k platnosti býti mohlo. O spůsobu a míře vyučování jednotlivým předmětům pojednáme v čísle příštím, dnes jen vytkneme předměty, jimž by po náhledu našem na školách průmyslových vyučovati se mělo.

1) České řeči, v níž zahrnujeme vše, čeho k správnému pronášení myšlenek potřebí jest, tedy: mluvnici, pokud jí nezbytně třeba, pravopis, cvičení slohová.

2) Dopisovatelství, s nímž spojeno býti může vyhotovování listin v životě občanském potřebných.

3) Účetnictví průmyslovému.

4) Nauce o směnkách.

5) Průmyslovým a kupeckým počtům.

6) Měřictví a měřické rejsování.

7) Přírodopisu.

8) Fysice.

9) Technologii.

10) Země a dějepisu.

11) Psaní a kreslení.

Ze všech těchto předmětů v obor průmyslové školy náležejících vybrati věcí průmyslu a obchodu nejpotřebnějších jest úlohou zajisté velmi nesnadnou. K práci té spůsobilý jest toliko prakticky zkušený a vědecky vzdělaný učitel; chybuje se proto velmi, kde k vypracování podrobných plánů učebných povolávají se učenci ve škole nezkušení, a ne učitelé, kteří dlouholetým vyučováním potřebné k tomu zkušenosti nabyli.

d) O učitelích, jakých školám průmyslovým potřebí jest.

Výsledek všeho vyučování závisí nejvíce na spůsobilosti učitelově. Nejpromyšlenější plány a nejvhodnější prostředky vyučovací málo prospějí, není-li učitelů schopných, jižto by všeho toho ku prospěchu žáků dovedli užiti.

Nejspůsobilejšími učiteli k vyučování ve školách průmyslových jsou osvědčení a řádní učitelé škol národních, kteří s láskou oddávají se studijím jednotlivých v obor průmyslové školy spadajících předmětů a častým navštěvováním dílen řemeslnických, továren, výstav, jakož i mnoholetým obcováním s živnostníky veškeré poměry a potřeby řemeslnictva poznali. Učitelé akademicky vzdělaní, zvláště mladší, nebývají k vyučování na školách průmyslových tou měrou spůsobilí, a to dílem proto, že neumějí vždy šetřiti míry u vykládání, zabíhajíce často z pouhé libůstky, kam mysl žáků sledovati jich nestačí, dílem proto, že vžili se

příliš ve spůsobu učenou, kteréž mládež na tom stupni, na jakém nachází se většina žáků školy průmyslové, chápati nelze. Učiteli na škole průmyslové nepostačí sebe větší pytel učenosti, neumí-li vědomostí žákům svým po takových dávkách podávati, aby jich zažiti mohli, a nemá-li praktické zkušenosti, jak vědy v rozličných živnostech zužitkovati lze.

Učitel může jen těm předmětům s prospěchem vyučovati, které má, jak říkáme, v malíku. A poněvadž nikdo není geniem universalním, nemůže proto nikdo míti ve všech předmětech takové zběhlosti, jakéž se na učiteli školy průmyslové žádati musí. Z toho jde, že musí býti vyučování ve školách průmyslových předmětné. Dle předmětů svrchu vytčených jest potřebí pro školu průmyslovou tří učitelů: učitele pro předměty gramatické, pro země- a dějepis, učitele pro předměty technické a pak pro předměty přírodopisné.

Učitel školy průmyslové musí býti člověk činný a přičinlivý, jemuž nic, co v průmyslu a obchodu nového se vyskytne, neujde, ať již to je v literatuře, nebo v továrně, nebo v prosté dílně řemeslníkově. On má stále o dalším svém vzdělání pracovati, aby stačil v kroku s duchem času. Lidé, kteří mají se za hotové, ve všem dokonalé, osvědčí se brzy — a byť by měli sebe více vědomostí — k vyučování ve školách průmyslových nedostatečnými.

e) O platech učitelských.

Zdar každé školy závisí také nemálo na tom, jaké jest materielní postavení učitelovo. Úřad učitelský jest těžký; k svědomitému plnění všech povinností s úřadem tím spojených potřebí jest, aby se člověk zcela a výhradně jemu oddal. Učitel má se každého dne k příštímu vyučování svědomitě připravovati, má přemýšleti, jak by žákům učinil učení pochopitelnější, má prohlížeti práce žáků, aby byl v stálé evidenci o učiněném pokroku. Koná-li to svědomitě, nezbývá mu času, aby po jiném ještě zaměstnání ohlížeti se mohl, aby mohl jíti za jiným výdělkem, třeba by ho k existenci své sebe více potřebí měl.

Postavení učitele má býti proto takové, aby se úřadu svému zcela oddati a slušně a bezstarostně živ býti mohl.

Plat učitelův na školách průmyslových neřídiž se dle toho, jaké studie který na škole veřejné konal; neboť nezáleží na tom, kde a jakým spůsobem učitel k povolání svému potřebných vědomostí nabyl, jen když jich má v míře dostatečné. Ano lépe jest ještě, nabyl-li učitel potřebných vědomostí vlastním přičiněním, než pomocí cizí na školách veřejných. Také neřídiž se plat dle předmětů, jimž který učitel vyučuje. Všech potřebí jest uměti nastávajícímu průmyslníkovi byť i ne rovnou měrou, tedy zajisté s stejnou důkladností.

f) O vyučování.

Vyučování ve školách průmyslových má býti

1) **praktické**, t. j. má učeno býti jen tomu, co žákům v budoucím jich povolání k prospěchu skutečnému býti může. Nic, čeho potřeba skutečná nevymáhá, co má cenu jen vědeckou a ne praktickou, nenáleží do školy průmyslové. A to stojí učitele vzdělaného mnoho práce a přemáhání, aby nenosil na krám věcí zbytečných jen proto, že jsou zajímavy. Vyučování nevztahuje se ovšem v žádné škole průmyslové jen k některému řemeslu, nýbrž vždy ku všem; ale přece na řemesla ve vůkolí se nacházející bráti se má všude zvláštní zřetel. Dobře jest, aby učitelé hned s počátku věděli, jakému řemeslu se který žák oddati zamýšlí; neboť jen tak jest možno podle budoucího povolání většiny žáků učení přiměřeně upraviti a v jednotlivých stránkách buď rozšířiti nebo zkrátiti.

Vyučování ve škole průmyslové býti má

2) **důkladné**. Tím nemyslíme, aby zabíhalo se v něčem do podrobností, jimiž učení každé stává se rozvláčným a nezáživným, ale aby vše došlo náležitého osvětlení, a aby nic nepropouštělo se, pokud v paměti žáků neutkvělo jasně a trvale. K tomu potřebí jest a) pilné přípravy učitele, b) častého opakování a c) dobrých pomůcek učebných.

U vyučování šetřiti se má

3) **přirozeného postupu a toho, aby činil celek okrouhlý, přehledný a snadno pochopitelný.** Učitel nesmí mnoho předpokládati u žáků, nýbrž ve všem vycházeti od počátku, postupovati přísně od lehčího k těžšímu, od jednoduchého k složitému, od bližšího k vzdálenějšímu, od známého k neznámému; musí bedlivě k tomu hleděti, aby se v ničem nepřekvapil a v ničem neopozdil; musí stále na mysli míti stupeň vzdělání, jež žáci s sebou přinesli; musí látku celého předmětu na celý rok dle počtu vyučovacích hodin rozvrhnouti, a čemu kdy vyučováno bylo zaznamenávati, aby měl stále přehled, co v kterém předmětě již bylo vykonáno. Učitel má k tomu hleděti, aby části sobě podobné, třeba byly z rozličných předmětů, šly pospolu, aneb aspoň po sobě. Nic nebudiž zůstaveno slepé náhodě; neboť

Kdo náhodě slepé zůstavuje,
čeho prací může dosíci,
nezbohatne ani tisíci;
bídu jenom sobě připravuje.

g) O řádu a kázni školské.

Při sebe lepším školy zřízení, při sebe dokonalejších silách učitelských minouti se musí vyučování s žádoucím výsledkem, nebude-li ve všem šetřeno dobře promyšleného řádu, nebude-li ve škole rozumné

kázně. Škola má nejen vzdělávati mládež, aby k budoucímu povolání svému byla spůsobilá, nýbrž ona má vychovávati ji, aby z ní byli řádní členové společnosti lidské; a toho bez rozumného řádu a dobré kázně dosíci nelze. Všude, kde se více osob k společnému účelu spojí, musí každý jednotlivec podrobiti se všem potřebným ustanovením, bez nichž společné působení bylo by nemožné. Tak i žáci dobrovolně zachovávati mají ustanovení školní, jež především týkají se chování ve škole i mimo školu. Oni mají býti při vyučování pozorni, ve škole i mimo školu chovati se slušně a mravně, a ochotně i svědomitě plniti veškerá nařízení svých učitelů. V tom nespočívá zásluha pedagoga, trestá-li přísně a svědomitě veškerá provinění žáků proti řádu školnímu, nýbrž v tom, snaží-li se všemožně, aby všelikému přestoupení školních ustanovení v čas zabránil.

Je-li učitel žákům ve všem svém jednání příkladem následování hodným, dovede-li celou třídu pouhým zrakem ovládati, umí-li slovům svým dodati náležité váhy, bude museti zajisté zřídka kdy trestů užívati k zachovávání řádu školního; jemu postačí vlídné avšak opravdivé napomenutí. Chce-li pak učitel, aby se rozkazy jeho svědomitě plnily, nesmí dávati rozkazů mnoho a zvláště ničeho nenařizovati, čeho žákům zachovati bylo by těžko aneb zhola nemožno. Také chrániti se má učitel toho, aby ničeho ve škole nežádal, co síly žáků přesáhá. Kdo žáky pracemi překládá, nutí je k práci povrchní, zběžné, vedoucí k šlendrianu těžko napravitelnému.

Škola má navykati žáky práci pilné, správné a důkladné; neboť jak zvykla mládež konati práce ve škole, tak počíná si i v životě praktickém, v dílně; a tu lidé práci uloženou ledabylo konající za nic nestojí. „Povrchnosť v práci špatně se vyplácí“. Pilná práce naproti tomu jest pramenem zámožnosti. Prací povrchních a nedbalých od žáků nepřijímejme, nýbrž kažme znovu konati je, až vyhoví našim požadavkům. Lenivých žáků pobízeti k práci sliby neb odměnami, nerozumné jest.

Pravá odměna leží v práci samé, té vážiti si mládež učiti se má. Čím více, čím dokonaleji kdo vykonati dovede, tím větší jest jeho cena, tím více ve světě platí.

(Dokončení.)

II.

Predavanje.

Kako se probudjuje razum u djeci? — Kako valja razvijati volju? — Kako da se naobražava ćućenje?

(Čitao Mijat Stojanović dne 11toga ožujka 1872 u dvorani čitaonice u Karlovcu.)

Štovani slušaoci! Prilikom prvoga moga predavanja, kad sam govorio o duševnih sposobnostih i silah čovječjih, obrekao sam, da ćemo o tih jako važnih pitanjih drugom zgodnom prilikom ozbiljnu povesti rieč, jerbo smo rada napredovati u toli važnomu poslu, kao što je odgojivanje djece.

Danas nam se evo pružila ta zgodna prilika, zato ćemo pokušati odgovorit si na ista pitanja.

1) Kako se probudjuje razum u djeci?

Tjelesno naše oko naliči u mnogom obziru razumu, zato ćémo držati se te prispodobe gledajuć na odgojenje. Liečnici savjetuju roditeljem, kako valja da osobito skrbe za dječji vid znajuć, kako se neugodno osjeća jaka svjetlost, kako vriedja oči, kako dosadjuje vidu očiuh naglo prelaziti sa svjetlosti u mrak i tminu ili obratno iz mraka i tmine na svjetlost. To zasieca oštrou oči tako, da prodire kroz iste trepavice i može probuditi spavajuće.

Dječje su oči jako nježne, zato jim škodi svaka jaka svjetlost, svaka nagla promjena.

Brižljive majke i pestinje dobro paze na to, da zrake svjetlosti nepadaju izključivo s jedne strane na diete ležeće u kolievci, jerbo inače može diete lahko postati škiljavim, zrikavim.

Nije takodjer dobro, ostavljati diete dugo u sobi zatvoreno, jerbo bi se moglo lahko priučiti i navaditi gledati i razlučivati samo blizu ležeće predmete, te bi moglo postati kratkovidim. Odtud i dolazi, što se nalazi po gradovih više kratkovidih ljudij, nego po selih, gdje dječje mladjane oči dospjevaju ranije napolje u prostu prirodu, te gledaju dolce i bregove, planine i ravnice, poljane, šume, dubrave, gajeve, njive i livade ili sienokoše, i nauče se razpoznavati udaljene predmete.

Vidom očiuh nazira diete predmete, upoznaje se pomalo s njimi, i tako pozna i svoje vlastito tielo. Kakogod što se búdi oko slikami svjetlosti, koje se odsievaju sa predmetah, što ih gledamo; tako se probudjuje i razum onimi otajstvenimi, zagonetnimi slikami, što ih zovemo predstavljenjima.

Čim počme razum ova predstavljenja zapažavati i prihvaćati, vrieme je, da se počme odgojivati diete.

Predstavljati valja djetetu najprije ponajbližuje predmete tvarnoga svieta, neka ih ono sravnjiva i razlučuje; kažimo mu ime predmeta ili svojstva ili vlastitosti. Samo polagano, pomalo, nezahtjevajuć po mnogo, jerbo kako znamo iz izkustva, svako pretovarenje slabi razum, kakogod što bi neprestana svjetlost škodila oku. Dalje valja nastojati mienjati nauku, i nedopušćati, da diete obraća pozornost svoju izključivo na jedan i isti predmet, jerbo bi sliediti moglo iz toga, da se naobrazi razum jednostrano, kao što postaje oko zrikavim ili škiljavim, ako jednostrana svjetlost pada neprestano u oči. Napokon još je nješto važno pri tom — nevalja ostajati s djecom predugo pri samih tvarnih predmetih, nego vodimo ju još dog joj je razum nježan pupoljak, da naziraju duševnim okom duševne predmete, da ih sravnjivaju i razlučivaju; jerbo samo tako moći će poznati duševna bitja izvan sebe i uslied toga dospjeti do samosviesti. Prosti roditelji, koji su istina slabo naobraženi, malo prosvietljeni i učeni, ali uz to krotki i priprosti srcem, drže se najvjernije toga načela, sliedeć u tom ono, na što ih nuka vjerozakon i vuče vlastito srce. Oni upoznavaju zarana svoju djecu s predmeti višje vrsti; razgovaraju se s djecom svojom o tielu i o duši, o zemlji i o nebu, o ovom i drugom svietu i životu; otvoraju pred okom dječjega razuma daleki izgled u vječnost; pokazuju djeci Boga kao dobroga, nebeskoga otca, i predstavljaju djeci nevine, čiste, svete duhove, što stanuju u nebeskom raju, i tako vode svoju djecu do poznanja i samosviesti, da su i ona i mi svi ljudi uda, članovi višjega carstva duhova.

Da dječji, nježni razum te uzvišene i vrhunaravne predmete još neshvaća jasno, ili ih shvaća još upravo puteno, to nečini ništa, i tim se neda valjano oprovrći naše načelo, koje branimo. Zar nije istina, da i dječje oko neshvaća tvarne predmete, osobito udaljene; pak kome pada na um, samo zato zabranjivati, da ih djeca negledaju, ili tko zatvora djecu u sobu, dok oči njihove podpuno ojačaju, i vid jim se podpuno razvije?

Čovjek nevježbajući se nemože se uvježbati u ničemu, i samo korak za korakom postepeno penje se na visinu. Glede predstavljanja dolazi čovjek sa tamnih k' jasnim, od ovih k'razgovetnim, podpunim, od naravnih k vrhunaravnim. Isti učenjaci podpadaju ovomu redu.

Izkustvo uči nas, da ljudi, od kojih razum u djetinstvu nije probudjivan i podhranjivan vrhunaravnimi predmeti, ostaju tupi u zrelijoj dobi života za drugi sviet, za sviet duhovâ, te nemogu nikako ponjati ni dušu, ni cieli vrhunaravni sviet. Ima dosta ljudij, koji vele: „Znam, čuo sam i čitao sam, da vjera spašava. I ja bih rado vjerovao, ali nemogu, neda mi se. Žalostna mi moja mladost! ogriešiše dušu i moji roditelji i učitelji, koji me u djetinstvu momu neobučiše valjano u vjeri.“ Nesrećni su ljudi, koji moraju tako govoriti, a takovih ima dosta, i to

su oni, koji u svomu djetinstvu nisu imali priliku ništa čuti o nauci vjere i ćudorednosti, o Bogu i o svojoj duši.

Da se pozna naturnji uzrok ove žalostne posljedice, pogledajmo samo vid očiuh. Čovjek naučan u djetinstvu svomu gledati daleko, i vidi daleko, inače ostane kratkovid. Tako je i s razumom, i tako si možemo razjasniti, odkuda dolazi, da oni ljudi, koji u tvarnom ovom svietu nisu znanstveno naobraženi (barem neprefrigani, nenamazani svakom mašću), ali već u ranom djetinstvu nabožno odgojeni, kao n. pr. naša seljačka djeca, postanu ljudi, koji vjeruju bolje i jasnije, i smatraju daleko pametnije i bolje vrhunaravne predmete, nego mnogi gradjanin, koji se ponosi obsežnim znanjem tvarnoga svieta, te se u svojih sanjarijah drži, kao da je naobražen, prosvećen i učen čovjek, pak oholo prezira seljaka i naziva ga glupakom.

Mnoga je ljuska gladka, ali jezgra pušljiva!

Ima nas i takovih, koji, čim je rieč o vjeri, grde i nazivaju sve to popovskom izmištotinom, pak stavljaju narav nad svim, na prvo mjesto. Kad vidimo liepu, krasnu, divnu sliku, recimo Ticianovu, velimo-li, taj veličajni umotvor načinio je kist-ali taki dodamo Ticianov, dakle Tician, umjetnik načio je, a ne kist bez njega. Kako se u tom primjeru odnosi kist prama Ticianu, tako narav sa svimi svojimi divotami odnosi se prama stvoritelju prirode, cieloga svieta, svemira. To zna razum u djetinstvu valjano probudjem, ali razum, kao duševno oko u djetinstvu valjano nerazvijen, ostaje kao i tjelesno oko zrikav, škiljav. Ja se bojim čovjeka kao ljute šumske zvieri, koji nevjeruje ni Boga ni dušu.

2) Kako valja razvijati volju?

Neostaje zauviek dječja ruka u kolievci sputana povojem, nego se pomalo oslobadja pelenicâ, i djetetu daju se u ručice ili sigračke ili drugi predmeti, da se zabavlja, pak dižući i noseći, sigrajuć se i šuškajuć, radeć, poslujuć poleg dobe i snage svoje postanu prstići dječji gibki, ručice opružne, mišice jake. Diete nauči se pomalo rabiti svoje ruke, i tako se pripravlja za rad i posao.

Kako je potrebita ta priprava, to vidimo u mnogih ljudih na lievoj njihovoj ruci, koja je mlitava i nesposobna za posao naprama desnici; a to zaoto, što nije u ranom djetinstvu vježbana i shodno rabljena kao desnica, te ostala i slabija i mlitavija. Nasuprot imamo primjerâ, kako se ljudi služe lievom rukom mjesto desnom (ljevaci, šuvaci), i to zato, što su u djetinstvu zarana počeli rabiti ljevicu mjesto desnice.

Tako i volja, kao duševna ruka, neostaje uviek počivajuć zavijena u krilu duše, nego valja da se razvije i rabi, te tako upotrebljavanjem jača i snaži. To biva, dočim se djetetu zapovieda i zabranjuje mahom, čim mu se počme buditi razum; dakako, zapovieda mu se i zabranjuje

ono i onako, što je i kako je primjerno dobi, snagi i pojmu dječjemu, t. j. što djeca mogu shvatiti, razumjeti, uviditi. Glede zapoviedanja zahtjeva se od djeteta, da točno, bezuvjetno sluša, što mu zapoviedaju stariji, da se moli Bogu, da se slaže i pazi sa svakim, da bude postidno i u svačemu umjereno; zabranjuje se pako lagati, krasti, obiestan biti i nesmiljem prama ljudem i živinam, zabranjuje se kleti, psovati, srditi se i gnjeviti itd.

Koga se reda valja držati pri tom, to kazuje svakom roditelju, odgojitelju, majki, otcu, učiteljici, učitelju vlastita nabožna ćut, vlastita sviest. Nikomu nije nepoznato, što su znali isti pogani, i na što se svatko može sjetiti pomislivši na svoje vlastito djetinstvo, da je naime volja, duševna ruka, u čovjeku od poroda popašna, sklona na zlo (kao i na dobro), odkud i dolazi, da se mora često izpravljati izkrivljena volja upravo i šibicom, te nutarnji otrov suzbijati vanjskim, klin klinom izbijati. Kako je to nuždno, znamo svi, zato i zovemo one roditelje nepametnim, nerazboritim, koji puššaju sve na volju svojoj djeci; djeci na volju, sebi na nevolju! Ima i takovih roditeljâ koji se smieju morajnoj nakazi, i nazivaju nedostatke svoje djece gledeć na volju — oštro umjem, pak se još ponose, što su jim djeca samovoljna i odurna.

Ako se poćme zarana razvijati volja i to se nastavi vježbajuć ju kroz pogibeljnu dobu mladosti neprekidno, te se održi pobjeda nad zlom opominjajuć, grozeć se i kazneći: naobrazi se diete i postane mužem značajnim držeći se načelâ osnovanih na čvrstu temelju, na pećini, a ne na piesku, na istini, koja nikad nije, niti može biti u oprieci sa zdravim razumom i bistrom pameti; mužem, koji mnogo drži do čiste krieposti, koj se u svemu drži poštenja i neda, koji drži mnogo do iskrenoga, pravoga radoljublja, kom leži na srcu blagostanje i sreća domovine, i koga se duševna ruka, volja, nipošto i nikako i nikada neda previjati, još manje slomiti.

Tko je toga mnenja, da valja najprije odgojiti i naobraziti vanjskoga čovjeka, pak onda da treba zrelom predstavljati vjerozakon i ćudorednost i početi odgojivati i naobražavati tako nutarnjega čovjeka, sude jako krivo i lutaju naopako, isto onako, kao kad bi tko htjeo tvrditi, da valja najprije pustiti mirno, neka iz djeteta naraste zreo čovjek, pak tek onda neka se priučava raditi i vježbati svoja tjelesna uda: ruke, noge, oči, uši, usta, jezik itd. To se očevidno opira i protivi svakom izkustvu. Čovječje tielo mora se do svoje zrelosti već otvrdnuti i priviknuti na posav i rád, inače ostaje za cieli svoj život takav čovjek mekoljusak i mlitonja. Da to još više valja u duševnom odnošenju glede volje, svjedoči svakdanji život.

U novije vrieme počimaju se zavoditi posvuda tjelesne vježbe, gombanje, kako bi otvrdnulo dječje tielo, kako bi djeca postala hitrom, brzom, okretnom, gibkom, jakom, vitkih udâ. To je hvale vriedno, budući je tielo orudje duše. U zdravom tielu zdrava i duša! U slabom,

mlitavom i bolješljivom tielu i duh je slab, mlitav i bolješljiv. Kad je bez svake dvojbe potrebito vježbati i jačati tielo gombanjem, gimnastikom, to valja još više obzirati se na duh, i upravo valja u naše vrieme gledati zauzdati i držati na uzdi volju mladoga naraštaja, vježbati ju u dobru, jačati i kriepiti doma i u školi, i to je jako važna zadaća roditeljâ, odgojiteljâ i učiteljâ i sviuh prijateljâ mladeži i prijateljâ domovine, pravi rodoljubâ i čovjekoljubâ.

Pučka poslovica veli: Stara konja nenauči jašenju! Što mlad uči, to star čini! Nauka jedna muka, a oduka i šok mukâ!

3) Kakoda se naobražava ćućenje?

Kakogod raste čovjek i uda mu tjelesna postaju veća, tako postaje mu veće i srce dobivajuć i primajuć u sebe sve više krvi, te ovu razdjeljuje po narostlom većem tielu kao hranu i toplinu, kao život. Iz toga vidimo, da upravo rasteća djeca češće su i više gladna, nego odrastli, i kadšto upravo više i jedu. To je tako uredila priroda jako mudro u tu svrhu, da se umnožaje krv u rastećemu tielu.

Griešili bi zaisto proti djeci gledeć jim na tielo, kad bi joj uzkraćivali potrebitu tjelesnu hranu. Samo valja pri tom paziti, da djeca dobivaju zdravu hranu, koja se dade lahko probavljati, i koja je pitka, koja dobro hrani. Osobito valja čuvati djecu od nezrela voća i jakoga pića, od rakije, vina itd.. za čim su djeca jako popašna i pohlepna. Za djecu je jako piće otrov. To vele liečnici, koji poznaju iz izkustva žalostne posljedice toga otrova.

Tielo je iztisak duše. Kad se probudi razum i razvije volja u djetetu, onda se skupa razširi i poveća i ćućenje, duševno srce, izvor nutarnjega, duševnoga života. Uslied toga, što dječje srce biva dobom života sve veće, zahtjeva diete shodna hranu i dovoljno je, te se maša za svačim, štogod mu samo može zasititi glad, ugasiti žedj.

Kakogod što djeca ponajviše vole jaka pića, tako vole i dječji duh sve što je čudnovato, nakaradno, smiešno, pustolovno, što zaudara po gursuzluku. Bilo bi neprirodno i okrutno, kad bi tko htjeo posve ugušiti taj prirodjeni nagon; dapače dužni smoga uzdržavati, podhranjivati, i dobro ravnati, pružajuć gladnoj i žednoj dječjoj duši u ćudorednih opisih i pripoviestih zdravu hranu i zdrav napitak. Samo budimo obzirni, pazeć, da dječja ručica nemaša se za nezrelim voćem, a volja za putenošću i požudljivošću.

Alem kamen brusi se samo alemom. Tako i razum dječji moguće je izoštriti samo razumom.

Odgojiteljice, odgojitelji plemenita srca i značaja, dobre volje, sklonjene na dobro, teže će za kriepošću odgojiti će djecu svoju ili skrbi svojoj povjerenu dobro, valjano, čestito, kako će iz djece postati plemeniti, značajni ljudi, dobri, izvrstni gradjani i domorodci, a skupa

i kriepostnjaci u pravomu smislu ove rieči. Ja pod tim imenom razumjevam čovjeka, koji ljubi dobro i kriepost poradi dobra i krieposti kao i Boga poradi njega samoga, što je najizvrstnije, najsavršenije dobro; čovjeka, koji ljubi kriepost, pravdu i istinu poradi njih samih, a ne iz sebičnosti, iz vlastitoga probitka, iz svakojakih obzirâ budi na što, bilo to stanje, u komu se tko nalazi, bilo položenje u gradjanskomu družtvu, bilo šta mu drago.

Štovani slušaoci! Odgojenje!

Kolike uzvišene misli, kolika hrabrost, srčanost, koliko junačtvo leži već u korenu te rieči! Odgojiti, skoro bi se moglo kazati, — to će reći iz ništa štogod učiniti stvoriti. Ako je to premnogo rečeno, barem se može reći, odgojiti, to je probuditi, iztrći iz sponâ mrtvoga sna driemajuće sposobnosti i sile, to će reći toliko, koliko podlieliti nesavršenomu bistvu, bitje, da oživi, da se gani, da počine djelovati. U tom je smislu umno, ćudoredno i nabožno odgojenje najvišja zadaća, koju si može koj čovjek staviti. To je preporadjati dječju dušu: razum, volju i ćućenje.

Odgojenje dakle naobražava nutarnjega kao i vanjskoga čovjeka, dušu i tielo; podiže gojenče i stvara iz njega drugi stvor za nov život — njegujuć i vježbajuć, uplivajuć s polja, budeć iznutra, jerbo bez sudjelovanja samoga gojenčeta nemože odgojitelj nikako uspjeti, nikako veliku svrhu postići.

Naobražavajuć dječje ćućenje možemo davati djeci u ruke i valjane spise za mladež, samo valja paziti pri izboru takovich spisâ, da se možebit pod liepim busenom krasna cvieta, pod bujnom, zelenom travom neskriva otrovna guja, zmija ljutica; da se nebi spisom pobudjivala putenost i požudljivost, dočim se namjerava pobuditi višje ćućenje, višje osjećanje za dobro i kriepost. Romani nijesu za djecu, za mladež kao ni rakija, makar bila upravo medena ili šećerna. Kadgod vidim mladića ili djevicu s romanom u ruci, predstavlja mi se kao da gledam, kako drže tikvicu, čuturicu, kupicu, staklenicu rakije, žganice.

Poznavao sam njekoga staroga zvonara Jakova u Slavoniji, koj je o rakiji govorio: cojka, klipara, a nazivao ju je i mučenicom. U staro vrieme vjerovali su ljudi još iz poganskoga vremena u drvce i u kamen, pak i u to, da zao duh — vrag, djavo, sotona — rekao bi stari zvonar Jakov i odpljunio — Bog budi s nami! udje u čovjeka. Bora mi, kad tko napije se mnogo rakije, udje u njega zla para i zato je stari zvonar Jakov pravo imao, kad je prozvao rakiju i mučenicom.

Njekoji roditelji misle, da romani služe za naobraženje, ali se grdno varaju roditeljskom taštinom, koja i na bliedih obrazih svoga djetetu opaža cvjetajuće ruže.

Ljudsko je srce — znamo iz izkustva — kao i volja — sklonjeno na grbotinu i zieva za zabranjenim voćem. Kad ga se jedared okusi, onda već s bogom ukuse za čim ljepšim, boljim, višjim, uzvišenijim, ple-

menitijim, obćepoleznijim, a o kriepostnomu i svetomu neima više ni govora.

Kakogod što postaje iz zdrave hrane zdrava krv, te ova utječuć u tjelesne strojeve uzdržaje, osjećanja čista, gibala jaka i snažna: tako isto proizlaze iz dobra odgojenja bistra, čista, ćudoredna, nabožna, kriepostna ćućenja tekuć blagotvorno iz srca i razljevajuć se cielim duševnim ustrojem — bistreć razum, jačajuć i kriepeć volju, te postaje diete čovjekom, u koja je i glava i srce na pravomu mjestu.

Neka nitko nemisli, da valja kojegod od ovih duševnih orudjâ razvijati, naobražavati napose, ili jedno po jedno za sebe.

Duševni ustroj naliči tjelesnomu. Nitko nevježba po jedno tjelesno udo, nego cielo tielo raste i razvija se, vježba se, napreduje i dozrieva skupa. Tako je i sa duševnim strojem, sastojećim se iz razuma, volje i ćućenja, dočim utječe jedno u drugo, i djeluje jedno na drugo.

Sviestan odgojitelj i učitelj odgojiva, naobražava i prosvjetluje skupa cielu dječju dušu. Tko bi kao odgojitelj i učitelj odvrativši se od praizvora svake istine izoštrivao samo dječji razum svjetskom mudrolijom, svietskom pripredenosti, da pokaže svietu, kako je naobrazio sveznalicu, a kad tamo bližje se promotri, odgojio nakaz sa grdnom glavurdom počivajućom na slabih ramenih. Tko nasuprot odgojenjem i naobraženjem smjera samo na to, pobuditi ćućenjeje, a pusti s vida razum i volju, taj odgoji bogalja s gulavimi grudi. Samo skladni razvitak sviuh tjelesnih udâ jamči za podpuno tielo, tako i skladni razvitak duševnih orudja za podpunu dušu.

Dozvolite mi još koju progovoriti o ćućenju. Stvar je važna, neće biti s gorega razmotriti ju svestrano.

Liepo veli njeki strani pisac — Klinger, ako je komu stalo do imena; ja bih rekao, bolje je uviek pitati prije: što? pak hajd' onda već, ako je i izlišno: tko? Tu mi pada na um, kako su žudinski pisci i farizeji govorili o spasitelju: A zar nije iz Nazareta? zar mu nije otac dundjerin? pak se smućivahu u njemu. I sad ima takovih pisacâ i farizejâ, kritikerâ, koji uviek samo pitaju: A tko je to rekao, napisao, predložio? a da pitaju što, to jim ni na um nepada. I to je bolest našega vremena, a skupa i znak pokvarenosti srca i razvraćenosti ćudi; i u' naše doba ima pisacâ i farizejâ. Tomu se zlu doskočiti može samo valjanim, shodnim odgojovanjem.

Ali ostavimo to, pak se povratimo Klingeru, bolje reći k onomu, šte je rekao o ćućenju. On veli, da su ćućenje i pamet sunce i mjesec na ćudorednomu obzorju. Bivši uviek na žarkom suncu, spalili bi se, a nalazeć se opet uviek na hladjanoj mjesečini, smrzli bi se i ukočili. Ćućenje je izvor naše sreće; učiniti ćemo ga izvorom biede i nevolje, ako okužimo svoje srce bujnim, pripredenim uobraženjem i rovarećom pameti.

Dom i škola moraju oplemeniti odgojenjem i naukom dječje srce. Ćute će ili čuostvujuće srce blagoslov je za svakoga, i tkoga ima, siguran je, neće učiniti kakvu zamašnu nepravdu. Srce, kadro udioničtvovati pri bolu, biedi, nevolji, nesreći, tugi i žalosti, pri jadu i zlom slučaju i nezgodi svojich bližnjih, neće lako uzrokovati komu bol, neće lahko ujesti koga za srce, obiediti, razcviliti i razžalostiti, oboriti koga u zlo. Kakogod što nije moguće biti pjesnik bez oduševljenja, makar se pročitala sva pjesnička pravila; tako je isto nemoguće biti kriepostnim čovjekom bez nježna, uvježbana, topla ćućenja, makar znali na pamet sve zakone i propise, makar pročitali sva ćudoredna djela, sve na svietu ćudoredbe.

Ima ženskich glavâ, uslužno i gospodski neveli se tako, nego ima ljepoticâ, koje se raztapaju i razplinjivaju u ćućenju čitajuć kakav roman; tako su gdjekoje ćutljive i osjetljive čitajuć o udesu, o zgodah i nezgodah kakvoga junaka u romanu, da liju grozne suze i skoro padaju u nesviest: pak te iste prenježne duše nepočituju svojih roditeljâ, nisu nježne prama svojoj djeci, neljube svoje supruge, postupaju nečovječno sa svojimi podanici, nesmiljene su prama svojoj služinčadi. Takovo ćućenje nesmije naobražavati dom i škola. Pravo ćućenje — znate-li šta je? Ono je nutarnje, čisto, živo čuvstvo, za sve, što je dobro, liepo blagorodno i uzvišeno gledeć na djela prirode i vještine, oštroumja i ukusa, u pomislih, u govoru i djelovanju ljudskom. Ova prava oćutnost vierna je drugarica i prijatelica krieposti. Ona nam otvora srce, kako bi ono osjetilo, kako je milo, ugodno, plemenito biti čovječnim, smiljenim, blagohotnim, milokrvnim, čovjekoljubnim.

Naobražavajuć dječje nježno srce nesmijemo nikada zaboravljati ćućenje, ovaj podbod, ovaj tetik i spotikač naših djelovanjâ, i ova duševna sila mora se razviti i naobraziti shodno i valjano, ako smo rada odgojenjem postići pravu svrhu.

Svako ćućenje, koje je u oprieci sa ćudoredbom i kriepošću škodi i duši i tielu; dakle nam neostaje drugo u tom obziru, nego gojiti u djeci riečju, primjerom i svakim drugim mogućim a valjanim sredstvom krotko, nježno, blágo, dobro, kriepostno i nabožno ćućenje. Samo takovo dade se složiti sa zdravom pamèti i s bistrim razumom. Gdje se jedna od ovih duševnih silâ opire drugoj, tu je čovjek razdvojen u samomu sebi i postaje biednim, nevoljnim, nesrećnim stvorenjem na tom svietu. Iz toga se vidi, kako je neobhodno potrebito za svaku majku i odgojiteljicu, za svakoga roditelja i odgojitelja, učiteljicu i učitelja, da su sami pametni, bistroumni i čuvstviteljni, da su dobre glave, vedre pameti, plemenita srca; jerbo samo takovi roditelji, odgojitelji i učitelji mogu biti u stanju, dobro odgojivati, obučavati, naobražavati djecu, kako bi iz nje postali pametni, razumni, čuvstviteljni, kriepostni ljudi. Što tko sam neima, ono nemože dati ni drugim.

Odgojenje zanima se ljudskim srcem. Značaj nenalazi se u razumu, nego u srcu. Kakvo tko ima srce, onakovu zaslužuje i čest.

Čovjek je samo po svomu srcu srećan; sreća bo naša čovječja zavisi od načina, kako osjećamo. Biti nesebično blagotvoran prama svakomu živomu stvoru, to je temeljni značaj dobra srca. Tko pozdravlja dobrodošlicom svako dobro i svakoga dobra čovjeka, te ga smatra iskrenim i veselim srcem za brata i prijatelja, taj je dobra srca. Dobro srce smjera uviek na dobro, a zlo teži za zlom; dobro srce smješi se veselo, kao dobar nebeski duh, a zlo podsmijava se kao vrag u prisustvu dobrih ljudij, ili kad se hvali poštenjak.

Nijedna crta ljudskoga značaja nije vriednija više štovanja i ljubavi, nijedna nemože ljude tako usrećiti, kao dobrota srca u plemenitom smislu ove rieči. Kad je tko dobra srca, duša mu je mirna i spokojna, duh vedar i veseo, tielo zdravo, srećan je u domaćemu i družtvenomu životu. Sve je napredno i ugodno oko čovjeka dobra srca; on uživa podpuno svako dobro, koje vidi i izkusi, i štogod sam čini dobra, sve je veće ciene. Može se uzeti za načelo, da je svaki čovjek u toliko srećan i blagopolučan, u koliko je dobra srca; a najvišji stepen sreće i najvišji je čovjekoljublja. Biti naobražen, a imati šuplje, prazno ili pušljivo srce, to je puko djelo pametovanja, makar se oštoumje napiralo kolikomudrago — ostaje mućak, pune oči, prazno srce! veli naša poslovica.

Razmatrajuć to s'druge strane, opažamo, da njemački pisac Wieland pravo ima, kad veli, da dobrota srca bez mudrosti isto tako nije kriepost, kao ni znanje što nije mudrost bez krieposti.

Zdrav čovjek, veli opet Evald, nemisli nikad a da skupa i neosjeća; a neosjeća opet a da nemisli, a misli i osjeća samo zato, da djeluje.

Glava mu je spojena sa srcem, a duh s tielom. Tu svezu spojio je Stvoritelj, i što je Bog sastavio i svezao, netreba čovjek da razvezuje. Žalibože, ljudi čine to često i drzko, odtud i dolazi da se nalaze toliki putenjaci bez glave medju ljudma, osjetnjaci bez glave i glavani umstvujući bez srca.

Biedan je i nesrećan stvor onaj čovjek, o kom se mora reći, pokvarena je srca. Nitko se nerodi pokvarena srca, nego srce se pokvari opakim načinom odgojenja. To neka majke odgojiteljice dobro upamte.

Naša pučka poslovica veli: Tko o čemu, a baba o uštipci! Tako i ja nemogu završiti ovo predavanje, a da koju neprogovorim o naobraženju ženskoga spola.

Muževi prave zakone, muževi kuju i predsude. Dobro! neće njeki muževi, da jim žene budu suradnice, nedopušćaju, da žene budu u stanju samo privredjivati i teći, nego vele — u žene duge vlasi, kratka pamet! nisu žene za ovo i za ono, za to i ovo! Vele: žena ostaje žena, i morala bi postati mužkarom, kad bi se zanimala mužkimi poslovi,

obrtnošću i zanatom, znanstvom i vještinom. To su gole, puke rieči. Neima valjana posla, kojim bi se oduzimalo išta od ženske nježnosti, do jedina briga u pogledu na izdržavanje. Promislimo, zar nije bolje svojim poslom, svojom radnjom pošteno se izdrzavati, nego kad žensku glavu natjera ili nužda ili natenta obiest mašati se svakojakih sredstvâ, kako bi što zaslužila, kadšto za sredstvi nedostojnih; mislim to je nedostojno, to kvari žensku nježnost prirodnu, to je nedostojno ženske glave.

Raditi, poslovati liepo je i krasno; blagoslov je božji nad valjanim, koristnim poslom, a lienost i bezposličenje zna nagaziti na svaku glotu i nevaljaštinu. Bezposlenost je početak sviuh zalâ. Kad se čovjek zanima koristnim poslom, zadovoljan je u sebi i štuje sam sebe; pak da se to uzkraćuje nježnomu spolu? Nipošto, nego nastojimo odgojivati svoje kćerke za posao i radnju.

Nisu svi roditelji u stanju ostaviti svojim kćerkama imanje po svojoj smrti; ali svatko može odgojiti svoje kćeri tako, da čim budu lišene roditeljske pomoći, nepokuca jim mahom na vrata strašilo gladi, nužde i zavisnosti od drugih ljudih.

Kako da čine to roditelji?

Porugljivo znadu reći njeki ljudi: Valjda bi trebalo, da roditelji odgoje iz svojih kćerih kakve činovnike, učenjake, umjetnike, obrtnike, zanatnike? Na to odgovarati vidi mi se izlišno, jerbo zna svatko od nas, da ima dosta službâ i zanatâ, pri kojih se dadu upotrebljavati i ženske glave. Nije zbilja istina, što veli poslovica, da je žena dugačke kose, a kratke pameti. Proti tomu prosvjedujem svečano. — Odgojenjem domaćim i školskim treba učiniti iz ženske djece pametne, razumne i vješte žene, pak će nas i naš narod mahom ogrejati sunce boljega napredka, bolje sreće. Nastojimo svojski odgojiti matere pametne, vješte i radene, pak će sve i u svemu poći na bolje. Samo neka roditelji nastoje odgojenjem, naukom i znanjem, vještinom i vrlinom osigurati kćerkam svojim budućnost, kao što se čini obično sa sinovi, pak će se već naći za svaku pút i sredstvo, kako će se uhlebiti, a neće kukavne djevojke zavisiti od slučaja i puste sreće. Zašto da nebi mogle ženske biti činovnice, liečnice, kao što su već mnoge učiteljice? Pak dalje trgovke, krojačke, cipelarke, tkalje, bojadisavke, pletarke, kuvarke, pekarke, poslastičarke, zanatnice ženskih i mužkih nakitâ i nadzirateljice mnogih obće poleznih, obće koristnih zavodâ: bolnicâ, sirotištâ, odgojilištâ itd. Ženske su glave isto onako ukrašene darovi uma i srca, kao makar koji mužkarac. Zar neimamo primjerâ u povjestnici, kako su se ženske glave proslavile junačtvom, znanjem, umjetnošću i vještinom, dapače veleumjem i izvanrednimi darovi uma? Pogledajmo naše prostakinje, zar nevidimo, kako su ne samo prelje, tkalje i vezilje, nego i ku-

18

varice, pekarice vrtlarice, pčelarice, kopačice, žetelice i mnoge jako vješte svakom poljskom i domaćem poslu i svomu ženskomu.

A što bi još moglo biti, kad bi se bolje i shodnije odgojivale i školovale?!

Tako bi valjalo, da i gospodične — gospojice — kcérke častnikâ, činovnikâ i drugih gradjanâ neuče samo plesti, iglicom vesti, malo šivati, malo svirati glasovir, malo francuzki šapotati, njemački štrbencati, kititi se po žurnalu i čitati romane; nego valjalo bi, da se u djetinstvu i mladosti svrgnu na kojigod koristan rád, kojim bi sebi mogle osigurati srećnu budućnost. Tko radi, Bog nebrani! Bog daje težaku, a nelažaku, i daje rataru, a ne bezposličaru! vele naše poslovice. Blago djeci sa pametnom majkom!

Blago vojnu sa razumnom ljubom!

Blago domu s vještom domaćicom!

Samo valjanim odgojenjem i naobraženjem mladeži doći ćemo do blagostanja i obće sreće! Bez toga neima i nemože biti u ničemu napredka!

O vychování dívek v Čechách.

Podává Jan Lad. Švadlenka, učitel na školách Smíchovských.

(Pokračování.)

Zvláštní spůsob k nabytí zkušeností a jakéhosi vzdělání pro život byl u venkovských synů a dcer ten, že rodiče dítky své posílali na jistou dobu — ovšem hlavně jen za příčinou naučení se němčině — k sousedním Němcům na tak zvanou „výměnu“. Otec vyhlídnul si některou pořádnou rodinu německou, s níž k. p. v obchodním poměru byl a požádal jí, aby jeho syna neb dceru přijala buď na jeden neb více roků n a z k u š e n o u, začež se jí nabídl, přijmouti na vzájem na tak dlouho jejich syna neb dceru také n a z k u š e n o u. Jestliže rodina německá k tomu svolila, pak odevzdal otec Čech syna neb dceru svou mezi Němce a otec Němec syna neb dceru svou mezi Čechy, ničeho jeden druhému za vychování svých dítek neplatíce.

Tyto děti české i německé vstoupily docela v jiný poměr ku svým novým pěstounům, nežli jest poměr žákův ku svým učitelům vůbec; ony měly býti na ten čas přijaty za vlastní, což by velmi pěkné bylo a zajisté nemálo by přispívalo k svornosti mezi různými národy, jakou nalézáme v některých zemích k. p. ve Švýcarsku mezi Němci, Francouzy a Vlachy, aneb v Americe mezi mnoha rozličnými kmeny. Avšak v našich

v tom případě posud neurovnaných poměrech i v nejnižších kruzích nerovnost národů nezůstala ani u vychování mládeže bez svých následků; z jedné strany míchala se do vychování: nadutost a panská pýcha s celým svým komonstvem, z druhé pak: patolízalství, nejapnost a otroctvím zapáchající úslužnost se všemi svými potomky. Z těchto principů možno též vysvětliti nestejné poměry mládeže české ku svým německým vychovatelům a naopak. Německý klučina chován byl v české rodině vždy jako v peřinkách a také ve škole české, kterou na ten čas někdy navštívil, býval vždy od učitele i svých českých spolužáků více nežli jiní vyznamenáván, ne snad pro dobré chování a pilnost, ale proto že byl Němec. Jemu prošlo často i mnohé darebáctví doma i ve škole; česká matka neopovážila se ho napomenouti, bojíc se, že by to mohl žalovati svému tatínkovi a ten by snad její dcerušce nebyl dosti nakloněn. Jinak vedlo se zhusta české dívce mezi Němci. Doma pohlížěli na ni s počátku s útrpností, chválíce její snahu po „vyšším totiž německém vzdělání", při tom však žádnému Němci nenapadlo, že zkušenost, které jejich synek mezi Čechy nabude, možno také nazvati „vyšším vzděláním".

Němci se spíše domnívali, že prokazují české dívce veliké dobrodiní, když se tato trochu přiučí jazyku německému, myslíce tedy, že více činí pro dítě české, nežli Češi pro dítě německé. Že při tom doma i ve škole dítě české mnohé úsměšky o svém národu, svých rodičích muselo zakoušeti, jest věcí dokázanou a proto není divu, že se raději hodně snažilo, aby veškerou tu barvu českou ze sebe co možno brzy setřelo a takto těm trapným úsměškům ušlo. Nehledíce ani k rozmanitým mrzutostem, které z výměny takové pocházely, ptáme se, jaký z tohoto vychovávání pro rodiny české vzešel užitek? — Zajisté spíše škoda. Neboť dívky české nejen němčinou, ale i cizí pýchou načichnouce nechtěly doma při své marnivosti skoro již ani česky mluviti, majíce za to, že vyšší vzdělanost v tom záleží, když si cizí řečí, třeba dosti bídně, dovedou něco pověditi, čemu každý nerozumí.

Proto „výměna" taková, která v dřívější době zhusta se děla, musí se při našich neurovnaných poměrech národních co škodlivá rodinám českým úplně zamítnouti.

Podívejme se nyní na jiné vychování dítek, zvláště městských. Až do r. 1860 převládala ve školách měst českých více méně němčina a tam, kde bylo škol českých, nebylo pro dívky více nežli toliko tři třídy, v nichž musily dívky naše nejméně do 12. let seděti, zhusta jedno opakujíce. Znaly sice věci své velmi dobře, však při tom nemohly dále pokračovati, neboť nebylo pro ně vyšších tříd českých; která však něco nového (!) slyšeti chtěla, musila vstoupiti do škol německých, což však vždy s velikou ztrátou času a neblahými následky spojeno bylo.

Při takovém přestupování ze školy české na německou byla česká dívka vždy velmi zkrácena, neboť ačkoliv její všeobecné vědomosti již

daleko větší byly, musila předce vstoupiti do třídy nižší, nežli v jaké dříve byla k. p. ze třetí české do druhé německé (někde až dosud ze čtvrté české do druhé německé).

Přestupování ze škol českých do německých má však tyto zlé následky:

1. Mládež česká zkrácena jest o jeden, dvě neb více let ve svém všeobecném, pro život zvláště nyní velmi potřebném vzdělání; neboť kdyby pokračovala ve školách českých, mohla by postupovati do tříd vyšších a v nich se buď ve vědomostech zdokonaliti neb novým přiučiti, kdežto přestupujíc do škol německých, musila již známé věci a to jazykem cizím opět přežvykovati.

2. Takovým degradováním pokroku mládeže děla se ve vychování dívek našich veliká demoralizace, neboť tím se urážel lidský cit po pokroku, což mělo zhusta ten zlý následek, že dívky věkem i vědomostmi již pokročilejší, vidouce ve škole v realiích samé jim velmi známé, otřepané věci prováděti a v jazyku německém, k vůli němuž sem byly přestoupily, jsouce i za nejmladšími, v učení brzy zarazily, kdežto by ve školách českých vždy s novou chutí a vytrvalostí byly pokračovaly, ba i němčině rozumným spůsobem pro jich potřebu v životě se přiučily.

3. Přestupování žáků a žaček ze škol českých do německých má nejen pro mládež neblahé následky, ale i školy a učitelstvo české nad míru tím trpí, neboť se snižuje, zlehčuje v očích nevědomého krátkozrakého lidu jich cena a důstojnosť. Činí tak ovšem jen takoví rodiče, kteří sami z oné neblahé staré školy pocházejíce nových pokroků národních si nevšímají. Což divu, že mnohý otec neb matka sotva uslyší odříkávati dceru neb syna svého nějakou báseň německou, které se tito s velikým namaháním ve škole německé byli naučili, nemohou radostí nad tímto znamenitým výsledkem ani dosti slov pro chválu škol německých nalézti; naproti tomu však padne mnohá hana na ty školy české, které nedovedou k. p. ani Schillerovu „das Lied von der Glocke“ nazpaměť naučiti; — že přinesly děti jejich ze škol českých mnoho praktických vědomostí, to nestojí prý za řeč. Bláhoví! kdyby se byly přesvědčili, zdali syn neb dcera všemu tomu, co jim právě v němčině byli „napapouškovali“ také náležitě rozumí, a rozumí-li, zdali při tom také pokročili ve vědomostech ostatních, pro život důležitých, zdali by asi z tohoto sladkého horečného sna byli probuzeni?

Ovšem čas již mnohé zlé vyhojil a také mnohého otce a matku přivedl k poznání, však zhusta bylo již pozdě. Mnoho let uplynulo, mnoho peněz bylo marně vyhozeno a výsledek byl: dosti bídná znalost němčiny, kdežto ti žáci a žačky, kteří postupovali vždy ve školách svých, pokročili nejen ve věcech realních ale i v němčině a k tomu za peníz levnější.

Při takovémto záhubném vychování trpěly opět dívky české poměrně více nežli hoši, protože študie ženské jsou kratší a poslední dojem ze školy bývá mohutnou pakou v životě lidském. Že pak poslední škola pro dívky byla škola německá, uvázla mnohá dívka nevinně v té domněnce, že bez němčiny není vzdělanosti, kteréžto nepravé heslo stalo se na dlouhý čas v rodinách českých dědičným a bohužel! posud má své přivržence. Naproti tomu hoši vybředli spíše z tohoto bludu, protože študie jich byly delší a všestrannější. Což divu tedy, že jsme ještě nedávno slyšeli k potupě všech Čechů naše dívky po ulici jen po německu (ovšem zhusta bídně!) švadroniti a mnoho to stálo, nežli pravou cenu svého jazyka mateřského poznaly.

Při takovém paedagogickým blouzení mnohých rodičů musily školy české a jich učitelstvo mnohé urážky snášeti, jakoby snad tolik nedokázaly, co školy německé. Ovšem, 'odcizovati mládež národu a vlasti na úkor potřebnějším vědomostem nedovedou.

Za to však povíme takovým rodičům, že právě učitelstvo české má tu přednost před německým, že i v jazyku německém jest dokonale zběhlé, ba že i mnozí učitelé čeští nejen pro školy české, ale i pro školy německé zkoušky odbyli a tudíž snad také tolik té němčině dovedou naučiti, čeho rozumně třeba jest, jako ve školách německých.

4. Přestupování mládeže ze škol českých do německých za příčinou onoho pachtění se po dokonalé znalosti jazyka německého jest národa českého nad míru nedůstojné, ano potupné a směšné, neboť nenalézáme podobný shon po znalosti jazyka druhého ve všech vrstvách lidu u žádného národa. Francouz učí se jen francouzky, z ostatních jazyků jen malé procento lidu francouzského něco umí, Angličan jen anglicky, Němec jen německy, Vlach jen vlašsky, ano i ten Maďar pohrdá uměním jazyka druhého, ale my Čechové k své vlastní potupě sháníme se po znalosti němčiny v takové míře, jakou by jen otroci mohli vyhledávati a předc myslím, nikdo z nás otrokem slouti nechce.

Zkrátka přestupování mládeže české ze škol českých do německých jest mládeži škodlivé, pro školy a učitelstvo české urážlivé, národu našemu pak nečestné, nedůstojné, potupné a záhubné.

Vedle této nejvýš třítřídné veřejné české školy dívčí, v níž však také němčině co předmětu stále se učilo, byl v každém skoro městě českém nějaký dívčí ústav ryze německý, ba mnohem více německý, nežli jsou školy v samých městech německých, neboť v těchto byla vzdělanost a smýšlení německé vštěpováno mládeži výhradně německé, v oněch pak vedle nemotorného, nedidaktického vyučování němčině kazila a hanobila se řeč česká a touto zkaženou češtinou zasévalo se do srdcí českých dívek símě nespokojenosti se svým vlastním majetkem českým a pohrdání svým rodem, což jest ďábelské.

Majitelka takové vysoké ženské university německé — v městě českém — byla zhusta rozená Češka (!), avšak to se nesmělo již před ní nahlas říci, vždyť ani pravopis její jmena není více svědkem toho; píše se nyní již k. p. Peterschikoffsski a ne Petříkovská. Také neví již mnoho z té sprosté řeči české, kterou ji snad ještě matka mluviti učila, leda že zná hojnost překroucených slov českých, která její služkám u kašen slouží zhusta za milou látku k filologicko-humoristickým přednáškám o rozprávkách v mateřském jazyku jejich „milostslečny madame".

Z literatury české dostačoval jí písničkář Haiss & consortes. Naproti tomu v jazyku německém (dle její tradice „Muttersprache") vyjímaje přízvuk a některé nepatrné dialektické odchylky od grammatiky k. p. v užívání členů (der, die, das) vyznala se znamenitě a s nevšední sečteností dovedla baviti posluchačstvo o Schilleru a Göthovi, toliko to jí působilo vzdor pilným študiím (!) německé literatury, až dosud vrtochy, kterému z těchto dvou má dáti přednost, čili kterého má povyšiti na stupeň první.

O dějinách národu českého neměla ponětí; jí dostačily zajímavější obrazy ze starých dějin ve spůsobu „Welkers Weltgeschichte"; za to velkou váhu kladla na „mythologii", z čehož, myslím, dívky naše všecko věděti nemusí. Rovněž povrchní byly její vědomosti z věd přírodních, zeměpisu a počtářství. Z domácího hospodářství tehdáž ve školách ničemu se neučilo, leč že dívky musily zhotovovati všeliké ozdobné, avšak titěrné věci, které v domácnosti žádného účelu nemají. Na ruční práce pro domov velmi potřebné, jako: šití prádla a šatů, zhotovování klobouků, nekladla se patřičná váha, „toť, prý, náleží švadleně, a dcery naše nebudou švadlenami." Že v ústavě tom dívky naše z umění kuchyňského praničehož nezískaly, jest na bílední, protože se pro ně „nehodilo."

Naše „madame" uměla též francouzsky a krmila tou řečí české dívky za zvláštní příplatek dvě až tři leta; však výsledek byl, jak snadno pochopiti, předc jen nepatrný, ba i škodlivý, protože dívky naučivše se jen povrchní rozprávce v řeči francouzské, nemálo si již na tom zakládaly, že jim tatínek ani maminka, ač i německy umějí, předc více nerozumějí. A skutečně těm dívkám ani hodný jinoch nerozuměl!

Jako v řeči francouzské, tak daleko přivedli to dívky též v hraní na piano. Hudba ovšem každému lahodí a krásné jest, kdo se v ní vyzná; však nutiti mládež ku hraní, ať již má chuť a vlohy k tomu nebo ne, jest nerozumné. A tak se také dělo, že mnoho dívek za drahý peníz na úkor věcem prospěšnějším dlouho zabývalo se hraním na piano, a když konečně uplynul samým brňkáním šestý rok, shledáno, že dívka ta ani vůle, ani vloh, ani trpělivosti ku hraní nemá, tak že všechen náklad, čas i práce byla marná.

Takové škole a takové pěstounce svěřovány byly dívky české po dlouhou dobu „k vyššímu vzdělání". Což divu, že tím spůsobem staly se

jen pozlacenými pupami, které tou „vyšší vzdělaností“ jako na drátkách se pohybovaly, zůstávajíce při tom předc jen dřevěnými a směšnými. Kam se dělo však to pravé české vzdělání, láska k vlasti, bodrost, upřímnost, věrnost, něžnost, hospodárnost atd ?

(Dokončení.)

Prva glavna skupština hrvatskoga pedag.-književnog Sbora.

U Zagrebu, početkom listopadu.

I za prve obće hrv. učit. skupštine nije se doduše u provincijalnoj Hrvatskoj ništa znamenitijeg ove godine na pedagogijskom polju izvelo, što bi javnu pozornost na sebe povuklo bilo; ali za to je ipak na tihom radjeno, koliko se je samo moglo, da se napredak promakne i unapriedi, te možemo reći, da je taj rad imao i prilično uspjeha, na koliko su to naime dopuštale dosta nepovoljni odnošaji, u kojih se žaliboże još uviek škola u Hrvatskoj nalazi. Medju timi tihimi radnici jedan je od najglavnijih „hrvatski pedagogijsko-književni Sbor.“

Sbor je za sada jedino pedagogijsko družtvo u trojednoj kraljevini; nu još je posve mlad, te se od njega ni nemože bogzna kakovih čudesa, bogzna kakovih sjajnih i izvrstnih djela izgledati. Ali da u sebi ima dosta životne snage, pa da i sve nojete posjeduje, koji mu liep napredak zajamčuje; to je dovoljno pokazov njegov dosadanji kratki život, a na da sve prva redovita glavna skupština, koja se je 22. rujna u Zagrebu u dvorani trgovačke komore obdržavala. Počem mislim, da bi radnja te skupštine — ako i neznatna — ipak i daljne naše sunarodnike zanimati mogla; to ću u kratko izviestiti s njezinu poslovanju, a kod tog ću nastojati, da štovani štioci dobiju što vjernije zrcalo svega živovanja mladjanoga toga družtva.

Prije nego medjutim dalje podjem, napomenut ću podpunoće radi, da se je ped. književni Sbor, iza kako su mu pravila podtvrdjena bila, 1. studena 1871 privremeno konstituirao, buduć je vrieme za redovitu glavnu skupštinu véć prekasno bilo, a privremenim predsjednikom da je izabran bio g. Ivan Filipović, zagrebački učitelj. Gosp. I. F. otvori dakle ovu prvu redovitu glavnu skupštinu ped.-knjiž. Sbora s godnim govorom, u kojem je prosborio v motivih, koji su ovo družtvo pokrenuli, i v okolnoštih, u kojih se ono sada nalazi. Govornik iztakne, da hrvatsko učiteljstvo teži za samostalnijim i slobodnijim razvitkom pučkoga školstva, jer samo takovo zadovoljavati može uzvišenoj svojoj za-

daći, te za boljim i dostojnijim socijalnim položajem svoga strališa. Počem su pako i za jedno i za drugo i prva i najglavnija sredstva obrazovanost i znanost, buduć si samo valjano obrazovano učiteljstvo pribaviti može samostalnije kretanje i djelovanje u školi, može valjano promicati zaduću škole, a i sebi put prokrčiti do boljega i uglednijega socijalnoga položaja; to se na takovoj želji osovi i osnovà Sbor, da se zajedničkim trudom i požrtvovanjem stvori kakov takov vrutak, kojim bi hrvatskomu učiteljstvu pritjecale stečevine umnoga rada na preduju-ćega svieta da se njimi koristuje za promicanje ciljeva svojih. Glede okolnostih, u kojih se družtvo nalazi, spomenu, da nisu doduše najpovoljnije, al opet ni takove, da se nebi promieniti dale, te da će dakle družtvo svakako svojoj svrhi zadovoljiti, ako samo u započetom radu stalno ustrajalo i odlučno napredovalo bude.

Iza toga je po prihvaćenom skupštinskom programu najstariji član Sbora g. Mijat Stojanović, kotarski nadzornik slunjske pukovnije, držao predavanje „Kako valja uzgajati tielo za dušu". Premda je predavanje podulje bilo, ipak ga je vriedni starina tako zanimivo nanizao, te narodnimi poslovicami, dosjetkami i primjetbami iz svoga života izpropletao, da ga je sve napregnutom pazljivošću slušalo a na koncu mu se srdačnim priznanjem i odobrenjem zahvalilo.

Poslje predavanja prešlo se je na izbor članova. Družtvo se sastoji iz članova pravih, kojimi postati mogu samo pedagogijski pisci i spisateljice, koji su već dokazali svojim pedagogijskim književnim radom, da su sposobni i voljni promicati družtveni književni rad, zatim iz članova počastnih, dopisujućih, utemeljiteljnih (koji 15 for., a moralne osobe koja 25 for. polože) i podupirajućih (koji svake godine po 1 for. plaćaju) članova. Pravih je članova bilo do sada samo 13, koji su družtvo osnovali i pravila izhodili; naime: Ivan Filipović, učitelj zagrebački; Stjepan Basariček, učitelj virovitički; Sebald Cihlař, učitelj u Kraljevici; Franjo Stjepanek, učitelj u Dubravi; Mijat Stojanović, kot. škol. nadzornik slunjske pukovnije; Janko Tomić, učitelj Karlovački; Ante Truhelka, učitelj osječki; Marija Fabbovićka, učiteljica više djevojačke škole u Zagrebu; Tomislav Ivkanec, učitelj zagrebački; Bartol Francelj, realni učitelj u Varaždinu; Skender Fabković, učitelj preparandije u Zagrebu; Ljudevit Modec, učitelj u Zagrebu; Mijat Vrbanec, učitelj takodjer u Zagrebu. Taj broj trebalo je svakako povećati, i što više u kolo potegnuti sve, što bi voljno i sposobno bilo, da u naprednom, liberalnom duhu promiče predpostavljenu svrhu družtva, da se naime širi strukovna i obća obrazovanost medja hrvatskim pučkim učiteljstvom. Po predlogu upravljajuće ga odbora i po dogovoru sa ostalimi članovi imenovala je glavna skupština 19 novih pravih članova i to sljedeću gospodu: gg. Živku Vukasovića, akademika i krajiškog zemalj. škol. nadzornika u Zagrebu; Franju Kurelca, prof. i akademika u Zagrebu; Dr. Napolena Špun-Strižića, profesora pravoslavne akademije i prisjednika sudb. stola u Za-

grebu; Josipa Veljku, ravnatelja učiteljišta u Petrinji; Stjepana Buzolića, ravnatelja učiteljišta u Zadru; Ivana Peksidera, profesora gimnazijalnog u Zagrebu; Petra Tomića, profesora na vel. realki u Rakovcu; Josipa Glasera, profesora na učiteljištu u Petrinji; Antuna Pehana, profesora na istom zavodu; Josipa Devića, učitelju u Makarskoj; Ivana Šaha, Josipa Posavca i Antuna Irgolića, učitelje u Zagrebu; Dragojlu Jarnevićevu, hrvat. spisateljicu u Karlovcu; Magdalenu Šreplovu, učiteljicu u Osieku; zatim Slovence: gg. Andriju Praprotnika, ravnatelja u Ljubljani; Janeza Lapajnu, nadučitelja u Ljutomeru; Srećka Stegnara, kot. škol. nadzornika u Idriji i Ivana Tomšića, učitelja vježbaonice ljubljanske. Hotjelo se je i želilo imenovati i njekoliko srbskih pedagoga za članove, nu predsjednik izviesti, da se je on — ovlašćen upravljajućim odborom — obratio bio na njekoje srbske pedagoge radi članstva, buduć su s njim spojene i njeke dužnosti, pa su mu oni stranom to odbili, a stranom nisu ništa ni odgovorili. To je svakako žalostan pojav, da dočim se govori o solidarnosti svih slavenskih učitelja, jer svi iste interese i iste protivnike imaju, pače bi to trebalo razširiti na učiteljstvo svih kulturnih naroda, rodje neće da najbliža braća pristaju uz tako plemeniti, tako rodoljubivi rad! Mi poznajemo njekoji Hrvate, koji su članovi n. p. srbskoga učenoga družtva, te i njekoje srbske najodličnije učenjake, koji su opet članovi jugoslavenske akademije, osvjedočeni smo, da sutra srbski sudrugovi stvore sličina pedagogijsku Zadruga, kao što je to naš Sbor, da se sigurno nijedan pozvani hrvatski pedagog nebi ustezao u nju pristupiti; pa zato nas je tim neugodinje dirnulo to sustezanje od strane srbskih pedagoga. Medjutim moguće je, da se to sve osniva samo na kakovu nesporazumku, pa da ćemo se već buduće godine u tom složnijime pokazati svietu. Dao Bog, jer ovaj razdvoj nije sigurno niti prema struji sadanjega vremena, niti je prema kulturnim interesom ni Hrvatska ni Srbstva!

Naproti nas je veoma obradovao odziv pozvanih slovenskih pedagoga, koji su svi izjavili, da se radostno članstva primaju, te da će s veseljem pripomagati, da družtvo zadaći svojoj zadovolji, i da se njim naročito pripomogne prokrčiti putevi, kojimi će se što prije doći u spasonosnu luku jedinstva naroda hrvatskoga i slovenskoga. — Bilo je napokon govora i o imenovanju počastnih članova, an to je za sad odgodjeno; kad si Sbor sam pribavi častan glas u svom narodu i na polju svoga râda, onda će oko sebe nanizati i liepo kolo počastnih članova.

Obavivši tako izbor novih članova prešlo se je na izbor družtvenih častnika. Za predsjednika izabran je bio g. Ivan Filipović; nu on se zahvali na toj časti, i izjavi da je se nikako poprimiti nemože, počem sve svoje prosto vrieme posvećivati mora uredjivanju hrvatsko-njemačkoga rječnjaka, štono ga izdaje Hartmanova knjižara. Iza kako se rečeni gospodin nikako predsjedničtva primiti nehtjede, izabran je predsjednikom član g. Skender Fabković, učitelj zagrebačke preparandije,

tajnikom član g. Tomislav Ivkanec a blagajnikom član gosp. Ljudevit Modec.

Poslje izbora častničtva čitali su svoje izvješće tajnik i blagajnik. Tajnik, g. T. Ivkanec, nacrtao je kratkimi, ali jezgrovitimi potezi sav dosadanji družtveni rad, koji nije bez zanimivih momenata, a medju njimi je bez sumnje i najzanimiviji i najsjajniji sama I. obća hrvatska učiteljska skupština, koju je ovaj Sbor bivši još posve prijateljski i privatni skup potaknuo i potražio. Iza privremenoga svoga konštituiranja imenovao je upravljajući odbor po §. 29. u raznih krajevih družtvene pouzdanike, kojim je zadaća, da družtvu pribave što više utemeljiteljnih i podupirajućih članova. Nadalje osigurao je odbor družtvu na izložbenoj lustriji I. obće učiteljske skupštine dobivene sgoditke, oko kojih se je spletkarilo, da se družtvu otmu, što napokon nije za rukom poći moglo, te je vis. zemaljska vlada odpisom od 7. srpnja t. g. br. 3579 neosnovane tražbine odbila. Družtvo je pako spomenutom lutrijom i izložbom dobilo prekrasnu Bockovu anatomičku sbirku, Eisov fizikalni aparat, svakovrstnih prirodoslovnih sbirka, krasnih globusa, telurium, planetarium, množinu zemljovida, atlasa i slika za zornu obuku, a napokon do 1000 svezaka svakovrstnih pedagogijskih spisa; te nije čudo, što su zazubice rastle stanovitim ljudem, koji su inače ne samo rovali protiva I. obćoj učiteljskoj skupštini i na nju se poslje blatom bacali, nego kojim je i isti ovaj Sbor velik trn u oćima. Uz to je odbor i u raznih književnih družtvah molio, da mu daraju svoje spise, te je i tim družtvenoj knjižnici priskrbio liep broj knjiga; nadalje mu je darovala i zemaljska vlada sve njezinom nakladom izdane školske knjige; a čuveni srbski pedagog i rodoljub g. Milan Milićević slav je bezplatno družtvu svoj pedagogijski list „Škola“, kao i njekoje svoje knjige, što ih je tekuće godine izdao.

Nu pedagogijski Sbor nije se samo brinno za pomnožanje svojih sbirka i za pribiranje što više utemeljiteljnih i podupirajućih članova, nego on je nastojao, da štogod i samo na pedagogijskom polju privriedi, na koliko je to dakako moguće bilo kod još posve slabih družtvenih sila i svakojakih drugih zaprijeka i neprilika. Tu nam je u kratko iztaknuti, da je Sbor stupio u zamjenički savez s njekojimi glavnimi slavenskimi pedagogijskimi družtvi, kanoti: s polskim „pedagogijskim družtvom“ u Lavovu, s českima družtvima „Budeč“ i „Učiteljska besjeda“ u Pragu, zatim sa „slovenskim učiteljskim družtvom“ u Ljubljani; te će s timi družtvi zamjenjivati svoje spise i s njimi će se u sporazumak stavljati kod pitanja, koja zahtievala budu solidaran postupak slavenskoga učiteljstva.

Nadalje sastavio je on nazivlje za ženski ručni rad u pučkoj školi, koji će se dati autografisati, te razaslati njekojim srbskim i slovenskim strukovnjakom, a napokon će se onda u družtvenom glasilu izdati. Isto tako dao je po svom članu g. Mijatu Stojanoviću sastaviti popis, svih

hrvatskih i srbskih omladinskih spisa, koji će dobro doći školam, uz koje se započinelju osnivati knjižnice za mladež; a taj popis jur je za tisak priúgotovljen. — Kao što se kod nas u obće rad neznatne naše obrtnosti za mnoge kojekakove malenkosti silni novac iz zemlje o dašilje, tako biva to isto i za naše školske potrebštine. Uzmimo n. p. samo naše pisanke, koliko se samo za nje u tudjinstvo seli novca, koji bi i nama samim mogao liepu donositi korist, kad bi domaći koji budi knjižar budi učitelj izdao sgodne i valjane pisanke; nu žalibože da valjana ništa nemamo, i da ono što rabiti moramo pametnoj metodi ni iz daleka nezadovoljava. Da se u tome dakle stvar na bolje pokrene, izabrao je Sbor poseban za to odbor, koji izradjuje s godne pisanke, i čim taj posao bude dogotovljen, učinit će mahom upravljajući odbor potrebne korake, da se tim novim pisankam prokrči put u hrvatske škole. — Uvažavajući nadalje, od kolike je velike ciene, da se uz duševni razvitak nezanemari i razvitak tjelesni, jer se samo u zdravu i naprednu tielu može uspješno razvijati i zdrav i napredan duh; da je pako baš u tom pogledu hrvatsko školstvo daleko zaostalo za školstvom drugih naprednih naroda, kod kojih se najnovijeg vremena tjelovježba brižljivo njegnje, dočim u nas o njoj još ni traga nije; — obrati se Sbor s obrazloženim predlogom visokoj zemaljskoj vladi, te ona konačno pozove sve gradove, da po jednog učitelja pošalju u Beč k tjelovježbenom tečaju, što ga je za pučke učitelje mjeseca kolovoza i rujna t. g. priredio bio bečki „Turnverein", a sama vlada odredi, da jednog zagrebačkog učitelja k tomu tečaju pošalje. Medjutim neurodi ipak željenim plodom to nastojanje Sbora i ta dobra volja visoke vlade jer napokon sve osujete stranom razne spletke, s kojimi se Sbor kod svakoga svoga preduzetka boriti mora, a stranom i samo neshvaćanje velike koristi i potrebe te nove školske discipline.

Napokon nam je spomenuti još, da je na molbu Sbora visoka zemaljska vlada dva člana istoga Sbora gg. Ivana Filipovića i Stjepana Basaričeka, i učiteljicu gospdč. Idu Prešernovu o zemaljskom trošku poslala u Hamburg na XX. njemačku obću učiteljsku skupštinu, davši im po 300 for. putne podpore. Dotični učitelji razgledali su se uz put po raznih zavodih kako u Českoj tako i u Njemačkoj, te je pouzdane nade, da će svojimi izvještaji u domaćih strukovnih listovih pobudno djelovati i na ostalo hrvatsko učiteljstvo.

To su glavniji momenti ovogodišnjega družtvenoga rada, o kojih nam sbori tajnikovo izvješće. Još je natuknuto i nastojanje oko sastavljanja novih školskih knjiga, kao i glede uredjenja pedagogijske čitaonice za zagrebačko učiteljstvo; nu počem se u tome do sada nije postiglo još nikakova stvarna uspjeha, to prelazimo na blagajnikovo izvješće neodričuć se nade, da ćemo se valjda i u tom ako Bog dade do godine moći ljepšim podičiti uspjehom.

Po izvješću blagajnikovu imao je Sbor do glavne skupštine 22 utemeljiteljna i 53 podupirajuća člana, a u svem je do toga vremena imao sljedeći dohodak:

od utemeljitelnih članova	412 for. 50 kr.,
od podupirajućih članova	53 „ — „
od jedne kazalištne predstavene u Karlovcu	19 „ — „
od razprodanih didaktika Komenskovih . .	617 „ 84 „
od prodanih duplikata raznih učila	155 „ 35 „
Sve skuga	1257 for. 69 kr.
Od toga dohodka potrošeno je koje za papir, tisak i vez Komenskove didaktike, koje za razne tiskanice, za nabavu njekojih knjiga i vrmara za družtvene sbirke sve ukupno	833 for. 89 kr.
Ostaje dakle još gotovih	424 for. 76 kr.
Ako se k tomu priračunaju knjige, što ih družtvo još za prodaju ima, i koje će se prije ili potlam u novac obratiti, barem na	1200 for. — kr.,
to bi onda sadanji družtveni imetak svim sbirkâ i knjižnice iznosio	1624 for. 76 kr.

To nije do duše sjajan uspjeh i stanje je družtva u materijalnom pogledu još na posve slabih noguh. Nu kad se promisli, da hrvatski narod neprestano na sve moguće strane žrtve prinaša, da si sve sam svojim trudom i znojem stvarati mora, pa da još k tomu nije ni uvaženje ovakovih pedagogijskih podhvata u narod dovoljno proniklo; to se nesamo nećemo nimalo čuditi, nego ćemo se dapače radovati i tomu, što je dopada postignuto, i to tim više počem nam jamstvom biti može, da je družtvo životno, pa da će i te neprilike svojom iztrajnošću svladati, te se već u bližoj budućnosti liepo i bujno razviti.

Nakon toga prešlo se je na razne predloge. Tu najprije dobije rieč g. Skender Fabković, nastavnik zagrebačkoga učiteljišta, i povede razpravu o ponjekojih pogrješakah učiteljskih u školi, koje se čine stranom iz neznanja i pomanjkanja valjane strukovne naobraženosti, a stranom iz slabosti, neodlućnosti i bezznačajnosti. Govornik je svoje slike naslikao veoma živimi krasami i odkrio je svu golotinju njekojih tieh grieha, a osobito jako u običajenog odlikovanja i predpostavljanja djece odličnijih i imućnijih roditelja, a naproti opet zametavanja i odbacivanja djece siromašnije, zapuštenije i nevaljanije; te je glavna skupština u tom pogledu po predlogu g. S. F. jednodušno izrekla sljedeća načela:

1. Javna škola ima djecu uzgajati i obučavati negledeći ni na krv ni na imanje roditelja.

2. Djecu slabiju, zanemareniju, u obće djecu gorju neka učitelj

od sebe neodaljuje, nego neka ju upravo što bliže, što više sebi na očima drži, počem ona i češće i više njegove pripomoći trebaju.

3. Pravilom neka učitelju bude, da manja djeca sjedě s prieda, veća s traga, all ni tu se nema paziti, ćija su djeca.

4. Učitelj neka češće djeci dokazuje, da bolje odjevena djeca nisu zato već i bolja, i da prečesto darovac i prosta surina osramote cifrasto i pisano odielo.

5. Neka se ničim neozledjuju nježna čustva siromašnije djece, a najmanje tim, da joj se nepriušći pokazati se obćinstvu prigodom sprovodâ, obhodâ ili drugih svečanosti.

6. U svem školskom radu i na svakom razkršću neka je učitelju izključivim i jedinim savjetnikom i kažiputom na izkustvu i na čistoj znanosti osnovana pedagogija i didaktika.

7. Više nego dobri zakoni i dobre osnove čine valjanu školu valjani učitelji, nu jedan od najglavnijih uvjeta učiteljskoj valjanosti jest neprekidni napredak u strukovnoj i obćoj obrazovanosti.

Zatim je preuzeo rieč g. Ljudevit Modec, i govorio je o potrebi jednog čestitog i valjanog pedagogijskog lista, koji bi odlučno zastupao interese našega školstva, zadovoljavao bi zahtjevom i potrebam napredne pedagogije, a uz to u kojem bi se sabirale i ujedinjivale sve naše književne sile; te predloži napokor, da se Sbor toga posla lati (poprimi), jer da bi svakako takov list bolje uspjevati mogao, kad bi ga se cielo družtvo prihvatilo, nego li kad ga pojedinac pokreće i izdaje. Nakon podulže o tom pitanju zaključeno bude:

1. Pedagogijski Sbor preuzimlje od nove godine 1873 počmao sadanji list „Napredak" u svoju nakladu i svojinu.

2. Listu ostaje dosadanje njegovo ime i dosadanji njegov urednik.

3. Upravljajući odbor postaviti će poseban odbor, koji će sporazumno sa urednikom listom upravljati.

4. Da se učiteljstvo hrvatsko i slovensko što više medju sobom upozna i sljubi, te tako put krči solidarnomu i jedinstvenomu napredovanju naroda hrvatskoga i slovenskoga, primati će se u „Napredak" takodjer i slovenski dopisi i slovenske pedagogijske razprave.

5. Upravljajući odbor nastojati će, da po mogućnosti na korist sadanjega urednika utjera stare dugove na list.

6. Ako od listu bude kakove čiste koristi, pripasti će dvie trećine uredniku, a za treću trećinu će se razpisati književne nagrade za list.

7. Sve ostale ustanove i odredbe ostavljaju se uvidjavnosti upravljajućega odbora.

Razpravivši tako to pitanje progovori g. Bartol Francelj, varaždinski realni učitelj: „Da će „Napredak" biti organ cieloga hrvatskoga učiteljstva, a njime će samo upravljati „pedagogijski Sbor"; nu njemu se čini neobhodno potrebnim, da „Sbor" ima i takov organ, u kojem bi se napose zrcalio samo njegov râd, njegovo stanje i postupno napredovanje;

te zato predlaže, da se svake godine izdaje „Glasnik hrv. pedagogijsko-književnoga Sbora“ a u njem neka se sabćuju raduje pojedinih članova i izvješćuje o ukupnom radu i stanju družtva. Glavna skupština prihvati taj predlog, te će uslied toga već na skoro doći pod štampu prva knjiga družtvenoga „Glasnika“.

Zatim povede rieč g. S. Fabković o tjelesnoj kazni u školi, kako bi naime, počem sabor trojedne kraljevine zakonom dokida tjelesnu kaznu, valjalo da se ista bezuvjetno dokine i u školi, jer će inače ona (škola) u oprjeci biti sa životom, za koji mladež uzgaja. Ako hoćemo, da poglavarstva narod bez takovih nasilnih sredstva ravnaju i upravljaju, to treba da se, već i u školi nježnija ćud u mladeži njeguje, te da se ista od mala privikava na red i poslušnost bez oporijih sredstva; ako bo se djeca u školi na batine priviknu, onda će nesamo težko nego dapače upravo nemoguće biti s njimi i poslje bez batine baratati. Nu osim toga tjelesna kazna nema u nijednom pogledu ona kriterija, koja valjana kazna kao takova treba da ima, ona u pedagogijskom pogledu promašuje vazda svoju svrhu; u moralnom izopačuje djetinju ćud, a u zdravstvenom je beznojetno štetna i pogubna. Stoga predlaže, neka Sbor glede toga odluči štogod, što bi k tomu vodilo, da se tjelesna kazna u pučkoj školi sasvim dokine. Predlog je taj proizveo živaniju razpravu; njekoji se članovi zauzeše za predlog; nu većina izjavljivavše, da im to pitanje iznenada dolazi, pa s toga neka se sada nerazpravlja, nego neka se stavi na dnevni red za drugu glavnu skupštinu, da se onda svestrano pretresti uzmogne. U tom smislu bude napokon i zaključak izrečen.

Predsjednik progovori iza toga, da su nam doduše vanjski i nutrnji pravni odnošaji družtva i pojedinih članova uredjeni potvrdjenimi pravili; nu da još inkakova pravionika za družtveno poslovanje nemamo. Na to se zaključi, da upravljajući odbor do buduće glavne skupštine izradi za družtvo potrebni poslovnik i druge naputke, kao što se to i nalaže §, 40. družtvenih pravila.

Napokon izjavi njekoji članovi želju, da se čim prije sastavi popis družtvene knjižnice, a taj popis da se porabe radi dostavi pravim članovom. Toj će se želji zadovoljiti već u prvoj knjizi „Glasnika“.

I za kako nikakova drugoga predloga nebijaše, čitao je pravi član g. Stjepan Basariček predavanje „Djelovanje Ivana Perkovca na polju pedagogije“. Perkovac je bio jedan izmedju najdarovitijih i najpopularnijih kolovodja narodno-liberalne stranke, koji se je dično odlikovao izmedju svih svojih drugova tim, da je podpunoma shvaćao veliko znamenovanje pučke škole u kulturnom životu naroda jednoga, te je osobito zadnjih dana svoga žalibože prerano dovršenoga života toplo i odlučno zagovarao interese i učiteljâ i škole. Gospodin Basariček uzes si je trud, te je iz njegovih po svih hrvatskih časopisih raztrkanih spisa posabirao biserje, štono je iz njegova zlatnog pera poteklo u prilog naobrazbe na-

rodnoga naraštaja, pa je sve to sustavno i umno poredao u prekrasan niz, koji doista neće biti zadnji u neuvehlu viencu Perkovčeve slave. Ovim predavanjem, kad jednom u Glasniku štampano bude, bit će tek jasno hrvatskomu učiteljstvu, što je ono u Perkovcu prerano izgubilo, i koliko bi mu sada — više nego i kada — trebao ovakov uman prijatelj! Glavna je pako skupština hrvatskoga pedagogijskoga Sbora na koncu predavanja ustala se i ganutim srcem uzkliknula: „Slava Perkovčevoj uspomeni!“ Dao Bog, te se svietlom njegove uspomene razgrijale sva okorjela srca, razgrejale sve nedovidne glave, koje još neosjećaju i neuvidjaju, da nam je bolja budućnost samo u boljoj naobrazbi naroda, a da bolju naobrazbu opet uspješno promaći i razviti može jedino slobodna škola, jedino naobraženo, rodoljubivo i slobodno učiteljstvo!! — Takovimi osjećaji, takovimi željami završi se prva glavna skupština hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora, a predsjednik zahvali se na koncu svega kako na pouzdanju njemu izkázanomu tako i na požrtvovanju i ljubavi, koju su svi članovi dosada družtvu na uzdarje primeli. I. F.

Неколико ријечи о Србима у турској Србији.*)

Почем, пошт. лист „Славенски педагог“ прегледа просветно стање свију словенских народа и почем така извјешћа већ су му из свију крајева словенства стигли, то држим за дужност и од овог угњетеног краја словенског о томе неколико ријечи доставити, да би браћа Чеси а остали Читаоци, коју ријеч више о стању ових покрајина наших дознали.

Босна, Ерцеговина и Стара Србија јесу три покрајине Српства, које јоште под турском владом стоје. У њима биће преко 1,700.000 становника који српским језиком говоре, српске обичаје и српски облик имају, а у три се вјере дијеле. По вјерозакону има их оволико: православни Срба близу 1,000.000 душа, Србо-католика преко 200.000 душа а Србо-муамеданаца око 500.000 душа.

За вријеме српске самосталности ове су земље биле саставни дио српске државе, исповиједајући једну вјеру; али пошле паденија српске самосталности сурова азијска, турска сила, њиове оџе и дервиши с једне стране, и папина себичност и нечовјечни фанатизам његов и његових мисионара с друге стране, успјели су овај једно-

*) „Турском Србијом“ зове се: Босна, Ерцеговина и стара Србија с тога што ти крајеви Српства под турску државу спадају.

крвни братски народ српски раздвојити, поцијепати на три вјере, но кроз дуго доба тиме су их тако и толико од прађедовске народности удолили и одпадили, да се данас тај једини и исти народ смртно мрзи, држећи да је онај одпадник, који његову вјери невјерује. Шта више умјесто прађедовског имена српског Муамедани зову себе „Турцима“, а католици „Латинима“ „Кршћанима“, или „шокцима“ непризнавајући да су Срби.

Најамници Турске и Папине владе, који себе „божим слугама“ и „вјерним пастирима народа“ зову, употребљавали су најнечовјечнија и најподлија средства док су до таке ужасне заваде и мржње ову једнокрвну браћу довели и од своје прађедовске народности одпадили.

Те „слуге божије“ или боље рећи одмети бога и народа, поштења и човјерности раздијелив и завадивши тако грозно једнокрвну браћу, тиме су народ у тешке умне и политичне окове оковали, у којима народ ево већ пети вијек траје тиранској влади азијских турака срамно робује.

Свирјепи крволоци азијски помоћу речених „слугу божих“ најгрозније с народом поступали и дотле успјели, да се до 1850 год. нико није смијо Србином звати ни Хришћанином, него сама „раја“ „рајом“; до те године та „руга“ није се смјела у лијепе аљине обући, нити ишта на себи европског ношива носити, него је све црно бити морало; до тог доба живот Хришћанина био је као играчка у рукама несташног дјетета; до тог доба нико од Хришћана није смио јавни дућан отворити, нити икакву трговачку-занатлијску радњу пред очима „пророковог сина“ отворити ни радити; до то доба није ниђе Хришћанске јавне школе било до нешто мало у Сарајеву, Мостару у још неким мјестима було прибјежишта ђе су се по неколико ђака на двоје на троје читати, писати и рачунати учили.

Од то доба и пошле народних побуна тек су се овде онде школице завађати почеле и раја слободније дисати стала пружив своје вриједне руке до трговине и заната.

Од тог времена Турци почину падати а Хришћански живаљ подизати и то тако брзо да је „раја“ данас готово сву трговину у своје руке предузела, постајући сваким даном све више и више властником оних земаља ђе су турске спахије силу своју над биедном рајом огледали, и самовластним господарима били.

И због таког жалостног стања народног ено данас на1,000.000 православни Срба само се преко 180 школа налази за поуку народа, између којих су само четири више, то јест, двије ниже реалне школе једна у Сарајеву а друга у Брчкоме, и дроје „богословије“, једна у Бањалуци, у Босни, а друга у Призрену у старој Србији.

У основним школама више мање предају се науке по оној методи, по којој се Срби у Србији и аустро-угарској Србији служе.

Главна је задаћа њихова да се дјеца што боље науче читати, писати и рачунати, јер то је животна потреба наших трговаца и занатлија. Покрај тога учи се вјерозакон, земљопис, читанке општа свака, писмени састави и на неким мјестима народна историја. Последњу влада забрањује, а нарочито новију историју Срба, то јест, устанак Срба-ослобођење и борбе јуначке србадије црногорске противу Турака. Ту борбу народну за слободу и право своје не допуштају барбарски синови пророка учити млађеж српском нараштају, а тако исто строго забрањују учити оно мјесто из српске усторије ђе се говори како је јуначни Милош Обилић при паденију српског царства на Косову пољу 1389 год. распорио под шадором туског цара Мурата.

У тим двјема почетним реалкама уче си ти исти предмети али много опширније са изучавањем немачког и талијанског језика.

„Богословије“ су обје тако удешене да би се у њима ученики за учитеље и свећенике спремати могли. Уз остале предмете предаје се „наука о чувању здравља с вјеџбањем гимнастичким. Први редитељ и одпочетник те школе био је у Азију у заточењу прогнан, због искреног рада и слободоумног програма. Све четири те школе недавно су одпочете.

У свима школама су свјетовни људи, наставници, а духовних ни толико нема колико прста на руци. И по томе се може мјерити здраво појмање народа; јер ђе год су се калуђери много у општинске послове мијешали и ствари народне руководили тамо су най на жалост најназадније општине, ено нам живи примјер Мостар у Ерцеговини, Карловци и Сријему и Задар у Далмацији.

Све школе и сви учитељи стоје под управом орштина, које се и за њихово издржање старају, као и за побољшање и напредак.

Учитеље бира, плаћа и одпушта или сама општина, или „одбор школски“ ког општина поставља и смеће у договору народа.

Владике и већи и мањи попови нимало више немају власти над школама, него као обични члан општине; али само тиранизам турске владе и себична надутост владика више пута на силу или преваром отргне по неког слободоумног и честитог народњака учитеља из наручја отачбине и општине те у туђинство или у Азију или Африку у заточење отјера.

Народ радо даје дјецу у школу, али нераду слуша учитеља да учи катихизису и црквену историју. Дјеца пак прилешина су и врло даровита, али на несрећу ти дарови пропадају, који би могли милионима свијетлити умом својим, а то стога што нема виши школа нити средства за продужење наука. Женске школе само се у већим варошима налазе, а у мањем уче се жењскићи с мушкићима. Женска дјеца уче све оно исто и мушка покрај свога женског ручног посла.

Тиранска турска влада и ако милионима дуката з народних леђа згрће и опет ништа готово не даје на просвету Христијана, него сво то крвљу стечено народно благо задржава на издржање крвопија народних чиновника, плаћање скотских шпијуна, вјерних слугу падишиних, привилегисане балавчади, који милионима потроше блага народног а цијелог свог вијека сви скупа ни толико користи народу учинили нијесу колико најмањи учитељ од 200 фор. плате.

Бијединии народ, који цијелог вијека прекиде се радећи и пропаде штедећи, па и опет ни толико њему не остаје да подмладак свој у знањама развити може, да се од толике грдне зараде бар толико у њега задржало да начини лијепа и угодна станишта за живот и потребну одјећу и обућу да се од непогоде сачувати може.

Раја ради а тиран се слади.

Раја диже а злотвор обара.

Еј рајо! Код толике твоје тековине и толиких дација што их држави дајеш не само да ти се бар — неки дио на твоје обучавање и благостање даје, него тај грдни новац издржава царске и пашине а р е м е одашта љуђи и још ништавнји духом постају те постају не способни народом управљати; твојом том ѫмуком плаћаш стотинама изрода, чанколиза подлазе, који најваљаније грађане и синове народне пањчу, окривљују и из наручја своје родбиње и отачбине прогоне. Милионе плаћаш Султану, који те као свога ранитеља ни свога одговора удостојити неће онда кад га ти молим за она своја света права, која по природи само теби и ником више припадају, која ти без мољакања треба да уживаш. Ти знојем лица свога подижеш мраморне дворове Султанима и пашома, у којима они отровне стријеле кују за твоју свету слободу, право и народност драгу, а ти биједнн народе вијек вијекујеш у колибицама мрачним и одрољаном постељом и аљином. Ти властитом народном твојом стотинама тисућа војника и њихових надутих заповједника раниш и оружијем снабдјеваш, да те пале, робе и бајонетима пробадају онда кад се ти усудиш по природном праву своме своју слободу и права тражити од угњетача својих.

И бог, што га праведним зовемо ту ужасну бруку над бијединим народом гледа, над којом ће се потоњи свестни нараштаји човјечанства ужасом ужасавати, па и само божаство осуђивати, што није онај комад земље на којим угњетачи стоје у бездан шњима заједно провалило, да не трују млађих нараштаја, и да угњетеној раји бољи дан осване. Но прекинимо јадање, пређимо на ствар,

Католици имају своје три богословске школе за обучавање свећеника: у с у т и њ с к о ј у Босни, у в у ч н о ј г о р и, у Ерцеговини и у С к а д р у у старој Србији. Оне скроз дишу духом папизма, је-

зуитизма и фанатизма религиозног тим више што пропаганда их римска издржава, па стога држим да није вриједно више говорити о њима, кад у њима нема позитивних наука; него све голи апсурд: ђаволи, пакао, чудеса, молитбе, з а п и с и, непогрјешивост папина и посланице апостола Павла, које уче: „повинујте сја властјам, ибо всјака власт од бога јест“, а то ће рећи: повинуј се и строго слушај, рајо, Султана и паше, јер их је бог послао на твој сврат да те гњече и крв ти сисају и све што ти је најсветије униште.

И основни школа једва ће 20. налик на школу бити на 200.000 душа, у којима „свети оци“, фратри у нећељи дана по неколико дјеце с л и ш а ј у. Те основне школе истим духом дишу као и богословије. У њима је прво и најпреће научити дјецу послушности — ропству — и молитвама. С тога народ не радо даје дјецу у те школе, него покрај све мршње дају у српске школе.

Муамедански становници имају доста основних школа и преко 10 виших учионица што их они, „р у ж д и ј а - м а“ зову. Ове су као њека смјеса из њихове богословије и гимназије, јер већ у њима у велико уче Математику, Земљопис, историју Турске, с кратким погледом на општу историју. Ове више школе издржава влада и шаље учитеље из Цариграда.

Основне им школе ништа не вриједе, јер у њима се само учи к о р а н с к и м наукама и арапском језику. Школе су им у опште као тавнице, јер ове уздржава општина њихова од џамијских добара. Али почем они нису за тим устаоци нити знају бити, то све на оџу — учитеља, то јест, на свога попа оставе да ради како зна, а ови у школским пословима толико разумију као телад у краснопису, а толико су марљиви за пословањем, као наши калуђери за истином и народном — општинском самоуправом.

За сада је у славноме тако, код нас, а кроз кратко вријеме уздамо се да ће свијест народна у свему преврат учинити те своје домаће послове уредити онако како треба да буду.

Podobnosť a odchylky jazyků slovanských.

(Pokračování.)

Sklonění podstatných jmen ženského rodu.

Ve sklonění podstatných jmen ženského rodu nečiní se rozdílu mezi životnými a neživotnými bytostmi a rozvrhují se proto jen dle zakončení, jímž jest buď samôhláska **a** nebo **e** nebo souhláska.

Jmena zakončená na **a** takto se sklání:

Jednotné číslo.

česká:	slovenská:	chorvatská:	polská:	ruská:
N. ryba	riba	riba	ryba	рыба
V. rybo	riba	ribo	rybo	—
A. rybu	ribo	ribu	rybą	рыбу
G. ryby	ribe	ribe	ryby	рыбы
D. rybě	ribi	ribi	rybie	рыбѣ
L. rybě	ribi	ribi	rybie	рыбѣ
I. rybou	ribo (ó,oj)	ribom	rybą	рыбою (ой)

Množné číslo.

N. ryby	ribe	ribe	ryby	рыбы
V. ryby	ribe	ribe	ryby	—
A. ryby	ribe	ribe	ryby	рыб
G. ryb	rib	ribah	ryb	рыб
D. rybám	ribam	ribąm	rybom	рыбамъ
L. rybách	ribah	ribah	rybach	рыбахъ
I. rybami	ribami	ribami	rybami	рыбами.

Dvojné číslo v slovenčině.

N., A. a V. ribi
G. rib
L. ribah
D. a I. ribama.

Dle toho sklonění jdou také česká jmena jen v množném čísle užívaná, jako: křtiny, máry, vážky, Čechy atd.

Také podstatná jmena muž. rodu na **a** zakončená tak se skloňují; v dativě a lokale jed. čísla přijímají však **ovi** a v množném čísle hustěji dle j e l e n než dle r y b a jdou.

V ruském jazyku skloňují se podstatná jmena mužská na **a** zakončená zcela jako ženská.

Vokativ v jedn. čísle v slovenčině jde na **a** místo na **o**. Taktéž v jazyku českém slyšeti bývá v mluvě obecné vokativ rovný nominativu, zvláště při jmenech osob ženských a při vlastních jmenech muž. rodu na **a** zakončených, na př.: holka! paní kmotra! pane Hlava! místo: holko! paní kmotro! pane Hlavo! V písemné řeči se toho nedopouští.

V jazyku chorvatsko-srbském nastupuje **a** místo **o** ve vokativě i v řeči písemné u dvouslabičných vlastních jmen ženských, ježto mají těžký přízvuk na kořeni, na př.: **Mȁa, Dȍra,** pak všecka vlastní jmena mužská na **a** zakončená: **Lúka**, Nikola, Tadija i t. d.

Zakončená na **ica** po staroslovansku raději mají e: prijatelice, djevice atd.

Polská zdrobnělá jmena měkkého zakončení, jichž skloňovací vzor níže klademe, mají ve vokativu místo o raději **u**:

Józia = Józiu, ciocia (tetička) ciociu.

Přípona akkusativu je v jazycích českém, chorvatském a ruském **u**, v slovenském **e** a v polském **ą**. Genitiv jde na **y** (**и**), v jihoslovanských j. na **e**, dativ a lokal na ě (ie **ѣ**), v jihoslovanštině na **i**. V instrumentalu pak je **ou**, **o**, **ą** a **ою** nebo **ой**; jen chorvatština končí jej na souhlásku (**om**).

V množném čísle jsou N., V. a A. ve všech jazycích sobě rovny, jen v ruštině je u životných akkusativ roveň genitivu.

Ostatní pády jsou ve všech jazycích stejné, kromě genitivu, jenž jest v chorvatštině zakončen na **ah** a dativu, který v polštině končí na **om** místo **am**.

V genitivě množného čísla vsouvá se u mnohých jmen před souhlásku na konci e (ve všech těchto jazycích), kteréž nic jiného není nežli oživené ь, jež však již ani Rusové ani Bulhaři všude nepíší: sestra = sester, wiśnia = wisien, łaźnia = łaźien, свадъба = свадебъ, деньги = денегъ a p.

K českému skloňění ženských jmen na **e** zakončených, jako: země, duše, koule, zmije, práce, sukně a p. přirovnati dlužno polské skloňění ženských na **a** s předcházející měkkou neb obojetnou souhláskou: ziemia, dusza, kula, zmija, praca, suknia, pak ruská na **я** zakončená: земля́, змѣя́, соя, лгу́нья (lhářka), na př.:

Jednotné číslo.

N. země	ziemia	земля
V. země	ziemio	—
A. zemi	ziemią	землю́
G. země	ziemi	земли́
D. zemi	ziemi	землѣ́
L. zemi	ziemi	землѣ́
I. zemí	ziemią	землéю (éй).

Množné číslo.

N. V. A.	země	ziemie	земли
G.	zemí	ziem	земель
D.	zemím	ziemiom	землямъ
L.	zemích	ziemiach	земляхъ
I.	zeměmi	ziemiami	землями.

Tak skloňují se také česká podstatná jména jen v množném čísle běžná na **e** zakončená, jako: dvéře, jesle, housle, hrabě, chřípě, kleště, konopě, pomyje, Letnice a j.

Jmena vycházející na **ice** a **yně** odmítají v genitivě v množném **í**: lavic, slepic, ulic, bohyň, kuchyň, jeskyň atd. Po sykavkách a po l jest v dativu a lokalu množném obyčejně **em** a **ech** místo ím a ích, na př.: věcem, věcech, chvílem, chvílech.

Ruská jmena na жа, ча, ша, ща, je-li před koncovkou touto ještě souhláska, tvoří gen. množný na ей: возжá (uzda), возжéй; podobně i jiná: cóя (sojka), coй (sojek), змѣя́ (zmije) = змѣй (zmijí).

Ženská jmena na souhlásku zakončená a ruská na ь skloňují se takto:

Jednotné číslo.

N. a A.	kosť	gos	kóst	kość	кость
V.	kosti	gos	kósti	kości	кости
G.	kosti	gosí	kosti	kości	кости
D. a L.	kosti	gosi	kosti	kości	кости
I.	kostí	gosjó	kostju	kością	костью.

Množné číslo.

N. V. a A.	kosti	gosí	kósti	kości	кости
G.	kostí	gosî	kostih	kości	костей
D.	kostem	gosém	kostim	kościom	костямъ
L.	kostech	goseh	kostih	kościach	костяхъ
I.	kostmi	gosmí	kostmi	kośćmi	костями.

Dvojina.

N. V. a A.	gosí
G.	gosî
D.	goséma
L.	goséh
I.	goséma.

V chorvatském jazyku má dvojné číslo jen kóst, kȍkoš a uš, na př.:

N., V. a A.	(dvě)	kösti	kökoši	úši
G. a L.	(dvijuh)	kostijuh	kokošijuh	ûšijuh
D. a I.	(dvěma)	kostima	kokóšima	ûšima.

Dle tohoto vzoru jdou také česká jmena jen v množném čísle běžná: směti a lidé, pak děti, které zní jednotně dítě a sklání se dle kuře; pak ruská: дѣти, люди, грабли, ясли, гусли a j.

Měkosť samohlásky na konci jmen sem náležejících zanedbává se ve všech slovanských jazycích, nejvíce v chorvatštině a srbštině, kde se zachovala jen v instrumentalu jed. čísla: kostju, stvarju (věcí) atd.

V češtině jen podstatná na ň měkkosť svou zachovala: dlaň, žížeň a p., částečně i na ď a ť, ač i při těchto nyní zhusta jen d a t slýcháme: zpověď i zpověd, zeď i zed, vlasť i vlast; taktéž všecka na osť vyslovujeme ano i píšeme s ost. Jihoslované naše měkčené plíseň, čeleď, masť atd. vyslovují i píší tvrdě: pljésan, čeljad, mast. Mnohá na měkkou souhlásku zakončená jmena neskláněji se dle kosť, nýbrž dle země, jako: zář, věž, lázeň a p. Příčina toho leží v tom, že končila se druhdy na samohlásku a jen pro pohodlí u vyslovení o ni přišla. V jiných jazycích se namnoze ještě zachovala: хвоя = chvoj, пѣсня = píseň a j.

Podobné zkracování vloudilo se i do polštiny: woń místo воня (vůně), skroń místo скранія (skráně).

V jazycích jihoslovanských přechází souhláska l na konci jmen rádo v o, jako: misl = misao, sol = soo; v pádech kosých se l opět objevuje: misli, soli. Po retnicích vsouvá se v instr. často l před j: kap (kapka), kaplju i kaplju; krèv, krèvju i krèvlju.

Мать (máti) a дочь přijímají příponu ep, ale koncovky mají jako кость. Máti má v akkusativu mateř, gen. mateře, dat. a lok. mateři a inst. mateří; v množném čísle nom., vok. a akk. mateře, gen. mateří, dat. mateřím, loc. mateřích, inst. mateřmi.

V jihoslovanštině: nom. a vok. mäti, akk. mäter, gen. mätere, dat. a lok. mäteri, instr. mäterju (om). Množné čís.: nom., vok. a akk. mätere, gen. a lok. mäterah, dat. mäteram, inst. mäterami.

Střední podstatná jmena končí se v češtině buď na o neb na e aneb na í. V jazycích jihoslovanských není jmen na í zakončených.

V polštině končí podstatná jmena středního rodu na o, e a ę; v ruštině na o, e a я. Skloňují se pak takto:

A. Jmena na o zakončená.

Jednotné číslo.

N. V. A.	slovo	leto	selo	słowo	слóво
G.	slova	leta	sela	słowa	слова
D.	slovu	letu	selu	słowu	слову
L.	slově	letu	selu	słowie	словѣ
I.	slovem	letom	selom	słowem	словомъ.

Množné číslo.

N. V. A.	slova	leta	sela	słowa	слова́
G.	slov	let	selah	słów	словъ
D.	slovům	letom	selòm	słowom	словамъ
L.	slovech	letih	selih	słowach	словахъ
I.	slovy	leti	seli	słowami	словами.

Jmena česká s hrdelnicemi před o mají v lokale jednotném místo ě raději u a v dat. a lok. množném místo ům a ech ám a ách.

B. Jmena na e zakončená.

Jednotné číslo.

N. V. A.	pole	polje	polje	pole	по́ле
G.	pole	polja	polja	pola	поля
D.	poli	polju	polju	polu	полю
L.	poli	polji (u)	polju	polu	полѣ
I.	polem	poljem	poljem	polem	полемъ.

Množné číslo.

N. V. A.	pole	polja	polja	pola	поля́
G.	polí	polj	poljah	pól	по́ль
D.	polím	poljem	poljem	polom	полямъ
L.	polích	poljih	poljih	polach	поляхъ
I.	poli	polji	polji	polami	полями.

Dvojník v slovenčině.

N. V. A.	leti	polji
G.	let	polj
D.	letoma	poljema
L.	letih	poljih
I.	letoma	poljema.

Chorvatština zachovala dvojné číslo jen v dativě a lokale: poljima.

Nebe jde v jednotném čísle dle pole, v množném nebesa dle slovo. V slovenčině některá jmena již v genitivě jednotném před příponou skloňovací slabiku **es** vsouvají na př. kolo — kolesa, nebe — nebesa, drevo — drevesa, čudo — čudesa (div.) Taktéž ruská нéбо a чýдо mají v množ. čísle небеса, чудеса. Ruská jmena vycházející na **ко** přijímají v nom. množného čísla **и** místo **а**: вѣки, колечки, домички. Při mnohých jmenech pak zůstaveno jest libosti tvořiti množné číslo buď samohláskou a nebo na **ы**: зерна — ы, лѣта — ы atd.

V lok. a inst. množném vyskytují se původní koncovky **ech**, **y** a zvláště **i** v polštině velmi zřídka ustoupivše ženským příponám ach a ami, na př.: w piwach, łożach, oczach, dzieciach, zwierzętach a j.

V českém jazyku dovolujeme si ženských pádů velmi zřídka, ách toliko po hrdelnicích: v rouchách, jablkách; pak tam, kde toho třeba pro rozdíl od jmen mužských stejně znějících: kolách (kolo), kolech (kůl), kolmi — koly.

Jmena mláďat mají sklonění poněkud rozdílné od jmen na e zakončených.

Jednotné číslo.

N. V. A.	tele	cielę	теля
G.	telete	cielia	теляти
D. a L.	teleti	cieliu	теляти
I.	teletem	cielim	телятемъ.

Mnnožné číslo.

N. V. A.	telata	cielęta	N. V. телята
G.	telat	cieląt	телямъ
D.	telatům	cielętom	телятамъ
L.	telatech	cielętach	телятахъ
I.	telaty	cielętami	телятами.

V jazycích jihoslovanských nelíší se kosí pádové od sklonění jmen samohláskou **o** zakončených. Podobně jdou polská jmena v mię a ruská v **мя** zakončená:

Jednotné číslo.			Množné číslo.		
N. V. A.	imę	ймя		imiona	имена́
G.	imienia	имени		imion	имёнъ
D. L.	imieniu	имени	D.	imionom	именамъ
I.	imieniem	лменемъ.	L.	iminonach	именахъ
			I.	imionami	имена́ми.

Jmena zakončená v českém na í, kteráž po většině odvozena jsou od sloves, končí v ostatních jazycích na e, jemuž buď **i** neb polohláska **ь** a v jazycích jihoslovanských **j** předchází.

Sklonění nelíší se v jihoslov. jazyku a v polštině od jmen na **e** zakončených; v ruštině liší se však v lok. jed. a v gen. množ. od vzoru поле.

V češtině staženy jsou přípony skloňovací ponejvíce v **í** na př.:

Jednotné číslo.

N. V. A. G. D. L. mínění	N. A. мнѣніе
I. míněním	G. мнѣнія
	D. мнѣнію
	L. мнѣніи
	I. мнѣніемъ.

Množné číslo.

N. V. A. mínění	мнѣнія
G. mínění	мнѣній
D. míněním	мнѣніямъ
L. míněních	мнѣніяхъ
I. míněními	мнѣніями.

Slovo **oko** a **ucho** zachovalo vedle slovenštiny i v polštině, češtině i ruštině dvojné číslo:

N. V. A.	oči	očí	oczy	óчи
G.	očí	očî	oczu (ócz)	очéй
D.	očím	očém	oczom	очáмъ
L.	očích	očéh	oczach	очáхъ
I.	očima	očmí	oczami, oczyma	очами.

Taktéž slova **ruce** a **nohy** kromě ruštiny ve všech ostatních jazycích dvojné číslo zachovala.

N. V. A.	ruce	ruke	ręce
G. a L.	rukou	rukúh	G. rąk
D. a I.	rukama	rukama	D. rękom
			L. ręku
			I. rękoma.

(Dokončení.)

Школе, и премије за учитеље, у Црној Гори.

На Цетињу, првих дана месеца Септембра, био је скуп свих учитеља црногорских. Том приликом представио се свима као ново именовани главни школски надзорник, г. Шпира Ковачевић. Главна пак цељ сасганку била је то, да се учитељи узајамно обавесте о школском раду, и да приме, за наступајућу школску годину, нова упуства која се односе колико на спољно, толико и на унутарње уређење школе.

Овом приликом било је промене и у персоналу учитељском: дванаест нових учтеља именовано је, већином свршени клирици цетињске семинарије; а неки су стари учитељи или по жељи или по потреби одпуштени.

С радошћу имамо прибежити још и то, да је њ. св. кнез Никола готово свим учитељима повисио годишњу плату. Сувише, одређено је 8. награда, најбољим учитељима, и то 3. прве по 50. Фр. а 5 других по 30. Фр.

На једном од састанка присуствовао је св. кнез лично, и међу осталим обрадовао је скупљене учитеље тим, што је обећао најизврснијој двојици крајем школске године, за ваљаност и труд, даровати витешки крст Данилова реда.

Надати је се, да ће млади учитељи црногорски усталачки прегнути око напретка школскога, да се достојни покажу награда и одличија које им је св. кнез обећао.

Evangelium

v jazyku ruském, srbském, chorvatském, slovinském, polském, horno- a dolnolužickém, slováckém a českém a novém všeslovanském, navrženém A. Hilferdingem ve spise: „Общеславянская азбука."

Jazyk ruský.

1 Царство небесное подобно хозяину дома, который вышелъ рано ноутру нанять работниковъ въ виноградникъ свой; 2 и договорившись съ работниками по динарію на день, послалъ ихъ въ виноградникъ свой. 3 Вышедши около третьяго часа, онъ увидѣлъ другихъ, стоящихъ на торжищѣ праздно, 4 и имъ сказалъ: идите и бы въ вино-

градникъ мой, и что слѣдовать будемъ, дамъ вамъ. Они пошли.
5 Опять вышедши около шестаго и девятаго часа, сдѣлалъ то же.
6 Наконецъ, вышедши около одиннадцатаго часа, онъ нашелъ другихъ, стоящихъ праздно, и говоритъ имъ: что бы стоиме здѣсь цѣлый день праздно?
7 Они говорятъ ему: никто насъ не нанялъ. Онъ говоритъ имъ: идите и вы въ виноградникъ мой, и что слѣдовать будетъ, получите.
8 Когда же наступилъ вечеръ, говоритъ господинъ виноградника управителю своему: позовы работниковъ и отдай имъ плату, начавъ съ послѣднихъ до первыхъ.
9 И пришедшіе около одиннадцатаго часа получили по динарію;
10 пришедшіе же первыми думали, что они получатъ больше: но получили и они по динарію.
11 И получивъ, стали роптать на хозяина дома,
12 и говорили: сіи послѣдніе работали одинъ часъ, и ты сравнялъ ихъ съ нами, перенесшими тягость дня и зной.
13 Онъ же въ отвѣтъ сказалъ одному изъ нихъ: другъ, я не обижаю тебя; не за динарій ли мы договорился со мною?
14 Возьми свое и пойди; я же хочу дать этому послѣднему то же, что и тебѣ.
15 Развѣ я не властенъ въ своемъ дѣлать, что хочу? Или глазъ твой завистливъ отъ того, что я добръ?
16 Такъ будутъ послѣдніе первыми, и первые последними: ибо много званныхъ, а мало избранныхъ.

Jazyk srbský.

1 Царство небеско је као човјек домаћин, који у јутру рано изиђе да најима посленике у виноград свој;
2 и погодивши се с посленицима по грош на дан, посла их у виноград свој.
3 И, изишавши у трећи сахат, видје друге гдје стоје на чаршији беспослени,
4 и њима рече: идите и ви и мој виноград, и што буде право, даћу вам.
5 И они отидоше. И, опет изишавши у шести и девети сахат, учини тако.
6 И, у једанаести сахат изишавши, нађе друге гдје стоје беспослени, и рече им: што стојите овдје вас дан беспослени?
7 Рекоше му: нико нас не најми. Рече им: идите и ви у мој виноград, и што буде право, примићете.
8 А кад би у вече, рече господар од винограда к приставу својему: дозови посленике и подај им плату, почевши од пошљедњијех до првијех.
9 И дошавши који су у једанаест сахат најмљени, примише по грош.
10 А кад дођоше први, мишљаху, да ће више примите; и примише и они по грош.
11 И примивши, викаху на господара,
12 говорећи: ови пошљедњи један сахат радише, и зједначи их с нама, који смо се читав дан мучили и горели.
13 А он, одговарајући, рече једноме од них: пријатељу, ја теби не чиним криво; нијеси ли погдио са мном по грош?
14 Узми своје па иди; а ја хоћи и овоме пошљедњему да дам, као и теби.
15 Или зар ја нијесам властан у својему чинити, шта хоћу? Зар је око твоје зло, што сам ја добар?
16 Тако ће бити пошљедњи први, и први пошљедњи: јер је много званијех а мало избранијех.

Jazyk chorvatský.

Carstvo nebesko je kao čovjek damaćin, koji u jutru rano izidje da najima poslenike u vinograd svoj; i pogodivši se s poslenicima po groš na dan, posla jich u vinograd svoj. I, izišavši u tretji sahat, vidje druge gdje stoje na caršiji bezposleni, i njima reče: idite i vy u moj vinograd, i što bude pravo, daću vám. I oni otidoše. I, opet izišavši u šesti i deveti sahat, učini tako. I, u jedanaesti sahat izišavši, nadje druge gdje stoje bezposleni, i reče jim: što stojíte ovdje vas dan bezposleni? Rekoše mu: niko nás ne najmi. Reće jim: idite i vy u moj vinograd, i što bude pravo primićete. A kad bi u veče, reče gospodar od vinograda k pristavu svojemu: dozovi poslenike i podaj jim platu počevši od pošljednjijeh do prvijeh. I, došavši koji su u jedanaesti sahat najmljeni, primiše po groš. A kad dodjoše prvi, mišljahu, da će više primite; i primiše i oni po groš. I primivši, vikahu na gospodara govoreći: ovi pošlednji jedan sahat radiše, i izjednači jih s nama, koji smo se čitav dan mučili i gorjeli. A on odgovarajući, reče jednome od njih: prijatelju, ja tebi ne činim krivo; nijesi-li pogodijo sa mnom po groš? Uzmi svoje pa idi; a ja hoću i ovome posljednjemu da dam, kao i tebi. Ili zar ja nijesam vlastan u svojemu činiti, šta hoću? Zar je oko tvoje zlo, čto sam ja dobar? Tako će biti pošljednji prvi, i prvi pošlednji: jer je mnogo zvanijeh, a malo izbranijeh.

Jazyk slovenský.

1 Nebeško kraljevstvo je podobno hišnimu gospodarju. kteri je zju-
traj zgodej šel najemat dělavcov v svoj vinograd; 2 kadar je pa dělav-
cov najel po denarji na dan, jih je poslal v svoj vinograd. 3 In ob tretji
uri je ven šel in vidil druge na tèrgu brez děla stati, 4 ter jim je rekel:
pojdite tudi vi v moj vinograd, in kar bo prav, vam bom dal. In oni so
šli. 5 Spet je ven šel ob šesti in deveti uri, in je ravno tako storil.
6 Okoli enajstih pa je ven šel in našel druge postajati, in jim reče: kaj
stojite tukej brez děla cěli dan? 7 Mu reko: ker nas ni nihče najel. Jim
reče: pojdite tudi vi v moj vinograd. 8 Kadar se je pa večer storil, reče
gospod vinograda svojimu hišniku: pokliči dělavce in daj jim plačilo,
in začni od poslědnjih do pèrvih. 9 So přišli tedej, kteri so bili okoli
enajste ure najeti, in so prejeli vsak po denarji. 10 Ko so pa tudi pèrvi
prišli, so měnili, de bodo več prejeli; pa. tudi oni so po denarji prijeli.
11 In ko so ga prejeli, so godernjali nad hišnim gospodarjem, 12 rekoč:
leti poslědnji so le eno uro dělali, in si nam jih enake storil, ki smo
težo dneva in vročino prenašali. 13 On je pa odgovoril in rekel enimu
zmed njih: prijatel, ne dělam ti krivice; ali se nisi za denar z menoj
pogodil? 14 Vzemi, kar je tvojiga, in pojdi; hočem pa tudi temu poslěd-

njimu dati kolikor tebi. 15 Ali mi ni perpuščeno storiti, kar hočem? Je
li tvoje oko hudobno, ker sim jaz dober? 16 Tako bodo poslědnji pèrvi,
in pèrvi poslědnji: zakaj veliko jih je poklicanih, malo pa izvoljenih.

Jazyk polský.

1 Albowiem podobne iest królestwo niebieskie człowiekowi gospo-
darzowi, który wyszedł bardzo rano naymować robotniki do winnicy
swojéy; 2 a zmówiwszy się z robotnikami z grosza na dzień, posłał ie
do winnicy swoiéy. 3 A wyszedłszy o trzeciéy godzinie, uyrzał drugie,
którzy stali na rynku próżnuiący, 4 i rzekł im: idźcie i wy do winnicy,
a co będzie sprawiedliwego, dam wam. A oni poszli. 5 Zasie wyszedłszy
o szóstéy i dziewiątéy godzinie, także uczynił. 6 Potym o iedenastéy
godzinie wyszedłszy, znalazł drugie, którzy stali próżnuiący, i rzekł im:
przecz tu stoicie cały dzień prożnuiący? 7 Rzekli mu: iż nas nikt nie
naiął. I rzekł im: idźcie i wy do winnicy, a co będzie sprawiedliwego,
weźmiecie. 8 A gdy był wieczór, rzekł pan winnicy sprawcy swemu:
zawolay robotników a odday im zapłatę, począwszy od ostatnich aż do
pierwszych. 9 A gdy przyszli oni, którzy o iedenastéy godzinie byli
naięci, wział każdy z nich po groszu; 10 pryszedłszy téż i pierwsi, mnie-
mali, że więcéy wezmą; ale wzięli i oni, każdy z nich, po groszu. 11 A
wziąwszy, szemrali przeciwko gospodarzowi, 12 mówiąc: ci ostatni iednę
godzinę robili, a uczyniłeś ie nam równymi, którzyśmy znosili ciężar
dnia i upalenie. 13 A on, odpowiadaiąc, rzekł iednemu z nich: przyja-
cielu, nie czynięć krzywdy; azaś się nie z grosza zmówił zemną?
14 Weźmiy, co twoiego iest, a idź; chcę bowiem temu ostatniemu dać,
iako i tobie. 15 Azaż mi się nie godzi czynić z moiém, co chcę? Czyli
oko twoie złośliwe iest, iżem ia iest dobry? 16 Takci będą ostatni pierw-
szymi, a pierwsi ostatnimi: albowiem wiele iest wezwanych, ale mało
wybranych.

Jazyk hornolužický.

Njebjeske kralestwo pak je podobne hospodarjej, kiž hnydom ze switanjom won dźěše, dźěłaćerjow najeć na swoju winicu; a jako wón z dźěłaćerjemi přez jene přińdźe wo kroš na dźeń, pósła wón jich na swoju winicu. A dźěše won wokołe třećeje štundy (hodźiny), a wuhlada druhich na torhošću próznych stejo, a dźeše k ńim: dźiće tež wy na moju winicu; ja chcu wam dać, štož prawe je. A woni woteńdźechu. Zaso wón wunńdźe wokoło šesteje a dźewjateje štundy, a činješe teho runja. Wokoło jědnateje štundy pak dźěše wón won, a namaka druhich próznych stejo, a dźeše k nim: što stejiće wy tudy cylički dźeń prózni? Woni dźachu k njemu: wšak nas nichtó njeje najał. Wón dźeše k nim: dźiće tež wy tam na winicu, a štož prawe je, dyrbiće dostać.

Hdyž pak wječor bu, dżeše tón knjez teje winicy k swojemu zastojnikej: zawołaj dźěłaćerjow a daj jim tu mzdu, a započń wot poslenich hač do prěnich. A jako ći přińdżechu, kotřiž wokoło jědnateje štundy najeći běchu, dosta kóždy po krošu. A jako jón wzachu, morkotachu woni přećiwo hospodarjej, a dżachu: ći posleni su jeno jeničku štundu dźěłali, a ty sy jich nam runych sčinił, kiž my teho cyłeho dnja wobćežnosć a hěcu (horcotu) smy njesli. Wón pak wotmołwi a dżeše k jenemu mjez nimi: přećelo, ja ći křiwdy nječinju; njejsy ty ze mnu přez jene přišoł wo kroš? Wzmi, štož twoje je, a dźi swój puć; ja chcu pak temu poslenjemu dać runje jako tebi. Abo nimam ja móc činić, štož ja chcu, z tym mojim? Hladaš ty tehodla hroznje, zo ja tak dobroćiwy sym? Tak budźa posleni prěni, a prěni posleni; přetož wjele je jich powołanych, ale mało je wuzwolenych.

Jazyk dolnolužický.

Přeto to njebjaske kralejstwo je rowne góspodarjoju, kótaryž gned ze switanim wen źěšo źěłaśerjow najmjet do swójeje winice. A gaž wón z tymi źěłaśerjami se zjadna we jaden kroš na źeń k mutoju, pósła wón jich do swójeje winice. A źěšo wen hokoło třešeje štundy, a wiźešo drugich na wikach proznych stojecych. A źašo k tym samym: źijśo wy též do teje winice, a což přawje jo, chcu wam za daś. A wóni źěchu tam. Naspjet źěšo wón wen hokoło šesteje a źewjeteje štundy a synjašo ravno tak. Hokoło jadnasteje štundy źěšo wón pak wen, a namaka drugich proznjesto jecych, a źašo k nim: co wy tuder ten cełу źeń proznje stojiśo? Wóni źachu k nojmu: dokulaž nas nicht najměł njejo. Wón źašo k nim: źijśo wy též do teje winice, a což přawje jo, derbiśo wy dostanuś. Gaž něto wjacor bu, źašo ten kněz teje winice k swójomu zastojnikoju: zawółaj tych źěłaśerjow, a daj jim to myto, a zachop wót tych slědnych až k tym prjednym. A gaž te hokoło jadnasteje štundy najmjete přijźochu, dostachu wóni kuždy swój kroš. Gaš pak te prjedne přijźechu, měnjachu wóni, až by wěcej dostanuli, ale též wóni dostachu každy po krošu. Gaž jen dostali běchu warcachu wóni přešiwo tomu góspodarjoju, a źachu: te slědne su jano jadnu štundu źěłali, a ty sy jich nam rownych hucynił, kenž my togo dnja śěžkosć a hycu njasli smy. Wón pak wótgroni, a źašo k jadnomu mjazy nimi: moj přijaśel, ja tebje křiwdy njecynim, toli njejsy se ze mnu zjadnał we jaden kroš? Wezmi to swójo a źi přejc; ja chcu pak tomu slědnemu daś rowno ako tebje. Abo njejo mě přiwdane we tom mojom cyniś, což ja chcu? Abo jo twójo woko złe, až ja tak dobry som? Tak budu te slědne prjedne, a te prjedne slědne (buś); přeto wjele jo powółanych, ale mało huzwółonych,

Jazyk slovácký.

1 Podobné je král'ovstvo nebeské človeku hospodárovi, ktorý vyšiel
na úsvite, aby najal delníkov na vinicu svoju; 2 a dohovoriac sa s del-
níkmi o dennú mzdu, odoslal ich na vinicu svoju. 3 A výnduc okolo
hodiny tretej, uzrel iných, že stoja na trhu zahál'ajúc, 4 i tým riekol:
iďte i vy na vinicu, a čo bude spravedlivého, dám vám. A oni šli.
5 Opäť výnduc o šiestej a deviatej hodine, učinil takže. 6 Pri jedenástej
hodine ale výnduc, našiel iných, že stoja zahál'ajúc, i riekol im: prečo
tu stojíte celý deň zahál'ajúc? 7 Rekli mu: lebo nikdo nás ne najal.
Mluví im: iďte i vy na vinicu, a čo bude spravedlivého, vezmete. 8 Večer
ale riekol pán vinice šafárovi svojmu: zavolaj delníkov a zaplať im,
počnúc od posledných až do prvých. 9 A prijdúc ti pri jedenástej ho-
dine najatí, vzali jedon každý po peniazi; 10 prijdúc ale prví, domnievali
sa, že viac vezmú; ale vzali i oni jedon každý po peniazi. 11 A vezmúc,
reptali proti hospodárovi, 12 hovoriac: tito posledni jednu hodinu praco-
vali, a rovnými si ich nám urobil, ktorí sme niesli bremeno dňa i ho-
rúčosť. 13 On ale, odpovedajúc, riekol jednomu z nich: priatel'u, ne
robím ti krivdy; či za peniaz ne dohovoril si sa so mnou? 14 Vezmi,
čo tvoje je, a choď; ja ale tomuto poslednému chcem dať, ako i tebe.
15 Či mi ne sluši v mojom urobiť, čo chcem? Čili oko tvoje nešlechetné
je, že ja dobrý som? 16 Tak budú posledni prví, a prví posledni: lebo
mnoho je povolaných, ale málo vyvolených.

Jazyk český.

1 Podobno jest království nebeské člověku hospodáři, kterýž vyšel
na úsvitě, aby najal dělníky na vinnici svou; 2 smluviv pak s dělníky
z peníze denního, odeslal je na vinnici svou. 3 A vyšed obolo hodiny
třetí, uzřel jiné, ani stojí na trhu zahálejíce, 4 i těm řekl: jdětež i vy
na vinnici, a co bude spravedlivého, dám vám. 5 A oni šli. Opět vyšed
při šesté a deváté hodině, učinil též. 6 Při jedenácté pak hodině vyšed,
nalezl jiné, ani stojí zahálejíce, i řekl jim: pročež tu stojíte celý den
zahálejíce? 7 Řkou jemu: proto, že žádný nás nenajal. Dí jim: jdětež
i vy na vinnici, a cožby bylo spravedlivého, vezmete. 8 Večer pak řekl
pán vinnice šafáři svému: zavolej dělníků a zaplať jim, počna od posle-
dních až do prvních. 9 A přišedše ti, co při jedenácté hodině najati
byli, vzali jedenkaždý po penízi. 10 Přišedše pak první domnívali se, že
více vezmou; ale vzali i oni jedenkaždý po penízi. 11 A vzavše, reptali
proti hospodáři, 12 řkouce: tito poslední jednu toliko hodinu dělali,
a rovné si je nám učinil, kteříž jsme nesli břímě dne i horka. 13 On
pak, odpovídaje, řekl jednomu z nich: příteli, nečiním tobě křivdy;

zdaliž si z peníze nesmluvil se mnou? 14 Vezmiž, což tvého jest, a jdi;
já pak chci tomuto poslednímu dáti, jako i tobě. 15 Zdaliž mi nesluší
v mém učiniti, což chci? Čili oko tvé nešlechetné jest, že já dobrý
jsem? 16 Takť budou poslední první, a první poslední: nebo mnoho jest
povolaných, ale málo vyvolených.

Jazyk všeslovanský,

navržený A. Hilferdingem ve spise „Общеславянская азбука“.

Подобно єстъ кра̑лёвстви́ небескѣ человеку господа̑ри, ктерыжъ вышелъ на у́свите, абы наялъ дельни́кы на винници сву́; смлувывъ пакъ съ делни́кы зъ пени́зе денни́го, одеслалъ є на винници сву́. А вышедъ около годины тйети, узрелъ йнѣ, ани стой на търгу зага̑лейце, и темъ рeклъ: йдете-жъ и вы на винници, а цо буде справедливѣго, да̑мъ ва̑мъ. А они шли. Опетъ вышедъ пр̌и шестѣ а дева̑тѣ годинє, учинилъ тѣжъ. Пр̌и єдена̑цтѣ пакъ годинє вышедъ, нашелъ йнѣ, ани стоjй зага̑лейце, и р̌екл ймъ: прочежъ ту стойте целы́ денъ зага̑лейце? Ркоў ему: прото, же жа̑дны́ на̑съ не наялъ. Дй ймъ: йдете-жъ и вы на винници, а цожъ бы было справедливѣго, везмете. Вечеръ пакъ р̌еклъ па̑нъ винице шафа̑ри свѣму: заволей делникóвъ а заплать ймь, почна одъ последнихъ ажъ до първнихъ. А пр̌ишедше ти, цо пр̌и єдена̑цтѣ годинє наяти были, взали єденъ кажды́ по пени́зи. Пр̌ишедше пакъ първнй домнйвали се, же вйце везму́; але взали и они єденъ кажды́ по пенизи. А взавше, рептали проти господа̑ри, р̌коуце: тито последни єдну толико годину делали, а ровнѣ си є на̑мъ учинилъ, ктер̌ижъ сме несли бр̌име дне и горко. Онъ пакъ, одповидає, р̌еклъ єдному зъ нихъ: пр̌ители, нечинимъ тобє кр̌ивды; здалижъ си зъ пенизе не смлувилъ се мноў? Везми-жъ, цожъ твѣго єстъ, а йди; я пакъ хци томуто последниму да̑ти, яко и тобє. Здалижъ ми не слуши въ мѣмъ учинити, цожъ хци? Чили око твѣ нешлехетнѣ єстъ, же я добры́ йсемъ? Такъ-тъ будоў последни пъpвни, а пъpви последни: небо мн̌ого єстъ поволаны́хъ, але ма̑ло выволены́хъ.

Literatura.

Stručná nauka o směnkách pro školy průmyslové, občanské, realné, hospodářské a k soukromnému poučení sepsal Dr. Ant. Mezník, zemský advokát v Praze. Druhé, opravené a rozmnožené vydání. V Praze 1872. Nákladem Fr. Urbánka.

Cvičení mluvnická a pravopisná obsahující 186 úloh pro žáky 2. a 3. třídy obecných a hlavních škol. Od Fr. Tesaře, p. učitele při vzorní hl. české škole v Praze. Třetí, rozmnožené vydání. V Praze, nákladem Theod. Mourka 1873.

Učitelský kalendář na rok 1873. Vydán péčí jednoty učitelské „Budeč“ v Praze. Spořádal Josef Balcar, učitel. V Praze, nákladem kněhkupectví Theodora Mourka 1873.

O důkladném obsahu jeho zmínili jsme se již v seš. 4.

Zeměpisná čítanka pro obecné, občanské, průmyslové a vyšší dívčí školy. Sepsal Josef Stumpf, učitel ve Vysočanech. Nákladem Th. Mourka v Praze 1873.

Čítanka pro vyšší třídy nár. škol. Sepsal J. L. Mašek, učitel na školách Smíchovských. Nákladem Th. Mourka v Praze 1873. Spis tento sepsán jest dle plánu literárním odborem Pražské Budče proskoumaného. Obsahuje: A. Báchorky a pověsti. B. Články naučné a moudrá propovědění. C. Články země- a dějepisné. D. Články z přírodopisu a E. Články ze silozpytu. Každý článek činí pro sebe celek ukončený.

O methodách a logické jejich příbuznosti. Sepsal Jan Lepař, ředitel c. kr. českého ústavu učitelského v Praze. Nákladem Fr. Urbánka v Praze 1873.

Nejnovější gratulant. Sbírka přání k novému roku, k narozeninám, ku jmeninám a jiným příležitostem. Sestavili Krištof Ulrich a Jan Šuda, učitelé v Praze. Nákladem Fr. A. Urbánka 1873.

Zlaté lístky. Dárek útlověkým dítkám do zlaté knihy zapsaným. Spořádal prof. K. A. Madiera. „Nákladem zlaté knihy dívek českých“ v Písku 1872.

Zlaté klasy. Dárek dospělejším dívkám do zlaté knihy zapsaným. Spořádal prof. Jan Suda. Nákladem „Zlaté Knihy“ v Písku 1872.

1. Obća hrvatska **Učiteljska skupština.** U Zagrebu 13. 24. i 25. Kolovoza 1871. Izdao centralni odbor 1. Obća hrv. uč. skupštine. U Zagrebu Tiskom Dragutina Albrechta 1872. *)

---

*) Chvalně známý pedagogický spisovatel, Ivan Filipović, první předseda „Učiteljské skupštiny“, učitel záhřebský, chystá do tisku svůj cestopis po Čechách, Německu a Švýcarsku, jenž ozdoben bude mnohými ilustracemi z památností českých a podobiznami zasloužilých pedagogů, mezi nimiž bude i podobizna našeho věhlasného prof. K. Škody.

Nákladem Matice Komenského vydány jsou listy pro žáky 2. a 3. třídy s rozdělením dle navedení pro národní školy M. K. vydaného. Poněvadž avšak mnozí učitelé přáli sobě papír tečkovaný, vydala M. K. též listy tečkované s náležitým rozdělením. Jsme však úplně přesvědčeni, že větší užitek jde žákům, kreslí-li na papíře netečkovaném, a že obtíži, pokračuje-li učitel opatrně a zvolna dle vzorků pro tyto třídy vydaných, spůsob ten ani žákům ani učiteli nečiní. Bylo by však veleprospěšné, kdyby M. K. postarala se o důkladné poučení, jak sobě učitel uče kresliti na papíře bez teček dle vydatného „Kreslení pro národní školy", počínati má, aby spůsob ten ode všech čelnějších pedagogů schválený do našich škol cestu sobě proklestil.

Budečské zahrady, obrázkového časopisu pro mládež, vyšlo redakcí J. L. Maška ročníku 4. čís. 1. Obsah: Budečská zahrada, báseň od F. A. Z. Na výletu; Povídka od Fr. Andrle. Smrt krále Otokara II. od Mlynára. Strakapoud a myšák, bájka od V. Pelikána. Rybník Rožmberk. Podává Tom. Tisý. Dva listy Jana Mudrocha z Afriky do Loukova od A. Steckra. Opatrnosti nikdy nezbývá, od Jana Vítka. Dětské hry a zábavy. V čísle tom vypisuje nakladatel p. I. L. Kober čtyry ceny po 1. dukátu a) za báseň, která by dítkám k deklamování se hodila do 1. prosince 1872. b) za povídku pro mládež do 1. ledna c) za článek z dějin českých do 1. února d) za článek přírodopisný do 1. března 1873.

Listů pro rozhled v umění, vědě a politice „Osvěta" vyšlo číslo 11.*) Obsah: Listové různých adres. Od Vác. Vlčka. I. Apoštolům a vyznavačům humanity v Evropě. — Návrat emigrace české r. 1631. Podává dr. Jar. Čelakovský. — Taras Ševčenko. Podává Vácslav Dunder. — Rozhled ve dramatě francouzském. Podává Zakrejs. — Laokon, dílo doby římské. Od dr. Miroslava Tyrše. S vyobrazením sochy vatikanské. — Královrah. Báseň Antala Staška. — Věnec vavřínový. Román od V. Vlčka.

Odporučujeme důkladné a v naší literatuře jediné dílo toho druhu vlasteneckému učitelstvu národnímu, jehož přičiněním již mnohému i méně zaslužnému dílu dastalo se strany obecenstva hojného odbytu.

*) Číslo 10. nás nedošlo. Red.

Program
za skupštinu slavenskih pedagoga.

Živi i skladni râd, štono se je u najnovije vrieme pojavio na polju pedagogijskom kod svih kulturnih naroda, pobudio je i u njekih slavenskih pedagogih misao i želju, da bi valjalo, da se njekako i medju slavenskimi pedagogi udesi veći sporazumak, negoli ga je do sada bilo. Prva obća hrvatska učiteljska skupština u Zagrebu g. 1871 pruži sretnu sgodu, te se ta misao tu osbiljno razpravljati započme, a konačno ujezino riešenje ostavi se sastanku, koji se uroči za prvu obću slovensku učiteljsku skupštinu u Ljubljani. Sastavši se pako tu na zajednički dogovor, zaklјućeno je sljedeće:

1. Sadanje mnogostrane potrebe na polju pučkoga školstva, te izkustvo, da im učiteljstvo svakoga pojedinoga slovenskoga plemena napose zadovoljavati nemože, čini jasnim i bjelodanim, da bi trebao poseban organ, koji bi ujedinjavao pedagogijski râd svih slavenskih plemena, da se oni tako na tom polju medjusobno podpomažu, te uspješnije i suglasnije razvijaju.

2. Da se stekne sveobći i ujedinjujući organ za sva slavenska plemena, držat će se skupštine slavenskih pedagoga, i to svake treće godine u kojem drugom gradu, što ga zato po okolnostih skupštinski odbor pronadje i odredi.

3. Skupština slavenskih pedagoga naznačivati će i krčiti puteve složnomu i jedinstvenomu râdu na polju pučkoga školstva kod Slavena; upravljati će taj râd svjestno k jednomu i istomu cilju: k samosvojnoj i samostalnoj slavenskoj pučkoj prosvjeti i kulturi; i dovodi ti će ga u sklad s naprednimi pedagogijskimi načeli ostalih kulturnih naroda.

4. Skupština slavenskih pedagoga sastojati će se:

a) Iz pojedinih zaslužnih slavenskih pedagoga i prijatelja skupštinskih ciljeva, bilo mužkih ili ženskih, koje će skupštinski odbor sporazumno s dotičnimi odsjeci na skupštinu pozvati.

b) Iz odaslanika raznih pedagogijskih i učiteljskih zadruga (družtva), i to po dvojicu na svaku.

Pozvanici i odaslanici imaju biti providjeni s pristupnicami, koje će izdavati skupštinski odbor, i za koje će se plaćati po dva forinta.

5. Pitanja, što će ih skupština razpravljati, ima skupštinski odbor skupa sa predložit se imajućimi tezami iliti zaključci priobćiti slavenskim plemenskim odsjekom barem pol godine prije skupštine.

6. Skupština slavenskih pedagoga sastojati će iz skupnih sjednica i odsječnih za svako na skupštini zastupano slavensko pleme. Svako pitanje prije nego dodje u skupnu sjednicu razpravljati će se u odsječnih plemenskih sjednicah.

7. Sastavšu se skupštinu otvara predsjednik skupštinskoga odbora, a zatim se skupština konštituira izabravši sebi svoga predsjednika i ostalo častničtvo, te se podieli i na potrebne plemenske odsjeke.

8. Prije nego se skupština razidje, odabire se stalni skupštinski odbor, koji će na skupštini stvorene zaključke dalje izvadjati, i u njihovu duhu djelovati do buduće skupštine.

9. U stalni skupštinski odbor odabirat će se po pet članova od svakoga na skupštini zastupanoga slavenskog plemena, a kod izbora pojedinih članova pazit će se na to, da ih barem po trojica budu u središtu duševnoga rada — glavnom gradu — dotičnoga plemena.

10. Stalni skupštinski odbor izabrat će si s mjesta svoga zajedničkoga predsjednika i podpredsjednika, i sastoji se iz toliko pojedinih odsjeka, koliko je plemena u njem zastupano. Odsjeci takodjer biraju sebi svoje starešine, nu jednoga od one trojice, što se u glavnih gradovih nalaze. Častnici odborni i odsječni obnašat će svoju čast do druge skupštine, Ako bi koji član odbora umro ili izstupio, popunjuje se do buduće skupštine dotični odsjek sâm, pozvavši dogovorno medju sobom u svoje kolo sposobnoga i zaslužnoga kojega pedagoga.

11. Stalni skupštinski odbor, kojega se maticom smatra onaj odsjek, u kojem se nalazi predsjednik cieloga odbora, stajati će u stalnom pismenom savezu sa svimi svojimi odsjeci a sastati će se po mogućnosti svake godine barem jedan puta a mjestu k tomu za njeg najsgodnijem.

12. Prva skupština slavenskih pedagoga bit će u Beču god. 1873. za vrieme velikih školskih praznika.

13. Prva skupština slavenskih pedagoga konačno će odobriti ili preinačiti ove ustanove, koje su samo prelazne i za prvu skupštinu valjane.

Nu buduć će posljedice već ove prve skupštine biti svakako velikoga domašaja, jerbo će se, ako dobro za rukom podje, njom nedvojbeno znatno unapriediti i pospješiti razvitak slavenskoga školstva; a u protivnom bi se opet slučaju pokazala nesposobnost za kulturni râd, ako i ne slavenskih plemena, a ono svakako slavenskoga učiteljstva: to je sveta dužnost, da odbor u tom poslu s najvećom opreznošću postupa, i bez garancije dobra uspjeha radje ništa nepreduzimlje, nego li da sve na kocku stavi i na sebe navuče težku i kobnu odgovornost. Stoga se pozivlju ovim svi slavenski pedagogi, sve slavenske pedagogijske i učiteljske zadruge, da o tom velevažnom preduzetku do konca decembra ili uredničtvu slavenskoga pedagoga na Smíchovu u Pragu, broj 339, ili g. Ivanu Filipoviću u Zagrebu, ili g. Andriju Praprotniku, ravnatelju u Ljubljani pismeno saobće svoje mnenje, t. j. što o tom misle i sude,

i da li se je pouzdano nadati dostojnomu odzivu i učešću. Ako ta mnenja povoljna budu, odbor neće zatezati, nego će mahom preduzeti sve k tomu potrebne predbježne korake, a zatim će sliediti daljne potanke ubaviesti.

U Ljubljani, 25. rujna 1872.

Privremeni odbor za skupštinu slavenskih pedagoga:

Ivan Filipović, učitelj u Zagrebu; Petar Tomić, prof. velike realke u Rakovcu; Skender Fabković, učitelj preparandije u Zagrebu; Ljudevit Modec, učitelj u Zagrebu; Janko Tomić, učitelj u Karlovcu; Stjepan Basariček, učitelj u Virovitici; Josip Glaser, učitelj na učiteljištu u Petrinji; Andrija Praprotnik, ravnatelj u Ljubljani; Ivan Tomšić, učitelj u Ljubljani; Janes Lapajne, nadučitelj u Ljutomeru; Feliks Stegnar, učitelj i nadzornik u Idriji; Sebald Cihlař, učitelj u Kraljevici; Milan G. Milićević, urednik „Škole" u Beogradu; Milorad Popović, književnik u Beogradu; Nikola Vukićević, upravnik učiteljske škole u Samboru; Štěpán Báčkora, upravnik škole u Pragu; Josip Bačkora, učitelj u Pragu; Vác. Kredba, urednik „Posla z Budče", J. Kral, učitelj u Pragu, J. L. Mašek, urednik „Slovanskego pedagoga" u Pragu; J. K. Škoda, profesor u Pragu; Josip Švestka, upravnik škole u Karlina; M. Weinfurt, učitelj u Pragu.

Razpravna pitanja prve skupštine slav. pedagoga.

1. U kojem odnošaju da bude skupština slavenskih pedagoga naprama obćim učiteljskim skupštinam pojedinih slavenskih plemena?

2. Kako, gdje i odakle da se povsnivaju slavenske pedagogijske knjižnice?

3. Kako bi se dosadanjim slavenskim učilom put u škole prokrčiti dao; koja bi nova učila valjalo izdati, i kako bi se njihovo izdanje udesilo, da zadovolji potrebam svih slavenskih škola?

4. Kako bi se udesilo prevadjanje boljih slavenskih omladinskih spisa u razna slavenska narječja, da se tako u mladeži razbudi i uzgoji slavensko osjećanje?

5. Je li potreban poseban list za promicanje načela i smjerova skupštine slavenskih pedagoga, i ako jest, kako da se to uredi?

6. Neka se razpravi i izreče rezolucija: „Skupština slavenskih pedagoga izjavljuje u ime slavenskoga učiteljstva, da ono sva znanošću osvjetlana a izkustvom prokušana napredna pedagogijska načela prigrljuje i usvojava; te da je pripravno solidarno raditi s učiteljstvom svih kulturnih naroda, koji Slavene priznaju podpunoma ravnopravnimi na prosvjetnom i kulturnom polju."

Програм

скупштине словенских педагога.

Живи и складни рад, штоно се је у најновије време појавио на пољу педагогијском код свију културних народа, побудио је и у неколицими словенских педагога мисао и жељу, да би се међу словенским педагозима удесило веће споразумљење, него што га је до сада било.

Прва општа хрватска учитељска скупштина у Загребу године 1871. пружила је сретну згоду, те се та мисао ту озбиљно разправљати започе, а њезино коначно решење оставило се састанку, који је био ове године у Љубљани. На овом састанку закључено је заједничким договором ово:

1. Садашње многостручне потребе на пољу народних школа, и искуство, да их учитељство сваког појединога словенскога племена на по се задовољавати не може, чине јасном и очевидном потребу, да би требао посебан орган, који би уједињавао педагогијски рад свију словенских племена, те да се тако на том пољу међусобно подпомажу, а тиме напредније и сугласније развијају.

2. Истим таким органом за уједињење словенских племена имале би бити скупштине словенских педагога, које би се сазивале сваке треће године, све у којој другој вароти, коју би, према околностима, одредио скупштински одбор.

3. Скупштина словенских педагога назначиваће и крчити путове сложном и уједињеном раду на пољу народнога васпитања код Словена; водиће тај рад свесно к једном и истом циљу, т. ј. засебној и самосталној словенској народној просвети и култури, доводиће га у сугласност с напредним педагогијским начелима осталих културних народа.

4. Скупштина словенских педагога састојаће се

a) из појединих заслужних словенских педагога и пријатеља педагогијских скупштина, било мушких или женских, које позове скупштински одбор у говору с дотичним одсјецима за скупштини

b) Из изасланика разних педагогијских и учитељских задруга, од којих свака имаће слати по двојицу.

Позвани и изасланици имаће бити снабдевени с приступницама, које ће издавати скупштински одбор, и за које ће се плаћати по два форинта.

5. Питања што ће се изнети пред скупштину а тако исто и закључке које ће имати предложити доставиће се појединим одсецима барем на по године пре скупштине.

6. Скупштина словенских педагога састојаће се из седница скупштинских и седница одсечких за свако на скупштини застурљено племе. Свако питање, пре него се изнесе пред скупштину, има се расправити на састанку одсека.

7. Саставшу се скупштину отвара председник скупштинскога одбора, а за тим се скупштина конституише изабравши себи председника и остало часништво, и подели на потребне племенске одседе.

8. Пре него се скупштина разиђе изабраће се стални скупштински одбор, који ће на скупштини донесене закључке прибележити за се, и у њиховом духу даље радити до будуће скупштине.

9. У стални скупштински одбор изабраће се по пет чланова из свакога словенскога племена заступљенога на скупштини; а при избору појединих чланова, пазиће се на то, да их барем по тројица буду у средини душевнога рада, главној вароши дотичнога племена.

10. Стални скупштински одбор изабраће себи одмах свога заједничкога председника и потпредседника и разделити се на толико одсека, колико племена буде у њему заступљено. Одсеци бирају такође себи своје старешине, и то једнога од оне тројице што се у главној вароши налазе (Чл. 9.). Часници одборски и одсечки вршиће своје часничке дужности до друге скупштине. Ако би који члан одбора умрво или иступио, попуниће се дотични одсек сам до идуће скупштине, позвавши договором међу собом, у своје коло способнога и заслужнога кога педагога.

11. Стални скупштински одбор, — кога се матицом има сматрати онај одсек у ком се налази председник целоме одбору — стајаће у непрекидној писменој свези са свим својим одсецима, а састаче се по могућности сваке године барем по једанпут, у месту које буде за то понајзгодније.

12. Прва скупштина словенских педагога биће у Бечу 1873. за време великог школског одмора.

13. Прва скупштина словенских педагога коначно ће одобрити или преиначити ове установе, које су прелазне и вреде само за прву скупштину.

Посљедице ове прве скупштине већ ће свакако бити од великога домашаја, јер ће се њом, ако добро за руком пође, врло знатно унапредити развитак словенских школа, као што би се опет у противном случају показала неспособност, ако и не свију племена а оно свакога словенског учитељства на по се; за то је света дужност, да одбор у том послу поступа с највећом опрезношћу, и док није ситуран добром напретку да ништа даље не предузимље, а не да све на коцку баци и тиме навуче на се тешку и кобну одговорност. С тога се овим позивљу сви словенски педагози, све словенске педагогијске задруге, да о том велеважном предузећу до конца Декембра или уредништву „Словенскога педагога" на Смихову у Прагу, број 339, или г. Јовану Филиповићу у Загребу, или г. Андрију Прапротнику, равнатељу у Љубљани, поднесу своје писмено мишљење т. ј. све шта о овом мисле и суде, и да ли се је поуздано надати достојном одзиву и учећу. Ако ова мњења повољна буду, одбор не ће оклевати, ну ће одмах предузети све претходне кораке, који су за ово потребни, а за тим ће издати даља опширнија обавештења.

У Љубљани, 25. рујна 1872.

Привремени одбор за скупштину словенских педагога:

ИВАН ФИЛИПОВИЋ, учитељ у Загребу; ПЕТАР ТОМИЋ, професор реалке у Раковцу; СКЕНДЕР ФАБКОВИЋ, учитељ препарандије у Загребу; СЕБАЛД ЦИГЛАР, учитељ у Краљевици; ЈАНКО ТОМИЋ, учитељ у Карловцу; СТЈЕПАН БАСАРИЧЕК, учитељ у Вировитици; ЉУДЕВИТ МОДЕЦ, учитељ у Загребу; ЈОСИП ГЛАСЕР, учитељ препарандије у Петрини; МИЛАН Г. МИЛИЋЕВИЋ, уредник „Школе" у Београду; МИЛОРАД ПОПОВИЋ, књижевник у Београду; НИКОЛА ВУКИЋЕВИЋ, управник учитељске школе у Сомбору; А. ПРАПРОТНИК, равнатељ у Љубљани; ИВАН ТОМШИЋ, учитељ у Љубљани; ФЕЛИКС СТЕГНАР, надзорник школски у Идрији; СТЈЕПАН БАЧКОРА, равнатељ у Прагу; ЈОСИП БАЧКОРА, учитељ у Прагу; ВАЦЛАВ КРЕДБА, уредник „Posla z Budče"; ИВАН МАШЕК, уредник „Словен ского педагога"; Ј. КАРЕЛ ШЛОДА, професор у Прагу; ЈОСИП СВЈЕТСКА, директор у Карлину.

ПИТАЊА ЗА ПРВУ СКУПШТИНУ СЛОВЕНСКИХ ПЕДАГОГА.

1. У ком одношају да буде скупштина словенских педагога према општим учитељским скупштинама појединих словенских племена?

2. Како, где и одакле да се пооснивају словенске педагогијске књижнице?

3. Како би се досадањим средствима за поуку пут у школе прокрчити могао; која би нова средства ваљало издати и како би се њихово издавање дало удесити, те да задовољи потребе свију словенских школа?

4. Је ли мосуће издавати књиге за младеж у свима словенским језицима, да би се тако разбудила и однеговала словенска узајамност?

5. Је ли потребан засебаи лист за ширење начела и намсра скупштине словенских педагога, и ако јесте, како би се имао уређивати и издавати?

6. Нека се разправи и изрече одлука: „Скупштина словенских педагога изјављује у име словенскога учитељства, да оно пригрљава и усвојава сва науком расветљена и искуством опробана напредна педагогијска начела како би било приправно да солидарно ради с учитељством свију културних народа, који Словене признају подпунце равноправнима ва просветном и културном пољу."

Program
zbora slovanskih pedagogov.

Živo in zložno delovanje, ki se je v najnovejših časih na polju pedagijskem pokazalo, je v nekterih slovanskih pedagogih misel in željo zanetilo, da bi bilo potrebno, tudi med slovanskimi pedagogi vstanoviti večo edinost, kakor je med njimi dozdaj bila.

Pri prvem splošnem hrvaškem učiteljskem zboru v Zagrebu l. 1871 bila je srečna priložnost, da se je ta misel resnobno obravnovati začela, ter se je konečni sklep v tej zadevi odložil na zbor, ki se je t. l. v Ljubljani ovršil. Združivši se tukoj v skupni dogovor, sklenjeno je sledeče:

1. Iz dozdanje vsestranske potrebe na polju narodnega šolstva in iz skušuje, da tem potrebam učiteljstvo posameznega slovanskega plemena nemore zadovoljiti, je jasno in očitno, da bi bil potreben poseben organ, ki bi pedagogijsko delovanje vseh slovanskih plemen vjedinil, da bi si ta plemena medsebno pomagala ter se z boljšim vspehom in boljše edinostjo omikovala.

2. Tak organ, ki bi vsa slovanska plemena vezal, imajo biti zbori slovanskih pedagogov, kteri bi se vsako tretje leto v kterem drogem mestu, ki bi ga po okolnostih zbor odločil, sklicati imeli.

3. Zbor slovànskih pedagogov bo odločeval in krčil pot k zložnemu in edinstvenemu delovanju na polju narodnega šolstva pri Slovanih; pa bo to delovanje vestno ravnal in vodil k edinemu cilju: k samosvojnej in samostalnej slovanskej narodnej omiki in kulturi ter ga bo v sklad peljal z naprednimi pedagogijskimi načeli drugih kulturnih narodov.

4. V zboru slovanskih pedagogov bojo:

a) Posamezni zaslužni slovanski pedagogi in prijatelji pedagogijskih zborov, bodi si možki ali ženski, ktere zborni odbor v soglasju s dotičnimi odseki v zbor povabi.

b) Poslanci raznih pedagogijskih in učiteljskih družtev, in sicer po dva iz vsacega družtva.

Povabljenci in poslanci morajo imeti vstopnice, ktere bode zborni odbor dajal in za ktere se bo po dva goldinarja plačevalo.

5. Obravnavna vprašonja ima zborni odbor z sklepi, ki se bojo predložili, posameznim odsekom vsaj pol leta pred zborom dostaviti.

6. Zbor slovanskih pedagogov bo imel skupne seje pa tudi sege posameznih odsekov za vsako slovansko pleme ktero bo v tem zboru. Vsako oprašanje, preden se bo obravnovalo v skupnej seji, se bo poprej v odsečnih sejah pretresovalo.

7. Zbor odpre prvosednik zbornega odbora, potem se zbor konštituira, izvolivši si prvosednika in druge častnike, ter se razdeli tudi v potrebne odseke raznih plemen.

8. Preden se zbor sklene, se voli stalni zborni odbor, kteri bo vse v zboru storjene sklepe, dalje izpeljeval in v njihovem duhu do prihodnjena zbora deloval.

9. V ta stalni zborni odbor se bo po pet udov od vsacega v zboru razvěnega slovanskega plemena volilo; pri volitvi posameznih udov se bo na to pazilo, da bojo vsaj po tri udje v sredini duševnega delovanja — v glavnem mestu — dotičnega plemena.

10. Stalni zborni odbor ti koj svojega skuprega prvosednika in njegovega namestnika voli ter se razdeli na toliko odsekov, kolikor je v zboru plemen. Odseki si tudi volijo svoje častnike, ali vendar enega izmed tistih treh, ki v glavnih mestih prebivajo. Odborni in odsečni častniki obnašajo svojo službo do prihodnjega zbora. Ako bi kteri član odbora omrl ali izstopil, voli do prihodnjega zbora namestnika dotični odsek sam, povabivši soglasno v svoje kolo kterega sposobnega in zaslužnega pedagoga.

11. Stalni zborni odbor, čegar je matica tisti odsek, v kterem je prvosednik celega odbora, bo v stalnej pismenej zvezi z vsemi odseki,

ter se ima, po mogočnosti vsacega leta vsaj enkrat sklicati in sicer v mestu, ki bo zanj najbolj priročno.

12. Prvi zbor slovanskih pedagogov bo na Dunaju l. 1873 o velikih šolskih počitnicah.

13. Prvi zbor slovanskih pedagogov imel bo konečno ta pravila odobriti, ali je po spremeniti; ta pravila so tedaj začasna in le za prvi zbor veljavna.

Nasledki tega prvega zbora bodejo že brez dvojbe mnogo važni, ker se bo razvitek slovanskega šolstva, ako tej reči sreča posluži, gotovo znatno ospešil; o protivnem slučaju se po zamore pokazati nesposobnost slovanskega učiteljstva, da ne rečemo slovanskih plemen. Zato je pa tudi sveta dolžnost, da odbor v tem obziru z največo pazljivostjo dela in brez garancije za dober vspeh rajši ničesar ne začenja, kakor da vse na kocko postavi in sebe v težko in osodepolno odgovornost vrže. Tedaj se vsa slovanska pedagogijska družtva vabijo, da o tem važnem podvzetju do konca meseca decembra vrednistvu „Slovanskega pedagoga" na Smichovem v Pragu št. 339, ali g. Ivanu Filipoviću, učitelju v Zagrebu, ali pa g. Andreju Praprotniku, šolskemu vodju v Ljubljani, svoje nazore o tem pismeno pošljejo, t. j. da se oglasijo, kaj o tem mislijo in sodijo in ali se je zanesljivo nadjati dostojnega od ziva in sodelovanja. Ako bodejo nazori povoljni, odbor ne bo okleval, ampak se bode koj potrebnega dela lotil in potem daljne oglase priobčil.

V Ljubljani, 25. septembra 1872.

Začasni odbor za zbor slovanskih pedagogov:

Ivan Filipović, učitelj v Zagrebu; Peter Tomić, prof. višje realke v Rakovcu; Skender Fabković, učitelj preparandie v Zagrebu; Sebald Cihlař, učitelj v Kraljevici; Janko Tomić, učitelj v Karlovcu; Štefan Basariček, učitelj v Verovitici; Ljud Modec, učitelj v Zagrebu; Jože Glaser, učitelj preparandie v Petrinji; Andrej Praprotnik, šolski vodja v Ljubljani; Ivan Tomšič, učitelj v Ljubljani; Janez Lapajne, nadučitelj v Ljutomeru; Feliks Stegnar, šolski nadzornik v Idriji; Štefan Bačkora, šolski vodja v Pragu; Jože Bačkora, učitelj v Pragu; Jože Fuksa, učitelj v Karlinu; Jože Kral, učitelj v Pragu; Vaclav Kredba, vrednik „Posla z Budče"; Ivan Mašek, vrednik „Slovanskega Pedagoga"; J Karl Škoda, profesor v Pragu; Jože Svjestka, šol. vodja v Karlinu; Milan G. Milićević, vrednik „Škole" v Beogradu; Milorad Popović, knjizevnik v Beogradu; Nikola Vukićević; vodja učiteljske škole v Samboru.

Vprošanja za prvi zbor slovan. pedagogov:

1. V kterej razmeri najbode zbor slovanskih pedagogov proti splošnim učiteljskim zborom posameznih slovanskih plemen?

2. Kako, kje in odkod naj bi se osnovale slovanske pedagogijske knjižnice?

3. Kako bi se do zdanjim učilom pot v šole narediti mogel; ktera nova učila naj bi se izdala in kako bi se ta izdava izpeljala, da zamore za dovoljiti potrebam vseh slovanskih šol?

4. Ali je mogoče izdajati spise za mladost v vseh slovanskih jezikih, da se zbudi in vzdrži slovanska vzajemnost?

5. Ali je poseben list za promiko načel in ciljev zbora slovanskih pedagogov potreben; ako je potreben, kako bi se mogel vredovati in izdajati?

6. Naj se obravna in izreče rezolucija: „Zbor slovanskih pedagogov izreka v imenu slovanskega učiteljstva, da vsa po znanosti razbistrena in z skušnjo odobrena napredna pedagogijska načela sprejema in potrjuje; ter da je voljno solidarno delati z učiteljstvom vseh kulturnih narodov, kteri Slovane kod popolnoma ravnopravne na prosvetnem in kulturnem polju priznavajo.“

Program

sjezdu slovanských pedagogů.

Živá a svorná činnosť, jakáž v době novější jeví se na roli pedagogické u všech vzdělaných národů, probudila i v některých pedagogech slovanských přání a snahu, aby i mezi slovanskými pedagogy v té věci lepší bylo srozumnění nežli posud.

Prvá obecná hrvatská učitelská skupština v Záhřebě r. 1871 poskytla vhodné příležitosti, aby učiněn byl počátek v jednání o té věci, a konečné její vyřízení zůstaveno schůzi, která při první obecné učitelské skupštiné v Lublani t. r. se odbývala.

Sešedše se pak tu k společné poradě, usnesli jsme se na následujícím:

1. Nynější mnohostranné potřeby na poli národního školství, a zkušenost, že jim učitelstvo kteréhokoliv slovanského národu o sobě zadost učiniti nemůže, činí jasným, že potřebí jest zvláštního orgánu, jenž by sjednocoval činnosť všech kmenů slovanských, aby vzájemně na roli té se podporujíce tím úspěšněji a souhlasněji se vyvíjeli.

2. Tímto všecky slovanské kmeny sjednocujícím organem býti mají s j e z d y slovanských pedagogů, kteréž svolávány buďtež každého třetího roku v tom neb onom městě, jež k tomu podle okolností odbor pro svolávání sjezdů ustanoví.

3. Sjezdy slovanských pedagogů mají klestiti a ukazovati dráhu k společnému a svornému dílu na roli obecného školstva u Slovanův; mají říditi a vésti je k jednomu a témuž cíli: k vlastní slovanské národní osvětě a vzdělanosti v souhlase s pokročilými zásadami pedagogickými ostatních vzdělaných národů.

4. Sjezd slovanských pedagogů skládati se bude:

a) z jednotlivých zasloužilých slovanských pedagogů a přátel sjezdů pedagogických, mužských i ženských, jež odbor pro svolávání sjezdů ve srozumění s dotýčnými sekcemi na sjezd pozve;

b) z vyslancův rozličných pedagogických i učitelských družstev a to po dvou z každého.

Pozvaní i od družstev vyslaní pedagogové vykázati se musejí vstupenkami, jež odbor pro sjezd vydá a za něž se po 2. zlatých zaplatí.

5. Otázky, o nichž se na sjezdu rokovati má, musí ústřední odbor i s nárvrhy, kteréž na sjezdu k usnešení přijíti mají, zaslati jednotlivým sekcím nejméně půl roku před sjezdem.

6. Sjezd slovanských pedagogů bude míti sezení plná, i dle sekcí jednotlivých na sjezdu zastoupených slovanských plemen. O každé otázce, dříve nežli do plné schůze přijde, bude se rokovati v sezeních každé sekce zvlášť.

7. Sjezd zahajuje předseda ústředního odboru sjezdu, na to se sjezd ustaví, zvolí sobě předsedu i ostatní hodnostáře a rozdělí se v jednotlivé sekce podle národností.

8. Dříve nežli se sjezd rozejde, zvolí se stálý odbor pro sjezd, jenž usnešení na sjezdu učiněná prováděti a v jeho duchu pracovati bude až do sjezdu budoucího.

9. Do stálého odboru pro sjezd bude se voliti po pěti členech z každé na sjezdě zastoupené národnosti a při volbě jednotlivých členů bude se míti zřetel k tomu, aby nejméně tři členové z každé národnosti bydleli v středu duševné činnosti, — v hlavním městě, — dotýčné národnosti.

10. Stálý odbor sjezdu volí sobě ze středu svého společného předsedu a jeho náměstka a rozdělí se na tolik sekcí, kolik národností je v něm zastoupeno. Sekce volí sobě taktéž své starosty a to jednoho z oněch tří, jižto v hlavním městě bydlejí.

Hodnostáři odboru i sekcí podrží svou hodnost do příštího sjezdu. Kdyby některý člen odboru umřel nebo vystoupil, doplní se do příštího sjezdu dotýčná sekce sama tím, že povolá ve svůj kruh kteréhokoliv spůsobilého i zasloužilého pedagoga.

11. Stálý odbor sjezdu, za jehož hlavu považuje se ona sekce, v níž nachází se předseda celého odboru, bude státi v stálém písemném spojení se všemi svými sekcemi a scházeti se bude dle možnosti každého roku nejméně jednou v místě k tomu nejpříhodnějším.

12. Prvý sjezd slovanských pedagogů bude odbývati se ve Vídni r. 1873 v čas školních prázdnin.

13. Prvý sjezd slovanských pedagogů konečně schválí nebo přemění toto ustanovení, kteráž jsou jenom přechodná a pro prvý toliko sjezd platná.

Následek tohoto prvého sjezdu bude zajisté míti velikého dosahu, neboť vydaří-li se dobře, bude jím beze vší pochybnosti vydatně podporován a urychlen rozvoj slovanského školství; y pádu opačném byl by podán důkaz nespůsobilosti k společné práci na roli osvěty a vzdělanosti byť i ne slovanských národů tedy zajisté slovanského učitelstva: proto svatou jest povinností, aby odbor v práci této s největší opatrností jednal a bez zabezpečení dobrého výsledku, raději ničeho nepodnikal; neboť pustil-li by se v nejistou hru, vzal by na se těžkou odpovědnost.

Proto se tímto všickni slovanští pedagogové, všecka slovanská pedagogická družstva, vyzývají, aby o zamýšleném tomto veledůležitém předsevzetí do konce prosince t. r. buď redakci „Slovanského pedag.“ na Smíchově u Prahy č. 339, nebo panu Ivanu Filipoviči, učiteli v Záhřebu nebo Andriju Praprotníkovi, řídícímu učiteli v Lublani, své mínění, t. j. jak o tom kdo myslí a soudí, podali, zdali s jistotou naditi se jest četného přihlášení a dostatečného účastenství.

Budou-li mínění přízniva, nebude odbor váhati a učiní bez odkladu všecky k tomu potřebné kroky předběžné, o čemž podáme svým časem podrobné zprávy.

V Lublani 25. října 1872.

Prozatimní odbor pro sjezd slovanských pedagogů:

Ivan Filipovič, učitel v Záhřebě; Petr Tomič, prof. vyšší realky v Rakovci; Skender Fabkovič, učitel preparandije v Záhřebě, Ludevit Modec, učitel v Záhřebě; Janko Tomič, učitel v Karlovci; Štěpán Basariček, učitel ve Virovitici; Josef Glaser, učitel na učitelišti v Petrini; Ondřej Praprotník, řídící učitel v Lublani; Ivan Tomšič, učitel v Lublani; Jan Lapajne, vrchní učitel v Ljutomeru; Felix Stegnar, učitel a nadzorník v Idrii; Sebald Cihlář, učitel v Kraljevici, Milán G. Milićević, urednik „Školy“ v Bělehradě, Milorad Popović, knihovník v Bělehradě, Nikola Vukučević, upravník učitelské školy v Samboru; Štěpán Bačkora, řiditel v Praza; Vácslav Kredba, redaktor „Posla z Budče“; Jan Mašek, redaktor „Slovanského pedagoga“; J. Král, učitel v Praze, J. K. Škoda, profesor v Praze; Josef Švestka, řiditel v Karlíně; Martin Weinfurt, učitel v Praze.

Pořádek rokování prvého sjezdu slovanských pedagogů.

1. V jakém poměru má býti sjezd slovanských pedagogů k obecným učitelským sjezdům jednotlivých slovanských národů.

2. Jak, kde a z čeho zakládati by se měly slovanské pedagogické knihovny.

3. Jak by se nynějším slovanským prostředkům učebným proklestila dráha do škol, a které nové prostředky učebné měly by se vydávati a jak by jich vydávání upraviti se mělo, aby vyhověly potřebám slovanských škol.

4. Zdali jest možno vydávati dobré spisy pro mládež ve všech rozličných jazycích slovanských, aby se jimi probouzela a pěstovala slovanská vzájemnost.

5. Je-li potřebí zvláštního listu, aby hájil zásad a směru sjezdu slovanských pedagogů, a pakli jest, jak by se měl vydávati?

6. Nech se rokuje a usnešení učiní o následující resoluciji: „Sjezd slovanských pedagogů prohlašuje jmenem slovanského učitelstva, že všecky vědou objasněné a zkušeností osvědčené pedagogické zásady vítá a k nim se přidává, a že jest hotovo pracovati, společně s učitelstvem všech vzdělaných národů, jižto Slovany považují za úplně rovnoprávné činitele na roli osvěty a vzdělanosti.

Žádost.

Žádáme snažně slavné redakce slovanských listů politických i pedagogických, aby tento program v jazyku svém uveřejnili.

Knihtiskárna: Hynek Millický a Novák v Praze.

Zřizujme školy průmyslové!

III.

Zbývá nám ještě promluviti o spůsobu, jak by na školách průmyslových jednotlivým předmětům vyučovati se mělo, aby dosáhlo se cíle ústavům těmto vytknutého. Nemůžeme pro obmezenosť místa pouštěti se v podrobné vypisování každého předmětu zvlášť, pokud který v obor školy průmyslové spadá; proto rozvrhli jsme si předměty, jimž na průmyslových školách vyučovati dlužno, na patero skupení, a proneseme mínění své o plánu každého skupení zvlášť, nepouštějíce se v rozbírání hlubší předmětů jednotlivých.

1. O vyučování jazyku mateřskému.

Účel vyučování jazyku mateřskému trojí jest:

a) přivésti žáky k tomu, aby poučných spisů z oboru průmyslu a věd přírodních bez cizí pomoci užiti a tak samostatně ve svém povolání dále vzdělávati se mohli;

b) aby nabyli potřebné obratnosti v ústním i písemném myšlenek svých vyjadřování, a aby naučili se správně vyhotovovati všeliké v průmyslu i obchodu hojně užívané listy jednací;

c) aby poznali nejčelnější spisy české literatury.

Dle tohoto rozvržení bude tedy vyučování řeči mateřské na školách průmyslových záležeti ve vykládání článků čítacích a reprodukování čteného, ve vyučování mluvnickém a ve cvičeních slohových.

K výkladům obsahu článků čítacích postačí 1 hodina týdně; k slohovým cvičením bude však potřebí nejméně 2 hodin a k vyučování mluvnici a pravopisu 3 hodiny týdně.

Průmyslová čítanka obsahovati by měla články o věcech nastávajícím průmyslníkům nejpotřebnějších, a o takových, jež průmyslu surovin poskytují. Mimo ty pak měly by v ní býti články, v kterých by podávaly se žákům vzory chvalné činnosti, snaživosti, spořivosti, pilnosti, pořádnosti, důmyslnosti, jimiž by budila se v mládeži láska k rodišti,

k vlasti a národu, a v nichž by líčily se slohem prostým a lehkým ctnosti občanské atd.

Bohužel, že nemáme v literatuře naší posud spisu, kterýž by všemu tomu vyhověl, že ti, kdož posud školství naše v rukou měli, nestarali se dávno již, aby tomuto nedostatku bylo odpomoženo. Doufáme však, že nutné této potřebě vyhověno bude průmyslovou čítankou, kterouž „Matice Komenského" dle důkladně promyšleného plánu, nedávno uveřejněného, s velkým nákladem vydati zamýšlí.

Vykládáním článků dosíci se má, aby žáci obsahu čteného úplně porozuměli, aby poznali z příkladu pravidla správného mluvení a cvičili se u vypravování čteného větami samostatně tvořenými. Stupeň tento zahrnuje v sobě tudíž správné čtení, výklad neznámých významů, obrazných pojmů, vyhledávání základní myšlénky čteného a nápodobení formy i obsahu.

Vyučování mluvnici, soustavě to pravidel, jimiž se slova co částky věty rozličně mění, a dle nichž se věty jednoduché v řady a souvětí spojují, nenáleží nejen do škol obecných, ale ani ne do škol průmyslových. I tu třeba pečlivě vyhýbati se všem subtylnostem a přestati na tom, co naučení se správnému mluvení a psaní skutečně usnadňuje. Pravidel, jichž věděti nezbytně potřebí jest, nech vyvozují si žáci z daných příkladů sami a cvičením v nich se utvrzují. Všemu tomu, co žáci z mluvnice pamatovati si mají, naučiti se mohou v 1. běhu; v druhém běhu přijíti může na řadu, čeho z větosloví k správnému vět spojování a dělení věděti potřebí jest.

Cvičení slohová dělí se na práce založené na tom, co bylo čteno, a na práce samostatné, k nimž beře se látka z realií, kterým v průmyslových školách se vyučuje. Při cvičení slohových nejvíce záleží na přípravě konané se žáky ku každé práci a na opravování písemných jejich prací. Příprava záleží v sbírání materialu potřebného, aby žáci měli hojnosť slov a dovedli všude pojmy příslušnými významy označiti. Psáti o věcech, o nichž nemá píšící pravého pojmu, jest plané driacnictví, které však bohužel za našich dnů přečasto za praktickou cvičnost platí.

Mají-li žáci o předmětu, o němž psáti mají, důkladné a všestranné známosti, nebude jim pořádání myšlenek o něm dělati obtíží, zvláště naváděni-li jsou k tomu, aby žádné práce nepočínali bez plánu, bez promyšleného rozvržení, v jakém pořádku myšlénky po sobě jíti mají.

Velice jsou na omylu ti, kdo myslí, že ve školách průmyslových mělo by se přestati na vyhotovování rozličných listů jednacích a jiným cvičením času nemařiti. Od pouhého nápodobení užívaných formálností v listech jednacích a obchodních nelze naučiti se správnému myšlenek svých vyjadřování ani v řeči ani v písmě, a toho průmyslníkům především potřebí jest. Učení se obvyklým formám zpaměti jest holá dressura, která k rozumnému vedení živnosti kterékoliv nevystačuje. Vy-

padne-li jediný význam z formuláře z paměti naučeného, není nám více k platnosti, jelikož není z čeho nahraditi ho.

Toho pak, jak s pracemi žáků naložiti se má, aby jim plného přinesly užitku, neměl bych ani připomínati; známo jest zajisté každému pokročilému učiteli. Ví každý, že písemné práce žáků ve škole čísti, podařené pro povzbuzení jiných veřejně pochváliti, jiným pochybení všeliká mírně vytýkati, nedbalosť v práci přísněji kárati a k pilnějšímu dílu povzbuzovati potřebí jest atd.

Z opravy mají všickni vědomí nabýti, proti čemu pochybili, a tak „od chyby se učiti". Opravené práce se pak doma přepisují a učiteli k opravování odevzdají. Učitel prohlížeje práce tyto, zaznamenává si chyby, jichž většina žáků se dopustila, a ve škole pak znovu vykládá pravidlo, proti kterému tak zhusta pochybeno bylo.

Při cvičení slohovém držme se té zásady: „Lépe jednu práci vícekráte dělati, nežli mnoho prací ledabylo odbýti."

2. Průmyslové účetnictví a nauka o směnkách.

O předmětech těchto neslyšeli žáci na školách obecných ničeho; budou je tedy u větší míře zajímati, nežli učení se předmětům, které již aspoň poněkud byli poznali. Než zajímavosť tato nebude míti dlouhého trvání, jestliže učitel nedovede učiniti je záživnějšími a chápavosti žáků přístupnějšími. Proto při předmětech těchto na dobrém taktu učitele nejvíce záleží.

Účetnictví jest předmět příliš rozsáhlý, aby v čase tak krátkém, jaký se mu na školách průmyslových věnovati může, probrati se mohl s náležitou důkladností. Nezbývá tedy učiteli jiného, nežli obmeziti se tu na věci nejdůležitější, aby v těch aspoň žáci potřebné cvičnosti nabyli. Do podrobností pouštěti se nedovoluje, mimo to i nedostatečná příprava a chápavosť žáků. Především potřebí bude poučiti žáky o nutnosti a výhodách řádného kněh vedení pro každého průmyslníka. Pak vyloží se jasně účel a zřízení každé knihy a všech v životě praktickém užívaných listů, jako faktur, zakázek, listů přijímacích, podacích atd. K dotvrzení vyloženého provedeno budiž vedení knih řádných o všech příjmech a vydáních některé živnosti aspoň za jeden měsíc.

Postačí k tomu: denník, hlavní kniha, pokladniční kniha, zásobník zboží, kniha faktur, s níž i kniha rozčetní spojena býti může, pak kniha zakázek, kniha dělníků a popisník čili inventář. Při předmětě tomto zvláště říditi se sluší zásadou: „Nejprvé příklad, pak z něho vyvozené pravidlo, konečně praktické cvičení."

Nauka o směnkách jest sice velmi jednoduchá, že každý člověk, jak říkáme, otevřeného rozumu do ní bez cizí pomoci vpraviti se může, aspoň potud, pokud mu toho pro jeho živnosť a obchod potřebí jest. Než směnky vyžadují zevrubnosti mnohem větší nežli které koliv listy

jednací, na nich není slova zbytečného, a byť by i to neb ono slovo nenáleželo k podstatě směnky, přece příčina, pro kterou na směnku se píše, veliké v jistých případech má důležitosti.

Učitel tedy musí z nauky této taktéž vybrati jen věcí nejdůležitějších, a těm žáky vyučiti tak, aby si v každém případě rady věděli; neboť zde je zkušenosť zvláště drahým učitelem.

Pro průmyslníka postačí, zná-li směnku vlastní a cizí a s nimi spojené závazky a povinnosti, směnky umístěné a na vlastní řád, povinnosti rubopisců, kólkování atd.

Vyučování spojiti se může s praktickým prováděním účetnictví, když každá směnka, která v příjem neb ve vydání přijde, se vyhotoví, podstatné částky její i zvláštní vysvětlí a pak k naučení zpaměti uloží. Za pomocnou knihu postačí pro učitele spis páně Mezníkův: „Nauka o směnkách“. Pro žáky mohlo by vydati se tiskem, čeho jim z ní věděti třeba. Pro oba tyto předměty postačí 2 hod. týdně.

3. Vyučování přírodopisu, fysice a technologii.

Těmto předmětům vyučuje se již poněkud ve školách obecných, avšak více pro jich příhodnosť k bystření rozumu a úsudku prostředkem nazírání, nežli pro užitek vědomostí těch v životě praktickém.

Jinak je v průmyslových školách. Tu má ukázati se, jak člověk rozumem svým přírodu ovládl a k svému prospěchu obrátil.

Při silozpytu jde o výklad účinků sil přírodních a o to, jak člověk sil přírodních v průmyslu užívá; při přírodopisu o poznání oněch látek živočišných, rostlinných i neústrojných, kteréž průmyslu surovin poskytují a při technologii o postup práce a poznání příčin všelikých výhod a práce zdokonalení.

Vyučování samo řídiž se asi těmito zásadami:

1. Z rozsáhlého oboru buďtež vybrány jen věci, které v průmyslu skutečné mají důležitosti. Pro věci neužitečné aneb aspoň méně užitečné nebudiž zanedbáváno věcí důležitějších, jelikož čas ani k nejpotřebnějším nestačí.

2. Při každém předmětu hleděno budiž zvláště k stránce praktické (k dobývání, spracování, užívání atd.), vědecký výklad místa míti může jen potud, pokud ho k pochopení a odůvodnění nutně potřebí jest.

8. Vyučování budiž spojeno všude, pokud jen možno, s nazíráním předmětů skutečných a provázeno budiž všemi možnými zkouškami.

4. Co z přírodopisu bylo vykládáno, toho nech užije se k cvičením slohovým.

5. Aby pak v žácích láska k předmětu a chuť ku prácí se vzbudila, dejme jim příležitosť, aby v pracech rozličných se cvičili. Tím nabudou mnohé obratnosti, která jim v živnosti, jíž se oddají, k velkému užitku

býti může. Při tom však potřebí jest se vystříhati, aby práce ruční nestala se hračkou, která by na ujmu byla ostatním předmětům.

Vyučování předmětům těmto jíti má pospolu; co k sobě náleží, jiným se vysvětluje, nebudiž oddělováno, ať již to spadá v obor toho neb onoho předmětu. Pro předměty tyto postačí 4 hodiny týdně.

4. Vyučování počtům, měřictví, rejsování a kreslení.

Uměti počítati potřebí jest každému člověku, zvláště pak průmyslníku. Proto se předmětu tomu v našich školách obecných ode dávna již větší péče věnuje nežli kterému koliv předmětu jinému. Mimo velkou důležitosť v životě praktickém přikládá se předmětu tomuto ještě ta přednosť, že ze všech školních předmětů nejlépe hodí se k bystření rozumu a soudnosti žáků. Proto i ve školách průmyslových při vyučování počtům přihlížeti se musí vedle praktického provádění a řešení úloh k vyvozování úsudku.

S počátku opakuje se, čemu ve škole obecné bylo vyučováno a přihlíží se k tomu, aby žáci ve všech čtyrech základních spůsobech se zlomky obyčejnými i desetinými náležité zběhlosti a jistoty nabyli. Kromě toho jest úlohou školy průmyslové vyučiti žáky jednoduché i složené trojčlence, větě řetězové, počtům úrokovým, poměrným a seznámiti je s penězi, měrami a váhami domácími i v sousedních státech užívanými. Zdali náleží sem i rovnice 1. a 2. stupně a p. j., jak jsme v plánu dvojtřídných průmyslových škol v Německu se dočtli, zůstavujeme soudu čtenáře.

Tvaroznalství nedošlo ještě v školách našich takového povšimnutí, jakého pro svou důležitosť v každé téměř živnosti zasluhuje. Formálnou stránkou jeho k poznávání souměrnosti a pravidelnosti těles tříbí se vkus, a ten v průmyslu mnoho váží.

Mnohé české výrobky jen proto za jinými stojí, že zevnějším tvarem a úhledností jim se nevyrovnají, ač jakostí svou je převyšují.

Vyučování samo opírati se musí všude o nazírání. Důkazy pravdy nemohou zde míti místa. Průmyslník neláme si hlavy, jak pravdivosť té neb oné věty lze dokázati, nýbrž všímá si jen toho, kde a pokud se co v průmyslu na pravdě té zakládá.

Vkus, na nějž v průmyslu tak velká váha se klade, bystří se nejvydatněji kreslením. Proto jest uměti kresliti v mnohých živnostech tak nutnou potřebou, jako uměti psáti a čísti.

Základem kreslení v školách průmyslových jest nazírání předmětů, jež kresliti se mají, a jichž tvar buď v celku neb po částech pro usnadnění na jednoduché tvary měřické se uvede, a pomocnými čarami naznačí. Účelem pak kreslení jest cvičiti oko i ruku a buditi smysl pro krásu. Žáci kreslí s počátku dle modelů dřevěných, později sadrových,

Při tom hledí učitel více k tomu, aby pojali a věrně podati dovedli na papíře veškery poměry a obrysy předmětu ku kreslení předloženého; nežli na umělecké provedení a stínování kresby, k čemuž v průmyslové škole času nezbývá.

Že při vybírání modelů rozhoduje budoucí povolání žáků, samo sebou se rozumí. Taktéž netřeba dokládati, že prvé, nežli žáci dle podaného jim modelu kresliti počnou, učitel tvar jeho a poměry částí k sobě a k celku vyložiti, a jak vykresliti, a stínovati se mají, ukázati musí. Rýsování obmeziti se musí pro nedostatek času na nejdůležitější měřické konstrukce, na nárysy a půdorysy jednoduchých těles.

V druhém ročníku cvičí se žáci již v stínování těles a v kreslení a rejsování perspektivném.

Předmětům těmto věnovati se musí nejméně 10 hodin týdně.

5. Vyučování země- a dějepisu.

Předměty svrchu vytknuté náleží již pro svou důležitosť v průmyslu mezi předměty škol průmyslových; jinak to vypadá se země- a dějepisem. Předměty tyto nemají pro průmyslníka takové důležitosti, a mimo to mohou vědomosti z oboru toho snadno čtením i mimo školu u věku pozdějším býti nahraženy. Než zkušenost učí, že nebezpečno jest zůstavovati mnoho věku pozdějšímu, jelikož neznáme, v jaké poměry budeme postaveni, jestliže hájení své existence a konání povinností občanských nebude všech našich sil vyžadovati. A pak, vždyť mladý věk k učení nejpříhodnější jest a přísloví dí, abychom neodkládali na zítřek, čeho již dnes můžem vykonati. Průmyslník jest zároveň občanem, a má znáti proto nejen plodiny a bohatství zemí rozličných, potřeby jejich a průmysl, ale i zřízení obecní, stupeň vzdělanosti, dějiny národů atd.

Zkrátka každý, občan má míti aspoň poněkud známosť světa, — musí se tedy v mládí svém již učiti zeměpisu; má znáti minulosť národů — proto nech učí se dějepisu. Obce, jichž členové nemají známosti světa, nevědí ničeho o minulosti národů, nemají smyslu pro pokrok, ale jsou spíše závažím, jež národ na dráze pokroku a vzdělanosti jen zadržuje.

Obor těchto předmětů jest však tak obsáhlý, že nedá vtěsnati se ve dva ročníky.

Proto mají předměty tyto jíti pospolu, aby kratší cestou přišlo se k cíli žádoucímu. Učitel totiž vylíčí nejprvé povahu země ze stanoviska fysikálního a přírodního, a doplní obraz ten vypsáním národů ji obývajících a jich minulosti. Rozumí se, že nelze obírati se posloupností rodů panujících, vypisováním válek atd., nýbrž že především přihlížeti se má k příčinám a jich následkům jednotlivých převratů socialních, co kde a kdy vedlo buď k povznešení blahobytu nebo úpadku národů. Sucho-

párné přehledy, vyjímající se jako kostry živočichů předpotopních na odiv vystavené, pouhé vypočítávání a na mapě okazování nic ve škole nespomohou; tu platnosti míti mohou jen obrazy úplné, se všech stran osvětlené se zvláštním ohledem k průmyslu a obchodu národů. K předmětům těmto potřebí jest aspoň 3 hod. týdně.

Průmyslové školy, jak v Německu před několika lety a později i u nás zřizovati se počaly, byly ponejvíce jednotřídné. Ty však osvědčily se brzy nedostatečnými a zanikala jedna za druhou. I nahlédlo se konečně, že za tak krátký čas nic prospěšného učiniti nelze, a přikročeno k zřizování škol dvojtřídných. Ale ani ve dvou letech nelze mnohých předmětů dokončiti, aby nic důležitého nemuselo se z nich opomenouti, a proto nyní zřizují se po městech nejvíce školy trojtřídné.

Chtěli jsme podati v tomto čísle podobný plán a rozvrh hodin průmyslových škol jedno- a trojtřídných, ale pro nedostatek místa nuceni jsme odložiti jej pro ročník příští.

J. L. M.

Beseda o telovadbi.

(Spisal Ivan L. Veselý.)

Mej mnogimi dobički, koje nam ponuja telovadba, je gotovo pervih tadki budi ljubav do očetnjave, da dela človeka narodnega.

Deček živi nedolžno brez skerbij, že mladenič hoče ideje, hoče imeti smoter za katerega se bori in trudi. Katere pa so te ideje? Zraven najvišjih, koje podaja človeku keršćanstvo, so za mladeniča ideja vede in umetnosti, in očetnjava.

Vero, vede in umetnosti naj mu daje očetov dom, cérkev in šola, in sploh odgoja, ki naj si osvoji vse njegove dušne moči.

Do ljubezni očetnjavske pa mu more le telovadišče pripomoči, to je dolžnost, njegova najsvetejša. Tu si mora mladenič osvojiti telesno moč in hrabrost, pridobiti si serčnosti in stanovitnosti, prostosti in brezpotrebnosti, tu naj vzrase tiho k delabnosti in možatemu značaju; tu na areni telovadbe naj ima učilnico strogega reda i nravne resnobe; telovadišče je kraj, kjer se vse te lastnosti morejo razviti v last Slovencem. Tu ima mladi mož tudi priložnost, na telovajskih izletih spoznavati gore

in doline, mesta in spominke, posebnosti naše dežele i našega naroda; tu je kraj, kjer vzbuja s krepko telovajsko popevko pri vajah, z veselo pohodnico na izletih, z ginjlivim korom o telovajskih godovih, tu je kraj, kder se spominja pri očetnjavskih godovih hrabrih del slovenskih môž, z êno besedo, tu je najugodnejši kraj, kder se zaveda človek ideje očetnjavske, da se goji ljubezen domovinska, da se vzbuja do šluzbe domovinske, in da se ta čut spravlja v enoutok z njegovim dejanjem. Vsak pa ve, kakor mladenič, ka že deček take reči rad sprejemlje, da nepotrebuje praznih fraz, ne puhlega patosa, nego le malo priprostih besed v pravem trenutku. Tudi se mladeža na telovadišči varuje nepotrebnega besedovanja, ter se napeljuje, k delu in trudu.

Idimo korak naprej, in spomnimo se, kako mladeniču treba, ka se pripravlja za bodočega služitelja domovine, kako ón rad pri takih priložnostih sanja o dejanjih, to je o junaških delih v koji za čast in prostost očetnjave, da je to njegov namen. Ako pomislimo to, pridemo do druge tirjatve, ki si jo stavi telovadba; ona hoče namreč naše ljudstvo izuriti za brambo; to je telovadben namen in (sredstvo) pripomoček.

Mislimo, ka nam ne treba dokazovati, ka je ljudstvu domovina, ka bramba perva i največja dolžnost, ka je tedaj brambovska dolžnost v pojmu naroda samega, in ka je pri tem brambovstvo vsakemu posebej potrebno; to vse daje vsakemu priprostemu človeku pamet sama. — Ako pa se je to pozabilo v strašnih in groznih časih, ki so se že davno potopili v neizmerni ocean vekov, mora zdaj priti zopet k zavesti. I nas veže k temu res največja tirjatev. V serci Evrope stanujoči, oblegani od mogočnih časti in zmage željnih deržav, imamo Avstrijanci važno in veliko sporočilo, da naj bomo terdnjava, nad katero se morajo razrušiti gibanja narodov in vsi prevrati sveta. In nes, zdaj je čas, da se pripravljamo na to; prepozno botakrat, kedar pade iskra v vedno odperti smodnikov sod, da bi zažgala celi svet.

Bomo-li potem koga druzega na pomoč klicali? Pripravljati se moramo sami, in potlej se bodemo v zavesti vsaj dušne mogočnosti in narodne sboge postavili nasproti vojakom, kojih velikanske udarce bomo junaško odbijali. Da, bodimo zdaj pozorni, bodimo terdni in močni, in to bomo le, ako smo brambovski, in ako vsi narodje naše drage, velike očetnjave stoje kakor en mož nasproti prokletim napadom ošabnih sovragov!

Da se pa izurimo vsi, in vsak posebej, za to je telovadba najboljše sredstvo. Jmejmo se v pervo samo za predučilnico. Dobro vemo, kako moč daje samoteremu možu. Toda ta moč mora preiti na celo bojno jezgro. S telovadnimi vajami na vse strani vajena, uterjena, ročna in lahko se gibljiva množica môž, ki se je na telovajskih izletih uterdila proti vsakojakemu vremenu, koja se je navadila velikéh bojev, ki je za vojaško službo čisto pripravljena, kakoršno moč mora vendar imeti v vojski. Kakošne čudeže vendar more delati taktika s takimi ljudmi,

ako že z nerodnimi mladimi vajaki toliko more! Ali nam nij v tem Prusija živ dokaz, v katerej je telovadba tako razširjena, in od vlade same že dolgo podpirana? Kako by se morala telovadba priporočiti nižjim stanovom, ako by novincem prihranila veliki trud, silo in muko, ki jo terpè pri ekserciranji; in take dobičke imajo zares telovajci. Zraven tega pa bi dajala telovadba tudi priložnost, da bi se novinec toliko prej vernil domov k delu, in oskerbovanju domačih rečij. — In ti-dobički bi ne bili samo delež vojakov, razprostirali bi se marveč mej vse ljudstvo, — narod bi se po splošnej upeljavi telovadbe brambovsko olikal. —

Telovadba je drugič lahko prava učilnica bojne in uradne službe. V to ne treba druzega, nego da se primerno število izverstnih častnikov razdeli po vsej deželi. Ker je za službo najnižjih vojakov vse eno, če so v manjših ali večjih oddelkih skupaje, prevzel bi častnik mladeniče iz ene vasi, ako bi jih bilo tudi malo, ter bi jih vadil v orožji. Pohodnih vaj so se učili vže kot telovadci, kako lahko in urno bi se naučili drugih vaj. Kako veselje bi imela mladež nad tem, in kako lahko bi bilo potlej skupno ponavljati te vaje skupaje v kacem večjem tergu; kako lahko bi se združile te četice vsako leto nekoliko tednov v polk pod vodstvom izurjenih častnikov.

Koliko bi se prihranilo časa in dela, kak dobiček, ako bi se zbudila na tak način ljudstvenih samozavest. A to so misli, ki so se že často izrekale, in smo hoteli le dokazati, da je telovadba najnaravniša in pripravniša priložnost v to. Keder želi kaj več o tem vedeti, naj bere verlo delo nemških telovajcev, po katerih se ravnajo Prusi. —

Premišljevali smo, do zdaj brambovstvo kot namen, a zdaj hočemo čuti, ka je pa ono, kot sredstvo za pospeševanje telovadbe jako pomenljivo.

Deček ne potrebuje nikakoršne sile niti vabljenja, on sam se podaj telovadbi, ker je ôna nedolžno, veselo igranje, narovni izraz njegove moči, ker ima sama dosti mikabnega v sebi. To nam svedoči vsakdanja izkušnja. Tudi pri mladeniči se to že nahaja, tudi zanj ima telovadba, že nekaj vabilnega v sebi; kakor prej v dečji starosti, razveseljuje ga tudi zdaj v ponosnem cvetu mladeniškem. Toda ón že hoče vzrokov, on želi videti smoter svoje delabnosti, on potrebuje ideje. Ta ideja mu je pa domovinska bramba in dolžnosti, da se na-njo pripravlja. Kar je bilo dečku nedolžno igranje, postane mladeniču poetična resnica, možu globoka resnoba živenja. Vojaške igre so bile od nekedaj dečku najbolj priljubljene, mladenič neče več igrati, on sanja o resnih bojih, o bojih za prostost in domovino. Mož pa toisto nalogo ima za največjo dolžnost, ter je na-njo pripravljen s trezno resnobo. Do telovajskih vaj kot vaj za telesno zdravje in duševno živahnost mož mejma takega nagnjenja, ako-

pram mu jih treba. A ker so mu sredstvo za brambo, prideržal jih bode ter se pečal i napreje ź njimi..

In tako nam bode ideja najbolje služila brambovstva ravno tu, kjer ideje najbolje potrebujemo, namreč pri mladeničih in možeh. —

Ti uzreki pa bi nam pridobili le slikani razred ljudij za telovadbo. In vendar mora telovadba postati narodna reč, raziti se mora mej vse ljudstvo. Kako jo bomo pač spravili mej nižje stanove? To je pač veliko vprašanje, tim večje, ker se na več krajih tej reči nalašč postavljajo zapreke, češ, da telovadba pripomaga k takim postavam, da se ź njo ljudstvo le draži.

In tako se tudi meni zgodilo, ka mi je nek gospod, ko sem nabiral naročnike za nek telovajski list, rekel, kaj mi je vendar, da kaj tacega počenjam; kaj mislijo telovadci, da razdraženo ljudstvo že za napreje jezé, ker hočejo vpeljati telovadbo tudi v ljudske šole, da bode tužni sokol gotovo precej zaspal, itd., in ko sem rekel, da nesem list pokazat županu, mi je to odsvetoval, češ, naj raji zdaj ko vtegnem hodin po deželi ter nabiram naročnikov za nek drug list. Toda pustimo take žalostne stvari, ki prihajajo iz ust fanatičnih pohlepnikov za premoženje ter se vernimo k našej reči. Kako bomo tedaj spravili telovadbo mej nižje stanove? Mi odgovorjamo: ka baš po ónej poti, po karej mej olikane, samo na drug način. Ta stvar pa ima tak pomer (cilj), da jo hočemo malo pojasniti.

Proti se nam namreč s prašanjem: Čemu bo telovadba pri kmetih? Saj imo kmečko ljudstvo že tako po svojem poklici priprosto, naravno živenje, bivanje v prostej naravi, večje uterjenje, in vaj telesnih močij do otrujenja. Zraven tega pa še ne utegne za one vaje, kajti proste ure mora porabiti za telesni pokoj, ne pa za vaje in njih novo utrujenje. — To je po večjem pri kmentih resnica. Pa saj je zraven njega še cela kopica ljudij, ki tega nikakor nijmajo. Namreč pa so to rokodelci in drugi taki delalci, sploh nižje mestno prebivalstvo. Kako potrebno je tem telesnih vaj kot sredstva za odvernitev telesne usahnelosti, kojej so vsled revščine ali tudi nemoralnosti prodani, nihče ne bo tajil. To sredstvo naj bode telovadba. Za te je veliko potrebniša telesna vaja ki peljejo detco pod milo nebo, nego za otroke olikanih stanov. A tudi, če idemo nazaj k ljudém, ki se pečajo s poljedeljstvom in ugodnejšim rokodeljstvom in ako si mislimo, ka so res zdravi in čversti, kar pa morda nij vselej tako, videli bomo, ka so njih vaje zelo enostranske, da uterjnjejo le nekatere dele muskulature, le nekatere ude, da je pa njih moč okorna in nerodna, ki more dobro delovati le v določenej meri. Naj bolje odkrito se to kaže pri ekcerciranji mladih môž. Že splošna brambovska dolžnost hoče tedaj vsestranskó oliko močij. Toda tudi živenje tirja izurjeno, ročno moč.

Mladi človek ne ve, kakošne razmere ga utegnejo nenadno zadeti, zato pa so tudi v nižjih stanovih tirjatve čverstosti tim večje. Presko-

čiti pa tudi ne sme resnice, ka telovadba dajè človeku lepšo postavo, da je povod zdravejšemu in krepkejšemu zarodu, kar nas izkušuje dosti uče.

Nekodanjega vojaka baš spoznal tudi v kratkih hlačah in drugej kmečkej obleki na njegovem zunanjem ponosnem vedenji, na velikej urnosti in ročnosti. In to mu že daje nekako veljavo v njegovem krogu. Koliko ugodnějši bo vspeh, ako bo mladenič svoje telo vadil vedno, ne samo z enostranskim ekserciranjem! — Ako je tedaj potreba telovadbe tudi mej nižjimi stanovi ičividna, ostaja nam še v prašanje, kako jo bomo tje uvêdli? Kako bomo odstranili protivja in predsodke, ki se nam protistavljajo? Ali nebodemo morda silili postave, da naj energično to zahteva?

To bi bilo pač čisto narobe, in tudi gotovo, nij vlade, ki bi hotela tako delati. Kar ima postati ljudska stvar, ima se mirno in brezsile dovêsti do naroda, zrasti se mora ž njim. Kakor pa bi bilo neprimerno kaj takega svetovati, prav tako bi bilo napačno od vlade, ako bi telovadbe nepospeševala, je nepriporočevala, nezlajševala, nepodpirala. Še dve leti naj telovadijo na gimnazijah in realkah dijaki, med kojimi jih je vendar tudidosti od kmetov, pa se bo gotovo telovadba vsakemu priljubila splošna misel se je bo privadila, se bo za-njo potegovala, predsodek če pasti za predsodkom, in mej stanovi se bo pokazala neka gorečnost, da bi imel eden boljše telovajce nego drug, in tako bo dobila ta reč vsaj nekoliko vhoda mej ljudstvo. Ko se pridobé za telovadbo še duhovni učitelji in župani, bodo se tu ali tam po vaseh gotovo naredila telovadišča, in potlej je postavi pot uglajen. Najboljše sredstvo pa bi tudi tukaj bilo, kar smo pri olikanih stanovih zaznamovali kot idejo, namreč orožne vaje in brambovstvo. Le to je, da bo moral tukaj pot po visokem peljati do nizkega, to je, po dolžnosti brambovske službe, katera se zdi ljudem kot tovor in težka žertev. Vojaška gosposka naj bi pa razklicala: Vsak novinec, ki je telovajsko izurjen, in ima posebno spretnost pri pohodih, naj vojaško vajo hitro pusti, in naj se popreje domov spusti!

Imelo bi to nepričatovan, velikansk vspeh; stariši in sinovi bodo tako priložnost ne sano sprejemali, timveč je tudi iskali, ter bodo potem silili, da naj se koj dečki počno telovaditi, in ne še le mladeniči; osobito za to, ker ne bi le-ta red vzročeval prevelike zgube časa in denarja. Še tehtniše je pa, ka so te vaje, ki naj ljudsko mladež pripravljajo za vojaško službo, ravno tiste, katerih najbolje potrebuje.

Pri telovadbi namreč nejmamo samo naloge postajati močni, timveč moč enakomerno razdeljevati, ter delati telo elastično, spretno, gibčno in ročno, navadnovana hitrost, pazljivost, in lepo deržanje. Sem tedaj spadajo elementarne vaje, ki obsegajo najpriprostejša gibljivosti udov, potlej hoja, pohod, tekanje, skakanje in konečno vaje na reku in barnu, katere vaje vendar ne delajo nikakoršnih stroškov; saj ne treba k tomu

prav nič druzega, nego po leti očiten kraj i nekoliko lesa, kar ima pa vsaka vas sama. Ako je pa gerdo vreme ali zima, naj se dobi za to kak skedenj ali pa veža v šolskem poslopji, katero je dosti veliko, ali kak drug za to pripraven kraj. Kar pa se tiče časa, ki je revnim stanovom se ve da često tudi za njih otroke potreben, naj se pa vsaki dan ali vsaj vsaki teden da pol ure od pravilnih šolskih ur. Po tej poti se bo telovadba dečkom na dva kraja priporočevala, pervič ker jim bo to najljubša igrača, drugič pa, ker bodo imeli po svojej misli mesto šole vsakikrat pol proste ure. Čas pa, ki se pri učenji s tem zgubi, bo gotovo odškodovan obilno s tem, da postane mladež, živahna, da se navadi stroge pazljivosti, katero zahtevajo marsikakc vaje in katera ima gotovo tudi velik upliv na učenje, strah in pokornost, ki se je otroci navadijo zunaj učilnice. Gotovo bode to v ljudskem živenji obrodilo stoteren sad.

Na tak način bi dobili tedaj časa za šolsko mladino; telovaditi pa se more, in prav posebno po dokončanem šolskem letu.

Kje hoče dobiti mladi človek časa za vaje, ako se od ranega jutra do poznega večera trudi na polji ali se poti v delabnici; kje hoče dobiti veselja do vaj, ako mora ves prosti čas oberniti v pokoj, katerega je tako potreben?

Tu se nam ponujajo popoludneta in večeri nedelj in praznikov po službi božjej. Gotovo v pervo k temu ne bo imel veselja ter bo nerad dajal dosedanji čas, kateregaje bi tratil za pijančevanje, kjer je kvartal, pel nesramne, brezuravne pesni, in potem lazil celo noč okoli ter si tako škodoval na duši i na telesu. A če ne moremo pri odraslej mladini svojega namena doseči, začnimo kaj s šolsko mladino, in porabimo za-njo ne samo zgoraj tirjani, učenju odtegnjeni čas, timveč tudi nedeljske večere. Gotovo bo dečkom ta čas jako ugoden, in posebno starišem priljubljen, ker bo varoval njih otroke dušnih nevarnostij in zmotnjav. Le eno leto naj se tega privajajo ter veselé, stariši, učitelj župnik in kaka druga veljavna oseba naj jih gledajo, userčujejo. In kaj more vendar za stariše biti primernejše, nego da se v dobrodejnem nedeljskem pokoji dajó tako razveseljevati se svojimi otroki! Videlo se bo, da bodo čez let in dan radi pustili ta čas za igre in vaje, in omenjeno okrajšanje vojaške službe bo le še pridejani dobiček.

Koliko pa je tudi baš s tem pridobljenega v nravnem obziru, če tudi negativno, s tem, da se zavaruje oni pogubni prosti čas, ki je za dušno živenje dvakrat škodljiv, ker se ž njim den božji onečastuje. Toda vrednost se pomnoži, ako oni čas nij le zavarovan, timveč da na njegovo mesto pride vrednejše opravilo, ter se budi misel za kaj boljega, za čisteje veselice. Na drugej strani pa je ta telovadben prehod iz olikanih stanov mej narod zmožen, da bo gotovo počasi sè svojimi humannimi dodatki: čistejim petjem, telovadnimi prazniki itd. še marsikteri olikovaln in plemenit živelj prinesel seboj, ter tako podpiral pervič

trud cerkve in šole za nravno kerščansko oliko ljudstva, drugič pa tudi višje stanove s prijatelskim zvezom pridružil nižjim, napravil tako narodno sorodovinstvo, ter odstranil dolgo ločitev mej višjimi in nižjimi stanovi. —

Ako pa si mislino telovadbo ne kot samo predučiluico vojaške službe, nego kot pravo učilnico splošnega brambovstva, bodo vsi ti obziri, ki smo jih navedli, delali toliko čversteje. Vsakako pa se bo k malu in prostovoljno udomačila mej nižjimi stanovi ter dobila vedno večji upliv na ljudsko živenje ter bo postala v resnici narodna imovina.

O vychování dívek v Čechách.

Podává Jan Lad. Švadlenka, učitel na školách Smíchovských.

(Dokončení.)

Nejvíce takových poněmčovacích ústavů se zevnějším pozlátkem bylo ovšem v naší Praze, a do nich hrnulo se každoročně množství českých dívek s tučným měšcem, aby si ten zevnější „šleif“ v nich zjednaly. Tu to šlo vše jako na drátkách — po německu, ba i ty dějiny našeho českého národa a ten zeměpis vlasti české musily dívky české jen v jazyku a duchu německém poznávati. V hodinách zpěvu zaznívaly z úst českých dívek samé jen písně německé; o našich krásných písních národních nebylo ani slechu, nikdo je neznal, ba běda té české dívce, která se v prázné chvíli tak dalece zapoměla a některou „národní“ sobě zanotovala. Musila zhusta za tento mravní poklések (!) trpce pykati. —

Tak to šlo i s deklamacemi, které zvláště o zkouškách veřejných přiváděny byly na odiv. Tu se střídali Göthe, Schiller, Klopfstock, Lessing, Herder a Wieland atd., jeden po druhém, ale o našem Erbenovi, Wocelovi, Kolárovi, Čelakovském, Jungmannovi, Polákovi, Vinařickém, Jablonském, Douchovi, Štulcovi atd. žádná dívka česká nevěděla. —

Uplynuly dvě, tři až čtyry léta a dívky české vracely se z „vyššího“ vzdělání, obohaceny jsouce „kulturou“ ku svým českým rodičům. Jaké to radostné shledání! Celé městečko si o tom vypravovalo. „Mlynářova Amalka přijela již z Prahy; jaká to dáma se z ní stala! Ta vám umí německy, jak by bičem šlehal!“ Přijdou k ní některé její družky, které ještě kultura neoblažila, na návštěvu; však Amalka nechce jinak mluviti, nežli německy, což ostatní velice rmoutí. Chtějí s ní tedy aspoň dle svého zvyku zazpívati, ovšem že některou píseň „národní;“ ale ona ji více neumí, zapoměla všecky, protože jsou to jen sprosté písničky.

Za to umí jinou „Wo ist des Deutschen Vaterland,“ ta jí jde výborně. Mezi tím ukazuje maminka sousedkám Amalčiny ruční práce. Jaká to elegance!

Jsou to samá bohatá vyšívání, kterých v domácnosti vlastně k ničemu nelze užíti. Otec ptá se, zdali se také učila šití prádla a šatů; dceruška však uražené odsekne: „Aber Papa, was fällt dir ein, so etwas brauchen wir nicht zu lernen.“ Také v kuchyni se nevyzná, ačkoli tatíček každý měsíc řádně i na toto umění kuchyňské a zajisté v domácnosti velmi potřebné notně připlácel, čemuž se i sama matinka diví.

Touto tak zvanou „vyšší“ vzdělaností brzy se ony dámy každému domácímu zošklivily. Pořádný jinoch městský neopovážil se k slečince se přiblížiti, věda, že by špatně pochodil; neboť se jí jen líbí premovaný kabát s několika hvězdičkami třeba na zlatém límci, k tomu šavle a ostruhy; láska prudce vzplane, až konečně celé její štěstí vezme takový konec, jaký mělo počátek. Počalo z marnivosti, ale ne z rozumu, a proto skončilo, jako každá marnivost. Tu teprv rozbřesklo se slečince v hlavě, ale bylo již pozdě.

II.

Tyto neblahé poměry u vychování dívek českých, byť by nebyly docela odstraněny, přece od r. 1860 velice se zlepšily, neboť doba obratu k lepší budoucnosti národa českého zachvátila každého Čecha a tím vracela se i školám českým poněkud ona důležitost, jakou školy v každém národě míti mají. Obce i jednotlivci zřizovali sobě školy české a v nich počala opět vzdělanost česká stavěti si chrám, který má nyní již aspoň pevné základy, byť by sám nebyl ještě bohyně své důstojný. Rodiče nabývali stále více přesvědčení, že bývalé vychování německé nejen že dcerám jejich neprospělo, nýbrž i zhusta ku škodě jim bylo; současně rostla i důvěra k pravé vzdělanosti české a přede vším ku školám. Tu zřídila obec pražská vyšší ústav pro dívky, který nyní již 400 žaček má; za její pak příkladem kráčela jiná města, zřizujíce vyšší dívčí školy, tak že nyní skoro v každém větším městě o dívky české aspoň poněkud je postaráno.

Ale nejen obce, nýbrž i naše spolky ženské ujímají se nyní vřele vychování dívek, v kterémžto ohledu slušno jmenovati na prvním místě „Ženský výrobní spolek český,“ který má směr velmi praktický a byť by nebyl podporován od vlády, jako jest n. p. německý „Frauenerwerbverein“, přece již rozšířil působnost svou na mnoho odborů ženské výroby, tak že dá se očekávati, že zřídí též i odbory nové, jako jest k. p. telegrafní kurs pro dámy, k vůli němuž německý „Frauenerwerbverein“ dostává od vlády slušnou subvenci. Stejnou zásluhu má

též o vychování dívek spolek sv. Ludmily, který zvláště dívky chudé vede praktickým směrem k lepší budoucnosti.

Ne méně přispívá ku vzdělání dívek spolek „Zlatá kniha dívek českých“ hlavně tím, že vydává laciné přiměřené knihy pro dívky. Ještě širší program pro vzdělání dívek dospělejších vytknul sobě spolek paní českých pod jmenem „Libuše“, vydávaje velmi levné a užitečné knihy zábavného i poučného obsahu.

Kromě jmenovaných jsou ještě jiné spolky po vlasti české, které všelikým způsobem k vychování dívek přispívají; naproti tomu zapříti se nesmí, že jsou též města, kde se spolkům těm nikterak dařiti nechce, a to zhusta z tak nepatrných příčin, že se ostýchám je vyzraditi, neboť vlastně žádným platným důvodem ani nejsou.

Konečně získali si o vychování dívek českých až dosud i jednotlivci pěkných zásluh, zřizujíce své vlastní školy soukromé v duchu národním. Jsou to školy sl. Peškovy, pí. Amerlinkové, Svobodové a Tesařové a mnoho jiných, které mně blíže známé nejsou.

Ovšem jest tu ještě také mnoho nedostatků, ba i mnohým rodičům českým při jejich starostlivosti nedostává se ještě dosti odvahy a pevné vůle, aby zůstali při školách národních a po cizích nepošilhávali, bojíce se i při největší ráznosti národní, že by dceruška jejich němčině se nenaučily. Dle toho jest školství české s některými rodiči pořád ještě v boji o onu míru znalosti jazyka německého, což však jest přirozené, neboť člověk nerad se loučí s tím, čeho si byl ve svém mládí trpce snad vydobyl a byť by i sebe lepšími důvody o malém prospěchu nebo dokonce i škodě takového vychování přesvědčen býti se zdál.

Tak i mnozí rodiče, jsouce sami ze staré školy, totiž ze školy německé, při vychování dcer svých zhusta jen a to s těžkým srdcem se školou německou se loučí, aneb jak již svrchu podotknuto, dívky brzy do české, brzy do německé školy k nemalé škodě jejich posílají.

III.

Co se týče otázky třetí, „jaké by školy dívčí mohly a měly býti,“ tuť by se dalo velmi mnoho, ač ne právě nového říci, a mnoho by nás bylo, kteří bychom v té věci praktická přání měli. Já bych si přál as toto:

1. Dívčí školy české nechť jsou takové, aby vyhověly rozumným přáním obyvatelstva českého v plné míře, aby rodiče nemusili vyhledávati ku vzdělání dcer svých škol cizích, zvláště německých. Dle potřeb byly by to školy nižší a vyšší, tak že by úplná dívčí škola obsahovala osm ročníků, v nichž by dívkám poskytnuta byla příležitost naučiti se všem pro život potřebným věcem ve věku od šesti až do šestnácti neb sedmnácti let. Vyučovací plán v té škole musil by zaujímati nejen předměty realní a humanitní, ale i úplný obor ženských prací

(domácí hospodářství), pak obor některých jazyků buď jihoslovanského, německého neb francouzského. Rovněž nutno by bylo, aby s touto úplnou školou dívčí spojen byl ústav hudební, aby poskytl dle přání dívkám příležitost vzdělati se ve zpěvu a ve hraní na piano, k čemuž by ovšem nebyla každá dívka přidržována. Tělocvik však, ale ne ten krkolomný, zůstal by předmětem povinným.

2. Vyučovací plán této úplné dívčí školy musil by býti tak rozdělen, ať již se týče předmětů obligatních neb neobligatních, aby osmým ročníkem ukončen byl každý předmět, t. j. aby každá dívka, která na konci osmého ročníku zkoušku z toho kterého předmětu řádně byla složila, také skutečně byla v tom dokonale zběhlá. Proto by musel býti takový plán v těchto osmi školách úplně vyčerpán a zkoušky v každé třídě musily by se přísně odbývati, aby nikdo nepovolaný do vyšší třídy nepostoupil, kam by ještě nenáležel; jinak by se mohlo státi, že by přece z osmé třídy vycházely dívky, nejsouce v tom neb onom zběhly, čímž by dobré jméno školy velmi trpělo.

3. Úplná škola dívčí musila by míti dostatečný počet dobrých sil učitelských, což by se docílilo slušnými platy.

4. Škola taková musila by míti prostrannou, světlou pohodlnou místnost, co možno se zahradou; také by nesměla býti spojena se školou chlapeckou, jak to až dosud většinou jest.

Mámeť v tom ohledu velmi málo přiměřených místností školních, zhusta jsou to bídné, nezdravé světnice, v nichž musí mládež jako slanečky se mačkati a z kterýchž každý jiný rád utíká, kdo tam právě jíti nemusí.

Ano jsou i školy naše zhusta po domech soukromých rozstrkány, kde každý soused má právo svým zaměstnáním vyučování vyrušovati; kam každodenně má i kolovrátkář volný přístup, aby namáhavou práci školní pomáhal kaziti.

5. Úplnou školu dívčí mělo by míti každé město české, čítající přes 6000 obyvatelů, menší města aspoň školy pětitřídné, školy pak vesnické měly by býti nejméně dvoutřídné.

Tím by, doufám, bylo vyhověno požadavkům nové doby na tak dlouho, dokud by snad duch času nevyžadoval ještě vyšších ústavů, k nimž by náležela „ženská akademie.“

Нашитѣ родители, училища и въспитаніе.

Като спада въ програмата на листътъ ни и една часть отъ Педагогически отдѣлъ, то ній ще будемъ свободни да поговоримъ въ кратко и върху нашитѣ родители, върху училищата въобще и върху въспитаніето, да би съ това дали поводъ, дано захване да ся мисли и пише по-вѣче върху нашитѣ училища, особенно върху въспитаніето на дѣтцата, което е въ насъ доста занемарено. Ній ако не можемъ да откриваме нови способи и средства за въспитаніето на дѣтцата, то не би било зло, ако ся огледаме на чуждитѣ поне народи, които сѫ напреднали въ този случай доста значително; жалостно позорище ще бѫде за всякого, който отъ малко разгледа животътъ на по годѣмата часть отъ нашитѣ родители, тѣхното бедно състояніе, домашнія имъ животъ и наклонностьта имъ къмъ училищата. Има множина родители, които нѣматъ нето понятіе отъ думата „училище," нето сѫ виждали въ животътъ си книга. Отъ такива едни родители ній очакваме ушъ подпорка на народнія си животъ и напредъкъ, отъ тѣхнитѣ синове искаме да приготвимъ учени и достойни мѫжіе на отечеството си, а никой не ще нето да помисли на тѣхното бедно състояніе. Има много села изъ отечеството ни, въ които никоги не е сѫществувало нето църква, нето училище, има много мѣста изъ отечеството ни, гдѣто Христіанитѣ ся погребватъ безъ свещенникъ и др. такива. Сички ній викаме: училища ни трѣбатъ, въ просвѣщеніето е нашія животъ! Въ всяко нѣщо споменуваме „народа," а ако ся запитами: кой е народъ? Ще останемъ съвсемъ излъгани въ мислитѣ си, ще видимъ че правія народъ, нѣма понятіе отъ нищо, нето знае какво ся върши въ неговото имѣ.

Въ насъ е станало днесь мода да виками въ сѣкій случай: за народа! А кой е народъ? Ній ли, които ся обтѣгами подъ сѣнката, които ушъ цивилизовани не можемъ безъ кавенци, искамя винаги да ся разхождами, да бѫдемъ облечени по модата. Ній ли сме народъ, или онія бѣдни селяни, които ся печѧтъ цѣло лѣто на слънцето, които ся борѧтъ съ земѧта, за да ся прехранятъ?!... Тежко и горко намъ, ако не бѣхѫ тія невинни селяни, ній би умрѣли отъ гладъ. Сичко като вършимъ въ тѣхното имѣ, ній още имъ пребираме и паричкитѣ, безъ да си помислимъ че имъ правимъ голѣма щетѫ, когато не ся грижимъ за тѣхъ ни най-малко, когато не имъ отваряме поне едно най-просто училище. Нашитѣ родители желаѧтъ и искат да си учатъ и въспитаватъ дѣтцата, но като нѣматъ училища? А и гдѣто

ги има, тамъ пакъ нѣма достойни учители, които би могли да подканватъ бащитѣ и майкитѣ, щото да си провождатъ дѣтцата въ училището. Тъй като сме хладнокрьвни къмъ селянитѣ, като не ся грижимъ за тѣхното образованіе поне отъ части, можемъ ли да ся надѣвами, че нашія народъ ще ся просвѣти до нѣкоги и прослави? Може ли да ся образува единъ народъ самъ отъ себѣ си, безъ жьртви и трудъ?!... Блазе на онія мъжіе, които презиратъ гражданскія напредъкъ, а предпочитатъ селскія и ся трудіятъ съ сичкитѣ си възможни сили, да отваріятъ по селата училища, да подарятъ вѣстници и други книжки. Тѣ сѣіятъ, такова сѣме което за едно кратко врѣме ще поникне буйно, и ще принесе неоцѣняеми плодове. Нашитѣ най-прости родители, сѫ чувствителни и горѣщо осѣщятъ нуждата на ученіето; но като нѣмать срѣдства за да си издържаватъ за дълго врѣме дѣтцата въ училището, тѣ сѫ принуждени и противъ воліята си, да ги изваждатъ безъ врѣме отъ училището, които за едно кратко врѣме забравятъ и онова, което сѫ научили. Много дѣтца ставатъ жертва на пустото невѣжество, по причина за дето родителитѣ имъ нѣматъ 10 или 15 гр. за да имъ купятъ нуждниитѣ учебни книги.

Отъ какво страда и са мъчи днесь по голѣмата часть на нашія народъ? — Отъ нищо друго освѣнь, само отъ едното сиромашество. А сиромашеството отъ какво ся ражда, ако не отъ невѣжеството? Ній очакваме сичко отъ чуждитѣ народи, тѣ да ни приготвятъ и испроваждатъ, а ній да плащаме да купуваме. Онова което ся изработва въ отечеството ни, и което е по-здраво и по-евтено и прилично за насъ, ній го презираме, а предпочитами да си давами парич̀китѣ на чуждитѣ народи. Послѣ ся чудимъ защо нѣма земанія-даванія?! Отъ гдѣ ще ги има, когато ни изпразднихѫ чуждитѣ народи кисіитѣ и ги изпразватъ ежедневно. Но върху това е мислимъ излишно да разговарями на пространно, когато е всякому твърдѣ-добрѣ познато: какво имами и какво правимъ.

Сега нека поразгледаме въ кратко и нашето домашнио въспитаніе и училищата си. — Ній несподѣлями мнѣніето на онія лица, които мислять и вѣрватъ, че въспитаніето ся спичелва само въ училището, че само учительтъ е длъженъ да въспитава детцата, че е само негова длъжность да направи отъ дѣтето добъръ и почтенъ човѣкъ, или споредъ каквато е воліята на учительтъ. Но на жалость този товарь въ насъ спада на училището и на учительтъ, отъ когото са иска и да учи и да въспитава повѣреннитѣ му ученици. А това е едно най-тѣжко нѣщо, когато знаемъ че детинскитѣ наклонности и нърави сѫ толкось разнообразни, щото много пѫти и найдоброто искуство на учительтъ бива напразно.

Но и пакъ признавами, че учительтъ има голѣмо влияніе въ дѣтинското въспитаніе, при всичкитѣ мъчнотіи които ще посреща,

стига само да е той достоенъ и трудолюбивъ мѫжъ. Но при това въ дѣтинското въспитаніе иматъ значителто влияніе и родителитѣ. — Ако нѣкой разгледа внимателно нашето днешно въспитаніе, дружественнитѣ ни отношенія, животътъ и повѣденіето ни, — особенно на нашитѣ священници и учители които ся считатъ за по-влиятелни и учени между народа — сички тѫй да кажемъ съ жалость говорятъ и потвърдяватъ, че днесь въ нашія фамиліаренъ животъ отъ день на день ся губѧтъ народнитѣ обичаи, че изсъхватъ правитѣ извори на человѣческото дружественно щастіе! И матеріално и веществено ослабваме; моралътъ не е вече на онзи степенъ, въ когото ся намираше въ врѣмето на нашитѣ прадеди; отъ старата Българска любовь и съгласіе нѣма нето споменъ, сичко ся обърнало наопаки. — Добро би било, когато би оя нѣкой потрудилъ, да разгледа коренно сичко това което днесь неможе да ся откаже.

Когато разгледаме състояніето на нашія народъ — ще видимъ че ще ся намерѧтъ твърдѣ малцина които да разбиратъ и знаѧтъ: що е умно и добро въспитаніе, и какъ трѣба да ся въспитаватъ дѣтцата; затова ся оставя и възлага въспитаніето само на училището.

Има наистинна, мнозина днесь между насъ, които вече припознаватъ, че безъ въспитаніе неможе да бѫде, тѣ почитатъ ученіето и искуството, но сами като не го знаѧтъ неможатъ да си ползуватъ детцата, нето ся занимаватъ съ това. Мужетѣ денѣмъ ся занимаватъ съ работата си, а женитѣ съ кѫщовни работи, и тѫй дѣтето имъ остава съвсемъ не прегледано; ако посѣщава училището, то е принуждено или да бѣга или пѫкъ да стой въ училището затворено като куклѫ, безъ да има поне една най-малка свобода. — Нашитѣ родители негледатъ да имъ ся развива дѣтето по-вѣче умственно, но тѣ ся грижатъ най много за тѣлесното му развитіе. Родителитѣ ся радватъ когато дѣтето имъ е направило нѣкоя смѣшна работа или е излъгало нѣкого; да имъ приказва за това тѣ внимателно слушатъ, а не го запитватъ: какво учи въ училището, напредва ли въ предмѣтитѣ си? и др.

Съ въспитаніето сѣйми на чиста и добра земя или отровъ или медъ. — Родителитѣ трѣба, да знаѧтъ и сами да си въспитаватъ дѣцата, или поне да положѧтъ мъдро и памятно добра основа на въспитаніето на дѣцата си. При въспитаніето трѣба родителитѣ да изпитатъ предъ сичко особеннитѣ наклонности на дѣтето си и на какво има волѧ; да не си оставатъ дѣтето да ся въспитава само въ училището, като си мисли: богатъ сьмъ ще иждивявамъ за него; а като излѣзе изъ училището тѣ виждатъ че сичкія имъ трудъ билъ напраздно, и дѣтето имъ не ся ползувало нищо. Сѫщо голѣма вредѫ правѧтъ родителитѣ и онія учители, които натоварвѧтъ дѣцата

съ много ученіе и съ такива предмѣти които дѣтето неможе нето да разумѣе.

Въ нашитѣ училища въспитаніето трѣба да бѫде религиозно, и дѣтето да научи, онова което ще му трѣба въ животътъ. А когато ся върши това, то тогась и нашія народъ ще види че отъ училището има полза за человѣческія животъ, и по-радостно ще си провожда дѣтцата въ училището. — Народнія учитель трѣба да бѫде изкусенъ въ учителскитѣ си дѣла; трѣба да знае добрѣ да въспитава дѣтцата. А за това не е доволно да има понятіе само върху учебнитѣ предмѣти и да познава разни язици; но той е длъженъ да ся отличава и съ други качества: да ся учи и винаги учи. Да чете педагогически книги и други училищни списанія, особенно да изпитва дѣтинскія нъравъ и да си събира матеріалъ въ това искуство, да зѣма участіе въ общитѣ събранія. На тось начинъ ще ся усъвършенствува по-вѣче и по-лесно ще си испълнява задатакътъ, а главното е, за дето ще бѫде на обществото и на народа отъ права полза.

Онія дѣца които ся въспитаватъ отъ такъвъ достоенъ учителъ, ще бѫдатъ достойни за всяка работа; когато порастѫтъ съ вѣсели очи и сърдце ще гледатъ училището, и ще благославятъ оногова, който ги е училъ и въспитавалъ.

Zapisnik

učiteljske skupštine obdržavane u Rakovcu kod Karlovca, kotara sluinskog, dne 23., 24. i 25. rujna 1872.

Prisustvovahu toj skupštini sliedeći članovi: kotarski nadzornik, Mijat Stojanović, kao predsjednik, gg. župnik i mjestni školski savjetnik Petar Bučar iz Sv. Petra, pučki učitelji: Tomo Jergović, Grgo Paulić, Ilija Laškarin iz Rakovca; Šimun Stefanac iz Kalje, Mijo Pocrnić iz Sluina, Marko Hranilović iz Badovinacah, Marko pl. Radić iz Mrzlopolja; Dragoel Diklić iz Skrada; Nikola Duduković iz Veljuna; Baltazar Kovač iz Ljeskovca; Gjuro Tuškan iz Perjasice; Matija Vrbanić iz Sv. Petra; Antun Vučić iz Cvitovića; Gjuro Mihalić iz Cvianovićbrda; Aleksa Napialo iz Kolarića; Jandre Ribar iz Batnoge; Petar Galović iz Poloja; Nikola Rogić iz Krnjaka; Simo Jagrović iz Krstinje; Vujo Štakić iz Vojnića; Janko Ferlan iz Sošicah; Grgur Plačković iz Vukmanića; Mijo Ivošević iz Utinje; Simo Stoisavljević iz Tušilovića; Nikola Curilović iz Skakavca; Lujo Tuškan iz Ladvenjaka i Josip Latković iz Turna.

Predsjednik je skupštine naimenovav podpredsjednikom i svojim zastupnikom za vrieme skupštine učitelja i ravnatelja Rakovačke pučke škole, g. Tomu Jergovića, a skupština izabra izmedju svojih članovah bilježnicima gg. učitelje Grgura Paulića i Iliju Laškarina za vrieme skupštine.

1. Sjednica dne 23. Otvori predsjednik sjednicu ob ½9 ure predpodne shodno progovorivši skupštini o svrhi učiteljskih sborovah i opomenuvši prisutne, da ako žele pospješiti razprave, neka se strogo drže poslovnoga reda. Predmet viećanja u toj sjednici biaše pitanje: Kojim načinom može i svaki pojedini učitelj i kotarska učiteljska skupština riešiti zadaće stavljene si uredbom školskom i učevnom glede učevnih osnovâ i razrednih cilja itd. Izvjestitelj učitelj i ravnatelj obće pučke škole u Rakovcu Tomo Jergović.

Zaklujčak. Poslje generalne debate, pri kojoj rieč imadoše 6 govornikâ, a u specialnoj njih 18 dospje se do zaklujčka izjaviti: Svaki pojedini učitelj nastoji prije svega pronići u duh učevne osnove i razjasnjenja ove, proučiti ju u obće u njezinoj cielosti, pak onda pojedince svaku njezinu stranu, provesti ju praktično, pri čemu je najviše stalo do toga, uporabljati pravu učbu, jerbo uvjet, pod kojim se dade postići osnovom označeni cilj, označena svrha, shodno je razdjeljenje učevnoga gradiva na pojedine školske razrede. Takodjer valja učitelju pripravljati se u smislu učevne osnove i po naputku razjasnjenja ove i to valjano, i valja mu voditi dnevni zapisnik kratak ob onomu, što predaje svaki dan i s kojim uspjehom, da može imati sveudilj pregled već svladanoga gradiva učevnog, i gdje se pokaže nedostatak i pomanjkanje, praznina tekom svladjivanja pri jednom ili drugom predmetu, da se može laglje dopuniti, naknaditi, i nadomjestiti, što opetujuć najshodnije biva. Učiteljska skupština u stanju je riešiti svoje zadaće gledeć na učevnu osnovu i cilj, što se ima postići u svakomu razredu školskom, ako svestrano pretrese učevnu osnovu, sasluša mnenje, nazore i skupljena praktičnim rabljenjem izkustva svojih pojedinih članovâ, te to sve izpita, te obzirno i svestrano posavjetujući se učini zaključke, kojimi će se svaki pojedini član moći poslužiti kao naputkom oživotvorivajuć praktično učevnu osnovu.

Što se tiče obuke jezikoslovne imamo načelo, pravilo, koje valja uobće, i koga se mora držati svaki učitelj, a izhodište mu je i krošnja to, da se uvježbati može u jeziku i doći do osjećanja jezikoslovnoga samo mnogostručnim vježbanjem ili upražujavanjem, ali da se za to polaže temelj već u najnižjemu školskomu razredu pri početnicih tako zvanimi vježbami u mišljenju i govoru i prvom nazornom obukom, a da se savrši jezikoslovna obuka, upotrebljava se čitanka kao temelj i podanak, ako se i može upotrebljavati slovnica u najvišjih školskih razredih, dapače tu je i nuždna.

Glede računstva. Za tu učevnu struku mora se svesebice gradivo crpiti samo iz praktičnoga života, izraditi i preraditi, da mladež školsku tim vele važnim naukom bude valjano pripravljena za poslove praktičnoga života, kako bi bila za posao u budućemu svomu zvanju.

Gledeć naravoslovju. Ovom naukom valja da se ulije u njedra školskoj mladeži ljubav i zanimanje prama prirodi, da se upozna mladež sa prirodnimi tjelesi ponajviše razprostranjenimi, da se uputi točno promatrati i opisovati promatrane prirodnine. Pri tom valja svrnuti se osobitom pozornosti na domaće prirodne predmete, stono se odnose na poljodjelstvo, vrtlarstvo, voćarstvo, stočarstvo, pčelarstvo i odgojivanje svilacâ. U koliko je moguće, promatraju se prave, zbiljske prirodnine, a gdje to nije moguće, pomažemo se slikami.

Gledeć na zemljopis i povjest učinjeno je u ovom kotaru iz pomanjkanja nuždnih učevnih sredstvâ jako malo, da se nereče ništa, ili jako malo.

Skupština složi se po dugom pretresivanju i debatiranju glede sviuh učevnih predmeta, izjaviti, da ako je učitelj zaista oduševljen za svoje zvanje, pak se trudi, promići u duh školskih knjigâ i pomoćnih knjigâ, kojimi razpolaže, i ako umje čitati takodjer u velikoj, uviek otvorenoj knjigi majke prirode i čovječanskoga života; ako promatra djecu, proučava njihov ustroj tjelesni i duševni, dakle životoslovje i dušoslovje dječje, te misaono sravnjiva prirodu i ljude s njihovimi silami, neće mu biti nemoguće odgojivati i obučavati samostiestno bilo u kojem predmetu uspješno.

Savjetujuć se, dakako i prepiruć, došlo se do uvidjenja, kako većinom narodni, pučki učitelji još uviek imadu se boriti nestašicom kruha ili hleba. „Hleba, hleba, gospodaru; tri dni hleba nevidismo!“ te su zato mnogi opustili krila kao kad zateče orla ili sokola zla godina, pa ipak priznade skupština, kako je istinita tvrdnja, da budući, bolji napredak učiteljâ zavisi samo od njih samij, od njihove pomnje i revnosti, od junačkoga i odvažnoga njihova napredovanja stazom višje naobraženosti u svojoj struci.

Gledeć na učevno gradivo u pučkoj školi izjavljuje skupština obseg pojedinih učevnih predmetâ prevelikim, i valjalo bi ga s obzirom na kolikoću smanjiti nedinajuć u jezgru, i specialno pobliže označiti, kao što je razjasnjenjem učevne osnove označeno. Prvi školski razred neka bi ostao razdieljen u dva godišnja tečaja, drugi i treći u pojedan, a četvrti opet u dva tečaja.

Buduć svladjivajuć učevno gradivo nije svejedno, da li je školski razred mnogobrojan ili ima malo učenikâ, i da li obučava učitelj samo jedan školski razred ili više jih i djecu raznih godišnjih tečaja; odluči se po dugoj debati, izjaviti, da broj djece štoga ima obučavati jedan učitelj, nesmije preći 60. Gdje ima više djece, valja namjestiti drugoga učitelja ili podučitelja ili učiteljicu. Ako to nebi moglo biti iz pomanj-

kanja učevnih sila, neka ima pravo dotični učitelj zahtjevati za svoj izvanredni trud i napor nagradu u iznosu 60% učiteljske plaće iz kotarske školske blagajne.

Dalje neka se poleg mjestnih okolnostij djeca dužna polaziti pučku školu upisuju u ovu i poslje svoje 8. ili 9. godine života u okolnostih mjestnoga zemljišta kakve ovdje postoje, a nikad pako prije svršene 7. godine.

Dalje biaše zaključeno, izjaviti, da bi bilo moguće u povoljnih okolnostih, dakako, postići cilj opredjeljen i označen u učevnoj osnovi, kad bi učenici nedovito i uredno posjećali učionicu, i kad bi svaka škola bila providjena sa svim, što joj treba: pisaće stvari za učeću se mladež i učevnimi sredstvi.

Glede zemljopisnoga učevnoga gradiva primljen biaše po dugoj prepirci predlog: Učitelju je nacrtati na tabli ili na artiji zemljovid ili kartu samo u obrisu, poslje dopunjuje ju pred djecom gorami, riekami jezeri, cestami, željeznicami, gradovi, seli itd., i neka nikada neupotrebljava najprije podpune, svim tim providjene karte ili krajobraze.

Učitelj Jergović predloži skupštini nacrt matematičke strane zemljopisa, da se prosudi. Odboru sastojećku iz šest članovah skupštine biaše povjereno, nacrt taj izpitati do prve buduće sjednice i skupštinu izvjestiti. Prosuda odbora biaše, pozvati g. pisca, za godinu dana, t. j. do prve buduće skupštine neka izradi i sastavi onako popularno i obće razumljivo i ostale strane zemljopisu, pak će skupština drage volje preporučiti isto djelce vlasti, da se uštampa za škole. Sjednica se zaključi u 1 uru popodne.

2. Sjednica 23. rujna t. l. U ½3. ure otvori predsjednik ovu sjednicu u prisustvu sviuh članovâ. Predmet viećanja biaše ovaj: Izpitati uredjenje knjigâ učevnih i čitankâ, što se rabe u školi i ostalih učevnih sredstvâ obuke, te predložiti, kako bi se moglo sve to usavršiti, odnosno kako bi se mogle zavesti nove knjige školske i nova učevna sredstva. Pozvan predsjednikom izvjestitelj biaše učitelj Mihalj Pocrnić iz Sluina.

Zaključak. Na predlog predsjednika zaključi skupština ovako se izjaviti: Što se tiče uredjenja knjigâ, što se rabe u školi, neodgovaraju zahtjevom sadašnjim, valjalo bi ih popraviti iz temelja, te bi se morala izabrati komisija sastojeća se iz 10—12 najizvrstnijih i najizkusnijih učiteljah, kojoj bi se imalo povjeriti pretresti i pregledati sve knjige, što se rabe sada po naših školah. Ista komisia, isti odbor, imao bi se sporazumjeti sa upravljajućim odborom pedagogijsko-književnoga sbora učiteljskoga u Zagrebu o tomu, osnove izraditi, kako bi se sastavile shodne učevne knjige, predložiti ucjene natjecajne razpisati i predlagati zemaljskoj vladi, prosudjivati došavše spise, i dosudjivati pojedine ucjene za podnešene spise.

Sliedeće učevne knjige valjalo bi sastaviti i to za svaki pojedini školski razred:

a) Čitanke, u kojih bi valjalo uzeti obzir na obuku jezikoslovnu, na naravoslovje — povjestnica prirodna i siloslovje —, povjest i zemljopis, poljodjelstvo i domaće gospodarstvo za žensku mladež;

b) Slovnica za najvišje razrede pučke škole;

c) Računice poleg Strelove učbe računstva;

d) Geometričko oblikoslovje.

e) Čitanka za nastavne učionice. Sastavljajuć nove čitanke za svakdanje i nastavne škole valjalo bi po mnenju učiteljske ove skupštine uzeti obzir na sliedeći pregled, što ga skupština preporucuje:

I. Dio. 1. Iz domaće povjesti: a) Promatranja starožitnosti hrvatske prije i poslje ustanovljenja hrvatskoga kraljestva. b) Srednji viek do izbora kraljâ iz Habsburgske vladalačke kuće. c) Nova doba poslje toga izbora.

2. Iz zemljopisa:

a) Trojedna kraljevina, b) susjedne zemlje, što graniče s ovom; austrijansko-ugarska drzava; c) pregled Europe; d) obći pregled ostalih stranâ zemlje i početni pojmovi fizikalnoga zemljopisa.

3. Prirodoslovje: a) Koristne domaće životinje, medju ovimi i zasjetke: pčela i svilac. b) Koristne naše šumske živine. c) Škodljive životinje, medju ovimi i zasjeke. d) Koristne biline. e) Otrovne biline. f) Rude: vrsti zemlje, kamenje, kovine: željezo, bakar, srebro, zlato; ilovača, staklo, gorive rude. g) Uzduh — zrak — i njegove sastojine; h) toplina, munjevnost, izparenje, para, kiša, snieg, rosa, mraz.

II. Dio. a) Drvo: tvrdo, mekano s osobitim obzirom na naše domaće drveće — hrast, cerić, bukva, jasen, briest, klen, grab, vez, lipa, topola, jova, vrba, javor, jagnjed, bor, jela, lestvenica, omorika, smreka, čamić, svibić, žestilić, lieska, glog, trn itd. —, voćke. b) Drvo za gradju, za gorivo, drvo kolarsko, sudarsko, stolarsko, tokarsko. c) Lan i konoplja — predenje, pletenje i tkanje. d) Vuna i pamuk. e) Odjeća iz lana, konoplje, vune, kože, svile, krzno.

III. Dio. a) Mlini: žrvanj, vodenica, vjetrenjača, suvača, parni mlin; b) brašno; c) krutilo; d) kruh, pekar i razno pecivo; e) priugotovljivanje šećera — sladora —; f) pivarstvo; vinarstvo; h) pečenje rakije; i) pravenje otca — sirćeta; j) slama i slamno pletivo; k) krznar i drugi rukotvorci, što izradjuju kožu; l) mast, loj, ulja; livanje svieća: pravenje sapuna; m) strojenje i bojadisanje. Pri ovomu pitanju o školskih knjigah govorilo se takodjer, da gledeć na vjeronauk, kako je stavljen cilj i kao što razdjeljuju učevno gradivo na pojedine godište tečaje dotične crkvene vlasti, isto tako dužnost je ovih vlastij skrbiti za sastavljanje vjeronaučnih knjigâ; nu dosad je svaki pučki učitelj morao ne samo opetovati vjeronauk, nego mnogi morale sam samcat predavati taj nauk, a kateketa je prilikom često jedva jedan put u mjesec danâ

katekizirao, te sva odgovornost padaše na učitelja, ako djeca slabo napredovaše u vjeronauki. Dugo se prepiruć, zaključi skupština, umoliti predstojeće vlasti, pridržavati gospodu katekete, da nedovito i točno obavljaju katekizaciju i da oni budu odgovorni, ako učenici slabo napreduju u tom predmetu.

Ako već i učitelji sudjelovati imadu pri obučavanju školske mladeži u vjeri, valjalo bi da kao pedagogi pri sastavljanju vjeronaučnih knjiga barem imadu savjetujući glas, te bi oni savjetovali, ukloniti sve iz takovih knjigah, što zaudara po odlučenih, abstraktnih pojmovih, koje djeca nemogu ni razumjeti ni postići, te ustupiti više mjesta nauci ćudorednosti, pak da se predaje vjeronauka metodički, kako bi se djelovalo na srce i ćud djece. Još jedan naknadni predlog njekojih članovâ skupštine biaše primljen kao zaključak, naime ovaj: Sastavljajuć i štampajuć čitanke za pučke škole, valja tiskati komade štiva izmjenito latinicom i ćirilicom, i u nijednom štivu nesmije se naći sadržaj, kojim bi se moglo povriediti vjersko ili narodno čuvstvo i kojega učenika, jerbo po naših školah pučkih nalaze se djeca raznih vjeroizpoviedsti i raznih narodnostij.

Učinjen biaše predlog tako urediti računice knjige, da djeca takovu knjigu mogu rabiti kroz više školskih razredah, i taj predlog biaše prisvojen većinom glasovâ. I predlozi: Primiti u čitanke kratke životopise glasovitih muževâ iz domaće povjesti, i pri sastavljanju zemljopisnoga diela istih knjigâ, obzirati se takodjer na političko razdjeljenje naše domovine, biahu primljeni sa uzgrednim predlogom, da učitelj pri ovoj obuki odpočima sa mjestom, u komu živi, pak onda da prelazi na občinu, napokon na kotar i okružje itd. Sjednica trašaje do 6 urah popodne.

3. Sjednica 24. rujna t. g. Ovu otvori predsjednik u $^3/_4 9$ ura predpodne i sliedeći predmet biaše pretresan: Obratiti osobitu pozornost pokusnim vrtorima, gombalištima, kao i svima pripremama, što smjeraju na njegu zdravlja mladeži. I ob ovóm predmetu podnese predsjednik skupštini nacrt i kao izvjestitelj djelovaše učitelj iz Vukmanića Grgo Plačković.

Zaključak. Pokusni vrtovi postoje samo kod pučkih škulah u Slunu, Krnjaku, Vojniću, Leskovcu, Rakovcu, Vukmaniću i Kalju; kod ostalih školah ili neima nikakvih pokusnih vrtovâ, ili tek se podižu ili se nalaze neogradjeni i u zlom stanju. Političke občine valjalo bi da su obvezane, pronaći potrebito zemljište za pokusne vrtove bližu škole, ograditi ga, izkrčiti i po napućenju učiteljevom zasaditi divjačicami. Isti vrt neka je svojina učionice, i ako s vremenom nosi korist — hasnu, polzu — ovu treba upotrebiti na školske svrhe a učitelj kao gojitelj vrta neka njim i razpolaže i bez njega neka neima nitko pravo razpolagati sa oplemenjenimi voćkicami, sa voćem itd. iz pokusnoga vrta.

Učitelj neće žaliti truda, skrbiti o tom, da njegova škola i u tom obziru postane produktivnom, kako bi oslabio odpor, štoga pokazuje prostak prama školi. On će svoje valjane učenike, koji se odlikuju obradjujuć pokusni vrt i oplemenjujuć divjačice, odlikovati, obdarivati će ih oplemenjenim drvećem i ako ima dosta takovoga, davati će ih uz umjerenu cienu onima članovima obćine, obćinarima, koji učestvuju pri uzdržavanju i obdjelavanju vrta.

U nijednoj školskoj sobi neima ventilacije, dakle nemože se nijedna valjano razvjetrivati, a maló ih je, koje imadu zimske prozore. Obćine, koje su dužne po zakonu uzdržavati škole, valja pridržavati, skrbiti za takove potreboće škole, jerbo bez ovih trpi zdravlje školske mladeži.

Ponajviše su klupe školske s obzirom na zdravlje školske mladeži neshodno gradjene; mnoge školske sobe neimaju drugogu podu nego nabijen iz zemlje, što zimi škodi zdravlju školske mladeži, koja je ponajviše zlo obuvena.

Tomu zlu valjalo bi što skorije doskočiti. Morala bi takodjer svaka obćina pobrinuti se, da ona djeca, koja dolazeći iz daleka južinaju u školi, imadu uviek vode za piće.

Gombališta morala bi se makar i u malom zavesti kod svake pučke škole i providiti najpotrebiti jimi spravami za tjelovježbe.

Kad je vrieme mokro, kad padu kiša ili snieg, gledu svaky učitelj na to, da odjeca ulazeć u školsku sobu očiste blato sa obuće, otresu kišu i snieg sa svojih gornjih haljinah, da se nekvari zrak u školi izparenjem. U tu svrhu mora biti u svakomu školskomu hodniku pri ulazu otrisač za noge i čiviluk za vješanje haljinâ.

Svaki će učitelj pridržavati djecu povjerenu svojoj skrbi, da se svaki dan umivaju, noge često peru, ljeti se kupaju, pak će nastojati, da ju obuči, kako je potrebito njegovati zdravlje, osobito, kako se njeguju oči, zubi i vlasi; kako je škodljivo, uživati nezrelo voće, izvrgavati se ugrijanim tielom promaji zraka, ili piti ugrijan, kako takodjer zimi grijati smrzle ruke na toploj peći, ljeti kupati se po dubokoj vodi bez nadziranja itd. Učitelj neće pritovarivati poslom svoje učenike, koji su još slabački tjelesno i duševno, i kojih tjelesne i duševne sile još su u razvitku, i poslje svakoga napora dopušćati će, da se oporavljaju; poslje posla dopušćati će, neka se omoraju; svakom će prilikom nastojat zapriečiti, da oštro, strogo postupajuć ili prekomjerno kazneć nedraži djecu na srditost i ljutinu, da ju nezalosti bez nevolje; pobudjene će afekte obzirno i mudro ravnati i upravljati, da se neizvržu u strasti; djecu grintavu i krastavu neće trpiti medju ostalom, nego će ju povjeriti njegi liečničkoj.

Najobzirnije postupa učitelj u pogledu na tjelesne kazni, koje se upotrebljavaju u skrajnjemu slučaju i nikada bez znanja roditeljâ. Takove kazni valjalo bi prognati nevidom iz škole jedan put za uviek,

jerbo tući, mlatiti, šibati, batinati, zlostavljati udaranjem čini tvrdokornim i ponajviše ogugljavaju djeca od toga, a riedko se poboljšavaju. Poslje svake ure školske treba dopustiti, neka djeca odpočinu 5 do 10 minutâ, i gdje dopušćaju okolnosti, pustiti valja djecu, nek skoknu koj put napolju po svežem zraku, to bo pija zdravlju.

Zemljane peći, koje obično zimi pucaju, te se dimi po školi kadšto nesnosno, te pate oči i pluće, zato bi trebalo, da svaka škola dobije željezne peći, koje nepucaju i nedime se.

I sunčana jaka svjetlost, padajuća osobito ljeti kroz prozore u školsku sobu, škodi jako dječjemu vidu, zato bi morala svaka škola imati zastor na svakomu prozoru.

4. Sjednica dne 24. rujna t. l. Sjednica otvori predsjednik u 3 ure popodne i ovaj predmet biaše na dnevnom redu:

Pretresati zaprieke, što stoje na putu razvitku javne obuke i učiniti predloge, kako bi se iste zaprieke uklonile sputa. Biaše gotov nacrt o tom, i kao izvjestitelj pročita taj nacrt učitelj Mato Vrbanić iz Sv. Petra.

Zaključak: Osebna zemljištna odnošenja u ovoj pukovniji, koja osobito zimi zaprieka su, što djeca nemogu uredno polaziti školu, prieče školski razvitak; dalje uboga je siromašna većina pučanstva, uslied čega školska djeca većom stranom su gladna, gola i bosa, a kamo li da bi bila providjena knjigami i pisaćimi stvarmi; uz to — što je jako važno — osjeća se, kako nam manjkaju izvrstne, dovoljno naobražene učevne sile. Dokaz tomu, što su izmedju 40 učiteljskih mjestah pri pučkih školah u pukovniji samo 26 definitivno popunjena mjesta, ostala stranom privremeno, stranom zauzimaju ih suplenti ili učitelji iz nužde što neima boljih, a škole u Ladjevcu, u Sluinčici, u Marinomdolu i u Žumberku čekaju učitelja, da se otvore.

Zaprieka je školstvu velika, što mnoga mjestna školska vieća i mjestni školski nadziratelji neizpunjuju točno i savjestno svoje dužnosti. Gledeć na to neka bi izvolile školske vlasti narediti, da ona mjestna školska vieća, koja poleg §. 5. propisa o nadziranju školâ neizpunjuju svoje dužnosti, budu opomenuta, i ako je potrebito, neka se pismeno ukore od strane okružnoga pukovnijskoga školskoga vieća, od strane pukovnjiskoga zapovjedničtva, zemaljskoga školskoga vieća i napokon u skrajnomu slučaju od strane zemaljskoga zapovjedničtva.

Skoro kod sviuh pučkih učionicah u pukovniji bilo bi želiti i vele koristno, kad bi se članovi mjestnih školskih viećâ, osobito članovi obćinskih zastupstvâ sa govspodom obćinskimi načelnici više skrbili nego je dosad bivalo po mnogih mjestih, za sve što se radi u školi i oko škole, kako bi se podizali pokusni vrtovi, pčelinjaci, gombališta, kako nabavljali trnke i pčelci, sprave za tjelovježbe, pak učevna sredstva i druge za škole potrebite stvari.

Imamo; žalibože, u pukovniji i takovih članovâ u mjestnih školskih viećih, koji u svojoj mladosti nisu polazili školu niti se štogod učili, pak su nesposobni, barem samo poznavati što treba školi, još manje razumjevati se u te potrebštine, te jim je djelovanje = 0, i to je jedna od najvećih zaprieka uspješnoga razvitka i napredka pučkoga našega školstva, to je veliko zlo, kojemu bi valjalo ponajprije i radikalno doskočiti.

Nadalje bilo bi velekoristno i shodno, kad bi iz sposobnih članovah i pravih školskih prijateljah sastavljeno mjestno školsko vieće imalo pravo, absolutnom većinom glasovâ izbirati svoga predsjednika izmedju svojih članovah, kao što po §. 3. propisa za nadziranje školâ ima pravo, birati mu zastupnika, jerbo nije svaki obćinski predstojnik pravo inteligentan i svaki neima izkustva u školskih stvarih.

Mora kako država tako i obćina sudjelovati, da se učini postiživom svrha pučke škole, i to: 1. Djelotvorno se zanimajuć uspjehom škole; 2. dozvoljavajuć dovoljno novčanih sredstvâ za učevne sile i učevna sredstva. Sadašnje plaće pučkih učiteljâ nisu dovoljne pri vladajućoj skupoći svegu živeža, da bi s njimi mogli izlaziti na kraj učitelji, i dokgod bude uztrajalo to nesnosno, nedostojno stanje, neće se pomoći oskudici izvrstnih učevnih silâ nikako. Kad bi se materialno stanje pučkih učiteljâ boljom plaćom poboljšalo, moglo bi se očekivati, da bi se pozvane, dovoljno naobražene učevne sile spotaknule odati se školi kao pučki učitelji, i tako bi se svrha pučke učionice mogla učiniti postiživom. To je u svaku ruku potrebito i izkustvo osvjedočava svakoga pozornoga promatraoca sadašnjega stanja naših pučkih školâ, da s vremenom, ako se u tom prizrenju nebude dovoljno skrbilo, izgubiti će pučka škola sve svoje bolji učeone sile. Sad već vidi se, kako ponajviše bolji i izvrstniji pučki učitelji nastoje podvrći se izpitom za učitelje gradjanskih školâ, nebi li još prije izmakli se iz pučke škole i dospjeli u gradjansku, gdje je samo većom plaćom zajamčen bolji život. Ovoj skupštini čini se ne manje važnom svrha pučke škole naprama one gradjanske škole, i bilo bi velekoristno, velepolezno i hasnovito u svojih posljedicah, kad bi predpostavljajuć ravno dovoljnu pedagogijsku naobraženost, koja je u istoj mjeri potrebita za učitelje pučke, kao i gradjanske učionice, kad bi, rekoh, uz to nastojalo se, plaće obe vrsti učitelja izjednačiti. Učiteljska ova skupština predlaže u smislu naredbe zemaljskoga zapovjedničtva broj 1267. §. 12. za one učitelje, koji su dovoljno osposobljeni, i u svomu zvanju uspješno djeluju, neka visoka vlada povisi plaće na šest sto fr. au. vr. godišnje, i na taj način da bi se preinačio §. 12. propisa o uredjenju pravnih odnošaja učiteljskoga striša. Što se tiče ostalih zakonom opredjeljenih pristojbâ kao stana i ogrieva, te prava na 5 godišnji doplatek 10% neka bi tako ostalo, kako je ustanovljeno.

U ostalom neka izvoli zemaljska vlast u pogledu željenoga poboljšanja

šanja učiteljskih plaćâ blago se obazreti i na dugoslužeće, stare, odpre državne učitelje i stare obćinske školnike, te ih uvrstiti u red, kako bi uživali doplatke poleg svojih godina službovanja uspješna. Neka se izvoli uzeti obzir i na one učitelje, koji su dosad 15—20 godinâ službovali, te godišnji, polugodišnji ili tromjesečni preparandialni tečaj svršili, a sada pri promjeni školskoga sustava izpali kao privremeno namješćeni učitelji: neka bi takove zemaljsko zapovjedničtvo barem sa zasad ustanovljenom plaćom definitivno namjestiti izvolilo, a one izmedju njih, kod kojih se pokaže nedostatak u pedagogijskomu znanju, neka pridržava polaziti nastavne pedag. tečaje za pučke učitelje pri učiteljištu u Petrinji, kao što biaše i ove godine. Ima medju ovim učiteljem starih službenikâ, koji postavljeni privremeno neimaju izgleda u kasnoj starosti na mirovinu, a to je žalostno, neimati nade u poboljšanje svoga stanja. Skupština moli, ovim jadnikom poboljšati sudbinu, čim bi se ohrabrili, te bi se tim i školštvu pomoglo.

Nesreća me dol obori,
Ufanje me digne gori!

I one privremeno namješćene učitelje preporučuje skupština blagohotno da se uzme obzir na njih, koji su tražili, da jim se dozvoli, poći na trogodišnji tečaj pedagogijski u učiteljištu Petrinjskom, ali s toga što ni iz daleka neimamo dovoljan broj učiteljâ za pučke škole ili što nemogu dokazati, da su svršili nižju realku ili nižju gimnaziju, nisu primljeni u učiteljište, takovim neka se pruži prilika, da se naobraze kao samouci i polazeć nastavni tečaj za učitelje, te da se tako osposobe za učitelje; ali s obzirom, što učiteljuju revno i s uspjehom, valjalo bi ih takodjer definitivno namjestiti.

Pri izboru i konstituiranju mjestnih školskih viećâ imalo je malo učiteljâ priliku poslužiti se valjda pripadajućim jim pravom izbornim, jerbo su jednostavno ignorirani, kao da niti nisu članovi obćinâ, gdje učiteljuju; zato moli učiteljska skupština za to pravo izborno za pučke učitelje i za pravo izbora uobće.

Većina članovâ učiteljske ove skupštine tuži se. kako mlitavo djeluju ponajviše naši mjestni nadziratelji školâ, dapače kako većom stranom zanemarivaju svoje dužnosti. Neka bi se dakle blagoizvolilo učiniti naredbu, namjestiti onakove članove obćine školskimi nadziratelji, koji su školski prijatelji, koji ćute za školu i razumiju, što joj treba, i valjalo bi naputiti mjestna školska vieća, da kontroliraju nad djelovanjem mjestnih školskih nadzornikâ.

5. Sjednica, 25. rujna t. g. otvorena ob $^1/_2$8. ure jutrom. Predsjednik, okružni nadzornik školâ Stojanović držaše po izdanom programu svoje pedagogijsko-didaktičko predavanje „Nastojati nam je odgojivati tielo za dušu.“ Odpočinuvši 30 minuta, otvori se

6. Sjednica, i stavljen bi na dnevni red ovaj predmet:

1. Dogovoriti se o sredstvih, koja bi se imala upotrebiti, da se postigne što veće sporazumljenje izmedju domaćega i školskoga uzgoja. Buduć ležaše pred skupštinom nacrt o tomu predmetu, obredovaše kao izvjestitelj učitelj Nikola Duduković iz Veljuna.

2. Razglabati sredstva, kako bi se dalje naobražavali učitelji u svomu zvanju, poimence razglabati, kako bi se urediti imala okružna, učiteljska knjižnica, te izbor upraviteljstvu iste knjižnice i izbor potrebitih izborâ.

I o tom ležaše pred skupštinom nacrt, o komu izvjesti skupštinu učitelj Mato Vrbanić iz Sv. Petra.

Zaključci: 1. Naobražavanje mladeži obojega spola sredstvo je k tomu. Učionica neka postane proizvodećom, produktivnom, neka osvjedoči svojim radom prostaka, koj se toliko protivi školi, kako je ona koristna, dapače kako je potrebito školsko odgojivanje, pak će prostak malo po malo prestati, smatrat školu nevoljom. Učitelju je nastojati sviestno izpunjivati svoje dužnosti dvostruke kao odgojitelj i učitelj mladeži, te uspješno djelovati i steći pouzdanje svojih učiteljâ i obćine; neka živi u sporazumljenju sa članovi mjestnoga školskoga vieća i obćinskoga zastupstva i sa svakim u obćini; neka je za cielu obćinu uzor dobra ponašanja, te neka traži svaku priliku, kako bi postupao sporazumno sa roditelji školske djece kako u moralnomu tako i u tjelesnomu uzgoju i u obuki glede praktičnih znanja i umjenja; neka osvjedoci roditelje, kako nastoji skrbiti za njihovu djecu, kako mu leži na srcu samo njihov napredak, njihova sreća. Učitelj neka uviek postupa sa svojimi učenici ljubezno, blago i strpljivo; neka je uviek strogo nepristran, i tako neka steče štovanje i ljubav djece, pak će mu onda lahko biti, kroz dječja srca osvojiti i srca roditeljâ dječjih, i zadobiti roditelje za sebe i za školu.

Mjestna školska vieća, mjestni školski nadziratelji, katekete, obćinski načelnici sa obćinskimi zastupstvi morali bi sa svoje strane valjano i svojski podupirati učitelja i školu, da se postigne liepa, velevažna i zamašnih posljedicâ svrha — što je samo moguće veće sporazumljenje postići izmedju domaćega i školskoga uzgoja. Samo ako se bude trsio, ako bude nastojao, svaki faktor školskog uzgoja izvršivati podpuno, točno i savjestno svoje dužnosti, te ako uzdjeluju svi složno, može se postići željeni cilj; ali ako ili učitelj nije čovjek na svomu mjestu, ili ako ga ostali spomenuti faktori djelujućeg dovoljno nepodupiraju, neće se postići ta sloga, to željeno sporazumljenje, nego će još dugo ostati krotka želja i naše će školstvo ostati lišeno najboljega sredstva uspješna školskoga napredka.

Iste supruge naših učiteljâ mogu u tom obziru snažno podupirati svoje muževe i doprenositi zrnce do zrnca, da bude pogača i kamen do kamena, da bude palača, ako budu žensku mladež po mogućnosti

i u koliko su sposobne, obučavale i poučavale u ženskom ručnom djelu i praktično u kućanstvu ili domovodstvu, zašto bi onda mogle u smislu zakona tražiti nagradu. Kod nas ostaje skoro posvuda ženska mladež po selih neuškolovana, a žena je u nas ipak toli sposobna naobraziti se, pak se ipak još neće valjano da uvaži znameniti glas, što poživa „Naobražavajte matere!“ a ipak moguće je samo naobraženjem žene ugrijati i najdolnje slojeve pučke, i samo tako bilo bi moguće, da prosti krajišnik prestane već, nerado šiljati svoje kćerke u školu; ali djevojčici mora biti pružena prilika u školi, naučiti se domaće gospodarstvo i ženski ručni rad, jerbo čitanje i pisanje ni iz daleka nezadovoljava.

Neka postane škola produktivnom, proizvodećom, plodnom i za djevojčice, koristnom za krajišnika, pak će on uviditi, kako je potrebita učionica. Sad još mora se kod nas natjerivati djeca u školu, dok puku prostom pukne izmedju ociuh, te uvidi, što je hasnovito, i u tom obziru mora očekivati ova skupština od okružnoga školskoga vieća, koje po školskih propisih ima u punoj mjeri najveći upliv u školstvo, da će savjestno izpunjivati svoju dužnost, kako se to i dosad opažalo, da izpunjuje. Osobito neka izvoli okružno školko vieće pri upisivanju i izpisivanju djece u školu strogo nadzirati mjestna školska vieća, da se i zbilja obdržavaju zakonske naredbe, što dosad po mnogih mjestih nije bilo.

Napokon računa skupština medju ova sredstva i ovo: Učitelj kao moralni uzgojitelj mladeži valju da si pribavi ugled, da mu volja važi pri njegovih učenicih. Da si pribavi taj ugled, mora biti vješt i savjestan učitelj; djeca mora da se rado daju obučavati i poučavati od njega jerbo je on u stanju spušćati se na njihovo stanovište, pak ju po tom podizati i vući k sebi. Školska mladež mora štovati i ljubiti učitelja tako, da ju srce boli, kad ga razjadi i o žalosti. Učitelju valja biti takodjer pravičnim, mora imati toplo srce za svoje učenike, nikad nezabroavljajuć, da posla ima sa sangvinikeri, sa pustolovi, sa dječinom nestasnom. Najposlje mora biti dosljedan, dočim ono i održi, što je rekao, čim se je zagrozio. Tim se nezahtjeva, da on mahom tuče, mlati, šiba, dapače niti zatvorom i gladom nekazni itd. Ima li učitelj ugled i jesu li mu privržena djeca, već je žao učenikom, kad učitelj mora biti nezadovoljan s njimi; ako nemože svoje učenike rado imati; kazni li on riedko i samo pojedince, a ne množinu, to čini dubok utisak na kaznjene, što su upravo oni jedini, njih malo, koji su medju tolikimi valjanimi drugovi i družicami zaslužili biti kaznjeni. Osjete se u sebi poniženimi, skrušenimi i poboljšaju se. Školski uzgoj, a tako isto i domaći počima sa natjerivanjem, primoravanjem, sa „moraš“, ali jedan i drugi valja da nastoji oko toga, dati poslušnosti ćudorednu vriednost; dakle jedan i drugi uzgoj moraju razvijati zakonito čuvstvo, uobće osjećanje, načela, značaj i dopušćati pomalo, kako bi se slobodno razvila osoba, priliježno bdijuć, kako bi se uzdržala mladež od zamašnih pogriešakah. Ako se

nedopušća čovjeku biti slobodnim, služiti se svojom slobodnom voljom, uzima se njegovomu djelovanju ćudoredna vriednost.

2. Istina skrbljeno je u ovomu okružju za dalnje naobraženje učiteljâ podignuvši učiteljsku knjižnicu i uredivši ju shodno, sastavivši popis knjigâ nahodećih se u njoj i razdielivši taj popis medju škole; dalje nabavivši pedagogijske privremene listove: a) „Prosvjeta“, b) „Napredak“, c) „Pučki Prijatelj“, d) „Volksschule“, e) „Slavjanski Pedagog“, f) „Obće njem. učiteljske novine Allg. deutsche Lehrerzeitung“, g) „Школа“, h) „Vienac“.

Nu knjižnicom poslužilo se prošle godine malo učiteljâ, što može služiti dokazom, kako se malo služe tom zgodom gospoda učitelji i zanimaju čitanjem, da se nereče, kako malo nastoje oko svoga dalnjega naobražavanja. Što se tiče pedagogijskih časopisâ još je gorje.

Okružnicom izaslani listovi po pukovniji od škole do škole trebaju više od godine danâ, da se obredaju medju učiteljstvom po cieloj pukovniji, a izim toga gube se mnogi listovi putujuć, ili se tako zakaljaju, da već za ništo postanu.

Valjalo bi, da mjestna školska vieća nastoje oko toga, skloniti obćine u interesu školstva, a to je toliko, koliko u interesu sveobće pučke naobraženosti i narodnoga boljka i probitka, da nabavljaju ako već ne za svaku pojedinu učionicu, a ono barem za sve škole u području političke obćine, po 2—3 od najboljih pedagogijskih i gospodarskih časopisâ. koje bi mogli čitati dotični učitelji kao sredstvom se tim služeć pri poslu svoga dalnjega naobražavanja, a čitati takove listove nebi moglo šokditi ni članovom mjestnih viećâ školskih i drugim obćinarom, koji su i otci i gospodari, dapače, to bi jim jako koristilo.

U pogledu na učiteljsku knjižnicu skupština je u smislu višje naredbe odredila što treba. Uslied spomenute višje naredbe od 10. siečnjna broj 5. točka 12. i u smislu §. 24. propisa za naobraženje učiteljâ okružno je školsko vieće odredilo povjeriti upravu knjižnice svojim članovom gg. nadzorniku Stojanoviću i učiteljem Jergoviću i Pauliću. Poleg popisa iste učiteljske knjižnice s koncem Veljače t. g. biaše u njoj 371 djelo u 700 svezakâ spisâ ponajviše pedagogijsko-didaktičnoga sadržaja i znanstvenoga raznih strukâ. Od mjes. ožujka uprava je knjižnična na predlog nadzornikov nabavila nanovo 53 djela ponajviše naših hrvatskih knjigâ u 80 svezakah. Sve nove knjige, kao i bolja starija djela prije nabavljena, koja dotle nebiahu vezana, dala jè uprava vezati.

Zasad nalazi se u knjižničnoj blagajni 24 fr. 5 nov. au. vr., i jedini izvor prihodakâ knjižničnih sastoji se u pridu, štoga dobiva uprava od prodaje školskih knjiga, dakle u rabatu, što ga daje naklada školskih knjigâ u Beču. Učiteljska skupština povjerila je i nadalje upravu učitelj. knjižnice Stojanoviću, Jergoviću i Pauliću.

Pojedini predlozi. 1. Svi se članovi skupštine tuže na to, što obćinski uredi dostavljaju jim i časopise i naredbe, zapoviedi, oglase itd.

uviek prekasno, a razpisane natječaje za izpraznjena učiteljska mjesta riedko i dobivaju, nego obćinski uredi razglašuju to kao i druge oglase dobošem ili na drugi način, kako se već obično razglašuju stvari, koje učitelja malo mogu zanimati. Istu naredbu, kojom su pozvani učitelji na ovu skupštinu, koja je naredba odpravljena pukovnijskom zapoviešću od 14. srpnja t. g. na kotarske urede, dobiše mnogi članovi ove skupštine tek prije 1—2 dana, a gdjekoji i nedobiše, i moguće je, da poradi toga njekoji učitelji nisa ni došli na sbor.

2. Opetovane povede se rieč o tjelesnom kažnjenju, i skupština zaključi poslje duljega prepiranja i debatiranja, preporučiti svakomu učitelju, da s najvećim obzirom i oprezom postupa kazneć tjelesno, kako je véć u 3. sjednici ove skupštine spomenuto.

Nájposlje pristupi skupština k izboru odbora, kojemu povjeri priprave činiti za buduću skupštinu. Utaj su odbor velikom većinom glasovâ izabrani ovi članovi: nadzornik Stojanović, učitelj Jergović Tomo, učitelj Paulić Grgo, učitelj Laškarin Ilija, učitelj Latković Joso i učitelj Kovač Balto, i s tim biaše zaklujčena zadnja sjednica.

Predsjednik po tom izgovori kratko slovo, kratak govor pri razstanku, u komu baci pogled na sve predmete pretresavane, te stavi na srce skupštini, neka se sjeća svega onoga često, što je ovdje u šest sjednicah o školskih stvarih pretresano; uputi učitelje povratiti se natrag: poći u svoje djelaonice i nikada nezaboravljati, da škola sadašnja druga je, nego biaše škola prvašnjih vremenâ; neka ovo, što su ovdje skupili u glavu i u njedra, baš ako je i malo, upotrebe na dobro sebi povjerene mladeži i to jedno neka promišljaju: Škola je morje, u koje se mora zaroniti svaki noraščaj, da izroni iz toga morja posvećen duševno i tjelesno i okriepljen; škola je bezdno okno, u koje učitelji silaze, da izvade van blago, što ga diele medju uboge duhom, pak će onda sigurno naša pučka škola postati ljubimcem puka, kao što je već postala ljubimcem onih izmedju našega naroda, koji su uvidili i poznali, što služi na spas cieloga naroda. Nebi li dao Bog, da naša pučka škola i zbilja postane ono, što mora postati: najjačom polugom sveobće pučke naobraženosti.

U Karlovcu, dne 29. rujna 1872.

Mijat Stojanović.

Podobnosť a odchylky jazyků slovanských.

(Dokončení.)

Zájmeno,

slov. zaimek, chorv. zaimena, pol. zaimek (zaimka), rus. мѣстоимéніе.

Zájmena shodují se jak v původu, tak i v dosavadním zvuku svém ve všech jazycích slovanských mnohem více, nežli kterákoliv jiná částka řeči.

Osobné zájmeno 1. osoby odvádí se ze strarobulharského азъ, kteréž pošlo od sanskritského ąham proměnou **h** v **g** a tohoto v **z**.

Nová bulharština odsula ъ a ostatní jazyky během času i sykavku **z**; jen slovinčina ji až na naši dobu zachovala, ač i tu nyní místo jaz hojněji užívá se jest. V češtině jáz vyšlo z užívání během 14. století a nastoupilo nynější já. Polabští Slované říkali až do konečného vymizení jich mluvy v minulém stoleltí joz.

První osoba skloňuje se pak takto:

Jednotné číslo.

	Česká:	slov.:	chorv.:	polská;	ruská:
	N. já	jaz (jez, jest)	ja	ja	я
A.	G. mne, mě	mene, me	mène, me	mnie, mię	меня́
	D. mně, mi	meni, mi	mèni, mi	mnie, mi	мнѣ
	L. mně	meni	mèni	mnie	мнѣ
	I. mnou	menoj (mano, menó)	mnóm	mną	мно́ю.

Množné číslo.

	N. my	mi (ž. a stř. rod mé)	mi	my	мы
A. G.	L. nás	nas	nas	nas	насъ
	D. nám	nam	nam	nam	намъ
	I. námi	nami	nami	nami	нами.

V akkusativě a genitivě jednotného čísla přichází vedle kratší formy mě, me, mię také delší mne, mene, mnie, kteréž vlastně jen genitivy jsou. Nová bulharština a ruština již ani té kratší formy nemají.

Vokativ při zájmenech roveň jest nominativu.

V genitivě zachovává se hustěji delší forma, zvláště po předložkách.

Bulharština nová místo genitivu klade buď dativ **menê** anebo formu analitickou **na mi**.

Dativ má ve všech slovanských jazycích vyjma ruský vedle delší formy také kratší formu. Lokal jednotný shoduje se s dativem, jen že nemá formy kratší.

Koncovka instrumentalu ou — oj, óm, ą jest tatáž, jako u podstatných jmen na **a** zakončených: rybou, riboj, ribom, rybą,*) рыбою.

Pády množné ve všech jazycích se shodují, jen slovenčina v nominativě označuje rod ženský a střední a srbština v dativě, lokalu a instrumentalu připouští formu dvojného čísla **nama**.

Sklonění zájmena druhé osoby:

Jednotné číslo.

	Česká:	slov.:	chorv.:	polská:	ruská:
N.	ty	ti	ti	ty	ты
A. G.	tebe, tě	tebe, te	tebe, te	ciebie, cię	тебя́
D.	tobě, ti	tebi, ti	tebi, ti	tobie, ci	тебѣ́
L.	tobě	tebi	tebi	tobie	тебѣ́
I.	tebou	teboj (tabo, tebó)	tobom	tobą	тобо́ю.

Mnnožné číslo.

N.	vy	vi (ž. a stř. vé)	vi	wy	вы
A. G. L.	vás	vas	vas	was	васъ
D.	vám	vam	vam	wam	вамъ
I.	vámi	vami	vami	wami	ва́ми.

Druhá osoba neliší se od první ničím, než že v kosých pádech jednotného čísla místo plynného **n** nastoupila retnice **b**, pak v chorvatštině instrumental jednotného čísla má v kmeni **o**.

Místo množného akkusativu **nás, vás** obsahují staroslovanské památky až do 15. století **ny** a **vy**. Černohorci posud **ni** a **vi** za dativ a **ne** a **ve** za akkusativ užívají.

Postavíme-li v názvuku druhé osoby jednotného čísla místo **t** sykavku **s**, máme sklonění zvratného zájmena se, sebe, pol. się, rus. **ся**, kteréž jsou však akk., jelikož nom. nemá.

Ve slovenštině zachovalo se i číslo dvojné těchto sklonění:

N.	midva (ž. a stř. medvé)	vidva (ž. a stř. vedvé)
A. G.	naju (naji)	vaju, vaji
D.	nama	vama
L.	nas (nama, naju)	vas (vama, vaju)
I.	nama	vama.

*) V předešlém článku jest omylem i akkusativ zakončen na ą místo ę.

Zájmeno třetí osoby; on, ona, ono; oni, ony, ona jest vlastně zájmenem ukazovacím a označuje se na něm vedle čísla a pádu i rod. Skloňuje se takto:

Jednotné číslo.

	Česká:		slovinská:	
A.	jej — je	— ji	njega, ga — nje, je	— njo, jo
G.	jeho, ho	— jí	njega, ga	— nje, je
D.	jemu, mu	— jí	njemu, mu	— njej, jej, nji, ji
L.	něm	— ní	njem	— njej (nji)
I.	jím	— jí	njim	— njô.

chorvatsko-srbská:

A.	on, njega, ga, nj — ono, njega ga	— njú, ju
G.	njega, ga	— njé, je
D.	njèmu, mu	— njój, joj
L.	njèm	— njój
I.	njim	— njóm.

	polská:		ruská:	
A.	niego, jego, go — nie je	— nią, ją	eró	eë
G.	niego, jego, go	— niéj, jej	eró	eя́
D.	niemu, jemu, mu	— niej, jej	ему́	ей
L.	niém (nim)	— niej	нёмъ	ней
I.	nim (niém)	— nią	имъ	éю.

Množné číslo.

	Česká:	slov. a chorv.-srbská:	polská:	
N.	oni, ona, ony	oni, ona, one	oni	— one
A.	je	nje, je	nich, ich	— nie, je
G. L.	jich	njih, jih	nich, ich	— nich, ich
D.	jim	njim, jim	nim, im	— nim, im
I.	jimi	njimi	nimi	— niemi

ruská:

N.	они́, онѣ́, они
A. G.	ихъ
D.	имъ
L.	нихъ
I.	и́ми.

Při sklonění tomto pozorovati jest, že střední rod shoduje se až na akkusativ ve všech pádech s rodem mužským; pak že v polštině a ruštině při životných akkusativ roveň jest genitivu.

Po předložkách mění se jotová předsuvka v plynné **n**. V slovenčině a chorvatsko-srbštině předráží se před **j** i v pádech bez předložek **n**, když pádův k vůli důrazu v plnosti se užívá; kde však na zájmeno váha se neklade, zůstává i zde původní tvar s předsuvkou **j**, na př.: rekao sam i njoj i njemu, kazao sam joj (mu). Njeg i nju ljubim; prosio sam ju (ga) itd.

Kratších pádů **ho, ga, mu** užívá se ve všech jazycích, vyjma ruský, který toliko v obecné řeči místo akk. žen. eë připouští ю. Akkusativ mužský stahuje se s předložkami, na př. proň, zaň, na místo: pro ni, za ni, kteréžto ni (ji) jest vlastně akkusativ staročeský. Poláci (a také mnozí čeští spisovatelé) stahují chybně s předložkami i genitiv: doń, zeń atd.

Skloňování ostatních zájmen jest rázu jmen přídavných, proto o nich, jakož i o ostatních částech řeči promluvíme v druhém ročníku tohoto listu. J. L. P—ý.

Úvahy.

O kreslení ve školách obecných.*)

(Dokončení.)

Slíbili jsme v předešlém článku, že vyčteme všecka čelnější díla tiskem vyšlá, jež zakládají se na spůsobu stigmografickém. Prohlédli jsme celý tento obor literatury německé i slovanské s velikou pílí. Podivili jsme se velikému množství práce v oboru tomto vykonané a ještě více jednotvarnosti, již jsme v celé té řadě shledali. Je to pouhé přemílání věcí, již na mnoha jiných místech se nalezajících; na původní myšlénku přijdeš jen po dlouhém putování jako v Sahaře na oasu. Proto upustili jsme od úmyslu promluviti o všech čelnějších pracech toho druhu a obmezíme se jen na ty, jiż směrem svým aneb jinou zvláštností od ostatních se liší.

1. „Der kleine Zeichner. 250 stigmographische Abbildungen zur angenehmen und nützlichen Selbstbeschäftigung für die Jugend. Von Dr. F. E. Hillardt.“ (4 sešity po desíti listech.)

---

*) Viz článek „Úvahy“ v seš. I. a II.

Dr. Hillardt jest úřadníkem při státním ministerstvu. Učitelem na obecných školách nebyl nikdy, jen na pražském konservatoři zastával po nějaký čas úřad učitelský; proto se nedivíme, že na svou methodu věří víc než na písmo, — nezkoušelť jí s mládeží, leda může-li učitelskou praxí nazvati se vyučování soukromé, jakýmž se pan dr. po několik let co vychovatel hrabat Nosticů, Kinských atd. zabýval.

Sešity Hillardtovy jsou hustě ve čtvercích tečkované a vyobrazení v nich obsažená z velké části v rozměru do čtverců těch se nehodícím.

K předložkám těm vydány jsou též sešity pro žáky, pouze tečkované. Ačkoliv pan doktor připojil k dílu tomuto „pojednání o kreslení stigmografickém vůbec a o užívání těchto vyobrazení zvlášť", nemohli jsme přece nikterak pochopiti, jak by ze zaměstnání takového velký prospěch žákům jíti mohl. V kreslení v takovéto husté síti tečkované jest holý mechanismus; v hustém lese teček zaniknouti musí všeliká svobodná myšlénka, všeliká soudnost. Mimo to jsou sešity pro žáky tak hrubě tečkovány, že čistého obrazce v nich vyvésti nelze. Proto nemůžeme spůsobu p. Hillardtova pro školy odporučovati.

2. „Praktischer Lehrgang für den Zeichenunterricht in der Volksschule. Von Ulrich Schopp."

Ul. Schopp jest učitelem kreslení na kantonalní škole thurgauské a na průmyslové škole ve Frauenfeldu. Od něho, jakožto od zkušeného učitele, očekávali jsme, že podává v spisu svém ovoce mnoholeté své zkušenosti. Spis jeho má 216 stránek velké osmerky a obsahuje pojednání:

O důležitosti, účelu kreslení a o prostředcích, jak by se ho dosáhlo. — Postup při vyučování kreslení a to a) pro nižší třídy (od 1.—4.), b) postup pro vyšší třídy (5. a 6. tř.), c) postup pro 7., 8., 9. třídu, d) poučení o barvách, e) rozvržení kresliva pro všecky třídy, f) seznam odporučení hodných pomůcek a h) dodatek o vyučování kreslení na školách průmyslových. I on odporučuje kreslení v tečkách jakožto prý nejvhodnější propravu k vlastnímu kreslení, kteréž náleží jen do vyšších tříd, od páté třídy počínaje.

Tedy i dle něho má mládež zabývati se po čtyři leta prací neužitečnou, ducha umrtvující! Ta přednosť však před Hillardtem mu náleží, že kreslení v tečkovaných sítích považuje jen za propravu k oblomení ruky a že nenazývá je „vlastním kreslením." Jaké ceny má tato proprava, dokázali jsme v článcích předešlých. Schopp stojí v přímém odporu s osvědčenými německými pedadogy jako s Lübenem, Hutherem, Domschkem a j., již všickni spůsob stigmografický zavrhují. Proto i my dílo Schoppovo neodporučujeme učitelstvu slovanskému, alebrž spíše varujeme, aby se jím na dráhu chybnou svésti nedalo.

3. „Stigmographische Elementar-Zeichenschule" od Mikusche, dílo to v Opavě tiskem vydané.

Navedení toto ve dvou sešitech obsahuje hojnost materialu, ale beze všeho pořádku. Některé vzorky jsou velmi hezky vyvedeny. Pan Mikusch odporučuje dílo své jen malým žáčkům a tu ještě více pro zábavu nežli pro skutečný pokrok v kreslení, a v tom s ním souhlasíme; neboť kresliti v tečkách podobá se více hračce nežli práci a nenáleží do školy.

Mimo již uvedená díla náleží v tento obor ještě „Das zeichnende Kind“ od Steina, „22 Blatt Linienübungen für den ersten Anfang im Zeichnen“ od Voltze, — „Die Arbeitsschule von Fr. Seidl und Fr. Schmidt,“ — „Elementar-Zeichenunterricht für die Schüler der Volksschule.“ — a j. v.

4. „Kreslicí sešity od A. V. Truhelky.“ Každý sešit obsahuje síť čtvercovou z linek a v některých čtvercích obrazce k nápodobení. Ve 4. sešitu jsou výkresy na půdě barevné, což jim dodává úhlednosti.

Spůsob páně Truhelkův poskytuje žákům ještě většího ulehčení, nežli sítěmi tečkovanými; a proto ve školách obstáti nemůže.

5. „Počátkové v kreslení i měřictví od Jana Lodla.“ První oddělení. Sešit 1. a 2. každý s 10 tabulkami. V Praze 1857.

Dílo toto jest první toho druhu v literatuře naší a může směle postaviti se po bok nejlepším spisům jinojazyčným toho času vyšlým.

Pan spisovatel spojil v díle svém kreslení s měřictvím, a poněvadž nalezlo odběratelů, chtěl se zavděčiti i německému učitelstvu a vydal 1. a 2. sešit také po německu. Dílo založeno jest na methodě stigmografické, a k ospravedlnění toho uvádí pan spisovatel: „Malé dítky musejí se dříve voditi, než samy choditi mohou.“ Co o spůsobu takovém soudíme, pověděli jsme již a proto nebudeme již více o něm slov šířiti. Jenom proti ospravedlnění spůsobu toho dovolujeme si namítati: „Malé dítky nemají se dříve voditi, než choditi mohou, aby se jim záhým chůzi navykáním nohy nezkřivily.“

Tabulky k prvnímu sešitu obsahují veliké množství výkresů založených na tvarech měřických, postup jest dobrý, některé obrazce však nevkusné. Zcela jiný ráz mají tabulky k sešitu druhému, obsahující obrazce vyvozené z mnohoúhelníků a z křivých čar. Není v nich jasné myšlénky, plán nehotový.

Pro tyto některé nedostatky nemůžeme upříti panu Lodlovi veliké zásluhy, kterýchž si prací touto získal o pokrok v novém tehdá předmětu na obecných školách českých.

V novější době počal pan Lodl nákladem kněhkupectví B. Stýbla v Praze vydávati „Průmyslového kresliče,“ o kterémžto díle promluvíme, až budeme je míti celé před rukama.

6. „Ornamentika měřická pro IV. třídu hl. škol, jakož i pro vyšší dívčí a průmyslové školy. Soustavně spořádal Petr Mužák.“ Celé dílo provedeno jest na 48 listech; 31 list. obsa-

hují obrazce přímočarné a ostatní křivočarné. Na každém listu obsaženo jest jedno cvičení, čistě a vkusně provedené v čtvercové linkované síti. Že by s prospěchem bylo v 4. třídě, ve vyšších dívčích a v průmyslových školách učiti kresliti v sítích z linek, nemyslí již ani p. Mužák sám, vyjadřiv se v přednáškách svých o kreslení, že od IV. třídy obecných škol nemá se více kresliti na papíře síťkovaném. Proto i my díla tohoto učitelům IV. tříd, vyšších dívčích a průmyslových škol neodporučujeme, zavrhnuvše již z předu veškeré v sítích kreslení ve třídách vyšších. Avšak ornamentika p. Mužáka obsahuje pěkný material, jehož může se velmi dobře užiti i ku kreslení na papíře nesíťkovaném. Ve sbírce školní neměla by nikde scházeti.

7. Předložky k prvnímu cvičení v kreslení. Sestavil Ant. Moravek. Na 60 listech jest veliká zásoba vzorů druhu nejrozmanitějšího. Vyvedení je prabídné, čehož vinu ovšem přičísti sluší tiskaři. Jinak má toto dílo mnohé pěkné stránky. Radí se v něm, aby učitel každý obrazec před očima žáků kreslil, učí dítky ku každému výkresu dělati si čáry pomocné, jak toho který vyžaduje a ku vzorkům voleny jsou nejvíce předměty z přírody.

Avšak dílo páně Moravkovo má tolik slabých stránek, že pro ně dobrých ani viděti není. Vzorky jsou z velké části nevkusné, mnohé k vůli ulehčení holé karikatury a jiné opět kresleny jsou v čtvercové síti, kde podobného ulehčení žákům nejméně jest zapotřebí. A pak co máme říci tomu, že hlavy zvířat, koně, krávy, jelena, postavy ptáků, hmyzů atd., pak tvary listů, květů, kořenů, plodů, ano i celých rostlin a stromů ukazují se na pomocných čarách, list na čtverečky rozdělujících? Počínání podobné odsouzeno jest dávno zkušenými pedagogy.

O novějším díle pana Moravka, jež věnoval šk. radovi panu Pátkovi, promluvíme, dá-li Bůh, v 2. ročníku.

8. Pražský kreslíř. Škola kreslení přímo- a křivočarného se směrem průmyslovým. Sestavil Al. Studnička: Škola tato obsahuje listy kvartové, síťované na malounké čtverečky, některé i na trojúhelníky. Na každém jest část výkresu; ostatek ponechán žáku, aby dokončil. Tato takzvaná „methoda Studničkova“ poskytuje žákům ještě většího ulehčení než spůsoby svrchu dotčené a proto ovšem do škol naprosto se nehodí. Z postupu a uspořádání celého díla jest patrno, že pan Studnička kreslení na školách obecných nevyučoval, a že nezná ani účelu ani možné míry předmětu toho na školách obecných a průmyslových. Radili bychom mu, aby, nežli počne vydávati „školy kreslení“ pro školy obecné, pročetl si některé spisy zkušených pedagogů o předmětě tomto. Neboť tím, že svedl některé mladé, ještě nezkušené učitele s pravé cesty, školství našemu neposloužil.

O čtení.

Co čtete? Čtu noviny.
Které noviny držíte? Vídeňské noviny „Reform“.
Proč nečtete některé hrvatské noviny?
Čitám někdy „Pozor“.
Četl jste srbské národní básně sebrané od Vuka Karadžića? Pročetl jsem celé to dílo.
Musíte je třikrát pročísti.
Čtěte tento list! Čtěte každý den jeden oddíl.
Čtěte je vícekráte.
Proč nečtete nahlas? On četl nahlas.
Čtěte jen dále! Čtěte až k této straně!
Váš bratr umí dokonale čísti. Vy čtete také tak dobře jako váš bratr.

O psaní.

Smím-li vás prositi o péro a kalamář?
Kde je inkoust?
Posaďte se k psacímu stolu, tam naleznete vše, čeho k psaní potřebujete.
Jsou dobrá vaše péra? Toto jest dobré, zkuste ho!
Jaký chcete papír? Chcete papíru listovního?
Chci, pane, jaký jen máte.
Je velmi málo inkoustu v kalamáři.
Je hustý, naleji do něho trochu vody.
Nalejte do něho několik kapek octa!
Tento inkoust není ani černý ani červený.
Musíte jej jen trochu promíchati, bude hned černý.
Nemáte při sobě perořízek (nožík)? Zde je nožík, ale myslím, že je třeba trochu jej nabrousiti (naostřiti).
Já volím pera ocelová (železná).
Toto pero skřípe, nemohu jím psáti.
Budu vás prositi i za oblatek nebo za pečetní vosk a pečeť.
Písmo je ještě mokré, kde je písek?
Zapečeťte tento list!
Jene, dones tento list hned na poštu a nezapomeň koupiti listovní známku a přilepiti na psaní.
Optej se také, jestli nepřišla již pošta a jsou-li zde psaní pro mne!

Buďte zdrávi! S Bohem, na shledanou! Šťastnou cestu! Děkuji pěkně.

O čitanju.

Što čitate? Čitam novine.

Koje novine držite? Bečke novine „Reform“.

Zašto nečitate koje hrvatske novine?

Čitam kadkad „Pozor“.

Jeste li čitali srbske narodne pjesme, sabrane od Vuka Karadžića? Ja sam to dielo cielo pročitao. Morate ga pročitati triput.

Čitajte ovaj list! Čitajte svaki dan pojedan odsjek. Čitajte ih višeput!

Zašto nečitate glasno? On čitaše glasno.

Čitajte samo dalje; čitajte do ove strane!

Vaš brat zna izvrstno čitati. Vi isto tako dobro čitate, kao i vaš brat.

O pisanju.

Smijem li vas moliti za jedno pero i tintarnicu? Gdje je tinta?

Sjedite se k pisaćemu stolu, tamo ćete sve naći, što za pisanje trebate.

Jesu li dobra vaša pera? Ovo je dobro, kušaj ga.

Kakov hoćete papir? Hoćete li listovnog papira? Hoću, gospodine, ako ga samo imate.

Jako je malo tinte u tintarnici. Gusta je, malo ću vode u nju usuti.

Uspite njekoliko kapih octa unutra.

Ova tinta nije ni crna, ni crvena.

Morate ju samo malo promiešati, pa će odmah crnja biti.

Neimate li pri ruki periš? Evo periš, ali mislim, da bi trebalo malko ga naoštriti.

Ja volim gvozdena (željezna) pera.

Ovo pero prska, ja njim nebi mogao pisati.

Ja ću vas moliti i za oblatke ili pečatnog voska i pečat.

Pismo je još mokro, gdje je pjesak?

Zapečatite ovaj list!

Ivane, nosi ovaj list odmah na poštu, i nezaboravi kupiti listovnu biljegu i priljepiti na list.

Pitaj takodjer, je li pošta došla, i je li listovah za mene.

Ostajte zdravi! S Bogom, dok se vidimo. Sretan put! Hvala liepo.

О читању.

Што читате? Читам новине.
Које новине држите? Бечке новине „Реформ."
Зашто нечитате које хрватске новине?
Читам кадкад „Позор."
Јесте-ли читали србске народне песме, сабране од Вука Караджића?
Ја сам то дело цело прочитао. Морате га прочитати трипут.
Читајте овај лист! Читајте сваки дан поједан одсек.
Читајте их вишепут!
Зашто нечитате гласно? Он читаше гласно.
Читајте само даље; читајте до ове стране!
Ваш брат зна изврстно читати. Ви исто тако добро читате, као и ваш брат.

О писању.

Смијем-ли вас молити за једно перо и тинтарницу? Где је тинта?

Сједите се к писацему столу, тамо ћете све наћи, што за писање требате.

Јесу-ли добра ваша пера? Ово је добро, кушај га.

Каков хоћете папир? Хоћете ли листовног папира?

Хоћу, господине, ако га само имате.

Јако је мало тинте у тиртарници.

Густа је, мало ћу воде у њу усути.

Успите њеколико капих оцта унутра.

Ова тинта није ни црна, ни црвена.

Морате ју само мало промешати, на ће одмах црна бити.

Неимате ли при руки периш? Ево периш, али мислим, да би требало малко га наоштрити.

Ја волим гвоздена (жељезна) пера.

Ово перо прска, ја њим неби могао писати.

Ја ћу вас молити и за облатке, или печатног воска и печат.

Писмо је још мокро, где је песак?

Запечатите овај лист!

Иване, носи овај лист одмах на пошту, и незаборави купити листовну биљегу и приљепити на лист.

Питај такодјер, је-ли пошта дошла, и је-ли листовах за мене.

Остајте здрави! С Богом, док се видимо. Сретан пут! Хвала љепо!

О чтеніи.

Что читаете? Читаю Вѣдомости.

Которыя Вѣдомости выписываете? Вѣнскія Вѣдомости „Reform.“

Отчего нечитаете какихъ нибудь хорватскихъ Вѣдомостей?

Читаю иногда „Pozor.“

Читатели Вы сербскія народныя произведенія собранныя Вукомь Караджичемъ? Я прочиталъ все это сочиненіе.

Вы должны три раза прочитать это сочиненіе.

Читайте это письмо. Читайте каждый день одно отдѣленіе.

Читайте понѣскольку разъ!

Отчего нечитаете вслухъ? Онъ читаетъ громко.

Читайте дальше. Читайте до этой страницы!

Вашъ братъ умѣетъ читать превосходно. Вы читаете также хорошо какъ и Вашъ брачъ.

О письмѣ.

Смѣюли цросить у Васъ пера и чернильницы?

Гдѣ чернила?

Сядьте за писменный столъ, тамъ найдете все, что нужно къ письму.

Ваши перья хороши? Это хорошо, испробуйте его.

Какой бумаги хотите? Хотите вы почтовой бумаги?

Хочу кокой бы то ни было.

Въ чернильницы очень мало чернилъ.

Чернила густы, я налью въ нихъ не много воды.

Налейте въ нихъ нѣсколько капель уксусу!

Эти чернила ни черныя, ни красныя.

Вы должны ихъ немножко помѣшать, они станутъ сей часъ черными.

Нѣтъ у васъ подъ рукой перочиннаго ножика? Воня Вашъ перочинный ножикъ, по думаю, что нужно будетъ наточить его немножко.

Я люблю стальныя перья.

Это перо брызгаетъ, я имъ немогу писать.

Я буду просить у Васъ облатку, сургучъ и печать.

Письмо еще мокро, гдѣ песокъ?

Запечатайте это письмо!

Иванъ, донеси ето письмо на почту и незабудь купить марки и налепить ее на письмо.

Спроси тоже, получена ли почта и если тамъ письма для меня.

Будьте здоровы! Брощайте, до свиданія! Счастливаго пути! Благодарю покорно.

Literatura.

Starobulharská fonologie se stálým zřetelem k jazyku litevskému. Sepsal dr. Leopold Geitler. Nákladem Theod. Mourka v Praze. 1873.

Dílo toto jest jediné toho druhu vůbec. Literatuře naší jest to pak k nemalé cti, že může se vykázati spisem, jakého nemá posud žádná jiná literatura. Pán spisovatel uhodil na dráhu zcela novou, vyličuje zákony fonetické srovnáním všelikých přeměn hlásek s jazykem litevským, jejž slovanským sanskritem nazývá. Při tom nepřestává však na pouhém popisu přeměn hlásek, nýbrž snaží se z nich vyvoditi i rozličné postupné doby vývinu jazyků slovanských.

Promluviv krátce o původu samohlásek, pojednává na 23 stránkách o původu a historii polohlásek ъ a ь, o znění hlásek nosových ѧ a ѫ, pak o původu a proměnách hlásek ѣ a и. Po té následuje přehled postupného seslabení samohlásek slovanských. Pak dovozuje se stáří samohlásek, načež následuje jasný výklad o stupňování, o assimilaci, o hiatu, atd.

O souhláskách г, ж, з a o к, ц, ч, с, ш, х, pak o spřežkách шт a жд jsou důkladná pojednání na 32 stránkách. Pojednání o styku souhlásek činí závěrku tohoto krásného díla. Způsob psaní jest půvabný, výklad slov jasný a tak makavý, že mu v té věci i méně zkušený snadně porozumí. Vydání jest skvostné a nákladné.

Přejeme, aby se spisu tomuto dostalo rozšíření co největšího.

Osvěta. Listy pro rozhled v umění, vědě a politice. Redaktor a vydavatel Václav Vlček. Číslo 12. Obsahuje: Základní názory o proměnách v říši nerostní. Od dr. Em. Bořického. — Jan Kopecký. Studie od K. Adamka. — Laokon, dílo doby římské. Od dr. Miroslava Tyrše. (Dokončení.) — O výpravách k severní točně. Podává dr. Ant. Tille. Návrat emigrace české r. 1631. Podává dr. Jaromír Čelakovský. (Pokrač.) Věnec vavřínový. Román od Václava Vlčka. (Dokončení.) Literarní rozhled. Podává Fr. Zakrejs.

O důležitosti měsíčníku, jako je „Osvěta“, netřeba slov šířiti. Jest o tom zajisté každý přesvědčen, kdo po literatuře naší trochu se rozhledl. Nemohouce si založiti na ten čas podobných časopisů tolik, kolik třeba, aby v nich všecky obory věd a umění slušně zastoupeny byly, starejme se aspoň, aby časopisy již vycházející zvelebovati se mohly. Kde již „Osvěta“ se ujala, udrží se i bez našeho přičinění; nám učitelům a vychovatelům jest přičiniti se jen tam, kde posud panuje vlažnost a netečnost k plodům literatury naší. A „Osvěta“ Vlčkova zasluhuje naší podpory v plné míře.

Katechismus věd přírodních a pomocných Č. 1. Lučba všeobecná, půdoznalství a hnojařství. Rukověť škol hospodářsko-průmyslových a občanských, kandidátům učitelství, jakož i každému, jenž přírodních a pomocných věd sám naučiti se chce. Upravil Jan Švorc, profesor na průmyslové škole smíchovské. V Praze. Nákladem F. Kytky 1872.

Celé dílo psáno jest v otázkách a odpověděch. Odpovědi jsou místy kratší, jinde delší, jak toho kde potřebí bylo, aby byly srozumitelny a pochopitelny. Pan spisovatel se s všemožnou péčí vystříhal definic těžkých, a snažil se svědomitě neúplné definice nahraditi stručným popisem. Spisem tímto se učitelstvu našemu zajité velmi zavděčil.

Česká mluvnice pro 3., 4. a 5. třídu obecných a občanských škol. Od Jana V. Poklopa. V Praze. Nákladem Theodora Mourka. 1873.

Paní Fabrikantova. Román od Gustava Pf. Mòravského. Nákladem Theodora Mourka v Praze 1873.

Bibliotéka klasických spisův cizojazyčných i původních romanů. Sešit 28—29: **Kulhavý ďábel.** Napsal A. René Le Sage. Přeložil Ant. Hansgirg. Nákladem Th. Mourka v Praze 1872.

Humoresky. Sepsala Antonia Melišová-Körschnerová. Nákladem Th. Mourka v Praze 1873.

Slovníček měr a váh metrických, jakož i na tyto převedených měr a váh v Rakousku, Rusku, Anglii a Sev. Americe užívaných. S krátkým pojednáním o počítání se zlomky desetinnými a s dvěma tabulkami. Cena 30 kr. r. č.

Psalmy z hebrejskeje ryče přełožił Jan Laras. Z přidaćom łaćanskih nyšpornych psalmow. Budišin. Z nakładom M. Hórnik 1872.

КАРДАМЪ СТРАШНІЙ. Драма историческа въ четири дѣйствія отъ Т. Х. Станчевъ. Русчюкъ. Въ Печятницѫтѫ на Дунавскѫтѫ. Область. 1872.

Názorné vyučování v prvé třídě obecných škol. Od Fr. Tesaře. Nákladem Theodora Mourka v Praze 1873.

Nejnovější Robinson, čili: Osudy a dobrodružství anglické rodiny v šírých stepích severní Ameriky zabloudilé. Sepsal J. V. Houška. Druhé opravené vydání. Se šesti původními malovanými obrázky. Nákladem Theodora Mourka v Praze 1873.

Slovenski Učitelj. List za učitelje, odgojitelje, in šolske prijatelje. Lastnik J. Lapajne. Vrednik F. Breier. Tisk „Narodne tiskarne" v Mariboru. Izhaja 1., 10. in 20 vsakega meseca in velja 3 gld. za vse leto. Spise in naročnino sprejema Ivan Lapajne, nadučitelj v Ljutomeru na Stajerskem.

СЛАВА, повременно духовно списаніе. За нравственно образованіе и умственно развитіе. Издатель: Г. Х. Станчевъ в Руссе. Излазя сѣки мѣсяцъ.

Lumírek. Zpěvníček pro útlou mládež československou. Sestavil Fr. V. Janoušek, národní učitel v Jičíně. Schválila učitelská jednota „Budeč Mělnická.“ Nakladatel Fr. A. Urbanek. V Praze 1873.

Poslání Pražanům a tolikéž jiným měšťěnínům českého jazyka. Od Vácslava Vlčka. V Praze. Nákladem knëhkupectví dra Grégra a Ferd. Dattla 1872.

Dopis.

Многоуважаемій Гне редакторе

на „СЛАВЯНСКІЙ ПЕДАГОГЪ“

въ Прага!

Въ 4 брой на велеуважаемій ви листо, прочетокъ едно писмо отправено отъ Гжа Марія Ямбришакова учителка на педагогижата въ Виена къмь славянскитѣ си сестри, относително за съставленіе на дружество за славянскитѣ учителки.

Такова едно извѣстіе ми причини голѣма радостъ, тей щото неможахъ да остана съвсемъ хладнокръвна, а да не си издамъ слабія гласъ върху този важенъ предмѣтъ. И въ насъ Българкитѣ като славянски има тасъ красна идея за възаимно работеніе, а въ насъ има една и същата мисълъ т. е. дася трудимъ за народното просвѣщеніе, особенно за женскія полъ, отъ когато зависи сичкія напредъкъ на сѣкій единъ народъ, и въ насъ ся осѣща нужда за съгласіе, и ній сме лишени отъ достойни и образовани майки и учителки. Но като сме лишени отъ всяка помощъ и правдина, принуждена сме и противъ волята си да вършимъ неща, отъ които не ся ползуваме ни най-малко. — Силата и важностъ та на ученіето е въ насъ Българитѣ високо оцѣненна, но що да сторимъ когато умнитѣ ни сили ся слаби и не ни даватъ пълно удовлетвореніе на нуждитѣ. Наистина че е нашія задатъкъ великъ, да дадемъ животъ на много невинни душички, които съвремено да бждатъ отъ плза на отечеството си, но за да можимъ, да достигнемъ до тасъ способность, нуждно е предварително

сами да си развиемъ и образуваме та да можемъ да помагаме на другитѣ:

Разумява ся че безъ трудъ и матеріялни жертви не става нищо, и ній като сме твърдѣ слаби въ туй отношеніе, то най-краснитѣ ни и най горѣщи желанія за напредокъ и просвѣщеніе оставатъ безплодни и тъмни. Дълбоко осѣщаме и ній нуждата на „дружество за славянскитѣ учителки" но като сме твърде много далечь отъ нашитѣ по вяра и кръвъ мили сестри славянки, съ които въ съединеніе би могли да напреднемъ доста значително на педагогическото поле, то на насъ не остава друго освенъ съ една голѣма готовность да пріемимъ сичкитѣ открития и искуства върху въспитаніето. мислитѣ на нашта посестрима за съставленіе то на такова едно свято дружество сѫ отъ голѣма важность, стага само да земе участіе всяка една родолюбива и способна славянка. Човѣкъ уединенъ самъ не би можалъ да извърши нищо, но въ съединеніе съ другитѣ може да извърши и най тешки предприятія. — Уверена съмъ че и безъ нашето лично участія нашитѣ сестри славянки нѣма си оставятъ намѣреніето, но на всекій начинъ ще ся потрудѫтъ да турятъ въ действіе онова, отъ което ще ся ползуватъ не само тѣ, но и мнозина други. До колкото ни допущатъ умнитѣ сили, ній сме готови да земимъ участіе въ това дружество, стига само да ся тури въ редъ. Съ пълно увѣреніе, че думитѣ ми ще намѣрятъ мѣсто въ страницитѣ на многоуважаемія ви листь.

Въ Русчюк, 1. Декемврія 1872.

Съ високопочитаніе

А. Петрова.

Slavným učitelským jednotám

v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.

Učitelstvo shromážděné na učitelském sjezdu dne 24. a 25. září t. r. v Lublani usneslo se na tom, aby r. 1873 o prázninách svolán byl do Vídně sjezd slovanských pedagogů.

Prozatímný odbor k provedení tohoto usnešení zvolený uveřejnil brzo potom v „Slovanském pedagogu" program v jazyku chorvatském, srbském, slovinském a českém, jak by sjezdy ty svolávati a jich usnešení vyřizovati se měly, aby dosáhlo se účelu jim vytknutého. Program ten otištěn jest k připojené žádosti odboru v mnoha časopisech pedagogických i politických a přišel tak zajisté v známost veškerého učitelstva slovanského.

Věc sama v sobě jest takové váhy, že zasluhuje, aby o ní uvažoval, a pokud provésti se dá, k uskutečnění její pomáhal netoliko každý pedagog, ale i každý uvědomělý a upřímný Slovan. Neboť užším spojením literárním, vydáváním společných učebných pomůcek, zakládáním všeslovanských knihoven atd., což vše obsahovati má program slovanských pedagogů, šířiti se bude i známost jazyků slovanských, kteréž především potřebí jest, aby mezi kmeny slovanskými více vzájemnosti bylo. Až na vzájem blíže se poznají, bude mezi nimi i více lásky bratrské, zmizí nedůvěra, živly nepřátelskými uměle živená a pomine lhostejnost jednoho kmene k druhému, kteréž až posud vzájemnosti slovanské vzniku nedaly. Že se jedni od druhých mnohému můžeme přiučiti, přisvědčí zajisté každý, kdo poněkud jen poznal literaturu a stav školství u jednotlivých národů slovanských. Jest tedy svatou povinností jednot učitelských, aby seč jsou, pomáhaly v skutek uvésti věc, od níž pro rozvoj školství slovanského tak vydatné podpory nadíti se jest. A pomoc jednot učitelských v této příčině záležeti bude zvláště v tom, když myšlénce o svolávání občasných sjezdů slovanských pedagogů dají

své schválení a když usnesou se, že k prvému sjezdu do Vídně zástupce své (čl. 4. ad b. progr.) vyšlou.

Vyzýváme tudíž tímto slavné jednoty učitelské, aby program sjezdů slovanských pedagogů prozatímným odborem uveřejněný v uvážení vzaly a usnešení své o věci samé vůbec a o programu zvlášť redakci „Slovanského pedagoga“ (č. 339 na Smíchově) zaslaly.

V Praze, dne 9. prosince 1872.

Štěp. Bačkora, V. Kredba, J. L. Mašek, J. Král, J. K. Škoda, J. Švestka, M. Veinfurt.

Slovo k našim čtenářům.

V programu „Slovanského pedagoga“ vytkli jsme si za úkol: klestiti v učitelstvu dráhu vzájemnosti slovanské tím, že pilně a svědomitě budeme vypisovati vše, cokoli dobrého a nového na slovanské roli školské se vyskytne v jazyku původním, že budeme, seč jsme napomáhati, aby známosť jazyků slovanských v učitelstvu se šířila a láska k nim jeho působením i v širším obecenstvu se budila, a že úsilovně pracovati chceme o zřízení jednoty slovanských pedagogů.

Pokud jsme úkolu tomu v ročníku tímto sešitem dokončeném dostáli, nesluší souditi nám; ubezpečujeme jen, že jsme k tomu měli vůli opravdovou, a že jsme nešetřili ani práce ani obětí, abychom povinnosti, již jsme v Záhřebě roku minulého na se přijali, zadost učinili. Kdo zná jen poněkud obtíže, s jakými nám bylo zápasiti, odpustí nám zajisté, pakli jsme v té neb oné stránce za sliby zůstali. Vzdálenosť středišť duševného rozvoje jednotlivých národností slovanských od sebe, nedostatečná známosť jazyků a literatur slovanských u těch, kdož o zdar podniknutí toho péči měli, obtížná následkem toho korrespondence a potřebné dorozumění, a pak nedůstatek prostředků k slušnému prací odměňování, jsou hlavní príčiny, že jsme mnohé naděje, jakéž v podnik ten přátelé slovanské vzájemnosti kladli, splniti nemohli. Než jsme přece upokojeni přesvědčením, že práce naše nebyla marna, že i to, čeho se jí dosáhlo, hodno jest povšímnutí.

Poukazujeme jen k tomu, jak vzmohla se za jediný rok vzájemnosť na poli pedagogické literatury; povstalý tu ruch vzbuzuje nejlepší naděje. Neníť ani třeba dovozovati, jakou cenu má takováto výměna duševního majetku pro vzájemnosť slovanskou. Kdyby však ani té nebylo, již sjezd slovanských pedagogů, k němuž se přípravy již konají, a o nějž také trochu zásluhy přísluší „Slovanskému pedagogu,“ stojí zajisté za nepatrnou oběť jemu přinešenou.

Ze zkušeností, jichž se u vydávání a redigování „Slovanského pedagoga“ na rozličných stranách světa slovanského nabylo, vznikly rozličné návrhy na změnu programu a spůsobu vydávání. Dle některých měl by „Slovanský pedagog“ vydávati se častěji, nejméně v měsíčných sešitech tříarchových, čímž by náklad o polovici vzrostl a redakci značných obtíží se spůsobilo. Dosavadní příjem za podniknutí toho nestačí ani na náklad nynější, a vzdálenosť přispívatelů častější vydávání činí ne-li nemožným, tedy aspoň velmi obtížným.

Jiný návrh týká se obsahu, jenž prý by neměl při dosavadní rozsáhlosti záležeti jen v článcích a drobných pojednáních, nýbrž činiti v každém sešitu celek ukončený z částí k sobě náležejících, třeba v rozličných jazycích psaných.

Jiný konečně návrh zní v ten smysl, aby psán byl dle rozličných předmětů školských asi ve spůsobě německého Lübenova „Jahresberichtu.“

O žádném z těchto návrhů nestalo se usnešení a dohodnutí vespolné a proto nám, kteříž předsevzali jsme si, jednati jen v souhlase s ostatními zakladateli a přispívateli, nezbývá jiného, nežli čekati s vyzváním k předplacení na II. ročník do té doby, až o lhůtách i o spůsobu stane se všestranné srozumění.

Ujišťujeme však, že myšlénky pedagogického listu všeslovanského, pokud na nás jest, nespustíme se, ani k vůli těm ne, kteří ze strachu, aby jim samým abonentů neubylo, veřejně proti němu vystupují.

V Praze, na den sv. Tomáše apoštola 1872.

Redakce.

Žádost.

Žádáme p. t. pp. odběratele, kteří posud předplatné na druhé půlletí neposlali, aby dluh svůj co možná nejdříve administraci (na Smíchově č. 339) zaslati ráčili.

Redakce.

Knihtiskárna: Hynek Militký a Novák v Praze.

